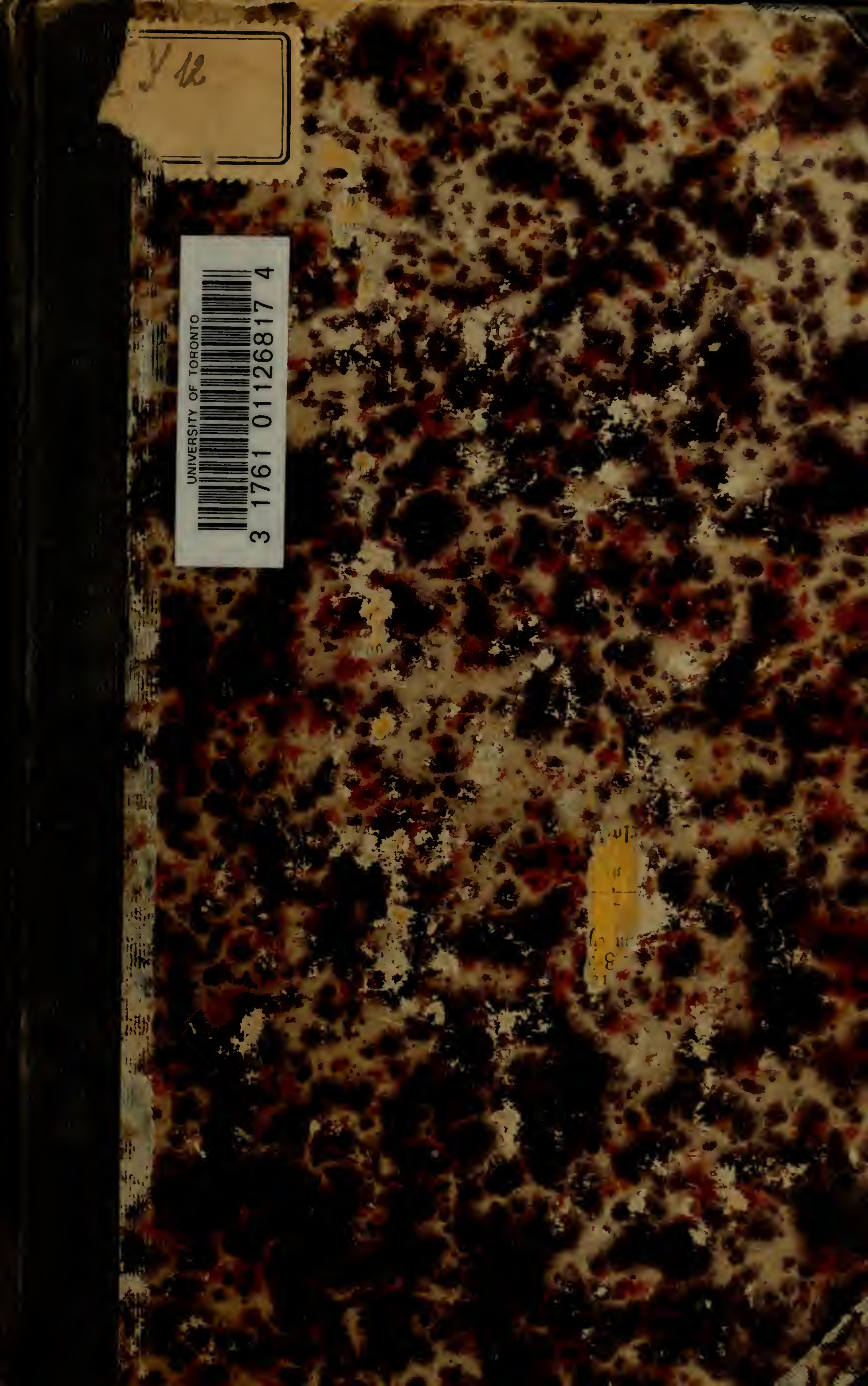
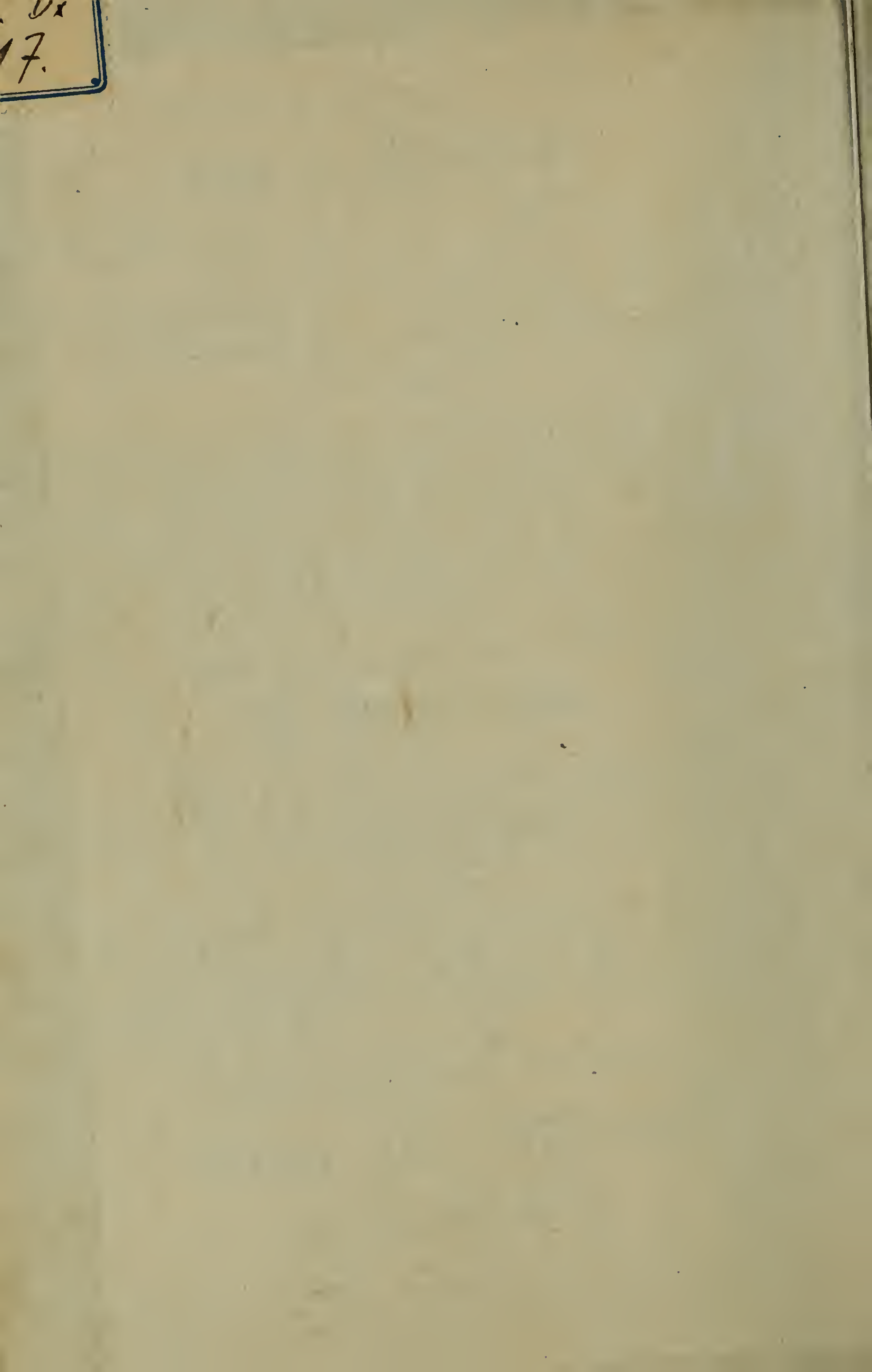

UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 01126817 4

17.

Jakobey Karoly — Véste Axmann József.

Árpádházi szent ERZSÉBET!
Pártfogold a magyar népet!

MAGYAR

SZENT ERZSÉBET

THÜRINGIAI HERCEGNŐ

TÖRTÉNETE

(1207—1231.)

IRTA

Gr. MONTALEMBERT,

a francia eredetiből fordította

A PESTI NÖVENDÉKPAPSÁG MAGYAR EGYHÁZIRODALMI ISKOLÁJA

EGER.
NYOMATOTT AZ ÉRSEK-LYCEUMI KÖNYVNYOMDÁBAN.
1862.

Nem az áldozat mennyiségére szokott vigyázni az Ur, hanem az akarat bőségére; ennélfogva a csekélyek is nagyokká lesznek; ellenben a nagyok alávalókká tétetnek, midőn nem szivesen adatnak. **Aranyszáju sz. János.**

NAGYMÉLTÓSÁGU ÉS FŐTISZTELETÜ

KIS-APPONYI

BARTAKOVICS BÉLA

URNAK,

EGRI ÉRSEKNEK,

Ő KIRÁLYI APOSTOLI FÖLSÉGE VALÓSÁGOS BELSŐ TITKOS TANÁCSOSÁNAK, A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA IGAZGATÓ TAGJÁNAK, HEVES ÉS KÜLSŐ-SZOLNOK MEGYÉK ÖRÖKÖS FŐISPÁNJÁNAK stb. stb.

NAGYLELKÜ PÁRTFOGÓNKNAK

FIUI KEGYELETTEL AJÁNLVA.

Előszó.

E fordításban a kath. egyház és Franciaország egyik legnagyobb, leghivebb fiának, Montalembertnek müvét adjuk át a magyar olvasó közönségnek.

A jelen mű magyarítására kétszeresen lekötelezve éreztük magunkat, először szerzője- másodszor és pedig különösen tárgyánál fogva; ezáltal ugyanis nem csak egy világhirü iró müvével, hanem egyszersmind magyar sz. Erzsébet életrajzával is gazdagítottuk hazai irodalmunkat. Ezt tenni pedig vajmi kedves kötelességünknek ismertük!

Ha Montalembert egyéb müvei, tettei és nyilatkozatai nem hirdetnék is fönhangon azon szilárd kath. elveket, melyek keblében honolnak: úgy a jelen mű maga is a legfényesb tanuságot tenné a nemes gróf vallásos érzületéről, azon kellékről t. i., mely őt honfiai közt méltán első helyre emeli. E müvéből látjuk különösen, hogy ő nemcsak nagy állampolgár, szónok és minden tekintetben tudós férfiu, hanem vallásos is egyszersmind; szerintünk pedig egyedül a vallásosság az, mi az embert igazán nagygyá, a honfit valódi honfivá teszi. Vallás nélkül nincs hazafiság, nincs nemzetiség e földön.

Szem előtt tartva a látnok ama szavait: „Elvezetem őt a pusztába, és szivére szólok neki“ [1]) ott hagyja Montalembert a számára kijelölt akademikus helyeket, hogy egy királyi vérből származó ugyan, de mégis

---

[1]) Ozeás 2, 14.

szegény szerzetesnő látogatására menjen; visszavonúl a világ zajától, hogy — egyháza tanácsa szerint — a magányban, csak egy kedves szent társaságában élvezhesse Istenének ajándokait, melyeket az őt keresőknek osztogat.

Legnagyobb örömmel csatlakoztunk azért mi is a nemes grófhoz, hogy vele — szentünk életét tanulmányozva, fölötte hosszasabban elmélkedve — élvezzünk. épüljünk, és szellemileg sokat nyerjünk; de csatlakoztunk továbbá azért is, hogy fáradalmaink által azon határtalan tiszteletnek, melylyel sz. Erzsébet iránt viseltetünk, adóját legalább némileg lerójuk. Ha az összes magyar közönség is ily szempontból indúlva ki, fog a mű olvasásához, ugy mi célt értünk, és szándékunk tisztasága mellett bizton számítunk egy kis elnézésre is ott, hol ifjuerőnk a t. olvasó igényeinek minden tekintetben nem felelt volna meg.

Mielőtt azonban sorainkat bezárnók, lehetetlen a kebleinkből kitörő érzelmeket elfojtanunk; nem tartóztathatjuk magunkat, hogy fiui hálánkat ne fejezzük ki nagylelkü Maecenásunknak, a már annyi honfierényben tündöklő egri érsek B a r t a k o v i t s B é l a ő nagyméltóságának, ki páratlan atyai pártfogásánál fogva a nyomdai költséget kegyesen födözni méltóztatott. Vegye a nagylelkü jótevő legforróbb háláját azon ifju nemzedéknek, mely föladatához hiven, mint eddig, ugy ezután is minden tehetségét és idejét egyháza- és hazájának szenteli. Ez igéret szolgáljon hálánk zálogaúl.

Pesten, XIII. rendes gyülésünkben, jan. 13. 1861.

A magyar egyh. irod. iskola.

SZENT ERZSÉBET
TÖRTÉNETE.

BEVEZETÉS.

1833. évi sz. Andráshó 19-én egy utas érkezett Marburgba, Hessen választó-fejedelemség egyik városába, mely a Lahn folyam kies partján fekszik, s ott megállapodék a városban létező góthegyház megszemlélése végett, mely akkor tiszta és tökélyes szépsége és a miatt vala nevezetes, hogy Németországban ez volt az első, melyen az épitészet nagyszerü átalakulásakor a 13. században a csúcsos ivezet a körivezeten diadalt aratott. Ezen egyház sz. Erzsébet nevét viseli, és történetesen épen e napon volt egyszersmind ünnepe is. Az egyház, mely jelenleg lutherán, mint az egész környék, s melyben az ünnepélyességnek legkisebb jele sem volt látható, csupán e mai nap tiszteletére, a protestans szokás dacára is, nyitva állott, és kis gyermekek játszának abban ugrándozva a sirköveken. Az idegen végig járta az egyháznak elhagyott és kifosztott ugyan, azonban csinosságra és könnyüdedségre nézve még ifju hajóit. Egy oszlophoz támasztva bizonyos ifju nöi szobrot láta meg ott, özvegyi ruhában, kedves és elszánt arccal, egyik kezében egy templom mintáját tartva, a másikkal egy szerencsétlen nyomoréknak alamizsnát nyújtva. Távolabb, a meztelen oltárokon, melyekről papi kéz soha sem törli le a port, kiváncsian vizsgálá a fára festett s már féligmeddig letörlödött régi festvényeket, és megcsonkított dombormü-faragványokat; de mégis mind ezek mind amazok a keresztény müvészet egyszerü és gyöngéd bájának mély nyomait tünteték elö. A többek közt kivett azokban egy megrettent ifju nöt, ki egy koronás harcosnak mutatá rózsákkal telt köpenyét. Kissé továbbra ugyanazon hös erőszak-

kal leleplezvén ágyát, a keresztrefeszített Krisztust látá abban feküdni; még kissé távolabb, mindkettő nagy fájdalommal bontakozik ki egymás karjaiból; majd ismét látni lehete az ifju nőt, a többinél sokkal szebben festve, siránkozó papok és szerzetesek közt, halálos ágyán kiterítve; végre az utolsó helyen püspökök ástak ki egy koporsót, melyre egy császár koronáját tevé le. Mondák az utasnak, hogy mindezek egyes események sz. Erzsébet, e tartomány urnője életéből, ki ugyanezen napon, 6 századdal ezelőtt, e városban — Marburgban — halt meg, s ezen egyházban temettetett el. Egy homályos sekrestyében a faragványokkal elhalmozott ezüst ereklyetartót mutatták meg neki, mely a szentnek ereklyéit tartalmazá azon időpontig, míg utódai egyike, a protestans hitre térvén át, azokat elragadta és szétszórta. Azon kőmennyezet alatt pedig, mely egykor ezen ereklyetartót födé, látta, hogy minden lépcső mélyen ki vagyon vájva, miről azt mondák neki, hogy azok ama számtalan zarándokok nyomai, kik egykor itt térdeltek, kik azonban már három század óta nem jőnek többé. — Tudta ő, hogy bár vagyon e városban néhány hivő s egy katolikus pap, de mégsincs sem mise, sem másféle megemlékezés e szentről, kinek épen ma vagyon évnapja. A hit, mely mély nyomait hagyta hátra a hideg kövön, nem hagya hátra azokból semmit a szivekben.

Az idegen megcsókolá e követ, melyet a vallásos nemzedék kivájt, s tovább folytatá vándorutját; de ezen elhagyatott szentnek, kinek feledékenységbe ment ünnepét zarándokként megülni akaratlanul jöve ide, édes és bús emléke nem hagyta el őt többé. Életét kezdé tanulmányozni, mindenfelé kutata a régiségek ama gazdag táraiban, melyeket oly nagy számmal mutat föl a tudományos Németország [1]). Elragadtatva, naponként mindinkább elbájoltatva azok által, miket róla hallott, — ez eszme lassanként utjának vezércsillaga lőn. Miután pedig a sok könyvet s évlapot kimerítette és a legelhanyagoltabb régi kéziratokat is fölhasználta volna, ő is ügy akart tenni, mint szent Erzsébet régi életiróinak elseje, fölkeresni a helyeket [2]),

[1]) E buvárkodások mások által tökélyesen befejeztettek a flandriai s olaszhoni, — de kivált a vaticani s lőrinci könyvtárakban.

[2]) Cum non invenirem, ubi requiesceret pes affectus mei etc.

és megkérdeni a néphagyományokat. Elment tehát városról városra, kastélyból kastélyba, egyik egyházból a másikba, — mindenfelé keresni annak nyomait, kit a katolikus Némethon mindenkor „kedves sz. Erzsébet"-nek nevezett. Hasztalan kisértette meg fölkeresni bölcsőjét Pozsonyban, a távol Magyarhonban; de legalább a hires vartburgi kastélyban mégis tartozkodhatott, hova még mint gyermek jutott, hol mint fiatal hajadon élt, és hol egy hozzá hasonló gyöngéd és jámbor férjnek neje lön; járhatott a göröngyös ösvényeken, melyeken egykor a szent lépdelt, hogy legkedvesebb barátainak, a szegényeknek, kimeríthetlen alamizsnáit osztogassa; követte öt Kreuzbergbe, hol első izben lön anya; a reinhartsbrunni zárdába, hol 20 éves korában volt kénytelen szeretett férjétől megválni, ki, a keresztesekhez szövetkezve, Krisztus sirjáért mene harcolni; Bambergbe, hol a kegyetlen üldözések elől menedéket talált; az andechsi sz. hegyre, családja bölcsőjébe, hol menyekzői öltönyét hozá az Urnak áldozatúl, midőn gyöngéden szeretett hitesből tévelygő s számkivetett özvegygyé lön; Erfurtban megcsókolá a szegény poharat, melyet az alázatos zárdanőknek hagyott emlékül; végre Marburgba, hol a hősies szeretet müveire áldozta föl élte hátralevő napjait, s hol 24 éves ifju korában meghalt, jött vissza megszentségtelenített sirja fölé imádkozni, s nagynehezen összeszedni róla valami emléket azon nép ajkairól, mely ősei hitével együtt jótevőnéje tiszteletét is megtagadta.

E hosszas kutatás és ahitatos zarándoklás gyümölcse az, mi e könyvben foglaltatik.

Gyakran, midőn lerombolt városainkban, vagy régi diszöktől megfosztott mezeinken tévelygünk, honnan őseink dicső tetteinek emlékei napról napra mindinkább elenyésznek, valami romnak, mely a pusztítók után fönmaradt, vagy a fűben heverő szobornak, vagy boltozatos kapunak, vagy szétrombolt diszítménynek látványa fölrázza képzeletünket; elménk megütközik rajta, nem kevésbbé mint szemünk; megindul az ember, s kérdi önmagától: mily szerepet játszhatott egykoron e töredék-maradvány az egészben? s akaratlanul is elmélkedésbe és buvárkodásba sodortatik, s lassan-lassan az egész épület fölemelkedik lelki szemei előtt, és midőn ezen benső ujraépí-

tés müve be vagyon végezve, látja az apátságot, a templomot, a székesegyházat egész fönségében s szépségében újra felemelkedni, s azt képzeli, mintha e magasztos ivezetek alatt bolyongna a hivő néptömeg hullámai közé vegyülve, a mély jelentésü pompák s a régi isteni tisztelet kimondhatlan összhangzása között.

Ily módon hosszú ideig vándorolva idegen tájakon s elmúlt századokban, szedte össze ezen könyv irója e maradványokat, melyeket azoknak ajánl föl, kik vele egy hitet vallanak, és ugyanazon érzelmeket táplálják, hogy így segélje őket képzeletökben előteremteni a múlt kat. századok fönséges épületét.

Hála e számos és valóban becses emlékeknek, melyek sz. Erzsébet életéről Németország nagyszerü történeti gyüjteményeiben s könyvtárai kézirataiban számunkra fönmaradtak; hála e számtalan hü részleteknek, melyek róla ránk oly elbeszélőktől származtak, kik vagy vele egykoruak, vagy ama báj által leigézve voltak, melyet jelleme s rendeltetése minden kat. lélekkel éreztet; hála a szerencsés körülmények e ritka összejövetelének, mert kettős célt tüzhet ki magának az ember ez életrajz elbeszélésében. A mellett hogy hü marad oly mü alapeszméjéhez, melynek egy szent életét, a vallásos századok egy legendáját kell rajzolnia, még azt is reméllheti, hogy a társadalom szokásainak s erkölcseinek hü rajzát adhatja azon korszakból, melyben az egyház és a lovagosztály hatalma tetőpontján állott.

Régóta tapasztaltatott, hogy az emberiség rendeltetésére nézve egy oly nevezetes korszaknak csupán világi történelme is csak nyerhet mélységben és szabatosságban oly részletes kutatások által, melyek e kor személyei legbuzgóbb hitének, legédesebb érzelmeinek tárgyait hozzák. Elmondhatjuk, hogy a középkor történetében kevés oly életrajz vagyon, mely hasonló célra alkalmasb volna mint sz. Erzsébeté.

Más részről, mielőtt e szentről s az eszmékről, melyeket ő képvisel, többet mondanánk, illőnek látjuk a ker. társadalom vázlatát adni azon időből, melyben ő élt; különben minden megmagyarázhatlan leszen életében arra nézve, ki századát nem ismeri, s következőleg méltányolni nem tudja; — nem csak

rendeltetése, családja, neve áll közelebbi vagy távolabbi öszszeköttetésben ez időbeli számtalan eseménynyel, hanem azonfölül jelleme is számos oly vonást nyújt, melyhez hasonlók azon kor előtt sokkal nagyobb becsben állottak, hogysem elkerülhetlenül szükséges ne lenne fölemlíteni az olvasók előtt azon társadalmi élet főbb vonásait, melyben neve oly tisztes helyet foglal el. Szabad legyen tehát azonnal elvonni róla az olvasók figyelmét, és kortársaira s korára irányozni.

Miután sz. Erzsébet 1207-ben született, s már 1231-ben meghalt, röviden lefutott életpályája a 13-ik század első felének közepére esik, mely talán legfontosb, legtökéletesb s legfényesb kora a kat. társadalom történetének. Nekünk legalább bajosnak látszik, ha az egyház dicsőségteljes évkönyveit átfutjuk, kort találnunk, melyben ennek befolyása a világra s az emberi nemre teljes kiterjedésében nagyobb, termékenyebb s kézzelfoghatóbb lett volna, mint ez időszakban. Talán sohasem uralkodott Krisztus jegyese oly korlátlan hatalommal a nép gondolkodásmódja s szive fölött. A régi elemeket, melyek ellen oly sokáig kellett viaskodnia, végre már legyőzve s átváltozva lábainál szemlélte. Az egész nyugat tiszteletteljes szeretettel hajtotta magát sz. törvénye alá. Ama hosszas viadalban, melyet isteni eredetétől kezdve kellett viselnie az elesett emberiség szenvedélyei s ellenszegülései ellen, soha nem harcolt győzelmesebben, soha nem szelídítette erélyesebben. Győzelme ugyan nem volt tökélyes, és nem is lehete az, miután azért vagyon itt len, hogy vitézkedjék, és hogy az eget várja győzelmi helyeül; de legalább gyermekeinek szeretete, határtalan önfeláldozása, naponként növekedő száma, s az ezek közt fölvirágzó szentek sokkal több erőt s vigasztalást nyujtottak akkor e halhatatlan anyának, — mitől eddig kegyetlenül meg vala fosztva, — mint kemény küzdelmeinek bármely más korában.

A 13-ik század annyival nevezetesb e tekintetben, minthogy a 12-ik század vége távol volt attól, hogy ily szerencsés következő korszakot engedett volna jósolni. Mert valóban sz. Bernárd nagy szavának visszhangja, mely mindent betölteni látszott, vége felé már elgyengült, s vele a kat. gondolkozásmód külereje is. A tiberiás melletti szomorú ütközet, a valódi ke-

reszt elvesztése, s Jeruzsalem meghódítása Saladin által (1187) megmutatta, hogy nyugatot kelet legyőzte a sz. földön, melyet a kereszteshadak visszafoglaltak volt. II. Henrik angol király kicsapongása és zsarnokoskodása, a szent életü Becker Tamás meggyilkoltatása, oroszlánszivü Richárd fogsága, Fülöp Auguszt kegyetlenkedése neje Ingeburga ellen, VI. Henrik irtóztató kegyetlensége Sziciliában, a baromi önkénynek mindezen győzelmei bizonyára mitsem jelentének egyebet, mint a katolicismus erejének néminemü csökkenését, míg más részről a valdensisi s albigensisi eretnekségek terjedése, s az átalános panasz az egyházi és szerzetes rendek fegyelmének szétbomlása fölött, vészteljes állapotot tártak föl az egyház saját keblében. De a dicsőségteljes visszahatás derüfénye sem késhetett soká. E század utolsó éveiben (1198) egy a kor teljes erejében levő férfiut látunk sz. Péter székére ülni, ki III. Ince név alatt rettenthetlen bátorsággal harcolt az egyház s igazság mindennemü ellensége ellen, s a világ előtt egy főpapnak talán a legtökéletesb eszményét valósítá, és az Isten földi helyettesének kitünő jelképe volt. — Minthogy ezen óriási alak az általa megkezdett egész századon uralkodék, megengedi az olvasó, ha róla némi adatokat közlünk. Kegyes és nyájas vala modora, ritka testi szépséggel megajándékožva, bizalommal és gyöngédséggel-teljes barátkozásaiban, a túlzásig nagylelkü alamizsnái osztogatásában s alapítványaiban, ékesen szóló s termékeny szónok, kitünő asceticus és tudományos iró [1]), söt költő is, mint ezt szép énekei bizonyitják, milyen például „Veni s. Spiritus“ és „Stabat Mater“, e fönséges keserv, melyet sok ideig az övének tartottak; nagy s mély eszü jogtudós, mint illett is annak lennie, ki az egész kereszténység ügyeiben utolsó itélő biró volt; — a tudományok s különösen a vallásos tanulmányok hő pártolója; — nagy erélylyel örködő az egyház törvényei s fegyelme kezelésében; szóval: minden kitünő tulajdonnal föl vala ruházva, melyek dicsövé tehették volna emlékét, ha békés és könnyü korban vette volna föl az egyház kormányzása terhét, vagy ha e kormányzás egyedül csak a lelki dolgokra lett volna szorítva. De más föladat volt számára fön-

[1]) Lásd „beszédeit“; továbbá „De contemptu mundi“ s a hét bünbánó zsoltár fölött irt értekezleteit.

tartva. Mielőtt a pápi trónra lépett volna, már fölfogta ő s közre is bocsátotta munkáiban a pápaság célját s rendeltetését, mely nem egyedül a lelkek üdvössége előmozdításában, a kat. igazság föntartásában áll, hanem egyszersmind a ker. társadalom jó kormányzásában is. Önmaga iránt bizalmatlansággal lévén telve, alig hogy megválasztatott, könyörögve kérte az egész kat. világ papjait: esedezzenek az Istenhez érte, hogy világosítsa föl s erősítse meg öt; s az Isten meg is hallgatá ez átalános könyörgést, erőt adva neki VII. sz. Gergely nagy munkájának folytatására s bevégzésére. Már ifjú korában, midőn még a párizsi egyetemnél tanúlt, Canterburgba zarándokolt sz. Tamás vértanú sírjához, s így fölfoghatjuk, mily szeretetet meríthete e sz. ereklyék mellett az egyház szabadságáért, melynek jövőben ő leve győztes bajnoka. Míg azonban e legszentebb szabadságot védte, Europa helyzete e korban azon dicső munkakört is ráruházta, hogy őrködjék egyszersmind a népek minden érdeke, jogaik föntartása s minden kötelességök hű teljesítése fölött is. Egész 18 évi kormánya alatt folytonosan ez óriási küldetés magaslatán állott. — Bár szünet nélkül fenyegetve s megtámadva volt Róma zavargó lakosai által: ő mégis rendíthetlen nyugalommal, állandó s minden csekélységre kiterjeszkedő gondossággal tervezett az egyház és a keresztény világ fölött, mindenfelé fordítva atyai és birói tekintetét. Irlandtól Sziciliáig, Portugalltól egész Örményországig az egyháznak egy törvénye ellen sem történt kihágás, hogy ő azt ne fenyítette, soha nem szenvedett jogtalanságot a gyönge, hogy ő elégtételt ne követelt, soha jogos kereskedés meg nem támadtatott, melyet nem védett volna. Előtte az egész kereszténység nem volt más, mint egy magasztos egység, benső határok és nemzetkülönbség nélküli egyetlen ország, melynek ő vala rettenthetlen védője kivülről, és tántoríthatlan s megvesztegethetlen birája belülről. Hogy biztosságba helyezze azt külellenségei ellen, a kereszteshadak iránti lelohadt buzgalmat ujra föléleszteте; öt inkább, mint bárkit, emésztette a keresztérti harc sz. heve, melynek első rohamát VII. sz. Gergely [1]) érezte, s mely minden pápát lángra gyulasztott egész II. Piusig,

[1]) Ep. s. Greg. VII. lib. 31.

ki mint keresztes halt meg. A pápák szive olyan volt akkor, mint valamely tüzhely, honnan e hév minden ker. nemzetre szétsugárzott; szemeik folytonosan figyelének a veszélyre, mely Europát fenyegette; s míg Ince azon törekvék, hogy minden évben küldjön keresztény hadat a keleten győző szaracenek ellen, azalatt éjszakon a szláv és szarmata népek között a ker. hitet terjeszté, és nyugaton is a spanyol királyoknak az egyességet, s a mórok ellen egy elhatározó megtámadást ajánlva, csodás győzelmöknek ő volt fő okozója. A kat. egységbe egyedül okokkali meggyőzése s nagy jellemének tekintélye által legtávolabbi országokat vezetett vissza, ugymint Örmény- s Bolgárországot, melyek a latín hadakon győzelmeskedve, nem haboztak Ince puszta szavára meghajolni. Az igazságért lángoló, fáradhatlan, magasztos buzgalmához a legnagyobb türelmet tudta csatolni a személyek iránt; ő védte a zsidókat fejedelmeik zsarolásai s polgártársaik vak dühe ellen, mint a ker. igazságnak élő tanúit [1]); végre mint minden elődc e tekintetben, úgy ő is levelezett a muzulman fejedelmekkel a béke és üdvösségök érdekében [2]). Ritka belátással és fáradhatlan állhatatossággal harcolva folytonosan a számlálhatlan eretnekek ellen, kik akkorban föltüntenek, és az egész világ társadalmi és erkölcsi rendének alapjait fölforgatással fenyegették, soha meg nem szünt a győztes és fölizgatott katolikusokat, söt magokat a püspököket is mérsékletre és kegyességre inteni [3]). Sokáig igyekezett a nyájasság s kibékülés szavaival egyesíteni az elvált keleti egyházat a nyugatival; midőn pedig a 4-ik kereszteshad váratlan kimenetelével a bizanci császárság fölforgattatott, és a keresztény világnak ezen eltévedt fele az ő tekíntélye alá kényszerült, s ekként hatalma megkettőztetve lön: ő szelidséget ajánlott a legyőzött egyház irányában, távol attól, hogy e hódítás hirét véve, az örömnek vagy büszkeségnek csak legkisebb jelét is mutatná, vonakodott a győztesek dicsőségében s diadalában részt venni, visszautasított minden mentegetést, minden vallási ürügyet, mert vállalatukban szem elöl tévesz-

---

[1]) Ep. II. 302. ap. Hurter, I. 313.

[2]) L. Malek-el Athel Szultánhoz irt levelét.

[3]) Ep. XII. 67. 69.

tették az igazság törvényeit, — elfeledték Krisztus sírját! Oka az, mert rá nézve a vallás és igazság minden volt, s ezek életével a magáét azonosítá. — Szive az igazság hő szeretetétől lángolt, melyet semmi személyválogatás, semmi akadály, semmi veszély nem tudott kisebbíteni vagy föntartoztatni; — nem gondolt az eredménynyel, nem a veszteséggel, midőn valahol a jog volt kérdés alatt; nyájas és irgalmas a gyöngék és legyőzöttek iránt; hajthatatlan a hatalmasak és kevélyek iránt, mindig s mindenütt az elnyomottak, a gyöngék és jogosság védője volt a diadalmaskodó igazságtalan erőszak ellen. Igy látjuk őt a nemes ingerültség egy nemével a házasság kötelékének szentségét védeni, mint a ker. társadalom s élet szentélyének kulcsát. Meggyalázott feleség soha nem folyamodott hasztalanul hatalmas közbenjárásához. A világ álmélkodással nézte, mint harcolt 15 éven át barátja s szövetségese Fülöp Auguszt ellen, védve a szerencsétlen Ingerburga jogát, ki Dániából jött, hogy megvetés tárgya lenne e fejedelemnél, egyedül, fogságba ejtve, elhagyatva mindenkitől egy idegen ország közepében, kivéve a pápát, ki végre keresztül tudta vinni, hogy visszahelyeztessék férje trónjára a nép örömkiáltásai közt, mely szerencsés volt látni, hogy mégis csak vagyon e világon mindenki iránt egyenlően szigorú igazság [1]).

Ugyanő volt azon éber szellem, ki atyai gondossággal örködött a legtávolabb eső országokban is a királyi árvák és törvényes korona-örökösök sorsa fölött. Látjuk, mint tudta föntartani jogaikban s örökségeikben a norvég, lengyel és örmény herceget, (1199.) a portugal trónörökösöket, a fiatal László magyar királyt, söt az egyház ellenségeinek fiait is, mint péld. aragoniai Jakabot, kinek atyja az eretnekekérti harcban meggyilkoltatott, s ki a kat. seregtől elfogatván, Ince parancsára szabadíttatott meg. Igy II. Frigyest is, a hohenstaufi uralkodó-család egyedüli örökösét, a szentszék legfélelmesb vetélytársát, kit Ince, árván bizatván őrizetére, nem annyira gyámi, mint inkább atyai indúlattal és áldozattal nevelt, okta-

[1]) Ugyanő volt győztes védője Máriának, Aragonia királynéjának, ki kicsapongó férjének végül terhére vált, valamint Adelhaidnak, Csehország királynéjának is, kitől férje el akart válni, hogy előnyösb házasságra léphessen, s kit már egy zsinat is elitélt.

tott, védett s atyai örökségében megtartott. Mindenesetre bámulatra méltónak tünik föl előttünk, hogy toulousi agg Rajmundnak, a katolicismus régi s makacs ellenségének s ifju fiának épen akkor nyújt menhelyet trónja zsámolyánál, midőn ez az egyháznagyok és a győztes keresztesek ellen kikel, midőn a leggyöngédebb tanácsokkal hasztalan halmozta az ifju herceget, s hiába igyekezett kiengesztelni irányában legyőzőit, zugolódásaik dacára neki adta Comtat s Provencet, hogy a vétkei miatt jogosan megfosztottnak ártatlan fia ne legyen minden örökség nélkül [1]. Hogyan lehetne csodálkozni azon, ha oly korban, melyben a vallás minden trón alapjának tekíntetett, s melyben az igazság akkép képviselve trónolt Péter székén, a királyok legerősebb kapcsok által igyekeztek vele összeköttetni? ha a hős aragoniai Péter azon véleményben vagyon, hogy koronáját, új függetlenségét jobban nem biztosíthatja, mint ha átkelve a tengereken, azt Ince lábaihoz teszi le, és annak kezeiből hübéres gyanánt fogadja vissza? ha angolországi János, népe méltó haragja által üldöztetve, szintén azon egyház hübéresének kiáltja ki magát, melyet oly kegyetlenül üldözött, biztos lévén, hogy ott menedéket és bocsánatot találand, mit az emberek tőle megtagadtak? ha e két országon kivül még Navarra, Portugallia, Skócia, Magyarhon s Dánia is szerencséjöknek tarták különös pártfogás köteléke által némiképen a szentszékhez tartozni? Mindnyájan tudták, hogy Ince épen úgy tisztelte a királyok jogait az egyház irányában, mint az egyházéit a királyok ellenében. Dicsö elődeiként igazság szeretetével kitűnő s előrelátó politikát párosított, valamint azok, úgy ő is ellenszegülvén a sváb ház császársági örökösödésének, s gyámolítván Németbonban a választások szabadságát, megmentette e dicső tájat az egyeduralmi (monarchiai) összpontosítástól, mely ennek természetét megváltoztatta, és ama csodás értelmi termékenységnek minden csiráját elfojtotta volna, melylyel most méltán dicsekszik. Valamint azok, úgy ő

[1] Ince életének e vonása fölött az egykoru történeti adatokat kitűnőleg megerősiti a provencei versekben irt „l'Histoire de la Croisade contra les Albigeois", melyet Fauriel Franciaország történelmére vonatkozó még kiadatlan emlékiratainak gyűjteményében közrebocsatott; olv. a 3160—3735 verseket.

is a szentszék földi uralkodói tekintélyét rendíthetlen állhatatossággal visszaállítván s védvén, ez által Olaszország függetlenségét nem kevésbbé mint az egyházét biztosította. Példája s törvényei által e függetlenségért egyenlőn buzgó főpapok egész nemzedékét képezte, kik méltók valának segédei lehetni, milyenek voltak: Langton István Angolhonban, Gnesen Henrik Lengyelországban, toledói Roderik Spanyolhonban, toulousi Foulgnet; vagy méltók valának az eretnekek közepett szent ügyérti vértanuságra, milyenek: Parentice sz. Péter és Castelnau Péter [1]).

Dicső élete az 1215-ben tartott hires laterani zsinattal végződik, melyet ő hivott össze, s melyben elnökölt, hol az egyház minden köteléke megerősítetett; hol az úgy nevezett „i s t e n-i t é l e t", melylyel az erőszak visszaélt, végkép eltöröltetett; a husvéti áldozás megparancsoltatott, és azon bünvádi eljárás [2]), mely minden világi törvényszéknek mintául szolgált, megalapíttatott; hol végre a dömések s ferenciek szerzete a keresztény világnak úgy szólván bemutattatott, melyeknek föladatuk volt abba új életet önteni, s melyeket III. Ince pápasága alatt keletkezni látott [3]).

E nagy pápának utódjai sem voltak méltatlanok, és azon küzdelem magasztos látványát, melyet majd fél századon keresztül vivtak az emberi ész és hatalom minden ereje ellen, mely II. Frigyesben öszpontosúlt, és az anyagi erő diadalának elnyerésére használtatott föl. III. Honorius volt először kénytelen a szentszék e háladatlan gyámfiával megküzdeni. Mint szelíd és türelmes főpap, a két hatalmas és hajthatatlan bajnok III. Ince s IX. Gergely közé helyezve látszott lenni, hogy megmutassa mennyire mehet az apostoli béketürés. A királyokat a

---

[1]) Az eretnekek által ölettek meg, az első 1199. Orviettoban, a másik 1209. Languedocban.

[2]) Ezen zsinat nyolcadik kánonjában.

[3]) A némethoni protestans történetirók u. m. Müller János, Vilken, Raumer, ezen nagy, annyi francia történetirótól félreismert főpap lángesze és erényei előtt meghajoltak. Egy ugyanazon országbeli történetiró, Hurter, az általa itt III. Ince és kortársai története által, az ő és az egyház dicsőségének oly emléket állitott, mely az igazság minden barátjának elismerésére méltó.

magáéhoz hasonló nyájasságra inté [1]), kincsét a kereszteshadak költségei födözésére kimeríté. Neki jutott a szerencse, a népek szivében létező hit és szeretet szövétnekei fölélesztésére alapúlt három szerzetes rendet, u. m. a döméseként (1226), ferenciekét (1223) és karmelitákét (1226) ünnepélyesen megerősíthetni. Szelídsége dacára kénytelennek látta magát, Frigyest először egyházi átok alá vetni, a küzdés folytatása gondjait IX. Gergelyre bizván. Ez nyolcvan éves volt, midőn homlokát a pápai föveg övezé (1227), s 15 éves uralma alatt legrettenthetlenebb erélyt tanúsíta, mintha megifjúdott volna, midőn az örökkévalótól nyert hatalom tulajdonosa lett. Ő volt védnöke és barátja sz. Erzsébetnek, ki minket e század tanulmányozására késztetett; ő hozta assisi sz. Ferenccel, kinek hősi erényeit utánozni tudta, szorosb viszonyba; ő pártolta azt özvegységében s elhagyatottságában; s midőn az Ur azt magához szólitá, ő hirdette ki a hivek örökös tiszteletét illető jogait, midőn a szentek közé iktatta. Ő átalában minden osztályban a tehetetlenek s zaklatottak védője volt, és míg a thüringiai királyi özvegynek pártolását igérte, atyai gondoskodásába foglalta a kereszténység legtávolabb vidékein lakó rabszolgákat is, mint azt a lengyel nemességhez irt leveléből láthatni, melyben ő nekik undok erőszak gyanánt szemökre lobbantja, hogy Krisztus Jézus vérével megváltott és nemesített alattvalóik életével, sólymok vagy ragadozó madarak fölvigyázására [2]) viszszaélnek. Mint az igazi tudomány buzgó barátja, a toulousi egyetemet alapítá, a párizsit pedig sz. Lajos által visszaállíttatta, s a profán bölcseletnek a hittanba átültetése ellen bölcsen tiltakozott. A határozatok (Decretales) összegyűjtése által az egyháznak oly törvénykönyvet nyújtott, melyet később az egész társadalom is elfogadott. Mint III. Ince méltó unokája, az erős lelkületet az igazsággal mindig tudá egyesíteni; kibékülvén II. Frigyessel, miután őt előbb kiközösítette volna, dicső részre-

---

[1]) Az angol királyt: ut subjectos suos studeret regere in spiritu lenitatis. Csehország királyát pedig: sicut regem decet mansuetum habere animum et clementem. Regest. Honor. III. IX, 16. 25. ap. Raumer.

[2]) Animas fidelium quas J. C. redemit sangvine, avium intuitu vel ferarum, Satanae praedam effici, detestabile decernimus et iniquum. Reg. Greg. IX. 11. ap. Digby, Mores catholici.

hajlatlansággal védé lázadó fia Henrik (1235) és a lombardi városok túlzott követelései ellen, jóllehet ezek az egyházzal mindeddig a legszorosb szövetségben voltanak (1237.). Midőn később ezen uralkodó legünnepélyesebb igéreteit meg nem tartá, s midőn öt az egyházból másodszor ki kelle zárnia, szép volt látni e majd nem száz éves aggastyánt, mily bátrán elegyedik újra kétséges csatába, meghagyván briemrei János seregének, mely a hitszegő császár ellen indúlt, a foglyok iránti kegyességet, nyájasságot és gondot; ezután legyőzetve, mindenkitől elhagyatva, Frigyestől Rómában megszállva, ki még magokkal a rómaiakkal is szövetkezett ellene, e borzasztó percben, az emberi gyarlóság közt, oly lelki erőben részesűl, mely egyedül Istentől származhatik; a sz. apostolok ereklyéit előveteti a szentélyből, körmenetileg a városon keresztül viteti, s kérdi a rómaiakat, valjon azt akarják-e látni, hogy veszszen ezen sz. letétemény, melyet ő nélkülök tovább meg nem védhet; ez azonnal szivökre hatott, s megesküdtek, hogy készek érte meghalni; a császár visszaveretett, s az egyház megszabadúlt [1].

Utána IV. Ince (1242) következett. Ez megválasztásaig Frigyes barátja s pártolója volt, de alig hogy megválasztatott, azonnal föláldozta előbbi összeköttetését a rábízott szent hivatásnak s a nézetek azon csodálatos egységének, melytől két század óta minden elődje át volt hatva. Üldöztetve, fenyegettetve s körülfogatva a császár záraitól, melyek Rómát rá nézve mind éjszakról mind délről, t. i. mind Némethon mind Szicilia részéről börtönné teszik, melyből menekednie kellett. De hol talál menedéket? Minden uralkodó, maga sz. Lajos is megtagadja ezt; de mily szerencse! Lyon szabad, és egy független érsekhez tartozik. Itt Ince egyetemes zsinatra gyűjti össze maga körül a püspököket, kik a zsarnok elől menekedhettek, és testvéreit, a bibornokokat; ezeknek vörös kalapot adott, értésökre adandó, hogy az egyházért véröket kiontani mindig készeknek kell lenniök; s e legfőbb itélőszék kebeléből, melyhez Frigyes maga is folyamodott, melyet elismert, s mely elé saját ügyvédei jöttek, ügyét ünnepélyesen védendők, a megfutó pápa, a

[1] Raynaldus, an. 1240.

világ leghatalmasabb uralkodója ellen, mint a vallási szabadság elnyomója, az egyház kizsákmányolója, eretnek és zsarnok ellen letételi itéletet mennydörgött [1]). Örökké emlékezetes győzelme a jognak az erőszak, s a hitnek az anyagi érdekek fölött! harmadik szakasza azon sz. drámának, melyben már VII. sz. Gergely és III. Sándor a lázongó elemet, a szentek és népek örömkiáltásai közt, lábaikhoz gyúrták! Tudva vagyon, mennyire helyeselte a gondviselés ez itéletet; ismeretesek Frigyes bukása és utolsó évei, fiának kora halála, s e félelmes faj végromlása. A szentszék jogszerüsége sugalta határtalan bizalom csodás működése következtében történt, hogy, mint egykor maga Frigyes, mint árva, még a bölcsőben III. Ince gyámsága alá helyeztetett: úgy unokájának, Konradinnak, a sváb ház ez utolsó szerencsétlen sarjának gyámságát rokonai s szövetségesei nem akarák másra bízni, mint szintén a pápára, ki öregatyját trónjától megfosztotta, s ki törvényszerüen kezelé is ügyét mindaddig, míg az csakhamar a hütlen Mainfroy által kezeiből csakhamar ki nem ragadtatott.

A küzdelem folytatva lőn ez ellen s az egyház minden egyéb ellensége ellen ugyanazon rettenthetlenséggel s állhatatossággal IV. Sándor alatt is (1254), ki méltó ivadéka volt a Contik családjának, mely a világnak már egy III. Incét

[1]) Följegyeztük sirjáról Nápolyban sz. Januarius templomában e sirverset, mely úgy hiszszük kevéssé ismeretes:

Hic superis dignus requiescit Papa benignus,
Ortus de Flisco *), sepultus tempore prisco
Vir sacer et rectus, sancto velamine tectus:
Ut iam collapso mundo temeraria passo
Sancta ministrari urbs posset quoque rectificari
Consilium fecit, veteraque iura refecit.
Haeresis illisa tunc extitit atque recisa.
Moenia direxit: rite sibi credita rexit:
Stravit inimicum Christi colubrum Fredericum.
Janua de nato gaudet sic glorificato;
Laudibus immensis urbs tu quoque Parthenopensis
Pulchre, decore satis dedit hic sibi plurima gratis
Hoc titulavit ita Umbertus Metropolita.

*) Tudva van, hogy genuai származású és a Fiesco gróli család tagja volt.

s IX. Gergelyt adott, s utána IV. Orbán, a vargafiú alatt, ki távol attól, hogy származása fölött pirúljon, atyját mestersége üzésében a troyesi ablakokra festeté; ő a katolikus ahítatnak új tápot nyújtott az úrnapi ünnep behozatala által (1264); és ki tántoríthatlan a legnagyobb veszélyek közepett, meghalt a nélkül, hogy tudná, hová hajtsa le fejét; azonban az egyháznak sz. Lajos testvére védnökségét és Sziciliában egy francia királyságot hagyott hátra. E hódítás IV. Kelemen alatt befejeztetett, ki hasztalanul igyekezett Konradint, a bünös család ártatlan s kiengesztelő áldozatát, az életbe visszahívni. S így bevégződött az egyháznak a világi elnyomás ellen viselt dicső küzdelme, melynek más kimenettel ugyan, de nem csekélyebb dicsőséggel, VIII. Bonifác alatt újra meg kelle kezdődnie.

Nem kell feledni, hogy míg a nagy pápák e harcot élet-halálra vivták, koránsem ezzel voltak kizárólag elfoglalva, hanem az egyház és társadalom benső szervezetére is annyi gondot fordítottak, hogy arra többet a legcsöndesebb béke idején sem fordíthattak volna. Egymásután, győzhetlen állhatatossággal folytatták az óriási munkát, melylyel meg voltak terhelve a római birodalom bukásától fogva, — a német és az éjszakon levő fajok különféle elemeinek müvelési és szilárdítási munkáját, — kik meghódíták és föléléníték Europát, megkülönböztették ezekben mindazt, mi jó, tiszta és üdvös volt, hogy azt megszentesítsék és polgárosítsák, és elvessenek mindent, mi valóban barbár. Ugyanazon időben s egyenlő állhatatossággal terjeszték a tudományt s müveltséget, azokat mindenki előtt lehetségesekké tették, s az emberi nem természetes egyenlőségét megszentesítették, a magasabb egyházi méltóságokra oly egyéneket is híván, kik a legalsó osztályban születtek, hacsak egy kis erény vagy tudomány volt is bennök; kidolgozták s kihirdették az összes egyházi törvényhozást, s meggyökeresítették e papi joghatóságot, melynek jótékonysága annál inkább érezhető volt, mert egyedül ez volt akkor, mely nem ismert sem kínzást, sem más kegyetlen büntetést, s egyedül ez nem tett semmi személyválogatást a keresztények között.

Igaz, hogy az egyház kebelében, melynek hasonló fejedelmei voltak, sok emberi gyarlóság is találkozott e nagyság és szentség közé keverve; ez mindig így leszen, míg csak ha-

landók kezeiben lesznek az istenick letéve; de mégis, úgy látszik, kétkedni lehet, ha volt-e kor, melyben ez kisebb mértékben történt, s melyben az Isten s emberiség jogai nagyobb erély s nemesebb bajnokok védelmére talált volna.

E magasztos egyház mellett emelkedett föl a „második felség", mely előtt e kor népei meghajoltak, — a római szent birodalom-, melyből minden másodrendü királyság kifolyni látszott. Ez, a szász uralkodó ház vége óta, a tizenegyedik században, szerencsétlenül ama két család öröksége lett, melyekből Karolomann nagy és jámbor szelleme fokonként kihalt, t. i. a frankoniai és sváb családé. Ezek, helyébe egy más lelkületet öntöttek, mely minden szellemi iga iránt türelmetlen, fegyveres ereje s hűbéri összeköttetései miatt büszke, gőgös, s az a két hatalom az egyházat, melyet szünet nélkül összezavarni törekedett, a császárságba átönteni igyekezett. E gyászos törekvést VII. sz. Gergely, IV. Henrik személyében s III. Sándor rőtszakálú Frigyesében legyőzte; II. Frigyes személyében azonban újra erőködni kezdett, de ez is győztes ellenfélre talált a szentszéken. E II. Frigyes fél századon át uralkodott [1], mert kormánya majd az egészre terjeszkedik ki. Lehetetlen az nekünk, söt még a legelfogúltabbaknak is, hogy meg ne lepessünk azon végtelen különbség láttára, mely uralkodása eleje közt, midőn még hű volt a kiskorúságában fölötte [2] annyi gonddal őrködő római egyházhoz, s azon húsz utolsó év közt létezik, melyben ifjúkori dicsőségét már fonnyadásnak látta indúlni. Misem fényesebb, költőibb, nagyszerűbb ezen uralkodói pályánál, melyet egy egészen fiatal, a lélek s test minden jeles tulajdonával tetézett, a művészetek-, költészet- s tudományért buzgó fejedelem futott meg, ki maga is hat nyelvet beszélt, a tudományok sok ágában jártas volt, és míg a császári koronát Rómában a pápa tette fejére (1220), a siciliai királyságnak bölcs, tudományos s összefüggésöknél fogva nevezetes törvénykönyveket adott; és későbben a szentszékkeli első kibékülése után, Némethonnak nemzeti nyelvén írt törvénye-

[1]) Siciliai király 1198., császár 1215. és 1250. meghalt.

[2]) III. Ince, III. Honorius és IX. Gergelynek volt része gyámságában, az elsőnek mint pápának, a másik kettőnek mint bibornoknak.

kel Maineban legelső hirdetett; ki széles birodalma lovagjainak virágát maga köré gyűjtvén, nekik a vitézség és a költői tehetség példáját adta sziciliai szép palotáiban, hol a német, olasz s keleti müveltség különféle elemei összegyűjtve találtattak. S e keverék volt az, mi vesztét okozá; „ő, ha lelkét szereti, vetélytárs nélkül lett volna e földön, mondja róla bizonyos történetiró“ [1]), azonban egy szerencsétlen hajlam öt a kelet szokásaihoz vonzotta. Az, ki egy percben úgy látszott, hogy sz. Erzsébetet, midőn ez özvegységre jutott, nőül akarja venni, s ki a csehországi sz. Ágnes [2]) keze után törekedett, csakhamar egy szaracen öröktől környezett ocsmány szerályba zárkozott. Ezen erkölcsi érzékiség mellett azonnal politikájában is bizonyos anyagi irányt kezdett követni, mely, legalább a XIII. században még kora előtti volt; lerontott minden keresztény eszményt, midőn, mint a muzulman fejedelem szövetségese, s nem mint a sz. föld visszahóditója ment a sz. sírhoz. Európába visszatérte után kevéssé elégedve meg a ker. császár magasztos helyzetével, hogy hatalmasak és vitézek közt az első, s nem egy rabszolga-csoport ura, az egyház ótalmazója, s nem annak elnyomója volt, elvetette a társadalomban azon gyászos tanok csiráit, melyek később nagyon is gyümölcsöztek. Mint később XIV. Lajosnak és Napoleonnak, kiket a hatalom megvakított, neki is minden lelki hatalom befolyása ellenére volt, és des Vignes Péter kancellárja által kihirdetteté, hogy minden isteni s emberi ügyről rendelkezni a császárhoz tartozik. E század még sokkal keresztényebb volt, hogysem a kereszténység életerejére irányzott hasonló rohamokat eltürhette volna. A meggyőződésre s képzelet-fölötti uralomra még magában a világi hatalomban is más szellem vala szükséges, mely sz. Lajosban találtatott föl. Igy látjuk, hogy Frigyes, ki a sz. király szavai szerint az Isten ellen harcolt a tőle nyert adományokkal, az egyház villámai által lesújtva, napról napra új előmenetelt teszen a kegyetlenség-, hitetlenség- s

[1]) Salimbeni, ap. Raumer. III 488.

[2]) Megtagadá tőle, hogy sz. Ferenc szerzetébe léphessen: a császár erről értesűlve, így nyilatkozott: Ha embert becsűlne többre nálam, megboszúlnám magamat; de minthogy csak az Istent becsűli nálam többre, mitsem szólhatok.

kétszinüségben [1]; népét adók s büntetésekkel halmozza, s kicsapongásai sokasága által vallását is a nép előtt gyanúba hozza; végre Olaszhon végső szélére vonúlva, saját fiától fojtatik meg szaracenjei között, kikhezi viszonya őt mindinkább gyanusítá a keresztények előtt. Alatta s elődjei kormánya alatt Némethon, mely különben őt csak keveset látta, virágzó állapotban volt: szemlélte Bajorhonban a Vittelsbachok hatalmát növekedni; csodálta az osztrák hercegek u. m. a győző Frigyes s a dicső Lipót fényét, mely utóbbiról mondatott, hogy bátor mint az oroszlán, s szemérmes mint a hajadon [2]; dicsőítette a thüringiai háznak sz. Erzsébet ipája s férje alatti erényeit; s a kölni főpásztorban, Engelbertben [3], az igazság s nyilvános biztosság vértanúját szemlélte, kit az egyház azonnal a szentek közé iktatott. Városai, hasonlóan a németalföldiekhez, mind számra mind hatalomra nézve növekedtek; Köln és Lübeck befolyásuk tetőpontján voltak, s a hires Hansa városok is kezdettek alakúlni. Törvényhozása is nagyszerűn fejlődött a sváb és szászországi kettős tükör s más helyi törvény iránti könyvek által, melyek mind a jogok iránti tiszteleten és az uralkodó eszméken alapúltak, s melyekben a keresztény eszmék oly szépen vegyültek össze azon régi német törvényekkel, melyek a gibelinek által behozott római törvényekkel még össze nem voltak zavarva. Végre hősei közt egy igazi keresztény uralkodót is birt; csendben növekedett habsburgi Rudolf [4] a hohenstaufiak trónjának árnya alatt, ki országát a féktelenségtől megmentvén, egy uralkodó család méltó alapítója lett, s a világ előtt Karolomann valódi személyesítője volt. Országlását előre lehete gyanítani azután, mi fölkenetésekor történt, hol t. i. királyi pálcát nem találván, fölvevé az oltárról a feszűletet és fölkiált vala: „Ime királyi pálcám! nem kell nekem más."

S ha a császárság természetes utjáról eltérni látszott is, Franciaország viszont azt némiképen helyettesíté, s elragadá

[1] Például Tiepolo doge fiának az arezzoi püspöknek kivégzése, azon bibornokok bebörtönöztetése, kik elmentek a zsinatra, melynek tartását ő maga parancsolta.

[2] A vartburgi harc, 57, 44.

[3] Meggyilkoltatott 1225, Altena gróf által.

[4] II. Frigyes által 1218. évi Mária hóban tartatot keresztvizre. Raumer III. 275.

tőle a szentség s nagyság azon jellegét, mely annyi fényt árasztott volna különben ezen legkeresztényebb királyságra. Azonban ez is mély sebet rejtett keblében, melyet minden áron be kelle hegeszteni, hogy egysége s magas rendeltetése örökre ne veszélyeztessék, mert azon társadalom- s vallásellenes eretnekségek tüzhelye volt, melyek az egész déli vidéket beszenynyezték, s azon megromlott tömegben gyökereztek, mely Albigenseknek nevezteték. Tudva vagyon időnkben, mit kell tartani ezen emberek erkölcse s vallása felől, kiket méltóképen képviseltek oly fejedelmek, kiknek galád kicsapongásaik fellázítják a kedélyt, és kiket a kötelmökről megfeledkezett történészek az igazság s vallás rovására oly sokáig dicsőítettek. Tudva vagyon, hogy legalább is annyiban üldözők voltak, mennyiben üldözöttek [1]; tudva vagyon, hogy végre az ezen korbeli társadalom közös törvényének megtámadói voltak. Nemcsak Frankhon, hanem még Spanyol- s Olaszország is azon időtől fogva el lett volna veszve a vallásra s az igazi polgárosodásra nézve, ha a győztes kereszteshad nem vezettetik a pogány s keleti tanok e tisztátlan tüzhelye ellen. Kétségkivül a kereszténység elleni ezen lázadás csillapítására sokszor siralmas eszközök használtattak föl, melyektől a keresztény szeretet irtózik, s melyeket az utókornak kárhoztatnia kell, s a sz. szék is folytonosan, még a legelkeseredettebb küzdelemben is kárhoztatott. Azonban el vagyon ismerve napjainkban, hogy e kegyetlenség csak viszonos volt, s még eddig — mint tudjuk — nem találtatott fel azon rendszer, mely szerint háborút, leginkább pedig vallásháborút kellemesen s nyájasan lehetne viselni. Montfort Simon, ki ezen iszonyú hadban a katolikusok hőse volt, kétségkivül dicsősége egy részét elhomályosította nagyravágyása s azon szigor által, melyet a jó szandék sem ment ki; azonban még elég marad benne, mit a katolikusok minden pirúlás nélkül fönnen hirdethetnek. A történelem bizonyára kevés hozzá hasonló jellemet mutat föl, tekíntve az akaratot, állhatatosságot, bátorságot s a halál megvetését; és ha még buzgó ahítatosságát s alázatosságát, erkölcsei sérthetlen tisztaságát s az egyházi te-

[1] L. Michelet, Histoire de France, II. 470; főképen pedig „Vie de saint Dominique“, Lacordaire atya által.

kíntély iránti tántoríthatlan hódolatát tekíntjük, mely egyedül voná vissza őt a Zára előtt tóborzó keresztesek közöl, minthogy a pápa őt eltiltotta a keresztények elleni harctól: könynyen fölfoghatjuk azon túlzott szigort, melylyel a lelkiismeret nyugalmának megzavarói, s az erkölcsiség korlátainak feldúlói ellen viseltetett. Jelleme s korszaka kitűnik azon szavakból, melyeket bizonyos kétséges csata megkezdése előtt kimondott: „Az egész egyház imádkozik érettem, én nem veszthetek.“ És ismét, midőn az ellentől üzetve, lovasságával egy folyón áthaladott, melyen a gyalogság át nem kelhetett, ő csupán öt emberrel visszament, fölkiáltva: „Krisztus szegényei ki vagynak téve a halálnak, és én biztosságban maradjak! Legyen meg velem az Úr akaratja, én mindenesetre velök menek.“ [1]).

A mureti döjtő csata is (1212), mely a vallás győzelmét biztosította, elénk festi e küzdelem természetét a két főszemély közti ellentét által: az egyik, Montfort, maroknyi sereg élén, ima, szentségek és törvényesség által ohajtott kivivni oly győzedelmet, mely csak csoda által történhetett meg; a másik, aragoniai Péter, ki elgyöngülve kicsapongásaiban, nagyszámu sereg élén engedte magát megveretni s legyilkoltatni [2]). Míg e küzdelem bevégződött, és az elfoglalt tartományok egyenes egyesülése a francia koronával előkészítetett, egy, a „fölséges“ névre méltó király, Fülöp Auguszt, árasztá el e koronát azon dicsöség s erkölcsi befolyás első sugaraival, mely a valláson alapúlt, melyet oly sokáig kelle ennek föntartania. Midőn még fiatal korában kérdeztetett, miről gondolkodik gyakori hosszas mélázása alatt, így felelt: „Eszközről gondolkodom, melylyel Frankhonnak azon fényt s erőt visszaadhassam, melyet Karolomann alatt birt.“ [3]). S hoszszú dicső uralkodása alatt hű is maradt e nagyszerű eszméhez. Normandia s az orgyilkos földnélküli Jánostól elvett tartományokkali egyesülés által megveté a francia királyok hatalmának igazi alapját. Miután a keresztes-háborúban Krisztus ügyében is megkisértette volna szerencséjét, egész életén által az egyház

[1]) Vaulx — Cernay, ap. Michelet.

[2]) Ugyanott.

[3]) Silv. Girard. Cambrensis ap. Recueil des Historiens, XVIII.

barátjának s legszilárdabb támaszának mutatta magát [1]), minek bebizonyítására a legterhesebb áldozatra is kész volt, legyőzve azon megrögzött ellenszenvet, melylyel Róma által hozzákötött neje iránt viseltetett. Jegyesévelí kibékülése által népével is kibékült, melyért az égtől csakhamar jutalmát is nyerte a bouvinesi nagy győzelem által (1215), mely vallási és nemzeti volt egyszersmind, mert nem különben az egyház mint Frankhon ellenségei fölött volt aratva. Ez eléggé be vagyon bizonyítva mindaz által, mit a történetirók a szövetségeseknek, kik mindnyáján ki voltak közösítve, a papság iránti ellenséges merényeiről ránk hagyományoztak; továbbá az áldozároknak az ütközet alatti forró imái, s Fülöpnek katonáihoz intézett szép szavai által: „Az egyház imádkozik érettünk, én pedig harcolok ő érette, Frankhonért és értetek [2]).“ Körüle harcoltak a francia lovagok hősei, u. m. Montmorency Máté, Couci Enguerrand, Barres Vilmos és Senlis Guérin, e főpap, országlár és harcos egyszersmind. Az ellen meggyözetett, ezek pedig királyukkal egyesülve, szüz Mária tiszteletére alapították a győzelemről nevezett asszonyunk apátságát (Notre Dame de la Victoire), melynek rendeltetése volt Mária neve által azon diadal emlékét megszentelni, mely Frankhon függetlenségét megmentette.

A francia királyság nagysága s a déli tartományok fölötti uralma. melynek az volt vége, hogy azokat önmagába szivta át, még inkább növekedett VIII. Lajos rövid de szerencsés uralkodása alatt, ki a szüzeség áldozata gyanánt múlt ki, s kasztiliai Blanka fényteljes kormánya alatt, ki egyenlő mértékben volt gyöngéd anya s bátor, bölcs királyné, ki úgy nyilatkozott, hogy inkább szeretné látni, hogy minden gyermeke meghaljon, mint halálos vétket kövessen el; s azért mégsem gondoskodott kevésbbé földi nagyságukról; e Blanka nagyon természetes tárgya volt champagnei Thibaut, a költőkirály regényes szerelmének, ki Erzsébetünk iránt is oly gyöngéd kegyelettel viseltetett [3]). E kormányzás méltó előhírnöke volt sz. Lajos kormányának, ki a királyok példánya volt, kiről a

---

[1]) Vasárnap sohasem harcolt.

[2]) Breton Vilmos.

[3]) L. az életrajz XXVI. fej.

történész úgy nyilatkozik, mint mostani korunknak is legtökéletesb személyességéről, míg a keresztény kegyelet benne azon erények összegét tiszteli, melyek mennyei jutalomra méltók. E magasztos és megható életrajzot olvasván, kérdezni lehet, volt-e az ég urának valaha hivebb szolgája az angyalnál? ki egy időre hervatag koronával volt ékesítve, hogy megmutassa a világnak, mennyire változtatja át az embert hit és szeretet. Valjon létezik-e oly keresztény sziv, mely örömtől el nem ragadtatnék, megfontolva mind azt, mi volt sz. Lajos lelkében; azon forró s tiszta kötelesség-érzetet, az igazság azon magasztos s lelkiismeretes tiszteletét, a lelkiismeret páratlan gyöngédségét, mely őt rábirta, hogy elődei törvénytelen szerzeményeit a közbiztosság s az alattvalók irántai vonzalmának veszélyeztetésével visszaadja; azon felebaráti szeretetet, melytől szive áradozott, melylyel, miután szeretett nejét, anyját s testvéreit, kiknek halálát oly keservesen siratá, elárasztotta volna, legutolsó alattvalóját ment fölkeresni, s e szeretettől indítatva, szünóráiban a szegények kunyhói felé tartott, kiket maga vigasztalt. S mindazáltal mindezen szent erények mellé a legelszántabb vitézséget tudta csatolni; ő volt Frankhonban a legvitézebb bajnok s egyszersmind a legbuzgóbb keresztény, mint ezt Taillebourg- és Massoure-nál megmutatta; ő az, ki képes volt küzdeni s meghalni minden félelem nélkül; ő az, ki az Isten és emberek igazságával sérthetlen szövetséget kötött, ki, hogy ehhez hű maradhasson, saját testvére iránt is szigorú tudott lenni; ki a keresztes-háborúba menendő, mielőtt hajóra szállt volna, nem pirúlt egész országába kolduló szerzeteseket küldeni szét, meghagyva nekik, hogy tudakozzák meg a legszegényebb emberektől is: nem követtetett-e el rajtok a király nevében valami jogtalanság, s ha igen, azt önnön költségére orvosolják. Úgy szintén, mintha ő lett volna maga a megtestesült legfőbb igazság, ő választatott meg közbiróúl korában minden nagy pörben, mi a pápa és császár, az angol bárók és királyuk közt volt; söt még akkor is ő választatott közbirónak, midőn a hitetlenektől elfogva bilincsekben tartatott. Krisztus szeretetétől lángolva, kétszer nyomúlt a barbárok földjére, hol fogsága után halálát is találta; egyedül ilynemü vértanúság illette őt; egyedül ily kimulás volt, méltó hozzá. Halálos ágyán

mondá fia számára amaz emlékezetes oktatást, ama legszebb szavakat, melyek egy király ajkain valaha elhangozhattak. Mielőtt utolsó sohaját kilehelné, halk hangon susogá : „O Jeruzsalem, Jeruzsalem!“ Valjon az égi volt-e az, vagy pedig a földi, melyhez e bánatos sohajt vagy magasztos reményt intézé? Ő ez utóbbiba, egyezkedés utján és serege nélkül nem akart belépni, félvén, hogy példája feljogosítja a többi keresztény fejedelmeket is hasonlóan cselekedni. Ezek jobban cselekedtek : egysem ment közölök oda utána. Ő volt a keresztes királyok, a valódi keresztény királyok és a főpapi királyok legutolsója és legnagyobbja. Két halhatatlan emléket hagyott hátra számunkra, kápolnáját és sirját; a Saint-Chapelle-t és Saint-Denis-t, mindkettő tiszta, egyszerű, s mint ő maga, az ég felé emelkedő. Egyet még ennél is szebbet s halhatlanabbat hagyott a nép emlékezetében t. i. a vincennesi tölgyet.

Angolhonban a normanni királyok gonosz faja, kik mind népeiknek mind az egyháznak dühös elnyomói voltak, Fülöp Auguszttal csak a gyalázatos földnélküli Jánost, sz. Lajossal pedig a sápadt s erőtlen III. Henriket állíthatá szembe. De jóllehet itt a kormány botrányos volt, az egyház mégis legnagyobb fényében ragyogott, és a nemzet ott léterőt s tartós biztosítékot nyert. Az egyház Angolhonban szerencsére csakhamar nagy férfiak hosszú sorával lőn ellátva a canterburyi primási székben, mely talán hasonmás nélkül áll évkönyveiben. Langton István, János uralma alatt, ki sz. Dunstan, Lanfrank, sz. Anzelm és sz. Becket Tamásnak méltó utódja, s III. Ince méltó képviselője volt. Miután győzhetetlen bátorsággal az egyház kiváltságaiért küzdött volna, a fellázadt bárók élére állott, kik I s t e n é s a sz. e g y h á z h a d s e r e g é v é g y ü l t e k ö s s z e. E szent szövetség kicsikarja János királytól ama hires C h a r t a-M a g n á-t, azon angol alkotmány alapját, melyet a jelenkor annyira bámúl, kétségkivül elfeledkezve arról, hogy ez csak a hűbéri szervezés eredménye volt, s hogy maga a C h a r t a, távol minden újítástól, csupán szent Eduard törvényeinek új érvényesítése, s egész Europa azon korbeli nyilvános törvényeinek megerősítése volt, mely a régi s egyéni jog föntartásán alapúlt. III. Henrik alatt is, kit egyedül a sz. szék tartott meg ingadozó trónján, megakadályozván az egye-

sítést Franciaországgal, mely Fülöp Auguszt fiának hódítása következtében megtörtént volna; e Fülöp alatt is voltak az egyháznak hős védői s nemes áldozatai, canterburyi sz. Edmundban, ki 1242-ben, számkivetésben halt meg, s winchesteri sz. Richardban; a nemzet is befejezte szabadsága diadalát a nemes Montfort Simon fiának vezérlete alatt, ki bátor s jámbor volt mint atyja, s pályafutása végén meggyőzetett és megöletett, előbb azonban e néphadból kereszteshadat szervezett, s bevezette a nép követeit az első politikai gyülekezetbe (1258), mely később a britt parlament annyira dicső nevét viselte.

Skociában ugyanazon időtájban Vilmosra, a jámbor királyra s III. Ince szövetségesére akadunk, ki hogy az egyház s a boldogságos szűz iránti szeretetét bebizonyítsa, azt rendelte, hogy a szegény nép minden szombaton délután dolgozni megszűnjék. (1202.) A skandináv tartományokban a tizenharmadik század a nagy Lund Absolon érsek alatt veszi kezdetét (1201.), ki rettenthetlen harcos és szent életű főpap, népének jótevője s polgárosítója volt egyszersmind. Svédhon sz. Erik unokája alatt növekedett; és Norvegia, hol a német alkotmány legszembetűnőbb nyomai maradtak fön, V. Hakin (1217—1263) első törvényhozója alatt élvezett szokatlan nyugalmat. Waldemar, a győző (1202—1252), Dania legkitűnőbb királya, kiterjeszté birodalmát a balti tenger minden déli földjére, s megelőzve a calmari uniót, azon nagyszerű terv foganszott meg agyában, és folytonos éberséggel oda törekedett, hogy egy fő alatt egyesítessék a balti tengernek minden partvidéki tartománya, midőn a bornhovedeni ütközet következtében (1227) a német faj kapott túlsúlyra a skandináv faj fölött. Azonban hódításai egész folyama alatt soha nem téveszté szemei elől a pogány népek megtérítését, mire őt a szentszék szünet nélkül ösztönözte; Livoniában a keresztény vallás terjesztése körül tett törekvései találkoztak az 1203-ban épen e célból alapított kardosrend (L' Ordre des Porte-Glaives) fáradalmaival, és később a német lovagrend közremunkálásával. Ez utóbbi rend főerejének Poroszhonba való áttétele, mi a kereszténység terjesztése végett történt (1234), nagy fontosságu tény éjszaki Europa vallási s polgárosítási történelmében; s noha az emberi szenvedélyek igen korán folytak be e két századig tartó keresztes-hadjáratba, el

kell azonban ismernünk, hogy egyedül ez volt képes a keresztény vallást e makacs népek közé bevinni, és csak csodálnunk kell mindazt, mit a pápák elkövettek, hogy a meghódítottak kormányzása szelidítessék [1]). Ugyanazon vonalon Lengyelhon már megveté az igazhitű ország (regnum orthodoxum) [2]) alapját; Henrik, a gneseni érsek, III. Ince követe, László herceg megtámadásai ellenében visszaállította ott az egyházi fegyelmet s szabadságot ; sz. Hedvig, Erzsébetünk nagynénje, a legszigorúbb erények példájával tündöklött ott a trónon, s Istennek véres áldozat gyanánt ajánlá föl fiát, ki mint vértanú halt meg a tatárok elleni harcban. Lengyelhon e rémítő csordák elé, melyek Oroszországot leigázták s Magyarhont elözönlék, egy mindenkorra átléphetlen bástya gyanánt állván, az egész század folytán patakként ontá vérét, s így tanult azzá lenni, mi azután mindig volt, t. i. a kereszténység magasztos áldozata.

Visszatérve ismét déli Europába, s szemlélve Olaszhont, melynek népe a legbuzgóbb s legkitűnőbb volt a keresztény népek közt, azonnal elborzad a lélek ama kegyetlen s véget nem érő viszályok szemléletére, melyek a Guelf és Gibelin párt között fönforogtak, a gyülölség végetlen uralmának láttára, mely a háborúnak kedvezve, azon elvekből terjedt szét, melyekből eme pártok is eredének. S a gyülölség e gyászos eleme az, mit Olaszhon történelmének minden korszakában uralkodni látunk; ezen elem egy bizonyos pogány s önző politikával, a római köztársasági emlékek maradványával szövetkezett, mely az egész középkor folytán túlsúlyt gyakorolt az egyház és császárság eszméi fölött, s nagyon is kivonta a szentszék üdvös befolyása alól, melynek első tárgya különben ők lettek volna, s melynek hatalmát s áldozatkészségét megtanúlhatták volna becsülni azon küzdelem egész befolyása alatt, melyet a lombard városok a császárok ellen viseltek. De bármenynyire visszataszítók legyenek is e viszályok, melyek Olaszhon keblét dúlták, mégis mi tartoztathatna vissza a csodálkozástól,

---

[1]) 1249. egy pápai követ Poroszhonba ment, hogy az elfoglalt népeknek a házassági s öröklési szabadságot biztosítsa, sat.

[2]) Lengyelországnak később a pápáktól nyert cime.

melyre ragadtatunk azon végtelen szellemi s anyagi erö, hazafiúi buzgalom és bensö meggyöződések láttára, melyek a területét elözönlött számos köztársaság mindegyikének történelmében följegyezvék? Az ember bámúlja ama hihetetlen termékenységet az emlékekben, intézetekben, alapítványokban, a minden nemben kitünö nagy férfiakban, vitéz bajnokokban, költökben s müvészekben, mely Olaszhon jelenleg annyira elhagyott és elpusztított városainak mindegyikében látható.

Bizonyára a régi Göröghon dicsö századai óta sohasem nyilatkozott az emberi akarat oly hatalmasan, sohasem részesült az ember és müve oly nagy becsülésben, sohasem tünt föl annyi élet oly szük térben! De ha szemügyre veszszük a szentség csodáit, melyeket Olaszhon a tizenharmadik század folytán föltünni látott, könnyen fölleljük a köteléket, mely e hön dobogó sziveket összefüzte; eszünkbe jut ekkor a szeretet azon mély s mérhetlen folyam-ára, mely a zivatar s bösz hullámok alatt tova hömpölygött. Ez átalános vegyülék közt városok alapúlnak s gazdagodnak, lakóik száma gyakran tizszer annyi mint jelenleg, a müvészetek remekei jönnek ott létre, a kereskedelem, de kivált a tudomány napról napra új haladást teszen [1]. A német tartományokkal ellentétben, az egész politikai s társadalmi lét a nemességgel együtt a városokban központosúl, mely tényezök közöl akkor még egy sem volt annyira túlnyomó hatalmú, hogy a többiek lételét veszélyeztette volna, és csak e szabad összemüködésökböl magyarázható meg részben azon hallatlan erö, melylyel rendelkezhettek. A lombardi városoknak a konstanci béke óta györztes szövetsége diadalmasan dacolt a császári hatalom erőködéseivel. A keresztes-háborúk felszámíthatlan haszonnal voltak a genuai s velencei tengeri köztársaságok kereskedelmére s jólétére; az utóbbi, föképen Dandolo Henrik, a 80 éves vak doge alatt elsö rangu hatalommá lön Konstantinápol és a keleti birodalom 3 negyedének meghódítása által, melyre oly sokáig büszke volt. A toskánai városoknak III. Ince által szentesített szövetsége új biztosítékot nyújtott azon városok létének, melyek történelme a

[1] A hires paduai egyetem 1222-ben alapíttatott, a vicenzai 1202-ben, a vercellii 1228-ban, a trevisoi 1260-ban, a nápolyi 1224-ben.

legnagyobb birodalmakéval vetélkedik, milyenek: Pisa, Lucca, Siena, melyek magokat az arbiai dicső győzelem előtt ünnepélyesen a boldogságos szüz szolgálatára szentelék; kiváltképen Florenc, mely talán napjainkban is a legérdekesebb szövetség. E városok évkönyveinek minden lapja tanúskodik a megható buzgóság s a haza iránti nagylelkü áldozatkészségről. Hogy ezer közöl legalább egyet hozzunk fel: midőn látunk egy népet, mint például a ferrarait, mely fájlalja, hogy a haza szükségeinek fedezése végett nem rovatott elég teher rá [1], nem merünk szigorún itélni oly intézményekről, melyek a hazafiságot s önzetlenséget ily fokra emelték. Tudva vagyon még, hogy e tisztán olasz-mozgalom mellett a szellemi s földi hatalom közti nagy küzdelem itt hevesebben dühöngött mint bárhol másutt, s bizonyára midőn az utóbbi már arra szorúlt, hogy a kegyetlen Eccelin II. Frigyes helytartója által képviseltesse magát, eléggé hódol az egyház ügye szellemi fensőbbségének. A sváb ház uralma alatt álló déli Olaszország II. Frigyestől és kancellárjától Desvignes Pétertől nyerte bölcs és tökéletes törvénykönyvét, nekik köszönték a költészet s müvészetek egész fényöket; de ugyanakkor a császár s fia Mainfroy által szaracen gyarmatokkal is lön elárasztva mindaddig, míg Róma egy új francia ágat, t. i. az anjoui házat oda nem hivta, mely, mint egykor a hős normannok, az egyház függetlenségét biztosítá, s Europának ezen kapuját a hitetlenek elől elzárta.

Ha a katolikus történetiró Olaszhon fölötti itéletében bizonyos szomorúság ellen kénytelen küzdeni, csak zavartalan bámúlat tárgyát leli föl Spanyolhonban a 13-ik század idején. Ez volt minden tekintetben e nemes nemzet hős kora, melyben csakugyan méltó volt a „katolikus ország“ dicső cimét nyerni ugyanakkor, midőn földét és függetlenségét is szerezte. A félsziget két nagy fölosztásából Aragonia mindjárt III. Péter után, ki koronáját III. Ince kezeiből nyerte, és későbben Muretnél mégis az egyház ellen harcolva halt meg, ennek fiát, hódító Jakabot mutatja föl, ki nőül sz. Erzsébet egyik testvérét birta, s megérdemelte disznevét, miután a móroktól Majorque-ot és Valenciát elfoglalta, ki Caesar gyanánt maga irta meg évköny-

[1] Chron, Ferrar. p. 133. ap. Raumer.

veit; ki hatvannégy évi kormánya s harcai alatt sohasem győzetett meg, ellenben harminc diadalt aratott, s kétezer egyházat alapított [1]. — Kasztiliában, a század elején, Rövid Alfonz (Alphonsele — Bref), a sz. Jakab rendnek s a szalamankai egyetemnek [2], Spanyolhon e kettős dicsőségének alapítója ült a trónon; a király oldala mellett tündöklött a hires Ximenes Roderik toledói érsek (1208—1215), méltó elöde annak, ki két század múlva e nevet halhatatlanná tevé; ez egyszersmind, mint sok más főpap, azon korban rettenthetlen harcos, mély eszü álamférfiú, nagy szónok, pontos történész, pazar alamizsnaosztogató volt. E király és primás voltak a „las Navas de Tolosa" (16. Jul. 1212) nagy napnak hősei, midőn Spanyolhon Europának azt a szolgálatot tette, melyet Franciaország Martell Károl s későbben Lengyelország Szobjeszki alatt, midőn azt a 40,000 pusztító muzulman berontásától megmentette. A félhold uralma megtöretett e dicső napon; egy keresztény csata valódi jelképe volt ez, melyet a népek emlékében csodás hagyományok szentesítettek meg, és melyet III. Ince, a nagy pápa, csak a kereszt diadaláról nevezett ünnep alapításával vélt eléggé dicsőíthetni, mely ünnep Spanyolhonban maiglan ugyanazon napon meg is tartatik. Alfonzot sz. Ferdinand követte, ki szent Lajosnak rokona s kortársa volt, s ki ily dicső atyafiságnak nem is vált szégyenére, mert Lajosként ő is egyesíté a keresztény hősnek minden dicsőségét a szentnek minden erényével, s népének leggyöngédebb kegyeletét Istenének legforróbb szeretetével. Sohasem akart beleegyezni, hogy alattvalói új adókkal terheltessenek; „Az Isten más módon fog majd ótalmunkról gondoskodni", mondá ő; „jobban félek egy szegény asszony átkától, mint a mórok egész hadseregétől." És ő e mellett páratlan szerencsével folytatta a nemzet fölszabadítását; elfoglalta Cordovát, a nyugati kalifa székét, és miután a legfőbb mecsetet Máriának ajánlotta volna föl, a mórok vállain vitette vissza Compostellába azon harangokat, melyeket onnan Almanzor kalifa keresztény vállakon hordatott el. Visszafoglalván Murciát 1240, Jaënt 1246, s végre Sevillát 1248-ban egyedül csak

[1] Bern. Gomes. Vita Jac. I.

[2] Eleinte Palenciában volt; Szalamankába 1213-ban vitetett át.

Granadát hagyta meg az araboknak; azonban ennyi dicsőség közt is alázatos maradt, s halálos ágyán fekve, könytelt szemekkel kiáltott fel: „Óh uram! irántami szeretetből annyit elviseltél! s én szerencsétlen, mit tettem irántadi szeretetből?“ [1])

Spanyolhon folytonos keresztes-háborút viselt tulajdon földjén; Európa többi országai a távolba mentek azt fölkeresni, t. i. vagy éjszakon a barbarok, vagy délen a szentsír megbecstelenítői ellen. E nagyszerü eszme időről időre a helybeli mozgalmak és személyi szenvedélyeken átrontva, mindezeket magába szíva, egyetlenegybe olvasztotta át; nem is előbb, hanem csak sz. Lajossal szállott a sirba; a tizenharmadik század első felében pedig még teljes erejében volt fön. Első éveiben Foulques de Neuilly ékesszólására s lelkesültség ére nézve Remete-Péternek, sz. Bernardnak vetélytársa, egyik lovagjátékról a másikra menve, az egész francia lovagságot a kereszt megragadására birta. A bárók egy serege Velencében hajóra szállván, a bizanci birodalmat földúlni sietett, mintegy útat akarván ez által késziteni Jeruzsalemhez. A roszalás dacára, melylyel III. Ince e rettentő hóditást sújtotta, nem lehet félreismerni nagyszerűségét és azon keresztény érzelmet, mely azt köttötte. Látjuk, hogy a francia lovagok, müködésök első céljaúl mindig a görög egyháznak Rómávali egyesítését tevék, s győzelmök első eredményeül ezt ohajták. Ezen elfoglalás egyébiránt csak jogos megfenyítés volt mind a görög császárokra azon álnokságért, melylyel a keresztesek ügyét mindig elárulták, mind elfajúlt és vérengző népökre, mely fejedelmeinek mindig csak rabszolgája vagy orgyilkosa volt. Jóllehet a keresztes háború eszméje, minthogy különböző volt az indok, szükségkép vesztett erejéből, ezen erőt mindazáltal kimutatják azon dicső fejedelmek, kik éltöket nem hitték tökéletesnek, mielőtt a szentföldet nem látták; ilyen volt Champagne Thibaut, kinek e hadjárat oly szép verseket sugallott; a kegyes és sz. életü Lajos, Erzsébetünk férje, kiről látni fogjuk, hogy az úton halt meg; osztrák Lipót, s a távoli Norvégia királya, ki sz. Lajos társa kivánt lenni. E vitézek nejei sem haboztak őket e vészteli zarándokságba követni s a kereszteshad táboraiban majdnem any-

[1]) Flos sanctorum, ap. Bollandist. 25. maii.

nyi fejedelemnőt mint fejedelmet lehete látni; még a gyermekekre is elharapozott ezen átalános elragadtatás. Europa minden pontján megindúlással lehete látni 1212-ben a gyermekek keresztes hadát, melynek kimenete oly gyászos volt, minthogy mind elvesztek, mely azonban fényes bizonyságot teszen azon áldozatkészségről s a hit és meggyőződés iránti önmegadásról, mely azon kor embereit a bölcsőtől fogva a sírig lelkesítette. Mit e kisdedek nagykoruk előtt tenni megkisértettek, azt a hanyatlott koruak sem mulasztották el; bizonysága ennek Brienne János jeruzsalemi király, ki miután életét majdnem egészen a hit és egyház melletti harcoknak áldozta volna föl, még saját veje II. Frigyes ellen is küzdvén, már több mint 80 éves korában indúlt el a keleti latin új birodalom védelmére, s majdnem csodálatos eredmény után, nyolcvankilencedik évében, inkább e győzelemtől mint agg korától kimerítve halt meg, a császári bibort s dicső fegyverzetét letéve, sz. Ferenc öltözetét vevé magára, hogy a végső győzelemnek e jelvényei alatt húnyjon el (1237.)

A buzgalom ezen egyéni nyilatkozatain kivül Europa a kereszt állandó katonasága gyanánt még három nagy lovagrendet is látott fölvirágzani, ugymint a templáriusok, jeruzsalemi sz. János és a németországi sz. Mária hadirendeit. Ez utóbbiak nagymestere a tizenharmadik század első éveiben Saltza Armin volt, ki az egyház és birodalom kibékítése ügyében kifejtett nemes s fáradságot nem ismerő ügyekezeteiről nevezetessé lön, s kinek kormánya alatt történt a német lovagok elsö hadjárata Poroszhon ellen, míg e rend egyik kiváló s később főszéke sz. Erzsébet sirja közelében, Marburgban lett.

Igy tehát keleten Konstantinápol elfoglalását, s a görögbirodalomnak egy maroknyi francia sereg által történt földulását látjuk; Spanyolhonban a Las Navas de Tolosa és sz. Ferdinándot; Frankhonban Bouvinest és sz. Lajost; Némethonban a Hohenstaufenek dicsőségét és bukását; Angolhonban a Charta Magná-t; a keresztény világ tetőpontján III. Incét s hős utódjait. Ime, ez, úgy véljük, elég arra, hogy sz. Erzsébet korának nevezetességet tulajdonítsunk az emberiség történelmében. És ha ennek alapokait fürkészszük, könnyen föllelhetjük azokat egyrészt az egyház azon magasztos egységében, melynek

figyelmét misem kerülte ki; mely legfönségesb titkaiban épen úgy mint legkisebb részleteiben, a szellemnek az anyag fölötti határozott fensöbbségét hirdette; mely okos és atyai gondoskodással szentesítette az egyenlöség törvényét az emberek között, és a legszegényebb rabszolgának is biztosítván házassági szabadságát s családi szentélyét, az által, hogy a templomban ura mellett enged neki helyet, föleg pedig minden lelki méltóságra útat nyítván neki, végtelen különbséget hozott be ennek s az ókor legkegyeltebb rabszolgájának sorsa között. Az ő szemei elött a világi hatalom, a császárság, a királyság, mely gyakran kezelöi szenvedélyei által beszennyeztetett, de ezer kötelék által a szeretet ösvényén tartatott vissza, minthogy kicsapogásaiban mindenütt a hit s egyház emelte gátokra talált; még nem tanulván bele azon általános törvényhozásokba, melyek a nemzetek szellemét igen gyakran a rideg egyformaság kedveért letiporják; ellenben rá lön szorítva, hogy örködjék minden egyéni jog, az ösi szent szokások, a helyi szükségek és részletes hajlamok szabályszerü kifejlése fölött; s végre uralkodóvá tétetett ama nagy hübéri szervezetben is, melynek alapja egészen azon kötelesség-érzetre volt fektetve, mely még a törvényt is saját követésére kényszeríti, oly kötelesség-érzetre, mely az engedelmességnek az erény és önmegtagadás teljes méltóságát kölcsönzi. Azon borzasztó dolgok, melyeket földnélküli János az egyház elleni hosszú küzdelmeiben véghez vitt, továbbá a bizanci birodalom nyomorúlt hanyatlása eléggé mutatják, mi volt e korban a magára hagyatott világi hatalom; míg ellenben az egyházzal való szövetsége koronás szenteket adott a világnak, milyen volt sz. Lajos és sz. Ferdinánd, vagyis oly királyokat, milyeneket a világ soha többé nem látott.

Ennyit e század politikai s társadalmi életéröl. A hit, lelki élet s a belsö lét, mennyiben ezt az elöbbitöl meg lehet különböztetni, nekünk még nagyszerübb és csodásabb látványt tár fel, és szorosabban füződik azon sz. nö életéhez, kinek történelmét megirtuk. Azon nagyszerü események mellett, melyek a birodalmak szinét elváltoztatják, még tökéletesebb és tartósabb mozgalmakat fogunk látni a szellem birodalmában; e dicsö harcosok, e trónon ülö szentek mellett látni fogjuk még, mint

nemzi, mint küldi az egyház győzhetetlen bajnokait, a társadalom minden rendéből összetoborzott szentei seregét a lelkek fölkeresésére.

Bizonyára nagy erkölcsi romlás harapozott el a társadalomban, melyet a különféle természetű eretnekségek okoztak; e romlás midenfelől veszélylyel fenyegette a társadalmat; a buzgalom s jámborság lankadozott; az előbbi század nagyszerű alapítványai, u. m. Klunyiak, Cisterciek, Prémontreiek és Karthausiak szerzetei már nem voltak képesek azt föléleszteni, míg a száraz tanmód igen gyakran forrásukat is kiszárította. A lankadó kereszténységnek új és hathatós gyógyszerre volt szüksége; merevedett tagjait hatalmas rázkodás által kelle életre ébreszteni; fejének, a római egyháznak új, erősebb karokra volt szüksége, s az Isten, ki sohasem hagyta el jegyesét, ki megesküdött, hogy soha sem hagyandja el, a kivánt és szükséges segedelmet meg is küldé. Azon álmok valóban profétai látványok voltak, melyekben III. Ince s III. Honorius a laterán egyházat, e minden ker. egyház fő- s anyaegyházát [1]) roskadása percében egy olasz koldus, vagy egy szegény spanyol pap által láták föntartatni. Mert ime! megjött azon áldozár, az eretnekektől elárasztott déli frankhonnak szélén fekvő pyrenaei hegyek fia, ki meztelen lábbal hatolt át tüskén-bokron keresztül a sz. hit hirdetése végett. S ez a nagy sz. Gusman Domonkos [2]), kit anyja, midőn még méhében hordozá, eb alakban látott égő szövetnekkel szájában, mi az egyházért lángoló buzgalmának, sebességének látnoki jelképe volt; midőn keresztségre tartatott, csillag fénylett homlokán; tisztaságban és jámborságban növekedett, mást nem szeretve mint azon isteni szüzet, kinek palástja alatt az egész mennyei hazát vélte rejleni [3]); kezeiből azon illat párolgott, mely minden hozzá közeledőben a szűzi tisztaság erényét kelti föl; ő szelid, kedves, s mindenki iránt alázatos volt, a könyek ajándokát nagy mérték-

[1]) Régi előcsarnoka egyedüli maradványán, a laterani sz. János mostani főbemenete fölötti fölirásban olvasható: Dogmate papali datur ac simul imperiali, quod sim cunctarum mater caput ecclesiarum etc.

[2]) Született 1170; szónokolni kezdett 1200; meghalt 1221.

[3]) Totam coelestem patriam amplexando dulciter continebat. Act. SS. August. t. I, p. 583.

ben birván, hogy a szegényeken segíthessen, még könyveit is eladá, sőt még önmagát is el akará adni, hogy az eretnekek közől egy fogoly-lelket megmenthessen. Azonban hogy mindazon lelkeket, melyek üdve ennyi szirt között veszélynek volt kitéve, megmenthesse, egy szerzetesrend eszméje támadt föl lelkében, melynek tagjai többé ne üljenek hon elzárkozva, hanem átjárva a világot, keressék föl mindenfelé az istentelenséget, azt szégyenítsék meg, s hirdessék a szent hitet. Üdvös tervének megerősítése végett Rómába utazott; az első éjen látá álmában Krisztust, mint a bűnös világot sújtani készül; azonban közbejött a szent Szüz, s fiának, hogy őt csillapítsa, bemutatta Domonkost, úgy szintén egy másikat, kit ő még soha sem látott. Más nap egy templomba menvén, abban egy foszlányokba takart embert látott, s ebben azon társára ismert, kit Üdvezítőnk anyja adott neki; azonnal karjaiba borúlt, mondván: „Te testvérem vagy, s velem ugyanazon egy pályán haladsz; legyünk együtt, s misem fog rajtunk győzedelmeskedni;“ s e perctől fogva mindkettő egy sziv és egy lélek lett [1]. E koldus assziszi sz. Ferenc, Krisztus dicső szegénye volt [2]. Neki is ugyanazon terve volt, t. i. alázatosság és szeretet által a világot meghódítani, míg maga kisebbé, (Minor) az emberek legcsekélyebbévé lőn. Ő akart az isteni szegénységnek, mely Krisztus halála óta özvegy volt, jegyest adni [3]. Huszonöt éves korában, megvetve minden családi, tiszteltetési és jólléti köteléket, mezetlenül szállott alá az assziszi hegyről, hogy a világ előtt a kereszt esztelenségének legtökéletesb példáját adja, milyen csak létezhetett, mióta a kereszt a kálvárián fölállítatott; távol azonban attól, hogy a világot esztelenség által föllázítsa, hanem inkább hogy azt leigázza. Minél

[1] In oscula sancta ruens et sinceros amplexus, dixit Dominicus: Tu es socius meus, tu curres pariter; stemus simul et nullus adversarius praevalebit. Et tunc ergo facti sunt cor unum et anima una in Domino. Act. SS. August, t. I, p, 576.

[2] Il glorioso poverello di Christo. Született 1182, meghalt 1226.

[3] Questa, privata del primo marito,
Mille e cent' anni e più dispetta e scura
Fino à costui si stetti sensa invito . . .
Dante, Parad. C. XI.

inkább megsemmisíti magát e dicső esztelen, alázatossága és megvettetése által akarván magának érdemet szerezni arra, hogy a szeretet edényévé legyen, annál jobban fénylik és sugárzik szét nagysága messze-távolra, annál jobban tódulnak ösvényére; az egyik mindenből kivetkezni vágyva, mint ő; másik legalább ihletett szavait ohajtva hallani. Hasztalanul ment Egyiptomba vértanúságot keresni; kelet öt visszaküldé nyugatra, hogy ezt termékenyítse, nem vérével, hanem szivéből kifolyó szeretetével, s azon öt sebbel, melyeket az osztott meg vele, ki a világot egész halálig szerette. Ő maga is az egész világot átölelte szeretetével; először is minden embert határtalan odaengedéssel: „Ha nem adnám ezt, mit viselek, annak, — mondá, midőn magát egyetlen öltönyétől megfosztá, hogy egy szegényt födhessen be vele-, kinek erre nagyobb szüksége vagyon mint nekem, rablásról vádoltatnám a mennyben levő nagy alamizsnaadótól"; [1]) továbbá az egész élő és élettelen természetet; nem volt teremtmény, mely fi- vagy nővére nem lett volna, melynek a közös-atya igéit nem hirdette volna, és melyet az emberek elnyomásától meg nem akart volna szabadítani, s a fájdalmaktól nem lett volna kész megváltani: „Miért függeszted föl, — mondá bizonyos mészároshoz, — s kínzod így testvéreimet, a báránykákat?" [2])

S a fogságban levő madarakhoz: „Gerléim, kedves kis együgyü, ártatlan, tiszta nővéreim, miért engedtétek magatokat így megfogatni?" Ő tudá, — így szól, hozzá hasonlón sz. életirója, — hogy minden teremtménynek vele egy eredete vagyon; és ő ezek iránt mutatott gyöngédségével, s ezeknek ő irányában tanúsított csodás engedelmességével megmutatta azt, hogy oly ember, ki a vétket legyőzte, és magában az Istennel való természetes viszonyt visszaállította, mivé lehet e természet irányában, melynek sülyedését csak ő okozta, s mely töle várja

---

[1]) Pro furto mihi reputo a magno Eleemosynario imputandum si hoc quod fero, non dedero magis egenti. Act. SS. Octob., t. II.

[2]) Quare fratres meos agniculos sic ligatos et suspensos excrucias? . . Sororculae meae turtures, simplices, innocentes et castae, ut quid ita vos cepi permisistis? . . Sciens creaturas quantumlibet parvas, unum secum habere principium. S. Bonaventure, Vita S. Franc., 170, ap. Bollandist.

visszahelyeztetését is. Maga Jézus és Mária tárák föl előtte az egyház kincseit, a szegéyes Porciunkula kápolnában, mely ama szegénységnek drága ereklyéje gyanánt maradt ránk, melynek, Bossuet szerint, ő reményvesztett kedvelője volt [1]; a pápa megerősíté ezen égi kedvezményeket, azon fehér s piros rózsák láttára, melyeket Ferenc tél közepén mutatott neki. Ezután az alvernói sziklára ment, ott átveendő a győzelmes bélyegeket [2], melyeknek őt az üdvözítőhöz hasonlóvá, s a keresztény nép szemeiben valódi keresztviselővé, Krisztus zászlóvivőjévé kelle tenniök [3], az egyház pedig három századdal későbben keletről jött és az élő Isten jegyével megjelölt angyalnak nevezte őt [4].

E két nagy férfiú láttára megérté a század, hogy meg vagyon váltva, ereibe új vér fog szivárogni; számtalan tanítvány állott ezen magával ragadó lobogók alá: a lelkesülés- s rokonszenvnek századokat átható szava hallatszék, mely mindenütt, a pápák rendeleteiben ép úgy, mint a költők énekeiben visszhangzott [5]: „Midőn a mindig uralgó fejedelem, így szól Dante, veszélyezett seregét meg akarta menteni, jegyese segedelmére e két bajnokot küldé; tetteik s szavaik viszatérítették a tévedő népet“ [6]. E két rend, így szólott IV. Sixtus 1479, harmadfél százados tapasztalás után, mint a gyönyörök édenének

---

[1] Boldog, ezerszer és ezerszer boldog a szegény Ferenc, a leglángolóbb, legfellengzőbb, és ha így szabad szólani, legreménynélküliebb kedvelője a szegénységnek, milyen csak lehetett az egyházban. Bossuet, Panègyrique de saint François.

[2] Corpore suo Christi triumphalia stigmata praeferenti. IV-dik Sándor „Benigna“ bullája.

[3] Il gonfalonniere di Christo. Fioretti di S. Francesco, passim.

[4] Angelum illum ascendentem ab ortu solis habentem signum Dei vivi beatum Franciscum. X. Leo Bullája: Ite et vos in vineam meam, 1517.

[5] Cieco era il mondo; tu failo visare:
Libroso; hailo mondato:
Morto; l' hai suscitato:
Sceso ad inferno; failo al ciel montare.
Guittone d'Arezzo, Canz. a S. Francesco

[6] Quando lo'mperador che sempre regna
Provide alla milizia ch'era in forse — —

két fő folyója, az összes egyház földjét öntözé tanaival, erényei- s érdemeivel, és azt napról napra termékenyebbé tette; ez azon két szeráf, kik a magasztos szemlélődés és angyali szeretet szárnyain minden földin túlemelkedve, szünet nélkül gyüjtik a szentegyház csűreibe a Jézus Krisztus drága vérével megváltott lelkekben tett tiszta aratás gazdag kévéit, az Isten dicséretének folytonos zengedezése s azon véghetetlen jótétemények hirdetése által, melyekkel az emberi nemet elárasztotta a legfőbb alkotó, ki az Isten. Ez azon két tárogató, melyekkel az Isten a népeket sz. evangeliumának lakomájára hivja [1]).

Csak alighogy megszülettek a rendek, melyek ily nagyszerü dicséreteket érdemlének, máris elterjedésök s hatalmok a korszak legfontosb történelmi tényei egyikévé vált. Az egyház azonnal úrnője lőn nagyszámú mozgó s mindig rendelkezésre kész két hadseregnek, melyek föltarthatlanul rohanták meg a világot. 1277-ben, sz. Domonkos halála után félszázaddal később, szerzete már 417 rendházat birt Europában. Sz. Ferenc, még éltében, szerzeteseiből egyszer 5000 gyüjtött össze maga körül Assisiban és 35 évvel később Narbonneben, hol összeszámítatván a szeráfi-rend ereje, már 33 tartományban 800 zárdából és legalább 20,000 szerzetesből állónak találtatott. Egy századdal később már 150,000 rendtaggal birt [2]). A pogány nemzeteknél a hithirdetés ezennel újra kezdetik, a sz. ferenciek

——————— a sua sposa soccorse
Con duo camponi, al cui fare al cui dire
Lo popol disviato si raccorse.
Paradiso. XII.

[1]) Instar duorum primorum fluminum a coelestium voluptatum.. paradiso egredientium SS. universalis Ecclesiae terram... irrigantes, magis in diem fructuosam efficiunt. Hi sunt duo Seraphim, qui in sublimis contemplationis et seraphici amoris alis elevati, a terrenisque rebus abstracti, assiduo divinarum laudum clamore, et immensorum beneficiorum humano generi a summo opifice Deo exhibitorum declaratione... Domino Deo mundae segetis animarum scilicet Redemptoris nostri J. C. pretiosi sanguinis effusione redemptarum, copiosos in horrea sanctae Ecclesiae manipulos referunt. Hi sunt duae tubae, per quas Dominus praecipit ad pabulum S. Evangelii universum populum... advocari.

[2]) Wadding Helyot.

IV. Incze s sz. Lajos által küldetve; Marokkoba, Damaskusba egész a mongolokig behatolnak; de kiváltképen a keresztény nemzetek szivében lappangó szenvedélyek leküzdésével foglalkoznak; elterjednek azonnal az annyi viszály dúlta Olaszországban, és egyedül csak a szeretet törvénye szerint itélő békebirákúl lépvén föl, megkisérték egymással kiengesztelni a pártokat, és gyökeresen kiirtani a tévelyeket. Látjuk őket 1233-ban az egész félszigetet keresztekkel, illatfüsttel és pálmaágakkal bejárni, énekelvén s hirdetvén a békét, szemökre lobbantván a városoknak, a fejedelmeknek, söt maguknak az egyház fejeinek is hibáikat és bosszúvágyokat. A népek, legalább egy ideig, e magasztos közbevetés előtt meghajolnak; Piacenza nemességét és népét egy sz. ferenci, Pizát és a Viscontiakat pedig egy dömés barát szava békíté ki egymással; Verona sikján 200,000 lélek tolong egy dömés szerzetes, bold. Vicenzai János köré, kit a pápa Toskana, Romania s a trevisói határgrófság közti viszályok lecsendesítésére küldött. Ezen ünnepélyes alkalommal vezérszövegül e szavakat vevé: „Békét adok nektek, békémet hagyom nektek", s mielőtt beszédjét végezte volna, máris a hevesen kitörő zokogás és könyek mutaták, hogy minden jelenlevő szive megindúlt, és az esztei s romanói versenygő házak főnökei kölcsönös átölelkezéssel adják az átalános kiengesztelődés jelét. Az ily süker koszorúzta eredmények, igaz, nem tartának sokáig; mindazonáltal a baj hathatósan meg vala törve, s a kereszténység éltető nedve a kedélyekben újra föléleszlve, naponként és mindenütt véghetetlen tusa folyt a méltányosság nevében, a törvény holt bötüje, a szeretet nevében, az emberiség rosz hajlamai, a malaszt és hit nevében a tudományos okoskodások szegénysége és szárazsága ellenében. Misem voná ki magát ezen új befolyás alól, mely a falvakon szétszórt földmüveseket mozgásba hozta, az egyetemek biralmát pártokra szelé, s egész a királyok trónjáig fölhatott. Joinville beszéli, hogy sz. Lajos mindjárt, midőn keresztes hadjáratából visszatérvén, kikötött, egy sz. ferenci által e szavakkal fogadtatott: „Soha sem jut ország tönkre, más oknál fogva, mint az igazság hiánya miatt; kötelessége tehát őrködnie, hogy népének az igazság gyorsan ki-

szolgáltassék. Ezt soha sem feledé el a király[1]. Tudva vagyon, mint kisérté meg gyöngéden szerető neje, rokonai s tanácsnokai mellől elvonulni, hogy lemondva az általa oly dicsően viselt koronáról, ő is, mint sz. ferenci, koldúlni járjon. De meg kelle elégednie avval, hogy harmadrendi vezeklő lehetett; mert e hóditó hadseregökben helyet adhatának bár az egész világnak. A szerzetesek ezredei mellett tágas tér nyittatott meg a magokat Krisztusnak föláldozni kivánó szüzek számára; a harmadrendiek ismert társulata alkalmas helyül kinálkozott a fejdelmeknek, vitézeknek, családapáknak és anyáknak, szóval, azon mindkét nembeli hiveknek, kik legalább közvetve kivántak a kereszténység ujjászületése nagy munkájában résztvenni.

Mint a hagyomány beszéli, ezen ujjászületés két dicső törzsatyja egykor munkálódásaikra és külszinre úgyis olyannyira összevágó rendjeik egyesítését tervezé, azonban az őket vezérlő isteni ihlet kinyilatkoztatá nekik, hogy a két különböző erőnek s az egymástól eltérő két harcmodornak külön-külön hatáskört rendelt a gonoszság elharapozása ellen. Úgy látszik, ők az erkölcsi világot, a magasztos missiót is fölosztták magok közt ugyanegy időben, oly modorban, hogy visszavezetve az egyház ölébe, ott egyesítsék a szeretetet és tudományt, eme két nagy vetélytársat, melyeknek azonban egyike sem létezhetnék a másik nélkül; eme kiengesztelést ők valóban úgy eszközlötték, mint előttök senki sem. Míg a szeretet, mely sz. Ferenc lelkét fölemészté, neki az egyházban az assziszi szeráf nevet szerezte: tán nem leszen vakmerőség Dante-vel sz. Domonkosnak a kerubok erejét és fényét tulajdonítani[2]. Fiaik mindig hivek maradtak e különvált irányhoz, mely az örök egység felé tört, és némely tündöklő kivételeket ide nem számítva, lehet állítani, hogy az egész egyházi történelemben legkülönösebben a szeráfi rendnek volt szerepe: bő ár gyanánt elterjeszteni s szétárasztani a szeretet kincseit, az önfeláldozás titokszerű örömeit; míg a döméseknek, vagy mint máskép nevezik, a

---

[1] Joinville edition Petitot.

[2] L'un fu tutto serafico in ardore,
L'altro per sapienza in terra fue
Di cherubica luce uno splendore.
Dante, Parad. c. XI.

predikátoroknak, mint már nevök is mutatja, az igazság ismeretének elterjesztése, annak megvédése s meggyökeresítése jutott szerepül. Egyik sem mulasztá el kötelmét; mindkettő ugyanis, első ifjusága óta, a félszázad lefolytán, melyről itt szó vagyon, az egyháznak annyi szentet és tudóst szült, mennyit az létezése századai óta soha sem birt. Sz. Domonkosnak, e jeles hitbajnoknak, az örökkévaló „Munkálkodó“ [1]) segédének nyomaiba b. Jordán lép, ki méltó volt arra, hogy, mint rendfőnök, annak első utódja legyen; ezután a kitüntetéskép „Vértanú“ cimmel ékesített veronai Péter [2]), ki az eretnekek által meggyilkoltatva, sebeiből kicsordúló vérével irá a földre ama hitvallás első igéit, melynek igazságát élete árán hirdeté; ezt követék Jacinth [3]) és fivére Ceslas, e fiatal s hatalmas lengyelek, kiknek sz. Domonkossal Rómában egyszer találkozniok elég volt arra, hogy végbucsút mondva minden földi nagyságnak, ezen új világosságot hazájokba átvigyék, honnét annak villámgyorsasággal kelle Lithvániába, Orosz- és Poroszhonba elterjednie. Ezt követé pennaforti sz. Raymund, a „Decretales“ cimü pápai végzések összegyüjtője s sz. Domonkos utóda, kit 9-ik Gergely az egyházi törvénykezés rendbehozásával bizott meg. Végre Visconti Theobald [4]), ki 10-ik Gergely név alatt kormányzá e földön az egyházat, mielőtt annak imáira az égben örökre jogot nyert volna. Ezen férfiakon kivül, kiknek szentségét az egyház szentesíté, még sok más hozá meg neki észtehetsége és tudománya hálaadóját: Nagy Albert [5]), ez óriási tudós, Aristoteles terjesztője s sz. Tamás tanítója; Beauvais Vince [6]), a középkori nagy Encyclopaedia szerzője, Saint-cheri Húgo bibornok, ki a szentirás első Concordantiait szerkeszté; szuzoi Henrik bibornok, a „Summa aurea“ szerzője, és a valamint tudomány úgy

---

[1]) Della fede cristiana il santo atleta,
. . . . l'Agricola che Christo
Elesse all' orto suo per ajutarlo.
Dante, Paradis. XI.

[2]) Született 1252-ben.

[3]) 1183—1257; szentté avattatott 1602-ben.

[4]) Sz. 1210. Pápa 1271,†1275.

[5]) Sz. 1198, † 1280.

[6]) † 1256. A négyes „Speculum morale, historiale, naturale et spirituale“ szerzője.

szentség tekintetében mindnyájok fölött álló aquinoi nagy sz. Tamás [1], az angyali tudor, az óriási gondolkodó, kiben a hitbeli századok minden tudománya látszott összpontosúlni; kinek nagyszerü syntheresisét semmi későbbi kisérlet nem érte utól; ki egészen elmerülve az elvont eszmékbe, ennek dacára nem kisebb csodálatra méltó költő lévén, méltó volt arra, hogy sz. Lajos öt kormányzása legkényesb ügyeiben megbizott tanácsosának válaszsza. „Jól irtál felölem, mondá egykor neki Krisztus, mily jutalmat kivánsz magadnak ezért tölem?“ „Tenmagadat“ viszonzá a sz. férfiú. Egész élete, söt egész százada e szóba vagyon foglalva.

Sz. Ferenc hadserege sem szállt kevesbbé dicső fönökök vezénylése alatt síkra; még életében, első fiai közöl tizenkettő szerzé meg magának a hitetlenek közt a vértanúság pálmaágát [2]. B. Bernárd, b. Egyed, b. Contori Gui, a boldogok egész serege, mint a sz. alapító társai s tanítványai, túlélvén öt, föntartják a szeretet és alázatosság azon letéteményét, melytöl ö anynyira lángolt. Alighogy a szerafi atya az Isten trónja elött helyét elfoglalta, máris a népek tiszteletében s lelkesedésében helyét az töltötte be, kit mindannyian egyhangulag elsöszülöttének hirdettek, t. i. páduai sz. Antal, ki mint lelkiatya, szintén híres volt azon természetfölötti uralmáról, melý neki a „csodatevö“ (thaumaturgus) disznevet szerzé, az, kit IX. Gergely a két szövetség szekrényének [3] nevezett, ki, mint az apostolok, a nyelvek kegyajándokát bírta, ki, miután Frankhonnak és Sziciliának épülésül szolgált, utolsó éveit a lombard városoknak békét s egyességet hirdetve tölti el, a páduaiaktól a szabadalmat kieszközli, melynek erejénél fogva szerencsétlen adósoknak javaikat átengedik; ki egyedül merte a vad s kegyetlen Ezzelint zsarnokságaért megfeddni, ki, saját vallomása szerint, reszketett töle, s meghal 36 éves korában, ugyanazon évben, melyben sz. Erzsébet. Később Baco Rogér [4] ki a természettudo-

---

[1] Sz. 1225 — Bene de me scripsisti Thoma, quam ergo mercedem accipies? Non aliam Domine, nisi teipsum. Brev. Rom.

[2] 5 Marokkbban 1219-ben, kiket IV. Sixtus avatott szentekké; 7 Centában 1221-ben; tiszteletöket X. Leo törvényesítette.

[3] Arca utriusque testamenti et divinarum scripturarum armarium.

[4] Sz. 1214. Neki tulajdoníttatik a löpor és a távcső feltalálása stb.

mányt ismét visszaállítja s megszenteli, osztályozza a tudományokat, és előre fejti a jelenkor legnagyobb találmányait, ha nem fedezhette is föl azokat. Duns Scot vetélkedik sz. Tamással a tanítói királyságban; e nagy lángész ismét vetélytársra s barátra talál sz. Bonaventurában, a szerafi tudorban [1]), ki dicső vetélytársától, az angyali tudortól kérdeztetve, mily könyvtárból merítené bámulandó tudományát, hallgatva a feszületre mutatott, és rendháza edényeit mosogatá akkor, midőn a bibornok-kalap neki meghozatott.

De különösen a nők által árasztott sz. Ferenc rendje e században fényt. A kereszténység által felszabadított nőnem, mely a keresztény népek becsülése- s szeretetében azon mértékben emelkedett, melyben a b. szűz tisztelete naponként terjedett, nem mulaszthatá el hatalmasan közreműködni s tetemes részt venni azon új erő kifejtésében, melynek köszönte szolgaságbóli fölszabadítását. Sz. Domonkos is hasonlag egy sikerdús ujítást eszközlött Krisztus jegyeseinek [2]). Azonban csak később hozta meg sz. Domonkos fájának ez ága magyarországi sz. Margitban [3]), Monte Pulcianoi sz. Agnesben [4]), s szienai sz. Katalinban a szentség azon csodáit, melyek azóta oly számosak. A sokkal szerencsésb sz. Ferenc, mindjárt első föllépésekor egy, az ő szövetségére méltó nővérre s társnőre talál, míg ő, a szegény kalmárfiú, nehány assziszi szegény polgár közremunkálásával megkezdi e művét. Sciffi Klára [5]), egy hatalmas grófnak lánya, hasonbuzgalomtól érzi magát elragadtatni. Tiz éves korában, virágvasárnapon történt egykor [6]), hogy midőn a többi hivek által vitt pálmaágak elfonnyadtak, azon ág, melyet ifjú kezében hordott, rögtön kizöldelt s fölvirágzott. Ezen jel fölülről jövő figyelmeztetésül szolgált neki: még ugyanazon éjjel elhagyja szülői házát, Porciunkulába behatolva, sz. Ferenc lábaihoz borúl, annak kezéből veszi át a kötélövet, s a vastag

---

Tudva vagyon továbbá, hogy IV. Kelemen előtt a naptár javítását is indítványozta, mit XIII. Gergely hajtott végre.

[1]) Sz. 1221.

[2]) Romában 1218-ban.

[3]) Sz. Erzsébet unokahúga, szül. 1242.

[4]) Szül. 1268. † 1317.

[5]) Szül. 1194, † 1253., szentté avattatott 1255.

[6]) Böjtmás hava 19-kén 1212.

gayapjú öltönyt, és magát vele együtt az evangeliumi szegénységre szánja. Hasztalan üldözik őt szülői, nővérei; számtalan más szűz jő hozzá vele egyesülni, vetélkedni a nélkülözésekben és önsanyargatásokban. Sikertelenül kérik a pápák, hogy buzgóságát mérsékelje, s némi ingatlan javak birtokában maradjon, minthogy a szigorú zárfegyelem tiltja neki, hogy, mint a kisebb testvérek, a hivek szeretetéhez folyamodjék, s így kényszerülve vagyon mindent a véletlentől várni; de ő következetesen ellenáll, míg végre IV. Ince pápa az örökös szegénység szabadalmát, mint olyat, melyet önnön vallomása szerint soha senki sem kivánt tőle, megadá. „De az, úgy mond, ki a kisded madarkákat táplálja, ki a földet zöld virányok- s virágokkal ruházza, jól fog gondoskodni élelmetekről s ruházatotokról addig, míg önmagát adandja nektek örökös élelmül, mikor győzelmes jobbjával karoland át titeket dicsőségében s boldogságában [1]). Három pápa, sok más szent és nemes egyéniség jött ezen alázatos szűzhöz fölvilágosítást és vigaszt keresni. Kevés év lefolytával a jámbor nők egész seregét, királynékkal és hercegnőkkel élökön, látta Europában fölkelni, s assziszi sz. Ferenc szabályai alatt táborozni, kik igazgatása alá állván, róla szegény Klárának (Klarisszáknak) neveztettek el. Mindazáltal e nagy szellemi uralom közt oly nagy volt szerénysége, hogy csak egyszer láttaték életében szemét fölemelni, a pápától áldást kérendő, és csakis ekkor lőn tudva szemeinek szine [2]). A szaracenek egyszer zárdáját ostromolták, ő betegségtől ágyhoz vala szegezve, de fölkel, a szentségtartóval kezében, eléjök megy, és megfutamítja őket. Sz. Ferenccel való áldásos szövetségének 14-ik évében a halál elragadá Ferencet tőle; ezután még kínosabb betegségeiben magára hagyatva, miután magasztos végrendeletét megtette volna, meghal; a szentséges pápa, ki őt kimúlni látta, a hivek köztisztelet tárgyává teszi, kijelentvén, hogy Klára minden dicsőültek közt ragyog, hogy ő az Isten templomának ragyogó fényvilága, a szegények fejedelemnője és az alázatosak vezére [3]).

---

[1]) 1253. évi Aug. 9-érőli Breve. l. P. Giuseppe di Madrid, Vita di S. Chiara; Roma. 1832. p. 124.

[2]) P. Giuseppe di Madrid 187. l.

[3]) Clara claris praeclara ... clarissima illuxit... Hacc fuit altum

Valamint sz. Ferenc sz. Klárában, úgy páduai sz. Antal boldog Ensimelli Ilonában talált nővér- s barátnőre; bizonyára az isteni kegyelem csodás működése folytán történt, hogy főképen királyi törzsből származó hajadonok közöl ujoncoz magának szenteket e kolduló szerzet, mely mindenütt a legszélsőbb szegénységet kereste; akár a szegény Klára-szüzek szigorú rendébe léptek, akár a házasság kötelékei által visszatartoztatva, csak a harmadrendiek szabályai szerint élhettek. Valamint időre úgy hírre s nevezetességre is első ezek közt magyarországi sz. Erzsébet, kinek életét ecseteltük; nem ok nélkül, mint ezt láthatni alkalmunk leszen, kötelezé IX. Gergely pápa sz. Ferencet, hogy ennek szegényes köpenyét elküldje: mint egykor Elizeusnak, ki Illés köpenyét kapta, úgy neki is ebből kellett merítenie az erőt, hogy annak örököse lehessen. Unokanővére, csehországi Agnes, az ő példája által felbuzdúlva, a római csaszár és angol király kezét visszautasítja, és megirja sz. Klárának [1], hogy ő is eskiit tőn, hogy tökéletes szegénységben töltendi életét. Ez neki egy, még fönlévő csodálatraméltó levélben válaszolt, és királyi ujoncának kötélövet küldött ágyékait körülövezni, továbbá egy agyag csészét és feszületet. Ehhez hasonlag a francia Izabella, sz. Lajos nővére is vonakodik 4. Konrád császár nejévé lenni, hogy Klára szerzetébe lépvén, ő is, mint fivére, szent gyanánt halhasson meg [2]). E sz. király özvegye Margit, kasztiliai sz. Nándor két lánya, és Ilona, a portugalli király nővére, követik példáját. Mintha a gondviselés áldásaival tetézni akarta volna a gyöngéd köteléket, mely Erzsébetünket sz. Ferenchez és sz. Klárához kapcsolá, kiket mintaképül választott: ép az ő családja az kiválólag, mely a szerafi rend számára mintegy a szentek növelő-intézetéül szolgál; így Agnes unokahúga után, ennek mostoha nővére, boldog Szalome, Gácsország királynéja, ezután unokahúga, sz. Kunigunda, lengyel hercegnő, és végre még unokahúgainak egyike, magyarhoni b. Margit, sz. Domonkos rendének ad elsőséget, hol 28

---

sanctitatis candelabrum, vehementer in habitaculo Domini rutilans ... Pauperum primiceria, ducissa humilium, magistra continentium, abbatissa poenitentium. IV. Sándor szentté avattatási bullája.

[1]) Született 1236.

[2]) Született 1269.

éves korában halt meg, s nővérének kis lánya, ki róla Erzsébetnek [1]) nevezteték, és portugalli királynő lőn, szinte mint ő, sz. Ferencz harmadrendébe lépnek, vele együtt ott érdemlik ki az örök élet pálmáit.

Ezen királyi vérből származott sz. Ferenc-rendi nők mellett nem kell megfeledkezni azokról, kiket az Isten kegyelme a nép legalsó rétegeiből támasztott; így cortonai sz. Margit [2]), ki kéjhölgyből lett a vezeklők példányképe; továbbá viterloi sz. Róza [3]), a hit magasztos és költőszerü hősnője, ki azon időben, midőn a futás által menekedni kényszerült pápának alig volt Olaszhonban egy talpalatnyi földje, alig tíz éves korában kilép szülővárosa nyilvános terére, hogy ott az apostoli szentszék jogait hirdesse a császár tekíntélye ellenében, melyet megingatni sikerült is neki; így lőn méltóvá második Frigyes parancsára 15 éves koráig számüzetni, honnét az egyházzal diadalmaskodva visszatért, hogy 17 éves korában múljék ki Olaszhon csodálkozása közt, hol neve még most is annyira tiszteltetik.

E két nagyszerü rend, melynek mindegyike a földet megindítva, az eget népesíté, jellegök és céljokra vezető eszközeik különbségének dacára egy közös irányban találkozott, Mária szeretetében s tiszteletében. Lehetetlen vala, hogy a szüz anya iránti magasztos hit befolyása, mely isteni anyaságának az efezusi zsinaton történt kihirdetése óta a sziveken mindinkább növekvő hatalmat gyakorolt, ne legyen a 3-ik század keresztény lelkeinek véghetlen mozgalmaiba befoglalva; söt elmondhatjuk, hogy ámbár sz. Bernárd már az előbbi századokban a sz. szüz iránt, a nép buzgalmának ép azon lendületet adta, melyet a kereszténység mindennemű nemes indúlataiba öntött; de mégis a két koldúló szerzet volt az, mely ezen tiszteletet a fény és hatalom azon tetőpontjára emelte, melyről nem kelle többé leszállnia. Sz. Domonkos a sz. olvasó terjesztése, és a sz. ferenciek a szeplőtlen fogantatás hitágazatának hirdetése által, két hatalmas emlék-oszlopot állítottak neki, a gyakorlat s elmélet oszlopát, melyek magaslatán az angyalok királynéjá-

[1]) Szül. 1271. szentté avattatott VIII. Orbán által.
[2]) Szül. 1244-ben.
[3]) Szül. 1235. meghalt 1252-ben.

nak kedves fölsége trónol a katolikus ahítat és tudományosság fölött; sz. Bonaventura, a tudós és nagy hittanár, költővé lön, hogy öt megénekelhesse, söt a zsoltárokat az ö tiszteletére két körülirásba alakítja át [1]. E korszak minden müve s minden intézménye, föképen a müvészet ihletése, mely a nagyszerü székesegyházakban s a költök énekeiben fönmaradt a keresztény nép szivében a szüz iránt, azt bizonyítja, hogy igen nagyban volt már kifejlödve a szeretet és tisztelet Mária iránt [2].

Magában az egyház keblében is, sz. Domonkos és sz. Ferenc családjaikon kivül, a sz. szüz tisztelete, a lelkek üdvére nézve ép oly becses, mint tartósságukra nézve tiszteletreméltó müveket hozott létre. Három új szerzet már keletkeztében neki szentelé magát, és sz. neve árnya alá helyezkedék. Egyik, mely Karmel hegyéröl [3] neveztetett, a sz. földröl jöve, mint utolsó sarja ezen, a csodákban oly dús földnek, Mária hiveinek a lobogó egy új nemét gyújtá a skapulare behozatalával.

Két florenci kereskedö ugyanezen idöben [4] szintén alapított egy rendet, melynek már puszta neve is eléggé kifejezi azon nagyrabuzgó versenyt, melylyel a lovagias ahítat eme korában vétekedtek az emberek az egek királynéjának oly édes igája alá hajlani. Ez a szerviták, vagyis a Mária szolgáinak rendje, mely az egyháznak azonnal Benizzi sz. Fülöpöt adta, ki a sz. szüz hét fájdalmáról nevezett megható ahítatosságnak volt szerzöje. Végre e közkedvességü névvel egy anyai szivéhez méltó intézvény diszesítetett fel, a váltságdíjról nevezett N. asszonyunk rende [5], melynek rendeltetése volt a hitetleneknél

---

[1] E szent középkorban oly népszerű Speculum B. M. V. kivül még a Psalterium Majus B. M. V. irta, mely 150, Davidéihez hasonló, a sz. szűzre alkalmazott zsoltárt tartalmaz; továbbá a Psalterium minus-t, mely 150 négynégy soros verstömörből áll; végre a „Laus" B. M. V. és a „Salve"-t versekbe alakítá.

[2] 1220-ban alapitották Henrik, Morvaország határgrófja és neje, Agnes, Mária-Cellben, Stiriában az első imodát, mely egész napjainkig Némethon egyik népszerű s nevezetes búcsú helye. Az „Ave Mária" imádság csak 1240-ben lett átalánossá.

[3] 1209-ben nyerte első életrendjét Albert patriarchától, 1226-ban megerősítetett, 1247-ben lett koldúló szerzetté. A skapulare a sz. szűz által sz. Stock Simonnak adatott, ki 1250-ben halt meg.

[4] 1239-ben. A lyoni zsinaton 1274-ben megerősítetett.

[5] Kezdődött 1223, megerősítetett 1235-ben.

rabságba esett keresztényeket kiváltani. Állítólag egykor maga ugyanegy éjjel jelent meg Jakab aragoniai királynak, pennaforti sz. Raymundnak és nolaszkói sz. Péternek, erősen meghagyván nekik, hogy iránta való szeretetből őrködjenek rabtestvéreik sorsa fölött. Mindhárman engedelmeskedének neki. Péter lőn az új rend főnöke, mely sebes gyorsasággal terjedett, és csakhamar sz. Nonnatus Raymundot mutatta föl, ki egy rabszolga kiváltásaért önnönmagát adá el, s kinek szava a hitetlenek előtt oly ellenállhatlan volt, hogy lakatot tettek ajkaira. A részvét és hitterjesztés ugyanezen célja támasztá az előbbi század végén III. Ince pápa ótalma alatt a trinitariusok szerzetét [1], két szent férfiú egyesült erőfeszítései által, kik, legalább éltök egy részére nézve, a 13-ik századba tartoznak. Mathai sz. János és valoisi sz. Bódog [2]) ki szinte Mária különös tisztelője volt. Hat századon keresztül egészen a mi napjainkig folytatá e két rend, bár csöndes de veszélyes keresztes hadjáratait.

Ime már öt új szerzetes rend, melyek mind e század első 30 évében születtek meg, és ez még nem minden. Ama szükség, mely minden erejök összpontosítását igénybe vevé, hogy elérje azon jót, mely az isteni és felebaráti szeretetben rejlett, s melynek kifejlesztésére akkor minden közremunkált, még többet kivánt; naponként más religiók, mint később neveztettek, alakúltak az anya-religio keblében. Az alázatosak III. Ince pápától nyerték határozott szabályukat 1201-ben; az ágostoniak [3]) IV. Sándor pápasága alatt lőnek a koldúlók ezen nagy családjának negyedik tagja, melyben már a karmeliták tekintélyes helyet foglaltak el a minoriták és predikátorok mellett. A coelestinusok rendje Murón Péter által alapítva, ki későbben pápa lett, és ugyanezen Coelestin név alatt szentté avattatott, IV. Orbán által erősítetett meg [4]). Sokkal szükebb és helyhez kötöttebb körben alapítá esztergomi sz. Özséb sz. Pál remetéit Magyarországban [5]), és a párizsi egyetem három buzgó tanára Fran-

[1]) Vagy másképen Mathurinoké, alapíttatott 1198-ban.
[2]) Az előbbi 1213-ban, a másik 1212-ben halt meg.
[3]) 1256-ban.
[4]) 1263-ban.
[5]) 1315-ben.

ciaországban Langres egyházmegyének egy magányos völgyébe vonúlt, hogy ott 37 neveltjökkel az iskolások völgyéről nevezett új rendet megalapítsa [1]. Másrészről e körök mellett, melyek azon lelkek számára alakúltak, kik Istennek szentelék magukat; továbbá a keleti és spanyolhoni nagy lovagrendek mellett, melyek akkor legnagyobb fényben ragyogtak, úgy látszik, hogy még azon keresztények, kiket kételyeik vagy hajlamaik tartottak vissza a közönséges életpályán, sem állhatták meg, hogy azon ahítatos életben és áldozatokban részt ne vegyenek, mely szakadatlanul irígységre és bámúlatra gerjesztette őket; ők is tehát, mennyire tehették, hasonló alakban szervezni kezdték magukat. Igy magyarázható meg a „Fratri gaudenti“ vagy a sz. szűz lovagjai [2]) megjelenése, kik anélkül, hogy a világról lemondanának, Olaszhonban, Mária tiszteletére, a béke s egyesség visszaállításával foglalkoztak; továbbá a Beguinoké, kik még most is számosan vagynak Flandriában, s kik sz. Erzsébetet választák védszentöknek; végre innét magyarázhatjuk meg sz. Ferenc és sz. Domonkos harmadrendének megszámlálhatlan népességét, melybe minden házas és a világhoz kötött személy beléphetett, ki Istenhez kivánt szorosabban közeledni. Ez volt a szerzetes életnek a család- és társadalomba való átültetése.

Azonban mintha az új rendek véghetetlen gazdagságát a szentekben e dicső korszak nem eléglette volna, a régi szerzetes rendekből, a papi rend minden rangjából és a hivek minden osztályából, ugyanazon időben kitünő jelességű szentek léptek elő. Említők már sz. Edét kantuariai érseket, úgyszintén a cisterci rendbe lépett lengyelországi sz. Hedviget. Mellé helyzendő a cisterciek rendéből sz. Vilmos, bourgesi érsek, az egyházi szabadság rettenthetlen védője, s a keresztes hadak hirdetője; Montmorency sz. Thibaut († 1247.); Chatillon István lyoni püspök († 1280.) és Berruyer Fülöp, bourgesi érsek, mindkettő a „boldogok“ sorában; egy másik sz. Vilmos a dánországi Paraclet-ről nevezett zárda apátja, ki a párizsi sz. Genovéva szerzetesei közől lévén, ezek tudományát és ahítatosságát oda

[1]) 1218-ban.
[2]) 1233-ban.

átvitte [1]); sz. Benedek rendében osimoi sz. Szilveszter (1267.) egy reform szerzője, mely hirét napjainkig fentartotta; a prémontreiek szerzetében, b. Armin József (1236), az Isten-anya iránti ahítatáról és az általa nyert kitünő kegyekről híres; végre tolentinói sz. Miklós [2]), ki életének szentül töltött 70 éve után, éjenként az angyalok énekét hallá az égben, s attól annyira elbájoltatott, hogy nem tudá miként küzdje le kimulása utáni békétlen vágyakodását. A nők között b. Mafalda, portugalli király lánya, oigniesi b. Mária (1213) és a szende sz. Humilitas (Alázatosság) [3]), az árnyasvölgyi (vallombreuse) zárdaszüzek fejedelemasszonya, kinek puszta neve is eléggé ecseteli egész életét. A szüzek közt a florenci szigoruan elzárkozott sz. Verdiane, ki egész a kigyókra kiterjeszté leküzdhetlen szeretetét [4]); sz. Zita, ki Luccában mint szegény szolgáló élt, s halt meg, s kit e hatalmas köztársaság védnökének választani nem átallott [5]); Némethonban sz. Gertrud [6]) s nővére sz. Mechtildis, kik a 13-ik században ugyanazon helyet foglalák el, melyet a 12-ikben sz. Hildegard, és szienai sz. Katalin a 14-ikben, ama bölcs szüzek közt, kiknek az Úr világosságát kinyilatkoztatá, törvénye legbensőbb fényoldalait.

Végre miként feledhetnők ki Erzsébet századának csodái közöl, a minden század által vetélytársnélkülinek elismert müvet „Krisztus követéséről“, melynek dicső névtelen szerzője még eddig tökéletesen nem ismertethetett meg, azonban vélt szerzője Gersen János, vercellii apát [7]), ezen korszakban

---

[1]) Meghalt 1209-ben.

[2]) Született 1239-ben.

[3]) Született 1210-ben.

[4]) Meghalt 1222-ben.

[5]) Született 1218-ban „Ecco uno degl' anzian di santa Zita, mond Dante, cant. XXI. egy luccai hatósági személy megjelölésére.

[6]) Született 1222-ben.

[7]) E mű szerzője felől vitáznak a tudósok. A benedekrendiek Gersen Jánosnak, ugyanezen szerzet vercellii apátjának tulajdoníták; a franciák közöl némelyek Gerson János párizsi kancellárnak, ki a 15-ik század első felében szűnt meg élni, itélék oda; átalánosan azonban Kempis (Hämmerchen) Tamás (1380. † 1471.) Utrecht megyei sz. Ágnes hegyéről nevezett szerzetes kanonok állítatik szerzőjének, s ezen állítást Malon bruggei püspök (1819.) és Hefele (1850.) erős védvekkel támogatják. A ford.

élt, melylyel egyébiránt ezen isteni mü szelleme is tökéletes összhangzásban vagyon. Ez a Krisztus iránti égő buzgalomnak legtökéletesebb és legmagasztosabb nyilatkozata azon korban, mely már sz. Mária tiszteletére a sz. olvasót és skapulárét szülte, és nagyszerüen végződik be az úrnap behozatalával, melynek első szerzője egy szegény irgalmasnő, ligai sz. Julianna, erősítője a bolzeniai csoda, [1]) és megéneklője aquinói sz. Tamás [2]) voltak.

Nem félünk a szemrehányástól, ha azon kornak, melynek képét adni akartuk, szentei s vallási intézményei elősorolásánál tovább időzünk; mert mindenki, ki egy kis figyelemmel tanulmányozta a középkort, igen jól tudja, hogy ezekben gyökerezik az akkori társadalom; hogy egy új szerzet alakulása minden szellemre nézve sokkal fontosb eseményül tekintetett, mint valamely új királyság keletkezte, vagy valamely bölcs törvényhozás kihirdetése; hogy akkor a szentek a nép valódi hősei valának, s hogy ezek magokhoz ragadák lassanként a kor egész népszerüségét. Míg nem méltányoljuk eléggé azon szerepet, melyet akkor a nyilvános közvéleményben az ahítat és csodák játszottak; míg sz. Ferenc és Domonkos életpályáját nem tanulmányoztuk, és életét föl nem fogtuk: nem magyarázhatjuk meg magunknak a jelenkorban egy III. Ince és sz. Lajos tetteit.

De nem pusztán a politikai világ volt az, melyen a hit és katolikus gondolkodásmód uralmát gyakorlá, hanem dicső egységében kiterjeszkedék az az egész emberi szellemre, s részesítette ezt, vagy inkább fölhasználta minden találmányában, kifejlésében. Hatalma s dicsősége mélyen is van rányomva e kor minden költői s müvészi termékére, mert megáldá s megszentelé anélkül, hogy megakadályozná a tudományosság bárminő előrehaladását. És valóban e 13. század, mely oly termékeny vala a hit mezején, a tudományokra nézve sem volt terméket-

---

[1]) 1263 ban. Az ünnep a csoda emlékére 1264-ben alapíttatott IV. Orbán által.

[2]) Tudva vagyon, hogy ő szerzette az oltári-szentség miséjének imáit, és őt ismerjük el a Lauda Sion próza és a páratlan Adoro te supplex szerzőjének. Bolognában vagyon egy festvény, mely őt a Lauda Sion irása közben ábrázolja, melyet angyalok mondanak tolla alá.

len. Említettük már Baco Rogert és beauvaisi Vincét; e nevek említése pedig annyit teszen, mint a természettudományoknak a vallás által eszközlött megtisztulását és megnemesítését előadni, úgyszintén az értelmi kincsek elrendezésében az osztályozási s átalánosítási szellem elterjedését kimutatni. Megemlítők már sz. Tamást és kortásait is a kolduló szerzetesek közöl; ez pedig nem kevesebb, mint a hittanra, a tudományok koronájának legszebb dicsőségére, visszaemlékezni. Nem szabad itt említetlenül hagynunk lombardi Pétert, a hires sententiarum Magistert, ki oly sok ideig uralkodék az iskolákon, s méltónak találtatott, hogy őt az angyali és szerafi tudorok értelmezzék; sem lillei Alánt, a doctor universalist, ki még e század első éveiben élt; sem Durand Vilmost, ki annak végét tevé nevezetessé, és az egyházi szertartások legtökéletesb leirását nyujtá „Rationale“ cimü müvében. Ezen nagy férfiak nagyobb része egyszerre terjeszkedett ki a hit-, jog- és bölcsészettanra, úgy, hogy neveik mind a három tudomány történetében egyenlőn szerepelnek. Lulle Raymund [1], kit sz. élete miatt mint boldogot tiszteltek, leginkább a bölcsészethez tartozik. Aristoteles müveinek II. Frigyes által eszközlött s oly hamar népszerüvé vált fordítása, ezen utóbbi tudományágnak új ösvényeket nyitott, minek azonban csak kezdetét tehetjük azon korba, melylyel foglalkozunk. A törvényhozásnak pedig talán soha sem volt fényesb időszaka. Egyrészről a pápák, mint mind a hit mind a jog legfőbb organumai, az egyházi jogot annyira kifejtették, mennyire ez a ker. polgárisodás e nagyszerüségét megillette, önmagok példás kitartással biráskodtak [2], számtalan jogi gyüjteményeket napvilágra bocsátottak, és számos iskolákat alapítottak. Másrészről ismét most létesült Europa nemzeti törvényhozásainak legnagyobb része, a Sváb- és Szászhon „Nagy Tükre“, mint II. Frigyes által a mainzi országgyülésen kihirdetett legelső német nyelven irt törvények, és az általa Sziciliának adott törvénykönyv; Franciaországban sz. Lajos

[1] Született 1234-ben.

[2] Igy III. Ince hetenként háromszor biráskodott; IX. Gergely, IV. Ince, VIII. Bonifác hires jogtudósok voltak. Már szóltunk pennaforti Raymundról és szuzói Henrik bibornokról, kikről Dante is emlékszik „Paradicsomá“-ban.

határozatai, melyeket Fontaines Péter „Droit coutumier“ és Beaumanoir Fülöp „Coutume de Beauvoisis“ cimü müve kisért [1]; végre az „Assises de Jérusalem“ francia fordítás, melyben a lehető legteljesebben vagyon egybefoglalva mindaz, mi csak fönmaradt a keresztény és lovagi jogból. A világ régi keresztény szervezetének mindezen becses emlékei ámbár különféle népek különböző nyelvén maradtak ránk, mindemellett nem ez által, hanem inkább nagylelkü és jámbor szellemök által kü-

[1] Minthogy az egyháznak már régóta nem voltak a jogtudósoknál elkeseredettebb ellenei, nem lehet itt egyszerüen elmellőzni egy férfit, ki legjobban megmutatta, miként lehetett valaki a középkorban egyszerre jogtudós és katolikus. Beaumanoir Fülöp vermandoisi lovag és fönök, a clermonti grófnak, sz. Lajos fiának tanácsosa, 1283-ban a „Coutume de Beauvoisis“-t bocsátá közre, melyet a legilletékesb itészek egyhangulag Frankhon ama régi szokásos törvényei legfontosabb emlékének tekintenek, melyek oly termékenyek, oly melyreható igazságnak, és az ország vidéki szükségeihez oly jól alkalmazottak voltak. Ezen könyv záradéka, szerzője egész lelkét tükrözi vissza; íme itt adjuk: „Királyok királya, urak ura, valóságos Isten, valóságos ember, Atya, Fiú és Szentlélek, és te dicsőséges anya, annak királynéja és fejedelemnője, ki mindent véghezviszen és mindent megtehet, hálát mondok nektek, és imádlak titeket azért, hogy nekem időt és akaratot adtatok elmélkedni annyira, hogy végére járhattam annak, mit szivemben föltettem, hogy t. i. egy „Coutumes de Beauvoisis cimü könyvet készítek.... Miután tehát rendbeszedtük és irásba tettük a szokásokat, vizsgáltuk a századokat és azok mozzananatait, kik önkényök és szokásuk szerint pörölnek, és minél többet vizsgáltuk ezt, annál kevésbbé becsültük, és annál inkább utáltuk, és oly dolgokat leltünk föl, melyek jobbak lesznek e században; s midőn sokat gondolkodtunk volna e tárgy fölött, úgy látszott, hogy senki sincs, kinek szent békét nem kellene ohajtania; mert az, ki szivében zavartalan békét kötött, joggal ura az életnek, és társa az Istennek: ugyanis ura ő az életnek annyiban, mennyiben érzelmei tiszták, és szive békében vagyon, s mennyiben nem kiván semmi földi dologban sérteni; az Istennek pedig társa azért, mert a malaszt és bűnmentesség állapotában vagyon. E két uton kivűl senki szivében nem lehet állhatatos béke; mert ha ő bármiféle gonosz modorban, de megkivánja a földi dolgokat, szive már harcba és küzdelembe hozatott általok, s így már nincs háborítás nélkül szive békéje; s ha a malaszt állapotán kivűl vagyon, halálos vétekben, már saját lelkismerete furdalja; mert ne higyük azt, hogy bármiféle gonosz ember tudjon oly gonosz lenni, hogy szivét ne furdalná a lelkismeret. Tehát mindazoknak, kik háborítatlan békét ohajtanak, mindenek fölött az Istent kell szeretniök és kérniök, és a földi dolgokat megvetniök; és ki ezt megteheti, az birja az Istent és az életet.

lönböznek ama gyászos római jogtól, melynek elterjedése azonnal megváltoztatta a katolikus társadalom minden elvét. Ezen értelmi tudományok mellett a gyógytan is virágzott Montpellier és Szalerno fővárosokban, mindig az egyházzal szövetkezve, és annak befolyása alatt; söt XXI. János, mielőtt a pápai trónra lépett volna, elég fáradságot vett magának a „szegények kincse, vagyis a gyógyászat könyve“ megirására. A betűszámtan, az arab számjegyek behozatala, [1] a delejtű föltalálása, vagy legalább átalános elfogadása, [2] ezen korszakot mint az emberiség rendeltetésére legnagyobb befolyásut tüntetik ki. A müvészetben azonban még sokkal inkább nyilatkozik e kor teremtő szelleme; mert ez látta fölvirágzani, a ker. müvészet azon édes, fönséges hatalmát, melynek fénye csak a Medicik alatt halványúlt el, azon időben, mely ‚Renaissance‘-nak (ujjászületésnek) neveztetik, s mely valóban a tudományokban és müvészetekben a pogány bálványozás ujjászülője vala [3]. A 13-ik század volt az, mely Cimabuëvel s a kölni székes egyházzal a fény azon hosszú sorát kezdi meg, mely csak Rafaëllel és a milanói főegyházzal végződik be. Először is az építészetnek, mely tartósságra, népszerüsegre s vallásos szentesítésre nézve a müvészetek közt első, kelle éreznie azon új befolyást, mely a keresztény népeknél kifejlődött; ez volt az első, melyen nagyszerű és szent gondolataik kifejlődtek. Ugy látszik, hogy azon nagy lelki mozgalmak, melyeknek sz. Domon-

„És mintán kimondtuk, hogy a szent béke a legjobb, kérni fogjuk azt, ki a békének kútfeje, t. i. Krisztus Jézust a Fiut, és azt, ki a mondott kútfőből mindig tetszése szerint merít békét barátai számára, t. i. az ő áldott szent anyját Máriát a végre, hogy nekünk kegyesen békét adjanak és küldjenek, mintán tudják, hogy mi a lelkek üdvére dolgozunk, a mi Urunk azon nagy hatalma- és irgalmánál fogva, mely hatalmával mindent tehet, s mely irgalom semmi más irgalomhoz nem hasonlítható, adja meg ezt nekünk az ő legkedvesebb anyjának kérésére. Amen.

[1]) Olaszhonban II. Frigyes alatt hozatott be Tibonacci Lénárd által; Frankhonban pedig sz. Lajos alatt.

[2]) Lásd „Bible Guyot“ Fülöp Ágoston idejéből.

[3]) Ismeretes VI. Adrian pápa fölkiáltása, ki midőn X. Leo halála után Rómába jött, a földből kiasott régi szobrok láttára így kiáltott föl: „Proh! idola Barbarorum!“ „Oh barbárok bálványai!“ Ezt bizonyára a keresztény müvészet iránti jogos érzelme, s egy kat. egyház fejéhez illő buzgó kifakadás mondatta vele.

kos, sz. Ferenc és sz. Lajos voltak képviselői, nem nyílvánúlhattak máskép, csak amaz óriási székesegyházakban, melyek úgy tünnek föl, mintha az egekig akarnák vinni tornyaik és csúcsaik magasságán a kereszténységnek szeretet- és diadalmaskodó hitből származott átalános hódolatát. Az előbbi századok tágas főegyházai nagyon meztelenek-, nehezek- s üreseknek tetszettek buzgalmok új élete és hitök megifjodott röpte előtt. Hitök ez élőlángjának kövé válva kelle az utókor számára fönmaradnia. A pápáknak és építészeknek oly új tervekről kelle gondoskodniok, melyek a katolikus szellem miden új kincséhez alkalmazkodnak és idomúlnak. Úgy jöttek ezután létre az oszlopok, melyek egymással szemben emelkednek föl a keresztény bazilikában, valamint a fölszálló imák Isten előtt találkozva meghajolnak, és testvérként ölelik át egymást; e találkozásban lelék föl az ivezetet. E tüneménynyel, mely azonban csak a 13-ik században lőn átalánossá, minden átalakúlt, nem ugyan a vallási épületek benső és titkos értelmében, hanem azok külalakjában. A helyett, hogy a földön terülnének el mint a tágas háztetők, melyek arra vagynak szánva, hogy a hiveket az idő viszontagságaitól védjék, ezeknek ellenkezőleg a magasba kelle törniök és fölnyúlniok. A vízszintes irány lassanként eltünt, annyira uralkodott az emelkedés és égfelé törés eszméje. Ezen időtől fogva nincsenek már kripták s földalatti egyházak; a keresztény gondolkozásmód, melynek már nincs mitől félnie, napvilágra jö. „Az Isten nem akarja többé, mond Titurel e kor legnagyobb költeménye, mely a ker. épitészet eszményének mintázatát foglalja magában, „az Isten nem akarja többé, hogy kedves népe félénk és szégyenítő módon, üregekben és barlangokban gyüljön egybe [1]). Valamint utolsó csepp vérét akará kiontani e kedves nép Istenéért a keresztes-hadjáratokban; úgy most minden fáradalmát, minden képzelő erejét, minden költészetét föl akarja áldozni, hogy ugyanazon Istenének méltó palotákat építsen. Tengernyi szépség virágzott föl mindenfelé a katolicismus termékenyítette földnek eme csi-

---

[1]) Boisserée „Essai sur la description du temple du Saint-Graal 13 énekben“ Titureltól. München 1834. E tudós, ki tetemes hírnevet szerzett magának a kölni székesegyház leirása által, új és lényeges szolgálatot tőn a művészetnek az itt idézett mű közzététele által.

rázatából, mely úgy látszik újolag lön elöteremtve minden templomban, az oszlopfökben, apró tornyok- és ablakzatokban. Ezerszer messzebb ragadtatnánk még, ha részleteibe bocsátkoznánk annak, hogy az építészet ezen átalakulása a 13-ik században, mennyi nagyszerüséget és költészetet eredményezett a világnak. Csupán annak megmutatására kell szorítkoznunk, hogy a góth vagyis ivezetes építészetnek, legalább Némethonban, legelsö s legtökéletesebb terméke a kedves emlékü sz. Erzsébet sirja fölé emelt egyház volt [1]), mely az ott egybegyült zarándokok sokaságától emeltetett. Illö, hogy azon halhatlan székesegyházak néhányának legalább nevét említsük meg, melyek akkor emelkedtek a ker. Europa minden pontján, s melyek, ha mindjárt akkor nem fejeztettek is be, legalább tervrajzaik szerint oly lángeszü egyének kezei által utánoztattak, kik nem akarták neveiket az utókorra hagyni, sokkal inkább szeretvén Istenöket, s felebarátjaikat, mint saját dicsöségöket. Ilyenek voltak Némethonban Marburg után a kölni mintaegyház (1246) [2]), melyben a hivö nemzedék számolása az utókorra, túlhaladta a hitélet tartamát, hol a hü nemzedék bizalma elárúltatott utódai által, mely azonban dicsöségében fönakadva, kihivólag tekínt a jelenkori tehetetlenségre. Köln az, mely Straszburg- és Freiburggal a Rajna partján nagyszerü góth hármas-beszédet tart. Frankhonban Chartres, melynek egyháza másfél százados kitartás után szenteltetett föl 1260, Reimszban a birodalmi székesegyház (1232), Auxerre (1215), Amiens (1228), Beauvais (1250), a sz. kápolna és sz. Dénes, „Notre-Dame“ homlokzata (1223). Belgiumban sz. Gudule a brüszeli egyház (1226), a Dunesek egyháza, mely 400 szerzetes által 50 év alatt épitetett. (1214—1262), Angolhonban Salisbury, a legszebb mindannyi között (1220), a Yorki egyháznak fele (1227—1260), az Ély-nek karzata (1235), a durhami székesegyház hajója, és a wesztmünszteri nemzeti apátság (1247). Spanyolhonban a burgesi s toledói sz. Nándor által alapítva (1228). És ezen óriási müvek csaknem mind egyedül egy város vagy egy káptalan ál-

---

[1]) M. Moller, jelenkori hires német építész, ezen egyházra nézve egy külön müvet bocsátott közre ivrétben (L. tört. XXXI. fej.)

[2]) A zárjel közti évszámok annak kezdetét jelentik.

tal kezdettek meg s végeztettek be, míg most a leghatalmasb államok sem lennének képesek csak egyetlenegyet is bevégezni. A hit s alázatosság fölséges és vigasztaló győzelme ez a hitetlen gög fölött, oly győzelem, mely azóta az együgyű lelkeket is csodálatra ragadta, és egy szerzetes ajkára a nemes meglepetés e fölkiáltását idézé: „Hogy lehet oly alázatos szivekben ily nagy lélek![1])

A keresztény szobrászat, melynek csak követnie kelle az épitészet előhaladását, szintén ekkor kezdé legszebb gyümölcseit teremni. A szentek és angyalok ama gyönyörü sorozatai, melyek a székesegyházak homlokzatait népesítik, a kövekből azonnal elötermettek [2]). Oly síremlékek jöttek szokásba, melyeken férj és nő egymás mellett aluszszák az igazak álmát, olykor karuk összefonva a halálban, mint ez az életben volt, vagy az anya gyermekei közt nyugszik. Ezen annyira komoly, kegyeletteljes és megható faragványok teljesen kifejezik a keresztény halál csendes nyugalmát; a fejet az angyalok tartják, kik, úgy látszik, felfogták az utolsó leheletet; a lábak keresztbe téve, ha a keresztes-háborúban részt vett [3]). A szentek ereklyéi, melyeket a meghódított Byzancból igen nagy számmal hoztak, vagy a sz. kortársak csodásan nyilvánúlt dicsősége nyújtott, szüntelenül alkalmúl szolgált a katolikus szobrászat és aranymüvészet foglalkodtatására. Sz Erzsébet ereklyéinek oly dúsan ékesített szekrénye, e mesterség virágzásának emléke, melyet akkor lángoló buzgóság ihletett. A sz. Genoveváé pedig készítőjének, Raoul ötvösnek, a legelső nemes levelet érdemelte ki, melyet Frankhonban adtak, s így történt, hogy a keresztény társadalomban a müvészet diadalmaskodott a születési különbség előnyei fölött.

Mi a festészetet illeti, ez ámbár még csak most szülemlett meg, de már is előrehirdeté dicső jövőjét. A közhasználatuakká vált üveg ablaktáblák annak új tért nyitottak, mi által az isteni tisztelet minden szertartására új s titokszerű fényt

---

[1]) Et mirum in tam humili corde potuisse inesse tam magnum animum. Vita Hugonis Abb. apud Digby, Mores catholici.

[2]) Warton: Essay on gothic. architecture.

[3]) Bloxam, „Monumental architect. sculpt." p. 141. A legrégibb példák erre Longue-Epée-é. Salysburyban, és sz. Lajos fiaié Royaumontban.

árasztottak. Sz. Lajos miséskönyvének és a sz. Szűz csodáinak Gauthier de Coinsy által készített parányképei, melyek a királyi könyvtárban láthatók, eléggé mutatják, mit birt már is létrehozni a keresztény ihletés. Némethonban is kezdett már fejlődni az oly tiszta és mysticus alsó-rajnai iskola, mely sokkal jobban tudta mint más, a kifejezés varázsát és ártatlanságát egyesíteni a szép szinezettel. És ezen, még csak fejlődésében levő művészet népszerűsége máris oly nagy volt, hogy a szépnek eszméjét már nem az alásülyedt természetben keresték, hanem inkább ezen rejtélyes és mélyértelmű mintákban, melyek titkát az alázatos művész vallásos szemlélődésből meríté [1]).

Még nem említettük Olaszhont, ezt pedig azért, mert ez egy külön helyet érdemel a tárgyak e rövid elősorolásában. Valóban a szépség ezen örökös hazája fölülhaladá, s megelőzé a világ minden egyéb tartományát a keresztény művészet tiszteletében. Az elhagyatottságában és búskomolyságában ma is oly szép Piza és Szienna ezer művészetnek bölcsőül szolgáltak, és útat készítettek neki Florencbe, mely annak első fővárosává lett. Jóllehet már egy század óta meg volt rakva csodálatra ragadó épületekkel, mégis akkor vésette a „Santa Maria della Spina“ gyönyörű művét (1230), s tett előkészületeket a Campo Santo-ra [2]), mely egy keresztény város hitének, dicsőségének és lángeszének páratlan emléke; Szienna pedig egy új székesegyházat akart építeni (1225), melynek, ha bevégeztethetik, minden mást fölül kellett volna haladnia [3]). E két városban pizai Miklós [4]) és jeles iskolája alapíták az oly tiszta s életdús szobrászatot, mely életet ihletett a kőbe, s csak a florenci „de Santa-Croce“ cimű egyház szószékében érte végét. Pizai Giunta és sziennai Guido ugyanazon időben a festészetben komoly, ihletdús iskolát alapítottak, mely Cimabuë s Giotto alatt

[1]) Eschenbach Wolfram, ezen korbeli (1220) hires német költők egyike, fogalmat akarván adni hősei szépségéről, azt mondja, hogy a kölni vagy maestrichti festészek sem festhettek volna szebben. Ap. Passavant, Kunstreise p. 403.

[2]) Terve 1200-ban Ubaldo érsek által készítetett, de csak 1278-ban hajtatott végre.

[3]) Rumohr, Italienische Forschungen II. k. 127. lap.

[4]) Virágzott 1207—1330. remekművei: a pizai baptisterium és sziennai székesegyház szószéke, és sz. Domonkos sírja Bolognában.

oly kitűnő nagyságra emelkedett, s a fiesolei boldog szerzetessel egész az egekig vitetett. Florenc Cimabuë egyik müvét diadal gyanánt fogadá, s azt hivé, hogy az égből egy angyal szállt alá ezen valóban angyali szépségü Máriafő festésére, mely ott még most is tisztelletik [1]). Orvieto szintén egy székesegyházat láta emelkedni, mely méltó, hogy az éjszak remekművei közt tündököljék. Nápoly II. Frigyes alatt birá első festétészét és szobrászát [2]). Végre Assziszi, a sz. Ferenc sirja fölé épített gúla alakú hármas egyházban, egyszerre a müvészetnek és az ellenállhatlan hitbuzgalomnak emelt szentélyt.

Több sz. ferenci tünteté ki magát már a festészetben; sz. Ferenc befolyása azonban a világi müvészekre ezentúl mérhetetlen volt; ezek összes ihletésök titkát, úgy látszik, ama csodás szeretetben találák föl, melyet tanúsított; ök ezentúl ennek életét és szent Kláráét, Krisztus és szent anyjáé mellé helyezék tárgyaik megválasztásában [3]); látjuk is, hogy mind ezen mind pedig a következő századok nevezetes festői hálaadójokat róják le, az assziszii főegyházat ékesítvén festvényeikkel. Már ekkor az umbriai rejtélyes iskola születése is közel volt, mely sülyedése előtt Peruginoban és Rafaëlben a keresztény müvészet tökélyének legvégső határát érte el. Az Isten, úgy mondák sokan, kegyes és csodás igazságossága szerint a világ legszebb ékszerét, a müvészet koronáját, a föld azon részének akarta átengedni, honnét a lángbuzgalmu imák és a legnemesebb áldozatok szálltak föl hozzá. [4]).

Ha a müvészet már azon időben, melyről szólunk, oly gazdag volt, s oly jól megfelelt a lélek érzelmei kifejezésének, mit nem kell mondanunk nővéréről a költészetről? Bizonyára soha sem játszott oly népszerű s átalános szerepet mint

---

[1]) A szerviták egyházában; a legenda szerint festetett 1252.

[2]) Tommaso da Stefani és Nicolas Masuccio.

[3]) Rumohr II. R. 213. l.

[4]) Mindaz, mit átalában a festészetről és müvészetről, és különösen a sz. Ferenc által gyakorlott befolyásról mondottunk, ékesen kifejtve található azon könyvben, melyet Rio „Az olaszországi festészetről" közrebocsátott sz. Erzsébet életrajzának 1-ső kiadása óta. E mű már eddig is üdvös mozgalmakat idézett elő a müvészet tanulmányozásában és becsülésében, mind Francia- mind pedig Olaszországban.

akkor. Europa a költészet egy nagy mücsarnokához hasonlított, melyből naponként egy új mü, valamely új gyüjtemény került ki. A népek az ihletség bőségében oly eszközhöz kezdettek folyamodni, mely képzelmök kifejlődését fölszámíthatlanul elősegítette. Valóban a 13-ik század ezen első fele, mely már annyit létrehozott, egyszersmind Europa összes élő nyelvei virágzásának és bővitésének korszaka is volt, melyben a ránk maradott müemlékek kezdettek létre jönni. A bibliai fordítások [1], a honi nyelveken először létrejött törvényhozási gyüjtemények [2]) tanúsítják növekvő befolyását. Tehát minden nemzet, gondolkodás-módjához egészen alkalmas új tevékenységi körrel rendelkezett, melyben a nemzeti szellem szabadon, önkénye szerint nyílvánúlhatott. A kötetlen beszéd a történelem számára kimüveltetett, és azonnal a nép számára, és gyakran általa irt évkönyveket látunk létrejönni azon latin krónikák mellett, melyek oly soká megvetés tárgyaúl szolgáltak, holott annyi ékesszólást és a latin remekirók előtt is ismeretlen szépségi kincseket tartalmaznak [3]. Mindazáltal a költészet sokáig föntartá felsőbbségét, melyet elsőszülötti jogánál fogva nyert. — Már ez régóta kezdé csaknem Europa összes nemzeteinél mindazon új külalakokat magára ölteni, melyek oly sokáig a pogányok vagy korunk polgárisodása kizárólagos tulajdonának tartattak. A hösköltemény, óda, alagya, gúnydal, sőt maga a szinmü is oly közönségesek voltak a költőknél, mint Augusztus vagy 14-ik Lajos korában. És ha müveiket azon rokonszenvvel, melyet vallásos meggyőződésünknek az övékkeli azonossága szül; azon társadalomnak, melyben a szellem oly nagy mértékben uralkodott az anyag fölött, részrehajlatlan becsülésével, és a mai versalkotás szabályai iránt különben is könnyen meg-

---

[1]) Spanyol kasztiliai nyelvre Alfonz király rendeletére; franciára Desmoulins Guyart által.

[2]) L. fölebb a frank és német törvények gyűjteményeire nézve.

[3]) Jobb példát nem idézhetnénk mint sz. Erzsébetnek thüringiai Theodorik által irt életét: elbeszélésünk folytán belőle tett gyakori idézetekből fogalmat szerezhet magának az olvasó. E kor nevezetesebb latin történészei közől említésre méltó Saxo Grammaticus a skandináv birodalomban, Kadlubek Vince atya Lengyelhonban, Vitry Jakab bibornok pelig a keresztes-hadjáratokra és vallási háborúkra nézve.

szülemlő közönyösséggel olvastuk ; azt kérdezzük magunktól : valljon mi újat találtak föl az újabb századok irói ? mit nyert a képzelet és elme azon tiszta kincsek helyett, melyeket elvesztett? Mert tudnunk kell, hogy e félreismert lángelmék minden irodalmi megtiszteltetésre méltó tárgyat megénekeltek s megdicsőítettek kortársaik előtt, úgymint az Istent és az eget, a természetet, szerelmet, dicsőséget, hazát, a nagy férfiakat, szóval misem kerülte ki figyelmöket. Nincs az emberi lélekben titok, melyet ki nem kutattak, nincs oly ideg az emberi szívben, melyet rezgésbe nem hoztak, nincs e halhatatlan lantban oly húr, melyből elbájoló zengzeteket ki nem csaltak volna.

Franciaországnál kezdve, ennek nyelve az előbbi század troubadourai által, s talán sz. Bernárd beszédei által kiműveltetve, máris nemzeti kincscsé lön, főleg pedig sz. Lajos alatt nyerte Europaszerte azon fölemelkedését, melyet azóta sohasem vesztett el. Míg Dante tanítója, Brunetto Latini, „Tesoro“ cimű encyclopaediaféle munkáját irta francia nyelven, minthogy akkor szerinte ez vala nyugaton a legterjedtebb, addig sz. Ferenc úton útfélen francia éneket zengedezett [1]). A francia kötetlen beszéd, melynek sz. Bernárd és Bossuet eszközévé kelle válnia, Villehardouin- és Joinvilleben nyitja meg azon nagy mintaférfiak sorát, kiket még eddig semmi nemzet sem múlt fölül; a költészet azonban, mint akkor átalán mindenütt, sokkal termékenyebb s kelendőbb volt. Nem fogunk mi itt szólni a troubadourok provencei irodalmáról, ámbár a jelenkori itészet meghagyta ezt jó hírében, és még a 13-ik században teljesen virágzott; mert azt hiszszük, hogy ez semmi katolikus elemet nem tartalmaz; csak ritkán emelkedett túl az anyagi szépség bálványozásán, és néhány kivételt ide nem értve, ezen korszak délről jövő eretnek tanainak anyagi és erkölcstelen irányát képviseli. Éjszaki Frankhonban egészen ellenkezőleg, a beszélyek és bizonyos lantos müvek mellett, melyek nagyon közelítének a troubadourok szabad jellegéhez, a nemzeti és katolikus hösköltészet teljes fényében tündöklött. Azon két nagy időkör,

---

[1]) Az mondatik róla, hogy a Francesco név is a francia nyelbeni jártassága következtében adatott neki atyja neve helyett.

melyekben a kat. századok legfellengzőbb költészete összpontosúl, vagyis a Karolingek, Table Rond és Saint-Graal hőskölteményei, melyeket még az előbbi században Troyes Keresztély hozott be, ekkor igen nagy népszerűségnek örvendett regékkel népesedett. A „Roman de Roncevaux“ azon alakban, melyben azt most is birjuk, úgyszintén „Gerard de Nevers“, „Partenopex de Blois“, „Berthe aux grands pieds“, „Renard de Montauban“, „Quatre fils d' Aymon“ cimü regék, a francia hagyományok ezen átalakításai mind e korszakból valók, nemkülönben a „Renart“ és „Rose“ cimü regék is, melyek oly sokáig tartották fön hiröket. Több mint 200 költő, kiknek müveit birjuk, virágzott ezen században [1]. Egyszer talán a katolikusoknak eszökbe fog ötleni, müveikben a keresztény múzsa nehány gyönyörü termékét fölkeresni, a helyett, hogy a hizelgő Boileau szavának hivén, azt véljék, hogy a költészet csak Malherbe alatt lőn honossá Franciaországban. Meg kell említni még köztük Thibaut navarrai királyt is, ki a keresztes-hadjáratokat, és a sz. Szüzet oly tiszta lelkesedéssel éneklé meg, hogy Dante dicséretét is kiérdemlette, s halálos ágyán szivét az általa Provinsben alapított szegény Klára szüzeknek hagyományozta; ennek barátját Sézanne Albint; továbbá Coucy Rudolfot, kinek neve még legalább népszerü maradt, s ki Massoureben sz. Lajos szemei előtt öletett meg; Coinsy Valter perjelt [2]), ki „Miracles“ cimü müvében Mária dicsőségének oly gyönyörü emléket állított; ezek után az ismeretlen eredetü nőt, ki tehetsége és a nemzet előmenetelére tett szolgálata miatt, frankhoni Mária szép nevet érdemelt ki magának; végre Rutebeuf-et, ki Erzsébetünknél méltóbb hősnőt nem talált a megéneklésre. Ugyanazon időben Langthon István, kit már mint Anglia primását és az angol „Magna charta“ szerzőjét említettünk, volt az első, ki a kötetlen beszéd közé verseket vegyített, és a mostaniak előtt ismert legelső színmüvet irta, melynek jelenete az égben történik, hol a Jogszerüség, Igazság, Valóság, az Irgalom és Béke döjtik el Ádámnak eleste utáni sorsát, kiket

---

[1]) L. „Histoire litteraire de France XVI. és XVII. köt. Roquefort „Etat de la Poesie française; P. Paris.“ „Le Romancero français.

[2]) Született 1177, meghalt 1236-ban.

J. Krisztus engesztel ki [1]). Csak futó pillanatot vetettünk itt egy korszakra, melyben a költészet a franciák erkölcseiben oly népszerü szerepet játszott, hogy sz. Lajos nem tartá méltóságán alólinak a vándor költőket királyi asztalához bocsátani, s hogy ezeknek jogukban állott egy énekkel magokat bárminő vámfizetés alól kiváltani.

Némethonban a 13-ik század volt a középkor ezen csodálatra ragadó költészetének legfényesebb korszaka. Ez mindazon számos tudósok egyhangú állítása, kiknek sikerült azt újra népszerüsítni ezen országban. Mi benső meggyőződésünket fejezzük ki, ha azt mondjuk, hogy semmi költészet sem oly szép, egyikre sincs úgy rányomva a szív és gondolat ifjuságának, az annyira lángoló lelkesültségnek, s az oly benső tisztaságnak bélyege; végre sehol sem arattak szebb győzelmet azon új elemek, melyeket a kereszténység képzeletbe ültetett. Bárcsak fényesebben róhatnók le hálánkat azon gyönyördús lelki élvezetekért, melyeket annak tanúlmányozása nekünk szerzett, midőn minden oldalról kivánván megismerni Erzsébet századát, felütöttük azon müveket, melyekben csodás szépség rejtezik. Mily meglepetéssel, mily bámulattal láttuk mindazt, mit a kecsesség, a finomság és a búskomolyság a világ érettségének látszott föntartani az ős századok gyermekded őszinteségében és lángoló komoly hitében egyesítve! Míg a tisztán német és skandináv fajú hősköltők iskolája a „Niebelungen“ [2]) ének, a német faj ezen nagyszerü Iliásza folytán tökélyesíti magát; addig a francia és breton kettős időkör, melyet már fönnebb említettünk, magasztos fordítókra talál oly költőkben, kik az idegen hagyományok alapját szem előtt tartva, müveiket a nemzetiesség csalhatatlan jellegével tudták fölruházni. Neveik eddig Frankhonban csaknem ismeretlenek, mint volt Schilleré s Goetheé ezelőtt 30 évvel, de talán nem maradnak azok min-

[1]) De la Rue „Archaeologia“ XIII. köt. Ezen kor legnevezetesebb szinműköltőjének arraszi Bodel János tartatik. Szép drámája „Jeu de saint Nicolas (sz. Miklós játéka) Leroy Onésime által a csodákról irt müvében bocsáttatott közre.

[2]) E nevezetes költemény azon alakban, melyben mi azt birjuk, a 13-ik század első éveiből való.

dig. Ezek közt legjelesb Eschenbach Wolfram [1]; ez hazájának Parceval bámulatos fordítását adta, és Titurelét [2]), melyet a világ egyedül csak tőle bir, s melyet, mint a kat. lángész remekmüvét, nem kételkedünk e dicső müvek között mindjárt a Divina Comedia után helyezni. Ezenkivül straszburgi Gottfried a közönségesen „Tristan" név alatt ismeretes müvet hozá napvilágra, melyben a lovagi századok szerelmi eszméi, úgyszintén a Table Ronde gyönyörü legendái vagynak újolag egybefoglalva. Auei Hartmann pedig „Iwaint" ugyanazon időben, midőn a szegény Henrikről szóló jeles legendát irta, melyben a lovagias költő egy szegény pór lányt veszen föl magának hősnőül, és abban egyesíti mindazon bájt, melyet korának hitében, erényeiben, az áldozatkészség, az élet és javai odaengedése megvetésében, és a mennyeiek szeretetében fölmutathat. Hány nemzeti s vallási hősköltemény vagyon még, melyeket most megnevezni is fölösleges volna! [3]) De a lantos költészet sem gyümölcsözött szükebben Némethon termekeny földében a hősköltészetnél. A hitetlen századok száraz és tudatlan itészetének nem sikerült a szerelmi dalnokok [4]) fényes és számos seregének nemzeti emlékét kitörleni, kik 1180—1250-ig a német lovagi rangból léptek elő; kiknek élén, születésre nézve ugyan VI. Henrik császár, szellemre azonban Vogelweide Walter volt, mely utóbbinak iratai, kora összes szellemi mozgalmainak mintegy tükrét és elbájoló költészetének legteljesebb összefoglalatát teszik. Kortársai s versenyzői egyikének sem sikerült annyira mint neki, a földi érzeményekkel, a buzgó és féltékeny honszeretettel, a sz. dolgok iránti lelkesültséget s a keresztes-hadjáratokérti buzgalmat, mely-

---

[1]) Virágzott 1215—1220.

[2]) E költeménynek Guyot de Provins által készített francia eredetije elveszett.

[3]) Ilyenek, a „Wigalois" gravenbergi Wirnt, Erzsébet nagyatyjának hűbéresétől, ki férjét a keresztes-háborúba is kisérte. „Orangei Vilmos", melyet Erzsébet ipája Eschenbach Wolframtól kért. „Floires és Blanchefleur" Flecke Konrádtól, „Roland éneke", Konrád áldozártól, „Barlaam és Josaphat", Hohenems Rudolftól.

[4]) Müveik főgyűjteménye a párizsi kir. könyvtárban vagyon, a Manesse-féle kéziratban, mely 136 költő verseit tartalmazza. Hagen berlini tanár ezeket becses hozzáadásokkal megtoldva kiadta.

ben ő is harcolt, egyesíteni; és mindezt a szüz Anyáért tevé, kinek irgalmát és földi keserveit oly páratlan gyöngédséggel énekelte meg. Nagyon meglátszik rajta, hogy ez nem puszta emberi szeretet, hanem inkább mennyei, s ennek is egész kincse, melynek tudománya neki s a hozzá hasonlóknak, a „szeretet költője“ cimet érdemelte ki. Mindenfelé Mária volt a költészet királynéja, főleg Németországban, és mi nem állhatjuk meg, hogy azok közt, kik költeményeikben a legtisztább tömjénnel áldoztak neki, meg ne említsük würtzburgi Konrádot, ki „Forge dorée“ cimü költeményében összpontosítni akarta, úgy látszik, a gyöngédség és szépség mindazon fénysugarait, melyekkel e szüzet a keresztény világ tisztelete környezte. És hogy mindent visszaidézzünk emlékezetünkbe, mi e században minket szorosabban füz sz. Erzsébethez: ezen hősköltemény és szerelmi dalok hét főnökét látjuk a thüringi udvar ünnepélyén összejönni Armin tartományi grófnál, szentünk ipájánál, mint különös pártfogójoknál, épen sz. Erzsébet születése alkalmával; e ragyogó hetes csillag együttlétéből szülemlett költemények „Wartburgi harc“ cim alatt a német szellem legfényesebb nyilvánulását s a középkori legendaszerü mysticismus leggazdagabb kincseit képezik, s egyszersmind Erzsébet bölcsőjére költészeti koszorút tesznek. E korban mindenfelé találunk koronás főket a költők között, de leginkább a hiberniai félsziget az, hol magok a királyok vezetik a költészet első lépteit. Aragoniai Péter legrégibb troubadourja Spanyolhonnak. Tudós Alfonz, sz. Ferdinand fia, ki már első Ferenc előtt kiérdemelte magának a „tudományok atyja“ cimet, ez történész és bölcsész, költő is volt egyszersmind, nincs is régiebb spanyol versezet, mint az ő énekei a bold. Szüzről, és azon megható elbeszélése, melyben atyja csodálatos meggyógyulását adja elő [1]). Első Dénes portugalli király, országának első költője. Spanyolországban kezdődött legélénkebben a kereszténység fényének bámulatos kifejlése, mely ugyanott tartott legtovább is, tovább mint bármely más tartományban, s csak Calderon után borúlt homályba. Míg itt a legendaszerü költé-

[1]) L. Acta SS. Bollandist. Majus hónapra VII. köt.

szet hinté szét szende fényét Berceo Gonzalo [1]) bencés müveiben, ki valóban ihletetten énekelte meg Máriát és hazája szenteit; az alatt a spanyol hősköltemény is emelkedik ama hires románcokban [2]), melyekből Spanyolhonra oly nagy és semmi nemzet által tőle el nem vitázható dicsőséget árasztanak; ezekben vagyon följegyezve történelmének minden küzdelme, minden szépsége, melyek a népet halhatatlan emlékekkel gazdagították, s visszatükrözték mindazt, mi a mórok finom modora- s lovagiasságában varázs-fénynyel birt, anélkül azonban, hogy a szigorú kat. jellemet elvesztették volna, mely Spanyolhonban jobban megszentelte, mint bárhol az ember méltóságát, a hűbérességet s a keresztény hitet.

Olaszország Dantét csak azon korszak végén látta születni [3]), mely most jő szemeink elé, mely azonban ezt dicsően előre jósolá. A költészet nem oly korán mint Franciaországban s Némethonban, hanem még csak ezen korban kezdett Olaszhon kebeléből kibontakozni, de már ez is bámulatos termékenységgel történt [4]). E nemes és termékeny föld minden pontján emelkednek költészeti iskolák, miként nem sokára müvészi iskoláknak is kellett alakúlniok. Az olasz múzsa első bölcsője Sziciliában vagyon [5]); ez itt tiszta, lelkesült, természetkedvelő s gyöngédnek tünik föl, élénk rokonszenvvel a francia szellemhez, mely későbben hajtotta Sziciliát uralma alá; de azért mindig gyökeresen katolikus marad [6]). Pizában és Sziennában már komolyabb és ünnepélyesebb, mint ezt az ezen városokban fentartott szép emlékek bizonyítják. Florencben és a körülfekvő városokban gyöngéd, gazdag és vallásos, egészen

[1]) 1198—1268. Müvei Sanchez által II. köt. bocsáttattak közre.

[2]) A Cid-féle románcok, melyek legrégiebbeknek tartatnak, a legilletékesb itészek szerint a 13-ik századnál előbb nem irattak.

[3]) Született 1265-ben.

[4]) Látni kell azon gyűjteményt, melynek cime „Poeti del primo secolo"; mely tulajdonképen a 13-ik századból való, s találni fogunk több műremeket, melyekkel el lehet némítani mindazokat, kik azt állítják, hogy az olasz-költészet csak Dantevel kezdődött.

[5]) Ez legalább Dante véleménye „De vulg. Eloqu. I, 12." és Petrarkáé „Trionfo d' amore 35 v."

[6]) L. Otrantoi Guilelmotto szép énekét a sz. ostyához 1256-ban.

méltó honához [1]. Valóban a költőknek egész legiójokra találunk Olaszországban, kiknek II. Frigyes császár volt fejök; ilyenek: ennek fiai Enzio és Mainfroy királyok, s kancellárja Pierre des Vignes [2]; továbbá arezzoi Guitton, az annyira termékeny, ékesszóló s megható költő, kit oly nagy hévvel dicsért és utánzott Petrarka; végre Guinicelli Guido, kit Dante nem habozott mesterének nevezni [3]. Mindezeket azonban fölülmúlta s meghaladta assziszi sz. Ferenc [4], kinek hathatós befolyása életet öntött a müvészetbe, s példája feltüzelte a költőket. Az egész világot megújítván, Isten neki engedte megkezdeni a költészet azon első zsengéjét, mely később Dantét és Petrarkát szülte. Verseiben egyedül lelke sugalatát követte, mellőzve minden szabályt, s kijavítás végett Pacifikus szerzetesnek adta, ki, miután II. Frigyes koszorúzott költője volt, sz. Ferenc tanítványává lőn; azután mindketten útra kelvén, új énekeket hangoztattak a nép előtt, azt mondván nekik, hogy ők Isten zenészei, kik semmi egyéb fizetést nem kivánnak, csak a bűnösök töredelmes bánatát. Még most is birjuk azon tiszta fényben ragyogó énekeket, melyekben a szegény koldús a nép nyelvén dicsőíti a mennyei szeretet csodáit oly szenvedélylyel, mikép maga is félt, hogy őrültségről fogják vádolni.

Nullo donca oramai piú mi riprenda,
Se tal amore mi fa pazzo gire.
Già non e core che piú si difenda,
D'amor si preso, che possa fuggire.
Pensi ciascun come cór non si fenda,
Fornace tal come possa patire . . .
Data m' è la sentenzia,
Che d' amore io sia morto.
Già non voglio conforto,

[1]) Említésre méltók különösen oltrarnoi Notajo szép költeményei (1240); olvashatók Crescimbeni- és Rime Anticheben.

[2]) A legelső olasz sonnet neki tulajdonítatik.

[3]) Purgat. cant. VI.

[4]) Megemlítendő itt Görres szép müve, melynek cime: Assziszi sz. Ferenc mint troubadour, mely 1833-ban francia nyelven is megjelent. Nincs sz. Ferencéinél régibb olasz költemény, melynek korát szorosan meglehetne határozni. Sz. Bonaventura szép költeményeiről fölebb volt szó.

Se non morir d' amore...
Amore, amore grida tutto 'l mondo;
Amore, amore ogni cosa clama...
Amore, amore tanto penarmi fai,
Amore, amore nol' posso patire:
Amore, amore tanto mi ti dai
Amore, amore, ben credo morire:
Amore, amore tanto preso m' hai,
Amore, amore, famm' in te transire:
Amore dolce languire,
Amor mio desioso,
Amor mio dilettoso
Annegami in amore [1])

Ezen szeretet, mely, miként láttuk, sz. Ferenc egész életét képezte, sohasem tört ki oly lelkesült, igazán mennyei s a földtől tökéletesen fölülemelkedett hangokban, mint nála: olyanok ezek, hogy a következő századok nemcsak hasonlót nem tudtak teremteni, de még csak értelmét sem voltak képesek fölfogni. Sokkal ismertebb azon, testvéréhez, a naphoz intézett híres éneke, melyet azon elragadtatása (extasis) után irt, melyben üdvösségéről bizonyossá lőn. Alig foganszott meg szivében, azonnal sietett Asszisznak nyilvános terére, hogy azt elénekelhesse, hol a püspök s a városi hatóság is a nép közé vegyült, hogy azt hallhassa. A mennyei lantnak ezen hangjaira kialudt a szivekben a bosszú s gyülölség, az ellenségek sírva karolák át egymást, s a béke és egyetértés ismét visszatért, visszaidézve a költészet s a szentség által [2]).

Végre a költészet legnemesb s legszebb neme, az egyházi szertartás (liturgia) is mutat föl e századból egykét igen népszerü remekmüvet; jóllehehet aquinói sz. Tamás a „Lauda Sion" s az oltáriszentség bámulatra ragadó officiumával gazdagította; ki azonban a „Dies irae"-t, a borzalom ezen fenséges följajdulását hagyta nekünk, celanoi Tamás, sz. Ferenc növendéke volt, valamint Jacopon is, ki III. Incével vitáz a „Stabat Mater" szerzésének dicsősége fölött; e remek dalban a legszebb müvet hozta létre, melyet a tiszta s mélyreható fájdalom valaha sugalt.

[1]) Rime di S. Francesco, Cresimbeni, Commentarii della volgar poesia-ban.

[2]) Act. SS. Oct. II. köt.

Ime ismét visszatérünk sz. Ferenchez, s mondhatni, hogy e korszak, melyet főbb vonásaiban ecsetelni akartunk, férfiai két legnagyobbikában, assziszi sz. Ferencben s francia sz. Lajosban központosítható.

Ezek egyike a nép gyermeke, ki a szegénységet a legnagyobb méltóságra emelvén föl, s azt életmódúl, a mennyei s földi dolgokra való új befolyás eszközlőjeül választván ki, ezen néposztályért annyit tett, mennyit még soha senki; birt ő a kereszténységnek azon természetfölötti életerejével, mely gyermekei legutolsóinak is igen gyakran némi szellemi fensőbbséget kölcsönzött; kortársai által oly embernek ismertetett, ki legszorosabban követte Krisztus nyomdokait; ki egész életét a mennyei szeretettől ittasan töltötte, s ki ezen szeretet mindenható ereje által szónok, költő, törvényhozó s hódító lett egyszersmind.

A másik, laikus, lovag, zarándok, keresztes-vitéz s király volt, kinek fején a kereszténység legelső koronája díszlett; ki vitéz volt egész a vakmerőségig, ép oly kevéssé habozván életét veszélynek kitenni Istenért, mint fejét meghajtani előtte; szerette a veszélyt, a megaláztatást és bünbánatot; az igazságnak fáradhatatlan bajnoka, s a gyengébbek elnyomóinak üldözője; ő tüntette elő egész tisztaságában, s mintegy megszemélyesítette a keresztény lovagiasságot, és egész nagyságában az igazi királyi méltóságot. Mindkettőt majdnem fölemésztette az áldozat s vértanúság utáni szomj; mindkettő örökösen csak felebarátja üdvén dolgozott, s végre mindkettő Krisztus keresztének bélyegeit hordozta, Ferenc ugyan ama dicső sebhelyekben, melyeket a keresztre feszítettel különösen birt, Lajos pedig szive mélyében, hol a szeretet honol [1].

Ezen, természetre s irányra nézve annyira azonos, s a kölcsönös megértés- és szeretetre oly alkalmas két lélek e földön soha sem találkozott egymással, de egy vallásos és szivreható hagyomány beszéli, hogy sz. Lajos dicsőült kortársának sírjához vándorolt, hol sz. Ferenc legtiszteltebb növendékei egyikében, b. Egyedben, ennek igazán méltó utódjára akadt.

[1] Mitten an daz herze, dâ diu liebe liget. Walther von der Vogelweide; Lachmann kiad. 42. l.

Ezen találkozásuk története sokkal jobban jellemzi e század szellemét, melyet jelenleg tárgyalunk, hogysem azt hallgatással mellőzhetnők. Sz. Lajos ugyanis eljövén Assziziből, Egyed lakhelyére, a perousiai zárdába ment, s ennél bejelentette, hogy egy szegény zarándok akar vele szólani. De ugyanakkor egy titkos látvány kinyilatkoztatta a szerzetesnek, hogy ezen zarándok senki más, mint a frankok sz. királya. Eléje siet tehát, s noha csak most látták egymást először, amint megpillanták egymást, azon percben borúlt mindkettő térdre, s karolta egymást át a legérzékenyebben; így egymás szivén fekve, a szeretet s belső ömlengés csókjai közt voltak sokáig anélkül, hogy csak egy szó lebbent volna el ajkaikon. Miután igen hosszú ideig így térden állva, s a legnagyobb csendességben egymást átkarolva tartották volna, egyszerre egymást elbocsátva fölkeltek, s visszasietnek, — birodalmába a király, cellájába a szerzetes [1]). A zárda többi tagjai azonban megtudván, hogy ezen idegen, király volt, szemrehányásokat tettek Egyednek: „Hogy tudsz te oly durva lenni, mondák neki, hogy midőn Frankhon sz. királya egyedül a te látásodra jő, még csak egyetlen egy szót sem szólsz hozzá?“ Ah, kedves testvérek! felelt a boldog, ne csodálkozzatok azon, ha sem ő, sem én, nem birtunk beszélni, mert midőn egymást átöleltük, a mennyei bölcseség fénye megvilágította s egymásnak kinyilatkoztatta sziveinket, s midőn sziveinkben így egymást szemléltük, sokkal jobban megismertük egymást, mint ha beszéltünk, és sokkal nagyobb vala örömünk, mint ha érzéseinket szavakkal akartuk volna kifejezni; annyira képtelen az emberi nyelv az Isten rejtélyes titkai kifejezésére! [2]) Valóban lélekemelő s bámulatos

---

[1]) Esce di cella è corre alla porta . . . insieme con grandissima divozione inginocchiandosi, s' abbracciarono insieme, e bacciaronsi con tanta dimestichezza, siccome per lungo tempo avessono tenuta grande amistade insieme; ma per tutto questo non parlava ne l'uno nè l'altro, ma stavano cosi abbracciati, con quelli segni d'amore caritativo, in silenzio. E stati che furono per grande spazio nel detto modo senza dirsi parola insieme, si partirono l'uno d' all' altro, e santo Lodovico se n'andò al suo viaggio, e frate Egidio si torno alla cella. Fioretti di S. Francesco, 34 fej. nevezetes korirat a 13-ik század végéről.

[2]) O frate Egidio, perche sei tu stato tanto villano?. . . Carissimi frati, non vi maravigliate de cio, imperocche nè io a lui, nè egli a me

jelképe azon titkos értelemnek, azon szerencsés egyetértésnek, mely a fensőbb, — a szent lelkeket akkor magasztos, időthaladó kötelékkel kapcsolá egybe.

De hasonlag méltán mondhatni, hogy ezen két lélek tökéletesen egyesülve találkozott egy nőnek, sz. Erzsébetnek lelkében, kinek nevét már annyiszor említettük. A szegénységhezi égő szeretet, melytől az assziszii szeráf lángolt, a megaláztatás és szenvedések eltürésébeni kéjérzet, s az engedelmesség oly nagyszerű tisztelete egyszerre csak lobbot vet egy fiatal hercegnő szivében, ki Némethon kebeléből Ferencben fölismerte példányképét s atyját. Az emberré lett Isten szenvedése iránti határtalan rokonszev, mely sz. Lajost arra birta, hogy 24 éves korában a töviskoronához mezítláb zarándokoljon, és hogy kétízben hajózzon Afrikába, a kereszt lobogója alatt halált és fogságot keresendő; a szentebb élet utáni ezen kiolthatlan szomj, mely okozta, hogy a koronáróli lemondását és valamely szerzetes köntösbe rejtekezését ellenző családja- s barátjaival összekoccant; a szegénység ezen becsülése, melynél fogva mindazoknak kezeiket csókolta, kiknek alamizsnát osztogatott; gyakori könyei, Joinvilleveli szoros barátsága, s halálig tartó hű házassági gyengédsége; — minden föltalálható sz. Erzsébet életében, ki nemcsak kedélymozgalmai s élete benső vonzalma, hanem főleg sz. Ferenc szabálya alá közös szegödése által méltán volt nővére.

Napjainkban ki vagyon mutatva, hogy a 13-ik század nevezetes volt azon növekedő befolyás tekintetéből, melyet a nők a társadalmi s polgári világra gyakoroltak [1]; midőn több nagykiterjedésű birodalom ügyeit fölségi joggal igazgatták [2], s mind

poteva dire parola, perocchè sì tosto come noi ci abbracciammo insieme, la luce della divina sapienza rivelò e manifestò a me il cuoro suo, et a lui il mio, e così per divina operazione ragguardandoci ne' cuori cio ch'io volea dire a lui, ed egli a me, troppo meglio cognoscemmo, che se noi ci avessimo parlato colla bocca, e con maggiore consolazione, che se noi avessimo voluto esplicare con voce quello che noi sentivamo nel cuore, per lo diffètto della lingua umana, la quale non puo chiaramente esprimere li misterj segreti di Dio... U. ott.

[1]) Michelet, Franciaország története. II. köt. 511. l.

[2]) Kasztiliai Blanka; Marchi Izabella, ki férje, földnélküli János egész politikáját kezelte; Janka, flandriai grófnő, ki azon jogát követelte, hogy sz. Lajos temetésén mint francia országnagy jelen lehessen.

a nyilvános-, mind a magán-életben napról napra több tisztelet tanúsítatott irányukban. Ez elkerülhetlen következése volt a szent Szűz tiszteletének, melynek haladását fentebb bizonyítottuk be. Minden nőnek tudnia kell azt, hogy az Isten anyja nő volt, mondja egy azon korbeli költő [1]. S valóban, miképen választhatták volna őt a királyok s nemzetek mindennap magok s fia közötti közbenjárónak, hogyan vethették volna müveiket az ő szentesítése alá, miként választhatták volna őt tiszteletök különös tárgyának anélkül, hogy e tisztelet egy részét át ne ruházzák azon nemre, melynek ő volt személyesítője s megváltott előképe Isten előtt? Minthogy már a nő oly hatalmas volt mennyben, igen természetes volt, hogy olylyá legyen e földön is. Azonban míg más hercegnők megtanulták a legfőbb hatalom jogait megosztani a királyokkal, a magyar király lánya, egy szent nemzetség e kitünő csemetéje, kinek példája annyi szentet szült, megmutatta, hogy a nők számára vagyon még egy szellemi uralom, mely jóval magasabban áll a világ minden pompájánál; s ép ezt gyakorolván, vivta ki magának akarata s tudta nélkül azon helyet a történelemben, melyet elfoglal.

Élete bármily rövid volt is, majdnem a legkülönfélébb fázisok, a legvonzóbb, de egyszersmind egy keresztény hercegnő és szent életében előforduló leghatásosb körülmények páratlan egységét tünteti elénk. De azon húsz évet, melyek jegyeséhez ezüst bölcsőben történt átszállítási napjától, egész az óráig folytanak le, melyben az általa választot halálos ágyon a kórodában lelkét kiadta; ha jellemében nem is, de külső életében két jól megkülönböztetendő részre lehet osztani. Az első rész egészen hősies, költői volt, mely nem csak a képzeletet bájolta el, de ahítatosságra is ösztönzött. Magyarországból, ezen félig ismeretlen keleties országból, a kereszténység e határának kebléből, mely a középkor képzelete előtt egyszerre titokteli és nagyszerű kép gyanánt tűnt föl [2], egész Némethon legfénye-

[1] Frauenlob, 13-ik századbeli költem.

[2] A híres, jámbor Berta, Pipin neje, Karolomann anyja, a karolingi hősköltemények elsőrendű hősnője, szintén a magy. király lánya volt. L. „Li Reali di Francia", és a „Berthe aux grand pieds,"

sebb s legköltőibb udvarai egyikébe, a thüringiaiba érkezik. Gyermeksége alatt korán kifejlett erényei félreismertetnek, ahítatossága gyaláztatik, s már kudarccal akarák öt atyjához viszszaküldeni; de jegyese törhetlen hüséget táplál irányában, a gonoszaktóli üldöztetésében vigasztalja, és siet öt nöül venni, mihelyt birodalmának urává lett. Szivében a férjhezi égö szeretettel a testvéri sz. vonzalom egyesül az iránt, kivel, mielött ágyát megosztaná, már gyermekéveit megosztotta, s ki vele a buzgóságban s ahítatosságban vetekedik; az ö egységökben a szeretetteljes önmegadás, egy naiv, gyönyördús bizalom uralkodott. Házaséletök egész ideje alatt valóban a keresztény házasságnak legmeghatóbb és legépületesb példájaúl szolgáltak, s bizton állíthatjuk, hogy a szent nök közt a keresztény házasságnak oly tökéletes példányképét, minö Erzsébet volt, nem találhatni. De az élet kellemei, az anyaság örömei s egy lovagias udvar fényes hódolatai közepett is feltör már lelke az önsanyargatás, alázatosság s legbuzgóbb ahítatosság által a szeretet örök forrásához: s ezen szellemi életnek magvai, melyek lelkébe voltak vetve, kihajtottak s kivirágzottak, egy, a szegények minden nyomorára kiterjeszkedö, fáradhatlan gondoskodásban és határtalan szeretetben. Ez alatt a keresztes-hadakrai fölhivás, melynek ellenállani nem lehetett, a fensöbb kötelem, Krisztus sírját fölszabadítani, messze ragadja hét éves gyengéd házasság után a szeretö nötöl a fiatal férjet: nem meri ugyan a férj a még titkos tervet fölfedezni, de csakhamar fölfedi azt a nö a barátság bizalmas ömlengései közt. Nem tudta, miként határozza el magát ezen kemény végzetre; hazája határain túl jóval tovább elkisérte öt, s alig birt karjaiból kibontakozni. A kétségbeesésen, mely lelkét e szivreható elválásnál fölszaggatá, s melyet gyengéden szeretett férje kora halálának hire csak fokozhatott, vehetjük csak észre, mennyi gyengédséget s erélyt rejtett ezen fiatal sziv magában; megbecsülhetlen s győzhetlen volt ezen erély, és méltó arra, hogy a mennyország megszerzésére fordítatott; mélyen gyökerezö s ki-

---

(nagylábu Berta) cimű regét, kiad. M. P. által Párisban. Floires, a középkor egyik hősköltemén yének, „Floires et Blanchefleur" (Floires és fehér-virág) hőse, magyar trónörökös volt. L. a királyi könyvt. kézirat. 989. sz.

elégíthetlen azon gyengédség, melynek gyógyszere s jutalma csak maga az Isten lehetett.

Hasonlóképen férjétőli ezen elszakadása, miután már egyszer megtörtént, igen sokat változtatott életén; lelkében egyedül Isten foglalt helyet. Azonban a szerencsétlenséget új szerencsétlenség érte, midőn fejedelmi palotájából méltatlanul kiüzetett; az éhségnek s hidegnek kitéve bolyong az utcán kis gyermekeivel; ő, ki annyi szegényt látott el eledellel s szállással; ő, kinél annyiszor találtak mások menhelyet: bárhova fordúljon, ilyet nem találhat. De az élettel már többé nem békült ki, jóllehet a rajta elkövetett méltatlanságok jóvátétettek. Húsz éves korában özvegységre jutva, a leghatalmasb hercegeknek megtagadja kezét: s ennek megitélésében a világ iránta igazságtalan; mert miután nála a földi szeretet kötelékei egyszer megszakadtak, keblét a mennyei szeretettől érezte sajogni [1]; szive, mint Istennek szentelt illatszertartó, semmi földinek sem nyilik meg többé, hanem egyedül csak az égnek [2]. Krisztussal egy második, fölbonthatlan szövetséget köt; ő Krisztust keresi föl, s neki szolgál a szegényekben, kiknek miután minden kincsét minden vagyonát elosztotta volna, végre, minthogy többé más tulajdona nincs, magát adja nekik; szegénynyé lett, hogy jobban ismerhesse s könnyebben enyhíthesse a szegények nyomorait; egész életét arra szentelte, hogy nekik a legvisszataszítóbb szolgálatokat tehesse. Hiába külde atyja, a magyar király, érte követet, hogy térne vissza hozzá; ez őt orsója mellett találta, elhatározva eléje tenni a mennyországot hazája minden királyi pompájának. Szigorú életmódja-, önkénytes szegénysége- s az engedelmesség vas jármaért, melyben napjai mindegyikét töltötte, isteni jegyese egy öröm- s természetfölötti hatalommal ruházta föl. A rágalmak, nélkülözések, legkegyetlenebb önsanyargatások között ő a szomorúságnak még árnyé-

[1]) Haec sancto amore saucia. Hymnus a rom. brev. a sz. nőkről.

[2]) Li cuers doit estre — Semlelans à l'encensier, — Tous clos envers la terre, — Et overs vers le ciel. — Le Séraphin, francia irott költemény a királyi könyvtárban 1862. sz. alatt. E névtelen költő megelőzni látszott Bossnetet azon remek kifejezésben, midőn Vallière asszonyság szivéről mondja, hogy csak az egek után sohajtott, (qu' il ne respirait plus que du còtè du ciel).

kát sem ismerte; egy tekíntete, egy kérése elég arra, hogy testvérei fájdalmait megyógyítsa. Élete tavaszán már elég érett volt az örökkévalóságra, s haldokolva egy diadalénekeł zengedez, melyet az angyalok az egekben hangoztattak vissza.

Igy látjuk őt élete huszonnégy évi folyama alatt, koronként mint idegen üldözött árvát, mint szerény s szivélyes jegyest, a házassági gyengédségben s bizalmasságban páratlan nőt, mint termékeny s önmegadó anyát, s inkább jótettekben mint rangban hatalmas uralkodónőt; látjuk továbbá mint kegyetlenül elnyomott özvegyet, mint bűnbánót, noha bűnei nem valának, mint szigorú magán-életet vivőt, szeretett testvért, s Istennek buzgó s kedvelt jegyesét, ki őt, mielőtt magához hivná, csodákkal dicsőítette; látjuk, hogy élete minden változatosságában mindenkor hü maradt alapjelleméhez, azon tökéletes egyszerüséghez, mely a hit legédesb gyümölcse, s a szeretet legillatozóbb magzatja, s egész életét azon mennyei gyermekséggé változtatta át, melynek Krisztus a mennyországot igérte.

Ennyi kegy s ennyi érdekesség egy fiatal nő rövid életében, koránsem valamely költői szellem terméke, vagy a kor távolsága által nagyított ahítatos hiedelem gyümölcse; sőt ép ellenkezőleg, minden legkisebb körülményei igazságaért a történelem, tekíntélye egész súlyával kezeskedik. Azon mély befolyás, melyet Erzsébet rendeltetése s hősi erényei századára gyakorlottak, kiviláglik azon gyöngéd, féltékeny szorgoskodásból, melylyel élete legcsekélyebb tényeit, ajkairól ellebbent igénytelen szavait, s száz meg száz egyes vonásokat, melyek tiszta és kedves lelke legtitkosb redőire vetnek világot, összeszedték, s nemzedékről nemzedékre áthagyományozták. Csak ezek folytán lőn nekünk lehetővé, hat század lefolyta után is számot adni ezen erénydús életről, annak pusztán családi s legbensőbb részleteiről, minőket csak egy minapi emlékiratban reméine az ember föltalálhatóknak; elősorolni ezen költői, mondhatnók, csaknem annyira regényes körülményeket, melyekben az ember eleve könnyen egy fölcsigázott képzelőtehetség szüleményeit látja, melyek arra szánvák, hogy valamely regény hősnője minden kecscsel fölszépitessék. S mindamellett ezek történeti hitelessége kétségbevonhatlan; mert ezen apró körülmények, miként csodatettei s erényei is, azonnal halála után a leg-

ünnepélyesb birói vizsgálat nyomán gyüjtettek egybe, s a legnagyobb hitelt érdemlő történészek által jegyeztettek be az egykorú nemzeti koriratokba, melyek ezen időnek egyéb eseményeiről is tanúskodnak [1]. A jámbor elbeszélők előtt, kik kizárólag a vallás befolyása alatt irták azon társadalom eseményeit, melyben éltek, Krisztusnak ily szép győzelme, a szegény nép iránt tanúsított annyi szeretet s gondoskodás, az Isten hatalmának legfényesb nyilatkozatai, minőket egy annyira fiatal s gyönge lény által láttak véghezvitetni; mindez a csaták, háborúk s politikai forradalmak közepett, mint a béke csöndes nyugmezeje tünt föl.

Ezen oly költői s egyszersmind oly épületes élet nemcsak a történelem által bizonyíttatik, hanem még sokkal magasb szentesítést is nyert; oly fénynyel lön az körülövezve, mely a képzelő tehetség minden csalképét a világ hirével együtt elhalaványította, s fölülmúlta azon népszerüséget, melyet a történészek s szónokok kölcsönözhetnek; az emberek előtt ismeretes koronák legszebbikével, a szentek koronájával diszíttetett föl, s a keresztény világ tisztelete által dicsőíttetett! Birta ő az imádság népszerüségét, mely egyedül örökkétartó, egyedül átalános népszerüség, mely egyszerre tulajdoníttatik neki a tudósok s gazdagok, a szegények, szerencsétlenek s tudatlanok, s az emberek azon mérhetlen tömege által, melynek sem ideje sem kedve bibelődni az emberi dicsőséggel. S azok részére, kiknél a képzelőtehetség uralkodik, mily szerencse érezhetni, hogy annyi kedves vonást, melyekben mindazt, mit csak az emberi sziv újat s kedveset gondolhat, könnyen ismételhetik s dicsőíthetik, nem többé valamely regény lapjain, vagy a szinpadon, hanem az egyház boltozatai alatt, a szent oltárok zsámolyánál, a keresztény sziv Isten előtti ömlengésében.

Meglehet, hogy értekezésünk tárgyának szépségét s jelentőségét igenis nagyítottuk, azon önkénytelen részrehajlás által elcsábíttatva, melylyel az ember több évi tanulmányozásának célja, és különös hajlamának tárgya iránt viseltetik. Mi nem kétkedünk, hogy azon tökéletlenségen kivül, melyet mi a müvön hagytunk, többen úgy fogják találni, hogy az így lefolyt század semmiben sem hasonlít a mi századunkhoz, s hogy ily

[1]) L. a kútforrások jegyzékét.

részletekre kiterjeszkedő életleirás, oly hosszú idők során feledékenységbe ment erkölcsök jelen ecsetelése, a korunkbeli vallásos eszmékre semmi tényleges s hasznos befolyással sem birhat: azonban az egyenes szivű s vallásos lelkek, kiknek számára egyedül irtunk, ezt jobban lesznek képesek megitélni. Sokkal súlyosb ellenvetést tett maga magának e könyv szerzője. Elcsábítatva t. i. Erzsébet életének költői, legendai, majdnem regényes jellege által, minőnek ez első pillanatban látszik; minél tovább haladott munkájában, annál inkább kellett mintegy öntudatlanul is éreznie, hogy itt az aszketikai erőnek, melyet csak igaz hit szülhet, bámulatos nyilatkozata, s a kinyilatkoztatás legmélyebb titkai tárgyalásába fogott, mi egyedül a kereszténységbe beavatottaknak szabad: ezek megfontolása után azon kérdést kellett önmagának tennie, valjon vagyon-e joga ily munkába kapni, s valjon nem kellett volna-e a vallás legfönségesb diadalai elbeszélését oly irók számára meghagynia, kik tiszteletet birnak árasztani e vallásra, vagy kik legalább ennek szolgálatára kizárólagosan szentelvék. El kellett neki ismernie, hogy erre semmi küldetése sincs, s csakis félve végezte be azon munkát, mely alig egyeztethető meg gyengesége, kora, s laikus állapotával.

Azonban hosszú habozás után, annak szüksége által, hogy hosszas és lelkiismeretes tanulmányozását eredménynyel kell koronáznia, s azon ohaj által, hogy a vallás és történeti igazság barátainak egy régi időbeli szent nő, azon lények egyike életének teljes s hű képét adja, kik a keresztény századok vallásosságát s legtisztább érzelmeit magokban egyesítik; rá hagyta magát venni a szerző, hogy mindezeket, mennyire lehet, azon kor szineivel ecsetelje, s egész fényökben, szépségök azon teljében mutassa föl, minővel azok a középkor népeinek szelleme előtt tüntenek föl.

Mi igen jól tudjuk, miszerint arra, hogy egy ily életet minden részletében az emlékezetbe visszaidézhessünk, szükséges a tények s eszmék azon rendét újonan elővenni, mely az utóbbi idők bizonytalan jellegü vallásossága által régóta megvettetett, s melyet az őszinte de félénk vallásosság nagyon is gyakran küszöbölt ki a vallás történetéből; szólni akarunk t. i. természetfölötti tüneményekről, melyekkel a szentek

élete annyira bővelkedik', s melyeket a hit csodák neve alatt szentesített meg, míg a világ bölcsesége azokat legendák, a köznép babonája, vagy mesés hagyományok cimével bélyegezte meg. Ilyen csodák nagy számmal találtatnak szent Erzsébet életében. Mi ezeket ugyanazon szorgos pontossággal igyekeztünk visszaidézni, minővel élete más részeinek elbeszélését. Már csak azon gondolatra is: e tetteket elhagyni, azokat palástolni, vagy finom kicsinítéssel értelmezgetni, egész valónk fölzúdúlt. Készakarva beburkoltan előadni, mit mi igaznak hiszünk, azért, hogy századunk fenhéjazó szellemének hizelegjünk, szerintünk szentségtörés és bűnös következetlenség, mert ezen csodák ugyanazon szerzők által advák elő, ugyanazon tekíntély által erősítvék meg, melyekkel az elbeszélésünkben előforduló többi események; s mi valóban nem tudtuk magunkat elhatározni, mily szabályt kövessünk annak megitélésében, hogy igazságszeretetöket bizonyos esetekben elfogadjuk, másokban pedig elvessük. Végre ez képmutatás is volna; mert mi bevalljuk, hogy mindazt, mi Isten szenteiről átalán, s különösen szent Erzsébetről csodálatos mondatik, jobban hiszszük, mint bármit e világon. S ez nem valami győzelem, melyet e tekíntetben gyenge eszünkön kellett kivivnunk; mert nekünk semmi sem látszik józanabbnak, semmi sem egyszerűbbnek egy keresztényre nézve, mint hálás elismeréssel meghajolni az Ur irgalmassága előtt, midőn látjuk, hogy fölfüggeszti vagy módosítja a természet törvényeit ezek alkotója azért, hogy az erkölcsi s vallási rend sokkal fenségesb törvényeinek győzelmeit biztosítsa s dicsőítse. Mily könnyü s édes tudni, hogy annyi szent, Erzsébethez s kortársaihoz hasonló lélek, e világ hideg okoskodásain fölülemelkedve, a hit s alázatosság által, az áldozatok s erények által kitisztúlva, s hozzászokva előre is a mennyben élni, Isten jósága működéseinek mindig kész szinhelyet szolgáltattak, s hogy a nép egyszerű de buzgó hite is kikönyörögte, sőt ha szabad úgy mondani, törvényszerűsítette ezen mindenható erőnek gyakori s barátságos beavatkozását az emberi ügyekbe, mit napjainkban az érzéketlen büszkeség magától eltaszítván, mint nem létezőt tagad.

De továbbá mi a hivő nemzedékek ezen számtalan hagyományait, melyekben a hit s keresztény költészet, a vallás leg-

fönségesb tanai, s a képzelőtehetség leggyönyörködtetőbb szüleményei oly szoros egységbe olvadtak össze, hogy azokat ismét szétválasztani majdnem lehetetlen: hosszú idő óta tanulmányoztuk a tiszteleт s szeretet bizonyos vegyületével. S ha nem lettünk volna is elég szerencsések teljes egyszerüséggel hitelt adni az isteni hatalom csodáinak, melyeket ezen hagyományok följegyeztek; soha sem éreztünk volna magunkban elég bátorságot megvetni azon ártatlan hiszékenységet, mely annyi századon át megindítá s gyönyörködteté testvéreink ezreit; mindaz mit ezek magokban foglalnak, legyen az bár gyermekies szemeinkben, csak azért is, mint valami fenséges tünik föl s vallás-ébresztő, mert atyáink hitének tárgyát képezte, azon atyákét, kik sokkal közelebb voltak Krisztushoz mint mi; mi pedig nem birunk elég szivtelenséggel szégyenelni azt, mit ők oly buzgón hittek, s oly állandón szerettek. Ellenkezőleg, nyiltan be fogjuk vallani, hogy nem egyszer találtunk bennök segítséget s vigaszt, s ilyenek nemcsak mi magunk vagyunk; mert vagynak helyek, hol a szegények s igénytelenek előtt ezen kedves hiszékenység tárgyai tiszteletben s szeretetben maradtak, habár azoktól, kik magokat fölvilágosúltaknak és bölcseknek mondogatják, mindenütt meg vettessenek is. Mi ezen csodatettek tiszteletére akadtunk Irhon, Tirol s különösen Olaszhon, söt gyakran nem egy frank tartomány lakosai közt; mi őket ezek ajkairól szedtük össze, s azon könyekből, melyek említésökre szemeikből ömlöttek; a legszebb egyházakban, — a nép szivében, vagyon ezeknek még oltáruk emelve. Söt mi több, mi mondani merünk, hogy a szentek földi dicsőségéből hiányzik valami, ha nincsenek körülvéve ezen szivélyes népszerüség által; ha azon időben, midőn az egyház által megtiszteltettek, nem fogadhatták egyszersmind az alázatos szeretet s legbensőbb bizalom adóját, melyet a gunyhókban a pásztor-tüzek mellett szivökkel s szájokkal rótak le az igénytelenek, a szegények. Erzsébetet, ki megáldva az ég által ily mértékben a gyermekeded egyszerüséggel, s helyzetének vakító fénye közt is sokkal inkább kedvelte a szerencsétlen s megvetett emberek társaságát, mint bárminő mást; őt, ki barátnő, anya, s a szegényeknek szolgálójok volt, nem feledhették el egykönnyen; s épen ezen ked-

ves visszaemlékezés fejtheti meg s deríthet némi fényt az általunk elmondandó kedves tények egynémelyikére.

Itt azonban nincs annak helye, hogy a szentek történetében előforduló csodák hitelességének nagy horderejü kérdését alaposan tárgyaljuk : nekünk elég, hogy saját nézetünket e tekíntetben kijelenthettük, mely, habár egészen különböző lett volna is, mégsem birt volna bennünket fölmenteni attól, hogy szent Erzsébet életét irván, mindazt elő ne adjuk, mit a katolikusok róla hittek, s számot ne adjunk azon dicsőségről s befolyásról, melyre csodái által a hivők szemeiben emelkedett. A középkor tanulmányozásában a tekíntély utáni hit, (fides implicita) s a közvéleménynek ahhozi átalános ragaszkodása, a vallássugalta népszerü hagyománynak oly erőt kölcsönöz, melyet lehetetlen a történésznek nem méltányolnia, becsülnie, s pedig oly annyira, hogy bár elhagyva theologiai értekét, vakság nélkül nem lehet félreismerni azon szerepet, melyet ezen egész időben a költészetben s történelemben játszottak ezen hagyományok.

Mi a költészetet illeti, igen nehéz volna tagadni, hogy ezen hagyományok annak kiapadhatlan forrását képezik; s azt napról napra annál jobban el kell ismernünk, mennél inkább visszamegyünk az igazi szépség forrásához. Sőt még akkor is, ha el kellene magunkat határoznunk, a legendát nem tekínteni egyébnek keresztény mythologiánál, mely alacsonyító kitétellel napjaink nagy bölcsei élnek, még akkor is sokkal tisztább, bőségesebb s eredetibb forrását képezik ezek a költészetnek, mint az olymphegyről származott mythologia. De miként is csodálkozzunk azon, hogy igényök a költészeti befolyásra oly hosszú időn át tőlök megtagadtatott? Hisz a bálványozó nemzedék, mely minden lelkesültséget a pogányság emlékei és sugalatai körül pontosított össze; a vallástalan nemzedék, mely az utóbbi századokban az aljas múzsák terményeit díszítette föl a költészet szent nevével; semmi esetre sem adhatta a katolika hit kiválasztott termékeinek ugyanazon nevezetet; ők nem adhattak neki egyebet, mint a tisztelet azon nemét, mely rágalmazásból s kigúnyolásból áll; — mint ezt tették is.

Pusztán történeti szempontból itélve, a népies hagyományokról, főleg azokról, melyek a vallással szorosan összefügg-

nek, habár nem birnak is mathematikai bizonyossággal, s nem is olyak, minők az úgynevezett történeti tények; mégis ezeknek egész erejével birtak, s a szenvedélyekre s népek erkölcseire sokkal nagyobb befolyást gyakoroltak, mint az emberi ész által legkétségbevonhatlanabb tények. S ezen tekíntetből minden komoly s alapos itészi ismeretekkel biró történésznek figyelmét s becsülését méltán megérdemlik.

Szükséges, hogy ezen hagyományok minden embernél értékkel birjanak, kit az emberi nem célhoz jutásában a szellem fensőbbsege érdekel, s ki az erkölcsi szépnek tiszteletét eléje teszi a puszta érdek- s anyaghoz ragaszkodás uralmának; mert nem kell felednünk, hogy a leggyermekesb hiszékenységben, a legnevetségesebb babonákban, melyek valaha a keresztény népek közt uralkodhattak, találjuk föl mindig egy természetfölötti erőnek, s az elesett, de a visszatérés lehetségével biró ember méltóságának valódi ismeretét; mindenütt s minden időben mélyen bevésték ezek az emberek meggyőződésébe a szellemnek az anyag, a láthatatlannak a látható, s a természet eredeti tisztaságának annak későbbi romlottsága fölötti győzelmét. A legsilányabb katolikus legenda mindenkor több szivet nyert meg ezen halhatlan igazságoknak, mint a bölcsek mindannyi tudós értekezései; mindig a teremtő s teremtmény, az ég és föld közti dicső vonzalomnak érzése világít keresztül a századokon; mert míg a régi pogány világ ezen viszonyról csak hebegve szólt az által, hogy isteneinek az emberiség minden vétkét tulajdonítá; a keresztény századokban nyiltan kiáltatott az ki mindenütt, mert az emberiség, a megváltott világ, a hit által az ég felé emeltetett föl.

Azon századokban, melyekről beszélünk, ily s hasonló védiratok ugyancsak rosz helyen lettek volna; mert akkor a keresztény társadalomban senki sem kétkedett ezen vallásos hagyományok igazságáról s kimondhatlan kellemes hatásáról. Az emberek azokkal, kiket Isten elődeik közöl nyiltan magához hítt, s kiknek szentsegét az egyház hirdette, bizonyos gyöngéd s benső viszonyban éltek. Ezen egyház pedig, mely őket oltáraira helyezte, bizonyára nem vehette rosz néven, ha gyermekei tömegesen fáradhatlan gyöngédséggel siettek elhalmozni gondolataik s képzeletök virágterményeivel az örök igazság e

tanúit. Azok már elnyerték győzelmök pálmaágát; — ezek, kik még küzdöttek, szerencséseknek itélték magokat, hogy megtanúlhatták tőlök, miként kelljen győzniök. Szavakkal ki nem fejezhető szeretet, áldásterjesztő védnökségek keletkeztek a győzelmes egyház szentei s a küzdő egyház alázatos tagjai közt. Ezen dicsőültek közt mindenki választott magának tetszése szerint, atyát, barátot, barátnőt, s ezek szárnyai alatt könynyebben, nagyobb bizalommal s biztossággal haladtak azután az örök világosság felé. Míg a királytól s pápától kezdve a legalsóbb kézmüvesig mindenkit saját különös gondolkozása vitt az égbe: a csaták, az élet veszélyei s fájdalmai közt ezen szent barátságok egész vigasztaló s erősítő befolyásukat éreztették az emberekkel. Szent Lajos a tengeren túl haldokolván a kereszt miatt, teljes bizalommal hivta segítségül fővárosa védszentjét, az alázatos pásztorlányt. A vitéz spanyolok, midőn a mórok által elnyomattak, szent Jakabot látták soraik közé elegyedni; erre föllelkesülve, helyreállították az előbbi rendet, s a megveretést győzelemmé változtatták. A lovagok s nemes urak sz. Mihált s szent Györgyöt tekintették példányképökül s védnökül; a nők, jámbor gondolataik urnőjeül ismét szent Katalint, szent Margitot tisztelték; ha pedig megtörtént, hogy a hitért fogságba estek, vagy vértanúhalált szenvedtek, sz. Agnesre gondoltak, ki fiatal hajadon korában hajtotta fejét a hóhér vasa alá [1]. A földmivelő, az egyházban szent Izidor képét szemlélte ekéjével, s szent Nothburgát, a szegény tirol szolgálót sarlójával. A szegény ember átalán, kire a legnehezebb munkák nehezedtek, minden lépten találkozott az óriáserejü s testalkatú szent Kristóffal, ki a gyermek Jézus súlya alatt összerogyott, s föltalálta benne képletét ez élet kemény fáradalmainak, melyeknek jutalmok a mennyország. Mindenekfölött azonban Némethon bővelkedett a vallásosság ily nemével, melyről minden fáradság nélkül meggyőződhetni még napjainkban is, ha annyira naiv s tiszta szellemét tanúlmányozzuk, melyben sem a sértő tréfára, sem minden költészetet becsmérlő gúnymosolyra nem

[1] Et lors me seignai, et m'agenoillai au piè de l'un d'eulz, qui tenoit une hache danoise à charpentier, et dis: „Ainsi mourut sainte Agnès.“ Joinville.

találunk; ha kutatjuk oly gazdag s jelentésteljes nyelvét. Sohasem érnénk véget, ha részletesen akarnók előadni azon számtalan köteléket, melyek, hogy úgy szóljunk, a mennyet a földhöz csatolták; ha be akarnánk hatolni ezen mérhetlen körbe, hol a mulandó élet minden érzelme, minden kötelme a halhatatlan védnökséggel egybefonva s összeelegyítve találtatik, hol magok a legelhagyottabb s elkülönzöttebb lelkek is a vigasznak egész világára s e földnek minden megvetése ellenében menhelyre találtak. Már e földön gyakorlották magokat az emberek szeretni azt, mit a más világon szeretniök kellett; reménylették a síron túl föltalálni bölcsöjök szent védnökeit, gyermekségök kedves barátait s egész földi létök hű gyámolait; az ember mindenütt egy messze kiterjedő szeretetre talált, mely két életet egyesített, s mely a mulandóság zivatarai közt vette kezdetét, s az örökkévalóság dicsőségén át folytattatott.

De mindezen ahítatos hit, mindezen gyöngéd érzelmek, melyek azon időbeli emberek sziveiből ég felé törtenek, egy legfelsőbb képben találkoztak és nyugodtak meg. Mindezen, majd helyi majd személyi hagyományok összeelegyedtek és beolvadtak azokba, melyeket az egész világ Máriára ruházott. Míg a föld s menny királynője előtt minden fő meghajolt, s minden szellem megihletve lőn dicsősége által; míg a világ az ő tiszteletére szentélyeket s székesegyházakat emelt: e költői nemzedék képzelete sem apadt ki, s ezen legfönségesb szépség kebelében mindig fedezett föl valami új tökélyt s szépséget. Minden nap valamely csodaszépségű legendát látott fölvirágozni, valamely új ékességet létrejőni, melyet a világ hálából nyújtott annak, ki neki ismét fölnyitá a menny kapuit, ki az angyalok sorait ismét kiegészíté, s kinek megjelenése után nincs többé okunk Éva büne miatt bánkodnunk; azon alázatos szolgálónak, kit Isten azon koronával diszített föl, melyet Mihál Lucifertől ragadott el, midőn azt a pokolba alásújtotta [1]). Kell, mondották neki kedves egyszerűségökben, kell, hogy te minket meghallgass; mi oly szerencsések vagyunk

[1]) „A wartburgi harc" cimű, Erzsébet születése korából, s más, a 12-ik és 13-ik századból való költemények szavai.

téged tisztelhetni [1]). „Oh! kiált föl Walther, dicsérjük szünet nélkül e kedves Szüzet, kitől mitsem tagadhat meg fia. Ime ez legnagyobb vigaszunk, mert mennyekben minden akarata szerint történik" [2]). S a kereszténység telve rendíthetlen bizalommal ily hő szeretetének tárgya iránt, s meggyőződve az ő anyai gondoskodásáról, minden bajában s veszélyében rá hagyta magát, s ezen bizalmában megnyugodott, mint ezt kifejezi azon gyönyörű kép, melyet egy, Erzsébettel egykorú iró ecsetel:

Endormie est la périllée,
Mais nostre Dame est éveillée...
Oncques ne fut la glorieuse
Ne someillanz ne pareceuse...
Et nuit et jor la Virge monde
En esveille est por tot le monde.
S'ele dormoit une seule hore
Toz li monz ce desous de sore
Trebucheroit, por les meffetz
Que nous fesons et avons fez [3]).

Ezen századok szellemében, melyben a hit s szeretet oly nagy mértékben találtatott föl, két folyam áradozott el a világon: az emberek nemcsak meg voltak váltva Jézus vére által, de meg is voltak tisztítva Mária teje által; azon tej által, mely Istennek első tápláléka volt e földön, s mely által az embereknek a mennyország ismét visszaadatott [4]). Szünet nélkül szükségök volt egyikre is másikra is; s miként egy ahítatos szerzetes, ki elöttünk irta sz. Erzsébet életét, mondja: „Mindenkinek joga vagyon belépni Jézus Krisztus családjába, ha az ő megváltójának s atyjának vérével, s anyjának a sz. Szűznek tejével jól él; igen, ha jól használja ezen imádandó vért, mely fölbuzdítja a vértanúkat, s elnémítja fájdalmaikat, s ezen szüz anya tejét, mely

---

[1]) Ének Mária tiszteletére „Histoire des chants de l'Eglise en Allemagne, p. 102." Hoffmantól.

[2]) Walther. v. d. Vogolw., I, 126.

[3]) A sz. Szűz csodái Coinsy Gautier perjeltől; kézirat a francia kir. könyvtárb. 20. sz. alatt.

[4]) Salvatorem saeculorum, ipsum Regem angelorum, sola virgo lactabat ubere de coelo pleno. Mat. in festo Circumc. lect. VIII.

az Isten haragját s keserveinket enyhíti [1]. Sőt meg kell vallani: ezen ahítatos lelkek a szűz anya iránti fiui gyöngédség lelkesültségével nem elégedtek meg. Nekik, ha az lehetséges lett volna, sokkal gyöngédebb, bensőbb, bátorítóbb érzésre volt szükségök, sokkal édesbre s tisztábbra, hogysem azt ember fölfoghatná. S valóban, nem volt-e Mária egyszerü halandó, gyenge nő, ki az élet minden nyomorát ismerte, s ki tapasztalta a rágalmat, számkivetést, hideget s éhséget? Oh! ő több volt anyánál; ő benne nővért kegyelt a keresztény nép! esedeztek is nála szünet nélkül, hogy idézze vissza emlékébe azon dicső testvéri viszonyt a számüzött nemzedék iránt; s egy szintén nagy szent, leghőbb tisztelője, nem habozott őt így szólítani: „Oh Mária, mi esedezünk előtted, miként Ábrahám esedezett Sára előtt Egyiptomban . . . oh Mária, oh Saránk, mondd magad nővérünknek, hogy Isten, irántadi tekíntetből velünk jót tegyen, hogy malasztod által lelkeink éljenek Istenben. Mondd, oh egyetlen Sáránk! mondd, hogy nővérünk vagy, s ha ily nővérünk leszen, az egyiptusiak, azaz az ördögök, félni fognak tőlünk, s ily nővér iránti tekíntetből az angyalok oldalaink mellett fognak harcolni a csatákban, s az Atya, Fiu s Szentlélek ily nővér tekíntetéből mint te vagy, nekünk irgalmas leszen [2].“

---

[1] Vit de sainte Elisabeth, P. Apollinaristól; Paris, 1660 41. l. — Francesco Francia de Bologne, a keresztény müvészet egyik legjelesebb képviselője, egy gyönyörű festvényen szentelte meg ez eszmét két századdal elébb, mintsem e fölkiáltás a nevezett ajkait elhagyta volna. E festvényen sz. Ágostont rajzolja elénk álló helyzetben, jobbján a b. Szűz, mint emlőit isteni fiának nyújtja oda, balján pedig a keresztrefeszített Jézus látható; egyik kezében e fölirást tartja: Hic ab ubere lactor; a másikban: Hic a vulnere pascor; feje fölött pedig ez áll: Positus in medio, quo me vertar nescio: Dicam ergo: Jesus Maria, miserere. E festvény a bolognai képgyűjteményben vagyon.

[2] Obsecrare possumus Mariam, sicut Abraham obsecravit Saram, dicens: Dic, obsecro, quod soror mea sis, ut bene mihi sit propter te, et vivet anima mea ob gratiam tui. O ergo Maria, o Sara nostra, dic quod sis soror nostra, ut propter te bene nobis sit a Deo, et ob gratiam tui, vivant animae nostrae in Deo. Dic, inquam, charissima Sara nostra, quod sis soror nostra, ut propter talem sororem Aegyptii, id est daemones, nos revereantur, ut etiam propter talem sororem angeli nobis in acie conjungantur, ut insuper propter talem sororem Pater et Filius et Spir. Sanctus nostri misereantur. — S. Bonaventura, Speculum Mariae, lect. IX.

A hajdani keresztények ekként szerették Máriát. De midőn szeretetökkel átkarolták az eget, annak királynéját minden boldogúlt lakójával, ezen szeretet visszaszállt a földre, hogy azt is megnépesítse, s szeretetével körülövezze. S így a föld is, Istennek e gyönyörü müve, mely nekik tartozkodási helyül volt kijelölve, termékeny gondoskodásuk s nemes érzelmök tárgyává lőn. Azon emberek, kiket talán joggal neveztek akkor tudósoknak, keresztényhez illő gonddal tanulmányozták a természetet, mint Isten müvét; de sohasem birták magokat arra eltökélni, hogy azt egy fensőbb élet nélküli testnek tekíntsék; ellenkezőleg, ők benne mindenkor titokteljes viszonyt kerestek az Isten által megváltott ember hite- s kötelmeihez. Ők az állatok tartásában, a növények tüneményeiben, a madarak énekeiben s a drágakövek értékében, a hit által megszentelt igazságoknak mind annyi képletét látták [1]. A nép s költők előtt nem volt még ekkor elzárva túlszigorú elnevezések által a természet tanulmánya; a pogány bálványozás emlékei nem hozattak még be, s nem szentségtelenitették még meg a kereszténység által az igaz Istennel kibékült világot. Akkor még, midőn a szegény szemeit éjjel az égre függesztette, Júnó tejes útja helyett az útat szemlélte, melyen testvérei Compostellába zarándokláskor haladtak, vagy azt, melyen a boldogok mennyországba mentek. Főleg pedig a virágok szolgáltattak egy kecses képekkel bővelkedő világot, s egy néma nyelvet, mely a leggyöngédebb s legélénkebb érzéseket fejezte ki. A nép összejött tanítóival, hogy mindennapi figyelmének kedves tárgyait azok neveivel jelölhesse, kiket legjobban szeretett; az apostolok, kedvenc szenteik, vagy azon szent nők neveivel, kiknek ártatlanságuk s tisztaságuk a virágok tiszta szépségében látszott visszatükröződni. Igy Erzsébetünknek is volt ily szerény rejtett virága, minő ő akart mindig lenni [2]. De mindenekfölött Mária, a virágok virága, a tövis nélküli rózsa s szennytelen li-

[1]) A természet ezen irányban tanulmányozása a 13-ik században átalános volt, mint azt beauvaisi Vince „Speculum naturale"-ja, valamint az állatokról, madarakról s kövekről tárgyaló ezen korban megjelent költemények bizonyitják. A természet egyébiránt ezen kor minden költészetében szerepel.

[2]) A Cystus Helianthemum Némethonban „Elisabethsblumchen" néven neveztetik.

liom [1]) birt megszámlálhatlan virágot, melyeket édes nevérőli elneveztetésök sokkal szebbekké s kedvesebbekké tett népe előtt. Ruházatának, melyet e földön tartozkodása alatt viselt, minden részecskéjét ábrázolta egy, kecsekben minden mást fölülmuló virág, s ezek az egész világon elszórt s szünet nélkül föléledő ereklyék gyanánt tekíntettek. Napjaink tudósai azt gondolták, jobban cselekszenek, ha Mária emléke helyett Vénusét élesztik föl [2]). Ezen rokonszenv viszonlagosnak tartatott; s azért a földnek, az ember religiójáhozi fölemeltetéseért, háladatosnak kelle magát tanúsítnia. Igy karácsony éjjelén az erdők fáinak is hirdették Krisztus eljövetelét [3]): „Aperiatur terra et germinet Salvatorem.“ De ellenben a földnek rózsákat s kökörcsint kellett teremnie azon helyen, hol az ember vérét ontotta, s liliomokat ott, hol az könyeit hullatta [4]). Ha egy szent meghalt, a körötte levő virágoknak ugyanazon időben mind el kellett hervadniok, vagy arra hajolniok, merre koporsójuk vitetett [5]). Fölfogható így azon lángoló testvériség, mely szent Ferencet az egész lelkes s lelketlen természethez fűzte, s mely belőle oly siralmas s bámulandó hangokat csalt ki. Akkor többé kevésbbé minden keresztény birta ezen érzelmeket; mert a lélekre

---

[1]) „Lilium sine macula, rosa sine spinis, flos florum“, az egyház régi liturgiájának szavai, melyek a 12-ik és 13-ik században minden országbeli költők által ezerszer meg ezerszer ejtettek ki. „O vaga mia rosa“, mond Liguori sz. Alfonz is a „Canzoncine in onore di Maria santissima“-ban.

[2]) Igy p. azon virág, mely majd minden europai nyelven „sz. Szűz saruja“ (Soulier de la Vierge) néven neveztetett, „Cypripedium Calceolus“ nevet nyert. Íme még egy példája a durva anyagiságnak, mely ez elnevezéseket jellemzi. Mindenki ismeri azon kedves égszinű virágot, „melynek köralakú szirmai mintegy égszinű fűzért képeznek egy aranyszinű fénykör körül“, s melyet mi „Nefelejts“-nek nevezünk, a franciák pedig „Plus je vous vois, plus je vous aime“ (Mennél inkább látlak, annál jobban szeretlek), vagy pedig átalánosabban a „sz. Szűz szemé“-nek (Yeux de la sainte Vierge). A mai tudákosság e kedves nevet egy mással cserélte föl, mely így hangzik „Myosotis scorpioïde“, vagy magyarul: skorpio alakú egérfűl! Ime ez az, mit a tudományok haladásának neveznek. L. Nodier Károl jeles kisérletét a „hasonló nyelvekről“ a nyelvészeti ismeretekben.

[3]) Holsteinban ez most is szokásban vagyon. — Grimm, Mährchen.

[4]) Grimm, Deutsche Sagen.

[5]) Portugalli sz. Janka legendája.

nézve napjainkban annyira rideggé s terméketlenné változtatott föld, akkor halhatatlan szépséget rejtett magában. A madarakra, a plántákra, mindenre, mivel az ember útjában csak találkozott, mindenre mi csak élt, rányomta hite s reménye jellegét. Az egész a szeretet s tudomány messze kiterjedő országát képezte, mert mindennek meg volt a maga oka, és pedig a hitben. Miként a Krisztus sebeiből kilövellő égő sugarak szent Ferenc tagjaira rányomták a szent sebhelyeket; úgy a keresztény faj szivéből, — az egyszerü hivő ember kebeléből elötörő sugarak, a természet minden előkerülő részecskéjére rányomták a mennynek emlékét, — Krisztus képét, a szeretet bélyegét./

Igen, a világban, mint valamely roppant nagy könyvben, melyben ötven nemzedék, tizenkét század lefolyta alatt hitét, forrongásait, álmodozásait határtalan gyöngédséggel s béketüréssel följegyezte, nemcsak a vallás minden titkának, a kereszt minden diadalmának volt egy lap különösen szánva, de minden virág, minden gyümölcs s minden mezei állat a maga helyén föl volt jegyezve. Igy a régi mise, s az ős szentegyházak nagy dicsénykönyveiben [1]) (Antiphonarium), a legfényesb festvények mellett, melyekben Jézus s a szentek életeiből a megható jelenetek a legmelegebb, s egyszersmind legmélyebb érzelemmel s ihlettel vagynak ecsetelve; az ember látta az Isten s evangelium törvényét a természet szépségei közé foglalva; minden élő lény össze volt ott gyüjtve az Ur dicséretére, s minden virág kelyhéből angyalok emelkedtek ki ugyane végből. S ez volt itt a legenda, a szegények s egyszerük olvasmánya, az ő használatukra készített „Biblia pauperum“! Ők, ártatlan szemeikkel, ebben ezer meg ezer szépséget láttak, melyek értelme napjainkban örökre elveszett; a föld s ég a leggyönyörködtetőbb tudománynyal teljesen tünt föl előttök, s valóban öszintén hangoztathatták akkor: „Pleni sunt coeli et terra gloria tua.“

Ki lenne képes kiszámítani: mennyire szegényedett el az élet azóta? Ki gondol napjainkban a szegények képzeletével, s a tudatlanok szivével?

---

[1]) Például a szziennai székesegyház könyvtárában, vagy a nürembergi szent Lőrincében.

Igen, akkor a világ a hit által mint valamely jótékony fátyollal volt bevonva, mely eltakarta a föld sebeit, s az ég fényére nézve átlátszó volt. Most egészen másként vagyon ez: a földön minden födetlen, az égben minden el vagyon takarva.

Hogy a világot ezen vigaszteljes fénynyel ismét körülövezhessük, szükséges volna azon két elemet, mely sz. Erzsébetben századában egyesült, — a hitet s a lelki egyszerüséget tökéletesen s minden hátralék föntartása nélkül ismét egyesítni. Mert ki nem tudja s nem érzi, hogy ezek napjainkban a társadalom tömegéből egészen eltűntenek? különösen az utóbbi egészen ki vagyon irtva nemcsak a közéletből, de egyszersmind a költészetből, a magán s családi életből, söt azon ritka menhelyekből is, hol az első megmaradt. A mostani századok istentelen tudományossága, a vallástalan bölcsészet, nem minden mélyen belátó ügyesség nélkül választották el e kettőt egymástól, mielőtt halálra itélnék. Mert miután az ő szent gyönyördús egyességök meg lön szakítva, ezen két égi nővér csak néhány félreismert lélekben, szétszórt s feledékenységbe ment népnél birta még egymást átkarolni; míg végre különválva, mindkettő veszte felé haladott.

De nem szükség mondanunk, hogy ezen halál nem volt egyéb színhalálnál, számkivetésnél. Az enyészhetlen egyháznak kebelén találták föl ismét bölcsöjöket, honnét kiszálltak benépesíteni s földíszíteni a világot; föltalálhatja ott őket mindenki, egyszersmind mindenki halomra is hordhatja útaikról azon halhatlan romokat, melyeket ők elszórtak, s melyeket még senkinek sem sikerült megsemmíthetni. Számuk oly nagy, szépségök oly ragyogó, hogy az ember majd elhinné, miszerint Isten szándékosan engedte a katolicismus külső fényét s pompáját egy percre feledékenységbe menni, hogy azok, kik hozzá a mostani kisértetteljes időkben hűk maradtak, részesülhessenek azon kimondhatlan szerencsében, azokat ismét felfödözhetni, s újból napfényre hozni.

Egy egész világ vagyon ezekben, melyet vissza kell hódítani a történelem s költészet érdekében; söt még az ahítatosság is talál itt kincseket. Nehogy azonban szemünkre vesse valaki, hogy örökre kialudt hamvat forgatunk föl, s helyreállíthatlan romokat kutatunk; figyelmeztetünk mindenkit, hogy mi az

emberi intézvényekre nézve áll, nem áll egyszersmind tanulmányunk tárgyára is, legalább a katolikusok szellemében nem; mert ha igaz, hogy az egyház halhatatlan, akkor mindaz, mit kezeivel érintett, mit szellemével megihletett, halhatatlan örök időkre. Elég, ha az egyház egyszer saját élet-elemének magvát, vagy az élettel együtt nyert változhatlan s hervadhatlan szépségének csak egy sugarát hintette valahová; mert ha ezt egyszer megtette, leborúlhat előtte a láthatár, összehalmozódhatik fölötte az enyészet telének hava; az mindig él, s mindig vagyon idő annak gyökereit kiásni, a korunkban föléje tódúlt port szétszórni, széttörni a készakarva kovácsolt bilincseket, s ezen csirát újra jobb földbe átültetni, hogy virágozzék újból, és legalább némely léleknek nyújtsa az elmúlt időkben birt életét s illatát.

Fájlalnók, mint mindenki gondolhatja, ha valaki a most általunk kifejtett eszmék nyomán, minket a középkor vakbuzgó magasztalójának hinne, ki előtt ezen korban minden csodálatra s utánzásra méltó, hibátlan, s ki azt hiszi, hogy azon században, melyet most élünk, a nemzetek máskép ki nem gyógyíthatók mint hajdanta [1]). Távol vagyunk azon gondolattól is, hogy magunkat haszontalan bánattal emészszük; vagy azon nemzedékek sírja fölött, melyeknek utódai vagyunk, könytengert sirva, látásunkat is veszélyeztessük; távol attól, hogy az örökre lefolyt időket vissza akarnók idézni. Tudjuk mi, hogy Isten fia a kereszten meghalt, hogy az emberiséget megváltsa, s hogy váltságának díja nemcsak öt hat század folytán, hanem a világ végzetéig élőkért tétetett le. Mi sem hiszszük, hogy Isten igéje hátramaradt, vagy keze megrövidült volna. A tiszta embernek hivatása ugyanaz maradt: a keresztény ember kötelessége most is, saját üdvét előmozdítani, s embertársának szolgálni. Mi nem bánkodunk azon, hogy az emberi intézmények az idők folytán eltűntenek; ez minden emberi intézmény közös sorsa, jóllehet csodáljuk azokat; de igenis keservesen bánkodunk a szellem, azon isteni ihlet eltűnésén, mely azon intézményeket lelkesítette, s a helyökbe következőkben sehol sem található. Tehát nem a múltnak meddő szemlélete, avagy a

[1]) Sanabiles fecit nationes terrae. Sap. I, 14.

jelennek lenézése s kicsínlő megvetése az, mit mi hirdetünk: még egyszer ismételjük, ily szomorú gondolat távol vagyon tőlünk. De miként a számkivetett s tüzhelyétől elüzött, gyakran egy szeretetteljes sohajt küld azokhoz, kik őt szerették, s várják vissza hazájokba, hogy az őt ezekhez kötő örök törvényekhez hünek tanúsítsa magát; miként a harcfi, csatázván messze vidékeken, lángra gyúl, hallván elbeszélni azon csaták történeteit, melyeket atyái azon helyeken vivtanak: így legyen szabad nekünk is, kik hitünk által a mai társadalom közepett mintegy számüzva vagyunk, hogy sziveinket s tekíntetünket a mennyei hazában lakozó dicsőültekhez emelhessük, és mint azon ügy alázatos harcosai, mely őket megdicsőíté, föllelkesülhessünk az ő viadalaik s győzelmeik hallatára.

Mi igen jól tudjuk, hogy azon századokban is, melyeket tanulmányoztunk, voltak szenvedések, vétkek és síránkozások, miként mindig voltak, s lesznek is mindig, míg a föld lakói elesett vétkes emberek lesznek; de azt hiszszük egyszersmind, hogy ezen s a mostani századokban előfordúló bajok közt két fölszámíthatlan különbség vagyon. Először is a rosznak erőszakoskodásai mindenütt a jónak erélyére találtak, melyet, viadalra híván föl erejét, csak növelni látszottak, s dicsően le is győzettek általa mindannyiszor. Ezen dicsőséges ellenállásnak alapja pedig az emberek meggyőződésében volt, melynek erejét az egész életrei kihatásában tanulták megismerni; azt állítani pedig, hogy a meggyőződésnek ezen ereje nem gyöngült azon mértékben, melyben a hit s a vallási gyakorlatok alábbhagytanak, annyit tenne, mint valóban ellenmondani a tapasztalás, történelem, az egész világ emlékeinek. Mi távol vagyunk attól, hogy bizonyos tekíntetbeni fényes előmeneteleinket kétségbe vonjuk; de egyszersmind napjaink egy ékes tollú irójával, kinek egyszerű szavai mutatják, hogy a régi idők magasztalására nézve nem gyanús, mondjuk: „Bizonyára az erkölcsösség napjainkban nagyobb fényben tünik elő; de valjon vert e mélyebb gyökeret? . . . Kinek szive ne repesne örömében, látván az egyenlőség diadalát? . . . De csak attól tartok, nehogy az ember, öntudatára jövén annak, s érezvén, hogy jogokkal bir, el ne veszítse annak tudatát s érzetét, hogy kötelmei is vagy-

nak. Az ember szive összeszorúl, ha látja, hogy minden haladásnak indúlt, csak az erkölcsi erö nem öregbedett [1]).

Továbbá, mindazon bajok, melyeket akkor a világ szenvedett, s melyek fölött méltán siránkozott, mind természetiek, anyagiak voltak. Az embér teste, javai, anyagi szabadsága sokkal inkább ki voltak téve a veszélynek, sérelmeknek, elnyomásnak, mint napjainkban bizonyos tartományokban; legelább mi szeretjük hinni. De a lélek, a lelkiismeret, a sziv egészségesek, tiszták, az erőszaktól mentek, s szabadok voltak azon iszonyú belsö nyavalyától, mely napjainkban rajtok rágódik. Mindenki tudta, mit kell hinnie, mit szabad volt tudnia, s mit kellett gondolnia az élet föladata, s az ember célja felöl, melyekröl elmélkedni, korunkban mindannyi halálos kín a léleknek, melyet újból siettek pogánynyá tenni. A szerencsétlenség, szegénység, elnyomatás, melyek most sincsenek jobban kiirtva, mint voltak akkor, azon idöben nem úgy tekíntettek mint valamely megrázkodtató balsors, melynek áldozatává lett az ember. Tűrtek, mert fölfogták fontosságukat, elkeseredhettek ugyan, de kétségbe nem estek, mert fölmaradt még számunkra az ég, s még egyetlenegy út sem volt elzárva, mely öket a test börtönéböl a lélek hazájába vitte. Megrendíthetlen erkölcsi egészség volt e korban szemlélhető, mely a társadalmi testület minden betegségét közönyössé tette, s egy mindenható ellenszert, a hit valódi átalános, s örök vigaszát biztosította ellenök. Ezen hit, mely az embereket kivétel nélkül szárnyai alá hítta, s mely a társadalom likacsaiba mint valamely jótékony nedv szivárgott be, s minden betegség ellen biztos, egyszerü gyógyszert nyujtott, mely mindenkire nézve egyenlő, s mindenkinek tehetsegéhez szabott volt, mely mindenkitől megismértetett, s mindenkitől elfogadtatott.

A baj még mindig itt vagyon, s nemcsak jelen vagyon, de ismérjük, tanulmányozzuk, s a legfeszültebb gonddal elemezzük azt: szétboncolása tökéletes, s megvizsgáltatása pontos; azonban hol vagynak az óvszerek, melyek megakadályozzák, mielött a test hullává válnék? Az új orvosok négy századon át igyekeztek azt

[1]) Michelet, Histoire de France, t. II. p. 622.

kiszárítani, s kisajtolni belőle azon isteni nedvet, mely életét képezte. S helyettesítsünk most?

S most lássuk s itéljük meg azon útat, melyre az emberiséget térítették, s azon ösvényeket, melyeken azt vezették. A keresztény nemzetek saját anyjokat engedték trónjától megfosztatni; azon gyöngéd de egyszersmind hatalmas kezek, melyek fegyvert tartottak, hogy a gyermekein elkövetett igaztalanságokat visszatorolják, s melyek balzsamot csepegtettek sajgó sebeire, bilincsekkel terhelvék; virág-koronájától megfosztatott, melyet a hamis észlelődés savanyába mártogattak mindaddig, míg utolsó levele is lehúllt, maga elhervadt s kiveszett. Az álbölcsészet, kényuraság s fejetlenség, e szegény anyát fogolyként vezették az emberek előtt, s különféle boszontásokkal s rágalmakkal tetézték; azután egy sötét verembe zárták, melyet sirjának neveztek, s melynek nyilásánál mindhárman őrt állanak.

S ő a világon oly űrt hagyott, melyet semmi sem képes betölteni; s nemcsak azon lelkek siratják szerencsétlenségét, kik hozzá hűk maradtanak, de mindazon még be nem mocskolt lelkek is, kik egy más légben szeretnének lélekzeni mint ez, mely már döglefetessé vált anyjok távolléte által; — mindazok, kik még el nem vesztették méltóságuk s halhatlan eredetök érzetét, s ahhoz vissza akarnak vezettetni, s főleg azon szomorú lelkek, kik mindenütt hasztalanul keresnek szomoruságuk ellen gyógyírt s szerencsétlen helyzetök értelmezését, és nem találnak egyebet a régi vallásosság üres s vérző helyeinél, s kik ép ezért nem akarnak, nem tudnak megvigasztalódni, „quia non sunt!"

Azonban mi erősen hiszszük: jöni fog még egy nap, melyen az emberiség kivergődni ohajt azon kopár pusztából, melyet számára készítettek; hallani ohajtja azon dalok ismétlését, melyeket bölcsője fölött zengedeztek, és ismét be akarja szivni azon illatos léget, mely körötte lengett ifjuságában; s anyja emlőihez értetni szomjas ajkait, hogy megizlelhesse még, mielőtt halálra hajtaná fejét, azon oly édes s tiszta tejet, melylyel gyermekségében élt. S az anya börtönének zárai le fognak patanni e szenvedő lelkek megrohanása által, s ő kilép majd abból szebben, erősebben s kegyesebben mint valaha; de arca nem fogja többé visszatükrözni fiatalkorának az első véres századokban átélt gyermeksége utáni naiv, élénk szépségét; hanem szép-

sége méltóságteljes, szent leszen, mint olyan erős nőé, ki, miután átlapozta a vértanúk s hitvallók szenvedéseinek történetét, ezekhez csatolta saját lapjait is. Látható leszen szemeiben a könyek helye, s homlokán a szenvedések alkotta ránc; de ő azért csak annál méltóbb leszen a tiszteletre s imádásra azok szemeiben, kik vele szenvedtenek.

Visszatér ő még dicsőséges pályájára, s újból kezd haladni azon úton, mely csak Isten előtt ismeretes; azonban tekintetbe véve, hogy a világ ismét kezeibe fogja letenni sorsa fonalát: hű gyermekei igen jól tudják, hogy mindenkor találnak nála segítséget s kiapadhatlan vigaszforrást. Igen, a világosság fiai nem fognak rettegni attól, mit a hitlen világ hanyatlásnak nevez, s a sötétségnek közepette, melylyel őket körülfogja, nem hagyják magokat sem elvakíttatni s félrevezettetni a kebelében vészt rejtő éj csalfa légtüneménye által. Nyugodtan s bizalomteljesen fognak ők állani, szemeiket megingathatlan reménynyel függesztve azon örök keletre, mely számukra fényleni soha sem szünik meg, s hol a halál uralma alatt nyögő nemzedékek is föl fogják egykor fedezni azon egyetlen isteni napot, mely kész dicsőn ragyogó fényével elfödni az emberek hálátlanságát.

Végre távol vagyon tőlünk azon nagyravágyás, mintha mi oldottuk volna meg, mit a század föladatának neveznek, s adtuk volna kézbe a korunkbeli tudományosság ellenmondásainak megfejtésére szolgáló kulcsot. Gyönge tehetségünktől igen messze esnek ily nagyszerű gondolatok. Inkább hinni merjük, hogy mindazon tervek, melyeket az emberi tudomány terjesztett elő, e tekintetben már eredetökben szárazak, s célra nem vezetők. A legkiterjedtebb s legelőrehaladtabb rendszerek, melyeket az emberi bölcseség szült, és a vallás helyébe akart föltolni, sohasem birtak másoknál érdeket gerjeszteni, mint a tudósoknál, nagyravágyóknál, s legfölebb azoknál, kik a világ javaiban úsznak. De az emberi nemnek nagyobb része soha sem számítható ezen osztályokba, mert az emberek legtöbbje szenved, s pedig úgy lelki mint testi fájdalmakban. Az embernek legelső étke a fájdalom, s legelső szüksége, hogy abban vigasztaltassék. Már most az említett rendszerek melyike vigasztalt meg valaha csak egy elkeserült kedélyt, vagy melyik letarolt szivbe hozta vissza a nyugal-

mat? Ezen tudósoknak melyike tanított valaha fölszárítani csak egyetlen könyet is? Egyedül a kereszténység igérte az idők kezdetétől fogva, hogy írt nyújtand az élet kikerülhetlen bajai ellen, megnemesítvén a sziv hajlamait, s egyedül ő váltotta be szavát. Azért mi úgy vélekedünk, hogy mielőtt a kereszténységet akarnák más által pótolni, szükséges volna megkezdeni a földről kiirtani minden fájdalmat.

Ilyek voltak azon gondolatok, melyek bennünket lelkesítettek, midőn magyarországi Erzsébet életét irtuk, ki sokat szeretett, de sokat is szenvedett, s kinek indúlatait a vallás megnemesíté, s szenvedéseit enyhíté. Mi hitsorsosinknak nyújtjuk ezen, a mostani korszellemtől mind tárgyra mind külalakra elütő könyvet. De az egyszerüség, alázatosság s szeretet, melyeknek csodáit akarjuk elöadni, mint maga az Isten, kitől származnak, minden időt s helyet túlszárnyalnak. Vajha ezen mű, némely igénytelen de szenvedő lélekben azon édes megindulás visszfényét idézné elő, melyet mi éreztünk, midőn azt irtuk; vajha fölszállhatna a magasságbeli trónjához, mint szerény félénk szikrája azon ős katolikus lángnak, mely még nem halt ki minden szivből.

A SZENT ERZSÉBET ÉLETRAJZÁNÁL HASZNÁLT TÖRTÉNELMI KÚTFORRÁSOK

JEGYZÉKE.

A kedves sz. Erzsébet annyira vonzó s minden vegyüléktől ment dicsőségének e szerény emléket akarván állítani, a fölfedezés vagy önalkotás minden érdeméről le kelle mondanunk: az egyetlen tisztelet, melyre törekedtünk az, hogy őseink hite emlékeinek lelkiismeretes fordítójaúl s hű összegyüjtőjeül tartassunk. A vallásos pontosság az egyedüli tulajdon, melyre magunkat jogosítva érezzük, s hogy ezt bebizonyítsuk, ide mellékeljük mindazon források jegyzékét, melyekből, az e célból rendezett kutatások- s utazásokban töltött 3 év folytán adatainkat merítettük, s melyek mindegyike igazolni fogja az általunk tett idézeteket. Az idézetek sokaságát s hosszúságát vethetné könnyen valaki szemünkre; mi azonban erre kényszerítve voltunk, hogy bebizonyíthassuk némely adatok- s elbeszéléseknek minden csekélységre terjeszkedését s bensőségét, melyeket Franciaországban még kevéssé ismert oly régi irókban találtunk, kik közől némelyek vagy Erzsébet korába, vagy a közvetlenül utána következőbe tartoznak; mások pedig a köznép ajkain járó hagyományok dús aknáját bányászták ki, s koránsem vélték mindent elvetendőnek, mi koruk szokásaival, vagy gondolkozsámódjával meg nem egyezett. Nem tagadjuk, hogy az olvasó nagy különbséget fog találni a szentek életei irásának ezen modora és a között, mely már két század óta leginkább Franciaországban divott; de egy ettől különböző modort követni ránk nézve annyi lett volna, mint lelkiismeretünkkel s hitünkkel

erőszakosan ellenkezni. Azok előtt, kik e lapokban túlcsigázott tudósságot vélnek találni, mi szerencséseknek tartjuk magunkat, ha csak gyenge képét adhatjuk is azon buzgóságnak, türelemnek és főleg lelkiismeretességnek, melylyel napjainkban a német történészek valláskülönbség nélkül müvelik a keresztény századok történelmének termékeny, de még ismeretlen földét. Mi pedig azon olvasókat illeti, kiket szigorú igazságszeretetünk tekíntetében, némely helyek költői vagy regényes szinezete nyugtalanítana, nem tehetünk jobbat, mint őket az alább elősorolandó irókhoz, és átalán a szentek történeteinek azon hiteles emlékeihez utalni, melyek a mostani, csonkítani s változtatni szerető kort megelőzik. Mi szentünk életének az évkönyvekbőli kiirásában főszabályúl tűztük ki magunknak: semmit hozzá nem adni, de egyszersmind s e m m i t h a l l g a t á s s a l e l n e m m e l l ő z n i. S ezen szabályhoz a leglelkiismertesb hűséggel ragaszkodtunk. Ünnepélyesen kijelenthetjük, hogy egyetlen egy részletecske, vagy egy szó sincs e történet valamely személyének tulajdonítva a nélkül, hogy azt az előttünk elég tekíntélylyel fölruházott, nyomtatásban vagy kéziratban levő okmányokból szórúl szóra ki nem irtuk volna. Legyen szabad sz. Erzsébet első életirójának szavait ezen alkalommal ismételnünk, s magunkra alkalmaznunk, boldognak tartván magunkat, hogy azokat öt század lefolyta után ugyanazon hűséggel s ugyanazon egyszerüséggel ismételhetjük: „Istent s a sz. angyalokat hivom tanúbizonyságúl, hogy ezen kis könyvbe semmit sem vettem föl, mi a hiteles szerzők irataiban följegyezve nem találtatott, vagy miről, a vallásosságról és igazságszeretetről ismeretes egyének által nem értesültem volna. Elismerem ezenfölül, hogy méltatlan vagyok a malaszt ily nagyszerű s fönséges müveiről értekezni; ohajtom azonban s reménylem, hogy fog találkozni valaki, ki e történetet olvasván, megszánja azt, s enyémnél hozzá méltóbb tudományossággal és ékesszólással fogja kidolgozni.“ [1])

[1]) Testificor coram Deo et electis angelis ejus, me nihil in hoc libello posuisse, nisi quae ex scriptis probatorum habere potui, et nisi ea, quae a personis religiosis et multum veracibus intellexi . . . . Postremo fateor me indignum, inculte et semiplene haec sublimia et grandia gratiae

I. Nyomtatott emlékiratok.

1-ör. A Szenttel egykorú- vagy a hitújítás előtti irók.

1. Epistola magistri Conradi de Marburch ad Papam, de vita B. Elisabeth. Nyomtatásban megjelent Allatius Leo Συμμικτα müvében, s a Marburgban, 1735-ben, Kuchenbeker J. P. által kiadott: Analecta Hassiaca IX. kötetében, egy, Svédhonban, az upszalai könyvtárban létező kézirat után (Ep. Conr. Marb.) [1].

Ezen, IX. Gergely pápától sz. Erzsébetnek lelkiigazgatóúl s védnökül adott szerzetes irta levél, megelőzi ugyanazon szentnek, mindjárt halála után, közbenjárása folytán történt csodák előszámlálását, melyeket a főpap által e végből kinevezett biztosok összegyüjtöttek s elküldtek, mielőtt a boldoggá avatáshoz fogtak volna. Ezen levél rövid, s csak Erzsébet özvegységi idejét foglalja magában.

2. Libellus de dictis quatuor Ancillarum s. Elisabethae, sive Examen miraculorum et vitae ejus. Nyomtatásban megjelent 1728-ban Lipcsében, ívrétben, Mencken J. B. által kiadott „Scriptores rerum Saxonicarum" gyüjteménynek II. kötete 2007. lapján (Dict. IV. Ancill.).

Szent Erzsébet életének részleteire nézve ez a legrégibb s leghitelesb forrás. Nem egyéb ez, mint azon tanúbizonyság jegyzőkönyve, melyet Erzsébet négy komornája vagy szolgálója tett, midőn 1234-ben, három évvel halála után, a szentszék biztosai előtt vallattak. Ezen négy tanú a következő: a) Guda vagy Judith, ki a hercegnőhöz szegődött, midőn az még csak 5 éves volt, s később vele együtt sz. Ferenc öltönyét vette föl. b) Hirselgaui Izentrud, ki a hercegnő udvarhölgye lett ennek tizenöt éves korában, s később legmeghittebb ba-

---

opera protulisse, optans et sperans aliquem successurum, qui haec legens et miserans, eruditiori stylo et elegantiori eloquentia corrigens emendabit. Theod. Thüring. Prologus in librum de vita beatae Elisabeth.

[1]) A zárjel között álló szavak azon rövidítések, melyekkel a történetünk folytán előforduló jegyzetek s idézetek alatt az illető szerzőket megjelöljük.

rátnője. c) Erzsébet, ki marburgbani elvonúltsága alatt mint szolgáló adatott melléje. d) Irmengard, szürke nénike (irgalmas nő), ki hasonlókép Marburgban vele tartozkodott. E négynek vallomását egy névtelen azon alakban gyűjtötte össze, melyben most birjuk, vagy miként tudós Basnage mondja, minőben magok a tanúk irták. E bámulatra méltó s valóban szivreható elbeszélés szolgált alapúl minden későbbi történetnek.

3. Haec est forma de statu mortis Lantgraviae de Thuringiâ, ex MS. Liesbornensi, apud Martene et Durand, Collectio amplissima etc. Pars 1, p. 1254—56 (Mart.).

Erzsébet halálának s némely csodáinak egészen majdnem egykorú elbeszélése; mert a szerző mondja, hogy nem akarja hamarabb életirását adni, mielőtt látná, mit szándékozik Isten szolgálójával tenni, t. i. nem akart irni, mielőtt nem kanonizáltatik. Meghalt pedig 1231, s kanonizáltatott 1235.

4. S. Bonaventurae sermo de sancta Elisabeth. Ennek munkáival nyomtatásban jött ki 1609-iki mainzi kiadásában, ívrétben, III. kötet., 289. lap. (S. Bonavent.) Bonaventura megerősít s ismétel értekezésében több oly adatot, melyek már a 4-ik komorna elbeszélésében is foglaltatnak.

5. Theodorici Thuringi, ordinis Praedicatorum, libri octo de S. Elisabeth, Andrae regis Hungariorum filia. Canisius H. Thesaurus monumentorum 1725-iki kiadás, IV. kötete, 116—152. lapján jelent meg. Igen fontos kiegészítő részletek Menckennek II. kötete 1987 lapján, s Struvius Act. litterar. II. kötete 1. füzetében adattak ki. Erfurtban 1520-ban jelent meg a műnek egy német fordítása, de mely már igen ritka. Nem megvetendő toldalékkal ellátva a kasszeli könyvtárban vagyon meg e mű kéziratban. A brüszeli burgogne-könyvtárban flamand fordításban is létezik (Theod.).

Theodorik 1229-ben két évvel sz. Erzsébet halála előtt született Apoldában Thüringiában; később pappá szenteltetett s sz. Domonkos rendébe lépett, kinek életét is irta, mely igen becsültetik. Előbeszédében mondja, hogy midőn sz. Erzsébet életét tanulmányozni kezdte, és tapasztalta, hogy sem Konrádnak a pápához irt levele, sem a négy udvarhölgy tanúságtétele nem nyújtja ez életnek teljes s elég világos rajzát, fáradságos kutatásokat s több utazást tett, hogy mielőtt a munkához fogna,

új adatokat gyüjtsön, s így csak 1289-ben, következőleg 58 évvel Erzsébet halála után, fogott adatai rendezéséhez s a mű irásához. Az általa követett modorról maga így ir : Incomposita et sparsa composui, inordinata ordinavi, ornavi prout potui, impolita. Multa interserui et apposui .... Quaedam sicut in scriptis reperi, de verbo ad verbum posui; et nonnulla etiam variavi, et universa et diversa in unum colligens, hoc opusculum compilavi. Pertractavi autem mente mea, solus omnia conscribens, emendandoque rescribens plurima saepius, caligantibus oculis, manu mea. Idézi ő bizonyos Otto nevü dömés értekezését sz. Erzsébetről, mint „doctissimi et devotissimi viri“; kinek nyomára azonban sehogy sem akadhattunk; de hallgatással mellőzi Berthold szerzetesnek s Erzsébet férje házi papjának elbeszélését, melyről később a kéziratok fölemlítése közt fogunk szólani, noha első négy könyvében vagy szóról szóra leirta, vagy fordította Bertholdot.

Theodorik müve a legfontosabb s legtökéletesb, melyet szentünk csak sugalhatott. Különösen elvitázhatlan érdemet szerzett magának az által, hogy a különféle elbeszélésekbe határozott időszámítást s bizonyos rendet hozott be, minek kivitelében, véleményünk szerint, több kegyeletet, gyöngédebb vallásosságot s őszintébb lelkesedést senki sem tanúsított volna. Irálya megfelel lelkületének, s kivéve némely helyeket, egész müvét, mint azon szép keresztény latinság legteljesb emlékiratát lehet idézni, melynek ékesszólása s főleg költészete egészen független a pogány latinságától, s ezt, véleményünk szerint, fellengző szépségében is sokszor fölülhaladja.

A német fordítás is a báj e kinyomatát hordja magán.

6. De sancta Helisabeth. Az: Aurea legenda Sanctorum, quae lombardica hystoria nominatur, compilata per fratrem Jacobum de Voragine, címü s a 15-ik században gyakran kiadott szentek életének híres gyüjteményéből kiszakított legenda. (Leg. Aur.)

Vorago Jakab Domonkos volt, s 1298-ban halt meg. Tehát egy századból való volt szentünkkel, s azért ennek több helyet is szentelt mint más szenteknek, csakhogy elbeszélése kevés oly adatot tartalmaz, melyeket már Theodorik nem közölt volna.

7. Volgarizzamento della vita di santa Elisabetta di Ungheria: testo antico toscano ora per la prima volta stampata. Modena, 1848.

Ez szentük életének egy olasz fordítása, olyan, milyet az aranyozott legenda ad. A magliabecchianai könyvtár kéziratai közt találtatott Florencben, és Marc-Antonio Parenti által közrebocsáttatott jegyzetekkel.

8. Auctor Rhytmicus de vita S. Elisabethae, landgraviae Thuringiae, e codice bibl. ducalis Saxo-Gothan. Apud Mencken, Script. Rer. Saxonicar. II. köt. 2034 lap. (Vit. Rhyt.)

Ez 4500 versből álló költemény, mely 48 énekre vagyon osztva. Tartják pedig thüringiai tájnyelvre fordított latin költeménynek, melyről Tentzel azt állítja, (Supplem. Hist. Gothan. II, 536 lap.) hogy a 15-ik századból eredt, Mencken pedig, ki azt először közölte, azt mondja, hogy a 13-ból. Bodmer s Groeter (Bragur. VI. köt. II. rész. 127 lap.) e költeményt Rothe kanonoknak s a thüringiai krónika (l. a 8. számot) szerzőjének tulajdonították, ki a 15-ik században élt, s e véleményöket egy kézirat előbeszédére alapították, melynek mása Münchenben vagyon. Mi szemügyre vettük azon helyet, mely a Mencken-féle szövegből hiányzik, s azt találtuk, hogy itt Rothe csak mint fordító említetik:

D e r m a n n d e r d i t t b u c h l y n g e d u t s c h e t h a t, etc. Az utolsó énekben Raspon tartománygróf 1246-ban történt haláláról mint egykorú eseményről tétetik említés. Ezenfölül a mű belszerkezete eléggé bizonyítja régi korát.

E költemény nem kevesbbé becses s érdekes kútforrás Theodorik krónikájánál. S ámbár nem oly tökéletes s jól rendezett mű, mint a krónika, mégis Erzsébet életének egyes részeiről, melyekről értekezik, sokkal több adatot közöl. Semmi sem látszott az elbeszélő figyelmét kikerülni, s innét átalán azon kor ismeretére, — az udvarok életmódjára, uralkodó véleményekre stb. nézve számtalan megbecsülhetlen értékű utasítást találunk. Az elbeszélés egyszerű, szivreható, természetes; a helyiségek kijelölése nagy gondot árúl el; az idő pontosan meg vagyon határozva; végre az egész az igazságszeretet s egykorúság bélyegét hordja magán.

9. Monachi Isenacensis vulgo Juhannis Rothe, Chronicon

Thuringiae vernaculum, apud Mencken, Script. Rer. Saxonic. II. köt. 1633—1824 lap (Rothe).

Ezen Rothe Luxenburgból származott, s az eisenachi Mi-Asszonyunkról nevezett egyház kanonokja volt. Müvét Annának, az 1445—1483-ig uralkodott Vilmos herceg nejének ajánlotta. Beszédmódja, mint a felső s alsó némethoni szójárás vegyüléke, nehezen érthető. Becses e mü különösen azon összeköttetés tekintetéből, melybe szentünk életét s Thüringia nemzeti történelmét hozza, valamint azon adatokra nézve, melyeket Lajos hercegnek, a szent férjének személyére s viseletére nézve tartalmaz. A különbség, mely ezen korirat és a 7-ik sz. alatt emlitett költemény némely pontjai között észrevehető, eléggé mutatja, hogy e két mü szerzője nem ugyanazon egy.

10. Legende von sant Elsebetenn, a „Passional"nak nevezett nagy legendában, melyet Knoblauch 1517-ben, Straszburgban, nyomtatásban bocsátott közre; ívrét. (Passional).

Ugyanezen legenda még a müncheni könyvtárban 218 és 735. sz. alatt létező két kéziratban is találtatik; e kéziratok egyike 1476, másika pedig 1486-ban kelt, nyelvezetök azonban egy századdal régibb, mely körülmény a mü eredetét legalább a XIV. századba teszi át; az eddig általunk említett emlékiratoktól azonban egészen független, s nem egyéb, mint a néphagyomány egész gyermekded egyszerűségében. Találunk ebben sok oly adatot, melyeket másutt hasztalan keresnénk, továbbá sok megható vonást szentünkről, s ennek legkedvesebb szavait.

11. Sermo de sancta Elisabeth, a Nürnbergben 1487. megjelent Thesaurus novus de Sanctis-ban. (Serm. CLV.)

Dicsbeszéd szentünk szeretetéről s szemlélődő életéről ezen szöveg fölött „Vendidit omnia quae habuit et emit eam." Sok szépet foglal magában.

12. Pomerium sermonum de sanctis hyemales et estivales, editi per fratrem Pelbartum de Temeswar, divi ordinis Sancti Francisci. A kötet végén olvassuk: Impressi ac diligenter emendati expensis circumspecti viri archibibliopolae Joannis Rynman de Oringaw: in officina industrii Henrici Gran. Finiunt feliciter anno salutis nostrae mille quingentesimo quindecimo,

mense Octobri; két hasábos ívrétben. — Pray ennek egy másik, 1501. Hagenauban megjelent kiadását is említi.

A 96. 97. és 98-ik beszéd sz. Erzsébetnek vagyon szentelve. Semmi újat sem tartalmaznak; az egész a Theodorik féle legendának elég száraz magyarázata, anélkül, hogy valamely magyarhoni hagyományt tartalmazna.

13. Vita illustris ac divae Elisabeth, regis Hungarorum filiae, conscripta stilo elegantissimo opera Christi Sacerdotis Jacobi Montani Spirensis, Surius „de Probatis Sanctorum historiis" etc. címü gyüjteményében VI. kötet Coloniae Aprippae 1581.

Ez nem más mint Theodorik bövitve, s a Renaissance utáni latinsággal irva. Az eredeti kiadás, mely Ruremondeban nyomtatásban megjelent, és már igen ritka, a bruxellesi Bollandisták által összegyüjtött okmányok közt találtatik, s magában foglal egy, 1511. évi Mária hó idusairól kelt, s a szerzö által a marburgi szerzetesekhez intézett ajánló beszédet, melyben kijelenti, hogy e müvet az elöbbi év öszén készítette. Az egész mü jegyzetekkel együtt a Sedulius által 1613. Antverpben kiadott Historia Seraphica-ba is átvétetett.

14. Annales de Hainaut, par Jean Lefévre, melyet Guyse Jakab „l'Histoire de Hainaut" folytatása gyanánt a párizsi királyi könyvtár kéziratai után közrebocsátott Urban Fortia gróf 1834, és 1835. (Jean Lefévre.)

A 46-ik könyv 22 s következö fejezeteiben sz. Erzsébet legendájának francia fordítása foglaltatik Voragine Jakabtól vonzó irálylyal, melyhez a tudós kiadó számtalan jegyzetet s észrevételt csatolt.

Szándékosan mellözünk el más irókat, milyen p. beauvaisi Vince s mások, kik müveik folytán csak tökéletlenül s röviden szóltak sz. Erzsébetröl.

2-szor. Hitújítás utáni irók.

A) Katolikusok.

15. Sermo de Sancta Elisabeth vidua, ap. Sermones Jodoci Clichtovei Neoportuensis, etc, Paris, 1534, in 4-o.

16. Antonii Bonfinii Rerum Ungaricarum Decades quatuor, cum dimidio. Francofort. 1581.

Sz. Erzsébet életét elég felületesen, s a Renaissance utáni tudósok egész nyomatékával (emphase) beszéli el.

17. Annales Minorum, seu trium ordinum a S. Francisco institutorum a R. P. Luca Waddingo Hiberno etc. második kiadás; Roma, 1732. ívrét I. s II. köt. (Wadding.)

Sz. Erzsébet élete teszi e jeles történelem két első kötetének nagyobb részét. A szerző azon adatokhoz, melyeket Theodorik s a négy szolgáló könyvéből merített, becses fölvilágosításokat csatolt azon viszonyról, mely sz. Erzsébet, sz. Ferenc és ennek rende között létezett, melyeket könnyű volt merítenie a ferencrend történelem-forrásaiból, melyekhez, sajnos, mi nem férhettünk.

18. Justus Lipsius, Diva virgo Hallensis. Opera. tom. II p. 808.

E müvet a tudós s ahítatos iró egy csodálatos képnek szánta, mely eredetileg sz. Erzsébeté volt, s lánya Zsófia által Brabantba vitetett, hol a hali egyházban ma is tiszteltetik.

19. Bavaria sancta, descripta a Mathaeo Radero de societate Jesu, Monaci 1615. (Rader.)

Ezen érdekes gyüjtemény első kötetében Erzsébet életének jó kivonata található.

20. Corat verhael van het leven der heyligen van S. Franciscus oirden met haer levende figuren, wt diversche historie schryvers genomen deur den E. P. Broeder Cornelius Tielmans, guardiaen van der Minderbroederen binnen Aken. s'Hertogen-Bosch. Scheffer, 1620, nyolcadrét. góth idomokkal, 257 lap. az előbeszéden s helybenhagyásokon kivül.

E sz. Ferenc rendének dicsőítésére szerzett mü 132—142 lapjain magyarhoni sz. Erzsébet életét tartalmazza.

Ezen életirás egy arcképpel van földiszítve s egy a szent alázatosságát dicsőítő névversezettel (acrosticon) végződik :

Elisabeth s' coninex dochter van Hongarijen ghebooren,
Latende gelt ende goet, heeft de armoede vercoren,
In verscheyden deuchden heeft se haeren tyt overghebracht,
Syt naevolghers ghy Rycken, van t'gheene sy heeft veracht.
Armoede was haer vrient, en haer seer aengenaem,
Boude gasthuysen om d'arme menschen t'ontfaen :
En siecken te troosten, te genesen van haer smerte,
Tytelicke goederen sy daer voor mildelyc versette,
Hier voor heeft sy veccreghen de glorie hier boven,

Laet ons met haer den Heere loven.

21. La vie de sainte Élisabeth, fille du roi de Hongrie, duchesse de Thuringe, premiére religieuse du tiers-Ordre de Saint-François, recueillie par le R. P. Apollinaire ; revue, corrigée et augmentée par le R. P. Jean-Marie, du méme ordre. Paris, 1660. (P. Apoll.)

Hévvel és lelkesüléssel iratott, de sok szónoklattal és fölösleges fejtegetéssel.

22. La vie de sainte Élisabeth, etc., par le P. Archange, religieux pénitent du troisiéme ordre de Saint-François. Paris, 1692. (P. Arch.)

Alakra nézve az előbbinek eléje teendő, de a szent iránti ugyanazon ahítatos érzületre s szeretetteljes odaadására nézve vele egyenlő. Mind a kettő a fönt nevezett latin szerzőket vette alapúl, s a német elbeszélések egészen ismeretlenek voltak előttök. Archange több, nagyon jól constatirozott adatot elhagyván, más épületeseket s meghatókat ad hozzá, melyeket azonban mi nem hoztunk föl, minthogy nem ismerjük a forrásokat, melyekből azokat meríthette.

23. Auserlesenes history Buch .... von den lieben Gottes heiligen, etc. P. Kochem Márton kapucinus által irt könyv. Ágostában 1732. (Az első kiadás 1692) (Kochem).

E gyűjtemény II köt. 3. r. 802—836 l. terjedő 53-ik történetében értekezik sz. Erzsébetről. S noha az ahítatos szerző mást nem tett, hanem csak Erzsébetnek Montanus által irt életét, miként ez Suriusban találtatik, németre fordítva adja elő,

mégis fordításán oly tiszta kellem ömlik el, s egész elbeszélése alatt oly megható imákat intéz a szenthez, s szive oly őszintén röpköd afelé, kinek szenvedéseit s erényeit leirta, hogy lehetetlen azt mély megindulás és épülés nélkül olvasni. — Megvalljuk, hogy mindazon szent életrajzok között, melyeket találhattunk, egy sincs, melynek a szerény kapucinus müvét eléje nem tennők.

24. Histoire des Ordres monastiques, P. Helyot által kiadva Párizsban 1718. VII. köt. 287—293 lap.

25. Vita S. Elisabethae viduae, landgraviae Thuringiae, ducis Saxoniae, Hassiae principis et comitis Palatinae, nec non D. Margaritae Virginis, quarum illa Andrae et haec Belae IV. Hungariae regum filiae erat, MSS. codicibus erudita, ac praeviis dissertationibus illustrata, studio Georgii Pray S. J. sacerdotis. Tyrnaviae, 1770.

E könyvben Pray, a tudós jezsuita, egy, a Canisius által használtaktól különböző kézirat után, Theodorik müvének egy új kiadását, a szent csodáira vonatkozó toldalékkal eszközölte. Egy, tizenkét fejezetre osztott bevezető értekezése egésziti ki Erzsébet életirását, de igen kevés eredeti adatot tartalmaz.

26. Die legende der H. Elisabeth, von Johann Graf Mayláth, a Hormayr által 1822-ben közzétett nemzeti történeti zsebkönyvben.

A magyarhon, Erzsébet és önnön hazája történelme körül tett kutatásairól ismeretes Mayláth gróf, csak az előbb idézett müvek nagy részében foglalt legendák visszaidézésére szorítkozott. Az ember egészen megütközik azon, hogy magyarhon régi és újabb történetiróiban, az egy Bonfint kivéve, sz. Erzsébetről mitsem talál [1].

---

[1]) Hazánk történelmében járatlan irók sokszor vádolnak bennünket ilyesmivel, mit nem érdemeltek meg őseink, sem mi! A sok tatár és török pusztítás kiégette, lerombolta zárdáinkat, semmivé tette Mátyás könyvtárát. Ha ez nem lett volna, Montalembert nem csodálkoznék iróink hiányán. Mi már előttök fénylettünk, és sohasem haladtak volna fölül, ha a végzet pusztító angyala szüntelen nem irtja vala e szegény haza lánglelkű fiait! Ne hozzátok eszünkbe, mily kincsek lehettek elrejtve elégetett zárdáinkban, kirablott könyvtárainkban, mert ekkor csak még mélyebb sebet vágtok hazánk szomorú multját sirató sziviinkön. Míg mi szen-

B) Protestánsok.

27. Adami Ursini Molybergensis chronicon Thuringiae vernaculum, apud Menckenii, Script. Rer. Saxonic, III. köt. (Ad Ursin).

Ezen 1547-ben befejezett krónika arról nevezetes, hogy protestáns szokás szerint, a sz. csodáit elmellőzi, ki mindazáltal az elbeszélő képzeletét élénken foglalkodtatá ; az ő és Lajos herceg személyét, valamint történetök több eseményét illető becses adatokat találunk benne.

28. Diva Elisabetha magnifice coronata ; Christliche Ehrengedaechtniss der H. Elisabeth, in zwei Predigten, von J. B. Happel (protestáns lelkész, s a német rend tagja). Marburgban, 1645. (Happel)

Ez a szent tiszteletére mondott két beszéd azért sajátságos, mert szerzője lutheránus, ki mégis át volt hatva iránta a tisztelettől.

29. Georg. Michel Pfefferkorn. Auserlesene Geschichte von der berühmten Landgrafschaft Thüringen, etc. 1684.

Thüringiának átalános történelme, melyben minden új adat nélkül szentünk történetét is találjuk.

30. Winkelman J. J. Beschreibung der Fürstenthümer Hessen, etc. (Hessennek történeti leirása) Bréma 1698, ívrét. (Winkelm.)

E jeles mü 6-ik része Lajos herceg s sz. Erzsébet történetét tartalmazza, úgy mint azon tájon népszerüvé vált ; oly egyszerüséggel, az adatok oly fontos összekeresésével s oly rokonszenvvel vagyon előadva, hogy ez elbeszélés azok egyike, melyeket az eredeti kútforrások fölvilágosítására legjobban lehet fölhasználni. A szerző folyton idéz egy kéziratot, ily cím alatt : Thesaurus antiquitatum Thuringicarum, mely Crolach Henrik által 1553-ban iratott, s még 1696-ban is létezett. Mi azonban minden siker nélkül kerestük azt Hessen és Thuringia jelenlegi könyvtáraiban.

---

vedtünk, a vadcsoport bőszült hullámait fölfogva, addig ti, Nyugat-Európa gyermekei, fölvirágozhattatok jótékony árnyunkban. Hálából legalább kiméljetek a szomorú emlékek fölélesztésétől. A fordítók.

31. Chr. Fron. Paulini Historia Eisenacensis, etc. Frankfurt, 1698.

32. Andreas Toppius. Historia der stadt Eisenach, verfasset 1660.

33. Joh. Mich. Koch. Historische Erzaehlung von dem Schloss Wartburg ob Eisenach, etc. 1770.

34. Das im Jahr 1708 lebende und schwebende Eisenach, von Johann Limperg. 1709.

E négy mű különösen Eisenach város és Wartburg történelmével foglalkozik, mely utóbbiban, Erzsébet, élete első 20 évét töltötte. A különféle hagyományok, részletes adatok, időhatározás, föliratok, s más, Erzsébetre s férjére vonatkozó emlékek egész halmazát foglalják magokban, melyekre máshol nem akadhatni. Az utolsó (32. szám alatti) főleg sajátságos s mulattató.

35. Bina sanctarum Elisabetharum (t. i. a schoengaui, ki 1056-ban halt meg, s a miénk), veluti illustrissimarum saec. XI et XII, testium veritatis evangelicae in Hassia memoria monumentis et nummis declarata, a J. A. Liebknecht, etc. Giesse, 1729. — Nehány használható adatot foglal magában.

36. J. H. Von Falckenstein. Thuringische chronik, 3 v. Erfurt, 1738.

37. J. G. A. Galletti, Geschichte Thüringens. Gotha, 1783.

38. Thüringische Geschichte aus Sagittarius hinterlassenen Papieren, etc. 1787.

E három mű többé kevesbbé a 18-ik század jellegét hordja magán, s csak az időszámítás és Erzsébet életével egykorú események tekintetében bir némi értékkel.

39. Elisabeth die heilige, Landgraefin von Thüringen und Hessen, etc. von Dr. Karl Wilhelm Justi. 1-ső kiadás, Zürich, 1797; 2-ik kiadás, Marburg, 1835. (Justi).

Őszinte hálával tartozunk Justi tudornak s a marburgi lutheránus egyház superintendensének, kinek irataiból s tudós elbeszéléseiből birjuk szentünk történetére vonatkozó első adatainkat, s ki életének nagy részét arra szentelte, hogy Erzsébet erényét s dicsőségét napfényre hozza. Munkájában a legnagyobb pontossággal használta az előbbi emlékiratokat, melyek részletes leirását is adja. Csak azt fájlaljuk, hogy a mostani böl-

cseségnek engedve, több helyet hallgatással mellöz, s hogy katolikus-ellenes hibák s elöitéletek által, melyeknek helyzeténél fogva természetesen ki volt téve, engedte magát vezettetni; különben csak bámúlni lehet a tudományt s buzgóságot, melyet a kat. századok egyik hösnöjének tiszteletére kifejtett; söt valóban ohajtani lehetne, bár sok mostani katolikus viseltetnék egyháza régi fénye iránt oly gyöngéd tisztelettel, mint e lutheránus superintendens.

Justi könyvének második kiadása, mely az első után 39 évvel jelent meg, becses és fontos adatokkal szaporodott, melyek ezen idöközbeni fáradságának gyümölcse. Ezenfölül egy, „Die Vorzeit“ címü évi gyüjteményben 1823-ban sz. Erzsébet életének jeles kivonatát közlé; 1824- és 26-ban pedig marburgi egyháza- s sirjának tökéletes leirását adja.

40. J. C. S. Thon, „Schloss Wartburg,“ etc. 4-ik kiadás. Eisenach, 1826. — Nagy jelentöségü azon helyek történetére és helyrajzára nézve, hol Erzsébet élt.

41. Histoire généalogique de la maison de Hesse, Turkheim báró által, Straszburg. 1819. — A család viszonyainak némely homályos pontjaira fényt derít.

42. Geschichte von Hessen, von Christoph Rommel. 1820. — Marburgi Konrádot kivéve, elég felületes kivonat.

43. Geschichte der Hohenstaufen und ihrer Zeit (A hohenstaufi családból származott császárok s koruk története) Raumer Frigyes által.

E jeles mü 3-ik kötetében Raumer teljes igazságot szolgáltat mind Erzsébetnek mind férjének, s életöket oly pontossággal adja elö, milyent történetének határai csak engednek [1].

---

[1]) Staadler, ki e müvet 1836-ban német fordításban adta, sz. Erzsébetnek 9 egymástól különbözö, regény vagy más épületes olvasmány alakjában irt életrajzát említi, melyek 1828—1831 München, Erfurt, Passau, Ágosta, Jéna, Koblentz Eisenach és Bécsben adattak ki. De a történésznek egyik sem nyújt új forrásokat.

II. Kéziratok.

1. Das Leben des edeln tuginthaftin lantgraven Ludewigis der de was elich gemahel unde wert der heiligin hochgebornen Frouwin Elizabeth . . . das beschrebin hat er Berlt sin capellan der yme heymelich gewest ist von joggent bis yn synen tod. — Német kézirat, két példányban, melyek egyike a gothai könyvtárban 52-ik sz., a másik pedig a kasszeliben tartatik. (Berthold Mss.)

E rendkivül becses életrajz, tekíntve szerzője állását, ki a benne fölhozott események legnagyobb részének szemtanúja volt, természetesen első helyet foglal el kútforrásaink között. Ez mindarra nézve, mi Lajosra s Erzsébet házas életére vonatkozik, ugyanazon hitelességi s pontossági kezességet nyújtja, melyet a négy szolgáló vallomása özvegységére nézve. A párbeszédek ebben gyakoriabbak, mint bármely más kútforrásban. Valószinüleg ismeretes volt Theodorik előtt, s le is másoltatott általa, jóllehet említést nem teszen róla. Meglepő azonban, hogy egy ily becses kézirat soha sem bocsáttatott még közre nyomtatásban. Bertholdot illetőleg, ki Lajos herceget keresztesháborúba kisérte, azon vélemény vagyon, hogy a reynhartsbrunni zárda tagja volt, mert e zárdáról gyakran teszen említést.

2. Vita S. Elisabethae landgraviae, a fratre Caesario, sacerdote in monasterio vallis sancti Petri. — E becses okmány, mely „Caesarius Heisterbacensis“ név alatt ismeretes, s a cisterci rend egyik nevezetes irójától származik, ki 1237-ben, tehát hat évvel Erzsébet után halálozott meg, igen felületesen vagyon megemlítve Leibnitz által: Introd. in script. rer. Brunsv. t. II. p. 47; és Harzheim által: Bibliot. Coloniens p. 45. Justi utolsó kiadásában szintén mondja, hogy létezését sehogy sem tudta bebizonyítani. Mi azonban a Bollandisták által az „Acta Sanctor.“ folytatására összegyüjtött anyagok között találtuk, melyek most Bruxellesben a bourgognei könyvtárban le vagynak téve. Azon másolat, mely itt létezik, Gamans atya által iratott 1638. a Koblentzhez közel fekvő münstereiffeli főiskola egyik kézirata mellé, s küldetett az antverpi Jezsuitáknak. Az előbeszédben,

vagy inkább a német lovagrend marburgi tagjaihoz intézett ajánló levélben, Caesar úgy nyilatkozik, hogy Konrad, Erzsébet lelkiatyja tanácslá neki, miszerint vezeklőnője életét irja le, mihez még barátai a marburgi szerzetesek kérelme is járúlt, s általok indítatva irta a szöveget, melyet hozzájok küld, Keresztély testvér, saját zárdájabeli szerzetes elbeszélése után, ki a sz. átvitelén jelen volt (1236). Irói s történészi hirét, (melyet „Historiae memorabiles" címü müve után bir), kétségkivűl a marburgi szerzerzetesek hozzá intézett kérelmének köszönheti; mert jobban, mint bár ki más, kezeskedhettek müve pontosságáról. S így, mint látjuk, nehezen érdemelhet egykorú iró nagyobb hitelességet, mint ő. Quia, úgy mond, sancta illa humiliter et simpliciter in hoc mundo vixit, s kijelenti, hogy irálya egészen hasonló ezen egyszerüséghez, t. i. minden ékesszólás nélküli. Elbeszélése majd egészen megegyezik a négy szolgáló vallomásával, sőt azt lemásolni látszott, de magában foglal még ezenfölül több fontos adatot, s több megható részlet hiteles megerősítését, melyeket a későbbi századok költérei s legenda irói fölhoznak ugyan, de ki nem jelentik, hogy ezen egykorú iróból vették ki.

3. Der lieben frowen sant Elysabeten der landgrefin leben. A híres heidelbergi könyvtárban a CV. sz. alatt létező német kézirat, melyet Miksa bajor herceg 1622-ben Rómába küldött, de 1815-ben ismét Heidelbergbe vitetett vissza. (Cod. Pal. Heid.)

E kézirat irásmodora Wilken szerint a 15-ik századból való; szerzője azonban, a mű több helye után itélve, a szenttel egykorú. Önnön állítása szerint ferencrendi volt; elbeszélésében átalában a négy szolgáló vallomásait követi, s több, Erzsébet s Ferenc között létező viszonyra vonatkozó, valamint Bertholdból átvett részletet hoz föl. Meggyőződésünk szerint ez nem más, mint azon latin kézirat fordítása, melyet Wadding „Annales Minorum" címü évkönyveiben gyakran úgy idéz, mint egy egykorú ferencrendi müvét, s II. köt. 217 l. így jellemez: Anonymus coaevius qui se vidisse vel ab aliis certa fide accepisse, quae de sancta femina scripsit, testatur. E latin kézirat Wadding idejében Lövenben volt; hasztalan fáradtunk, midőn ezt a nevezett város könyvtárában föl akartuk találni.

4. Cy encommence la vie de sainte Elisabeth fille au roï de Hongrie. Kézirat a párizsi királyi könyvtárban 7633. szám alatt, irásmodora XIV. századbeli. (Rutebeuf)

Ez francia versekben adja szentünk történetét; iratott a híres Rutebeuf troubadour által, ki, mint a régi francia irodalom egyik legtermékenyebb mivelője, a 13-ik század második felében élt, s 1310-ben meghalt. A következő versekben maga ismerteti meg magát:

Dont Rutebeuf a fait la rime.
Ce Rutebeuf rudement rime,
Et sa rudesse en sa rime a....

Továbbá azt mondja, hogy Érard ur ösztönözte őt e költemény irására:

Et toute traire
De latin en rime fransoise,

Izabella királyné, Thibaut navarrai király nejének tiszteletére. Azért a szent mindig Izabellának neveztetik benne. Továbbá mondja:

Ceste estoire
Qui est venue de Hongrie,
Si est le procès et la vie
D'une dame que Ihesu Criz
Aima tant (ce dit li est escriz),
Qu'il l'apela à son servize.
De lei lit on en sainte église;
Si com hon tient le lit Abel,
Doit on tenir sainte Ysabel
A sainte, à sage et à senée.
Vers Dieu ce fut si asenée
Que toz i fu ses cuers entiers
Et sa tendue et ses mestiers...

Kiválólag, némely részletek hozzáadásával, a 4 szolgáló letéteményét követi. Végre így fejezi be.

Or prions donques à celi (celle)
A cui tant bien faire abeli,
Que pour nos deprist à celui
Dieu qui ne refuse ne lui,

Et por la proiere enproit cele
Qui fut et sa meire et sancelle (son ancèlle)
Qu'il nos otraie cele ioie
Queile et ceste dame otroie,
Explicit. Diex en soit loetz.
Ditesamen vos qui loeiz.

E mű elvitázhatlan költészeti érdemén kivül még hiteles s egykorú tanúságot is szolgáltat a hatásról, melyet a nagy szent csodái s erényei Frankhonban előidéztek [1]).

5. Chi commenche de sainte Yzabiel. 13-ik századbeli kézirat a párizsi királyi könyvtárban, a Saint-Germains-des Prés alapban 1862. sz. alatt. (Le moine Robert, Robert szerzetes)

Ez is sz. Erzsébet tiszteletére francia nyelven irt költemény, szerzője, ki, mint irmodora mutatja, a 13-ik századba tartozik, müve végverseiben így ismerteti meg önmagát.

Je vos regnier, si vos agrée,
Ke vos nous vouliez otroier
Ke Ihu Crist voelliez prorez,
Ki sires est de tout le monde,
Ke celui face net et monde
Ki a ceste istoire rimée,
Et ensi dite et compassée;
Ke tels oeuvres face en sa vie
Kil en ait gloire deservie;
Ke Diex eskience d'estre en duel
Frère Robert de Camblinmuel.

E szerzetes költér, kinek életéről mitsem tudunk, újra dolgozta föl a 3-ik szám alatt említett ferencrendi legendát, és testvére, Heisterbachi Caesar 2-ik sz. alatti elbeszélését; sok kecscsel és bájjal adta vissza a szent azon vonásait s szavait, melyeket ezek följegyeztek, kiváltképen a közte s férje között éjjel tartott társalgást. Különösen a két házastárs házastársi gyöngédségét tartja szemelőtt.

6. Sente Elsebet Leben. 221 lapból álló, német költemény a darmstadti levéltárban a XIV. századból, melynek

[1]) E költemény Jubinal Achilles által bocsáttatott közre nyomtatásban Rutebeuf müvei teljes kiadásában.

nyelve azonban a XIII-ikba látszik tartozni. Jelentékeny része nyomtatásban jelent meg a „Diutiska“ címü gyüjteményben, melyet Graff berlini tanár bocsátott közre. (Cod. Darmst.)

Nem más mint Theodorik s Berthold müveik átalakítása versekbe, némely részletek hozzáadásával.

7. Von sente Elysabethen. Német költemény, egy hosszú rímes legendában, hártyára irva, a straszburgi könyvtárban, Joanniták alapja 77. sz. irásmodora XIV. századbeli. (Cod. Argent.)

Szentünk élete a 179—203 ívrétü lapig terjed, melyet Massman, a tudós tanár, a verses legendák gyüjteménye 3-ik kötetének tart. E kis költemény kevés újat tartalmaz; de irálya s eszméi, melyek telvék gyermekded egyszerüséggel s igazi költészettel, gyöngyörködtetők.

8. Von sente Elsebethen. Szentünk egyik kötetlen beszédben irt legendája Fritzlar Armin kézirat-gyüjteményében, “Leben der Heiligen Praedikten“ címmel 1345, és 1349-ből a heidelbergi könyvtárban CXIII és CXIV. sz. alatt. (Herm. Fritz.)

Massman egyik 1827 Denckmaehler címü müvében bocsátá közre. Az egész csak rövid kivonat, mely azonban több eredeti becses adatot tartalmaz.

9. Vita beate Elizaheth. Kézirat a vatikáni könyvtárban 4401. sz. alatt, hártyán, kötésén a Borghése család címere látható, irásmodora XIV. századbeli. (Cod. Vatic.)

Ez irat, szerzője állítása szerint, azon hivatalos adatok kivonata, melyek Rómába küldettek; s valóban Guda és Izentrud vallomásának egy része föltalálható benne. A mü egyébiránt nagyon tökéletlen, s úgy látszik, hogy egy tanárnak föladványul szolgált; a végén néhány figyelemre méltó gondolat s adat olvasható. Idézzük itt előszavát eredetisége végett:

„Cum multi discant verba scholae et pauci verba vitae, decrevimus vitam Beate Elyzabeth eo dictamine Christi fidelibus referendam. Quod cognovimus relatione testium juramentis mediantibus a reverendis dominis et magistris eam conscriptam ac summo pontifici et cardinalibus universis recitatam et hoc digne, quia spiritualis homo dijudicat omnia, ut a nemine judicetur. Omne opus sanum trina provenit consideratione: primum, an

liceat; deinde, an deceat; postremo, an expediat; Decebat ergo; et revera expediens fuerat ut hac compilatione conversationis famule dei inquisitores nobis potius verbis simplicibus inpendent scientiam morum, quam scientiam litterarum. Auscultantes ideo karissimi silete. Et haec salutaria audite cum quiete. Est igitur silentium in tribus valde bonum: servat pacem primo; dat vim orationum, et bone conscientie fugat detrimentum quae plus custodienda est quam aurum et argentum. Ecce jam incipimus. Videte nomen mite. Fac imitari Domine honorem hujus vitae."

10. Vita S. Elisabethae Hungariae reginae. Florencben, a Lőrinc féle (laurentienne) könyvtárban, Plut. XXVII. 1. Cod. 18. sz. alatt levő kézirat, melyet Montfaucon „Biblioth. manusc. Nr. 292 említ. (Cod. Flor.)

Ez az aranyos legenda fordítása némi hozzáadásokkal.

11. Legende der H. Elisabeth und St. Gertraud ir mutter, az andechsi írott krónikában, a müncheni könyvtárban, Cod. Germ. 218.

12. Historia ecclesiastica Isenacensis, per M. Nicolaum, Rebhahn, 1621-ből, az eisenachi tanoda könyvtárában. — E szerző, jóllehet eisenachi lutheránus superintendens, elég tökéletesen gyűjtötte össze a katolika kegyeletnek a szentre vonatkozó hagyományait. Kijelenti ugyan, hogy „partim fabulosa sunt, partim superstitionem resipiciunt", de azért mindent elmond, mit tud, s a keresztény olvasónak hagyja fön az itéletet.

13. Joh. Waldschmidt, Commentatio succincta de vita et factis M. Conradi de Marpurg, confessoris divae Elisabethae, etc. Latin kézirat-darabok gyűjteménye a XVII. századból, a kasszeli könyvtárban. (Hassiaca, fol. Nr. 112.)

Ezek egy oly mű irására összegyűjtött adatok, mely valószinűleg sohasem végeztetett be.

14. Leben Mag. Conradi von Marburg, Schminkius J. N. által, a kasszeli könyvtárban. Hass, 4°, Nr. 136.

Konrád és sz. Erzsébet életének zagyvaléka, több más furcsa darabbal; az egészen a katolicismus iránti vakbuzgó gyülölet ömlik el.

15. Az antverpi jezsuiták, illetőleg a bollandisták által az „Acta Sanctorum“ címü gyűjtemény folytatására összegyüjtött anyagok s írott okmányok között, melyek most jól elrendezve, s keltök ideje szerint, a brüszeli Bourgogne féle könyvtárban léteznek; azok, melyek sz. Erzsébetre vonatkoznak, egy, szent András hava 19-ére eső szentekről szóló ívrétü kötetnek két harmadát foglalják el. Ime itt sorban következnek úgy, mint azokat Staedler, e mü német fordítója nagy gonddal összejegyezte (Ms. Boll. Brux.)

1. A négy szolgáló vallomásának másolata.

2. Jegyzet a cambrayi székesegyházban tett, s szentünknek tulajdonított alapítványokról.

3. Névtelen latin elbeszélése a ruhákróli csodának, melyről XI. fejezetünkben vagyon szó.

4. A szentnek élete latin nyelven 3 részre osztva, mely Münstereiffelből küldetett, s melyet Gamans atya eleinte Caesarénak tartott; az egész nem egyéb, mint a régibb források remek latinsággal tett átdolgozása.

5. A szentnek élete latin nyelven, kivonat a löveni könyvtár egyik kéziratából, iratott 1320-ban; Theodorik és a 4 szolgáló vagyon ebben sok szóhalmaz s számtalan kitérések mellett fölidézve; két könyvre osztatik, melyek közöl az első életét, a másik pedig csodáit tartalmazza.

6. A Theodorik által készített életrajz kiegészítése; ez ugyanaz, melyet Mencken és Struve nyomtatásban közrebocsátottak.

7. Több fejezet azon oktatásra vonatkozólag, melyet szentünk egy angyaltól nyert; Gamans atya által küldetett be 1641-ben.

8. A szent élete Heisterbach Caesartól; l. fölebb, 2-ik sz. alatt.

9. Brevis vita S. Elisabethae Thuringiae; minden fontosság nélküli.

10. Konrádnak a pápához irt levele, megtoldva a csodák előszámlálásával, úgy, mint az ott nyomtatásban megjelent.

11. Levelezés, mely Kritgradt és Willeman atyák, némethoni hithírdetők, és az Antwerpben lakó Bolland s Pape-

broch között váltatott, szentünkre vonatkozó azon különféle kéziratokról s emlékekről, melyek Wetzlar-, Aldenberg- és Hemsbergben 1642, 1697 és 1698-ban léteztek.

12. Különféle legendák, dicsények, énekek és homiliák a szentről, melyek régi zsolozsma- s misekönyvekből vonattak ki. Néhányat fölhozunk a függelékben.

13. Jegyzet Zsófia brabanti hercegné, szentünk lánya temetkezési helyéről.

14. A szent érmének leirása, melyet Reyher 1692-ben Gothában, „Monumenta Landgraviorum Thüringiae"ben bocsátott közre.

15. Revelationes beatae Mariae factae beatae Elisabeth, filiae regis Hungariae. Történetünk egyik legbecsesb emlékirata, mely egy németországi zárdából küldetett, melynek nevét kibetüznünk nem sikerült.

16. A szentnek élete Theodoriktól, a Canisius által kiadott elbeszélés némely változó olvasásával és becses hozzáadásokkal, lemásolva a wetzlari sz. Mária egyház-karának egyik könyvére. 1696-ban Wilman atya által küldetett be.

Nem véltük szükségesnek fölidézni itt mind azon latin s német koriratokat, s szentek életeinek azon többé kevesbbé fontos gyüjteményeit, melyekben Erzsébetről vagyon szó, s melyeket használtunk; mert ezek száma végetlen lenne. Giry, ferencrendi atya, a szentek életében, melyet a XVII század folytán bocsátott közre, azt mondja, hogy 100-nál több iró foglalkozott ezen élettel, söt ezen számot ma bátran háromszor annyira is tehetjük.

Vagyon azonban még különösen szentünkre vonatkozó néhány mű, melyek minden kutatásunk dacára előttünk titokban maradtak. Ilyenek kiváltképen:

1. Egy egykorú ferencrendi latin kézirata, melyet Wadding mint Lövenben létezőt idéz. (l. a nyomt. között 14, a kéziratok között 3-ik sz. alatt.

2. Thesaurus Antiquitatum Thuringicarum. Crolachius H.-tól, kézirat 1553.

3. Jodocus Clichtovaeus, de natali S. Elisabethae sermo.

4. H. Hanckins, Angli, Soc. Jes., Historia de S. Elisabetha, Parizs, 1632-ben, 8-ad rét.

5. Végre genti Henrik, az ünnepélyes tudor „Catalogus virorum illustrium“ című művében, mely a XIII. században iratott a végből, hogy a sz. Jeromos által kezdett, s gemblouri Sigebert, vagy röviden, Gerard, lillei szerzetes által folytatott egyházi irók csarnokának kiegészítése legyen: „Scripsit plurima miracula, quae B. Elisabeth de Thüringiae, post mortem suam dicitur fuisse operata.“ M. Huet, ezt 1838. Gentben kiadott „Recherches sur la doctrine de Henri de Gand“ című jeles művében, 196 l. idézi.

SZENT ERZSÈBET

ÉLETRAJZA.

„Respondens Jesus dixit : Confiteor tibi, Pater, Domine coeli et terrae, quia abscondisti haec a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis.

Sz. Máté, XI, 25.

I. FEJEZET.

Mint uralkodott Hermann herceg Thüringiában, és Endre király Magyarországban; mint született a kedves [1]) szent Erzsébet s vitetett Eisenachba.

Quasi stella matutina in medio nebulae
Sirák könyv. 50, 6.

Elisabeth fut fille d'ung noble roy, et fut noble de lignage; mais elle fut plus noble par foy et par religion, et sa tresnoble lignèe elle l'ennoblit par exemple, elle l'esclaircit par miracle, elle l'embellit par grace de saintetè.

Jean Lefévre, Ann. de Hainaut, I. 46.

Azon fejedelmek között, kik a tizenharmadik század elején uralkodtak, Németországban nem volt hatalmasabb és tekíntélyesebb, mint Hermann thüringi és hassiai tartomány- és szászországi palotagróf. Bátorsága s jeles tehetségei, melyek örökségével együtt hírneves atyjától, a „Vasas"nak nevezett Lajostól, a középkor egyik legnevezetesb fejedelmétől [2]) szállottak rá; továbbá III. Ince pápa pártfogása; közel rokonsága rőtszakállú Frigyes császárral, kinek unokája volt, valamint Ottokár cseh királylyal, a szász, bajor s osztrák uralkodó házakkal; végre széles államainak Németország közepébeni fekvése, melyek a Lahn folyótól egész az Elbáig terjedtek ki: — mindezek nagy politikai szerepet jelöltek ki számára. Jóllehet nem tartozott a

[1]) Jónak láttuk megtartani azon naiv kifejezést, melylyel a régi német irók mindnyájan, kik csak szent Erzsébetről Tauler- és Szuzótól egész Kochem Márton atyáig irtak, őt jellemzik: die liebe heilige Elisabeth.

[2]) Lásd a Toldalék I. számát.

római szent birodalom hét választója közé, mindazonáltal az ő befolyása döjtötte el választásukat, s pártja a különféle koronakövetektől úgy tekintetett, mint elhatározó. Sőt a birodalom sorsa is nem egyszer volt az ő kezeiben. „Ha találkozik király, — így szól róla egy hasonkorú költemény-, ki vagy nagyon hosszú, vagy nagyon rövid, vagy kevesbbé képes az országot és az egész világot megörvendeztetni, Thüringia ura elveszi tőle koronáját, és annak adja, kinek akarja“ [1]). Nevezetesen a híres II. Frigyes császár egyedül neki köszönhette 1211-ben történt császárrá választatását.

De nemcsak hatalma által vivta ki Németország becsülését, hanem azonfölül határt nem ismerő bőkezüsége, müveltsége és vallásossága által is kitűnt. Fejét sohasem hajtotta nyugalomra a nélkül, hogy a szentirásból vagy maga ne olvasott, vagy mások által ne olvastatott volna magának. Ifjúsági tanulmányait Párizsban végezte, mely akkor a sz. és világi tudományok első szentélye volt. [2]) Itt a költészetet annyira megszerette, hogy egész uralkodása alatt legnagyobb gonddal szedette össze a régi németek höskölteményeit, és a hajdankori mesterek ezen énekeinek leirása végett több irót tartott udvarában [3]). S minthogy épen azon korban élt, melyben a vallási s hösköltészet Némethonban legtisztább fényében ragyogott, föl is fogta ennek halhatatlan szépségét: s ámbár VI. Henrik s más akkori fejedelmek s nagyok módjára nem foglalhatott helyet a szerelmi-énekesek (Minnesaenger) között, kik müveiket a kastélyokban s kunyhókban hallák visszhangzani; mégis egy sem múlta föl őt az életvidámító müvészetek iránti szeretete, bőkezüsége s a költők iránti jó hajlamában, ezek képezték rendes társaságát és gondossága legfőbb tárgyát. Udvara bizonyos tekintetben a költők hazája volt, s későbbi viharos életében sem változott meg azon előszeretete,

[1]) Singerkriec uf Wartburg st. VI.

[2]) Civitas Parisiensis . . . fons hortorum et puteus aquarum vivarum irrigabat universae terrae superficiem, panem delicatum, et delicias praebens regibus: et universae Dei Ecclesiae super favum et mel ubera dulciora propinans. Jac. de Vit. Hist. occ. C. VII.

[3]) Paulini Annales Isenac p. 30.

melylyel irántok már ifjuságában viseltetett [1]. Vetekedve dicsőíték is azért a költők, s hirdették jeles tulajdonait, miért is neve nemcsak Titurel s Parcifal, hanem a nemzeti költészet minden más népszerű költeményében is föltalálható; Walther von der Vogelweide, ezenkor legnagyobb költője, így szól róla [2]. „Más uralkodók nagyon kegyesek, de egy sem oly bőkezű mint ő; ilyen volt, s ilyen ő most is; senkivel sem érezteti szeszélyét . . . Thüringiának virága még a havon keresztül is tündöklik; dicsőségének nyara és tele ép oly szép és kellemes, mint tavasza".

Midőn Hermann 1206-ban Eisenach fölött fekvő Wartburg várában tartozkodott, Németország hat leghírnevesb költője sereglett össze udvarában, úgymint: Schreiber Henrik, Walther von der Vogelweide, Eschenbach Wolfram, Zwetzen Reinhart, mind a négy régi családból származott nemes lovag volt; továbbá Bitterolf, házitisztje, és végre Ofterdingen Henrik, eisenachi vallásos családból származott egyszerű polgár [3]. Nemsokára heves vetélkedés támadt az öt nemes költő és a szegény Henrik között, ki azonban tehetségre és hírre nézve azoknál nem állott alább. A hagyomány azzal vádolja őket, mintha élete ellen is törtek volna, s említi, hogy midőn egykor mindnyájan egyszerre rárohantak, másképp nem menekedhetvén meg, Zsófia hercegnő közelébe futott, (minthogy maga a tartomány-gróf távol volt), s köpenye alá rejtezkedett [4]. Hogy vége legyen a civakodásnak, abban egyeztek meg, hogy nyilvános és döjtő énekharc tartassék az uralkodó s egész udvara előtt; jelen kelle a bakónak is lennie, zsineggel kezében, hogy azonnal még a gyülés alatt fölhuzza azt, kinek költeménye vetélytársaiénál silányabbnak fog itéltetni [5]: mi által eléggé kimutatták, hogy az ő szemeik-

---

[1]) Neki köszönhetni, hogy Weldeck Henrik bevégezhette Eneisét, mely legrégibb a korunkig fennmaradt német hősköltemények között.

[2]) Lachmann kiad. 35 l. Der Dünge sat.

[3]) Újabban Spaun lovag Ausztriát állította a híres költő hazájának, és a Niebelungen éneket is neki tulajdonítja. L. Heinrich von Ofterdingen und das Niebelungen Lied. Linz, 1840. (F. E.)

[4]) Unter ihren Manteller kroch, . . . Vita Rhyt. II. §.

[5]) Decretum est, ut jam accersito spiculatore, praesentique funem tenenti, pars devicta daretur suspendenda. — Tentzelt Suppl. II, Hist. Goth. p. 520.

ben a dicsőség és élet egymástól elkülöníthetlen. Az uralkodó herceg beleegyezett a föltétbe, és az elnöki tisztet is elfogadá e rendkivüli vitatkozásnál, melynek híre egész Némethonban elterjedt, s melyre urak és lovagok seregesen érkeztek. Egyik a másik után különféle tárgyat énekelt meg, u. m. ki kedvenc fejedelmei dicséretét, vagy a vallás titkait dicsőíté; ki a léleknek a föltámadás utáni összeköttetését a testtel, az Isten kimeríthetlen kegyelmét, a bánat hatalmát, vagy a kereszt diadalát, főképen pedig az Isten kedveltjének Máriának dicsőségét hirdeté, ki kilencszer szebb az irgalomnál, és sokkal szebb magánál a napnál. Énekeiket a hallgatók összeszedték, s e gyűjtemény, „Wartburgi harc" cím alatt napjainkig fenntartatott [1]. E gyűjtemény a német irodalomnak még most is egyik legjelesb emléke, mint a régi nép hitkincse, s egyszersmind megcáfolhatlan tanúsága azon nagy szerepnek, melyet a költészet, a tudomány és a hit játszott e századbeli társadalomban. Lehetetlen volt elhatározni, kié legyen az előny a vetekedő énekesek közöl; abban egyeztek tehát meg, hogy Ofterdingen Henrik utazzon Erdélybe, s keresse föl a híres Klingsohr mestert, ki anynyira jártas volt a hét szépművészetben, főleg pedig a csillagászatban és a szellemidézésben, hogy, mint mondák, magok a szellemek is kénytelenek voltak tudományának engedelmeskedni, s kinek a magyar király, tett szolgálataiért, 3 ezer márka ezüst évdíjt adott. Egy évi időköz adatott Henriknek ezen út megtevésére, s ennek elfolyta után, a kijelölt napon, a nagy tudósítással együtt Eisenach kapui előtt meg is jelent [2].

Míg a német nemességet a költők e vitája foglalkodtatá, melynek emléke megörökítve, a legkésőbbi utódokig fönnma-

[1]) Der Singerkriec uf Wartburg. E becses gyűjtemény kézirata, melyhez még azonkorú dallamok is csatolvák, Jenában vagyon, s 1830-ban Ettmüller által adatott ki.

[2]) Egy népszerű, de a történészek által meghazudtolt hagyomány mondja, hogy a kitűzött év már eltelt, mielőtt Erdélyből elindúlhattak, s csak egy nap volt még hátra, melynek éjjelén tehát Klingsohr, védencével magát Eisenachba, a legelőkelőbb vendéglőbe tétette által. Henrik reggel fölébredvén, hallotta a sz. György egyház tornyaiban levő harangok hangját, midőn reggel megszólamlottak, s ráismert hangjokra: azonnal fölkelvén tehát, körülnézett, és Eisenachban látván magát, a szabad ég alatt adott hálát Istennek. L. Vita Rhyt. V. §.

radt; addig az Úr, ki választottai dicsőségére mindig féltékeny, azt arra használta, hogy legalázatosb szolgálói egyikének bölcsőjét a költészet és köztisztelet dicskörével övezze körül. [1])

S valóban! Klingsohr szállást fogadván Hellgreff Henriknek a sz. György egyháza kapujától balra eső vendégfogadójában, megérkezte napjának estéjén lement a fogadó kertjébe, hová már több hassiai és thüringiai nemes, kik egyedül láthatása végett jöttek Eisenachba, hercegi tisztviselő s tisztes városi polgár gyűlt össze, kik a Némethonban most is divatozó szokás szerint est-poharaztak [2]). E jámbor emberek körülvévén őt, újságot kivántak tőle hallani: mire ő fölállván, huzamosb ideig nagy figyelemmel szemlélte a csillagokat, azután pedig így szólott: „Új s egyszersmind örvendetes dolgot hirdetek nektek, egy szép csillagot látok emelkedni Magyarországban, mely sugarait Marburgra, innét pedig az egész világra [3]) terjeszti szét. Tudjátok tehát, hogy ezen éjen, Magyarország királyának lánya született, ki Erzsébetnek fog neveztetni, s nőül adatni az itteni uralkodó herceg fiának; szent leszen az, és szentsége örömére s vigaszára leszen az egész kereszténységnek [4]). A jelenlevők örömmel hallották e szavakat; a lovagok pedig másnap korán reggel Wartburgba mentek, hogy a tartományi grófot a hallottakról tudósítsák, kivel épen akkor találkoztak, midőn misére ment. Nem akarták tehát visszatartoztatni [5]), hanem vele együtt meghallgatták a sz. misét, melynek végével azonnal közölték vele az előbbi napon történteket. A herceg s egész udvara ezek hallatára igen meg volt lepetve, s miután lovát előparancsolta, maga nagy kisérettel indúlt Klingsohr mester fölkeresésére, s őt magával Wartburgba

---

[1]) Rothe Chron. Thuring. p. 1699.

[2]) Und trunken den Abunt trang C. ott.

[3]) Passionale f. 57.

[4]) Theodor. Thur. c. 1. Rothe i. h. — Vita Rhyt. V. §. sat. Minden esetre fölöslegesnek tartjuk e helyütt nyilván kijelenteni, hogy az egyháznak, különösen 5 Sixtus pápának, a csillagjóslattal foglalkozók ellen „Coeli et terrae Creator Deus" bullájában kimondott tilalma előtt mi is meghajlunk; azonban e régi más irók által újra fölidézett hagyományt egészen még sem mellőzhettük.

[5]) Vita Rhytm.

vitte, hol legnagyobb tiszteletben részesült, különösen az áldozárok részéről, kik vele, egy egykorú hagyomány tanusága szeszerint, úgy bántak, mint valamely püspökkel [1]. A herceg öt asztalához is meghítta, s vele a lakoma után huzamosb ideig társalgott, tudakozván: miként folynak a dolgok Magyarországban, mit csinál a király, békében vagyon-e még a pogányokkal, vagy újra elkezdődött-e már a háború [2]; Klingsohr a herceg kiváncsiságának, kiben már az atyai szorgoskodás fölébredt, mindenben pontosan megfelelt, azután pedig azon nagy vita eldöjtéséhez fogott, mely miatt Eisenachba jött. Az újra rendezett ének-harcon elnökölt, és sikerült is neki a vetélytársak Henrik védence elleni gyülöletét elnyomni, s ennek érdemét nyilván elismertetni. Ezután visszatért Magyarországba azon módon mint jött, t. i. a néphagyomány szerint, egy éj alatt.

Magyarországot ezen időben II. Endre kormányozta, kinek uralkodása Isten és alattvalói [3] előtt egyiránt kedves volt. Híres volt az országát környező pogányok ellen viselt győzelmes háborúiról, de még inkább mély vallásosságáról, és az

---

[1] Vita Rhytm.

[2] U. ott.

[3] Bonfin. Decad. I. VIII. — Ki csak egy szerző után itél, nem tudja annyira a nemzet történetét, mennyire kellene. — Hogyan fogja a belzavarokat, a királyné megöletését indokolhatni a szerző, ha Gertrudot szentnek, férjét Isten és ember előtt kedvesnek mondja? Miért vetették interdictum alá az egész országot, miért közösítették ki még magát a királyt is az egyházból? (Gregor IX.) Endre, mint mi a történelemből tudjuk, pazarló, s az országrendezése helyett haszontalan külhaddal foglalkozó, és országát zavarokba döjtő fejedelem volt, s így alattvalói aligha szerették más tekintetből, mint abból, hogy nem merte őket a királyné meggyilkoltatásaért megbüntetni. sat. A ford.

Ha egy azon korbeli francia költeménynek hitelt adhatunk, a magyar király udvarában a francia nyelv igen miveltetett a Franciahonból jött nevelők és nevelőnök által.

Tout droit à celui tems que ci je vous devis,
Avoit une coutume ens el Tyois païs
Que tout li grand seignor, li conte et li marchis
Avoient, autour eus, gent françoise tourdis.
Pour apprendre françois leurs filles et leurs fils.
Li rois et la royne et Berte o le cler vis

egyház s a szegények iránt tanúsított bőkezűségéről. Azon aranybányák közöl, melyek Magyarhont ma is gazdagítják, néhány az ő uralkodása alatt fedeztetett föl, s a hű nép ezeket Endre erényei jutalmának tekintette. Egykor bányászai hirül hozták neki, hogy, midőn egy hegyoldal ásásához fogtak volna, szózatot hallottak, mely őket kitartásra intette, minthogy azon hegy kimeríthetlen aranyeret rejt magában, melyet Isten Endre királynak szánt, hogy az által szeretetét és vallásosságát megjutalmazza. Endre ezen isteni kegyelmet hálával fogadta, és gazdagsága növekedését új egyházak és zárdák alapítására és bővebb alamizsna osztogatásra használta [1]). Nőül birta meraniai vagy andechsi Gertrudot, ki a német birodalom ezen időbeli legelőkelőbb házainak egyikéből, egyenes ágban Karolomanntól származott, és déli Némethon legszebb tartományait birta. Gertrud atyja, III. Berchthold, Merania és Karinthia hercege, Isztria határgrófja és Tirol ura volt. Fivére, IV. Berchthold, visszautasította a birodalmi koronát, melyet a fejedelmek 1198-ban egyhangulag neki ajánlottak. Egyik nővére, Hedvig, ki későbben szentté avattatott, Szilezia és Lengyelország hercegnője; másik, a szépségéről s szerencsétlenségéről híres Agnes, Fülöp Auguszt francia király neje volt [2]). Gertrud ahítatosságban nem állott férjénél alább. A történészek magasztalják bátorságát és férfias lelkét [3]). A leggyöngédebb szeretet fűzte egybe e két házastársat [4]).

A Klingsohr által Eisenachban kijelölt napon és órában, 1207-ben, Gertrud királynő [5]) egy lánygyermeket szült, ki a

---

Sorent prés d'aussi bien le françois de Paris,
Comme se ils fussent nès el bour a Sainct-Denis.

Berthe aux grands pieds. Ed. de M. Paris. és így valsziuű, hogy sz. Ezsébet értett és beszélt franciáúl is.

[1]) Vita Rhytm. § 11.

[2]) L. a toldal. sz. Erzsébet anyja részéröli származási tábláját.

[3]) Theod. I. k. II. fej.

[4]) Róbert barát. kézirat.

[5]) A német történetirók sz. Erzsébet születése helyének egyhangulag Pozsonyt mondják; de temesvári Pelbart 15-ik századbeli magyar hitszónok, „de laudib. s. Elis." című értekezésében Sáros-Patakot mondja: „Elisabeth dum nata fuisset in oppido Sáros-Patak et in deliciis nu-

keresztségben Erzsébet nevet kapott [1]). A keresztelési szertartás igen nagyszerü volt; a kisdedet mennyezet alatt vitték az egyházba, mely mennyezet legszebb volt mindannyi között, melyeket Budán a keleti fényüzés egyik akkori főraktárában látni lehetett.

E kiválasztott gyermek már bölcsöjétől kezdve elöjeleit adta rendeltetésének, melyre Isten öt kijelölte; a vallás által megszentelt szavak voltak az elsök, melyek figyelmét fölkeltették, s az elsök, melyeket azon mértékben, mint szólástehetsége fejlödött, igyekezett utánozni, és midön beszélni megtanult, sokáig csak imákat rebegtek ajkai. Rendkivüli figyelmet tanusított az első vallásoktatás iránt, melyet nyert, mert kétségkivül egy bensö világosság tette fogékonynyá lelkét e szent igazságokra. A történészek tanúsága szerint már 3 éves korában fejezte ki a szegények iránti szánalmát, és igyekezett mindenképen adományok által segíteni nyomorukon [2]). Igy későbbi egész élete már csecsemő korában, mint csirában rejlik; elsö tette alamizsna, első szava ima volt; már ekkor látszott birni Istentől azon kegyelmet, melyet később oly böven vala elhintendö a földön. Alig, hogy napvilágot látott, már is megszüntek a háborúk, melyekbe Magyarhon bele volt bonyolodva, és a bensö civakodások is lecsillapodának. E csend és nyugalom a nyilvános életböl a magánosba is átszivárgott; az isteni törvények megszegése, a kicsapongások, káromlások mindinkább kevesedtek; Endre teljesülni látta mindazon remé-

trita.“ Ezen véleményt fogadta el Podhraczky Jószef is a „Chronicon Budense“ 1838-ki kiadásában 196. l. Hasonlag Majláth János gróf is 1825-ik évi történelmi Zsebkönyvében. — Sáros-Patak régi város Zemplén-megyében, mely egykor a király tulajdona volt, jelenleg pedig Bretzenheim hercegé.

[1]) Erzsébet vagy Erzsi a héber szónyomozás után annyit teszen mint „Istennel teljes“ (pleine ou rassassiée de Dieu). Ezen értelmet fogadta el IX. Gergely pápa is a szentté avatási bullában.

[2]) Appollinaris atya 36, 37, 39. így szól e tárgyról: megjegyzendő, hogy a szél, mely hajnalban támad, tovább eltart, mint az, mely este kezd fújni. A kegyelem ez első mozzanata — úgy látszik — nem volt egyéb, mint a hajnali szellő kellemes lehelete.

nyeket, melyeket egy ker. fejdelem [1]) táplálhat. Nem hiányoztak jámbor s vallásos emberek, kik azonnal észrevették, hogy e béke és boldogság egy gyermek születésével esik öszsze, kinek ahítatossága korát annyira megelőzte; midőn pedig később a remény, melyet első évei nyújtottak, oly kitünőleg valósúlt: örömmel vallották meg a magyarok, hogy soha sem hozott királyi sarj annyi áldást hazájokra [2]).

Hermann fejedelem ez alatt mitsem mulasztott el, hogy megtudja, valjon beteljesült e Klingsohr jövendölése, született-e Magyarországban hercegnő az általa kijelölt napon; — s midőn megtudta, hogy nemcsak született, hanem az istenesség jelei is nyilatkoztak már rajta, s mennyi áldást hozott születésével az égből hazájára; élénk vágy támadt benne, vajha Klingsohr jövendölése egészen teljesülne, és fia számára [3]) nőül nyerhetné Erzsébetet [4]). Az utazók, kik e tájékról, mely akkor sem volt jobban elkülönözve a többi Europától, mint most, időről időre jöttek, gyakran hoztak neki egyes tudósításokat Endre király lányáról. Egykor főképen bizonyos szerzetes Magyarországból jövén, elbeszélte, miszerint ő 4 évig vak volt, s a kis hercegnő kezeérintése által rögtön visszanyerte látását. „Egész Magyarország — úgymond — örvend e gyermeknek, mert magával hozta a békét.“

Ez elég volt Hermannt rábirni, hogy urakból és nemes hölgyekből álló küldöttséget menessen Magyarország királyához, kik fia, Lajos nevében Erzsébet kezét megkérvén, ezt, ha lehet, Thüringiába hozzák. E küldöttségre Mühlberg Reinhard grófot, főpohárnokát Varila Gauthiert s Bertha asszonyt, Beindeliben Egilolf özvegyét szemelte ki, ki a történetirók tanusága szerint bölcseségéről és szerénységéről híres, azonkivül szép, vallásos és minden tekintetben tiszteletre méltó volt [5]). E hölgy társaságában volt két szép nemes hajadon és ugyanannyi nemes apród, a követek kisérete pedig közel harminc lovasból állott. Egész hosszú utazásuk alatt a fejedelmnek és főpapok részéről

---

[1]) Es gieng seinem Vatter nach allen seinem willen. Pass. f. 57.

[2]) U. ott.

[3]) Született 1200.

[4]) Ach mocht das kind meinem sun werden. Pass. f 57.

[5]) Vita Rhyt. VIII. §.

mindenütt, hol őket útjok keresztül vezette, urok- és tulajdon rangjokhoz illő kitüntetéssel fogadtattak. Igy szerencsésen Pozsonyba érkeztek, és királyi vendégszeretetet tapasztaltak [1]), hol eljövetelök utáni naptól kezdve sok mise mondatott [2]).

Midőn küldetésök okát a királynak előadták, ez egy tanácsát összehivta, hogy velök a thüringiai herceg kivánságáról értekezzék. Klingsohr lelkesen támogatta beszédével kérelmöket, melyből fogalmat szerezhetünk magunknak Thüringia akkori állapotáról. Hosszasan magasztalta Hermann gazdagságát és hatalmát, előszámlálta a 12 grófot, kik, a bárókat és lovagokat hozzájok sem számítva, hübéresei voltak; továbbá az erősségeket, melyek országát védték; elbeszélte, mily termékenynek és miveltnek tünt föl előtte e szép erdőkkel s halas tavakkal gazdagon ellátott ország; mily boldog ott a nép, mely erősen söröz, és jó fehér kenyeret eszik [3]). Végre hosszas dicsbeszédet mondott a herceg személyes jelleméről, és hozzátette, hogy fia, korában megkivánható minden jó tulajdonnal bir; Gertrud királyné hasonlóképen kedvezőleg nyilatkozott a herceg kérése mellett, s a király, az ő befolyásának engedve, beleegyezett, hogy szeretett lányától elváljék. De mielőtt magától elbocsátaná, egy ünnepélyt akart tiszteletére adni; összehíván tehát udvari nemes embereit és hölgyeit, fényes vigalmat rendezett; a játék, tánc, de legfőkép az ének és zene, három napig tartott, melynek végével a követség a királytól elbucsúzott. Előhozták most az alig 4 éves kis Erzsébetet arany- s ezüsttel himzett selyem ruhába öltöztetve, és tömör ezüstből készült bölcsőbe fektetve adták át a thüringiai küveteknek. A király Variához így szólott: „Lovagi becsületedre bizom legfőbb vigasztalásomat." A királyné is könyezve ajánlotta gyermekét, mire a lovag felelt: „Szivesen veszem őt ótalmamba, és mindenkor hive leszek." [4]) Miként látni fogjuk, szavát be is váltotta.

Mielőtt a követek Pozsonyt elhagyták, tömérdek nagybe-

---

[1]) Jucunde et regaliter sunt recepti. Theod. I, I.

[2]) Des morgens dac sie aufgestunden, — der messen sie gnug gefunden. Vita Rhyt. VIII. §.

[3]) Dicke bier trincken die baur... Weis brot zu essen ist er stb. u. ott.

[4]) Passional. f. 67 Adam Urs, p. 1270.

csü ajándékokat kaptak a királytól s királynétól, mind magok mind pedig Erzsébet jegyhozománya fejében, Hermann számára elviendőket. Egykorú irók történetében részletesen előszámlálváк ezen ajándékok [1]), kik egyesen kimondják, hogy Thüringiában sohasem láttak hasonbecsü és szépségű tárgyakat [2]). Miből alaposan következtethetni, hogy ezen házasság közvetítése által szivárgott át Németországba a keleti ipar és fényüzés, mi azon távoli korszakban sem maradhatott minden befolyás nélkül a német ipar- és mesterségek történetére nézve [3]). A királyné is ezer márka ezüstöt adott hozzá azon igérettel, hogy ha élend, ezen összeget magán-kincstárából meg fogja kettőztetni.

Végre elutazának a követek; csak két kocsin jöttek, viszszatértökben azonban már tizenhármon utaztak hazájokba; annyira szaporodott podgyászuk. A király, lánya társalkodónéiúl tizenhárom nemes magyar hajadont küldött velök, kiket Hermann mind kiházasított [4]).

Visszautazásuk minden akadály nélkül ment végbe. Midőn Hermann gróf és neje, Zsófia, közeledésök hirét és küldetésök sikerét megtudták, térdre borúlva áldák az Istent, hogy kérésöket meghallgatta. Azután sietve lejöttek Wartburgból Eisenachba, hogy ott fogadják küldötteiket, kiknek az Isten oly jó tanácsot adott [5]). Afeletti örömük, hogy ifjú hercegnőt nyertek, egy udvari történetiró tanusága szerint őket majd eszöktől fosztotta meg [6]). Az egész kiséretet Hellgref fogadójába szállították, ugyanabba, hol Klingsohr jóslatát mondá, s mely

[1]) Cod. Darmst. Vita Rhyt. VIII. § Cod. Palat. Heid. CV.

[2]) Theod. I. 2.

[3]) Voltak ezen ajándékok között különféle vésetű arany és ezüst edények, elefántcsont- ékszertartók, drágakövekkel kirakott fejdíszek, nyakláncok, gyürűk s övek, továbbá sok öltözék, selyem s bibor ágynémük. Végre egy ezüstből készült fürdőkád és több ezer forintot érő rendkivüli szépségű 6 ló, melyeket a király különösen lánya használatára adott. Theod. l. c. Vita Rhyt. i. h.

[4]) Fritz Hermann. 113.

[5]) Die Got wol hatte beratenn. Vita Rhyt. IX. §.

[6]) Si wussten niegt was sy solden — Vor grosser freude die sy hatten. u. ott.

akkor a legjobbak egyike volt [1]. Ott a tartományi gróf karjaira vevé a kis Erzsébetet, és keblére szorítván, újra hálát adott Istennek, hogy öt neki adni kegyeskedett [2]. Azután míg ő visszament Wartburgba, hogy ott a lakokat elkészítesse, Zsófia hercegnő az egész éjt a gyermek mellett töltötte. Másnap reggel pedig a várba vezeté, hol a gróf parancsára már az egész udvar egybegyülekezett; hová az előkelőbb eisenachi polgárok is meghivattak nőikkel együtt, hogy láthassák a kisdedet, kit Isten és a magyar király küldött nekik. Ünnepélyesen jegyezték most el a 4 éves hercegnőt a 11 éves kis Lajos grófnak; t. i. ugyanazon ágyba egymás mellé fektették őket [3]. Ezután valamint Pozsonyban, úgy itt is lakomák, táncvigalmak és más fényes ünnepélyek rendeztettek, melyeken a költészet, a thüringiai udvar e legfőbb dísze, szokott fényében ragyogott [4].

Ezen időtől fogva Erzsébet többé nem vált el attól, ki későbben férje lőn, s kit ezentúl fivérének nevezett. Vajmi megható, s a vallásos századokban üdvös szokás volt az, hogy a kat. családoknál azok, kiknek későbben egész életöket együtt kellett tölteniök, közösen neveltettek. Fölséges gondolat, mely aztán az ember szivében a testvér nevezetet a házastárs megszentelt nevezetével elegyítette össze, mely az életben semmit sem szalasztott el, mi a testvéri szeretet gyöngéd, de mulékony indúlatait a házasélet hosszú és terhes kötelmeinek elviselésére használta föl, mely az emberi szivben rejlő heves s kitörő érzelmeken azonnal uralkodott, hogy ezeket csillapíthassa és megszentesítse, ugyanazon egy szeretetbe kapcsolván össze mindazt, mi az életben legtisztább, legbensőbb, annak legédesebb emlékeit és legszentebb érzelmeit!

---

[1] Des beste Herberg die zu der zeit. U. ott.

[2] Pass. f. 57.

[3] Sponso puero infantula apposita est. — Theod. 1. 2,

[4] Getantzt wars dae und gesprungen — Manch froehlich lydichen gesungen. L. Rhyt. IX. §.

II. FEJEZET.

Mint tisztelte már kis korában az Istent a kedves sz. Erzsébet.

Elegit eam Deus et praeelegit eam.
A sz. nőkről szóló Officiumban.

V ans avoit d'aage droit
Sainte Ysabiaux la Dieu aimée,
La fille le roi de Hongrie
Quant a bien faire commensa.
Rutebeuf. Kézirat. a kir. könyvt. 7633.

Azon magasztos hivatás kifejlődését, melyet a kis Erzsébetben már bölcsőjétől fogva észre lehetett venni, két ok segítette elő jókorán ama család kebelében, melyből így kiszakíttatott. Először ugyanis minden keresztény erénynek fejedelmi méltósággal egyesített példányát látta Hedvigben, anyjáróli nagynénjében, Lengyelország hercegnéjében, ki később megérdemlé, hogy a nép szentnek tisztelje, s kinek buzgó ahítatossága és szigorú életmódja, családja dicsőségének oka és épülésének tárgya, mit Erzsébet föl tudott fogni és követni [1]).

De a befolyás mellett, melyet a példa gyakorlott rá, Isten megengedte, hogy még egy, előre nem látott szerencsétlenség is árnyékot vessen élte első napjaira, azokat megszomorítsa, hogy így jókorán átlássa a világi nagyság gyarlóságát. Két évre ugyanis Thüringiába költözte után, édes anyja, Gertrud királyné, kora virágában, férje alattvalói által kegyetlenül meggyilkoltatott. Halálának okát különféleképp adják elő; némelyek szerint a horvát- és dalmátországi bán gyilkolta meg, hogy ez által magát megboszúlja Berchtold patriarkán, a királyné fivérén, ki nejét megsértette [2]). Egy másik, sokkal hitelesebb vélemény szerint azonban, a férje élete ellen irányzott összeesküvésnek lett áldozata, midőn t. i. magát tette ki az összeesküdtek halálos dö-

[1]) Melancht. Chron. l. V. ep. Liebknecht p. 29 et 57.
[2]) Bonfin. Dec. IV. lib. VII. p. 284. — Dlugosz. — Engel, Geschichte Ung.

fésének, hogy amaz időt nyerjen menekedni
nemsokára Erzsébethez is eljutott, és a tört
mást, melyet rá e hír okozott, egyhangulag a
dolkodás és benső ahítatosság főforrásának
gyermek tetteiben napról napra mindinkább ny

A tartományi gróf, mindjárt Erzsébetnek
kezte után, leendő menyével majdnem egykorú,
előkelőbb nemes családjaiból származott hét h
ki, ezek között tulajdon lányát Agnest is,
együtt neveltessenek. Ezek egyike, az Erzs
évvel idősb öt éves Guta, majdnem egész hal
gálatában, s ki, midőn az Isten Erzsébetet m
és szentségének híre az egyházi tekintélyek
gára vonta, nyilvánosan kikérdeztetvén, elb
gyermekkori emlékeit. Ugyanennek gondosan
székhez küldött tanúbizonyság-tételéből birj
adatok ismeretét, melyeket Erzsébet gyerme
zólag itt közlünk.

---

[1]) Midőn a királynak tanácsolta, hogy meneke

Et iou en la garde de Dieu
Remanrai, qui garde est de tous
De moi ne me chaut, fors de vous.

Le moine Rob

Ez nem igaz, mert Endre ekkor Galliciában v

Kézirat a királ

E második véleményt tartják az egykorú irók
sterbach Caesar is, ki még a királyné két fivérének él
folyásától menten, így ir : Quorum sororem Ungaror
sibi junctam dum plurimum amaret, et ejus gratia
multitudo in regno Ungariae est, foveret et exaltare
et invidiae stimulis agitati, ipsum regem cum omni d

Ezen gyönge korától fogva minden gondola
vágyban látszott összpontosúlni : Istennek szol
mennyországot megérdemelni [1]). Valahányszor c
hette, bement a várkápolnába, és ott az oltár z
rúlva, egy nagy zsoltárkönyvet nyittatott ki maga
még olvasni sem tudott, [2]) azután összekulcsolván
szemeit ég felé emelvén, korát megelőző komoly
el az elmélkedésbe és imádságba.

Társnéival játszva, például egy lábon ugr
irányozta mozdúlataikat, hogy mindnyájoknak
kellett elfutniok [3]), s ha ezt ilyenkor zárva t
csókolta az ajtót s a külfalakat, az ott elrejtett Is
retetből. Játékaiban mindenkor az Istenre gon
ménylette, hogy valamit nyerni fog, azt neki ig
nyerni [4]), mert minden nyereményét szegény lányo
meghagyással, hogy bizonyos számú miatyánko
mondjanak el. Mindenkor alkalmat keresett Isten
s midőn bizonyos akadályok miatt nem imádko
tehetett annyi térdhajtást, mint különben tenni ak
szólott játszótársnéihoz : „Feküdjünk a földre, h
nagyobb közölünk." Ő így egymásután mindegyi
és ezen időt Isten előtti önmegalázásra és egy an
elmondására használta. Később, midőn már nő s any
elbeszélte jókedvüen ezen ártatlan gyermekkori

Gyakran kivezette barátnéit a temetőbe, s íg

---

[1]) Coelestibus prout poterat intendebat. Theod. I.

[2]) Cum esset quinquennis et litteras omnino ign
Anc. p. 2012.

zájok : „Gondoljátok meg, hogy egykor nem leendünk egyéb pornál“; midőn pedig a csontházhoz értek, mondá : „Ime a halottak csontjai; ezen emberek egykor éltek, mint mi mostan, és meghaltak, mint mi egykor meghalunk; azért szeretni kell az Istent; borúljatok le, s mondjátok velem: Urunk! a te kegyetlen halálod és kedves anyád Mária által, szabadítsd meg e szegény lelkeket szenvedéseiktől. Urunk! a te öt szent sebed által add meg nekünk az üdvösséget.“ Ebben állott, egy történetiró mondása szerint, tánca s játéka [1]. A lánykák elmondák utána az imákat, és gyakran el voltak ragadtatva a szellemi hatalomtól, melyet ilyenkor Erzsébet gyakorlott fölöttük, és sokszor elmondák, hogy ilyenkor a kisded Jézus kereste föl őt, gyöngéden üdvözölte, és vele játszott. Erzsébet azonban szigorún megtiltotta nekik eféle dolgokról szólani [2].

Szórakozási idején kivűl annyi imát igyekezett betanulni, mennyit tehetsége csak engedett. Mindazokat, kik előtte Istenről s sz. törvényéről beszélni akartak, már egyedül ennélfogva is megkedvelte [3]. Föltette magában, hogy naponként bizonyos számú imákat mondand el, s midőn ezen önkényt magára vállalt kötelesség teljesítésében az éj beállta előtt akadályozva volt, azután pedig teremhölgyei lefeküdni kényszeríték, Dávidként megemlékezett az Urról fekhelyén, és sohasem késett tartozását leróni az alatt, míg mások azt hitték, hogy alszik [4]. Már a ker. szüzeknek parancsolt szerénység becsét is fölfogta, miért is fátyolát mindenkor úgy igazította, hogy gyermeki vonásait legkevesbbé sem volt lehetséges kivenni [5].

A határtalan szeretet, mely később életével azonosúlt, már most föllángolt kiválasztott lelkében. Minden pénzét, melyet nevelő-szülőitől kapott, vagy tőlök bizonyos szin alatt kicsikarhatott [6], a szegények között osztotta el. Folytonosan ösz-

---

[1]) Ce fus ces droits entendemens.
Ces geux et ses esbatemens. l. c.

[2]) Passionale f. 57.

[3]) Vita Rhyt. IX.

[4]) Et ab ancillis lectum ingredi cogeretur. — Floren. kézir. 151. sz. Memor fui tui sat.

[5]) Passionale f. 57.

[6]) Harpagatam a parentibus vafre pecuniam pie miserabilibus erogasse. Bonfin Dec. Hung. IV. lib. VII. 284.

szejárta a vár konyháit s éléstárait, hogy ott a maradékokat összeszedvén, szegény kiéhezett embereknek elvigye, mi által természetesen már akkor keltette föl maga iránt a házi cselédség elégületlenségét [1].

A mint testben öregbedett, s növekedett erényben és jámborságban, akként mindinkább magába visszavonultan élt, egyedül az Istent tartván szemei előtt, ki őt kegyelmeivel már akkor csodásan fölékesítette.

E kor szokása szerint a hercegnék és magas származású ifjú hajadonok [2] sorsvetés utján a sz. apostolok közől különös védszentet választottak magoknak. Erzsébet, ki már a sz. Szüzet pártfogója- s különös védasszonyaúl választotta [3], azonfölül még tisztelettel, söt — mint egy kézirat mondja — különös baráti hajlammal viseltetett sz. János evangelista, a szüzi tisztaság példányképe iránt is [4]. Buzgón kérte tehát az Urat, miszerint úgy igazgassa választásukat, hogy nála a sors sz. Jánosra essék; ezután társnéival alázatosan a választáshoz fogott. Történt pedig e választás 12 viaszgyertya által, melyek mindegyikére egy apostol neve volt irva; ezekből, miután az oltáron összevegyítettek, minden sorsoló huzott egyet. A gyertya, mely szent János nevét viselte, eleintén azonnal Erzsébetre esett, de ő nem elégedvén meg vágya ez első teljesülésével, még kétszer megújítatá a kisérletet, de mindig ugyanazon eredménynyel. Igy tehát mintegy ajánlva látá magát szeretett apostolának a gondviselés különös nyilatkozata által; növekedett is irántai tisztelete, melyhez egész életén által hü maradt olyannyira, hogy soha semmit sem tagadott meg, mi tőle sz. János nevében kéretett, lett volna az akár valamely bántalom megbocsátása, akár valamely jótét végbevitele [5].

---

[1] Cod. Heidelb. 2. A heidelbergi kéziratok életének e helyén említik a rózsákróli csodát, melyet más hiteles tekíntélyek is említenek azon különbséggel, hogy néhány évvel későbbre teszik. l. a VIII. fej.

[2] Secundum consuetudinem dominarum. Dict. IV. Ancill. 2013.

[3] Cod. Flor. p. 154. — Ann. de Hainaut l. XLVI. c. XXII.

[4] Johannes Evangelista — Dirme herzen lac vil na — An sunderlicher vruntschaft. Cod. Arg. f. 199.

[5] Theod. l. 4. Ruteb. kézir p. 30.

Ezen sz. védnökség alá helyeztetése új ösztönt adott ez ahítatos gyermeknek arra, hogy magát a mennyországra annál érdemesbbé tegye, keresztény kötelmeit szorgosban teljesítse, és önmegtagadását annál nagyobb mértékben gyakorolja. Az Isten nevét a beszédbeni óvatosság által is szentelte. Vasár- és ünnepnapokon ékességeiből valamit mindig félretett, inkább kivánván Istent lelki alázatosság mint cifraság által tisztelni. Guta azt mondja, hogy ilyenkor keztyűt, vagy akkor divatozott szalagos kézfodrot vagy épen nem, vagy csak szent mise után viselt [1]).

Mindennap keresett alkalmat, akaratját csekély dolgokban megtörni, hogy így nagy áldozatokra is szoktassa magát. Fölhagyott a játékkal, ha a nyert siker által örömre hangoltatott, mondván: „Most, midőn a szerencse kedvez, Isten iránti szeretetből el akarom hagyni.“ Magyarhon és mostani honának szokása szerint szeretett táncolni is; de egy körlejtés után azonnal mondá: „Elég ez egy a világért, a többitől Jézus Krisztus tiszteletére megfosztom magamat.“ [2])

Jegyesét, az ifjú Lajost, ki ilyenkor mindig közelében volt, s kit Erzsébet is örömmel szemlélt maga körül, „kedves fivérem“ névvel szólitá, s ez is őt kedvesének vagy kedves nővérének hivta [3]).

Ilyenek voltak e lányka gyermekévei [4]). Szép s fönséges vala a hivatás, melyre őt az Isten kijelölte, de földi létének napjai meg is voltak számlálva, mert az Isten csakhamar elhítta a földről, hogy elfoglalja helyét az égben. Igy tetszett Istennek különös kegyelmei kincsét megnyitni számára; élete

[1]) Nec chirothecas, nec manicas consuendo stringere consuevit. Dict. IV. Ancill 2013 . . . Gebrisene ermele . . . Cod. Cal. CV. Antequam missarum solennia complerentur. Cod. Flor 151.

[2]) Modo in optimo successu pro Deo dimittam . . . Sufficit mihi unus pro mundo circuitus, reliquos pro Jesu Christi nomine intermittam. Dict. IV. Anc. i. h.

[3]) Si hies er sie bul und meine liebe Schwoester. Pass. 57.

[4]) Cil bien de cele douce enfance
Faissoient au monde domontrance
De plus grans biens a en avant
Ki puis li sont venu devant.
Le moine Robert. Mss. 1862.

sokkal rövidebb volt, hogysem helyet találhattak volna szivében azon benső izgalmak, melyek sok dicső szent életét teszik nevezetessé. A sziv egyetlen zivatara sem homályosította el azon mennyei sugárt, mely őt a bölcsőtől a sírig kisérte. Áldásteljes életében minden illett egymáshoz. Nem ő az egyedüli az Ur szolgálói közől, ki jó korán teszen tanúságot az Isten irgalma- és hatalmáról. És bizonyára misem ragyog a keresztény szemeiben kedvesebb fényben, mint az ily nagy lelkek hajnalpirja, kiknek rendeltetésök az eget és földet megvilágosítani.

III. FEJEZET.

Mit kelle szenvednie a kedves sz. Erzsébetnek Istenért, férjhez menete előtt.

> Euntes ibant et flebant, mittentes semina sua. Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos.
> Zs. 125 7, 8.

Alig érte el Erzsébet kilencedik évét, midőn jegyesének atyja, Hermann, tartományi gróf (1216) meghalt. Ez egykor éjjel álmában látta, hogy a kivégzettek hullái, melyek az itélet végrehajtása helyén Eisenach kapuin kivül ki voltak téve, fehér szüzekké átváltozva, élökön a boldogságos Szüzzel és sz. Katalinnal, kiket különösen szeretett, ágyához jöttek, és így szóltak hozzá: „E helyen építs nekünk egy házat, és szállíts bele szüzeket, kik mieink legyenek, te azután rövid idő múlva egyesülni fogsz velünk [1]). Hermann hiven engedelmeskedett e parancsnak. A mondott helyen nőzárdát alapitott sz. Katalin védnöksége alatt; első fejedelemasszonynak Imaginát, fiatal brabanti özvegy hercegnét tette oda, [2]) s e helyen kivánkozék

---

[1]) Chron. Thur. 1702. Rothe.

[2]) Rothe azt mondja, hogy az első fejedelemasszony özvegy lévén, a fátyolt fölvéve, nem vehette föl egyszersmind a szüzeség koronáját; a többi szerzetesnő is, ki akkor tett fogadást, iránta való szeretetből lemondott

egyszersmind utódaival temetkezni is [1]). Nem sokára ezután meghalt, és rendelete szerint oda el is temettetett. Az alig 16 éves fiatal [2]) Lajos, mint atyjának legidősb fia, államai örököse lett, két ifjabb fivére pedig, Raspon Henrik és Konrád birtokrészt és némely tartományok fölötti helytartó-tisztet kaptak, mint ez a thüringiai udvarnál szokásban volt.

Hermann halála Erzsébetre nézve nagy csapás volt. E nemes és vallásos fejedelem folytonosan gyöngéd szeretettel viseltetett Erzsébet iránt korai ahítatosságaért; mindig tulajdon lányának tekíntette [3]), és életében senki sem merészelte a fiatal hercegnét vallási gyakorlataiban gátolni; halála után azonban minden megváltozott. Jóllehet Lajos, kit jegyesének és urának [4]) tekíntett, volt az ország ura; ifjúsága miatt azonban még Zsófia hercegnő, a híres Wittelsbachi Otto bajor herceg lánya fölügyelete alatt volt: ez pedig nehezteléssel nézte Erzsébet buzgóságát, és elégületlenségét gyakran tudtára is adta. Agnes, Lajos nővére, ki Erzsébettel együtt neveltetett, és ki kitűnő szépsége által könnyen hagyta magát a világ hiúságaitól elcsábítatni, haraggal vetette szemére folytonos alázatosságát és elvonúltságát. Minden tartozkodás nélkül ismételgette előtte, hogy csak szobalánynak [5]), vagy szolgálónak született. Többi társnéi pedig látván, hogy Erzsébet naponként mindinkább viszszavonúl játékaiktól, s víg, könyelmű életökben semmi részt sem veszen, ismételték azt, mit Agnestől hallottak, s Erzsébetet

---

arról, s hogy e szokás azután fönmaradt. Hozzáteszi még a szerző, hogy e szertartáson a 8 éves Erzsébet jelen volt. — Ezen hely csak annak figyelembe vételével érthető, hogy hajdan a zárdanők háromrendű fátyolt szoktak fölvenni, t. i. a bevételi, eskületételi s fölszentelési fátyolt. Az utóbbit, melyet most már nem szokás többé föladni, csak szűz nyerheté meg. (L. Porubszky Jus Ecclesiasticum Agriae 1858. p. 274--275). És ezt látszik szerző itt érteni.

[1]) E zárda, mely az ország kat. fejedelmei nagyobb részének temetkezési helyűl szolgált, a reform által töröltetett el, későbben II. János György szinházzá változtata át, most pedig egy, a csillaghoz czímzett szálloda foglalja el helyét. — Thom. Schloss Wartburg § 72.

[2]) Született 1200. Sz. Mihálhó 28 án. Galletti Hist. Thur. II.

[3]) Kochem pag. 805.

[4]) Erin herren und fridil. Rothe i. h.

[5]) Gurteill maydt. Vita Rhyt. IX. §.

nyilvánosan kigúnyolták. Végre a fejedelmi udvar legbefolyásosb tisztjei, nem tekíntve királyi származását, nemét és gyönge ifjúságát, nem pirúltak őt nyilvános gúnyolásaikkal s méltatlanságaikkal üldözni [1], egyhangulag mondogatván, hogy Erzsébetben semmi sincs, mi hercegnőre mutatna.

És valóban, Erzsébet bizonyos idegenséget tanúsított is a melléje adott grófi és nemes hajadonok társasága iránt; ő inkább a szegény eisenachi polgárlányok vagy szolgálói társaságát kereste [2]. Kiváltképen szerette körébe gyüjteni azon szegény asszonyok gyermekeit, kiknek alamizsnákat osztogatott. A méltatlanságok, melyeknek ki volt téve, csak édesebbé és kedvesebbé tevék előtte ez alacsony társaságot, és szivében a kevélység, megsértett önszeretet vagy türelmetlenség érzetének sohasem engedett helyet. Ezen emberi igaztalanság és világi nyomor azonban csak kötelék volt, mely őt annál szorosabban fűzte Istenhez, — ez adott neki új erőt, hogy hivebben szolgálhassa, és forróbban szerethesse. Mint liliom a tövisek között, úgy virágzott és növekedett az ártatlan Erzsébet a keservek között, — mond egyik életirója, — és terjeszté maga körül a türelem és alázatosság édes illatát [3].

Ezen idő körül alázatosságának oly példáját adta, melyet életirói mindnyájan gondosan fölemlítenek. Nagy-Boldogasszony napján a sz. Szűz tiszteletére szentelt egyházakban nagy bucsúk engedtettek, mely alkalommal az azon évi gyümölcsből és gabonából áldozat mutattatott be a sz. Szűznek [4]. E napon Zsófia fejedelemasszony így szólott Agneshez és Erzsébethez: „Indúljunk be Eisenachba, és menjünk szeretett Asszonyunk egyházába meghallgatni a német lovagok nagy miséjét, kik őt különösen tisztelik, talán sz. beszéd is fog róla tartatni [5]. Ve-

---

[1]) Potentes quidam secretarii ... amaris verborum injuriis eam afficiebant, et protervis insultationibus ejus teneritudinem perturbabant. Theod. I, 5.

[2]) Cum ancillis semper et pedissequis, u. ott.

[3]) Velut lilium inter spinas, innocens Elisabeth florens et germinans pungebatur aculeis, sed humilitatis et patientiae fragrans suavitatis diffundebat odorem. Theod. I, 5.

[4]) Innét vagyon e név (Würtzweih) l. Haltaus Calend. Germ.

[5]) Dae singen schoene messen die deutschen herren,
Die unser lieben frawen tag sonderlich ehrenn

gyétek föl legszebb öltönyeiteket és arany koronáitokat" [1]). A két fiatal hercegné e parancs szerint elkészülve [2]), lement vele a városba, s mindnyájan belépvén az egyházba, egy nagy feszület előtti imazsámolyra térdeltek le. A szenvedő megváltó képének láttára Erzsébet levévén koronáját, a padra tette, maga pedig haján kivül minden más fej-ék nélkül a földre borúlt [3]). A fejedelemnő ezt látván, nyers hangon kérdé: „Mi jut eszébe Erzsébet kisasszony? mit akar ismét tenni? ki akarja magát nevettetni az egész világtól? hajadonoknak egyenesen kell magokat tartaniok, és nem a földre feküdniök, mint az esztelenek, vagy a vén zárdanők teszik, kik fáradt lovakként ledőlnek. Nem tehet-e úgy mint mi, hogy a helyett roszul nevelt gyermek módjára viseli magát? Talán nagyon nehéz koronája? Vagy mit jelent az különben, hogy mint egy paraszt, görnyedten fekszik itt [4])? Erzsébet fölemelkedve, alázatteljesen felelt: „Szeretett asszonyom! ne nehezteljen rám. Ime itt vagyon szemeim elött Istenem és királyom, az édes és irgalmas Jézus, hegyes tövisekkel

Dae predigt man von ihr auch vielleichten.
Vita Rhyt. XIV. §.

[1]) Decenter compositae et auro et gemmis coronatae. Theod. I, 5.

[2]) A darmstadti kézirat itt pontosan előszámlálja az öltönyöket, melyeket Erzs. Agn. és két más, velök együtt nevelt lány viseltek: „Mind a négy, — így szól, — egyenlő díszben volt, egyenlő szinű öltöny-, hajszalag-, karperec-, mell ék-, felöltöny-, köpeny-, homlok-szalag- és fátyollal.

Borsen und harbant
Bratchen und forspan
Surkot und kidele an
Huben und hullen
A stirnen unde an nüllen.

[3]) Und legt sich in iren blossen haer. -- Vita Rhyt. i. h.

[4]) .... Juugfrau Elisabet
Wolt ir uns nu ein newes machen ...
Dae unser die leute lachen ...
In der weysen als die alden nonnen ...
Die dae seyn also gar fawell
Das sie niederfallen wie ein muder gaull ...
Ist euch der krantzs zu schwere wurden ...
Und liegt kromb als ein gebawer.
Vita Rhyt.

megkoronázva, és én, ki nem vagyok egyéb hítvány teremtménynél, én viseljek előtte gyöngygyel s drágakővel ékesített koronát? az én koronám által az övét csak kigúnyolnám" [1]). Ezután keservesen kezdett sírni, mert Jézus szeretete gyöngéd szivét már megsebzé [2]). Azután hátratámaszkodott ismét padjához, mint előbb, Zsófiat és Agnest beszélni engedle kedvök szerint, maga pedig tovább imádkozott oly hévvel, hogy köpenye szeglete, melyet szemei előtt tartott, könyeitől egészen átázott [3]). A két hercegné, hogy a nép észre ne vegye e föltűnő ellentétet, kényszerítve látta magát hasonlót tenni, t. i. köpenyeiket szemeik elé vonni; a történetiró hozzáteszi, hogy sokkal jobban szereték, ha ezt tenniök nem kell vala [4]).

Az eféle jelenetek mindinkább csak fokozhatták a gyülölséget, melylyel profán lelkek már előbb is viseltettek iránta. Úgy látszik, e gyülölség évei számával folytonosan növekedett, és midőn már férjhez menési korát elérte, az egész thüringiai udvar részéről dühös rohamként tört ki ellene a gyülölség és üldözés. A tartományi gróf rokonai, tanácsosai, előkelő hűbéresei, mindnyájan ellene nyilatkoztak [5]). Fönnhangon mondogatták, hogy atyjához vissza kell küldeni, és az adott szót visszavenni; mert az ilyen béguina [6]) (németalföldi zárdanő) nem uralkodójoknak való; ennek oly nő kell, ki széles összeköttetéssel, gazdagsággal és királyi erénynyel bir; hogy

[1]) Liebe frau nu verargt mir das nicht . . .
Wie der suesse und der milde
Mit scharfen dornen ist gekrönt . . .
Von meiner kron wird er gehönt
Vita Rhyt.

[2]) Vulneraverat jam tunc charitas tenerum cor, gladiusque dominicae passionis pertransierat animam ejus delicatam. Theod. i. h.

[3]) Vita Rhytm. i. h.

[4]) Sie hetten als gerne von ir gesehen
Das es vor den leuten nicht war geschee. U. ott.

[5]) A cognatis proximis, vasallis et consiliariis sponsi sui . . . manifestas persecutiones perpessa est. Theod. I, 6.

[6]) Eine solche béguina wir ane nicht eben. Vita Rhyt. XII. A 13-ik század első felében, Erzsébet ideje körül, Francia és Németország városai nagyobb részében társulatok alakúltak szüzek és özvegyek között, kik b é g u i n a név alatt, — a zárdát kivéve, — minden szerzetesi fogadalomra kötelezték magokat. Megmaradtak családjaiknál, vagy más házak-

jobb volna neki egy szomszéd uralkodó lányával egybekelnie, ki neki szükség esetében segélyt nyújthat, mit Erzsébet atyja a nagy távolság miatt úgy sem tehetne; ugyane távolság miatt a lányán elkövetett sérelmeket sem boszúlhatja meg, ha csakugyan szivére veszi, mert úgy látszik, lányát már elfeledte, minthogy az anyja által igért jegyhozomány-pótlékot még nem küldötte utána [1]. Az ifjú herceg társai mindenképen igyekeztek őt rábirni, hogy elhagyván Erzsébetet, küldje vissza hazájába, minthogy ő nagyon félénk és tartozkodó [2]. A herceg anyja minden úton-módon igyekezett Erzsébetet rávenni, hogy valamely nőzárdában a fátyolt vegye föl [3]. Agnes mindenütt üldözte megvetésével és gúnyolásaival, szünet nélkül ismételvén előtte, hogy eltévesztette hivatását, mert inkább szolgálóvá kellett volna lennie [4]. „Erzsébet kisasszony, — így szólott egykor hozzá, — „ha azt véli, hogy bátyám önt nőül veendi, nagyon csalatkozik, vagy legalább is egészen mássá kell önnek alakúlnia, mint milyen most“ [5].

Hasonló szemrehányásokat kellett neki naponként hallgatnia: érezte is mélyen helyzete keserűségét; alig bontakozott ki a gyermekség karjaiból, máris támasz, barát és emberi vigasz nélkül látta magát hazájából mintegy számüzve, egy idegen udvarban, megfosztva az atyai védelemtől, kitéve azok durvaságának és üldözésének, kik mind Istennek mind neki ellenségei voltak; átlátta mindinkább, hogy élete nem egyéb mint vándorlás ez állhatatlan világon [6]. Istenéhez folyamodott, ő rá bizta csöndességben fájdalmát, s egész szivét kiöntötte előtte. Saját akaratját a meny-

---

ban laktak, melyek béguinages név alatt különösen az ő számukra voltak, hasonlóképen mint azok, kik még most is Gent- és Brugesben vagynak. Ezek azonnal Erzsébetet választották pártfogónéúl, és így az alázatos hercegnére nézve tisztelet-cím lett azon névből, melylyel ellenei gyalázták.

[1]) Ugy. ott.

[2]) Ettmüller. Krieg uf die Wartburg. 196. l.

[3]) Domina Sophia satagebat operose . . . . Theod. I, 6.

[4]) Eine dienst mayt were an ir vertorben. Vita Rhyt. l. c.

[5]) Frawlein Elisabeth wan ihr gedencket meinen herrn bruder etc. Kochem 805. l.

[6]) Die jungfrawe erkande
Daz sie ellende were.

nyei atyáével egyesíteni törekedett, és imádkozott, hogy teljesítse Isten szeretetteljes akaratját, s bocsássa rá mindazon kisérteteket, melyeket alkalmasaknak itél [1]). Miután így a feszület lábainál újra megtalálta a békét, és magát Istennek tökéletesen átengedte, összegyűjtötte szolgálóit s azon szegényeket, kiket társainak választott, és megkettőztette irántoki szeretetét [2]); mi által másrészről a két hercegné és az udvarnokok maga elleni támadásait és csufolásait is megkettőztette.

E helyen egy életiró, elbeszélését félbeszakítva, a következő imát intézi a szenthez : „Oh szeretett sz. Erzsébet! tisztelem erényes ifjuságodat, és fájlalom veled együtt megvettetésedet és üldöztetésedet. Miért nem töltöttem én is gyermek-éveimet oly szentül el mint te? Miért nem tűrtem én is oly békésen nehézségimet mint te? Kérlek boldog gyermekségedre, töröld el az én gyermekkori roszaságomat, és hősi tűrelmedre, szerezz nekem bocsánatot tűrelmetlenségemért és hibáimért [3]).

Von ir fader huse hie
Je baz ie baz erkande sie
In leide unde auch in pine
Daz si eine pilgerin
In dirre unsteden welde was.
Cod. darmst.

[1]) Medullitus ingemiscens confugit ad Dominum. Theod. i. h.

Unde klagte ime ir leyt in dem stillen
Und gab iren willen in seinen willen
Vita Rhyt. XII. §.

Und bevalch sich unsern Herrn mit gantzem hertzen das er sinen allerliebsten willen mit ir in allen dingen vollebrechte. Cod. Heid. CV.

[2]) Mit in ir kosen si gefinc. Cod. darm.

[3]) Kochem M. 806. l.

IV. FEJEZET.

Mint maradt hű a fiatal Lajos herceg a kedves szent Erzsébethez, és miként vette őt nőül.

Laetare cum muliere adolescentiae tuae . . .
In amore ejus delectare jugiter.
Példb. 5, 28—29.

Az igazságos Isten, ki összegyűjtötte szeretett lánya, Erzsébet imáit és könyeit, nem késett alázatosságát és türelmét megjutalmazni. A fiatal herceg Lajos egész udvara közepett egyedül nem hagyta magát eltántoríttatni, és füstbe eresztvén övei [1]) minden reményét és várakozását, hű maradt ahhoz, kit gyermeksége óta jegyesének tekintett. Irántai szeretete napról napra nőtt, és jóllehet nem nyilvánította azt, valószinüleg anyja iránti tekintetből, de azért nem kevesbbé gyökerezett ez érzemény szivében: Anyja gúnyolódásaira és intéseire oly kevessé hallgatott, mint álbarátai tanácsaira és a szenvedélyek szavára. Örömmel és csodálkozással szemlélte Erzsébetben azon erényeket, melyek által a világ gyülöletét magára vonta, t. i. véghetetlen szeretetét; boldognak tartotta magát, hogy tőle ezen erényeket eltanulhatja [2]). Káplánja, Berchthold, ki életét irta, nem kétkedik, hogy az Isten titkos sugalat által irányozta szivét a királyi számkivetett felé [3]), mert nemcsak emberileg szerette, mint leendő nejét, hanem mint nővérét Krisztus Jézusban oly szeretettel, melyet a mindenható keze látszott szivébe oltani [4]). Minél inkább ostromolták a gonoszok hitszegő tanácsaikkal, annál inkább érezte lelkét az ártatlan idegen iránti hűség- és gyöngédségtől áthatva; mennél inkább látta őt erénye s ahítatossága miatt üldöztetni, annál inkább érezte a szükséget,

---

[1]) Contra spem et omnium opinionem. Dict. IV. Anc. 2015.

[2]) Das wolte er von ir lernen. Vita Rhyt. XIV. §.

[3]) Occulte inspiratione sua ad dilectionem exulis reginae cor et affectum principis inclinavit. Theod. ex Berthold Mss. p. 41.

[4]) Sunder mit einer ingegossener goetlicher liebe und Minne in Gott. Cod. Heid. CV. 6.

hogy őt szeresse és védje [1]. Föl is használt minden kinálkozó alkalmat, hogy őt szomorú pillanataiban, mennyire anyja megbántása nélkül tehette, titkon vigasztalja [2]. Igy magánosan, Istenen kivül, ki sz. egyességöket már megáldotta, minden más tanú nélkül beszéltek egymással titkos kölcsönös szeretetökről; a fiatal herceg gyöngéd bátorító szavak által igyekezett a sebeket, melyeket mások ifjú lelkének okoztak, enyhíteni [3], s ez édes beszélgetések Erzsébetnek kimondhatlan vigaszt nyújtottak [4]. Minden alkalommal, midőn távolabb útra menvén, kereskedő városon utazott keresztül, vett valamit, mi vagy igen becsesnek vagy ritkának látszott előtte, hogy azzal jegyesének kedveskedhessék. Üres kézzel sohasem tért vissza; vagy korállokból készült sz. olvasót, kis feszületet, sz. képet, vagy kést, pénztárcát, keztyűt, mell-ékszert, nyakláncot vagy arany melltűt, vagy akármi olyant hozott mindig, mi előbb még nem volt meg [5]. Erzsébet örömtelten ment a visszajövőnek eléje őt üdvözleni, ki gyöngéden karjaiba zárván őt, átadta neki, mit hozott, mint szeretete zálogát és annak jelét, hogy utjában rá gondolt [6].

---

[1] Cod. Heid.

[2] Sponsum suum moeroris et tristitiae in omnibus habuit consolatorem occultum. Dict. IV. Ancill. 2013.

[3] Ut in solitudine secreti et mutui amoris loqueretur ad cor ejus dulciter, dicens sibi verba bona, verba consolatoria. Theod. l. c.

[4] Dasselbige half sie sere nu. Vita Rhyt XII. §.

[5] Irgend in eine grose statt
Dae man koestliche dinge feyl hat
Als pater noster von Korallen
Oder ein seuberlich creutzichen
Oder was der anders mochtegesein
Das sie vor hatte nicht
.... Ein messer oder ein peuttel
Oder hentschuc, vorgespan, nolden keyt. U. ott.

[6] Zu warzeihen das er an si gedacht
... Und wenn er danne heim kaem
An seinen arm er sie nam
Wen sie guetlich zu ime gieng
Und ine nach iren sitten empfieng

Midőn azonban egykor utjában több idegen nemes kisérte, kik visszautazásaig tőle el nem távoztak, elfeledte Erzsébetnek a szokott ajándékot meghozni [1]. Erzsébet a sok üldözés és igaztalanság által bizalmatlanná tétetve, élénken szivére vette ezen elfeledtetést, mit ellenségei észrevévén, azzal, mint Lajos változásának előjelével dicsekedtek. Összetalálkozván Varila Gaultierrel, a főpohárnokkal, ki őt Magyarországból elhozta, és kire a király különösen bizta, ki tehetsége szerint mindig küzdött a többi udvarnok ármányai ellen, nem tartoztathatá magát, hogy e régi barátjának szive fájdalmát föl ne födözze. A jó lovag megindúlt fájdalmán, s igérte, hogy urával felőle szólani fog; mire nemsokára alkalom kinálkozott is, midőn a herceg őt egy, Wartburg környékén tartandó vadászatra magával vitte. Az erdőben lefeküdtek a gyepre oly helyen, honnét az Inselberget, Thüringia legmagasb hegyét [2]) lehetett látni: itt így szólott Gaultier úr a herceghez: „Kegyes leszen uram egy kérdésemre felelni?“ mire a jó fejedelem így felelt: „Szólj egész bizalommal, s minden kérdésedre válaszolok.“ Tehát megmondom, — szól tovább a lovag, — „mit fog kegyelmed tenni Erzsébet kisasszonynyal, kit én hoztam? nőül fogja-e venni vagy visszavévén adott szavát, atyjához hazaküldi?“ [3]) Mire Lajos fölemelkedve, kinyújtá kezét Inselberg felé, mondván: „Látod e hegyet előttünk? ha aljától kezdve egészen csúcsáig aranyból volna, és nekem adatnék azon föltét alatt, hogy Erzsébetet visszaküldjem, nem tenném. Gondoljanak vagy mondjanak felőle mások, mit akarnak; én csak azt viszonzom: őt szeretem, annyira, hogy nála mitsem szeretek jobban e földön; én Erzsézsébetet birni akarom, minthogy erénye- és ahítatosságaért

---

Dae gab er ir was er braht hatte
Also er mit ir seine liebe bestatte.

Vita Rhytm. XII. §.

Ab initio sollicitus erat, cum aliunde rediret, eam allatis xeniis honorare, et amplexibus delinire. Theod. 1. 6 Suppl. ap. Mss. Bolland. Brux.

[1]) Adam Ursin 1279.

[2]) Ettmüller krieg uf Wartburg 196. l.

[3]) Placeat tibi ut loquar ad te Domine mi . . . Loquere confidenter, et ego quidquid tibi conveniens fuerit revelabo. Hic ergo, inquit miles, obsecro mi etc. Theod. I, 7. Vita Rhyt. l. c.

ő kedvesebb előttem az egész földnél, és a világ minden gazdagságánál.“ [1]) „Legyen tehát szabad, — viszonzá Gaultier, — neki ezt megmondanom.“— „Mondd meg neki, — szóla a fejedelem, — mondd meg neki, hogy senkire sem hallgatok, bármit mondjanak ellene, s hűségem új záloga gyanánt nyújtod át neki ezt.“ Ezt mondva, tárcájából egy ezüst keretű kettős tükröcskét vett ki, melynek egyik oldalán csak a tükör üvege, a másikon fölfeszitett Üdvözítőnk képe volt látható [2]). A lovag sietve fölkereste Erzsébetet, és ismételvén előtte a hallottakat, átadta a tükröt. Ez mosolygott örömében [3]), és megköszönte számtalanszor Gaultiernek e tettét, ki atya- és barátként gondoskodott róla [4]), azután kinyitotta a tükröt, s látva Jézus Krisztus képét, hévvel csókolta és szorította szivéhez [5]).

Egyébiránt a pillanat már elérkezett, melyben Lajos keresztényi és fejedelmi szavát megtartva, Erzsébetet hosszú türelmeért megjutalmazza, és sok szomorúsága után megvigasztalja. 1218-ban, sz. Kilian napján, miután a herceg kora 18. évét elérte, több nemes ifjúval az eisenachi sz. György egyházban lovaggá ütttette magát; a naumburgi püspök adta a szent áldást kardjaikra [6]). Idegen fejedelem nem volt jelen, mert Lajos kijelenté, hogy csàk Isten, és hű alattvalói által akar lovaggá lenni [7]). A következő évet a mainzi érsek ellen viselt háborúban töltötte el; ez Hermann fejedelemmeli civakodások követ-

[1]) Da erhob sich Ludvig: „und wenn der Ertberg eitel gold wäre, und ich ihn haben solte wenn ich meine Elsbeth verstiesse . . . Ettmüller i. h. Elisabeth ego diligo, ejusque matrimonio nihil praepono. . . . Theod. l. c. Man sage was man sage, so spreche ich das. Sy ist mir lieb, unde uf diesem ertriche ich nichts lieber habe. Berth. Mss 42. — Ich will myn Elisabeth haben. . . . Cod. Heid. 7.

[2]) Proferens de bursa sua . . . speculum duplex argenteis inclusum sedibus, una parte simplex vitrum, et in altera parte imaginem praeferens crucifixi. Theod. l. c. — Ily tükrök Németországban egészen az utóbbi időkig használtattak. Raumer Hohenstaufok története szerint e tükör keletről jött és elefántcsontba volt foglalva.

[3]) Conceptum gaudium risu jucundissimo propalavit. Theod. l. c.

[4]) Vita Rhytm. l. c.

[5]) Adam Ursin. l. c.

[6]) Vita Rhytm. l. c.

[7]) Nicht andirs wolde her syne ritterschaft empfaen, danne von gothe unde synen mannen. J. Rothe. Chr. Th. 1708.

keztében Lajost kiközösítette; ez azonban hirtelen Hassiába ütvén, a főpap és barátai birtokait pusztította, s így békét kérni kényszerítette. 1219-ben, sz. Bonifác napján, Fuldában gyültek össze, hol Lajos föloldoztatott, és teljes kibékülés jött létre. Innét visszajövén, kinyilatkoztatta szándékát, hogy arájával egybe akar kelni, s ez által egyszerre elnémította a rágalmakat és hitszegő tanácsokat, melyeknek ez előbb áldozatja volt. Senki sem mert már a herceg elhatározott akaratjának ellenállni, s az emberek ravaszsága már ezután képtelen volt két lelket egymástól elválasztani, kiket Isten örök végzéseiben egyesített. Csodáld, — így szól életirójok, — csodáld e boldog ifjút és szüz férjet, süket maradt a gonoszok tanácsaira, és idegen minden pénzszomjtól, mert tudta, hogy a jó nő ama jobb rész, melyet az Ur azoknak igért, kik jót tesznek a földön [1]).

1220-ban tartatott meg az összekelés Wartburgban nagy pompával, Lajos meghivta Hassia és Thüringiabeli grófjait, azonkivül sok lovagot és nemest, kiket, mint vendégeit, Eisenachban, saját költségén szállásoltatott el. Az urak a tisztet: a menyasszonyt az egyházba kisérhetni, Mühlberg Reinhard grófnak és Varila uraknak engedék, mert ezek hozták öt 9 évvel előbb Magyarországból, s így tehát most kellett nekik akkori küldetésöket bevégezniök [2]); kiséretéhez azonban az egész ország nemes hölgyei és hajadonai csatlakoztak. A történetirók mitsem szólnak azon érzelmekről, melyekkel a nemesség annak diadalát tekintette, kit oly soká megvetett és üldözött; ők e helyett inkább a mise összhangzatos zenéjéről, az ünnepélyek és vigalmak fényéről, és a 3 napig tartott lovagi játékok nagyszerüségéről beszélnek, hol magát több ifjú lovag kitüntette [3]). E 3 napi ünnepély után a nemesek nőikkel egymásután váraikba visszautaztak, s a szokott rend Wartburgban ismét helyreállt. A két ifjú házastárs már ezután tökéletesen egymásénak tekín-

---

[1]) Nullus deinceps ausus est nuptiis et matrimonio Elisabeth verbis vel consiliis contraire . . . nec valuit hominis separare astutia, quos Dei providentia conjunxit . . . Intuere juvenem felicem, sponsumque pudicum . . . quoniam pars bona etc. Th. l. 8.

[2]) Das sye die reyse nun vollent vollbrechten. Vita Rhytm.

[3]) Vita Rhytm.

tette magát [1]). Lajos 20 éves volt, Erzsébet csak 13, mindkettő ártatlan, még inkább szivre, mint korra nézve, egymással inkább lélekben és hitben, mint testben egyesülve; az mondatik rólok, hogy a sz. angyalok mindenkor környezték, minthogy egymást hihetetlen gyöngédséggel Istenben szerették [2]).

V. FEJEZET.

Mily kedves volt Lajos, a kedves sz. Erzsébet férje, Isten és ember előtt.

Erat vir ille simplex et rectus, ac timens Deum, et recedens a malo.
Job. 1, 1.

A férj, kit Isten, végtelen irgalmában, ahítatos szolgálójának adott, és kit ez annyi gyöngédséggel, de mégis tartozkodva szeretett, bizonyára méltó volt rá és szeretetére. Thüringia történetirói, valamint sz. Erzsébet életirói mindnyájan legvonzóbb alakban rajzolják őt; és, kivéve a vele hasonnevü sz. Lajos francia királyt, azon század történelme nem mutát föl fejedelmet, ki ily ifjúkorban, a fejedelmi és ker. erényeket oly nagy mértékben egyesítette volna magában, mint ő.

Egész külseje tükre volt lelki tisztaságának és nemességének. Férfias szépségéről híres volt kortársai között; életirói

[1]) Némely irók, és kivált a heidelbergi kéziratok azt mondják, hogy Erzsébet csak nehezen határozhatta el magát a férjhez-menetelre, minthogy szüzeségét az Urnak akarta fölajánlani, és hogy csak több tudós áldozárnak sikerült e részbeni ellenállását legyőzni; bebizonyították t. i. előtte, hogy az atyja által kötött egyezményt már föl nem bonthatja. De e vélemény eléggé meg vagyon cáfolva több hiteles, azon korhoz közel álló iró által. Az egész, Erzsébetnek gyóntató-atyja előtt később tett ilyféle nyilatkozatából vette] eredetét. I. XIII. fej.

[2]) Sanctus cum sancta, innocens cum innocente, et non tam carnale quam spiritnale connubium sortiti, invicem se in charitate Domini, supraquam credi valeat, dilexerunt. Theod. I. 8. Der heilige Engel was zwischen an eyn Vote. Berthe Mss. 44. Darum woneten die Engel bei inen. Passional. 59

mindnyájan dicsérik szabályszerü testalkatát, élénk arc-szinét, hosszú szőke haját, tiszta jóakaró arckifejezését [1]). Többen meglepő hasonlatosságot véltek benne látni azon arcképpel, melyet a hagyomány Krisztus Urunkról tartott fenn [2]). Mosolya varázsának senki sem állhatott ellen; járása nemes és méltóságos, szava szelid volt; ki látta, megszerette [3]). Mi legifjabb korától fogva jellemzé, az lelke s teste tisztasága volt, melyet soha legkisebb szenny sem ért. Szerény és szemérmes volt mint egy szüz [4]); könnyen pirúlt, és beszédben igen óvakodott [5]). De nemcsak első ártatlan éveiben tudta ő a tisztaság ezen kincsét megőrizni, mert ez nála nem egy, minden veszélytől gondosan távol tartott ifjuság gyümölcse volt, hol muló indúlatok és őszinte elhatározás csak azért támad, hogy a kisértetek első rohamában eltünjék; hanem erős, mélyen gyökerező akarat, mely egész életének szabálya lőn, és őt a gyakori s veszélyes kisértetek irányában hajthatlan ellenállásra birta. Jóllehet magára volt hagyatva azon korban, melyben ifjusági éveibe lépett, 16 éves korában ura lőn Németország leggazdagabb s leghatalmasabb fejedelemségei egyikének; körül vala véve a hatalom, fényüzés és ezen századbeli háborgó nyugtalan élet szemfényvesztő csábjaival, körülvéve főképen hitszegő tanácsosokkal és hizelkedőkkel, kik erényét elveszteni mindenképen igyekeztek; ő mégsem tért el az erény útjától, soha legkisebb árnyékot sem ejtett azon hüségre, melyet Istennek, ma-

[1]) Er was nicht ze lang noch ze kurz
In einer rechten messe hab ich gehoert
Rot schoene waren ime seyne wangen
Gele was das haar an seinen heubte
Und sein lachen guttlich laute
In seinem gehen gieng er aufgericht.
Vita Rhyt. I,

Extulit eum mediocris staturae decens valde proceritas et gratiosi vultus serenitas, speciosi forma prae filiis hominum in imagine repraesentans. Theod, II, 1. id. ap. Ad. Urs. Cod. Darm. Rothe.

[2]) Cod. Darmst. 385. I.

[3]) Eloquio dulcis. Theod. II, 3. Süsse war er mit der Rede. Vita Rhyt. 1, 2. Mit schoenen foerstlichen geberden . . . es was nymant der en sach her eme gunstig. Rothe. Chr, Thur. 1702.

[4]) Schamhaftig als eine Junckfraw. Ad. Ursin. 1278.

[5]) Rothe 1703.

gának, és annak, kit Istenben szeretett, fogadott [1]. Legyen szabad ezen alkalommal két vonást közölni életéből, melyeket egykorú irók pontosan följegyeztek, és melyek az ártatlan lelkek épülésére alkalmasak lehetnek :

Kevéssel atyja halála után, midőn anyjával, Zsófia hercegnével, az ebersbergi várban volt, egy nemes, ifjúkora ártatlanságát akarta megkisérteni; a közellevő Auersbach faluban talált egy nevezetes szépségü ifjú lányt, kit a várba hozván, Lajos termébe vezetett; azonban hogy ez megtörténhessék, egy udvaron kellett keresztül mennie, melyben Erzsébet épen akkor társnéivel játszott. Midőn látta az idegen nőt jegyeséhez vezettetni, elkezdett sírni, s e sírás oka felől kérdeztetvén, így felelt : „Mert fivérem drága lelkét akarják elcsábítani és elveszteni." [2] Az ifjú fejedelem, a nap heve alatt, ágyán nyugodott, midőn ajtaján kopogást hallott, azonnal felszökött ágyáról, s meztelen lábbal ment ajtót nyitni. A lány belépett a nemessel, s miután leültek, kérdé Lajos : „Kisasszony, mit keres itten?" — „Én magam sem tudom, uram", felelt ez [3]; de a lovag azonnal szavába vágott : „én hoztam őt ide, hogy kegyelmednek kellemes időtöltést szerezzen." E szavakra a fejedelem komornái közől egyet elő hítt, kinek meghagyá, hogy 3 márka tiszta ezüstöt hozzon, melyet a lánynak átadott e szavakkal : „Bocsásd le fátyolodat szép lány, s fogadd e kis ajándékot tőlem áldás gyanánt, hogy örömmel térhess vissza családodhoz." [4]. Az-

[1] Apud omnes. Qui cum adolescens esset, adeo castus exstitit et pudicus, ut plerique eum matrimonio reputarent inhabilem. Theod. II, 1.

[2] Erat beata Elisabeth parvula ludens in area cum coaevis suis puellis ... Quia volunt pretiosam animam fratris mei capere et damnare. Theod. II, 2.

[3] In meridie se composuerat namque in lectulo ad quiescendum ... expergefactus de stratu suo nudis pedibus exiliens aperuit ostium ... Cumque consedisset ... Domicella adquid venisti? At illa. Nescio domine adquid veni. Theod. II. 2, Ezen francia eredetű cím : „Domicellus, domicella" apródoknak és nemes házakból származott hajadonoknak adatott. L. Ducange és Seguzius. Sz. Ferenc azt mondja müveiben, hogy Jézus Krisztus e földön a „domicella" név alatt a szegénységet értette.

[4] Extende speciosa virgo, velum capitis tui et hoc munusculum pro benedictione de manu mea accipe, ut ad tuos cum gaudio revertaris. U. ott.

után az aljas lovagot félrevezetve, megparancsolta, hogy a lányt minden sérelem nélkül szülőihöz visszavezesse: „ha legkisebb baja történendik, — tevé hozzá, — fölakasztatlak." [1]) Ezen esemény elbeszélője azt mondja, hogy a gyalázatos lovag nevét, a botrány kikerülése végett elhallgatja [2]). Erzsébet pedig midőn az idegen nőt oly hamar elmenni látta, letörlötte könyeit, és hálát adván Istennek, örömmel folytatta tovább mulatságát.

Egy más alkalommal, midőn Eisenachban, az ablakon keresztül egy tánchelyre nézett, segédei egyike egy eisenachi polgár nejére tette figyelmessé, ki szépsége és kellemei által kitünt, és kinálkozott azt hajlandóvá tenni, hogy vágyainak hódoljon, ha tetszését megnyerné. A herceg ingerülten feléje fordúlva, mondá: „Hallgass, ha még egyszer merészeled füleimet ily beszéddel terhelni, elüzlek udvaromból. Hogyan mered tanácsolni nekem, hogy részese legyek egy véteknek, melynek mindennap birája és büntentője lehetek." ? [3]).

E ritka becses erénynek alapja nem lehetett más, mint a tevékeny hit, és az egyház által parancsolt kötelmek teljesítése. Naponként sz. mise tartatott, melyen ő példás ahítattal jelen volt; ő védte legbuzgóbban az egyház és zárdák jogait, jóllehet helyesen megtudta e jogokat némely főpap személyes érdekeitől különböztetni, mint azt a mainzi érsek ellen viselt háború is mutatja. De midőn világi hübéresei dúrva igaztalanság- vagy pénzszomjtól indítatva, az Ur szolgáinak békés jótékony életét zavarták, ő azonnal lóra ülvén, lándzsával kezében, védte az Isten és szegény népe ügyét [4]). A szerzetesek társaságát látszott leginkább kedvelni, és béke idején közönséges kirándulásainak célja mindig a reynhartsbrunni sz. Benedek rendi apátság volt [5]), melyet temetkezési helyül is választott magának. Odaérkezése után első gondja volt a szegények és

---

[1]) Absque contradictione te suspendio faciam interire. U. ott.

[2]) Propter scandalum. U. ott.

[3]) Hujus amplexu si volueris, mi Domine, frui te faciam. Tunc vehementer iratus princeps: Obmutesce etc. Theod. III. 5. Rothe 1711. Ez ezen eseményt 1226-ik évbe helyezi. Több hasonló jellemvonást olvashatunk más történészeknél.

[4]) L. XII. fej.

[5]) Hat mérföldre Eisenachtól. — Adeundo frequentius scrutabatur et curiosius. Theod. II. 6.

zarándokok szállodáját, mely az akkori zárdáknál szükséges és jelentékeny rész volt, meglátogatni. Itt leginkább a betegeket igyekezett jelenléte és szelid szavai által vigasztalni, s midőn elment, mindig vagy drága öltönye valamely részét, vagy más egyebet hagyott hátra.[1]) Midőn azután várába visszatért, a nélkülözésekben és önsanyargatásban, melyekre a szerzetes életben látott példát, gyakorolta magát. A bűnbánat szellemétől áthatva, gyakran nem evett sózott vagy fűszerezett étkeket, és mi egészen ellenkezett egy azon kori németországi fejedelem szokásaival, sohasem ivott sört és bort, kivéve akkor, ha beteg volt.[2])

E gyermeki hűség és kitartás a legterhesb keresztényi kötelmekben csak nagyobb fénybe helyezte benne a bátor lovag és bölcs, szeretetre méltó fejedelem tulajdonait. Bátorságban, testi erőben és ügyességben egy sem múlta fölül azon korbeli fejedelmek közől.[3]) E bátorságot egy alkalommal, melyet a történészek gondosan följegyeztek, fényesen tüntette ki. A császár t. i. egykor egy oroszlánt ajándékozott neki, s ez egy reggel, midőn csak könnyen öltözve,[4]) fegyver és védelem nélkül udvarában sétált, kalitkájából kiszabadúlva, ordítás között feléje rohant. Lajos minden ijedtség nélkül, erős állásban bevárta a vadat. és Istenre bízván magát, öklével fenyegetve, dörgő hangon rákiáltott. Az oroszlán farkát csóválva lábaihoz feküdt, mialatt egy, a bástyán álló őr, az oroszlán ordítása által ura veszélyéről értesítve, segítséget hítt, az oroszlán pedig minden ellenállás nélkül hagyta magát leláncoltatni. Az emberek a kegyetlen vad fölött gyakorlott ezen hatalomban azonnal azon mennyei kegyelemre ismertek, melyet Lajos ahítatossága és a fiatal Erzsébet sz. élete által érdemlett.[5])

E bátorság mellett, melynek a következőkben még több bizonyítványával fogunk találkozni, legfőbb fokban bírta

[1]) U. ott.

[2]) Vita Rhytm. § 1. et alii.

[3]) Animo constans et virilis, exercitiis militaribus strenuus et agilis. Theod. III. 3.

[4]) Linea tantum insuper injecta veste, sotularibusque indutus, U. ott.

[5]) Rothe. 1714. Ez ezen történet idejét 1227-re teszi.

ama nemes udvariasságot, melyet dicső kortársa, assziszi szent Ferenc, a szeretet testvérének nevez. [1]) A nőkhöz szeméremmel párosúlt tisztelettel közeledett; mindenki, de kivált alattvalói iránt jóakaró és leereszkedő volt; [2]) szivesen szerzett másoknak örömet; [3]) soha senkit kevély vagy hideg bánásmód által meg nem sértett. Szelid, őszinte vidorság, bizalom és szeretetteljes barátság jellemzék őt házi körében. Lovagjai s apródjai bőkezűségét dicsőítették; az udvarába jövő grófok és nemesek iránt mindig rangjokhoz illő tisztelettel viseltetett.[4])

E lovagi erények mellett a ker. uralkodó fényes tulajdonait is birta. Az egyedüli heves szenvedély, melyet a történészek benne elismernek, az igazság volt; ezt szerette egész erélylyel és lélekkel, s e szeretet adta neki a szükséges szigort a törvényszegők megbüntetésére. Udvarából eltávolította, vagy irgalom nélkül méltóságuktól megfosztotta mindazon urakat, kik alattvalóikat elnyomták, vagy a szegények iránt gőgösek voltak;[5]) úgy szintén azokat, kik erőszakos tettekre hagyák magokat ragadtatni, vagy másokról előtte árúlkodtak. A káromlók és azok, kik jelenlétében nem pirúltak mocskos szavakat kiejteni, bizonyos ideig a gyálazat bélyegének nyilvános hordozására lőnek kárhoztatva. [6]) Hajthatlan volt azok iránt, kik az Isten törvényét áthágták, engedékeny és türelmes azok iránt, kik önnön személye ellen vétettek. Midőn irányában szolgái valamelyike magáról megfeledkezett, csak azt mondá neki: „Kedves fiam, ne tedd ezt többé, mert megszomorítod szivemet. [7]) Dolgaiban mély okossággal járt el; hadjáratai, politikai tényei oly ügyességet és előrelátást mutatnak, melyet ifjúsága és jellemének egyszerűsége

[1]) E la cortesia sciouhia della caritate. — Fioretto di S. Franc. p. 68.

[2]) Ad omnes feminas reverens exstitit et verecundus. Cunctisque generaliter affabilis, tractabilis et amabilis. Theod. III. 5.

[3]) Und machte den leuten gern freude. Vita Rhyt. i. h.

[4]) Familiaribus socialis et jucundus. Theod. i. h. A német írók mindnyájan dicsérik vidorságát. — Gegen seinen Rittern war er mild und freigebig und freihlich, gegen den grafen und Junkern ehrerbietig. Kochem 85.

[5]) Wer mit armen leuten hochfahrt treibt. Vita Rhyt. XII. §

[6]) Némely író szerint ez egy fából készített szamáralak volt, melyet a tanulók hátokon hordoztak, mint az Lengyelország, ma is szokásban vagyon.

[7]) Passional f. 57.

mellett benne föltételezni majdnem lehetetlen volt[1]) Buzgalommal és szorgossággal foglalkozott mindazzal, mi országa kormányzásához tartozott, igazságszeretete minden kisértettel dacolt; egyetlen szava ép oly biztosságot nyújtott, mint a leg ünnepélyesb eskü; ezen szóra oly biztosan lehetett építeni mint egy sziklára.[2]) Nagy mértékben irgalmas és bőkezü lévén a szegények iránt, legnagyobb gonddal viseltetett népe minden osztálya iránt. Grófjai és országa legfőbb nemesei iránt, ha zsarolásról vagy elnyomásról vádoltattak, ép oly szigorú volt, mint a legalacsonyabb földmivelő iránt.[3]) Mindazok, kik bárki által megsértve, bizalommal hozzá folyamodtak, sohasem maradtak elégtétel nélkül.[4]) Fogjuk látni, hogy gyakran háborúba keveredett, egyedül azért, hogy a legcsekélyebb jobbágyán elkövetett sérelmet megboszúlja. Ily fejedelem alatt Thüringia anyagi s erkölcsi jóléte csak növekedhetett; az ország évkönyvei is magasztálják a szerencsét, melyet e rövid uralkodás alatt élvezett, és a bő gyümölcsöt, melyet az uralkodó erényeinek példája hozott. A nemesség urát utánzá; már nem lehetett hallani, hogy a jobbágyok panaszkodtak volna elnyomás vagy civakodás ellen, mit előbb némely urak gyakorlottak; a nép nyugodt volt, az egyesség, béke és biztosság mindenütt uralgott. Mind az országban, mind azon kivül egyhangulag magasztalák söt irígylék a jólétet, melyet Thüringia egyedül Lajos erényeinek köszönhetett.[5])

Egy szóval, egész jelleme és élete azon rövid jelmondatban foglaltatik, melyet még gyermek-éveiben választott: „Buz-

---

[1]) Und that mit rate alle ding — Und mit groser weysheit — Fursichtig was er sollte beginnen. Vita Rhytm. 12.

[2]) Seyne wort waren also getraw — Das man wol mocht daruf bawn. V. R. §. 12.

[3]) Non comiti, non militi, civi sive rustico, si de praedo furto vel aeque similibus vitiis accusati et convicti fuerant.. parcere noluit ... piis pius, malis durus erat. Caesar. Heisterb. Ms^s. Boll. (T. E.)

[4]) Trost und hilfe hatten alle arme Luthe by Lantgrafin Ludewige. Rothe 1709.

[5]) Fuerunt tunc nobiles veraces et pacifici, milites suis stipendiis contenti, reliqui de populo humiles et quieti . . . bonorum omnium abundantia . . ubique habitabant homines confidenter. Theod. III. 4.

góság, szüzeség, igazság." [1]) Ő inkább, mint bárki, állította kellő fénybe a kat. századok hitét, mely által a papság és lovagság között alapos viszony jött létre, mely szerint az igazi lovagok az igazság és vallás fölfegyverezett papjai, valamint a papok is a tanítás és imádság lovagjai voltak.

VI. FEJEZET.

Miképen élt Lajos fejedelem és a kedves sz. Erzsébet Isten színe előtt a házasság szentségében.

Pars bona, mulier bona, in parte timentium
Deum dabitur viro pro factis bonis.
Példb. 26, 3.

Vulnerasti cor meum, soror mea sponsa.
Enek. Én. 4. 9.

A fejedelem, ki a jó keresztények ily tökélyes példánya volt, nem nyerhetett az égtől a földön szebb és édesb jutalmat, mint egy sz. nő szeretetét, [2]) kit, mint láttuk, már más kötelék nem fűzött a földi élethez, mint ezen, a vallás által megszentelt szeretet. Lajos sem hazudtolta meg részéről ifjú éveiben tanúsított gyöngéd hűségét.

Erzsébet is föl volt egyébiránt ékesítve mindazzal, mi ifjú szivre hatni képes; mert mint Isten előtt ahítatossággal és alázatossággal, úgy az emberek előtt szépséggel és kellemmel tündöklött. A történészek, kik arcrajzát föntarták, mint szabályos és tökéletes szépséget irják le, [3]) egész alkata semmi ki-

---

[1]) Pié, casté, justé — Apud omnes.

[2]) Sel porvit li dous Thurist — Kilui dona feme de pris. — Feme sainte religieuse — Bone cremetans et honteuse . . . Maisons et terre et avoirs — Vienent de par le pére a soirs (ses heritiers) — Mais de Dieu vient tot propement. — E de son douch porvéement. — Savoir et feme de bones meurs. Cest grans trésors et precieus. Le Moine Robert Mss. 1862.

[3]) Corpore valde speciosa erat. Mss. Bolland. Brux.

vánni valót sem hagyott; arcszíne barna és tiszta vala,[1]) haja fekete, testalkata finom és kellemteljes, járása komoly, nemes és méltóságos.[2]) Szemeiben a gyöngédség, szeretet és irgalmasság sz. tüze lobogott;[3]) könnyen láthatjuk tehát, hogy e testi szépség csak lelke halhatatlan szépségének kinyomata volt.

De nem a kölcsönös csodálás mindennapias érzelmei vagy tisztán emberi vonzódás volt az, melyen e két fiatal házastárs szivének megmásíthatlan egysége alapúlt, hanem a közös vallás, ezen vallás erényeinek szigorú gyakorlata, és az általa parancsolt kötelességek hü teljesítése láncolta lelkeiket egymáshoz. Gyenge ifjúsága és férje iránti élénk, majdnem gyermeki szeretete dacára, sohasem feledte Erzsébet, hogy férje az ő ura, valamint JézusKrisztus az egyháznak feje, és hogy ennek alárendelve kell lennie, valamint az egyház Kr. alá vagyon rendelve. Ezen férje iránti szeretettel még tiszteletet is egyesített; szivesen engedelmeskedett a legkisebb jelre vagy szóra, mely tőle jött; aggályos gonddal ügyelt minden cselekedetre vagy legjelentéktelenebb szóra, hogy őt valamiképen meg ne sértse, vagy türelmetlenné ne tegye.[4]) Egyébiránt az iga, melynek magát alávettette, olyan volt, milyennek az egyház akarja, t. i. a szeretet és béke igája;[5]) mert Lajos teljes szabadságot hagyott neki az ahítatosság és irgalmasság müvei gyakorlatában, melyek őt egyedül érdeklék, söt vallásos buzgalommal segítette és támogatta őt ezen üdvös cselekedetekben, és csak akkor akadályozta, ha buzgalma nagyon meszszire ragadta el, és az óvást, melyet ilyenkor a szeretetteljes okosság sugalt, Erzsébet a legnagyobb készséggel fogadta el.[6])

---

[1]) S. Elisabeth was vollkommen an dem leybe, braun an dem angesichte, und schoen, ernst im wandel etc. Adam Urs. 1278.

[2]) A természet még adakozóbb volt iránta mint a szerencse. Ő leggazdagabb és legszebb testalkatú volt a földön, és valami oly nemes, nagyszerű és fenséges volt viseletében, hogy lehetetlen volt csodálkozás nélkül ránézni. Nem volt több ily szép személy a világon . . . P. Archang. 82 l. Továbbá: Jac. Mont. Spirens. V. Fej. és gr. Mailath 1822-ikről majd ugyanezen kifejezéseket használja egy névtelen krónika után.

[3]) Adam. Urs. i. h.

[4]) Maritum ardentissimo amore complexa est, reverenter coluit, ad omnia dicta ejus, ad singulos nutus attendit, seduloque cavit ne verbulo aut gestu ullo eum offenderet aut bilem ipsi moveret. Rebhahn. hist. Eccl. Mss.

[5]) A házassági, mise praefatiója.

[6]) Beneficiorum ejus dulcis fautor, fidelis exhortator . . . fervorem ejus nimium suavi prudentia temperavit. Theod. III. 1.

Éjenként, férje valódi vagy csak szinlett [1] álma alatt, ölelő karjaiból [2] kibontakozva, elhagyta az ágyat, és a mellett térdre borúlt, és a sz. jászolra gondolva, hosszasan imádkozott, hálát adván Istennek, hogy az ő és egész emberi nem megváltásaért, hidegben és szegénységben, éjfélkor születni méltóztatott. [3] Férje gyakran fölébredett, és félvén, hogy az ily bűnbánatnak gyönge testalkata miatt káros következményei lehetnek, kérte, hogy szünnék meg: „kedves nővérem, mondá, — kiméld magadat, és nyugodjál kevessé.“ [4] Azután megfogta kezét, és tartotta mindaddig, míg le nem feküdt, vagy maga újra el nem aludt; Erzsébet azután gyakran könyeivel áztatta ama drága kezet, mely őt, úgy látszék, vissza akarta tartani a földön. [5] Lajos azonban sohasem akadályozta őt erőszakosan ez istenes cselekedetekben, söt inkább szive mélyéből örült azokon, s boldognak érezte magát. [6] Yzentrude, Erzsébet legbizalmasb társnéja, egyházi birák előtt egy esetet beszélt el, mely Lajos engedékenységét eléggé tanúsítja. Egykor t. i. a hercegné, hogy álmában meg ne feledkezzék, és más részről, hogy férje álmát ne zavarja, az udvari hölgyek egyikének meg hagyá, hogy őt bizonyos órában, lábát meghúzva, keltse föl. Igy történt, hogy Yzentrude tévedve, magát a herceget huzta meg lábánál, ki azonnal fölébredett, de gyanítván e háborítás okát, a türelmetlenség legkisebb jele nélkül ismét elaludt. [7]

Ő látta, — mond életirója, — hogy az Istent teljes szivéből

---

[1] Singulis noctibus, . . . Marito quandoque dormiente, v. etiam dissimulante. Theod. II'. I.

[2] A nocturnis dilecti sponsi amplexibus se evellens, . . . ut dilectionem eo quem in molli strato reliquerat in coelis se habere demonstraret. Cod. Vat. p. 26. (T. E.)

[3] Passional 58.

[4] Liebe schwester, schone dich selbst und lege dich an deine ruhe. Berthe. Capl. Mss.

[5] Manum ejus castissimus juvenis sua tenuit manu. Theod. l. c. Etwene so nam er ir hant in sine hant und entslief . . . Cod. Palat. 12.—Elle lui mouillait souvent le corps de ses larmes. Ann. Hain. l. XLVI. C. XXIII. 1.

[6] Congaudebat enim vir pius sanctis ejus moribus. Theod. l. c.

[7] Traxit dominum per pedicam qui crus suum in partem dominae duxerat. Cod. Vat. t. XXIII. (T. E.) — Evigilans conjugisque devotionem cognoscens sustulit patienter. Dict. IV. Acill. 2015.

szereti, és e gondolaton megnyugodott. [1]) Erzsébet pedig férje ahítatosságára és okosságára bízta magát, önsanyargatásait sem titkolta előtte, [2]) tudván, hogy maga és megváltója közé soha sem fog tiltakozólag lépni.

A gyöngéd viszonszeretet ennyi bizonyítványához járúltak még a kölcsönös intés és serkentés is, hogy együtt haladjanak a tökéletesség utján; e sz. vetélkedés erősítette és tartotta meg őket az Isten szolgálatában; egymás iránti forró szeretetök volt a kútfő, melyből a legfőbb szeretet szépségét és az iránti szeretetöket merítette. [3])

Szeretetök komoly és tiszta szelleme leginkább azon szivélyes szokás által tűnt ki, melynél fogva még egybekelésök után is egymást fivérnek és nővérnek nevezék, mi által együtt-töltött ifjuságuk mintegy megörökítetett, és egész életök egygyé olvadott.

Az együttlét rájok nézve elkerülhetlen szükség volt; a köztök létező szüzies vonzalom és lelkeik benső egyessége oly erős volt, hogy az egymástóli távollétet, bár legrövidebb időre is, rájok nézve elviselhetlenné tette. [4]) Innét, midőn Lajos csak kevessé hosszú kirándulásokat tett, magával vitte kedves Erzsébetét, ki boldogsága érzetében szivesen kisérte is, jóllehet gyakran veszélyes utakon, nagy távolságra kelle utaznia, vagy szélvészszel küzdenie. De sem fagy, sem hó, sem tikkasztó forróság, sem áradasok nem tartható vissza[5]) attól, ki őt az Istentől soha el nem távolította.

Történt azonban némelykor, hogy Lajos, uralkodói kötelmeinél fogva hosszabb, söt országán kivüli utakat is kénytelen volt tenni, melyekre nem vihette magával nejét. E rövid egymástóli távollétnek is alkalmat kelle szolgáltatnia kölcsönös

[1]) Wenn er sach das sy Got lieb hatte. Vita. Rhyt. §. 12.

[2]) Kochem p. 805.

[3]) Miro se affectu diligentes, et se invicem ad Dei laudem et servitium dulciter invitantes et confortantes. Dict. IV. Acill. 1019. Yzentrude vallomása felújítva sz. Erzsébet régi zsolozsmájának egyik leckéjében. L. toldalék X. sz.

[4]) Pudici amoris mutuaeque societatis dulcedine affecti abesse ab invicem non patiebantur diutius v. longius. Theod. II. 1.

[5]) Nahme er seine Liebste allzeit mit sich. Kochem 808.

[6]) Quamvis tellus aut gelu inhorresceret, aut nivibus tegeretur, aut imbrium praecipiti lapsu maderet. Wadding, Ann, II.

szeretetök és hűségök erősbítésére. Ily pillanatokat választották a gonosz szellem barátai, hogy rábírják, miszerint engedjen testi kivánságainak', hogy így Erzsébet iránti szeretete és tisztasága fölött diadalt arathassanak. Egykor nemesei közől néhányan így szóltak: „Uram, miért nem tészsz úgy, mint más fejedelmek és urak? nem lehet mindig neje mellett, és ifjúsága hevének sem állhat ellen.“ Lajos először hallgatott, de midőn ezek tovább folytatták, ingerülten így felele: „Uraim, ha kegyeimben akarnak maradni, gondosan tartozkodjanak ezután ily beszédtől; vagyon nőm, és köteles vagyok neki igért hűségemben megmaradni. [1])

Erzsebét is férje távolléte alatt letette fejedelmi öltözetét, és fátyolt vévén fejére, özvegynek tekínté magát, s így maradván férje egész távolléte alatt, visszajövetelét ima, virasztás és önsanyargatás közt várta. [2]) Midőn azonban férje elközeledtének híre hozzá eljutott, magára vette mindazt, mi rangját illette: „Nem tetszelgésből, mondá hölgyeihez, vagy hiuságból ékesítem magamat úgy, Isten tanúm; hanem egyedül keresztény szeretetből, hogy minden alkalmat eltávolítsak, mely fivéremnek elégületlenségre vagy vétekre adhatna okot, ha valami nem tetszenék neki rajtam; hogy csak az úrban szeressen, és az Isten, ki egységben tartott meg bennünket a földön, adja meg mindkettőnknek az örök élet egységét. [3])

Azután gyermekded örömmel eléje ment, és együttlétök alatt egész tehetségéből igyekezett szemeinek és szivének tetszeni. [4]) Asztalnál sohasem birhatta magát rá, hogy férjétől távol üljön, hanem oldalánál foglalt helyet, mi az akkori előkelő

---

[1]) Domine cur non facitis sicut caeteri principes et nobiles? raro esse potestis cum domina vestra, et juventuti vestrae difficile est continere. Quare ergo puellis non utemini? — Et tacuit ille. Quod verbum cum aliquo tempore repeterent, commotus respondit: „Vos domini.“

[2]) Vigiliis orationibus et verberibus noctes deducens. Theod. II. 5.

[3]) Ornare decenter et regaliter se consuevit . . . Non pro carnis libidine et mentis elatione, sed pure pro Christi caritate . . . Siquid forsan in me displiceret, ut me solam in domine affectu maritali diligat et licito . . . aeternae vitae consortium pariter exspectemus.“ Dict. IV. Ancill. 2015. Yzentrude vallomása.

[4]) Ut praesenti se gratiosam se offerret et amabilem. Theod. II. 5.

hölgyek szokásával kiáltó ellentétben állott, [1]) s ez által nem csak azon benső szükségnek tett eleget, mely őt szüntelenül férje körébe vonta, hanem jelenléte által a fiatal lovagok könnyelmű beszédjeit is akadályozta; [2]) mert valóban semmi sem volt alkalmasb a profán lelkeket zabolázni, mint ennyi erény látása két ily fiatal személyben. Igy egyesülve sz. béke által, Isten iránti szeretet, tisztaság, emberek iránti szeretet, jóakarat és egymásiránti hűség által, az égnek és földnek a legszebb, legépületesb látványt nyújtották, és ők valósíták legelőször azon gyönyörű képet, melyet a legnagyobb kat. költő egy mennyei házasságról rajzolt:

La lor concordia, e i lor lieti sembianti,
Amore e maraviglia e dolce sguardo.
Faceano esser cagion de'pensier santi.
Dante Parad. c. XI.

VII. FEJEZET.

Miképen sanyargatta testét a kedves sz. Erzsébet.

Or a la dame ainsi vescu
Et de sa vie a fait escu
Por l'ame deffendre et couvrir,
Et por saint paradix ouvrir.
Rutebeuf, Mss, f. 34.

Most látjuk tehát, hogy a fiatal hercegné élvezi azon boldogságot, melyet az ifjú évek nyújtanak, és az élet hajnalának örömeit, melyeket semmiféle későbbi öröm nem helyettesíthet, és semmi fajdalom sem bír az emlékezetből kitörleni. Ezek hiánya az emberek előtt az egész életet rideggé teszi, egyedüli emlékök pedig elég, hogy a legkeservesb nyomort is megédesítse. Igy az Isten is ad teremtményeinek gyakran ily hajnali harmatot, hogy a nap terhét és hevét elbirhassák. De Erszébet, kinek lelki szemei mindig ég felé voltak irányozva, átlátta e boldogság veszélyességét, s azért is csak múlékonynak tekíntette;

[1]) Contra morem aliarum sublimium feminarum. Theod. II, 2.
[2]) Herm. Fritz. Mss. Heidelb.

mert e boldogság, kiválasztott lelkére nézve bizonyos neme volt a kisértetnek, mely fölött diadalmaskodnia kellett.

Ő tudta, hogy a kegyelem, melyben Isten részesítette, midőn egyesítette azzal, kit e földön annyira szeretett, csak buzgóbb hűségre és annyival mélyebb hálára kötelezi mennyei jótevője iránt. Jóllehet fiatal lelkiismerete nagy szemrehányást nem tehetett neki, tudta mégis, hogy az Isten szigorú igazsága ellenében még a leghűségesb lélek is csak haszontalan szolga,[1]) és hogy bármely emberi áldozat elégtelen az üdvösség elnyerésére; s ezen időben kezdé gyüjteni lelke alázatosságában a kegyelmek és érdemek azon bőségét, mely az egyház szép s vigaszteljes tanítása szerint az Isten szenteire nézve fényes dicskoszorú, a hivekre nézve pedig gazdag kincstár és biztos menedék.

Először is igyekezett teste érzékeit virasztás által zabolázni. Láttuk, mily állandó szigorral tudta testét e tekintetben sanyargatni, és mily szorgos és engedékeny volt irányában jámbor férje is, midőn látta őt maga mellől fölkelni és Istenhez emelkedni. Gyakran azonban jó akaratja dacára sem birt az álomnak ellenállni, s elaludt az ágy előtti szönyegen, kezét férjeében hagyva; udvarhölgyei, midőn reggel belépve így találták, szemrehányást tettek neki, és kérdék, hogy nem oly jó-e ágyban aludni, mint annak lábainál? „Nem, felelt ő, ha nem imádkozhatom is mindig, legalább sanyargathatom magamat az által, hogy kedves férjemtől távozom. Akarom, hogy testem leigázott legyen, mert ez akadályoz mindabban, mit a lélek tenni akar.[2])

Midőn férje távol volt, éjenként virasztott Jézussal, lelke jegyesével.[3]) De nem egyedül ily bűnbánati cselekedeteket gyakorolt e fiatal ártatlan fejedelemné; legszebb öltözete alatt is testsanyargató övet[4]) — cilicium — hordozott; minden pénteken

[1]) Cum feceritis omnia, quae praecepta sunt, dicite: servi inutiles sumus. Luc. 17, 10.

[2]) Licet semper orare non possim, tandem hanc carni meae violentiam inferam, quod evellar a praedilecto marito meo. Dict. IV. Ancill. l. c. Cod. Pal. 13. Je venx que la chair ait damage. — En ce quele soffrir ne puet — Affaire et que l'ame esluet. Rutebeuf. Mss. f. 32.

[3]) Jean Lefèvre. Ann. Hain. liv. 46, cap. 29.

[4]) Rothe Chr. Thur. 1704.

Urunk kínszenvedése emlékezetére, valamint nagy böjtben naponként szigorún megostoroztatta magát, hogy — egy történész mondása szerint, urunknak, ki érettünk megostoroztatott, valamiképen eleget tegyen, [1]) s azután vidor arccal jelent meg udvara előtt. Későbben egykor szintén fölkelt éjjel férje mellől, s egy szomszéd-terembe lépve, szobalányait kényszerítette, hogy szigorún megostorozzák, s ezután erőt véve magán és a szigorú bűnbánat által okozott gyöngeségen, visszatért férjéhez, ki előtt vidorságát és szeretetre méltóságát megkettőztette. [2]) Egy egykori költemény szerint igyekezett, úgyszólva, Istenhez közeledni, és az Ur szeretetének bátor harcosnéja gyanánt a test börtönének zárait megtörni. [3])

Azonban szabályúl tette magának, hogy sohasem engedi meg, hogy e titkos önsanyargatás zsibbasztó befolyást gyakoroljon közönséges életére, vagy szomorúvá és komorrá tegye. Nem vonakodott részt venni a világi ünnepélyekben és társas körökben, hol állásánál fogva szerep jutott neki, és mint egy nagy és szeretetre méltó sz. püspök mondja, játszott és táncolt is néha, midőn időtöltés végett társaságba jött a nélkül, hogy ez által ahítatosságában kárt vallott volna, mert ez mélyen gyökerezett lelkében,és valamint a tengerparton a szikla is erősödik, ha a hullámoktól korbálcsoltatik; úgy ahítatossága is növekedett a fény és hiúság közepett, melynek állásánál fogva ki volt téve. [4]) A jámbor cselekedetekben utálta a külső nagyítás minden nemét, vagy fájdalomtettetést, és azokról, kik szomorú arccal imádkozkoztak, azt szokta vala mondani: „Ugy néznek ki, mintha a jó Istent ijeszteni akarnák; adják meg neki vidor és jó szivvel mit adhatnak.“ [5])

Semmiféle eszközt sem hanyagolt egyébiránt el, hogy az Istennek alázatossága és engedelmessége adóját lerója. Gyón-

---

[1]) Ann. Hain. i. h.

[2]) Lacerabat duris verberibus carnem puella innocens et pudica. Laetam se coram hominibus ostentans ... Ad lectumque mariti reversa hilarem se exhibuit et jucundam. Theod. II. 1.

[3]) Dar uz si menlich enprach -- Sich als ein kampfinne — Unseres Herren minne. Cud. Argent. f. 199.

[4]) Sal. sz. Ferenc „Introduction à la vie dévote.“ III. r. 34 fej.

[5]) Videntur Dominum quasi deterrere, dent Deo quod habent cum hilaritate et jucunditate. Dict. IV. Ancill. 2031. Irmengarde vallomása. L. még Heidelb. Cod.

tatóatyja marburgi Konrád volt, kiről későbben leszen szó; ennek, férje beleegyezésével engedelmességet fogadott mindabban, mi a férj tekintélyével és jogával nem ellenkezett; midőn ez a királyi asztal költségei fedezésére kivetett bizonyos adók szedésének ellenszegülve, meghagyá neki, hogy csak oly eledelekkel táplálkozzék, melyekről bizonyosan tudja, hogy férje saját javainak jövedelmeiből vagynak, nem pedig a szegény jobbágyok keresményeiből, mit ő Isten akaratjával ellenkező pénzcsikarásnak tekintett, [1] a fiatal fejedelemné könyörteljes szive hévvel osztozott e véleményben, s végre is hajtotta a legnagyobb szigorral; némelykor ugyan meg vala akadályozva, mert, mint mondottuk, étkezés alatt férje oldalánál kellett maradnia; az ahítatos fejedelem egyébiránt nem gátolta őt kivánságában, és midőn három udvarhölgy engedelmet kért urnőjök példáját követhetni, szivesen megadta, hozzátévén még: „Én is szivesen úgy cselekedném mint ti, ha nem kellene tartanom a rágalomtól és botránytól; de isten segélyével én is meg fogom változtatni életmódomat.[2] Gyöngéd figyelemmel volt neje lelkiismerete iránt; maga adta tudtára, ha oly étkei voltak, melyek szabályával ellenkeztek, úgy szintén evésre unszolta, ha minden saját jövedelmeiből volt; Erzsébet azonban alig mert a tálhoz nyúlni, félvén, hogy a szegények keserű verődékéből vagyon. [3] Gondosan leplezett mindent a világ szemei előtt, mit Isten iránti szeretetből tett, s midőn a fejedelmi asztalnál ült a lovagok és házi tisztek között, mindenféle cselhez folyamodott, hogy önmegtagadását észre ne vegyék. Úgy tetteté magát, mintha nagy gonddal ügyelne a szolgálatra, gyakran rendeléseket tett a szolgák között, minden vendéggel szólott, itallal kinálta, gyakran kenyeret vagy más eléje tett étkeket vagdalt össze s ide

[1]) Ut abstineret de iis quae de officiis et quaestu officiatorum proveniebant, non utens cibis, nisi sciret de reditibus et justis bonis mariti provenisse. Dict. IV. Ancill. 2014.

[2]) Hoc et ego libens facerem, nisi aliorum detractiones et scandala formidarem. Adjuvante autem Domino statum meum cito aliter ordinabo. Ipse etiam dulcis et pius maritus , .. dum quidquam scrupulosum fuit appositum, praemunivit eam, ne ejus ex hoc tenera conscientia turbaretur. Theod. II. 2. Koch. p. 807.

[3]) Fürchtend selbige speisen waeren von den sauren Schweiss der armen Unterthanen verschafft worden. Koch. i. h.

s tova nyújtogatá s úgy szinlelé, mintha maga is ennék. [1]) Gyakran éhen és szomjan kelt föl a legbővelkedőbb asztaltól; udvarhölgyei s a bűnbánatban társnői mondják, hogy némelykor egész élelme kevés száraz kenyér- vagy süteményből állott, melyet azutan mézbe mártott; egykor nagy ünnepély alkalmával csak 5 kis madarat tarthatott magának vissza, de ezeket is majd egészen hölgyeinek adta, mert ezeken inkább szánakodott mint saját nélkülözésén. [2]) Egy más alkalommal, midőn férjét a birodalmi gyülésre kisérte, semmitsem talált, miből nyugodt lelkiismerettel ehetett volna, mint egy darab oly fekete és száraz kenyeret, melyet előbb meleg vízbe kelle áztatnia; de minthogy épen böjti nap volt, megelégedett vele, s ugyanazon napon e kevés élelem mellett 16 francia mfdet lovagolt. [3])

Egy szép hagyomány eléggé tanúsítja, mennyire édesítette Isten rá nézve érezhető módon mindazt, mi nélkülözéseiben rideg és nehéz volt. Férje távollétében egykor magánosan költötte el száraz kenyér- és vízből álló eledelét; férje azonban ez alatt hirtelen megérkezvén, barátsága jeléül serlegéből inni akart; de nagy meglepetésére az abban levő folyadékot a világ legjobb borának találta; a főpoharnok azonnal megkérdeztetvén honnét vette e bort, azt felelte, hogy a fejedelemnének víznél egyebet nem raktak föl. Lajos erre többet nem szólott, de, egy történetiró ép oly jámbor mint igaz tanusága szerint, elég bölcs [4]) volt e dologban azonnal az isteni kegyelem jelét és neje sok áldozatának jutalmát látni.

Gyakran átjárta komornáival a vár éléstárait és konyháit,

---

[1]) Nunc principem alloquitur, nunc his lautiores buccellas apponit, nunc illis poculum . . . nunc statoribus ancillisve negotium aliquod injungit . . . Wadding. Ann. Minor. t. II. Panem aliosque cibos frangendo et hinc et inde disponendo se comedere simulabat.

[2]) Solis quinque tortulis melle conditis, solo plerumque pane contenta . . . Quinque aviculas minutissimas . . . ex quibus parum reservans reliquam pedisequis misit. Dict IV. Ancill. 2015.

[3]) Maritum secutura ad magnam diaetam, ubi erat . . . Tantum grossum nigrum panem et durum quem in calida aqua simplici mollefactum comedebat . . . Hoc prandio illa die cum suis contenta . . . et sic equitabant eodem die octo milliaria theutonica, quae large faciunt triginta italica. Dict. IV. Ancill. l, c. Caesar s a vatikáni kéziratok tehát jogosan mondják quadraginta italica.

[4]) Do hete er weize also genuc . . . Cod. Argent. p. 200.

s az ételek és italok honnétlétét szorgosan tudakozta. Midőn pedig oly húst talált, mely meg volt engedve, így szóla hölgyeihez: „Ti csak ezt egyétek,“ vagy ha bort talált, mely meg volt engedve, milyen volt p. az, mely férje szölöiben termett, ismét mondá: „Ti csak ezt igyátok.“ S midőn mitsem talált, mi nyugtalaníthatta volna, gyermekded örömben kezeivel tapsolva felkiáltott: „Ma jól leszen, ma ehetünk és ihatunk.[1]) Már 15 éves lehetett korra nézve, de szivében s lelkében mindig gyermek maradt, méltóvá tévén magát az égre erényei által, melyek korát oly messze túl szárnyalták.

Erzsébet e szigoru, kora szokasaival és rangjával egészen ellenkező életmódja által udvara nyilvanos roszalását és szemrehanyásait vonta magára; még a hercegnek is kellett szenvednie engedékenysége miatt, melylyel, mint mondák, neje szélsőségei irant viseltetett. De mindketten békével türtek, mert inkább Istennek, mint az embereknek akartak tetszeni.

Azonban a fiatal hercegné új mezőt talált, melyen buzgalmát és önsanyargatását gyakorolhatta. Egykor nagy ünnep lévén, Wartburg szokása szerint lejött Eisenachba, gazdag öltözete ez alkalommal drága kövekkel volt födve, s fejét hercegi diadem övezte;[2]) társaságában volt napája és számos tagból álló kiserete, melylyel a város egyik egyházába ment. Szokása volt, valahányszor egyházba lépett, szemeit azonnal a feszületre irányozni; [3]) ezt tette most is, s midőn megpillantotta a megváltót mez nélkül, tövis koronával fején, kinek kezei és lábai szögekkel át voltak verve, bánattól érzé magát áthatva, mint máskor még gyermekkorában, [4]) s magába szálltan mondá: „Ime keresztre feszítetett Istened, és te hitvány teremtmény drága

[1]) Scrutabatur curiosius . . . Dum officinas circumiret, utpote domina domesticae curae particeps . . . Wadding l. c. Frequenter quaerens de servitiis villicorum . . . potum licitum forte de vineis mariti sui . . . Cod. Vat. l. 23. Exultans et plaudens manibus cum hilaritate dixit: „Bene nobis hodie comedemus et bibemus.“ Dict. IV. Ancill. l. c.

[2]) Pretiosissimis vestibus, monilibus gemmisque multis ornata et diademate aureo coronata, Dict. IV. Ancill. l. c.

[3]) Oculos semper in introitu ecclessiae ad crucem dirigere solebat. U. ott.

[4]) Fölebb.

mezbe takarod magadat; az ő fején töviskorona, és te, te arany koronát viselsz," s e pillanatban szánalomtól áthatva, ájúltan rogyott a földre. Kisérői megrettenve fölemelék, s tiszta lég végett az egyház bemenetéhez vivék, hol arcát szentelt vízzel meghintették; [1]) magához jött nem sokára; de e pillanattól fogva lemondott minden bármely fényről, kivévén, ha rangja vagy férje akaratja másként parancsolnának. Társnéi valomásaiban sok tárgyról vagyon szó részletesen, melyek ugyan a fejedelemné ékességeihez tartoztak, de melyeket Erzsébet viselni már nem akart. Lemondott nevezetesen a színes szövetekről, az élénk színü fejfátyolokról, a szük redőzött kesztyüről, melyek e korban nagy fényüzésnek tekíntettek; a selyem hajszalagokról, végre a nagyon hosszú s uszályos felöltönyökről. [2]) Midőn udvari fényes ruháit ismét fölvenni kénytelen volt, az arany és bibor alatt mégis mindig egyszerü alsó ruhát és testsanyargató övet hordozott, melyet soha sem tett le, s így a nyilvános ünnepélyeknél is a keresztény fejedelemné fenségével mindenkor annak szerénységét is egyesítette. [3]) E keresztény szerénységet más, őt látogató hölgyeknek is ajánlotta, és serkenté őket, hogy legalább e részben mondjanak le a világ hiúságairól, s külde nekik példányt, mely szerint ruháikat készítessék, olyant t. i. melyet állásukkal egyezőnek vélt; [4]) igyekezete nem is maradt minden siker nélkül, mert sokan e hölgyek közől példája által indítatva, lemondtak mindarról, mi épen szükséges nem volt, söt némelyek még örök megtartoztatást is fogadtak.

---

[1]) En pendet Deus tuus nudus, et tu homo inutilis vestibus pretiosis operiris. Spinis caput ejus pungitur, et tuum caput redimitur auro . . . Cecidit exanimis effecta . . . ad ostium ecclesiae propter refrigerium portaverunt, et reclinantes eam, faciem ejus aqua benedicta, quae aderat, consperserunt. Theod. l. c.

[2]) Coloratis peplis, fucatisque velaminibus capitis, manicis consutitiis nimis strictis, crinalibus sericisque zonis pro ornatu capillis implicitis, longis vestibus . . . Dict IV. Ancill. p. 2076. Darm. kézir.

[3]) Modesto semper et christianae religioni congruo processit habitu, quantum principalis dignitas permittebat. Theod. l. c.

[4]) Dans et mittens eisdem exemplaria, quibus salvis bonis moribus uti possent. Theod. l. c. Adhuc existens juvencula viro noviter copulata. Theod. l. c.

Oh te sz. egyszerüség, te régi kornak tisztasága, te elmúlt napok gyermekded gyöngédsége, nem fogsz te többé visszajönni? Azt kell-e hinnünk hogy kioltattál és meghaltál örökre? És ha igaz, hogy egy század a világ életében annyi, mint egy év az emberében, kérdezhetnök: nem fogsz e visszajönni te, a hit tavassza, egy hosszú rideg tél után megifjítani a világot és sziveinket?

VIII. FEJEZET.

A kedves sz. Erzsébet könyörületességéről és a szegénység iránti szeretetéről.

> Da pauperi, ut des tibi: da pauperi micam, ut accipias totum panem; da tectum, accipe coelum; da res perituras, ut accipias aeternas mensuras.
>
> Aranyszavú sz. Péter beszéde a böjtről és alamizsnáról.

> In te misèricordia, in te pietate,
> In te magnificenza, in te s'aduna
> Quantunque in creatura è di bontate
>
> Dante, Parad. c. XXXIII.

Míg Erzsébet érzékeit ily folytonosan szigorú életmód által annyira zabolázta, addig szive szerencsétlen embertársai iránti szeretet- és könyörülettől áradozott. A gyöngéd szánalom, mely gyermeksége óta lelkesíté, naponként jobban kifejlődött, ez szerezte meg neki rövid idő alatt a „szegények pártfogója" melléknevet, melylyel ma is tiszteli a kereszténység. A szegények iránti bőkezüség volt az, mi e kort, — kivált a fejedelmeknél, — másoktól megkülönböztette; ő nála azonban e szeretet nem születése befolyásából származott, annál kevesbbé számított pedig dicséretre vagy emberi hálára, hanem inkább benső mennyei ihletség volt forrása. Bölcsőjétől kezdve fájdalom marcangolta szivét egy szegény ember láttára; [1]) és most, midőn

[1]) Arm menschen nummer ane gesach— Si in hatte sunder ungemach — Unde jamerlichen Schmerzen — Mit ime in irme Herzen. Cod. Darmst.

férje mindenben, mi Isten dicsőségét és a felebarát javát [1]) illette, teljes szabadságot engedett neki, tartozkodás nélkül engedett e természeti hajlamnak, hogy Kr. tagjainak szenvedéseit enyhítse. Ezen gondolkodott mindennap, söt minden pillanatban[2]); a szegényeknek áldozta mindazt, mit magától neme, szokásai és rangja ellenére elvont, és nem tekíntve ama szeretet-forrásokat, melyek férje részéről rendelkezésére állottak, oly gyorsan ajándékozott el mindent, mivel birt, hogy gyakran megtörtént, miszerint a szegények nyomorainak enyhítése végett tulajdon ruháitól kelle magát megfosztania.

E nagyszerü önmegtagadás nem téveszthette el hatását a nép szivére és képzeletére. Egy régi krónika azt mondja, hogy egykor pénteken, gazdag öltözetben, koronával ékesítve lemenvén a városba, a szegények nagy sokaságával találkozott, kik között magánál levő minden pénzét kiosztotta, de midőn már mindent odaadott, jött még egy, ki siránkozó hangon kért tőle alamizsnát; eleintén szomorkodott, hogy már nincs mit adnia, de hogy a szegényt ne szomorítsa, egyik, drága kövekkel gazdagon hímezett keztyüjét húzta le kezéről s adta oda. Egy őt kisérő ifju lovag ezt látván, azonnal ama szegény után menvén, megvette tőle a keztyüt, melyet azután az isteni kegyelem záloga gyanánt sisakjához tüzött, s nem is csalatkozott meg e reményben, mert e pillanattól fogva sohasem győzetett meg ütközeteiben s bajvivásaiban, söt elleneit mindig megfutamítá. Későbben keresztes-háborúba menvén, tettei által nagy nevet vivott ki magának. Hazájába visszajötte után s halálos ágyán megvallá, hogy egész dicsőségét csak annak tulajdonítja, hogy szerencsés volt életén által a kedves sz. Erzsébettől emléket bírhatni. [3]).

De ajándékok s pénz által csak kevessé tehetett Erzsébet Krisztus szegényei iránti szeretetének eleget; hanem ehhez még személyes odaadását, gyöngéd gondoskodását és türelmét

---

[1]) Theod. II. 6.

[2]) Eleemosynisque et misericordiis pauperum insistens, in justificationibus Domini exercebatur die ac nocte. u. ott.

[3]) Rebhahn: „Hist. Eccl. Isen. Mss. Passionale f. 59. Ez utóbbi szerint ez nem volt keztyü, hanem ruhájának egyik újja, mások szerint vállszalag (écharpe).

is kapcsolta, mely bizonyára Isten előtt szintúgy mint a szegények szemeiben legszentebb és legbecsesb adomány; s e gondokat amaz egyszerűséggel és vidorsággal viselte, mely őt soha el nem hagyta. [1] Ha betegek vevék igénybe szeretetét, miután odaadta nekik, mit adhatott, még lakásukat is tudakozta, hogy meglátogathassa őket; nem rettent vissza semmi távolságtól vagy nehézségtől; tudta, hogy semmi sem erősíti a szeretet érzetét jobban, mint ha fölkeressük az emberi nyomort ott, hol az leganyagibb és legmélyebb. Bement a várától legtávolabb levő kunyhókba, bár mennyire visszataszító volt is azokban a tisztátalanság és rosz lég; az alázatosság és barátság bizonyos nemével bement a szegénység e hajlékaiba, magával hozva, mit azok lakóira nézve szükségesnek vélt, s vigasztalá őket inkább édes, szeretetteljes szavai mint bőadományai által. [2] Midőn oly adósokra talált, kiknek a visszafizethetésre semmi reményök sem volt, maga fizette ki adóságaikat saját filléreiből.[3] A gyermekágyas asszonyok voltak szánakodása legfőbb tárgyai: ezeket, valahányszor csak tehette, meglátogatta nyomorúságukban, segítette s bátorította; [4] anyai szeretettel vette karjaira újonszülötteiket, önnön kezeivel készített ruhákba takarta vagy keresztségre tartotta, s e lelki anyaságot azután új indoknak tekintette, hogy őket egész éltökben szeresse, s rólok gondoskodjék. [5] Midőn szegényei közől valaki meghalt, ha tehette, virasztott hullája mellett, saját kezeivel, gyakran önnön ágyáról levett takarókba burkolta. [6] Jelen volt temetéseiken, s csodálkozva ve-

---

[1] Omnia caritatis opera in maxima hilaritate et vultus constantia exhibebat. Theod. l. c.

[2] Und wenne siechen zu ire kament . . . so frogete sie dene wo ir herberge were daz sie knnde darkommen. Cod. Heidel. 18 l. Quantumcunque distabant hospitio et quantumlibet via esset lutosa vel aspera, eos visitabat. Theod. l. c. — Viles camerulas familiariter subintrans nec sordes abhorrens . . . Cod. Flor. 155. Und trostete mit almuzen und mit süssen worten. Cod. Heid. 10. Ceulx sermonoit sainte Ysabiaux, — Les moz lor dizoit doulx et biaux, — De pacience et de salut. Rutebeuf Mss. p. 33.

[3] Cod. Heidelb. 10.

[4] U. ott. — Theod. i. h.

[5] De sacro fonte eos levavit, ut compaternitatis occasione liberius eis benefacere posset. Theod. l. c.

[6] Jean Lefèvre. l. XLVI. c. 24.

vék észre az emberek, miképen kiséri a nemes fejedelmi hölgy legutolsó alattvalója szegény koporsóját. [1])

Sohasem találta kedvét a gazdagok könnyed időtöltéseiben, hanem magába szálltan, a sz. irás erős asszonya gyanánt, hasznos és fárasztó munkákkal foglalkozott; udvarhölgyeivel gyapjút font, melyből azután saját kezeivel ruhákat készített szegényei, vagy az ezen időben országába jövő kolduló szerzetesek számára. [2]) Gyakran csak főzelékkel táplálkozott, melyet szándékosan roszul, minden só vagy füszér nélkül főzetett meg, tapasztalásból akarván tudni, miképen élnek a szegények, és ő ezt nagy örömmel élvezé. [3])

Láttuk fölebb, mennyire éhezett, csakhogy szegény jobbágyaitól igaztalanul kicsikart étkekkel ne táplálkozzék; de e csupán személyes aggodalom azért nem akadályozta őt az igazságérti buzgókodás,- vagy a szerencsétlenekről i gondoskodásban. Midőn háztartásában az erőszak, vagy a szegény köznép irányában elkövetett igaztalanság legkisebb nyomára talált, azonnal följelenté férjének; a szenvedőknek pedig, mennyire tehette, igyekezett kárpótlást nyújtani. [4]) Mintha ezen erények a magyar királyi udvar elidegeníthetlen öröksége lettek volna, föltaláltattak ezek egy, két századdal később élő fiatal uralkodónéban is, t. i. Hedvigben, ki szintúgy mint Erzsebet, magyar király lánya volt, és 13 éves korában már Lengyelország királynéjának választatván, Jagellovali házassága által Lengyelországot Lithvaniával egyesítette; meghalt 28 éves korában 1399. szentség hirében; kora legszebb [5]) és legbátrabb fejedelemnőjének tartatott. Erzsébet rokonságára méltó volt szivének kimondhatlan jósága következtében; országa évkönyveiben egy mondata vagyon följegyezve, mely talán legszebb, melyet valaha

---

[1]) Eorum funera propriis manibus contrectabat et ipsorum obsequiis devote manebat. Cod. Flor. 155.

[2]) Manum mittens ad fortia fusum apprehendet regis filia, et cum pedisequis suis lanam filabat . . . pauperum vestes, insuper catechumenorum egenorum propriis manibus consuebat.

[3]) Herm. Fritzl. Mss. Heidelb.

[4]) Vim vel injuriam passis pro viribus satisfieri laborabat. Theod. l. c.

[5]) In orbe universo parem in forma non habere credita est. Dlugoss X.

keresztény ajkak kiejtettek. Jött egykor néhány szegény földmivelő sirva panaszkodni, hogy a király szolgái barmaikat elhajtották; férjéhez folyamodott tehát, kitől a barmok közvetlen kiadatását ki is eszközölte, azután mondá: „barmaik visszaadattak, de ki fogja könyeiket visszaadni?“ [1])

Erzsébet maga hozott titokban a szegényeknek nem csak pénzt, hanem élelmiszereket és más, nekik szánt tárgyakat is, melyekkel terhelve, meredek és sokfelé kanyarúló ösvényeket választott, melyek a várból a város és szomszéd-völgyek kunyhóiba vezettek. Igy midőn egykor egyik kedvenc komornája kiséretében köpenye alatt húst, kenyeret, tojást s más élelmiszereket vitt, ily kényelmetlen ösvényen haladva, melyet ma is mutatnak, [2]) egyszerre vadászatról hazatérő férjével találkozott össze. Ez, midőn terhe alatt görnyedni látta, nem kevessé meglepetve mondá: „lássuk mit viszesz,“ s szétnyitotta a köpenyt, bár mennyire tartotta is azt Erzsébet melléhez, de nem látott egyebet mint fejér és vörös rózsákat, melyeknél szebbeket még életében sem látott, mi őt annál inkább meglepte, minthogy a virágok ideje már elmúlt vala. [3]) Észrevévén Erzsébet zavarodását, hizelgései által akará megnyugtatni, de elhagyá azonnal, minthogy feje fölött keresztalaku világosságot vett észre; intette tehát most, hogy minden aggodalom nélkül folytassa útját, maga pedig visszament Wartburgba, magábaszálltan elmélkedvén arról, mit Isten nejével tett, a csodálatos rózsákból pedig egyet magával vitt, s azt egész életén át megtartotta. A helyen, hol a találkozás történt, egy korhadt, már

---

[1]) Etsi pecora colonis reddimus, quis illis effusas lacrymas restituet? u. ott. A. told. 11. sz. igyekeztünk Hedvig királyné rövid életrajzát adni; némely irók szentnek mondják, de össze nem kell zavarni szent Hedviggel, Erzsébet nagynénjével.

[2]) Még most is azon néven neveztetik, melyen Erzsébet idejében, t. i. térdtörő (Kniebrechen; casse-genou).

[3]) In iren manteln und kruegen—Wan sy waren beid woll beladen— Mit fleysche, eyern und fladen. — Er sprach lasset sehen was traget ihr — Und deckte ine auf ire mentellschier. — Vita Rhyt. XI. §. — Do waren ir alles rote rosen und wizze . . . die schoenster die er je gesach und waz doch zu der zit in dem jare das jeman kein rosen haben mochte. Cod. Hied. CXIII et CV. f.

majdnem kidölö fa mellett, egy, csúcsán kereszttel diszített szobrot állítatott fel azon kereszt örök emlékére, melyet nejének feje fölött látott. [1])

A szerencsétlenek között, kik könyörületre indították, szivében legelsö helyet foglaltak el a fekélyesek — leprosi, — mert ezek, betegségök különös és rejtélyes sajátságánál fogva az egész középkorban a szeretet- és rettegéssel vegyes gondoskodás tárgyai voltak. [2]) Erzsébet, mint több szent, és korának sok jeles fejedelme, még ez utolsó érzelmen is diadalmaskodni és minden korlátot lerontani igyekezett, mely ezen, Isten kezei által megjelelt szerencsétlen lényeket a keresztény társaságból végképen kizárta. Hol ilyeneket csak tudott, fölkereste, mintha semmitől sem kellett volna tartania, melléjök ülve, beszélgetett, s vigasztalta őket, türelemre s Istenbeni bizalomra intvén, bő alamizsna nélkül sohasem vált meg tőlök. [3]) Nektek e vértanúságot szivesen kell szenvednetek, mondá, minden szomoruság s harag nélkül. Mi engem illet, én bizonyos vagyok, ha türelmesen fogadjátok az e világon rátok mért szenvedéseket, mentek lesztek a túlvilágiaktól, mert higyétek el, ez nagy érdem.“[4]) Egykor egy ily boldogtalannal találkozott, kinél a be-

[1]) Als er mit ire begunde ze kosen . . . ir erschrecken war ime leydt . . . Da erschien im zu den gezeiten etc. Vita Rhyt. i. h.

[2]) Fritzlar Armin a ferencrendiek kéziratában és Temesvári Pélbart XCVI. értekezésében e csodát gyermekkorára teszik Ezek szerint szegényei számára félretett elelmiszerekkel terhelten kimenvén a konyhából, férje atyjával találkozott, ki kérdé : „Kedves gyermekem mit viszesz itten?“ mire ő felelt: „rózsákat, hogy koszorűt fonjak magamnak belőlök.‘, Lássuk e rózsákat, felelt amaz. — És valóban nem látott mást mint rózsákat. De inkább az irók többségét és az átalános hagyományt követjük; ezek pedig férjhezmenetele utáni korára teszik, úgy hogy férje ennek atyja helyett jöjjön közbe; ez egyébiránt a sz. legnevezetesb és legnépszerűbb csodája : a kat. festőktől és szobrászaktól gyakran rózsákkal köpenye alatt ábrázoltatik. A rózsák még most is bőven miveltetnek sz. Erzsébet márburgi egyháza körül és Wartburgban. A nép e két helyen, jóllehet protestans, hiven fentartotta a hagyományt. Nekünk egy Marburg környékebeli földmivelő beszélte el jan, 29. 1834-ben azzal együtt, mit azon rózsáról, melyet férje magával vitt, mondottunk, mert ezt semmiféle történeti kútfőben sem találtuk.—Ugyane csoda még portugali sz. Erzsébetnek, szentünk unokahugának, és viterbi sz. Rózának is tulajdoníttatik.

[3]) L. bővebben e tárgyat a XXV fej.

[4]) Rutebeuf Mss. de la bibl. Roy. p. 44.

tegség a főn mutatkozott, úgy hogy már tekintete is visszataszító volt; ezt kertjének egy rejtekhelyére vezetve, saját kezeivel metszé le undorító haját, s fejét térdeire hajtva, megmosta s kötözte azt; udvarhölgyei e különös foglalatosságban meglepték, de ő szó nélkül mosolygott csodálkozásukon. [1]) Nagy-csütörtökön egykor sok ily fekélyest gyüjtött össze maga köré, s megmosván lábaikat s kezeiket, leborúlt, s alázatteljesen csókolá fekélyeiket és sebeiket.

Egy másik alkalommal, midőn férje néhány napra éjszaki birtokai közepében és Szászország szomszédságában fekvő naumburgi várába ment, Erzsébet Wartburgban maradt; ez idő alatt tehát, melyen férjének távol kelle lennie, kettőztetett buzgalommal ápolta a betegeket, tisztította s öltöztette őket azon ruhákba, melyeket önnön kezeivel készített, dacára a neheztelésnek, melyet Zsófia, az anya-hercegné részéről, ki férje halála után fiánál maradt, gyakran kelle tapasztalnia; azonban Erzsébet evvel keveset törődött. A betegek között volt egy szegény kis Illés nevü fekélyes, oly siralmas állapotban, hogy ápolásától mindenki vonakodott. Erzsébet őt így elhagyatva látván, kötelességének tartá, inkább ennek ápolásával foglalkozni mint a többiekével; fölvette tehát s megcsókolta, sebeire gyógyirt alkalmazott, s azon ágyba fekteté, mely neki s férjének nyughelyül szolgált. [2]) Történt azonban, hogy férje épen akkor érkezett haza, midőn így foglalkozott. Alig tette azonban lábát a földre, már anyja eléje futva mondá: „Kedves fiam, jöjj, Erzsébeted egy szép csodáját akarom neked mutatni.“ „Mit jelentsen ez?“ kérdé a herceg: „Jöjj magad és lásd,“ mondá viszont, — látni fogsz valakit, kit nálad még jobban szeret. Azután kezénél fogva vezeté teremének egyik ágyához, s mondá: „Most nézd kedves fiam, nőd a fekélyeseket saját ágyadba fekteti a nélkül, hogy én akadályozhatnám, rád is akarja hozni a fekélyt, lásd most ma-

[1]) Mendicum horrendum aspectu capitis infirmitate laborantem, secrete assumsit, caputque ejus in sinu suo reclinans, horridos capillos ipsius suis sanctis manibus totondit, etc. Supervenientibus correpta pedisequis ridebat et tacebat. Theod. II. 1 Cod. Heidelb. — Et elle ne savoit que dire,— Se prenoit par amours á rire. Rutebeuf. p. 31 Mss.

[2]) Den zy hatte schmirte zwueg — Darnach sy ine in ir bette trueg Dae sy mit irem Herren inne lag. Vita Rhyt. 20.

gad." E szavakra a herceg kis ingerültességtől nem tartoztathatván magát, hevesen félre húzta ágyatakaróját,[1]) de e pillanatban, egy történetiró szép kifejezése szerint, megnyitotta a mindenható lelki szemeit, és fekélyes helyett a keresztre feszítetett Jézus Krisztust látta ágyában. [2]) E kép bámulatra ragadta öt úgy mint anyját, könyei árként kezdtek folyni a nélkül, hogy egy szót is ejthetett volna ki, azután hátrafordúlva, látta nejét, ki halk léptekkel nyomban követé öt, hogy a fekélyes elleni ingerültségét lecsillapítsa. Erzsébet, szóla hozzá, kedves jó nővérem! kérlek, add gyakran oda ágyamat ily vendégeknek, én mindenkor szivesen fogom azt látni, ne hagyd magadat senki által sem akadályoztatni erényeid gyakorlásában." [3]) Azután térdre borúlva következő imát rebegett: „Uram légy nekem, szegény bűnösnek irgalmas; nem vagyok méltó mind e csodát látni, elismerem azt, de add segedelmedet, hogy sz. szived és isteni akaratod szerinti ember legyek." [4])

Erzsébet azon mély benyomást, melyet ezen jelenet a hercegre tett, fölhasználta azon engedély kieszközlésére, hogy kórodát építhessen azon hegy alján, melyen Wartburg állott, azon helyre, melyet későbben a ferenciek zárdája foglalt el, s 28 szegény beteget, kik sokkal erőtlenebbek voltak, hogysem a várba fölmehettek volna, látott el e pillanattól fogva, [5]) azokat naponként meglátogatta, ömaga vivén nekik ételt és italt.

---

[1]) Und als er von syme pherde getrad, do kam syn muthir. Ein wunder will ich zeigen dir — Das deine Elisabeth treibt an . . .— (Do sprach her: „was ist daz?" Do sprach sie: „Komme und siehe . . . einen den sy viel lieber hat dan dich." Sy nam den son bey seiner hant — „Dae wirdestu vergiftet von — Nu sich selber zu mein lieber soen." — Sein gemueth was ime etwas scharff. — Des bettes decke er aufwarf. Vita Rhyt. 20. Rothe 1707. Passion. 59.

[2]) Tunc aperuit Deus interiores principis oculos, viditque in thoro suo positum crucifixum, Theod. l. c.

[3]) Und begegnet seyne Elisabeth — Dy ime nach hatte geschritten— Auf das sy vesunet seinen zorn — Und der sieche bliebe unverworn. V. R. 20. Elisabeth myn lieber schwester, sulche geste soltu vehil dicke zy myn bette legen, das ist mir wol zu danks. Berthe 7 fej.

[4]) Passional. f. 57.

[5]) Die nicht moechten gehn noch kriechen — Gein Wartburg wan es was ze hoch. Vita Rh. l. c.

Így élvén a szegényeknek és szegényekért, nem csoda, hogy az Isten azon szegénység iránti szeretettel áldá meg, mely mindenkor a kegyelmekben dús lelkek ékessége volt. Míg assziszi sz. Ferenc a népből emelkedve ki, a világ előtt a szentély egy új kapuját nyitá meg, melyen az önmegtagadás- és áldozatokra kész lelkek tolongva siettek át; addig a német nemesség közepett az Isten e királylányt támasztá, ki alig 15 éves korában, már érezte szivében az evangeliumi szegénység szeretetének lángját lobogni, ki nagyjainak dölyfét és büszkeségét a földi javak tökéletes megvetése által alázta meg. [1]) Ily módon látszék Isten kijelölni neki a helyet, melyet az egyház tiszteletében és a hivek szeretetében az assziszi szeraf mellett elfoglalni sietett. Élte tavasza és szépsége közepett sikerült neki szivéből kiszárítani a földi dicsőségnek még utolsó gyökerét is. [2]) Ő, — mond egy régi iró, — ő fejedelmi fénytől környezve, a szegénységet kereste, hogy a világnak semmi tulajdona se legyen benne, s hogy szegény legyen, mint Jézus Krisztus volt. [3])

Nem tartoztathatta magát, hogy szeretett férjével is ne közölje titkos sz. ábrándozásait, és gyermekded képzeletének egyszerűbb s az evangeliumi tökélyhez hasonlóbb élet utáni röpteit.

Egykor éjjel, midőn álmatlanul együtt feküdtek, ezeket mondá neki: „Uram, ha nem unakoznál, gondolatimat közölném veled, melyeket táplálok egy oly életmód választása ügyében, melyben Istennek jobban szólgálhatnánk.“ „Mondd tehát kedves barátném, szólt férje, mit gondolsz e tárgy felől.“ „Én azt akarnám, hogy csak egyetlen szántóföldünk lenne, melyből élhetnénk, e mellett 200 juhunk; te dolgozhatnál, hajthatnád a lovakat, s türhetnéd Istenért a munkát, én pedig a juhok körüli gondoskodással és azok nyirésével foglalkoznám.“ A herceg magát elnevetve mondá: „Kedves nővérem, ha ennyi földünk s juhunk

---

[1]) Evangelicae desiderium paupertatis spiritui sancto in ejus dulciter accensum praecordiis fortiter aestuabat. Theod. II. 7.

[2]) Intra semetipsum spiritu pauper mendicitatem prae iis omnibus affectabat... Flore juventutis vernabat in corpore, sed mundanae gloriae flos decidens ejus aruit in corde. u. ott.

[3]) Jean Lefévre. I. XLVI. 23 fej.

volna, úgy hiszem nem lennénk nagyon szegények, söt sok ember még nagyon gazdagnak tartana.“ [1])

De elragadtatva neje ezen gyermekded egyszerüségétől, elbeszélte néhány nappal későbben barátjának, Tódor trieri érseknek, s e főpaptól, ki az utókor számára följegyezte, tudjuk mi is ezeket. [2])

Máskor, midőn komornáival, kik egyszersmind barátnéi is voltak, hosszasan beszélt a szegénység gyönyöreiről, gyakran igyekezett ezen,korará és szivére nézve még gyermek hercegné, ily bizalmas ömledezéseiben, jámbor ohajtásait legalább képletben valósítani. Letévén fejedelmi öltönyeit, rosz szürke köpenyt vett magára, mely már a szegények számára félre vala téve, fejét pedig rosz fátyollal takarta be, s úgy szegény koldusnő módjára járt hölgyei előtt, mintha kenyerét koldúlná, s azután mintegy mennyei ihlés által intetve, a sorsról, melyet Isten számárá rendelt, látnoki szellemmel mondá: „így fogok én járni, ha majd szegénységben és nyomorban leszek Isten szeretetéért.[3])

„Oh Istenem, — kiált fel szalezi sz. Ferenc, midőn e vonást kedves Filoteájának elbeszéli, mily szegény volt e fejedelemné gazdagságában, és mily gazdag szegénységében !“[4])

Szivesen megvalljuk, hogy e sz. nő életében, melyet annyi szeretettel tanúlmányoztunk, semmi sincs annyira szivre ható, csodálat- és utánzásra méltó, mint e gyermekded egyszerűség, mely némely ajakra a megvetés mosolyát is idézhetné. Ez át-

[1]) ... Une nuit gisoient - Ensemble en lor lit, et villoient... Si dist: Sire, ne vous annit, — Je dirai mon pense danuit . . . Douce amie, dites le donc . . . Je volroie moult doucement — Une seule kerue avoir — De terre, dont nous vesquissions, — Et ii cens brebis ensement ; — Qu'il vous couenroit ahatier — La terre, et mener les chevaux,— Et souffrir por Dieu les travaus; — Et iou dautre part overroie — As brebis, et les tondroie ... — Landegrane dist en riant, — Par la simplece qui'il savoit — Que sa feme en son cuer avoit : — E, douce suer, si nous aviens, etc. Le Moine Robert. Mss. 1832.

[2]) Sicut a Domino Theodorico didici, venerabili Archi - Episcopo trevirensi, cum nocte quadam simul in lecto jacerent et vigilarent etc. Caesar. Heist. ap. Mss. Bolland.

[3]) Coram ancillis in palatio . . . vili pallio se induens. . . processit tamquam paupercula . . . tamquam praesago corde sui futuri status prophetissa, dixit ad ipsas : „sic incedam cum pro Deo meo miserias sustinebo. Theod. l. c.

[4]) Introd. á la vie dévote. III. p. ch. 15.

engedés a benyomásoknak, e mosoly, gyakori könyek, e kis lányszerü örömek s nyugtalanság, ezen, a mennyei atya keblén nyugvó lélek ártatlan játékai, vegyítve ily nagy áldozatokkal, komoly gondolatokkal, buzgó ahítatossággal, tevékeny s átengedő szeretettel, ezek szemeink elé a legszebb, legmeghatóbb varázst idézik, kivált korunkban, hol a virágok elhervadtak a nélkül, hogy a gyümölcs megérett volna, az egyszerüség a szivekből kihalt mind a maganos mind a nyilvános és társadalmi életben; keresztény ember nem olvashatja megindulás és az irígység bizonyos neme nélkül Erzsébet lelkének fejlődését, kinek rövid élete nem volt egyéb, mint egy hosszan tartó mennyei gyermekség, örök követése az úr azon szavainak, melyeket tanítványaihoz intézett, midőn egy kisdedet állított eléjök: „Bizonyára mondom nektek, ha nem leendetek olyanok, mint a kisdedek, nem mehettek be mennyek országába.“ Máté. 18. 3.

IX. FEJEZET.

A kedves sz. Erzsébet nagy ahítatosságáról és alázatosságáról.

Mittet radicem deorsum, et faciet fructum sursum.
Kir. Könyve IV. 19, 30.

Assez se fit dou siècle l'estrange,
A Dieu servir vent son cuer mettre;
Car si comme tesmoigne la lettre
Vertus planta dedans son cuer . . .
Tous vices de sa vie osta:
De Dieu sest (sait): qui tel hoste a
Ne peut ameir Dieu par amors.
Escole fu de bones mors,
Essemple fu de penitence,
Et droit miraouers d'innocence.
Rutebeuf, Mss.

Lehetetlen lett volna Erzsébetnek embertársait oly csodálatos odaengedéssel szeretnie, ha előbb az Isten szeretete nem

uralkodik egész szivén; mert hogy valaki embertársait úgy mint önmagát, söt még magánál is jobban szerethesse, szükséges, hogy elöbb az Istent mindenek fölött szeresse. Így látjuk öt naponként e fenséges tudományban új haladást tenni; az alázatosság, mely első társnéja volt gyermekségében, növekedett lelkében, és egy költöi életirója kifejezése szerint, csodálatosan el is töltötte e sz. hajlékot.[1] E mennyei barátné segítségével naponként jobban kiirtá szivéből mindazt, mi abban még földi volt, és dacára gyenge ifjúságának, dacára állása kötelmeinek és helyzete szórakozásának, az Istenbeni nyugalom- s bizalomnak oly fokára jutott, melyet a legnagyobb szentek irígyelhettek volna töle.

Hogy e fokra eljuthasson, s magát azon föntarthassa, nem volt állandóbb és sükeresb eszköze, mint az egyház parancsainak hü teljesítése s a szentségek gyakori fölvétele, melyeket e kegyelmeiben kifogyhatlan anya minden gyermekének nyújt. Gyakran járúlt a sz. áldozáshoz, és pedig mindig tisztelettel párosúlt félelemmel,[2] mert e kincs becsét a hit egész értelmével fölfogta. Az isteni szolgálaton félelem- s szeretettel vegyes tiszteletet s oly buzgalmat fejtett ki, melynek hasonmása nem található. Alig hallá a harangszót, mely az isteni tisztelet idejét hirdeté, sietett az egyházba,[3] s úgy igyekezett, hogy társalgónéi előtt érjen oda, hol azután térdre borúlva, forró imákat röpített az Úrhoz, mint mennyei atyja iránti bizalmának jeleit.[4]

Mise alatt az alázatosság külsö jelei által igyekezett tanúsítani a gyöngéd háladatosságot, melyet az ártatlan bárány folytonosan megújított áldozata szivében ébresztett.[5] Midön

---

[1] Demuth die viel hohe tugend. — Hete ir gevolget uzer ingent — Und wuchs an ir von tage zu tage. — Wan ir was sere wol mit ir. — Cod. Argent.

[2] Libenter et frequenter communicare studuit, cum timore tamen et reverentia tanto sacramento se indignam reputans. Caes. Bolland. Kézir.

[3] . . . Si gemach gerne vloch — Als man die glocken en zoch. Cod. Argent.

[4] Ancillas celeri gressu ad Ecclesiam praeveniens, genuflexiones faciebat occulte. Theod. II. 10. — Ut quasi quibusdam clandestinis orationibus Dei gratiam impetraret. Cod. Flor. 152.

[5] Flagrabat enim erga sacramentum fervore omnium medullorum. Theod. l. c.

férje jelenléte miatt, vagy hogy a hiveket meg ne botránkoztassa, kénytelen volt rangjához illőleg öltözködni, szivének alázatosságát szerénysége s tartozkodása által nyilvánította, valamint az által is, hogy lefosztotta magáról az oltár előtt mindazon ékszereket, melyeket tartozkodás nélkül letehetett és fölvehetett, mint példaúl hercegi koronáját, nyakékeit, karpereceit, gyürüit és keztyüit [1]), s ezt főleg a szent evangelium, úrfelmutatása és az áldozás alatt tette. [2]) Történt egyszer, hogy, midőn a mise kánonja folytán kezeit szerényen összekulcsolva, köpenye alá rejté [3]) s fátyolát, hogy a sz. testet jobban láthassa, félrevonva, buzgón imádkozott, égi fény özönlötte körül. A sz. hirben álló áldozár az oltárnál lévén, épen az átváltozás pillanatában a hercegné arcát oly nagy mennyei fénytől látta ragyogni, hogy töle egészen elvakítatott, és az áldozásig folyton e sugaraktól volt körülvéve, melyek úgy villámlottak ki belőle, mint a napból. [4]) Áthatva e meglepetéstől, dicsőíté az Istent, hogy Erzsébet sz. lelkének benső fényét ily csodás külfény által nyilatkoztatta ki s későbben másoknak is elbeszélte azt, mit látott.

Legnagyobb figyelemmel viseltetett az egyházi törvények iránt, melyek az ünnepek megszentelését parancsolák. A böjt idejét a szokásos böjtöléssel szentelte meg, ámbár ifjúkora ettől fölmenté, úgy szintén imádsággal és bő alamizsnával. De semmi sem képes kifejezni azon buzgalmat, szeretetet és tiszteletet, melylyel ama szent napokat ünnepelte meg, melyeken az egyház oly szivreható és jelentésteljes szertartások által emlékezteti a hiveket a megváltás fájdalmas és kifejezhetlen titkára. [5]) Nagycsütörtökön utánozta a királyok királyát, és valamint ez, azon napon az asztaltól fölkelvén, ruháit letette; [6]) úgy ő is, a ma-

[1]) Theod. l. c,

[2]) Rothe thüringiai krónika szerint 1224.

[3]) Plicatis sub chlamyde manibus. Theod. l. c. Montanus c. 10.

[4]) Rothe, Chron. Thür. 1707 vidit faciem eius claritate nimia divinitus illustratam, tamquam solem radios lucifluos emittentem etc. Theod. l. c.

[5]) Festivitates quoque, quibus nostrae redemtionis beneficia recoluntur, quanta veneratione adoraverit, qua caritate complexa fuerit, qua pietate susceperit, qua fide coluerit, quis digne enarrabit? Theod. II c. 11.

[6]) Surgit a coena et ponit vestimenta sua. Jooan. 13, 4.

gyar király lánya, letett mindent, mi világi nagyságra emlékeztetheté, és szegény koldusruhába öltözködve látogatta meg az egyházakat, avúlt csizmákban, milyeket akkor csak a szegényosztálybeliek viseltek. [1]) Ugyane napon 12 szegénynek, néha fekélyeseknek is, [2]) alázatosan megmosta lábait, és mindegyiket 12 darab ezüstpénzzel, posztóöltözettel és egy fejér kenyérrel ajándékozta meg.

A nagycsütörtök és nagypéntek közti éjt imában és Urunk kínszenvedéséről való elmélkedésben töltötte el, és az isteni áldozat bevégzése napjának hajnalán így szóla társnéihoz: „Ma a megaláztatás napja vagyon mindnyájunkra nézve; akarom, hogy közöletek senki legkisebb tiszteletet se tanúsítson irántam.“ [3]) Azután az előbbi napon használt ruhákat magára vévén, mindenben a szegény parasztnők szokásaihoz alkalmazta magát; 12 köteg durva vásznat, kevés tömjént és kis viaszgyertyákat vévén, [4]) meztelen lábbal a sokaság közt zarándokolt minden egyházba, s ott minden oltár előtt térdre borúlva, egy köteg vásznat, kevés tömjént és egy viaszgyertyát tett oda. Midőn ezen körmenetet az egyházban elvégezte, elment a nyilvános térre, hol gazdag alamizsnát osztogatott a szegények között, s minthogy senki sem ismerte, a tolongásban, mint valamely közönséges asszony, irgalmatlanul összeszorítatott. [5])

Udvarából némelyek szemére vetették, hogy oly szüken áldozott az egyházban, holott neki, mint uralkodónénak, példát kellett volna adnia a bőkezüségben; [6]) de egy mennyei érzet azt sugalta szivének, hogy e nap alázatosság által jobban szenteltetik meg, mint bármely más erény által. Még a természettől

---

[1]) Calceis crurí alligatis utens. Quis unquam de regis filia audivit talia? Th. l. c.

[2]) L. 8 fej.

[3]) Hodie dies humiliationis est, nullam a vobis volo mihi reverentiam exhiberi. Theod. II. 11.

[4]) Ordinavit more pauperum in gremio suo lini fasciculos plurimos, parvulos et plenum thure vasculum, de ceraque lumina parva multa. u. ott.

[5]) Ad singula fasciculum lini parvulum et thus cum lumine modico obtulit. Et inclinans humiliter discessit. Ibat sic et comprimebatur tamquam una de populo. u. ott.

[6]) U. ott.

adott bőkezőséget is el akarta nyomni magában, hogy annál inkább vegyülhessen a kicsinyek s alázatosak közé, s így az úrnak bánatteljes alázatos szivet ajánlhasson föl, mely előtte minden másnál kedvesebb.

Keresztjáró-hétben, melyet még akkor világi vigadozások és kivált az öltözetbeni fényűzés által ültek meg, a fiatal hercegné durva gyapjuruhát vévén magára, a sz. menethez csatlakozott. A sz. beszédek alatt a legszegényebb kuldusok között foglalt helyet, és legnagyobb alázatosságban követte a sz. keresztet és ereklyéket a mezőkön keresztül, [1]) mert, mond egy kortársa, minden dicsősége Krisztus keresztjében és kínszenvedésében állott; a világ neki keresztre volt feszítve, valamint ő a világnak. [2])

De Isten, ki magát féltékenynek mondta, nem is engedhette meg, hogy hü szolgálója szivét földi érzelmek, bár a legrövidebb időre is elfoglalják, bármily törvényszerük lehettek is. Egy nevezetes esemény, melyet Berthold házi lelkész beszélt el, és az életirók mindnyájan följegyeztek, megmutatja nekünk, mennyire vitték Erzsébetet és férjét aggodalmaik, a választott lelkeknek e kilehelt illataik. Egykor eret vágattak magoknak mindketten ugyanazon időben, és a herceg, azon idők szokása szerint, a környékbeli nemeseket hítta magához, hogy az ez alkalommal rendeztetni szokott vigalmakban s ünnepélyekben részt vegyenek. [3])

E napok egyikén, midőn az eisenachi szent György egyházban az ünnepélyes sz. misén mindnyájan jelen voltak, a hercegné elfeledkezvén az áldozat szentségéről, szemeivel s gondolatival szeretett férjén függött, ki mellette volt, és sokáig elmélyedt

[1]) Cum quidam contra sanctorum decreta facientes pretiosis et delicatis vestibus decorantur, ipsa princeps Regis filia laneis induta, nudis pedibus processionem crucis et sanctorum reliquias sequebatur et in praedicatorum stationibus semper inter pauperrimas se locabat. Theod. II. 11.

[2]) Cod. Pal. Heid.

[3]) Sie hatten beyde gelassen zu einem mal. Herm, Fritz.— Fontos és ünnepélyes volt a középkorban az érvágás; midőn a mivelet sikerült, hálát adtak Istennek, s kis vendégségre egyesíték barátjaikat magok körül. A fejedelmek és nemesek ennek ürügye alatt nagy vigalmakat rendeztek. A házasokra és jegyesekre nézve ez alkalmúl szolgált egy különös szertartásra. A fiatal ember jegyeséhez ment, tőle jó vért kérni, a jegyes pedig megcsókolta és megáldotta a sebet. A boldog Szuzo Henrik e jó vért a b. sz. szüztől kérte. L. életét Diepenbrock. kiad. 130 l.

annak nézésébe, el lévén ragadtatva szépsége által, mely őt mindenki előtt oly kedvessé tette. [1]) Midőn azonban épen az átváltozás pillanata alatt magához jött, lelkének mennyei jegyese azonnal kijelenté, mennyire bántotta őt e tisztán világi foglalatosság Erzsébet részéről; mert midőn az áldozár a sz. ostyát imádás végett fölemelte, látta annak kezeiben a fölfeszítetett megváltót és vérzősebeit. [2]) Megsemmisítve e látvány által, azonnal elismerte hibáját, leborúlt arcával a földre az oltár előtt, s könyár között kért bocsánatot. A mise végével férje, ki hozzá volt szokva, őt elmélkedésben elmerülve látni, udvarával együtt az egyházból távozott, ő pedig magánosan itt maradt leborúlva az ebéd idejéig. Midőn azonban a sok vendég számára rendelt ebéd elkészült, és a hercegnét senki sem merte imáiban háborítani, a herceg maga hítta, s nagy szelidséggel mondá: „Kedves nővérem, miért nem jösz az asztalhoz, miért várakoztatsz bennünket annyira?“ [3]) Erzsébet e szavakra fölemelte fejét, de mitsem szólott; de midőn férje látta a sok könyhullatástól [4]) vérig kipirosúlt szemeit, ismét mondá: „Kedves nővérem, miért sirtál annyit és ily keservesen?“ Azután leborúlt melléje, és hallván szomorusága okát, vele együtt sirt és imádkozott. [5]) Néhány perc után fölállván, így szólott Erzsébethez: „Légy bizalommal Istenhez, én majd segítek neked bünbánatot gyakorolni, és ezután majd jobb leszek mint te.“ [6]) De látván, hogy

---

[1]) Aliquantisper a divinis abstracta amabilis ac dilecti mariti intuitu suspensa, quadam humanae affectionis dulcedine ducebatur. Theod. III. 8. — Do er bi ir stund de vil ir an ein gedanc von yme wanne er waz ein schone furste des libes. Herm. Fritz.

[2]) Vidit Christum crucifixum per manus sacerdotis guttas sanguinis distillantem. Theod. l. c.

[3]) Tunc ipse dulcissimus princeps accedens. Theod. l. c. — Liebe schwester, was ist dy sache das du nicht zu tische kommst. etc. Berth. Mss.

[4]) Vidit oculos ejus sanguineo colore turbidos prae amaritudine lacrymarum. Qui nimio dolore percussus. Theod. l. c.

[5]) Liebe schwester warumbe hast du alszo sere geweynt unde zo bitterlich. Berth. Mss. Totus in lacrymas resolutus. Theod.

[6]) Las uns frolich seyn in Gote, ich will dir helfen buzzen und besseren. H. Fritz.

szomorusága sokkal nagyobb, hogysem az udvar elött megjelenhetnék, letörölte tulajdon könyeit, és ment vendégeihez, Erzsébet pedig hibáját tovább siratta. [1])

A jámbor ifju hercegné tehát megnyerte az égtől a könyek [2]) ajándékát, az édes és üdítő könyekét, melyek az emberi sziv legmélyén egy, kegyelmekben és vigaszokban kimeríthetlen isteni kincs birtokát tárják föl. Társnéi mondják, hogy e könyek, bármily bőven folytak is, sohasem hatottak károsan arca szépségére és vidorságára. [3]) Ez egyébiránt nem volt oly kegyelem, melyet kiválólag csak ő birt volna, az egész század, az egész kat. nép azon boldog században, élő s buzgó hite mellett a könyek ajándékát is birta. A buzgó nemzedékek, melyek a Jézustól barátja sirja fölött hullatott könyet [4]) oly meleg kegyelettel tisztelték, ismerték ennek becses tulajdonait. Könyekkel volt vegyítve a középkor egész költészete[5]) és ahítatossága. A lélek ezen vére, mint sz. Ágoston nevezi, [6]) a sziv ezen vize, mint régi regényeinkben neveztetnek, [7]) nagy árban folyt szemeikből; ez volt bizonyos nemben az egyszerü jámbor lelkek imája, ez szivből fakadó jelentésteljes imádás [8]) volt; ez csöndes áldozat

---

[1]) Repressis lacrymis, detersaque facie, inter convivas laetus apparuit et serenus. At mulier timens Deum perduravit in fletibus Th. l. c.

[2]) Habebat gratiam lacrymarum Dict. IV, Ancill. — Da mihi gratiam lacrymarum S. August, medit. passim.

[3]) Fluebant tamquam de fonte, vultu ejus serenissimo et jucundissimo existente. Dict. IV. Ancill.

[4]) Vendomeban a sz. Háromság szép egyházában még látható az oltár, melyen egykor a sz. köny, t. i. egy azok közől, melyeket Jézus Lázár sirja fölött hullatott, (et lachrymatus est Jesus Joan. 11, 35) tiszteltetett, azon fölirással : „Ad bustum amici Christus olim flens dedit testem hanc amorisque et doloris lacrymam.“ A hires Mabillon e szent ereklye hitelességének bebizonyítására egy külön értekezést adott ki, ugyanezt már Thiers is bizonyította, ki, hála az égnek, ma már feledékenységbe ment ; az általok előidézett hatás azonban gyászos volt. (T. E.)

[5]) L. Grimm „Mondák“ (Contes) „sz. Katalin és a lovag legendája“ etc.

[6]) Quidam sanguis animae. Serm. 351.

[7]) Berthe aux grands pieds. Ed. de M. Paulin Paris.

[8]) Dabat pro cantu lacrymas plebs ignara canendi. Sz. Bernard. Oper. Ed. Mab. t. II. p. 11, 97.

volt, mely őket Jézus Krisztus s szentei érdemeinek és az egyház minden megtiszteltetésének részeseivé tette, mint pl. a paradicsomról nevezett sz. Dominika, könyeivel mosta le lelke szennyeit, [1]) vagy sz. Odila, könyei által váltotta meg, mosta le azok vétkeit, kiket életében szeretett; [2]) e könyek angyalok által összegyüjtve, és az irgalmas Atya lábaihoz téve, általa a bánat és sz. szeretet drága ajándékai gyanánt tekíntettek. [3])

Nem csak gyönge nők, nem csak a tudatlan nép érzé a könyek hatalmát és édességét; tekíntsünk ezen kor történelmébe, s minden lapon látni fogjuk, mennyire olvadoztak őszinte akaratlan könyekben fejedelmek, királyok, lovagok és zord katonák is. E vaskemény emberek, e győzhetetlen hősök, kebleikben gyönge, gyermekded sziveket hordoztak; nem jutottak ők még annyira, hogy gyalázzák érzelmeik természeti ártatlanságát, vagy azokon pirúljanak. Még nem volt kiszáradva keblökből az egyszerü, tiszta s mély érzelmek forrása, e mennyei harmat, mely termékenyíti és ékesíti az életet. Ki ne emlékeznék Godefried és az első keresztes-harcosok halhatatlan zokogására és könyeire, melyeket hullattak Krisztus sirjának láttára, melyet oly csodálatos tettek s kemény küzdelmek után meghódítottak? Későbben oroszlánszivü Rikárd keservesen sirt Jeruzsálem fö-

---

[1]) Megtanította az Úr, miként mossa meg lelkét; miután meg vala mosva és fölékesítve, visszatért azon szándokkal, hogy szivét az imádságban mosandja meg, és egykor reggel gyermeki egyszerüséggel sok könyhullatás között kérte az Istent, hogy mutatná meg azon lelket, melyet meg kell mosnia; és saját lelke mutattaték neki szive bensejében egy szép kecses csecsemő alakjában, min annyira örvendett, hogy szemei örömittasságában sok könyet hullattak, és látván könyektől összeázott kendőjét, szétszagattá azt szive mellett, meg lévén győződve, hogy más vizzel mint a töredelmesség könyeivel nem moshatja meg lelkét. Borghigiani, Intera Narrazione etc. t. I p. 18.

[2]) Öt nap és éjjel annyira sirt, hogy majd szemevilágát elvesztette, s ez által megváltotta atyja lelkét. Azért a szembajban szenvedők pártfogónéja gyanánt tiszteltetik. A sz. Odila hegyen Elszaszban még látható a „könyek kápolnája" (Zaehren Kapelle), hol ezen áldozatot bemutatta; és egy ott fakadt forrás vizét a távol földről jövő zarándokok ma is szembajok ellen használják.

[3]) Egy szegény nő egykor egy egyházban siratta vétkeit, a püspök az oltárnál lévén, látott egy galambot, mely a könyeket összegyűjtvén, ég felé vitte. Grimm. t. III. p. 10.

lött, melyet meg nem szabadíthatott. [1]) Sz. Lajos gyóntatóatyja beszéli vezeklőjéről, hogy midőn a litániában e szavakhoz ért: „Szeretett úr Isten, kérünk téged, hogy nekünk könyforrást adni méltoztassál," [2]) a sz. király alázatosan így imádkozott: „O uram Istenem, nem merek forrást kérni, elég néhány csepp, hogy azokkal lelkem szárazságát megöntözzem . . ." megvallotta azután gyóntatóatyjának, hogy az úrimádsága közben könyeit omlani engedte, melyek, midőn arcán szeliden szájába folytak, édesek s ízletesek voltak nem csak szivének hanem nyelvének is. [3])

X. FEJEZET.

Miképen ismerte és szerette meg a dicső sz. Ferenc a kedves sz. Erzsébetet, és miképen volt marburgi Konrád gyóntatóatyja.

De paupertatis horreo
Sanctus Franciscus satiat
Turbam Christi famelicam,
In via ne deficiat;
Iter pandit ad gloriam,
Et vitae viam ampliat.
Pro paupertatis copia
Regnat dives in patria,
Reges sibi substituens,
Quos hic ditat inopia.

Antienne du Breviaire franciscain.

Mit eddig szent Erzsébetről mondtunk, elég arra, hogy észrevegyük a rokonságot, mely közötte és Krisztus azon dicső

---

1) Joinville, p. 116 ed. 1761. L. még a keresztes-harcosok és velenceiek 1204 évi csodálatos jelenetét, melyet Villehardouin elbeszélt.

2) A 9 és utána következő századok litaniáiban a következő vers olvasható: „Ut compunctionem cordis et fontem lacrymarum nobis dones, te rogamus etc."

3) A gyontatóatya 324. — Ap. Michelet. Hist. de France. — A ferenciek breviariumában sz. Lajos zsolozsmájában is vagyon szó köny-bőségéről, „Lacrymarum assiduitas"

szegényének lelke között létezett, ki Olaszországot csodahatalmának sugaraival elárasztotta. Az Isten nem akarta, hogy ezen benső szövetség terméketlen s ismeretlen maradjon; hanem hogy termékeny legyen vigasztalásban hü szolgálójára, és áldásos egész Németországra nézve. Nevezetes hasonlatosság volt már külső életökben is: az 1207-ik év, ugyanaz, melyen Erzsébet magyarhonban a királyi nagyság ölén látott napvilágot, látta Ferencet ujjá születni Istennek, azon pillanatban, melyben egy hatalmas király lánya s Karolomann unokája királyi fénynyel környezve e világra jött; ő, Bernardone kalmár fia, lemondott vagyonáról, családjáról és minden tiszteletről Isten iránti szeretetből; söt atyjától megvettetve és bebörtönöztetve, de anyja által kötelékeitől megszabadítatva, polgártársaitól guny- és piszokkal halmozva, elveté még utolsó ruháját is, hogy egyedül s meztelenül küzdhessen a világ ellen. [1]) De Erzsébetnek nem volt szüksége ezen ujjászületésre; ő elejétől fogva alkalmas volt az égre; ártatlan szive elég termékeny föld volt mindazon magnak, melyet Ferenc keze, hatalma és élete a keresztény világban már már elvetett, és melynek épen Erzsébet Istentől adott kiváltságánál fogva első és legdicsőbb tárnoka volt.

Nem tartozik hozzánk sz. Ferenc csodálatos diadalainak történetét itten elmondani, melyeket tanítása első pillanatától fogva Olaszországban aratott; meg kell elégednünk azon tények előszámlálásával, melyek Erzsébet életével egyenes összeköttetésben vagynak.

Néhány év alatt a forrongás, melyet ezen új apostol szava a lanyha lelkekben okozott, oly átalános, a felforgatás, melyet a társadalmi és magános élet minden rétegében előidézett, oly erőszakos lett, hogy eszközről kelle gondoskodnia, melylyel szabályozhassa s mérsékelhesse az erőt, melyet az Isten rendelkezése alá adott. Minden lépten seregesen jöttek hozzá férjek, kik nőiket s gyermekeiket elhagyni akarák, hogy vele együtt a szegénység és az evangelium hirdetésére adhassák magokat: nők, kik készek voltak lemondani a hites és anya kötelességeiről, hogy népesítsék a zárdakat, hol Klára, Ferenc

[1]) Helyot. Histoire des ordres religieux. t. VII. Wadding Annal. Min. t. I. Marc. de Lisbonne, Chronic'. etc. etc. Acta Sanctorum. t. II,

nővére és vetélytársnéja igazgatta szigorú bünbánatra a szegény zárdanőket. Azon kényes helyzetben volt most, hogy vagy elfojtsa az üdvös magot, mely az emberek sziveiben csirázni kezdett, vagy pedig tovább éleszszen egy veszélyes forrongást az Istentől megszentelt kötelékek ellen; e helyzetben oly eszközhöz folyamodott, melytől az ég, mint minden más müvétől, áldását meg nem tagadta. Igért a neki engedelmeskedni kész sokaságnak egy életrendet, mely azon keresztényeket is, kik családi életben élni voltak kénytelenek, az Istentől megszentelt kötelékek magszakítása nélkül, az imák, jó cselekedetek és bünbánat közössége által egyesítette szerzeteseivel. Először élő szóval hirdette ezen rendet Florencben és a szomszéd városokban mindkét nembeli nagy sokaságnak, mely azt azonnal gyakorlatba is hozta, s naponként boldognak hirdette magát, hogy alkalma nyilt a zárdák falain kivül is a világ veszélyes örömeiről s minden felesleges birtokról lemondani. Ferenc látván a buzgalmat e testvérület tagjainál, és folytonosan növekedő számukat, „Harmadik rendi vezeklők" (Poenitentes tertii ordinis) nevet adott nekik, minthogy családjának 3dik osztalyát képezték, melyhez „Kisebb testvérek" (Fratres minores), kiknek fönökük ő volt, és sz. Klára zárdanői is tartoztak; 1221-ben pedig a szabályokat, melyeket követniök kellett, irásban is közrebocsátotta. A rendbe való fölvétetés főfeltételei voltak: hogy a házas házastársa beleegyezését birja; továbbá minden elöbb elkövetett igaztalanságot jovátenni, és minden ellenével nyilvánosan kibékülni. Mindnyájan, jóllehet családjaikat s társadalmi állásukat el nem hagyák, kötelesek voltak sötétszürke ruhát viselni, és a fegyverviseléstől magokat megtartoztatni, kivévén ha az egyház vagy haza védelme kivánta volna. [1]) Az ünnepélyeket, táncot és profán vigalmakat kerülni, az egyház által parancsolt böjtökön kivül hétfőn és szerdán a húseteltől magokat megtartoztatni, sz. Márton ünnepétől egész Urunk születése ünnepéig, és egész éven által szerdán és pénteken böjtölni tartoztak; továbbá mindennap' sz. misét hallgatni, az év három főünnepén, u. m. húsvét-, pünköst- és karácsonkor az Úr asztalához járúlni, esten-

[1]) E két szabály alol föl is mentethetett valaki, ha az állás kötelmei indokolták a fölmentetést.

ként némely különös imákat elmondani, a rend férfi és nőtagjait betegségeikben meglátogatni, és temetéseiken jelen lenni. E szabályok azonban, mint a mondottakból kitünik, csak a testvérületek bizonyos nemébe egyesítették őket, semmiképen pedig szerzetesrendbe, mert ilyenné csak későbben lett, midőn a 3-dik rend az ünnepélyes fogadalmak letevése által nyerte utolsó szabályzatát, melyet azon tartományokban, hol fönvagyon maiglan is bír. [1])

Sz. Ferenc rendjének széles és gyors kiterjedése ezen kor legnevezetesb és leginkább megállapított eseményeinek egyike; és állíthatni, hogy az egyház ezen haladását mindenek fölött a harmadrendiek testvérületének köszönheté. Naponként a mindkét nembeli hivek töméntelen sokasága csatlakozott hozzá; Olasz, Francia és Németország egymásután hódítattak meg ezen új sereg által. Minden esetre figyelemre méltó ezen esemény azon század folyásában, mert az egyház ellenei azonnal észrevevék, mily hatalmas akadályokra fognak találani azon társulatban, mely minden koru, rangu s állásu embereket, harcost úgy mint kalmárt, lelkészt úgy mint ügyvédet, fejedelmet úgy mint jobbágyott foglal magában, és mely a vallás parancsainak a legkisebb részletekben is szigorú teljesítése által szükségképen csak erősítette az engedelmesség és szeretet kötelékét, mely tagjait Krisztus halhatatlan jegyeséhez, az egyházhoz kapcsolta, s minthogy a társadalmi s világi életben maradtak, a szivökben új langra gyúlt szeretetet és odaengedést önkényt és kedvök szerint fejlesztheték ki. Igy Frigyes császár nyilván panaszkodott, hogy a 3-dik rend akadályozta őt a sz. szék ellen irányzott terveiben; és kancellárja, Vignes Péter, azt irja levelében, hogy az egész kereszténység azon rendhez látszott tartozni, s hogy felállítatásának és haladásának lehet köszönni, hogy az ég hatalma már ezután félelmesbnek és tekíntélyesbnek mutatkozott minden földi kormánynál. [2]) 1221-ben épen azon évben, melyben sz. Ferenc a 3dik rend szabályait bocsátotta közre, telepedtek le szer-

---

[1]) Helyot t. VII.

[2]) P. Apollin. Vita. Helyot. VII. p. 22.

zeteseik Németországban is.[1]) Bizonyára sehol sem találtak több rokonszenvre és gyámolításra, mint Thüringia fiatal jámbor fejedelemnéjénél, ki mindjárt jeleit adá buzgó odaadásának, és pártolta őket, mennyire tehetségében állott. Németországba jövetelök után azonnal zárdát építetett a ferenciek számára fővárosában, Eisenachban, [2]) és Rodinger atyát, ki a németek közöl először lépett a szerafi rendbe, [3]) mint buzgóságáról hires szerzetest, gyóntatóatyjának választá, ki is őszintén ragaszkodott hozzá egész életén által. Minden, mit ezen új viszonyok következtében sz. Ferencről hallott, új szeretetre indítá fiatal szivét iránta, s ellenállhatlanul ugyanazon ösvényre vonzá, melyen az előtte legdrágább és legbecsesb erények eme legfőbb példánya haladott, s őt választá azonnal pártfogó- és lelki atyáúl.[4]) Midőn az új vendégektől a 3dik rendnek Olaszország- s más országokbani létezését megtudta, csodálkozva látta át, mennyi hasznot meríthetne egy buzgó keresztény nő ily testvérületből; ez által vélte önkénytes önsanyargatásait és szabad akaratból véghezvitt jó cselekedeteit különösen megszentelhetni; alázatosan kért tehát férjétől engedelmet e testvérületbe

---

[1]) A ferenciek első kisérlete Némethonban 1216-ban szerencsétlen volt. Wadding, a rend hivatalos történetirója, egy eseményt beszél el, melyet a rendelkezésére álló szászországi, strassburgi és németalföldi kéziratokból irt ki. Az első szerzetesek, kikre e missio bizatott, a német nyelvből csak egyetlen szót „ja" tudtak. Az első városban, melybe jöttek, új s szokatlan külsejök nagy sokaságot csődített össze, mely csak azt kérdezte, kivánnak-e szállást s élelmet? mire „ja"val feleltek, s látván mily jól tartatnak e felelet következtében, elhatározták, hogy bármit kérdeznek tőlök, mindig így felelnek. Szerencsétlenségökre mások azt kérdezték, hogy nem volnának-e történetesen eretnekek, kik egy, a kat. hittől különbözöt hirdetnek; mire a felelet ismét csak „ja" vala. Most azonban megkötöztetve börtönbe vettettek, s sok verés és rosz bánásmód után kiüzettek az országból, s közvetlenül Olaszországba tértek vissza, hol elbeszélésök oly rettegést gerjesztett többi testvéreiknél, hogy imáikban is kérék az urat, hogy szabadítsa meg őket a németek kegyetlenségétől: (ut illos a saevitia Teutonicorum liberare dignaretur) Wadding 1216 IX.

[2]) Theod. lib. VI. c. I. P. Archange p. 116 et 122.

[3]) Wadding 1221 IX P. Archange p. 122 et 134.

[4]) Ipsa sancta cujusdam sincerissimae dilectionis continua teneritudine trahebatur ad ipsum pauperem patrem Franciscum. Wadding t. II. p. 159.

léphetni, mit könnyen megnyervén, sietett az első kapcsolatot megkötni a szenttel, ki nem sokára oldalánál látta őt uralkodni az égben. Ő volt az első, ki Németországban a 3-dik rend tagjai közé lépett;[1]) aggályos hűséggel teljesítette szabályait, és kétségtelen, hogy egy ily magas rangu s ahítatosságáról hires fejedelemné példája nem volt minden befolyás nélkül a rend sebes terjedésére.

Ferenc azonnal tudosíttatott a fényes hódításról, melyet küldöttei Németországban Erzsébet személyében tettek;[2]) ugyanakkor tudta meg a rendbe fölvételését, maga iránti ragaszkodását és erényeit, melyeken Thüringia épült. Csodálkozás- és háladatosságtól áthatva szólt Hugolin bibornokkal, rendje pártfogójával, ki III. Ince unokája volt, s későbben IX. Gergely név alatt a pápai trónra lépett, kinek későbben Erzsébet földi biztossága felett őrködnie és mennyei dicsőségét megszentelnie kellett, s már most szives érdekkel viseltetett iránta, de mely érzelem még növekedett azon rokonszenv következtében, melylyel Erzsébet viseltetett ezen apostol iránt, kinek ő főtámasza s gyöngéd barátja volt.[3]) Nem tehetett tehát mást, mint Ferencet Erzsébet iránti hajlamában megerősíteni. A példás alázatosság, melylyel ezen, még ily fiatal fejedelemné fényeskedett, szigoru buzgósága, a szegénység iránti szeretete gyakran bizalmas társalgásuk tárgya volt.[4]) Egykor a bibornok azt ajánlá a szentnek, hogy szeretetének és emlékezetének egy zálogát küldje Erzsébetnek, s levette azonnal vállairól azon szegény elviselt köpenyt, melylyel fedve voltak, azon meghagyással, hogy azonnal németországi lányának Erzsébetnek küldje, mint az alázatosság és önkénytes szegénység adóját, és azon háladatosság jelét, melylyel Erzsébet iránt, rendjének már eddig tett szol-

---

[1]) Helyot t. VII, p. 289. P. Archange 115.

[2]) Ugyanott.

[3]) Erant enim ambo, antistes scilicet et sanctus, secreta familiaritate, et intimo amore a multis diebus conjuncti. Wad. 1226 p. 61.

[4]) Dictus pontifex cum praedicto sancto super auditis aliquando de ipsius famulae Dei Elisabethae sanctitate tam famosa, paupertate tam stricta et humilitate tam profunda familiariter conferebat. Ibid.

gálataiért viseltetett.[1]) „Akarom, mondá, —hogy neki, minthogy veled rokonszellemű, oly örökséget hagyj, milyent Illés hagyott tanítványának Elizeusnak.“ [2]) A szent engedelmeskedett barátjának, és elküldé annak, kit annyi joggal lányának nevezhetett, e szerény ajándékot egy levél kiséretében, melyben örömét nyilvánítja a sok kegyelem fölött; melyeket Istentől nyert, és azok általai jó használata fölött. [3])

Könnyen képzelhetjük a háladatosságot, melylyel Erzsébet ezen, szemeiben oly becses ajándékot fogadta; tanusítá ezt azon becs által, melyet birtokában helyezett; e köpenyt vette magára, midőn egy különös kegyelemért könyörgött az Istennek, [4]) s midőn későbben a földi birtokról minden megszorítás nélkül lemondott; talált mégis módot szegény atyjának e drága köpenyét egész haláláig megtarthatni,[5]) holta után pedig legdrágább ékszer gyánant egyik barátnéjának hagyta. Azután a német lovagoktól Weissenfelsben, a speieri megyében, gondosan őriztetett e kétszeresen sz. ereklye, és Berthold, e század egyik hires hitszónoka, Erzsébet szentté avattatási pörében egyházi bírák előtt mondja, hogy gyakran látta, s tiszteletteljesen érintette ezen ereklyét, mint azon szegénység dicső lobogóját, mely a világot és annak gyönyöreit oly sok szivben legyőzte. [6])

Ezen lobogó árnyéka alatt gyüjtötte Erzsébet lelke rejtekébe azon erőt, mely szükséges volt, hogy a világ és saját szive fölött vivhassa azon fényes győzelmeket, melyeket Isten számára föntartott. Ezen benső s gyermeki kötelék által azon szerafi férfiuhoz füzve, halada ezután tovább azon keskeny tövises ösvényen, mely az örök dicsőségre vezet, melyet már néhány év mulva el kelle érnie.

---

[1]) Propriis manibus de scapulis B. Francisci rapuisse dicitur, volens et praecipiens eidem, ut ipsum humillimae filiae suae teutonicae Elisabethae tamquam suae voluntariae paupertati et humilitati proprium, aptum et debitum transmittere non tardaret. ibid.

[2]) In signum gratitudinis multorum beneficiorum in suos sectatores collatorum. ibid. — Heid. Cod. CV. p. 25.

[3]) P. Archange p. 125.

[4]) Heid. Cod. p. 62 Wad. l. c.

[5]) P. Apol. l. c. Heidl. Cod. l. c.

[6]) Velut felicissimum paupertatis vexillum. Wad. l. c. Mss. Lovan.

Alig volt 17 éves, már is gyóntatóatyjától, Rodinger atyától kelle elválnia, ki legelőször igazgatta lépteit sz. Ferenc ösvényén. [1]

Gondoskodni kellett tehát, hogy pótoltassék, és a herceg, kihez Erzsébet e zavarban folyamodott, attól tartván, hogy neje még nem elég jártas a sz. irás- és vallástudományban, [2] kért a pápától egy okos, belátó lelki kalauzt neje számára. Az egyház főpásztora, feleletében úgy nyilatkozott, hogy nem ismer buzgóbb és tudósabb áldozárt, mint marburgi Konrádot, ki Párizsban végezvén tanúlmányait, [3] akkor, mint apostoli követ, Németországban tartozkodott, s ott mind a papság mind a hivek előtt a legfőbb tiszteletben állott, és kortársai kifejezései szerint, mint fénylőcsillag tündöklött. [4] Széles tudománya s példás erényessége mellett szüntelen gyakorolta magát az evangeliumi szegénységben. [5] Lemondott nem csak a világi javakról, melyekre nemes származásánál fogva jogos igénye lett volna; hanem még az egyházi méltóságok- s javadalmakról is, s innét vagyon, hogy több történetiró, egy, azon korban az egész ker. világban elterjedt kolduló szerzetes rendhez számítja; valószinübb azonban, hogy mindig mint világi áldozár élt. [6] Külseje átalában egyszerü, szerény és szigorú, s öltözete szorosan egyházi volt; ékesszólása hatalmas befolyással volt a kedélyekre. Egy kis öszvéren egész Németországot beutazta; [7] minden léptén az egyháziak s világiak nagy sokasága követte, hogy ajkairól vehessék az isteni ige kenyerét. [8] Szeretetet vagy félelmet ger-

[1] Helyot l. c.

[2] Nun was sie nit geleer daz was irem herrn gar layd. Pass. p. 58.

[3] L. fölebb 120-ik lap, 2-ik jegyzet.

[4] Velut clarum sidus in Alemannia praefulsit. Theod. III. 12. Rothe p. 1715.

[5] Eruditus scientia, conversatione purus, vita evangelica . . . Divitias et possessiones temporales et beneficia ecclesiastica habere noluit. Theod. l. c.

[6] L. Justi „Elisabeth die heilige" 126, 129 l. az ezen kérdésfölötti hosszú vizsgát.

[7] Parvissimo subvectus mulo, totam pene circuivit praedicando Alemanniam. Caes. Heist. Mss. Boll. (T. E)

[8] Simplici modesto et humili, clericali habitu contentus, gravis in moribus et maturus, aspectu austerus, praedicabat per totam Teutoniam, et sequebatur eum cleri et populi innumera multitudo. Theod. l. c.

jesztett mindenütt a szerint, mint szavait vagy buzgó keresztényekhez vagy az eretnekség által beszennyezett néphez intézte.[1]) A nagy III. Ince a sz. szék németországbani követének tisztével ruházta fel, azon megbizás mellett, hogy a valdenzek, lyoni szegények,és más hasonló,már a Rajnán túli tartományokba is áthatott eretnekségek haladását meggátolja, minthogy ott is az egyházat ugyanazon veszélylyel fenyegették, melyet okoztak déli Franciaországban. Egyszersmind a keresztes-háboru hirdetésével is meg volt bízva, és sikerült is neki gyakrabban a németek hidegségét, magához Incéhez is méltó állhatatosság és buzgalom által, a sz. hadjáratok iránt fölhevíteni.[2]) Ezen pápának két utóda, III. Honorius és IX. Gergely, e tisztet újra rá bízták, mely bizalomra méltóvá is tette magát állhatatossága, buzgalma és győzhetlen bátorsága által, mely őt egész pályaján vezérelte. Azon 20 év folytán, melyen e tisztet viselte, semmiféle akadály, semmiféle bármily félelmes erős ellenzék előtt sem hajolt meg; a fejedelmek és főpásztorok, ha érdemlék, ép oly kevessé kerülhették ki szigorú igazságát, mint a legszegényebb laikus; és ezen absolut részrehajlatlanságnak lehet tulajdonítani a népszerűséget, melyet magának nehéz tiszte gyakorlatában tudott szerezni.[3]) Ő volt, egy kortársa vallomása szerint, a gonoszságok legrettenetesb földerítője, a zsarnokok félelme, és az eretnekségek fáradhatlan üldözője.[4]) Végre is, mint látni fogjuk, ezen szigornak lett áldozata; az általa üldözöttektől okozott erőszakos meggyilkoltatás azonban nem szerezte meg neki a sz. szék részéről azon tiszteletet, melyben Parentice és veronai sz. Péter részesültek, kik szintén vele egy időben haltak meg a hit vértanúi gyanánt.

---

[1]) Metuebant eum utpote virum sanctum et justum omnes, alii amore, alii timore. Theod. l. c,

[2]) Conr. Ursperg. ad an. 1227 Innumerabiles signans. Caes. l. c.,

[3]) Auctoritatem sibi magnam comparaverat in populis, et animi constantia praeditus, ita animosus factus est, ut neminem timeret, tantique esset ei Rex. v. Episcopus, quanti pauper laicus. Gert. Archiep. Trevir. ad an. 1231. Bonis christianis gratus et benignus, pravis autem et perfidis in judicando justus et districtus fuit. Theod. l. c.

[4]) Vitiorum acerrimus invector, et haereticorum indefessus persecutor. Caes. l. c. (T. E.)

Konrád, kit Lajos herceg a pápa különös ajánlása előtt már ismert, azonnal oly bizalmat s tiszteletet tudott maga iránt benne költeni, hogy az maga s testvérei nevében ünnepélyesen megbízta ez egyszerü áldozárt, hogy mindazon egyházi javadalmakat, melyek fölött kegyuri jogot gyakorolt, az erre legméltóbb egyénekkel töltse be. Ez volt a legjobb felelet azon intésekre, melyeket Konrád tett neki azon gondosságra nézve, melylyel ezen, a lelkek üdvére nézve oly fontos jog gyakorlatában el kelle járnia: „Nagyobb vétket követ el, — úgymond a buzgó hitszónok, — ha valamely egyházat vagy oltárt (t. i. az egyházzal vagy oltárral járó javadalmat) tudatlan vagy méltatlan áldozárra bíz, mint ha ütközetben 500—600 embert önnön kezével kivégezne.“ [1]) Lajos azután kérte neje lelki vezetésének elvállalására, mit Konrád a herceg vallásossága és a pápa ajánlása iránti tekíntetből meg is tett. [2])

Midőn a fiatal fejedelemné, ki, mint mondtuk, még alig volt 17 éves, megtudta, hogy egy, szent életéről s tudományáról oly hires férfi, neki szenteli fel különösen gondjait, alázatosság- s háladatosságtól vala áthatva; és minthogy ezt mennyei kegyelemnek tekíntette, új önsanyargatás és böjtölés által készült rá. Gyakran mondá: „Én, szegény vétkes nő, nem vagyok méltó, hogy e sz. férfiu viselje gondomat. Oh Istenem, mennyire hálálom kegyelmeidet!“ [3]) Midőn Konrád eljövetele hirül adatott neki, eléje ment, s előtte térdre borúlva mondá: „Lelki atyám! fogadj Istenben lányodnak, méltatlan vagyok rád, de fivérem szeretetéből ajánlom neked magamat.“ [4]) Konrád látván ezen, korát meghaladó mély alázatosságot egy ily fiatal s hatalmas fejedelemnénél, s ebben lelke jövendő dicsőségének egyik előjelére ismervén: önkénytelenül felkiáltott: „Oh ur Jézus, mily csodákat teszesz te a hozzád tartozó lelkekben!“ s mindképen tanúsítá ezen találkozás fölötti örömét. [5]) Ez időtől fogva gyón-

[1]) Rothe. 1716. l. c.

[2]) Passion. p. 58.

[3]) Ich armes sundiges weib ich bin nit wirdig daz mein der heilig man soll pflegen. Herr ich dank dir deiner genaden. Pass. f. 58.

[4]) Mein geistlicher vatter empfahe mich deiner tochter durch Gott. Ich bin dein nit wurdig und lass dir mein bruder empfohlen seyn. u. ott.

[5]) „O herr Christus was wurckest du mit den deiner!“ udwas fro. u. ott.

tatóatyja lett, s szokott buzgálmával mivelte a drága növényt, melyet az égnek kellett növelnie. A lelki élet ösztöne Erzsébetben azonnal oly hatalmasan fejlődött, haladása a ker. tökély felé oly sebes volt, hogy Konrád egykor, mit a pápának meg is irt, könyezve találta a fölött, hogy szülői házas életre szánták, és hogy ennek következtében e mulékony életet nem tölthette el úgy, hogy szüzesége virágát az Istennek ajánlhatta volna föl. [1]) Azonban, jegyzi meg egyik életirója,— e buzgóságából származott bánata dacára, nem szereté férjét kevesbbé forrón,[2]) s ez viszont, távol attól, hogy akadályozta volna azon uton, melyen Konrád vezette, inkább tehetsége szerint segítette. Nem tagadta meg beleegyezését, hogy tökéletes engedelmességet fogadhasson gyóntatóatyjának mindenben, mit parancsolni fog, ha az a házasélet jogaival s tekíntélyével nem ellenkezik,[3]) sőt ehhez meglehető özvegysége esetében, még a tökéletes megtartoztatás fogadalmát is kötötte. [4]) E két fogadalmat 1225-ben, 18 éves korában tette le Konrád kezeibe, a sz. Katalinról nevezett zárdanők eisenachi egyházában, mert ezeket különösen kedvelte. Ezen engedelmességi fogadalmat a legnagyobb hüséggel tartotta meg, soha sem vétett ellene, s Istenért minden, bármibe kerülő áldozatot megtett. [5]) Láttuk már felebb, mily gyöngéd gond- s pontossággal alkalmazkodott Konrádnak a hercegi asztalt illető tilalmához, hogy t. i. tartozkodjék mindazon eledelektől, melyekről gyanítja, hogy a szegényeken elkövetett jogtalanságok által vagynak beszennyezve.[6]) Konrád jellemének hüséges és hajthatlan szigora nem látván Erzsébetben egyebet, mint egyszerü keresztény nőt, semmiképen sem könnyebbítette az igát

---

[1]) Ipsam querulantem reperivi, quod aliquando fuerit conjugio copulata, et quod in virginali flore vitam praesentem non poterat terminare. Ep. Conr. Marb. ad Papam p. 109. L. még Cod. Pal. Heid. Wadding etc.

[2]) Nec tamen ob hoc segniore maritum dilectione prosecuta est. Wadding t. II. p. 32 quem quamvis praecordialis amoris affectu diligeret. Theod. II. 1.

[3]) Lege et jure matrimoniali sibi salvo. Theod. III. 12.

[4]) Si contigeret eam supervivere mortuo marito suo. Dict. IV. Ancill. 2014.

[5]) Custodivit ergo mulier sancta obedientiam strictam et humilem, sicut voverat propter Deum. Theod. l. c.

[6]) L. felebb 164 l.

melyet ez önkényt magára vett, s azonnal oly szigort alkalmazott irányában, mely Isten előtti érdemeit csak nagyobbíthatta. Egykor hivatá, hogy sz. beszédet hallgasson, de visszatartoztatva lévén Misnia határgrófnéja, férje nővére által, ki látogatására jött, nem jelent meg. [1]) Neheztelve tehát ez engedetlenség miatt, azért is, hogy általa a 20 napi búcsút, melyet a pápa mindazoknak engedett, kik Konrád beszédét hallgatni fogják, [2]) nem nyerte el, tudtára adatá, hogy ezután lelki vezetését folytatni nem fogja. De más nap reggel Erzsébet hozzá sietett, s esdekelve kéré, hogy állna el kegyetlen szándokától, s bocsássa meg e tévedést. Eleinte keményen utasítá vissza; de Erzsébet azután lábaihoz borúlt, s ezen helyzetben huzamosan könyörgött, s ekkor nyert bocsánatot, de szigoru bünbánatra lőn kárhoztatva udvarhölgyeivel együtt, mert ezeknek is tulajdonított egy részt engedetlenségéből, kik azután szigorú fegyelem alá kerültenek. [3])

Konrád nemes vezeklője fölött gyakorolta lelkiigazgatásának egyik drága emlékét birjuk azon 12 szabályban, melyek szerint életét kelle intéznie, és a történészek által gondosan jegyeztettek föl. Mi azokat a szöveg szerint átirjuk.

1-ször. Türd békével a megvettetést az önkénytes szegénység keblén.

2-szor. Az alázatosságnak add az első helyet szivedben.

3-szor. Mondj le az emberi vigaszokról és a testi gyönyörökről.

4-szer. Légy könyörületes mindenben felebarátod iránt.

5-ször. Az Isten emlékét mindenkor szivedben hordozd.

6-szor. Adj hálát Istennek, hogy halála által a pokoltól s örök haláltól megváltott.

---

[1]) Accidit ergo ut . . . per marchionissam misnensem, viri sui sororem, quae supervenerat tunc praepedita non veniret. Theod. l. c.

[2]) Cod. Darmst. p. 394 Kuchenb. coll. III. ap. Rommel, geschichte von Hessen. t. III.

[3]) Mandavit ei servus Dei quod . . . deinceps gerere nollet curam. At illa sequenti die festinans venit, recipique in gratiam postulavit, quod dum renueret vir serius et severus, ad pedes ejus se humiliter prosternens filia regis, veniam impetravit. Ancillas vero ejus durius verberibus castigavit. Theod. l. c. — Quibus culpam imposuit, usque ad camisiam spoliatae, bene sunt adeo verberatae. Dict. IV. Ancill. 2017.

7-szer. Türelmesen viseld te is keresztedet, minthogy Isten is annyit szenvedett érted.

8-szor. Testestől lelkestől egészen áldozd fel magadat Istennek.

9-szer. Emlékezzél meg gyakran, hogy az Isten kezeinek müve vagy, s azért úgy élj, hogy örökké vele lehess.

10-szer. Bocsásd és engedd meg felebarátodnak mindazt, mit kivánsz, hogy neked is megbocsásson vagy megengedjen; meg neki mindazt, mit kivánsz, hogy neked is megtegyen.

11-szer. Gondold meg mindig, mily rövid az élet, s hogy az ifjak úgy meghalnak, mint az öregek; törekedjél tehát mindig az örök élet után.

12-szer. Sirasd szünet nélkül vétkeidet, s' kérd Istentől azok bocsánatát. [1])

[1]) 1-o Contemptum in spontanea paupertate patienter ferto. 2-o Humilitatem tibi cordi esse sinito. 3-o Missum fac humanum solatium et carnis voluptates. 4-o Esto misericors erga proximum. 5-o Semper Deum in pectore tuo habeto et ejus memento. 6-o Gratias Deo agito, quod morte sua te ab inferis et morte aeterna redemit. 7-o Quia Deus multa pro te passus est, et tu crucem parienter ferto. 8-o Totam te, corpus et animam tuam Deo consecrato. 9-o Ad animum saepe revocato te manuum Dei opus esse, et propterea operam dato, ut in aeternum cum Deo esse possis. 10-o Quidquid volueris, ut faciant tibi homines, et tu eis facito. 11-o Semper cogitato quam brevis sit humana vita, quodque tam juvenes quam senes moriantur. Ideoque semper ad coelestem vitam aspirato. 12-o Semper doleto de peccatis tuis, Deumque rogato, ut illa tibi remittat. Toppius, Beschreibung der Stadt Eisenach. Rebhahn, Hist. Isen. eccl. Mss. f. 56. etc.

XI. FEJEZET.

Mint tetszett Istennek malasztjait nyilvanítani a kedves sz. Erzsébet személyében.

Sancti tui, Domine, floruerunt, et sicut odor balsami erunt ante te.
Brev. Rom. Ant. ex Com. Apostolorum et Martyrum.

Miután eddig Erzsébetnek Lajos herceggel való egész együttléte alatti életét átalános vonásokban rajzoltuk, vissza kell térnünk ismét házas élete elejére, hogy előadjunk némely eseményeket, melyek az élet egyformaságában néha változást okoztak, és egyszersmind meghatóan tanúskodtak Istennek az ő alázatos szolgálója iránt való kegyeiről.

1221-ben, kevéssel egybekelésök után, megtudá hiteles forrásból Endre király, ki már előbb keresztes-haddal ment keletre, s most dicső egyiptomi hadjáratából visszatért, [1]) hogy lánya férjhezmenetele végbement, s így valóban Thüringia fejedelemnéje lett. Hogy a dolog valóságáról annál inkább meggyözödhessék, udvarából Aachenbe [2]) zarándokló 4 ország-nagynak azon rendelést adta, hogy visszautazásukban Thüringiát látogassák meg, és hozzanak határozott tudosítást lánya, ennek életmódja, udvara s országa állapotáról, és híjak meg,

[1]) Tartott 3 évig, (1218—1221) ez alatt vevék be a keresztesek Damiettet, Heliopolist sat. Bonfin. Decad. lib. VII.

[2]) Sz. István király ideje óta szokásuk volt a magyaroknak Aachenbe zarándokolni, azon nagyszerű sz. ereklyek tisztelete végett, melyeket Karolomann ott letett. 1374, vagy mások szerint 1382 maga Lajos, magyar király is fényes kisérettel zarándokolt oda, s az u.n. „Magyarok kápolnáját építette, mint a följrásban mondatik: „Szüz Mária, sz. Anna, sz. István, Imre, László, Erzsébet s más magyarországi szentek tiszteletére" E nemzet zarándokai egészen a forradalomig fényes kiváltságokban részesültek. Tudjuk, hogy ezen, napjainkban is folytatott zarándoklások igen népesek szoknak lenni, kivált midőn a sz. ereklyék kitétetnek, mi minden 7-dik évben történik. Igy 1839-ben 54000 zarándok gyűlt oda. Igaz ugyan hogy 1496-ban egy napon 142000 volt ott. (T. E.)

miszerint férje kiséretében jöjjön magyarorsagba, és derítse föl atyja végnapjait, ki hőn kivánta mindkettőt látni. [1]) Az ország-nagyok végrehajtván az aacheni miasszonyunk szentélyéhez irányzott zarándoklást, visszautazásukban Frankonia helyett Thüringia felé vevék utjokat, s Wartburgban megjelentek. A herceg elragadtatással fogadta őket, de azonnal eszébe jutott, hogy nejének nincs öltözete, melyben vendégei előtt illőleg megjelenhetnék, mert menyasszonyi ruháit már elvágta, hogy szerény életéhez alkalmasbak legyenek, [2]) és már idő sincs újakról gondoskodni. E tekíntetben való aggodalmában elment Erzsébethez, ki saját teremében volt: „Kedves növérem, íme emberek jöttek atyád udvarából; bizonyos vagyok, hogy azért jöttek, hogy lássák, miképen élünk, s vagyon-e hercegnéhez illő környezeted. De hogyan fogsz most előttök megjelenni? Te annyit foglalkozol a szegényekkel, s elfeledkezel magadról, s csak ily nyomorúlt öltözetet viselsz, mely mindkettőnknek szégyent okoz, mily gyalázat leszen az rám nézve, ha Magyarországban azon hír támad, hogy szükséget hagylak szenvedni, és hogy ily szánandó állapotban találtak, s már idő sincs, hogy készítethetnék rangunkhoz illő újat. [3]) De ő szelídséggel viszonzá: „Ne nyugtalanítson ez, kedves uram és fivérem, mert el vagyok határozva, a ruhában dicsőségemet nem helyezni; igazolni fogom magamat azon urak előtt; igyekezni fogok irántok oly vidorsággal s udvariassággal lenni, hogy tetszésöket ép úgy megnyerjem,

[1]) Der erfure zu Hungarn in deme lande — Von einem manne guter hande — Er wolde wissen obs also were... — Und wie es des Koenigstochter ginge — Ob ir leben were geringe — Oder ob ire herrschaft wurde gross — und ob sie mochte zu ine keeme — Und iren herre mit ir neeme — Uf das er sie beide beschawet. Vit. Rhyt. § 15.

[2]) Ire brautkleider hatte sie zeschnitten — Und demuthig gemacht nach iren sytten. u. ott.

[3]) Ach liebe schwester er dae sprach — Deynes Vaters dyner die seyn kommen — Nu weys ich wol ect — Si wollen dich nue beschawin — In eren als eine lantgraefin. — Nu wils du tragen jamerliche Kleider — Das mus ich gar sere klagen — Da sy dahime davon sagen — Das ich dir lasse kleider gebrechen. Vit. R. § 16. Das du dich mit armen leuthen also sere bekummerst, das du din selber vergissist. Rothe Chr. 1074.—Tempus ut tibi in ornatu provideam non habeo. Theod. l. 41. c. 8.

mintha a legszebb ruhában volnék." [1]) Azonnal az imádsághoz folyamodván, kérte az Urat, hogy barátai előtt tegye kellemessé; azután lehető legfényesben öltözködve ment férjéhez és atyja küldötteihez, kiket nem csak őszinte szives fogadása, szende s kellemes bánásmódja, különösen tündöklő szépsége által bájolt el; [2]) de még férje nagy meglepetésére s az idegenek csodálkozására, még a legfényesb selyem ruhában, és legdrágább gyöngyökkel ékített köpenyben jelent meg. [3]) A magyarok úgy nyilatkoztak, hogy ily fényesen még a francia királyné sem jelenhetett volna meg. [4]) Egy fényes ünnepély után a herceg kérte vendégeit hosszabb ideig nála maradni; de okúl adák, hogy utitársaik nem várakoznak rájok, s így lejött velök a városba, és kifizetvén a kiséretök által tett költséget, bizonyos távolságig elkisérte őket. Azután nejéhez visszasietett, és sok szorongás közt kérdé, mit tett, hogy így öltözködhetett. Érzsébet szendén mosolyogva felelt: „Ime, mit tehet az Úr, ha neki tetszik." [5])

Sok iró e csodát különféleképen adja elő." [6]) Mondják, hogy egykor egy hatalmas úr (némelyek szerint maga a császár) utazott a tartomány-gróf birtokain keresztül; ez eléje ment azon szándékkal, hogy őt várába meghivja. De az idegen a meghivást csak akkor fogadta el, midőn a herceg megigérte, hogy nejének bemutatja, és társalogni engedi vele. Lajos e kivánságba szivesen beleegyezvén, az idegen urat Wartburgba hozta. Fényes vendégség után ezen ur emlékezteté Lajost igéretére, s ez Er-

---

[1]) Liebir Herre und bruder . . . Rothe l. c. Non magni pendas hoc, quia in vestitu proposui nunquam gloriari. Theod. l. c. — Ich will mich also frohlich und behaglich machen. — Das ich ire also wol mag behagenn — Also ich schene kleider hette getragen. u. ott.

[2]) Et fut tant bele et colorée — Comme rose et la matinée. Moine Rob.

[3]) Vita Rhyt. — Mss. Darmst. — Kochem. p. 808. — Hyacinthini coloris vestibus quae margaritis erant praetiosissimis adornatae. Theod.

[4]) Eine Koenigin von Frankreich — Nicht mochte getragen eren gleilh. Vit R. l. c. A középkor emlékeiben a francia királyné tekintetik mindenütt a szépség és pompa jelképének. Olaszban is úgy: — Ben mi rassembra reina di Franza — Poiche dell'altre mi par la più gente (gentile). Guido Guinicelli.

[5]) Pie subridens, talia, inquit, scit Dominus operare. Theod. l. c.

[6]) Ilyenek a heidelbergi ferenciek és brösseli bollandasták kéziratai, Robert testvér (frère) költeménye a királyi könyvtárban, a Pass. sat.

zsébetet, ki teremében imádkozott, hivatá az idegennel társalogni. Ő azonban szokása szerint ruháit a szegényeknek ajándékozta vala, s így kénytelen volt fölkérni férjét, hogy ez egyszer mentse ki, minthogy nincs öltözete, melyben a vendégek előtt illőleg megjelenhetnék. Az úr azonban kivánsága mellett maradván, Lajos maga állott fel az asztaltól, s ment Erzsébetet meghivni, egyszersmind gyenge szemrehányást is tett neki, hogy tüstént nem engedelmeskedett; mire igérte, hogy azonnal követni fogja: „Kedves jó Uram, — tevé hozzá, — megteszem akaratodat, mert nagy esztelenség lenne részemről neked valamiben ellenmondanom. A tied vagyok, Uram! neked adattam, neked mindenkor törvényszerüen engedelmeskedtem, s ezután is teljesítem akaratodat; mert Isten után te vagy Uram." [1]) Midőn férje kiment, térdre borúlt, s így imádkozott: „Ur Jézus Krisztus! legkegyelmesb és leghűségesebb Atyám, kegyes vigasztalója a szegényeknek és mindazoknak kik szükségben vagynak, hü barátja és segélye minden benned bízónak, jöjj, segéld szegény szolgálódat, ki szeretetedért minden ékességétől megfosztá magát." Egy angyal azonnal megjelent, s mondá: „O te nemes jegyese az egek királyának! íme mit küld Isten, kit te annyira szerettél, számodra az égből, gyöngéd szeretettel üdvözölve tégedet; [2]) e köpenyt fogod felölteni, és e koronát fogod viselni, mint örök dicsőséged jelképét." Hálát adván Istennek, fölvevé a köpenyt és koronát, s ment az ünnepély teremébe. A vendegek nem kevessé lepettek meg, látván őt ily gazdagon és szépen öltözve, mert arca angyaléhoz hasonlólag tündöklött. Leülvén közéjök, vidáman s szivélyesen üdvözlé őket; hozzájok intézett szavai édesbek voltak mint a méz, annyira, hogy épületes beszédjét sokkal jobb tápszernek találták a vendégség falatjainál. [3]) Azon úr, elragadtatva Erzsébet látásától, kit annyira kivánt ismerni, elbú-

[1]) Biau doux sire, ion irai, — Et votre volonté ferai; — Car grant fo lie ie feroie — Se de riens vous contredisoie — Votre suit si vous sui donnée — Et loiauté vous ai portée, — Et ferai des or en avant, — Sire, trestot votre commant, — Car ie ne le dois contredire: — Vous estes, apres Dieu, me sire. Le Moine Rob. Mss.

[2]) Sponsa coelestis regis. — Jesus Christus quem toto corde et tota anima dilexisti, amicabiliter te salutans. Mss. Boll.

[3]) Das sie me gespiset und getrostet wurdent geistlichen dennes von aller der wirtschaft. Mss. Heid No. CV p. 16, 17.

csuzott; a herceg bizonyos távolságra kisérte, s azután visszasietett nejéhez, s kérdé: „Honnét van e pompa? ez nem titkolhatá előtte; mire a herceg fölkiált: „Valóban, jó a mi Istenünk! Gyönyör ily jó Urat szolgálni, ki oly hiven segíti öveit. De mostantól kezdve én is örökre hű szolgája kivánok lenni.“ [1])

A következő évben, 1222-ben, az Endre által küldött meghivás folytán, Lajos, Erzsébetet Magyarországba kisérte. Államai kormányát távolléte alatt Muhlberg, Gleichen és más grófokra bizta, kiserete pedig Stolberg, Schwarzbourg, Besenbourg, és Beichlingen grófokból és sok más nemesből állott; ezek között felemlítetik Gauthier fia, Varila Rudolf, ki Erzsébetet 11 évvel előbb Magyarországból hozta, s atyjának utóda volt nemcsak a főpohárnoki méltóságban, hanem a hercegné iránti hódolatban is. Erzsébetet pedig a fölebb említett grófok női és más nemes hölgyek s hajadonok kisérték. Endre király belső örömmel fogadta lányát s vejét; huzamos ideig mulattak udvarában; tiszteletökre adott több ünnepélyben és viadaljátékban vettek részt, melyekben a thüringi lovagok magokat kiválólag megkülönböztették. Jelen voltak a király második házasságán, midőn a konstantinápolyi francia császár lányát, Courtenay Jolánkát nőül vette. A király ez alkalommal ajándékokkal halmozta, különösen nagybecsű drágaköveket adott nekik. Kiséretökhöz tartozott minden lovag, hölgy, sőt az utolsó szolga is ajándékot nyert a királytól, ki maga csináltatott egy különös alakú kocsit az arany és kincsek számára, melyeket lánya magával vitt. Az elutazás pillanata elérkeztekor nagy vadászatot rendeztetett még a király Lajos tiszteletére, ki szenvedélyes vadász volt. [2]) Azután elváltak, Lajos pedig nejét, kiséretét s újonan kapott kincseit Thüringiába szerencsésen visszahozta. [3])

Visszajövetelök után rövid időre Lajos férjhez adta nővé-

---

[1]) Werlichener ist ein guter Gott: es ist gut eime so getruwen ect.... Nu will auch von diesceme tage sin Knecht fürbar iemer sin. Mss. Heid. l. c. Pass. f, 59. Staedtler e mű német forditásában több irót idéz, melyekből az tűnik ki, hogy ezen csoda okozta benyomás határozta a herceget a kereszt fölvételére. (T. E.)

[2]) Landgraf Ludewig ein beutmeister was, Vita R. 17.

[3]) Rothe p. 1705. Vita Rh. 27,

rét, a szép Agnest, Erzsébet gyermekkori társnéját, Henrik osztrák herceghez, [1] és vagy e házasság végett, vagy hogy országába való szerencsés visszajövetelét megülje, Wartburgban nagy vendégséget adott, melyre fejedelemsége grófja, főnemesei, hölgyeikkel együtt hivatalosak voltak. Midőn asztalhoz akarának ülni, észrevevék, hogy Erzsébet nincs jelen, minthogy nem jött az akkori szokás szerint a vendégekkel kezeit megmosni, [2] s kijelenték mindnyájan, hogy nem kezdenek az étkezéshez, míg a hercegné meg nem érkezik. Erzsébet azonban, az egyházból a vendégségi terembe jövetele közben, a lépcsőkön egy, majdnem meztelen szegény boldogtalant talált, ki betegnek és erőtlennek látszott, úgy, hogy csodálkozott, miképen jöhetett ily állapotban a várostól a várig; [3] s ez midőn észrevette a hercegnét, Krisztus nevében alamizsnát kért tőle. Erzsébet panaszkodott, hogy sem ideje, sem mit adnia nincsen, hanem igérte, hogy a lakomáról étket küldend neki. A szegény folytonosan könyörgött, s hangosan kiáltozva mindaddig esdeklett, hogy azonnal adjon neki valamit, míg Erzsébet, meggyőzetve a szánalomtól, leölté a drága selyem köpenyt, mely vállait födé, s a koldusnak odaveté, ki sietve összehajtá, s hirtelen eltűnt. [4] Erzsébet tehát egyszerű ruhában, köpeny nélkül, nem mert a vendégekhez menni, mi az akkori idők szokásával [5] egészen ellenkezett volna is, hanem visszavonúlva saját teremébe, magát Istennek ajánlotta. De az országbiró, ki az egészet látta, elbeszélte a történteket Lajosnak a vendégek előtt, s hozzá tevé: „Itélje meg, Uram, észszerű-e, mit hercegasszonyunk teszen. Míg ennyi nemes úr itt várakozik rá, ő a szegények öltözésével foglalkozik, s köpe-

[1] Agnes öreganyja volt azon fiatal Frigyes osztrák-badeni hercegnek, ki sváb Konráddal a vérpadon múlt ki.

[2] Das sie nicht mit irem jungfrawe queme — Und wasser mit den Herre nehme. V. R. §. 19.

[3] Rothe Chron. 1705.

[4] At ille magis et magis clamabat.. quod ille mire celeritate complicans abscessit Theod. II. 9.

[5] Da stundt sie in irem rocken baer — Und das zu der zeit ungewoehnlich — Das sy also zu tische setze sich . . . V. R. 19.

nyét a koldusnak adja.[1]) A jó tartománygróf mosolyogva mondá: „Megnézem, mi vagyon a dologban; ő azonnal hozzánk fog jönni,"[2]) s vendégeit magokra hagyván, hozzáment, s mondá: „Szeretett nővérem! nem fogsz velünk ebédelni? már rég asztalnál ülnénk, ha téged nem vártunk volna?"[3]) Kész vagyok mindent megtenni, mit te, szeretett fivérem, kivánsz tőlem," felelt Erzsébet. „De hol vagyon, szóla ismét a herceg, — köpenyed, mely rajtad volt egyházba meneteledkor?" „Elajándékoztam, jó fivérem; de ha nem ellenzed, úgy fogok menni, mint vagyok." E szavakra szobahölgyei közől egy szóla: „Asszonyom, midőn idejöttem, láttam köpenyét a szegen függni a szekrényben, el fogom önnek hozni," s nem sokára visszajött a köpenynyel, melyet a szegény elvitt. Erzsébet pillanatra térdre borúlt, s hálát adva Istennek, férjével vendégeihez ment.[4]) Míg a vendégek, de kivált az osztrák herceg és fiatal neje örömnek engedék át magokat: addig Lajos magába zártan komolyan elmélkedett a kegyelmekről, melyeket Erzsébete oly bőven nyert Istentől.[5]) „Ki kétkednék, — mond egy jámbor és nyiltlelkü kegyeletes életirója, — hogy az ég angyala hozta vissza a köpenyt, s maga Krisztus vette föl a szegény meznélküli koldus alakját, hogy megkisérthesse a szeretett Erzsébetet, mint egykor szent Mártont?"[6]) Igy ékesítette föl Isten kedves virágát, Erzsébetet, a tisztaság és hit e li-

---

[1]) Judicat nunc Dominus meus, si rationi sit consonum, quod conjux ejus praedilecta Domina nostra, ect. — Tunc mitissimus princeps subridens dulciter . . . Theod. l. c.

[2]) Und sprach: Ich muss das besehen — Sy soll gleichwohl zu uns gehen. V. R.

[3]) Veniesne ad prandendum nobiscum dilecta? Th. l. c. — Swester was st das das du nicht wils zu tische kommen. V. R. — Cod. Darm.

[4]) Parata sum ut vis, frater dilectissime. Theod. — Bruder ich hab ihm vergeben — Ich komme also ists dir ebenn . . . Zu hant die Gurtell mayd dae sprach Fraw ewern besten mantell ich sach — Jezund uf dem eycke hangen — Als ich zu euch kaem gegangen — Den hole ich euch wolt irs han — Sy sprach: „Hole ine heer, so gae ich dann" — Sy kniet dae uf die erden nieder — Und dancket Gotte gar geschwinde. V. R. 19.

[5]) Und Lantgraf Ludwig vil sere — Der bedachte die gotliche ere — Dy seyner Elisacet was gescheen. u. ott.

[6]) Rothe. Chr. Thur. 1706. Vita Rhit. l c. 21.

liomát, hogy Salamon minden dicsőségében sem volt hozzá hasonló. [1])

De még egy nagyobb, és szivöknek minden előbbinél kedvesebb kegyelem várakozott e nemes párra Istentől. A mindenható a házasság legdrágább áldását nem tagadhatta meg tőlök, kik mindenki előtt a keresztény házasság valódi példánya gyanánt tüntek fel. Hü szolgálójának a női termékenység kegyelmét adá, hogy az által már a földön is némileg megjutalmazná testi s lelki tisztaságát.

1223-ban, 16 éves korában lett Erzsébet először anya. A szülés idejének közeledtével átviteté magát Kreuzburg várba, mely Werra fölött s Eisenachtól néhány mértföldnyire feküdt, hol nyugodtabbnak érezte magát mint Wartburgban, s közelebb is volt férjéhez, ki Hassia rendjeivel s államaival Wartburgban országgyülést tartott.[2]) Sok nemes hölgy jött szolgálatára, s őrködött felette éjjel s nappal. Gyümölcsoltó boldogasszony hava 28-án, 3 nappal a sz. Szüz fogantatása után, hozá első szülöttét a világra. Lajos Marburgból akkor nem távozhatván, ott esett tudtára, hogy fia született. Öröme hevében gazdagon jutalmazta meg a hírnököt, és sietett azonnal a fiatal anyához. Elég korán érkezett még oda, hogy jelen lehessen a gyermek keresztségén, kinek, atyja emlékére, Herman nevet adott. Hogy kimutassa a megelégedést, melyet neki e fiú születése szerzett, a Kreuzburg városához vezető fahid helyébe kőhidat építetett;[3]) mely hid, sz. Libor mainzi püspök tiszteletére épített szép góth kápolnával diszítve, maiglan is fönáll.

A következő évben (1224) Erzsébet Wartburgban lévén, honnét férje távozni nem akará engedni,[4]) hogy mindig közelében lehessen, egy lányt szült, ki az anya hercegné tisz-

---

[1]) Sic pater coelestis suum lilium Elisabeth vestivit, quomodo nec Salomon in tota gloria sua potuit operiri, Theod. l. c. E köpeny az eisenachi ferencieknél, kik misemondó ruhát készíttettek belőle, egész a XVI. századig megvolt.

[2]) Dae meynte sye weren irem herre nae. — Und were auch gernhet dae. — V. Rh.

[3]) Rothe. Chron. — Barth. Capp. Mss. — Winckelmann.

[4]) Der Lantgraf wollt sie nirgens lasse. Vita R. 20.

teletére Zsófia nevet nyert; ez későbben a brabanti herceghez menvén nőül, a jelenleg uralkodó hassiai ház törzsanyja lett.

Erzsébetnek még más két lánya is volt, kik közől az idősb hasonlókép Zsófia, a fiatalabb pedig Gertrud nevet nyert; mindkettő még a bölcsőben Istennek ajánltatott fel; és az Úr jegyesei gyanánt föl is vevék a fátyolt.

Alázatosságához, szerénységéhez hiven, mely szabályúl tűzetett eléje, Erzsébet az anyai örömek közt is megtartá erényeit lelkiismeretesen csakúgy, mint a fejedelmi fény közt. Minden szülés után, midőn egyházba menetelének ideje elérkezett, a helyett, hogy az akkori idők szokását követve, ünnepélyeket s világi mulatságokat rendezett volna, karjaira vevé újszülött kisdedét, s egyszerű gyapju ruhába öltözve, [1]) meztelen lábbal titkon elhagyván a várat, a távol s Eisenach falain kivül fekvő sz. Katalin egyházba ment. A várba levezető út hosszú s kényelmetlen vala; a kiálló éles kövek egész vérig sebzék gyenge lábait. [2]) S az uton maga vitte kisdedét, mint azt a szeplötelen Szüz tevé, s az egyházban viaszgyertyát s bárányt tévén az oltárra, így imádkozék: „Úr Jézus Krisztus! neked és szeretett anyádnak, Máriának, ajánlom föl keblem e kedves gyümölcsét. [3]) Ime, Uram, Istenem! egész szivemből adom neked azt vissza úgy, mint nekem adtad, ki az anya és gyermek szeretetteljes Atyja és Ura vagy. Az egyetlen kérés, melyet ma hozzád intézek, az egyetlen kegyelem, melyet tőled kérni merészlek, az, hogy méltóztassál e gyermeket, kit könyeimmel öntöztem, szolgáid s barátid számába fogadni, s sz. áldásodat rá adni. [4])

---

[1]) E ruhát közönségesen egyházból való vissza jövetele után egy oly szegény anyának ajándekozá, ki vele egy időben szült. Theod. -- Lefévre J. sat.

[2]) Ibat siquidem per difficilem castri descensum via dura et saxosa. Theod. II. 5. — Das ire fuss bluteten. Passion, 58.

[3]) Herr Jesus Kristus, ich opfre dir und deiner lieber Mutter Marie mein allerliebste Frucht. Passon i. h.

[4]) P. Archange p. 112. et Wadding.

XII. FEJEZET.

Mint pártolta a jó Lajos herceg szegény népét

Liberabit pauperem a potente, pauperem cui non erat adjutor. Ps. 71, 4. 12.
Indutus est justitia ut lorica, et galea salutis in capite ejus: indutus est vestimentis ultionis, et opertus est quasi pallio zeli... Quia ego Dominus diligens judicium, et odio habens rapinam.
Is. 59, 17; — 61, 8.

E két sz. házastárs éltében minden tanúskodik ama mély rokonszenvről, mely őket egyesítette, és mutatja, mennyiben voltak egymásra méltók. Megmutattuk, mily lelki erővel s találékony szeretettel igyekezett Erzsébet a körötte találkozó szerencsétleneken segíteni; most már azt kell megmutatnunk, mint áldozta föl Lajos bátorságát s katonai ügyességét az Istentől rábízott nép érdekeinek védelmére. Veleszületett igazságszereteténél fogva, melyet már más alkalommal főerénye gyanánt tüntettünk fel, annyira tisztelte alattvalói jogait, és oly mélyen érezte a rajtok elkövetett sérelmeket, hogy e két indok elég volt őt hosszú s költséges hadjáratokra birni, min szomszédai s hűbéresei gyakran megütköztek. [1])

Igy 1225-ben értésére esett, hogy alattvalói közől nehányan, kik a lengyelekkel s más szláv népekkel kereskedelmi viszonyban állottak, Lengyelországban Lubantsk vagy Lubitz vára köről kiraboltattak; a lengyel-fejedelemtől e szerencsétlenek számára kárpótlást kért, mi neki megtagadtatott. Az apostolok oszlása napjára [2]) tehát Hassia, Thüringia s Frankonia lakóiból

[1]) Nu merket was der milder togintsamer forste arbeit und koste ume syne armen luthe wille. Rothe p. 1712.

[2]) Ezen ünnep a régi naptárakban a IX. századtól kezdve sz. Jakab hava 15-ére vagyon téve. Célja volt az apostolok elszéledését, midőn Urunk mennybemenete s a sz. Lélek eljövetele után a népekhez mentek, emlékezetbe idézni. Még ma is megtartatik Németországban s a lotharingiai egyházmegyékben.

egy jelentékeny hadsereget gyüjtött össze, melyhez az osterlandi lovagok is csatlakoztak, s e sereget titkon, a nélkül, hogy indúlása célját legkevesbbé is nyilvánította volna, egészen az Elba pártjáig vezette. Midőn Lipeséhez ért, hozzá csatlakoztak még a szász lovagok, mert ő ezen országnak nádorgrófja volt; és a misniai páncélosok, minthogy ezen ország kiskorú fejedelmének, mint saját nővérétől való unokájának, gyámja volt; s csak most jelenté ki, hogy szándéka vagyon Lengyelországba menni, Lubitz várát megszállni, és a szegény jobbágyain elkövettetett igaztalanságot megboszúlni. Átalános bámulás fogta el a harcosokat, kik föl nem foghaták, miképen határozhatá magát ily hosszu útra egyszerü kereskedelmi ügy végett.[1]) Midőn végre ellenvetéseikkel nem voltak képesek öt szándokától eltériteni, sokan vissza akartak menni; de a szégyentől s talán szigortól való félelem letartoztatta őket. Kénytelenek voltak tehát öt Lengyelországba követni, melybe serege élén berontott, megelőzve 3500 válogatott harcosból álló előhadától, mely három nappal előbb mint ő, Lubantsk elé ért, s míg öt várta, fölgyújtá a várost, s megrohaná a várat. A lengyel fejedelem nem kevéssé vala meglepetve, midőn hallá, hogy Thüringia uralkodója oly távolról jött, s egy ily hatalmas sereg élén[2]) országába rontott; ajánla tehát neki pénzbeli elégtételt, melyet Lajos visszautasitott, azon üzenettel, hogy ezt akkor kellett volna tennie, mikor barátságosan intette, és mielőtt fegyvert ragadott; mert nem akarja, hogy e hosszu út hasztalan legyen.[3]) Lubantskhoz érve, azt erősen megszállá, mire a lengyel fejedelem egy püspököt küldött hozzá új s még fényesb ajánlatokkal. E püspök mondá Lajosnak, hogy nem kell elfeledni, miszerint a lengyelek is jeles harcosok, s ha haladék nélkül vissza nem fordúl, a fejedelem következő hétfőn eljő seregével, s leveri a németeket. Mire Lajos viszonzá, hogy igen ohajtana a herceggel meg-

[1]) Do sie das vernamen do wunderte sich das gantze heer solches zuges, von dem herrn. Etliche weren gerne daheimen bleiben ect. Adam Ursin. p. 1283.

[2]) Do verwunderte er sich dessen gar sehr das ein Landgraffe zu Duringen also mit solcher grosser macht aus fernen landen ihn suchte. u. ott.

[3]) Er wollte sich nicht umsonst so ein ferne reyse und zugk gethan. u. ott.

ismerkedni, s hogy hétfőn túl még 8 napig marad helyben, hogy lássa, mily vitézek a lengyelek. [1]) De a fejedelem, lengyeleivel együtt elmaradt. Néhány roham után a vár meghódolt, s miután Lajos azt földig lerontatta, visszatért, egész keleti Németországot a legkedvezőbb véleményben hagyva igazságszeretete, bátorsága és a szegény nép iránti szeretete felől.

Néhány évvel később ismét síkra szállt, az előbbinél még jelentéktelenebbnek látszó okból; de ezen eseményekből a legjobb fogalmat szerezhetjük magunknak szivjóságáról és jelleme népszerüségéről, valamint azon kor erényeiről, melyeket még részletesen fogunk előadni. Két vagy három évvel előbb, az eisenachi vásáron, midőn a boltokat s kirakványokat szemlélte, látott egy szegény házalót, kinek kis árukészlete gyüszük-, tűk-, kanalak-, ónképecskék- és női ékszerekből állott.[2]) A herceg kérdé, ellátja-e e kis kereskedés az életre szükségesekkel; Uram! felelt a házaló: „Koldulni szégyenlek, erőm sincs, hogy napszámra dolgozhatnám; de ha magányosan bátorsággal járhatnék egyik városból a másikba, Isten kegyelmével megélnék e kis kereskedésből, sőt annyira is növelhetném, hogy az év végén kétszer annyi lenne, mint elején.“ [3]) A jó herceg szánalomra indítatva, így szóla hozzá: „Én neked szabad-meneti levelet adok egy évre; tartományaim egész terjedelmében adót és vámot nem fogsz fizetni. Mennyire becsülöd podgyászodat?“ Husz schillingre“ felelt a kereskedő. „Adj neki 20 schillinget, szóla a herceg az őt kisérő kincstárnokhoz, és adass neki saját pecsétemmel ellátott szabad-meneti levelet.“ Azután a kereskedőhöz fordúlva, mondá: „Én félig részt akarok venni kereskedésedben, igérd meg, hogy hü társ leendesz, és én kártalanítani foglak.“[4]) A szegény kereskedő örömében bizalommal és sikerrel utnak indúlt. Új évre

---

[1]) Was die Polen vor Leute weren, Winkelmann. p. 259.

([2] Und ginge durch korze wile, und besahe dy kraemer. Nu fant er gar eynen armen kremer mit eyme verlichin krame, der hatte fingirhute, naldin, drummen, floiten, blien, vorspan und leffele. Rothe p. 1709.

[3]) Ich wolde mich von Gotes gnadin wo von desseme kreme irnerin. u. ott.

[4]) Ich well din geselle werde mit der kremerie, globe mir getruwe gesellschaft, und ich will dich schadelos halten. Rothe.

fölkereste nemes társát Wartburgban, s megmutatá neki szépen növekedett podgyászát, melyből a herceg, szolgái számára némi kicsinségeket megtartott. Minden év elején megjött a kereskedő Wartburgba, hogy kisded vagyona növekedtéből a herceget illető részt meghozza; de ez nem sokára annyira ment, hogy már hátán el nem vihette, hanem szamarat kelle vennie, s ezzel mindig távolabb és sikeresb utakat tett.

Történt azonban 1225-ik év vége felé, hogy kereskedőnk Velencében lévén, sok külföldi drága árút vett, u. m. gyürüket, karpereceket, női melltüket, koronákat, drága kövekkel kirakott fejdíszeket, diadémeket elefántcsont kupákat s tükröket, késeket, kigyónyelveket s klárisból készült sz. olvasókat [1]) s a t. Midőn visszaindúlt Thüringiába, hogy a következő év elejére szokása szerint Wartburgban lehessen, Frankoniában Würzburgba érkezett, hol áruit eladás végett kirakta. A frankok több, tetszésök szerinti ékszert láttak nála, melyeket nőik vagy barátnéik számára szivesen kiválasztottak, [2]) de meg nem akartak fizetni. A várostól bizonyos távolságra lesben várták elindulását a városból, s midőn arra utazott, rárohanva megfoszták áruitól s szamarától; ő ugyan előmutatá a thüringiai herceg szabad-meneti levelét, de ez csak gúnyolási anyagot szolgáltatott a rablóknak, söt még öt is megkötözve el akarták hurcolni, s csak nehezen szabadúlhatott kezeikből. Szomorúan jött tehát Eisenachba, urához s társához, [3]) s elbeszélte szerencsétlenségét: „Édes komám,“ szóla a herceg nevetve, „ne búsúlj annyit áruink vesztén, légy türelemmel, s bizd rám, én majd visszaszerzem azokat.“ [4]) Azonnal összegyüjté a környék grófjait, lovagjait és fegyverhordóit, söt még parasztjait is, kik gyalog harcoltak, s élökre állván, haladék nélkül Frankoniába rontott, s mialatt szamara után tudakozott, az országot egész Würzburg kapujáig feldúlta. Ezen berohanás hirére a würzburgi herceg-püspök kér-

---

[1]) Nattirne zenngen und corallen, pater noster, und dergleichin u. ott

[2]) Vnde sy erin wibin unde amyen gebin woldin. u. ott.

[3]) Und quam zen syme herrin unde gesellin trurig. u. ott.

[4]) Do antwerte eme der milder forste lachinde, unde sprach: „Myn liber geselle, betruwe dich nicht umme unsirn kram, und zuch vuch nergin. u. ott.

deztetè, mit jelentene az ily viselet; s azon feleletet nyerte a herczegtől, hogy bizonyos szamarat keres, melyet a püspök alattvalói elragadtak tőle.[1] A püspök visszaadatá tehát a szamarat s podgyászt, a herceg pedig diadalmasan visszatért az általa ekképen védelmezett szegény nép nagy csodálkozására.

Azonban míg ő így foglalkozott, II. Frigyes császártól meghivást nyert, hogy Olaszországban hozzá csatlakozzék; el is indúlt azonnal, s még a tél vége előtt átlépte a havasokat. Az egész Bologna s más fölkelő városok ellen intézett hadjáratban a császár mellett volt, s 1226-ban húsvét körül, a kremonai nagy gyülésen is megjelent. A császár, bátorságával s áldozatkészségével annyira meg vala elégedve, hogy nővérének, Judithnak, az utolsó határgróf özvegyének halála esetére, Misnio határgrófságot igérte meg neki, úgy szintén mindazon tartományokat is, melyeket Poroszországban s Lithvániában meghódít, hova a keresztény vallást szándékozott bevinni.[2])

XIII. FEJEZET.

Mint pusztította Thüringiát egy nagy éhség, s miint gyakorolta a kedves szent Erzsébet az irgalmasság cselekedetét.

> Esurivi, et dedistis mihi manducare: sitivi, et dedistis mihi bibere: hospes eram, et collegistis me: nudus, et cooperuistis me: infirmus, et visitastis me: in carcere eram, et venistis ad me. Matth. 25, 35–36.

Alig utazott el a herceg a császár lobogója alá, azonnal egész Németországban rettentő drágaság jelenkezett, de különösen Thüringiát pusztította leginkább. A szegény kiéhezett nép

[1]) Waz her damede meynete. Do antiverre der Landgrafe, her suchte synen esil, den me syne man genommen hette. u. ott.

[2]) E szándok néhány évvel későbben a német lovagrend által hajtatott végre, melynek Lajos fivére, Konrád, egyik nagymestere volt; hihetjük azonban, hogy Erzsébet férjének tervei nem voltak minden befolyás nélkül ezen eseményre nézve, mely következményeiben egyike a középkor legfontosb eseményeinek. Berthold, Mss. Goth. Sagitt. etc.

a végsőre vala kényszerítve; ellepték a mezőket, utakat s erdőket, s összekeresték a gyökereket s vadgyümölcsöket, melyek közönségesen csak állatoknak szolgáltak táplálékúl. Éhségtől kényszerítve fölemésztették még az elhullott lovakat és szamarakat, söt a legutálatosb állatokat is; s e sanyarú élelemforrás mellett mégis sokan az éhségnek estek áldozatúl annyira, hogy az országutak el voltak lepve tetemeiktől. [1])

Ennyi nyomor láttára Erzsébet szive végtelen szánalomra gerjedett; egyedüli gondolatja, éjjeli és nappali foglalatossága már csak szerencsétlen jobbágyai nyomorainak enyhítése volt. Wartburg, hol férjétől hátrahagyatott, határtalan szeretet tűzhelye lett, honnét szünet nélkül számtalan jótétemény áradott a környék lakóira. Először is kiosztott a fejedelemség szükölködői között a fejedelmi kincstárban levő minden pénzt, mi — 604 arany forintot, azon időben nevezetes összeget tett, s némely uradalmak legujabban bejött jövedelmeiből állott. [2]) Azután kinyittatá a szegényeknek, a házi tisztviselők ellenzései dacára, férje minden magtárát, és a nélkül, hogy legkevesebbet is visszatartott volna, kiosztatott közöttük mindent, mi annyira ment, hogy — némely kortársak szerint — ha a szegények között kiosztott gabonát vissza akarták volna váltani, a fejedelemség két legnagyobb várát és több városát kellett volna zálogba adni.[3]) Azonban e határtalan bőkezűségben eszélyesen járt el, s a helyett, hogy a gabonát nagy részletekben osztotta volna ki, mindenkinek naponként székségeihez alkalmazott részletet adatott.[4]) Hogy végre minden költségtől megszabadítsa őket, nem osztotta ki a lisztet, hanem kenyeret süttetett a vár sütőkemencéiben, mennyire azok száma s terjedelme engedte, s így a meleg kenyeret nyújtá a

---

[1]) Sie sich nereten von den Kreuten — und Würzen grob als die Schwein . . . — Knoten holzopffel und schleen — Auch hayntotten sy das alle assen. — Pferden esel sy nicht vergassen. — Das assen sy alles ane brodt . . . V. Rhyt. §. 22.

[2]) Rader Bavaria Sancta – Turckheim hist. geneal. de la maison de Hesse, Winckelmann p. 260.

[3]) Das man meynt man mus gar gelosen — Beyd burgae undetliche stete — Das man kunde vergelten damitte — Das Korn und das brot allein. u. ott.

[4]) Theod. III. 9.

szerencsétleneknek.[1]) Kilencszáz szegény jelent meg naponként nála élelemért, s mindnyájan jótéteményekkel halmozva térték vissza.[2])

De még nagyobb volt azok száma, kik betegség vagy gyengeség miatt meg nem mászhaták a hegyet, melyen a fejedelmi lak állott; s ezek voltak azok, kik iránt megkettőzteté gondoskodását és könyörületét a sanyarú időben. Maga vitte le a hegyen némely kiválasztott betegnek, önnön és szolgálói étkeinek maradékait, mihez alig mertek nyúlni, félvén, hogy a szegények része kisebb leszen.[3]) A várhegy oldalában épült, 28 ágygyal ellátott kórodába, melyről már szólottunk, oly betegeket helyezett, kik különös segélyt igényeltek, s akkép rendezé, hogy midőn egy beteg meghalt, azonnal más foglalja el helyét.[4]) Nem sokára még két kórodát építetett Eisenachban, az egyiket a Szentlélek pártfogása alatt, a sz. György kapu közelében, ügyefogyott nők számára,[5]) a másikat pedig sz. Anna védnöksége alatt, mindenféle betegek számára, mely utóbbi még jelenleg is fenáll.[6]) Kivétel nélkül naponként kétszer, reggel és este, meglátogatta a fiatal fejedelemnő szegényeit a kórodákban, nem ügyelve a várból levezető kényelmetlen út fáradalmaira, vitt nekik mindent, mi nekik szükséges vagy kellemes lehetett.[7]) Odaérkezvén a nyomor e menedékeibe, ágyról ágyra menvén, kérdé a betegeket kivánságuk felől, s a legvisszataszítóbb szolgálatokat is oly buzgalommal és gyöngédséggel végezte köröttük, milyent egyedül

[1]) Vita Rhytm. 26.

[2]) Sed et nongenti pauperes quotidie in conspectu eius per ministros de consolatione eleemosynarum reficiebantur. Theod. III. 30.

[3]) Theod. l. c.

[4]) Infirmos et debiles plurimos qui generalem expectare non poterant eleemosynam . . . Ut uno mortuo continuo alter utebatur eius lecto. u. ott.

[5]) Némelyek szerint e króda az első keresztes-háború korában alapíttatott, de minden esetre Erzsébet által nagyobbíttatott.

[6]) A bemenet fölött látható felirat szerint 1229-ben Erzsébet által alapíttatott, de az év valószinűleg hibásan vagyon följegyezve.

[7]) Non obstante montis altitudine, bis in die mane et vespere omnes infirmos suos personaliter visitavit. Dict. IV. Ancill. — Mit grossem Anleeiten . . . Mars de Heid.

Isten szeretete és különös kegyelme volt képes szivébe önteni. Önnön kezeivel nyújtott élelmet a legundorítóbb betegségben szenvedőknek; önnön kezeivel vetette meg ágyaikat, sőt felemelte, s egyik ágyból a másikba hátán vagy karjai között vitte őket; saját fátyolával törölgeté meg arcukat, orrukat s ajkaikat,[1]) s mindezt oly vidorsággal s szeretetre méltósággal tevé, melyet semmi sem volt képes megzavarni. Ámbár természete undorodott a rosz levegőtől, s lehetetlen volt neki magát hozzá szoktatnia, mégis megmaradt a beteg szobák fojtó légkörében még a legforróbb nyárban is, anélkül, hogy legkisebb undorodást mutatott volna, míg komornái ellankadva fönhangon zúgolódtak. [2])

Míg kiséretének szive dobogott az undortól, — mond egy 17-ik századbeli jámbor szerzetes, — addig ő, az édeni fejedelemné mosolyogva mondá: Ha majd Isten itélőszéke elé jövök, s kérdeznek, szolgáltam-e a szegényeknek; igen, Uram! fogom felelni, és pedig annyira, hogy még lányaim és szolgalóim is gyakran roszul lettek tőle. [3])

E kórodák egyikében még egy különös menedéket állított föl szegény beteg, elhagyott, vagy árva gyermekek számára; ezek képezék gyöngédsége különös tárgyát, ezeket halmozá kiválólag szende szeretetteljes gondoskodásával; de érzék is azonnal gyermeki sziveik, mily kedves anyát adott nekik az Úr nyomorukban. Valahányszor közéjök jött, eléje futottak, és mint az anyjok szárnyai alá rejtező [4]) kicsi madarak, „Anyám, Anyám!“ kiáltással ruhájába ragaszkodtak. [5]) Leülteté őket maga körül, kis ajándékokat oszta ki közöttük, kérdezé őket állapotjok felől;

[1]) Abominabiles magis inter eos et debiles quosdam pavit, quibusdam stravit alios in humeros suos sustulit... Hilariter manibus tractans eos faciei ipsorum salivam, sputum, sordes oris et narium velo sui capitis detergebat. Theod. l. c.

[2]) Et licet nullam corruptionem aëris alias ubicunque potuerit sustinere, infirmorum tamen etiam in aestivo tempore foetores quos ancillae graviter et cum murmure vix tolerabant, ipsa sine horrore etc. Theod. l. c.

[3]) Les apanages d'un cavalier chrétien, descrits en faveur de Hermann Philippe de Mérode, marquis de Trélon ect. par le P. Matthieu Martin religieux Minime. Mons. 1628 (T. E.)

[4]) Quaedmadmodum pulli congregantur sub alis gallinae, ita sub alis maternitatis eius parvuli illi pauperes requiescentes ovebantur. Theod. l. c.

[5]) Daz sie gein ir liefen — Muter, muter riefen. Cod. Darmst. p. 389.

főképen pedig azok iránt mutatott legfőbb szeretetet s könyörületet, kiknek betegségök legnagyobb undort gerjesztett; térdeire vevé őket, s úgy halmozá szeretetével. [1])

Azonban nem csak jótevőnő volt e boldogtalanokra nézve, hanem barátnéjok és meghittjök is. Egy szegény beteg egykor titkon elbeszélé neki, hogy lelkiismeretét bizonyos, még ki nem fizetett adósság terheli; mindjárt meg is nyugtatta azon igérettel, hogy kifizeti helyette, mit azonnal meg is tett. [2])

Azon idő alatt, mely a betegek ápolásából fennmaradt, bejárta Wartburg környékét, élelmet és segélyt vitt azon betegeknek, kik a várba föl nem mehettenek; meglátogatta ilyenkor a legkisebb gunyhókat, és lakóinak a legalacsonyabb, rangjával legellenkezőbb szolgálatot tevé. Egykor egy ily szegénynek hajlékába lépvén, őt egyedül találta, ki siránkozva tejet kért tőle, mert neki, — ugymond, nincs ereje a tehenet megfejni; az alázatos hercegné azonnal az ólba ment, s a szegény ember tehenét saját kezeivel akarta megfejni; de az állat nem lévén ily gyöngéd kezekhez szokva, nem engedte meg neki e jó szándékot magán végrehajtani. [3])

A haldoklók ágya mellé iparkodott, s hogy megédesíthesse utolsó küzdelmöket, végsohajaikat a testvéri szeretet csókjával fogta föl, s órákig buzgón kérte az Istent, hogy e nyomorúltaknak szentelje meg végöket, s vegye fel őket örök dicsőségébe. [4]) Még hüvebb volt mint valaha szokásához a szegények temetésén megjelenni, és a halomás növekedésének dacára naponként látták őt mint kisérte a sírba holt testöket; miután előbb azokat saját kezeivel bepólyázta volna azon vászonba, melyet maga készített e célra, vagy ruhái között hozott. [5]) E végből egy nagy

[1]) Sibi filialiter assidendo ... scabiosos, infirmos debiles, magis sordidos et deformes specialiter dilexit, capita eorum manibus attrectans et in sinu suo collocans. Th. l. c.

[2]) U. ott.

[3]) In loco secreto vaccam mulgere volebat ... Sed vacca insolenter se habens non sustinuit. Dict. IV. Ancill 2017.

[4]) Pass. f. 60.

[5]) Ad mortuorum pauperum sepulturam vestes propriis manibus fecit ipsosque tractans et manibus tangens, eorum humiliter exequiis studuit interesse. Th. l. c.

fátyolt vagdalt össze, mit közönségesen hordozott. [1]) De azt nem szenvedhette, ha a gazdagok temetésére drága új kelméket használtak, hanem inkább azt kivánta, hogy ezek helyett ócskát használjanak, a szegényeknek adván a drága kelmék árát. [2])

A szegény foglyok sem kerülték ki gondoskodását s figyelmét; meglátogatta őket mindenütt; mennyire tehette, pénzen váltotta ki, kivált azokat, kik adósság végett sínlettek börtönben; kötözte s gyógyítgatta békó-okozta sebeiket, azután térdre borúlt mellettök, s velök együtt kérte az Istent, hogy őrködjék fölöttük, s mentse meg minden jövendő büntetéstől [3])

Mind e foglalatosságok, melyek oly alkalmasak az emberi lelket fárasztani, iszonyra és türelmetlenségre hangolni, benne örömet s mennyei békét idéztek elő. Míg így halmozá szegény testvéreit szeretete kincseivel, szive s gondolata az Úrra volt függesztve, s gyakran félbeszakítván jótékony foglalatosságát, fenhangon könyörgött: „Oh Uram! nem hálálhatom meg eléggé, hogy alkalmat adtál e szegényeket, kik legdrágább barátid, fölkeresnem, és megengeded, miszerint magam szolgálhassak nekik. Egykor, midőn a kórházban épen e röpimát rebegé, a szegények egy angyalt hittek látni, ki megjelent neki s mondá: „Örvendj Erzsébet, mert te is a mindenható barátnéja vagy, és ragyogsz, mint a hold, az ő színe előtt. [4])

Más csodajelenetek is nyilváníták az együgyü hiv lelkeknek, mennyire tetszik Istennek e fejedelemné alázatossága és szeretete. [5]) Egykor a városban lévén, cserépedényeket, gyűrűket s más üvegjátékszereket vett fölfogadott kisdedei számára; [6]) s midőn visszatért kocsiján a várba, a különféle tárgyakat köpenye alatt tartva, a kocsis ügyetlensége következtében fölborúlt, s

---

[1]) Ipsa velum lineum albissimum et magnum ect. u. ott.

[2]) Novis linteis et camisiis non sinebat involvi. u. ott.

[3]) Pass. f. 60.

[4]) Pass. f. 60.

[5]) Ipse autem pietatis amator Deus, in rebus vilibus opus suae magnitudinis demonstravit. Theod. l. c.

[6]) Parvulis suis infirmis vascula victilia, annulos vitreos et quaedam alia puerorum jocalia opportuna xenia proprio pallio deferret. u. ott.

egy magas szikláról egy kőrakásra esett. Erzsébet azonban legkisebb sérülést sem szenvedett, s játékszerei közől, melyeket azonnal a kisdedek között kiosztott, egy sem tört össze. [1])

Más alkalommal ismét kötényében élelmi szereket vitt egy csoport szegényhez, és kellemetlenül vette észre, miszerint nincs annyi, hogy mindegyiknek adhasson, mert számuk minden pillanatban növekedett. Az elosztás alatt tehát bensőleg könyörgött az Istennek, és íme az elosztott darab helyét, más foglalta el, anynyira, hogy még sok fönmaradt, miután már mindenki megkapta részletét. [2]) Midőn azután társnéival a várba visszament, dicsőíté az Istent, ki mindenható erejét vele közölni méltóztatott, azon világos igérete szerint: „Bizony mondom nektek, ha ki hiszen bennem, azon cselekedeteket, melyeket én cselekedtem, ő is fogja cselekedni, söt még ezeknél nagyobbakat is. Ján. 14, 12.

De nem csak azok tapasztalák szeretetét s gondoskodását, kik fejedelmi székhelye közelében laktak, hanem férje államainak még legtávolabb levő lakói is tárgyai voltak legfőbb anyai szeretetének. Szigorú parancsot adott ki, hogy férje mind a négy fejedelemségéből begyülő [3]) jövedelem, kizárólag az éhség következtében inségre jutott lakosok gyámolítására, és nyomoraik enyhítésére fordítassék, és e parancs teljesítését, a legtöbb hercegi hivatalnok ellenszegülése dacára, szigorúan sürgette. Söt mi több, hogy a segélyt a szegények azon részénél pótolja, melynek a távolság végett személyesen nem szolgálhatott, eladatá drágaságait, ékszereit s más becses tárgyait, s azok árát osztá ki a szegények között. [4])

Ezen intézkedés egész az 1226-iki aratásig folytatott; akkor összehivá a hercegné az egész országból a szegény s munkaképes férfiakat s nőket, s ezeket sarlóval, új inggel, és hogy a tarló lábaikat meg ne sebezze, [5]) lábbelivel ellátván, munkába küldötte; azoknak, kiknek munkára nem volt elég erejök, e végre

---

[1]) De rupe altissima praerupta ceciderunt. Ecce licet ad petram allisa. . . ab ipsa sunt pueris pro solatio distributa. u. ott.

[2]) Vita Rhyt. §. 23. Theod. l. c.

[3]) Thüringia, Hassia, a szász palatinatus, és Osterland.

[4]) Theod. l. c.

[5]) Ne pedes in culmis offenderent. Dict. IV. Ancill. 2018.

csináltatott vagy vásárlott öltönyöket adott; mindezen adományokat saját kezeivel osztá ki. Minden távozó szegénytől szeretetteljesen vett bucsút, [1]) s kis összeggel ellátta őket, s midőn pénze elfogyott, selyem fátyolait s ruháit osztá ki a szegény asszonyok között, mondván: „Nem akarom, hogy e tárgyakat fényüzésre használjátok, hanem hogy eladván azokat, árukon szerezzétek meg magatoknak a szükségeseket, és hogy tehetségtek szerint munkálkodjatok, mert irva vagyon, ki nem dolgozik, ne is egyék.“ [2]) Egy szegény agg nő, ki a hercegnétől inget, cipőt és köpenyt kapott, annyira elragadtatott az örömtől, hogy azon felkiáltással: — életemben soha sem tapasztaltam ily szerencsét, — halott gyanánt a földre rogyott. A jó Erzsébet megrettenve, gyorsan fölemelte, s bünül rová fel magának, hogy vigyázatlansága által a szegény asszony életét veszélyezteté. [3])

Mi gyöngéd tisztelettel s szorgos gonddal vizsgáltuk a helyeket, melyek a kimeríthetlen szeretet s mennyei odaengedés színhelyei voltak; követtük a meredek ösvényeket, melyeket a szegények e fáradhatlan barátnéjának lábai tapodtak; sokáig legeltettük szemeinket a gyönyörü nagyszerü tájképen, mely Wartburg magasáról a vizsga szemnek kinálkozik, azon gondolattal, hogy Erzsébet szemei is élte nagyobb részén át tekínték e szélesen kiterjedő tájt, melyet egészen átölelt azon szeretetpillanattal, melynek e földön sem forrása, sem jutalma. És íme, e királyi jótevőnétől alapított emlékek mind elvesztek; a nép, atyai hitével együtt öt is elfeledé; csak néhány név maradt hátra, mely a kat. vándornak e sz. nö nyomait mutatja. Magából Wartburgból is Luthernek, [4]) a pártos és győztes gőgnek emléke kiszorítá az alázatos és szeretetteljes Erzsébetét; azon ódon kápolnában, melyben oly gyakran imádkozott, az eretnek-

---

[1]) Valedicens autem recedentibus singulis dona obtulit. Theod. l. c.

[2]) Nolo quod his ad voluptatem, sed vendendo ad vestram utamini necessitatem, et pro viribus justis laboribus insistatis; Scriptum est enim: Qui non laborat, nec manducet. Dict. IV. Ancill. l. c.

[3]) Theod. l. c.

[4]) Oda rejtette őt a szász választó a wormsi gyülésről visszatérte után, hogy a rá kimondott itélettől megszabadítsa. E menedékhelyet szerényen Pathmos szigetének nevezé.

fő székét mutatják az utasnak. De azon kóroda helye, melyet fejedelmi palotája kapui elé építetett, hogy a fejedelmi fény közt is mintegy emlékeztesse öt az emberiség nyomoraira, e szerény és elrejtett hely föntartá nevét. E kóroda helyére, 100 évvel halála után, 1331-ben, komoly Frigyes, akkori országos gróf által a ferenciek számára zárda építetett, mely a hitujítás korában Eisenachban levő 17 más zárdával és egyházzal egy napon lőn kirabolva s lerontva, mikor az áldozárok s szerzetesek a nép ocsmány gúnykiáltásai között a „Téged Isten dicsérünket" énekelve, kettenként távoztak a városból.[1]) Az ország jótevőjének emlékszobra sem részesült nagyobb tiszteletben, mint a többi; kövei a vár erődjeinek kijavítására használtattak. De hátramaradt egy forrás, melynek tiszta hideg vize egy kőbe vájt, minden ékesség nélküli medencébe foly, hacsak az azt környező virágokat s zöldelő füveket annak nem veszszük. Ezen forrásnál szokta vala a hercegné önnön kezeivel a szegények ruháit kimosni,[2]) és ez még most is Erzsébet kútjának neveztetik. A körötte levő sürű bozót e helyet az elmenők legnagyobb részének szemei elől elrejti; láthatók még egy körfal némi maradványai is, s ezt a nép Erzsébet kertjének nevezi.

Egy kis távolságra kelet felé, azon hegy aljánál, melyen Wartburg áll, és ezen hegy, s egy, 1394-ben[3]) sz. Erzsébet tiszteletére épített karthausi zárda között bájos völgy terül el a szem előtt, mely rózsákkal és lilimokkal diszített rétek között csörgedöző pataktól öntöztetik; ennek partjait tisztes tölgyek, Germania őserdeinek maradványai árnyékolják. E völgy fordúlatai által egy elrejtett szorost képez, melyben egy kis gunyhó látható, mely egykor kápolna volt; itt jött össze Erzsébet az Isten és

[1]) 1524-ben. Olvasd erre nézve egy prot. történésznek eme megható elbeszélését: „Bericht von der Stadt Eisenach." 189. és 229. l.

[2]) Vagy mások szerint a szegények magok. Limperg das im Jahr 1702 lebende und schwebende Eisenach. 220. l.

[3]) E karthausi zárda, mely Erzsébet háznak neveztetett, hasonlóképen tökéletesen lerontatott. Egyetlen kő maradt meg belőle, mely egy sirboltra használtatott; helyét ma a javítóház és füvészkert foglalja el.

önnön barátjaival a szegényekkel; oda szállt le élelmi szerekkel terhelve, titkos ösvényeken, erdőkön keresztül a gyöngéd, eszes és fáradhatlan fejedelemné, hogy megkimélje őket a fáradságos fölmenéstől a várba, vagy hogy az emberek tekinteteit kikerülje. E magános szoros még ma is „liliomok mezejének," a kis gunyhó „szegények nyughelyének"[1]) neveztetik; az egész völgy pedig még kevéssel ez előtt az „Erzsébet völgy," édes nevét viselte.

XIV. FEJEZET.

Mikép jött vissza Lajos nejéhez, és mikép szerzett elégtételt reynhartsbrunni szeretett szerzeteseinek.

Confidit in ea cor viri sui. Prov. 31, 11.

In tribus placitum est spiritui meo... Concordia fratrum, et amor proximorum, et vir et mulier sibi bene consentientes. Eccl. 25, 1—2.

A herceg, kétségkivül a nyomorról értesülvén, mely országát pusztítá, elbocsáttatását kérte a császártól, hogy országába jöhessen, mit meg is nyert. 1226-ban Junius 22-én indúlt el, s sz. János előestéjén, midőn a magaslatokon tüzek gyújtattak, Kremonába jött.[2]) A havasokon szerencsésen átkelven, egy hercegnél szállt meg, kit a a történetirók ugyan nem neveznek meg, azt azonban tudjuk, hogy közel rokona s barátjá volt.[3]) Itt kitünő szivességgel s pompával fogadtatott, és zenével s énekkel

---

[1]) Elisabethenthal, Liliengrund, Armenruh: Thon, Schloss Wartburg és erre vonatkozó 1834-ik évi juniusban ott helyben merített tudósítások. E völgy később „Marienthal"-nak neveztetett egy szász-veimari nagy-hercegné tiszteletére.

[2]) Berthold. Mss.

[3]) Cujusdam principis sui consanguinei proximi. Theod. VII. 5. Rothe. p. 1713. Valószinűleg egy bajor herceg, anyja részéről.

fűszerezett estély után hálóteremébe vezettetett, hol a herceg, vendége erényét kisérteni akarván, egy kitünő szépségű fiatal nőt helyezett ágyába. [1]) A fiatal herceg hű főpohárnokát, Varila urat szólítá: „Távolítsd el csendesen e fiatal nőt, s adj neki egy márka ezüstöt, hogy vehessen magának új köpenyt, hogy a szükség ne tegye ki többé a bűn veszélyének. Öszintén mondom neked, ha e házasságtörés sem Isten előtt nem volna vétek, sem az emberek szemeiben botrány, én mindamellett gondolni sem tudnék rá, egyedül kedves Erzsébetem iránti szeretetből, hogy ne szomorítsam őt, s ne zavarjam lelkét." [2]) Másnap reggel, midőn azon herceg e tárgyról elménckedni kezdett, Lajos így felelt: „Tudd meg, kedves bátyám, hogy az egész római birodalomért sem követnék el ily vétket."[3]) Azután utját folytatva, julius 2-án Augsburgba érkezett, hol 15 napot töltött a császár fia, a fiatal Henrik ügyének elősegítése végett a bajor fejedelemnél, hogy kieszközölje tőle, miszerint e herceg udvarában tartozkodhassék. Ezt elvégezvén, Thüringia felé utazott, Schweinfurtnál átkelt a Majnán, hol a polgarság őt nagy kitüntetéssel fogadta; de estebéd után értesíttetett a veszélyről, mely halálos ellensége, Henneberg Poppon gróf részéről fenyegette, ki őt az éj folytán megtámadni és elfogni akarta. Hogy ezt kikerülje, azonnal újra utnak indúlt, s egész éjjel utazván, másnap, mely péntek volt, a nóna[4]) órája felé Wartburgba ért.

A szeretett fejedelem közeledtének hire egész Thüringiát végnélküli örömmel töltötte el; a szegény kiéhezett nép, atyja s bőkezű pártfogója visszajövetelét, nyomorai végének tekinté. Anyja s kisebb testvérei élénk örömre gerjedtek, de Erzsébet öröme mindnyájokét fölülmúlta. [5]) Ez volt az első alkalom, hogy

---

[1]) Ein alezu sobirlichis jungis weibichin. Rothe. — Muliercula quaedam ab impudicis lectulo ejus injecta. est. Th. l. c.

[2]) Das sy eynen nuvin rag mede gekouffe, und sich furbass vorden sunden hüt.. Ich spreche das scu dir in ganzer warheit, weere etc... noch so wolde ich es myner liebin Elsbethin zu liebe lassin. Rothe l. c. Pass. 58.

[3]) Pass. f. 60.

[4]) Berthold, Mss. f. 65.

[5]) Exultavit tota terra, principem suum cum inaestimabili gaudio suscipiens laetabunda. Gaudebat praecipue mater et fratres, sed jucundabatur domina Elisabeth super omnes. Theod. III. 11. Berthold. Mss. után.

hosszabb ideig távol volt a kedves férj, ki őt egyedül értette meg, és Isten s egy jobb élet felé törő lelkéhez benső rokonszenvvel viseltetett. De Erzsébet is ama csodálatos ösztönnel, melyet Isten a tiszta lelkeknek ad, ismerte föl férje egész lélekgazdagságát, míg az emberek, más azon korbeli fejedelmekkel hasonló érzelmeket s szenvedélyeket tulajdonítottak neki. A fejedelmi ház főbb hivatalnokai, nevezetesen az országbiró és tábornok, a kincsek s élelmiszerek kiosztása végett félvén a herceg haragjától, eléje mentek, s elbeszélék neki a hercegné esztelen pazarlásait, mondván, hogy minden ellenzésök dacára is kiüríté Erzsébet Wartburg összes magtárait, s a gondjukra bizott pénzt elpazarlá.[1]) E panaszok, ily pillanatban, csak ingerelheték a herceget, ki kérdé: „Jól érzi e magát szeretett nőm? ez minden, mit tudni akarok, mit gondolok a többivel," s azután folytatá: „én akarom, hogy jó kis Erzsébetemnek annyi alamizsnát engedjetek szétosztani, mennyi neki tetszik; ti pedig inkább segítsétek még őt, ne pedig gátoljátok; hagyjátok rá anynyit adni Istenért, mennyit neki tetszik, nekem csak Eisenach, Wartburg és Naumburg maradjon meg, a többit az Isten majd visszaadja, ha jónak véli; az alamizsna soha sem fog bennünket megrontani," [2]) S azonnal sietett kedves Erzsébetével találkozni, kinek öröme, őt látva, már nem ismert határt; karjaiba veté magát, s szivével s ajkaival számtalanszor csókolá.[3]) „Kedves nővérem," mondá, őt karjai között tartva: „mivé lett szegény néped e rosz év alatt?" s ő szelíden felelt: „Megadtam Istennek mi az övé volt, s ő megőrzé azt, mi az enyém s a tied." [4])

---

[1]) Die Schvester und Hans Marschalk. Winckelmann p. 260. Mss. Darmst. Vit. R. §, 22.

[2]) Des verdross den Herrn zu hoeren und sprach: ist nun mein lieb frau gesundt so wird mir nichts." Pass. f. 60. Lasset mein liebes Elisabethlein geben wem, wan und was sie geben will. Winkelmann. 260. Sinite inquit pissimus, eam benefacere et quaecunque vult pro Deo dare, Wartburg tantum et Nevenburg meae ditioni servate. Theod. l. c. Vita R. 22. §. Kochem. p. 813.

[3]) Si kusste in mit herzin und mit munde mehr danne tusend stunde. Mss. p. 66. (szemtanú.)

[4]) Er umbfing sie gar fremtlich und sprach: Lieb schwester waz soll dein arm gesind leben daz hertjar. Do antwort sie: Ich hab Gott geben daz sein ist, das dein und das mein hat uns Gott behalten. Passion. l. c.

Egy hagyomány hozzáteszi, hogy midőn a herceg, Erzsébettel, nagy teremében, föl s alá sétált, a gabona mindenfelől oly bőségben ömlött be az ajtókon, hogy a fölött jártak. A várparancsnokot küldé tehát vizsgálni, honnét jön a gabona, ki azt felelte, hogy a szekrények annyira megteltek gabonával, hogy a szemek már a padolatra hullnak ki; nejével együtt azonnal hálát ada Istennek. [1]) Azután Varila ur is elbeszélte, mi történt a herceggel, miként hozatott kisértetbe férje hüsége; mire Erzsébet azonnal térdre borúlt: „Uram! — mondá, — nem vagyok méltó ily jó férjre, de segéld mindkettőnket, hogy a házasság szentségét megőrizzük, hogy nálad egykor együtt örökké élhessünk.“ [2])

Alig jött e nemes, jámbor fejedelem vissza tüzhelyéhez, azonnal jobbágyai érdekeivel foglalkozott. Míg kitünő bölcseséggel járt el azon fontos ügyekben, melyeket a császár, fiatalsága dacára, rábizott, mindig kezében tartá a kardot a szerzetesek és szegények védelmére. S így míg a császár és Ottokár cseh király között közbenjárói tisztet viselt, s az ezen király lánya, és a római fiatal király között kötendő házasságban járt el, átutazta államait, hogy fölfedezze s jóvátegye a távolléte alatt szegény népe ellen netalán elkövetett jogtalanságokat. [3]) Több osterlandi lovag, kik jobbágyaikat elnyomták, s a közbátorságot veszélyeztették, érkeztét hallván, elfutott; elfoglaltatta tehát váraikat és Sulzot s Kalbenrücköt földig le is rontatta. [4])

Kedvelt reynhartsbrunni apátságát is, mennyiszer csak tehette, meglátogatta. Az apát panaszkodott, hogy egy szomszéd, Saltza, ura távolléte alatt, a zárdához tartozó valamely darab földet tulajdonított el magának, mely a zárdavölgye felett uralkodó Aldenberg hegyen feküdt, s e hegyre erődöt építetett, [5]) melyből szünet nélkül háborgatta a szerzetese-

---

[1]) Pass. f, 60.

[2]) Pass. f. 58.

[3]) Rothe 1701. Adam Ursin. p. 1286.

[4]) Berthold Mss. A lelkésztől, ki urát kétségkivül mindenkor kisérte, részletes tudósítást birunk erről.

[5]) En bergfred. Rothe. 1712.

ket s alattvalóikat. Épen szombat este volt, midőn Lajos odaérkezve, a panaszokat hallá; irt tehát azonnal Wartburg és Eisenach parancsnokainak, hogy következő napon reggel, még viradó előtt, hágcsókkal ellátva, katonáikkal együtt, az apátságba hozzá jöjjenek. Vasárnap hajnalkor csendes misét hallgatott, s meghagyá az apátnak, hogy a keresztvitellel és nagy misével visszajöveteléig várakozzék; azután lóra ülve, harcosai élén az erőd ostromlására indúlt. A meglepetés rendkivüli volt; megmászták a bástyákat, s magát Saltza urát fogságba ejték, kit a herceg bilincsekben, gyalog, az apátságba kisértetett, hol odaérkezte után elővileté a keresztet, és a szokásos misei körmenethez csatlakozott, mialatt a bitorló lovag, katonáival együtt, bilincsekben a kereszt előtt vezettetett. Az énekész elkezdé a zsoltárt: „Domine, tu humiliasti sicut vulneratum superbum;“ a szerzetesek pedig mindnyájan felelték: „In brachio virtutis tuae dispersisti inimicos tuos.“ [1]) Mise után megesketé Saltza urát, hogy már ezután a zárda minden további háborgatásától meg fog szünni, azután hazabocsátotta, s az erődöt, melyet azon nap reggelén elfoglaltak, lerontatta. [2])

Mindemellett mégis attól tartott a jó fejedelem, hogy a zárdát terheli, s azért ott tartozkodási idejére egy külön konyhát s pincét szerelt föl udvara számára, s annak maradványait melyek oly jelentékenyek voltak, hogy az egész zárda még három napig táplálkozhatott belőlök, elmenetele után a szerzeteseknek hagyta. [3]) De azon vasárnapon, melyen a mondott hadjárat, Saltza ura ellen végrehajtatott, délebédre vendégül fölkérte őt az apát, és fényes lakomát rendeztetett, melynek végével a herceg félreszólítá kincstárnokát, s meghagyá neki, hogy mindent böven fizessen meg. A kincstárnok fölkereste a szerzeteseket, hogy kötelessége szerint cselekedjék, de ezek a pénzt elfogadni makacsul vonakodtak, mint illik is nemes születésü szerzetesek-

---

[1]) Ps. 88. 10.

[2]) Berthold, Életrajz, Mss. p. 73. Rothe. p. 1712.

[3]) Habuit etiam pro suis coquinam et celierarium speciale, non passus servorum officinas suis rebus vel servitiis occupari . . . quin imo de residuo conventus etiam per triduum pasceretur. Theod. III. 6.

hez, mond az alamizsnás, ki e jelenetet följegyezte. „Kedves kincstárnok úr, — mondák, — minden, mit mint szegény szerzetesek tehetünk, jó urunk rendelkezésére áll, nem csak ma, hanem mindenkor, mikor kivánja; mi nem akarjuk pénzét.“ [1]) A kincstárnok tovább nem sürgeté, s elutazott a herceggel, ki azonban, midőn már a féluton voltak Eisenach felé, feléje fordúlva kérdé, hogy hiven teljesítette-e parancsait. A kincstárnok elbeszélte, mi történt, mire a herceg ingerülten viszonzá: „Minthogy az én pénzemből nem akartad költségeimet kifizetni, kifizeted azokat sajátodból.“ És a szegény ember csakugyan kénytelen volt visszafordúlni Reynhartsbrunnba, és saját erszényéből mindent utolsó fillérig kifizetni. [2])

Kevéssel későbben ugyanezen zárda apátja jelentést tett a hercegnél, hogy néhány nemes frankoniai lakos[3]) egy hordó bort s 6 lovat ragadott el tőle. A herceg irásban sürgette az elrabolt javak haladék nélküli visszaadását; de felszólítása tekíntetbe sem vétetett, s így egy hadsereg élén Frankoniába rontott, pusztította a vétkesek javait, s kényszerítette őket mezetlen lábbal, ingben és zsineggel nyakukban, a zárdába jönni, és bűnbánatot tartani. Azután elbocsáttattak, miután megigérték, hogy a zárdának nagy mennyiségben jó bort és több lovat fognak küldeni.

Majd ugyanazon idő körül a fejedelmek nagy gyülést tartottak Merseburgban, hol Misnia, Szászország, és a brandenburgi határgrófság nemeseinek nagyobb része megjelent. A hassia- és thüringiabeliek is odamentek fejedelmök, Lajos, példájától indítatva, ki Erzsébetet is udvarával együtt odahozta. Ezen összejövetelben jellemző egy vonás, mely eléggé rajzolja azon kor erkölcseit. Egy, bátorságáról s ahitatosságáról hires thüringiai lovag, Settelstaedt Gauthier, a fejedelmi ház egyik hivatalnoka s barátja, urát szintén odakisérte; társaságában volt egy kitünő szépségü hajadon, ki egy büszke ménen ülve, jeles sólymot vitt kezében. Az egész út folytában minden 3-dik mérföldre meg-

---

[1]) Alse geistlichen leute wolgeboren . . . Liebe er kammermeister was eben vermogen wir arme klosterbruder . . . Berthold. Mss. 73.

[2]) Bis uf den understen pfenning, u. ott.

[3]) Etzliche elnbar luthe az Frankenlande. Rothe. p. 1713.

állottak minden jövő- vagy menővel megvivni oly föltétel alatt, hogy ha ő győzetendik le, győztes ellene elveszi fegyverzetét, utifogatát, a hajadon díszlovát és sólymát, a hajadon pedig maga köteles leszen magát egy aranygyürü által kiváltani; ha pedig győzend, vesztes ellene leszen köteles a hajadonnak egy aranygyürüt ajándékozni. Minden állomásnál vetekedés támadt a lovagok között, hogy kinek jusson a tisztelet, vele lándzsát törni, annyira, hogy az egyesség helyreállítása végett maga volt kénytelen a vállalkozók közöl vivótársát mindenkor kijelölni. Igy utazott Merseburgba s onnét vissza, a nélkül, hogy csak egyszer is legyőzetett volna, s midőn Thüringiába visszaérkezett, hajadona két kezének minden úján egy, a legyőzött lovagoktól nyert aranygyürüt viselt.[1]) Gauthier e 10 gyürüt Erzsébet udvari hölgyeinek ajándékozta, kik örömmel fogadták, s bensőleg megköszönték.[2])

XV. FEJEZET.

Mikép lett keresztessé a jó Lajos herceg, és a nagy fájdalomról, melylyel barátjaitól, családjától és a kedves sz. Erzsébettől elbucsúzott.[3])

Osculantes se alterutrum, fleverunt pariter.
1. Reg. 20. 41.

Quo abiit dilectus tuus, o pulcherrima mulierum? Quo declinavit dilectus? Cant. 5, 17. Ita et tu aliquem necessarium, et dilectum amicum, pro amore Dei disce relinquere. Imit.lib. II. c. 9.

Thüringia nem sokáig élvezhette szeretett fejedelme jelenlétét Olaszországból visszatérte után, és Erzsébet, ki oly élénk

---

[1]) Und sie brachte also manch fingerlein; als manchen finger sie an beyden henden hatte. Adam Urs. p. 1287.

[2]) Und teylete da die fingerleyn unter die Frauen und Jungfrauen, und danketen den frommen Ritter. ect. u. ott.

[3]) Lajos akkor körülbelül 28, Erzsébet pedig 19 éves volt.

s gyöngéd örömmel fogadta visszatérő férjét, nem sokára egy hosszú s nyugtalanító elválásra látta magát kárhoztatva. Németországban minden keresztes-háborúra készült. II. Frigyes császár végre engedve III. Honorius és IX. Gergely pápák ismételt sürgetéseinek, összehivta a nemességet és keresztény hiveket a kereszt lobogója alá, hogy őt az 1227-ik év őszén a sz. földre kövessék. A keresztes-háborúk egyedüli eszméje s nevezete új lüktetésre birta a sziveket, és egész nemzeteket izgatott fel. E nagyszerű sz. hadjáratok oly vonzódást gyakoroltak a lelkekre, hogy azoktól egyetlen bátor lovag, egyetlen buzgó keresztény sem vonhatá magát vissza. Oroszlán szivű Rikárdnak 40 évvel előbb véghezvitt csaknem mesés tettei még éltek a nemesség és nép emlékében. A 4-ik keresztes-háborúnak fényes és nem remélylett sikere egész Europát elvakítá. Az ős byzanti császárság, mely a hitért harcoló keresztényeket vagy elárúlta, vagy cserben hagyta, de azért még jelentékeny helyet foglalt el a népek hagyományos tiszteletében, szemeik előtt romba dőlt. és e romok fölött nehány francia nemes és ,velencei tengerész által új birodalom alapíttatott. Ez több volt mint elég, hogy lángra gyúljon mindenkinek képzelete, nem is említve a vallás lelkesítő sugalatát, mely még mitsem vesztett erejéből. Az egész 13-ik század át volt hatva a vágytól, Krisztus sírját kiváltani, és keletet a kereszt előtt meghajtani, s e vágy csak sz. Lajossal halt ki. Németország, mely eddig nem volt mindig első, mely e nemes veszélyekbe vetette magát, egyszerre rendkivüli lelkesültségre ragadtatott, mely ezen kor számos költőjének énekeiben vagyon leginkább kifejezve. Walther von der Vogelweide mindnyájok közt leghivebben tükrözi vissza ezen kor szokásait és szenvedélyeit, ki részt vévén ezen hadjáratban, legjobban fejezte ki a keresztény lelkek azon ohaját, mely őket a megváltó vérével öntözött föld felé vonta: „Mindnyájan tudjuk, — kiált föl. mielőtt maga is indúlt volna e hadjáratra, — mily szerencsétlen e nemes sz. föld, mennyire elhagyatott! Sirj Jeruzsálem, sirj! mennyire megfeledkeztek rólad! Az élet elmúlik, és a halál vétkeseknek fog találni bennünket. A veszélyben és kisértetben nyerhetni meg a kegyelmet; menjünk, gyógyítsuk Krisztus sebeit; menjünk, törjük össze hazája bilincseit. O te minden

asszony királynéja, mutasd segedelmedet! ott gyilkoltatott meg fiad! ott keresztelkedett meg ő, ki annyira tiszta volt, hogy minket is megtisztított; ott engedé magát eladatni, hogy minket visszaváltson, ő, ki oly gazdag, értünk, szegényekért! ott szenvedett iszonyú halált! üdv neked lándzsa, kereszt, tövis! vész nektek pogányok; az Isten bátrak karjai által akarja a rajta elkövettetett méltatlanságot megboszúlni.“ [1])

Épen ily érzelmek sugalták ugyanazon korban champagnei Thibautnak, a navarrai költőkirálynak is legszebb verseit, midőn lovagjaihoz így szólt: „Tudjátok jól, uraim! ki nem megyen e földre, hol az Isten meghalt és élt; ki a keresztet a tengeren át nem viszi, nem fog, vagy csak nehezen a paradicsomba jutni. Mindenki, ki a legfőbb Úr emlékét és kevés ahítatosságot hordoz iránta szivében, köteles őt megboszúlni, és hazáját s földjét felszabadítani. A bátor harcosok mindnyájan menni fognak, mindnyájan, kik az Istent és e világ becsületét szeretik; mindnyájan, kik Istenhez akarnak jutni. Mások nem fognak itthon maradni, mint a silány lelküek és hamupipőkék. Mily vakok azok, kik az Istent egész éltökben legkevésbbé sem segítik, és oly kevésért adják oda a földi dicsőséget! Isten, ki a kereszthalálra hagyá magát értünk hurcoltatni, egykor, midőn mindnyájan hozzájönnek, azt fogja mondani: „Ti, kik segítettétek keresztemet hordozni, oda fogtok menni, hol az angyalok vagynak; ott fogtok látni engemet, és anyámat Máriát; ti pedig, kik nekem sohasem szolgáltatok, le fogtok szállni a pokol torkába. Édes asszonyunk, koronázott királynénk, boldogságos Szüz! könyörögj érettünk,, és semmi sem fog nekünk árthatni.“ [2])

---

[1]) Jerusalem, nu weine — Wie di vergezzen ist! — Bi swoere ist gnade funden. — Nu heilent Kristes wunden . . . — Küngin ob allen frouwen. — Dîn kint wart dort verhouwen . . . — Hie leit er den grimmen tôt — Er vil riche über uns vil armen . . . — Wol dir, sper, kruiz, unde dorn, — We dir, heiden! ect. ect. Walth. v. der Vog. Ed. Lachm. p. 15, 77, 79.

[2]) Ki a en soi pitié et remembrance — Au haut Seignor, doit querre sa venjance, — Et delivrer sa terre et son païs . . . — Or s'en iront cil vaillant bacheler, — Ki aiment Dieu et l'onour de cest mont, — Ki sagement voelent à Dieu aler; — Et li morveus, li cendreus demourront. — Avugle sunt de cene dout je mie, — Ki un secours ne font Dieu en sa vie, — Et por si pot pe

Hasonló érzelmek seholsem találtak inkább visszhangra, mint Lajosnál, Thüringia fejedelménél, kinek Walther, a költő, hűbérese volt; senki sem lehetett inkább indítatva a sz. föld segedelmére császárát és harcos társait követni, mint ő. Kitünő bátorsága, égő hite és ahítatossága, minden mi e lélekben nemes, buzgó, önzés nélküli, egyszóval minden, mi keresztényi volt, egyesülve buzdította öt, hogy a keresztet fölvegye, vagy mint akkor Németországban mondák, magát Krisztus virágjából fölékesítse.[1]) Ezen személyes érdekekhez járúltak még a kitünő példák családja emlékeiben. Atyjának fivére és elöde, jámbor Lajos, oroszlánszivü Rikárdot és Fülöp Ágostont kisérte Palesztinába, hol dicsőséggel tetézte magát.[2]) Nejének atyja, Endre, magyar király, életében több évet töltött kelet ege alatt, a hitetlenek elleni harcban. Ö is nemességére szégyent hoz vala, ha hon marad, s így nem is késedelmezett sokáig. Egyik útjában öszszetalálkozván Konráddal, Hildesheim tiszteletre méltó püspökével, közölte vele szándokát, s helyeslését megnyervén, fogadalmat tett a hadjáratban részt venni, és ezen püspök kezeiből fölvette a keresztet.

Visszajövén azonban Wartburgba, lelkét azon fájdalom és kegyetlen szorongás gondolata foglalkodtatá, melylyel elhatározása szeretett Erzsébetét fogja eltölteni, ha azt megtudja; és minthogy épen negyedik gyermekét hordozá szive alatt, nem volt elég bátorsága szándokát elötte kijelenteni. Elhatározta tehát, hogy egész az elindulás pillanatáig titkolandja, hogy előre ne szomorítsa meg azt, kit oly forrón szeretett, vagy épen veszé-

---

la gloire del mont... — Diex se laissa por nos en crois pener, — Et nous dira, au jour oú tuit venront: — „Vos, ki ma crois m'aidates á porter, — Vos en irez la oú li Angele sont, — Lá me verrez, et ma mére Marie; — Et vos, par qui je n'oi onques aie, — Descendez tuit en infer le parfont . . ." — Douce dame, roine corenée, — Proiez pour nos, Virge bien eurée, — Et puis aprés ne nos puit mescheoir.

Poësies du Roy de Navarre, chans. 54.

[1]) Hartmann von der Aue. I. 181.

[2]) Ezen fejedelemtől egy, a keresztes-háborúkra nézve nagyon érdekes német költemény létezik: Wilken a keresztes-háborúk története, a IV. köt. toldalék 11. száma alatt.

lyeztesse egészségét;[1]) és így a helyett, hogy a nyert keresztet ruhája felett hordozta volna, titkolta azt mindaddig, míg csak lehetséges volt, hogy közel elindulását semmiképen se nyilvánítsa.

De egykor este, midőn a hercegnével magánosan egymás mellett ültek, a köztük létezett gyöngéd bizalom egyik pillanatában Erzsébetnek eszébe jutott férje övét kinyitni, és az ahhoz erősített erszényt átvizsgálni, s a kereszt, melyet a keresztes vitézek öltönyük fölött hordoztak, azonnal kezébe akadt; ennek láttára felfogta a szerencsétlenséget, mely rá várt, s fájdalom- és rettegéstől áthatva, öntudatlanul a földre rogyott.[2]) A vigasztalhatlan herceg fölemelte, s fájdalmát édes, szeretetteljes szavai által igyekezett csillapítani; felhasználta a vallás szavát és a sz. irás igéit, melyek Erzsébetet sohasem találták érzéketlennek.[3]) „Urunk Jézus Krisztus szeretetéért — mondá — teszem ezt; te nem fogsz engem akadályozni, hogy az Istenért tegyem azt, mit egy világi uralkodóért, a császárért és a birodalomért is, ha követelnék, tennem kellene.[4])Hoszú csend és sürü könyhullatás után Erzsébet így szólott hozzá: „Ha nincs Isten akaratja ellen, maradj nálam.“ De ő ismét viszonzá: „Kedves nővérem, engedj elindúlnom, mert fogadást tettem az Istennek.“ Mire magába szállt, s önön akaratját Isten akaratjának feláldozta: „Az Isten akaratja ellenére nem akarlak visszatartani; adja meg neked a kegyelmet, hogy mindenben tetszése szerint cselekedjél; én feláldoztalak neki tégedet és magamat. Jósága őrködjék fölötted! szerencse kisérjen folytonosan, ez leszen szakadatlan imádságom. Indúlj tehát Isten nevében.“[5]) Új, hosszú hallgatás után a gyer-

---

[1]) Ne uxor quae eum tenerrimo deligebat affectu, hoc aspiciens de futura ejus absentia anxia turbaretur. Theod. l. c. — Wanne sy was schwanger. Berthold Mss. 74.

[2]) Eyns abendit sie synen gvertel begreif und begnuste un sunderlichen freundschaft yn syner taschen zu suchene... Und erschrack dass sie recht niedersank. Berth. Mss. — Theod. l. c. Kochem. ect.

[3]) Der susse furrs hub sie uf... Und trostete sy mit der heiligin schrift Berth. l. c. Cujus moestitiam suavissimus princeps divinis monitis et dictis dulcibus delinivit. Theod. l. c.

[4]) Rothe. p. 1716.

[5]) Lieber bruder seys nit wider Gott so belib bei mir... Liebe schwoe-

mekről beszéltek, kit szive alatt hordozott, s elhatározták mindketten, hogy születése után azonnal az úrnak felajánlják. Azon esetben, ha fiú lenne, abban egyeztek meg, hogy a ramersdorfi apátságba; ha pedig lány, a Wetzlar melletti premonstrati zárdába lépjen.

A herceg tehát, nem lévén többet szükséges szándokát titkolnia, azt minden alattvalója előtt nyilvánítá. Ki is hirdette egyszersmind, hogy az egész hadjárat tulajdon költségén történendik, minthogy nincs szándoka népét rendkivüli adóval terhelnie, [1]) boldognak érezvén magát, hogy ekképen visszafizetheti az Istennek a tőle nyert jótétemények egy részét. Miután a szükséges harci előkészületek meg voltak téve, országa rendjeit egy ünnepélyes gyülésre Kreuzbergbe hivta, hol szándokát nyilvánosan kijelentette előttök, s velök az országnak távolléte alatti jó kormányzásáról intézkedett, komolyan megintette őket, hogy a népet szelídséggel s ildomossággal igazgassák, hogy béke és igazság legyen közöttük és alattvalóik között. [2]) Mielőtt a gyülést elhagyná, szelíden a következő szavakat intézte hozzájok: [3]) „Kedves és hü fegyvertársak, bárók, urak, nemes lovagok, és ti mindnyájan hü népem! ti tudjátok, mily kegyetlen háborúknak s hosszú zavarnak volt ezen ország boldog emlékü atyám alatt alávetve. Mindnyájan tudjátok, mennyi nyomorral, fáradsággal s kedvetlenséggel kellett atyámnak küzdenie, hogy magát az ellene föltámadt hatalmas ellenségek irányában védhesse, s országát a végrombolástól megmentse; erővel bátorságot s bőkezüséget egyesített, s nevét félelmessé tette. De nekem úgy mint Sa-

---

ster gune mir daz ich hin far wann ich hab es gelobt.. Do gab sy iren willen in Gotes willen und sprach... Got gebe dir seinen willenn zu thun, ich habe dich und mich geopfert. In dem namen sollt du reisen. Pass f. 59. 60

[1]) Ut nullus exactione qualibet gravaretur, considerans quod de manu Domini omnia quae habebat acceperat. ect Theod. l. c.

[2]) Diligenter hortabatur ut populum cum tranquillitate et aequitate regerent, ut ipsi cum subditis suis in pace et justitia remanerent. Theod. l. c.

[3]) E beszédet Berthold, a házipap, tartá fen számunkra, ki az utolsó éveken által mindig ura oldalánál volt. L. goth. kézir. — Theod. és Winkelmann ugyanazt rövidítve adják; hitelességét gyanúba hozni nem lehet, mert a classicus iratok kevésbbé ismertettek, hogysem irásmodoruk utánzására gondolni lehetett volna.

lamonnak, Dávid fiának, az Isten békét és nyugalmas napokat engedett. Nem látok magam körül szomszédot, kitől félnem kellene; de részemről sem kell egynek sem törvénytelen megtámadtatástól tartania. Ha volt is az elmúlt időben némi civakodásom, most azonban az egész világgal békében vagyok; hála az Urnak, ki a békét adja; e jótéteményt tehát el kell ismernetek, és az Istennek meghálálnotok. Mi engem illet, ezen Isten iránti szeretetből, ki kegyelmeivel halmozott, hogy iránta háladatosságomat tanusítsam, és lelkem üdvét munkáljam, akarok most keletre menni, az ott elnyomott kereszténységnek vigaszt hozni, és azt az Isten neve és vére ellenségei ellen védelmezni. [1]) E hosszú hadjárat költségeit sajátomból fogom fedezni a nélkül, hogy titeket, kedves alattvalóim, új adóval terhelnélek. A mindenható kegyelmébe ajánlom jó és szeretett nőmet, kis gyermekeimet, szeretett testvéreimet, barátimat, népemet, országomat, végre mindazt, mitől sz. nevének tiszteleteért jó szivvel válom meg. Nektek komolyan ajánlom, hogy távollétem alatt a békét magatok között föntartsátok; leginkább pedig kivánom, hogy az urak, szegény népem irányában keresztényileg viseljék magokat. Végre kérlek benneteket, könyörögjetek az Istennél, hogy az uton minden szerencsétlenségtől óvjon meg, és vezessen testi s lelki egészségben vissza közétek, ha ez kegyes akaratja; mert mindenek előtt alávetem magamat, titeket és mindenemet az isteni fölség akaratjának." [2]) E szivreható szavak mutatják azon mély érzelmet, melyet a keresztes-háborúk titkának [3]) neveztek, t. i. a hit, szeretet s odaengedés titkát, mely a hitetlen századok hideg tudákossága előtt mindig áthatlan leszen. Hallván ezen keresz-

---

[1]) Meine liebe getreuen, ect... Winckelmann 262. sz.—O commilitones, barones, magnati ect... Christo concedente pacem... Ego autem pro charitate ejus et salute nostra. Theod. l. c. — Gott zu ehren, seiner lieben unterdruckten Christenheit in den Morgenlaendern zu Trost und Rettung wider die Feinde seines namens und Bluts. Winckelmann et Berth.

[2]) „Rogo igitur omnes vos ut oretis... Si suae placuerit pietati quia super omnia, me et vos mihi subditos substerno suae sincerissimae pietatis majestati." His auditis conturbati sunt nobiles et milites robustos obtinuit dolor... Theod. l. c.

[3]) A halberstadti krónika a keresztes-háborúkat mysteriumnak nevezi. L. Hurter „Geschichte Innoc. III, VI. K 213. jegyzet.

tény fejedelemhez oly méltó beszédet, az egész gyülés mélyen megindúlt; a legerősebb lovagok át voltak hatva a fájdalomtól; könyekben és sohajokban tört ki az aggodalom, melyet a fiatal, szeretett fejedelem elutazása okozott.

Ezután nagy bölcseséggel és óvatossággal kiválasztá a különféle tisztviselőket, kiket államai kormányának élére akart állítani; a városi tanácsot az értelmesb és hivebb [1]) polgárokból állította össze. Háza ügyeit rendbe hozá, és szeretett Erzsébetét különösen anyja, fivérei és a tisztviselők gondjaiba ajánlá: „Jól tudom, — mondá a pincegondnok azonnal, — hogy a hercegasszony mindent, mit talál, oda fog adni, s minket nyomorba súJtani". [2]) Mire a herceg viszonzá, hogy neki mindegy, minthogy tudja, hogy az Isten mindent, mit elajándékoz, képes leend viszszaadni.

Hogy a népben is fölkeltse az érzelmeket, melyek öt a kereszt fölvételére birták, Eisenachban saját költségén a papság által Urunk kínszenvedése és halála minden jelenetét elöadatá, dráma alakban. Képzelni lehet a hatást, melyet az efféle drámai cselekvény azon kor tiszta s élénk képzeletére gyakorlott. De a cselekvény is oly meglepö szabatossággal adatott elö, hogy annak még egyszeri ismétlését azonnal elhatározta. [3])

Minden eisenachi zárdát meglátogatott, még a zárdanökét is, áldásukat kikérte, gazdag alamizsnát adott nekik, és imáikba ajánlotta magát. Azután Eisenachból neje, anyja, gyermekei s fivére kiséretében elöször Reynhartsbrunnba utazott, melyet minden más zárdánál jobban kedvelt, minthogy ahhoz különös ahítatossága és öszinte baráti kötelékek vonták.[4]) Ott az isteni szolgálaton jelen volt, s midőn a szerzetesek

---

[1]) Rothe p. 1716,

[2]) Ich waiss wol dass mein frauw allez daz hingibt daz sy hat und wirt uns bringen in grosse not. Pass. f. 60.

[3]) Bis in signum suae magnae devotionis in castra Isennacka per clericos traditionem Salvatoris, passionem et mortem, acsi ea oculis praesentialiter intuerentur, praesentari fecit, ejusdem ludi omnes expensas solvens, sicut ab illis didici, qui praesentes erant. Caesar. Heist. ap. Mss. Boll.

[4]) Sibi paedilectum monasterium, ad quod singulari devotione, et familiari dulcedine ducebatur. Theod. l. c.

completorium után a szentelt viz szokás szerinti elfogadására a karzatból kijöttek, a jó herceg a szentelt vizzel őket behintő áldozár mellé állott, és amint a szerzetesek előttök elmentek, megölelte őket szeretetteljesen; nem volt senki, a kargyermekeket sem véve ki, kit karjaiba nem zárt volna, s homlokára atyai csókot nem nyomott volna.[1]) Meghatva ennyi jóságtól, a szerzetesek könyeztek, és egy ideig nem lehete mást hallani, mint zokogást és sohajokat, melyeket pártfogójok távollétének gondolata csalt ajkaikra.[2]) A herceg maga is meghatva a fájdalmaktól, könyezett; egy gyászos előérzettől nyugtalanítva, így szóla hozzájok: „Nem sirtok hiában, szeretett barátim, mert tudom, hogy elutazásom után ragadozó farkasok fognak rátok rontani, s gyilkos fogaikkal benneteket kinozni. Ha majd szerencsétlenek leendetek, s elszegényedtetek, meglátjátok, hogy bennem oly védőt és fejedelmet vesztettetek el, milyen kevés létezik. De bizonyos vagyok egyszersmind, hogy a mindenható, megemlékezvén zarándoklásomra, irgalmát nem fogja elzárni előttetek, mit tőle most és mindenkor teljes szivemből kérni is fogok.[3]) Azután elvált tőlök, de szeretetök s könyteljes tekínteteik kisérték.[4])

A herceg, családjától kisérve, Reynhartsbrunnból Schmalkaldba ment, hová lovagjait s mindazokat, kik a sz. földre kisérék, rendelte; ott kellett megválnia rokonaitól, nejétől s mindazoktól, kiket szeretett.[5]) Odaérve, félreszólítá fivérét, Henriket, s e szavakat intézte hozzá: „Én megtettem mindent, mit Isten segélyével tehettem, hogy lelki üdvösségem ösvényén haladhassak, és semmire sem emlékszem, mi azt veszélyeztethetné, hacsak az nem, hogy az eyterburgi erődöt, mely a szomszéd zárda kárára

---

[1]) Tempore completorii... Benignus astans et sacerdoti aspergenti, sigillatim senes cum junioribus salutavit, pusillos quoque in ulnas suas accipiens impressit dulciter omnibus oris sui osculum. u. ott.

[2]) Tum omnes tam grandi benignitatis exhibitione permoti in lacrymas proruperunt uberrimas... u. ott.

[3]) Quos lamentantes aspiciens lacrymatus est stansque iuxta illos dixit: „Non incassum carissimi lugetis et fletis; scio enim quod post discessionem meam. ect. u. ott.

[4]) Piis affectibus et lacrymosis aspectibus sequebantur. u. ott.

[5]) Praecordiales sibi. u. ott.

épitetett, még le nem rontattam, mint már atyám is parancsolta. Kérlek tehát, kedves fivérem, ne feledd el azt elutazásom után földig lerontani, mert az tennen lelked üdvére leszen.“ [1])

Végre elérkezett ker. sz. János születésnapja, melyre az elutazás határozva volt, s így szükségképen bekövetkezett az elválás. Lajosnak, az országa minden vidékéről összesereglett lovagok s a nép előtt, mely nagy tolongással özönlötte körül, hogy szeretett fejedelmét még utólszor láthassa, kelle magát azok karjaiból kiszakítania, kiket különösen szeretett. Először is szeretetteljesen áldotta meg két könyező fivérét, [2]) s buzgón ajánlá nekik anyját, gyermekeit és Erzsébetét. Kis gyermekei ruháinál fogva tarták vissza, zokogás közt ölelték át, s a következő gyermeki bucsúszavakat rebegék: „Jó éjt, kedves atyánk, ezerszer jó éjt, kedves atyánk.“ [3]) Ő sem tartható vissza könyeit, midőn átölelte őket; midőn pedig forrón szeretett Erzsébetéhez fordúlt, a zokogás és köny annyira elfojtotta szavát, hogy mitsem szólhatott hozzá; [4]) egyik karjával őt, a másikkal pedig anyját ölelvén át, szivéhez szorítá, s a nélkül, hogy a könyhullatástól szólhatott volna, egy fél óránál továbbig csókjaival halmozá. [5]) Végre mondá: „Szeretett anyám, meg kell válnom tőled; magam helyett más két fiadat hagyom nálad, Konrádot s Henriket; neked ajánlom nőmet, kinek szivszorongását te is látod.“ [6]) De sem az anya, sem a nő nem akart szeretete tárgyától elszakadni, s mindegyik visszatartá. Fivérei s a többi lovagok zavartan állották a fájdalmas csoportozatot körül. Minden sziv meg volt hatva, minden szemben köny csillogott, látva e

---

[1]) Vita Rhyt. §. 24. Theod. l. c.

[2]) Unde gebeinete da gar freuntlichin syne brudir beyde weinende. Rothe. 1716.

[3]) Gutenacht lieber Vatter viel tausend Gutenacht Herzguldener Vatter. Winckelmann et Crolach. Mss.

[4]) Darnach sine libin frauwin sente Elisabethin, der kunde er vor jamir kume zengerede. Rothe. l. c.

[5]) Und nam an itziglichen armeine — Und begunde also hitziglich zeweynen — das er nicht gesprechen konde — ehehir den bei einer halben stunde — Und kuste syne dae alle beide. Vita Rhyt. §. 12.

[6]) Ich bevel dir auch meine frawen — Dy mag man elende schawen. u. ott.

kegyeletteljes fiút, e gyöngéd s hü férjet, ki az általa e földön legforróbban szeretett lények utolsó öleléseiből igyekszik magát kiszakítani, hogy saját élete veszélyével Istennek szolgálhasson. A hercegek és harcosok szomoruságához még a szegény nép fájdalomkitörései is járúltak. [1]) Ez azonban nem az egyedüli család, melyet az elválás fájdalma marcangolt; volt a herceget kisérő keresztes sokaság között még sok atya, férj s testvér; ezek is fejedelmökhöz hasonlólag sirtak s küzdöttek, míg magokat családjaik- s barátaiktól elszakíthaták. Úgy látszott, hogy e helyre tarták fön a keserves kisértet pillanatát. A thüringiaiak, hassiaiak és szászországiak itt fájdalmaikban úgy, mint hadjáratuk közös céljában egyesültek. Ennyi kötelék csak természetfölötti erőködés által szakítathatott meg; a minden oldalról hallható nyögés, zokogás, tompa zavar, jajgatás átalános szivszorongásba olvadt össze. [2])

Ez alatt többen, kik jobban erőt tudtak venni érzelmeiken, minthogy szeretetteiktől távol voltak, vagy annyira elszigetelten álltak az életben, hogy sem családjok sem megszakítani való kötelékeik nem voltak, ezen ünnepélyes percben kezdett vállalatuk sz. jellegétől voltak csak áthatva. Ezek, mint keresztesek, és mindenek előtt zarándokok, az alatt, míg mások sirtak, és fájdalmoknak engedték át magokat, sz. dallamokat zengedeztek, hálát adva az Istennek, hogy őket választotta sz. neve tiszteleteért harcolni. E háláadó énekek a mindenfelöl visszhangzó fájdalomkitöréssel és sohajokkal vegyültek egybe, s így fenséges ellentétben egyesültek az örömhangok, melyeket az Isten szeretete a lélekben

---

[1]) Mater tenens filium, uxorque maritum, — In diversa pertrahunt et tenent invitum. — Fratres cum militibus velut compeditum — Stringunt.... — Erat in exercitu maximus tumultus, — Cum carorum cernerent alternari vultus; — Flebant pariter senex et adultus, — Turbae cum militibus, cultus et incultus, Theod. l. c. A darmstadti kéziratban e tárgyról még sokkal többet lehet olvasni.

[2]) Tot honestos nobiles, tam diversas gentes — Cum Thuringis, Saxones illuc venientes, — Ut videntes socios suos abscedentes. — Erat ibi tunc moestitudo maxima, luctus et planctus ingens, voces miserabiles, larga lacrymarum effusio cum rugitu anxio et clamore. Theod. et Mss. Berth. — Mss de Darmst.

keltett, a legmélyebb fájdalomkiáltásokkal, melyekkel ugyanezen szeretet dacolt, s melyeket le is győzött.[1])

Midőn végre a hercegnek sikerült anyja karjaiból kibontakoznia, mintegy körülfogva látta magát a honmaradó nemesektől és szegény népétől, melytől méltán annyira szerettetett; mindegyik vissza akará tartani, még egyszer megölelni, kezét megfogni, vagy legalább öltönyét érinteni; de ő könyektől elfojtva, senkinek sem felelt.[2]) Csak sok erőködés után sikerült neki utat törnie azon hely felé, hol lova várta, melyre magát fölvetvén, a harcosok közé vegyült, és szavával sz. karéneköket kisérve indúlt el.[3])

Szeretett Erzsébete még mindig mellette volt, mert nem határozhatá magát rá, hogy férjétől a többiekkel egy időben bucsúzzék; megengedtetett tehát neki, hogy azt Thüringia határaig kisérhesse. Igy lovagoltak egymás mellett fájdalomtelt szivvel,[4]) s a fiatal hercegné ajkai szavak helyett már csak sohajokat birtak.[5]) Midőn az ország határát elérték, még nem birt tőle megválni, hanem szeretettől s fájdalomtól megsemmítve, még egy, s azután még egy második napig utazott vele.[6]) E második nap végén kijelenté, hogy nem tudja, valjon megválhatik- e tőle valamikor, vagy inkább mellette marad-e egész végig.[7])

---

[1]) Erat nihilominus devota illic mens, et vox grata benedicentium Deum, ect. ibid. Gat minnesame liebe durch Godes liebe scheident. Cod. Darmst.

[2]) Amico luctamine cuncti certavere, — Quis eum diutiús posset retinere. - Quidam collo brachiis, quidam inhaerere — Vestibus; nec poterat cuiquam respondere. Theod. l. c.

[3]) In nomine Domini ipsum cordibus et vocibus collaudantes. u. ott,

[4]) Seine herzliebste Elisabeth aber wollte keinen abschied von ihm nehmen... Also ritten sie mit traurigem hertzen neben einander,.. Kochem p, 815,16— Sequebatur non a longe, sed a prope corde moestissimo mulier fidelissima principem dulcissimum, amantissimum conjugem. Theod. IV. 3.

[5]) Sufzen ufte si began — Si begab irz herzen nit. Mss. de Darmst.

[6]) Tunc reversuram vis amoris et dolor separationis retinuit, et ad iter unius diei progredi compulit; sed nec ista suffecit progressio, processit adhuc discessionis impatiens. diei alterius iter complens. Theod. l. c.

[7]) In obvischwerliche Liebe sy wuste nicht ob sy mit ime wolde addir ob sy wolde bliben. Berthold. Mss. — (szentanu)

Végre mégis csak engednie kellett; az Isten szeretete, mely erős mint a halál, győzelmeskedett e két nemes szivben a teremtmény szeretete fölött.[1]) A főpohárnok, Varila ur, a herceghez közeledvén, mondá: „Uram! ideje már; bocsássa vissza hercegasszonyunkat, mert meg kell lennie.“[2]) E szavakra a két hites könyekre olvadt, zokogás és fájdalomnyögés közt görcsösen ölelék egymást, mi a jelenlevőket mélyen meghatotta.[3]) Az eszes Varila azonban kivánsága mellett maradt, s igyekezett őket egymástól elválasztani; de e két, egymást oly gyöngéden s bensőleg szerető lélek, e fontos pillanatban legyőzhetlen erővel csüggött egymáson, míg végre Lajos, erőt véve magán, jelt adott az indulásra. Úján mutatott a hercegnének egy gyürüt, melyet magános leveleire pecsétnyomóúl fog használni;[4]) Erzsébet, — mondá, — o legkedvesebb nővérem! tekíntsd meg jól e gyürüt, melyet magammal viszek, melynek zafirjába az Isten báránya lobogóval vagyon vésve; ezt tartsd biztos jegynek mindarra nézve, mi engem illet. Kedves és hü nővérem! ki e gyürüt elhozva azt mondja neked, hogy élek vagy meghaltam, adj neki hitelt mindenben, mit mondani fog.[5])

Azután folytatá: „Az Úr áldása legyen veled, drága Erzsébet, szeretett nővérem, édes kincsem; a hüséges Isten őrizze meg lelkedet és bátorságodat; áldja meg a szived alatt levő gyermeket is, úgy teszünk vele, mint megegyeztünk egymással. Isten veled! emlékezzél együtt töltött életünkre, gyöngéd sz. szeretetünkre; ne feledkezzél meg rólam imáidban; Isten ve-

---

[1]) Rupit tamen moras affectionis fortis ut mors dilectio conditoris. Theod. et Berth.

[2]) Gnaediger Herre es ist zeyt: lasset unsre gnaedige frowe wedderkeren: es mus doch syn. Berth. Mss. 80. — (szemtanú.)

[3]) Quis gemitus, quae suspiria, qui singultus, quae lacrymae, quis motus vel strepitus cordis, ubi tam importuna et vehemens scissio. etc. Theod. et Berthold.

[4]) Quo pro secreto sigillo utebatur. u. ott.

[5]) Elizabet du allerliebste Schwester... Getruwe schwester. V. R. — Rothe et Berth. A Passionale és sok más iró szerint a helyett, hogy a gyürüt magával vitte volna, Erzsébetnek adta: a kő pedig nem volt zafir, hanem jácint, melynek azon tulajdonsága volt, hogy körülfogatából kiugrott, ha a személylyel, ki azt adta, szerencsétienség történt. Pass. f. 60. Happel Concio. II. p. 23. Theod. erre nézve nincs tisztában magával.

led! már nem maradhatok." [1]) Ezzel elutazott, szeretett nejét udvarhölgyei karjai között hagyva, ki tekíntetével sokáig követé; azután pedig félholtan, könyekben fürösztve, társnéi siralmai között vissza indúlt Wartburg felé, szivében azon bús sejtelemmel, hogy őt többé nem látandja.

Visszaérve szomorú lakába, azonnal letette fejedelmi öltönyét, és alapos reménytelenségében özvegyit vett magára, melyett többé le sem tett. [2])

„Ma, — mond egy jámbor ferencrendi szerzetes, ki XIV. Lajos korában szent Erzsébet életrajzát irta, — napjainkban, hol oly kevés igaz rokonságot találhatni még azon házasok között is, kik ahítatosaknak látszanak, .. talán igen csodálatosnak látszik egy oly szigorú s benső érzelmű hercegné oly ragaszko-

---

[1]) Theod, l. c. Vit. Rh. 24. Rothe 1717. Herzliebste Elisabethlein herzallerliebste Schwester, mein edler Schatz.., bleibe eingedenk unsers ehelichen Lebens und herzlich gepflogenen Liebe.., gesegne dich der getreue allmaechtige Gott,.: Crolach. Mss. Winckelmannál, p. 264.

[2]) Nem mellőzhetjük el, hogy ezen érzékeny bucsuzás mellett még egy másik Lajost, franciaországi sz. Lajost, ki 20 évvel későbben ugyanily sz. célból indúlt útnak, elő ne hozzuk. M. P. Párizsban közölte e csodálatos adatot velünk, — melyet livérétől már azóta közrebocsátva — olvashatni a reimsi krónikában: „Quant li rois ot atourné sa voie, si prist s'eskerpe et son bourdon á Nostre Dame á Paris; et li canta sa messe li evesques. Et se mut de N. D. entre lui et la roïne et sès fréres et lor femmes, deschaus et nus piés; et toutes les congregations et li peuples de Paris les convoierent jusques á S. Denis, en larmes et en plours. Et lá prist li rois congiet á eux et les renvoia á Paris, et plora assès au departir. — Mais la roïne, sa mére, demoura avec lui, et le convoia trois jors, maleoit gré le roi, et li dist adont: „Biéle trés douce mére, par celle foi que vous me devez, retournez dés ore mais. Je vous lais mes deux enfants en garde, Loéys, Philippe, et Ysabiel; et vous lais á garder le roiaume de France, et je sais de fi que il sera bien gardés et bien gouvernés." A dont, li dist la roïne en plorant: „Biaus trés dous fils, coment porra li miens cuers endurer la departie de moi et de vous? Ciertes, il sera plus dur que pierre, sé il ne fent en deus moitiés. Car vous m'avez esté li mieudres fils qui onques fust á mére." A ce mot chéi pasmée, et li rois la redrecha et l'en leva, et prist congié á li en plorant; et la roïne se repasma, et fut une grande piece en pamisons; et quant ele fu revenue, si dist: „Biaus tenres fius, jamais ne vous verrai; li cuers me le dist bien." Et ele dist voir, car elle fut morte avant qu'il revenist." Chronique de Reims, citée dans le Romancero français. p. 202.

dása férjéhez." [1]) Mi nem követnők e jó szerzetest azon modorban, melylyel Erzsébet életének e vonását védeni magát kötelezve hitte; inkább azt mondhatnók róla, mit sz. Bernard Máriáról mond: „Ne csodálkozzatok kedves testvéreim, hogy Máriáról mondatik, miszerint lélekben vértanú volt; hogy azon valaki csodálkozzék, el kellene felednie, miszerint sz. Pál épen azt tekintette a pogányok legnagyobb vétkének, hogy szeretetök nem volt." [2]) Elég nekünk az eddig előhozott számtalan tény után azt állítanunk, hogy mindazon szentek között, kiket az egyház dicsőségével koronázott, egy sem érte el a hites tökélyét azon mértékben mint Erzsébet; egy sem valósította azon fokban, mint ő, az igazán keresztény házasság eszményét; egy sem nemesítette és szentelte meg annyira az emb eri szeretetet mint ő, ki az Isten szeretetétől egészen elárasztott szivében, azt oly fényes polcra helyezte.

Egyébiránt a földi törvényes szeretetnek és szigoru buzgóságnak ezen egyessége, az erős tiszta érzelmek e korában, nem tartozott az annyira ritka látványok közé. Bizonyára kedves és gyümölcsöző munka lenne, melyhez talán még egykor vissza is térünk, megmutatni, miképen szenteltettek és kétszereztettek meg a kat. századok folytán az emberi sziv gyöngéd érzelmei s szenvedélyei egyszerre a vállás által, és miképen merített ugyanezen tisztán emberi szeretet, a megváltó keresztje előtt leborúlva, erőt és lelkesültséget a keresztény alázatosságnak a kevélység és önzés fölötti tartós győzelmében. Jóllehet ez érzelmek kevésbbé voltak változatosak, terjedelmesek és finomak mint napjainkban, de azért mélyebben gyökereztek; s ha a vallás a halhatatlanság bélyegét egyszer rájok nyomta, csodálatos benső erőt és az átszellemülés bizonyos kimondhatatlan nemét fejtették ki, melyben a tartósság nyugalma az ártatlanság kellemével, a szenvedélyek egész hatalma a vallás tisztaságos egyszerüségével egyesült. Mindazok, kik a középkor történelmi s irodal-

---

[1]) Le P. Archange. p. 169. 170.

[2]) Non miremini fratres,quod Maria martyr in anima fuisse dicatur. Miretur qui non meminerit se audivisse Paulum inter maxima gentium crimina memorantem, quod sine affectione fuissent. S. Bern, Serm. de 12 stellis.

mi emlékeit ismerik, meg vagynak győződve ez állítás igazságáról. E kor benső s erkölcsi életét is ezen forró s mély érzelmeknek törvényes szentesítésökkel való elválaszthatlan egyessége jellemzi, a vallási kötelmek mindenütt a sziv heves ömlengéseinek fő eleme gyanánt tünnek elő. Mindezen és sok más tekintetben is Erzsébet egy tiszteletre méltó s tökéletes személyiség volt azon században, melyben sz. Lajos egész életén által megőrzé első éveinek őszinte forró gyöngédségét neje, Margit, iránt; [1]) melyben e nagy szent s király, mutatva azon gyürüt, melyet mindig magával hordozott, s melybe e három szó: „Isten, Franciaország és Margit" volt vésve, oly kedves egyszerüséggel mondá: E gyürün kivül nincs szeretetem. Nemde ez volt azon század, melyben I. Eduard angolkirály, ama 15 keresztet, melyek maradványai a keresztény müvészet csodamüvei közé tartoznak, azon helyekre állítatá, hol forrón szeretett neje, Eleonora, teteme volt örök nyugvásra letéve, midőn a városból, melyben meghalt, Westmünsterbe átvitetett? Ez volt kétség kivűl a legfenségesb és legmeghatóbb temetési szertartás, mely valaha tartatott; de koránsem haladta fölül azon nő érdemét, ki 20 évvel előbb férjével a keresztes-háború veszélyeit megosztá, ki önnön ajkaival szivta ki a mérget azon sebből, melyet egy szaracen gyilok férjén ejtett, s így önnön élete veszélyeztetésével az övét megmentette.

Nevezetes azonban, mi még eddig tudtunk szerint kellőképen nem méltányoltatott, hogy ezen egyességet mind a költészet mind a valóság egyenlőképen megszentesítette, s a képzelet termékei épen úgy hódolnak előtte, mint a történet emlékei. Az Erzsébettel egykorú vagy még előbbi egész költészetet ily szellem lengi át, és csak sokkal későbben kelthetett a törvénytelen, vagy az egyháztól nem szentesített szerelem érde-

---

[1]) Joinville, passim. — „Le grand saint Louis," mond szalezi sz. Ferenc, — „également rigoureux á sa chair et tendre en l'amour de sa femme, fut presque blamé d'etre abondant en telles caresses; bien qu'en vérité il méritat plutot louange de savoir demettre son esprit martial et courageux á ces menus offices requis á la conservation d'lamour conjugal. Introduction á la vie dévote. III. 88.

ket.[1]) Ugy látszik, hogy addig a házasság vagy legalább is jegyváltás volt szükséges két sziv történetében, hogy a költők a kat. lelkekben érdeket kelthessenek irántok; a szerelem és érdek, távol attól, hogy, mint a költészet mai termékeiben, házassággal végződjenek, inkább azzal kezdődtek; a házassági hüség képezé bizonyos értelemben e szép költészet sarkpontját és életerejét. A legkedélyesb és legregényesb jelenetek épen a házasfelek közt fordúlnak elő, s ilyeneket nem csak a legendákban és oly költeményekben olvashatni, melyek a vallás követelményeihez különösen alkalmazvák,[2]) hanem a látszólag tisztán lovagi és profán müvek az érzelmek kötelmek általi megszentelésének ugyanezen bélyegét hordják magokon. A nőt csak mint hü és istenfélő hitest dicsőíték a lovag költők számos versekben, melyekben csaknem istenítve vagyon, és az egyedül Máriát illető gyöngéd tiszteletben látszik részesülni.[3]) A francia nemzeti irodalomban a Roncevaux cimü regényben Roland jegyesének Audenak szivreható szüzi szeretete; továbbá a Roussillon Gerard és neje által közösen türt nyomorainak csodás története elegendő, hogy fogalmat szerezhessünk magunknak arról, miképen tudták a költők ezen egészen keresztény adományt felhasználni. Németországban pedig, Erzsébet fogadott hazájában, még termékenyebb volt, és jobban tiszteltetett, mint bárhol másutt: erre a legfényesb és legnépszerübb példát látjuk, a „Niebelungen" énekben, Siegfried- és Chriemhildeben, mely két hites oly szép gyermekdedségében, őszinteségében és odaadásában. A tiszta szeretet ezen csillaga, mely

---

[1]) A Tristan az első a középkor nagyobbszerü költeményei közől, mely egy, a vallás által kárhoztatott szenvedély által akar érdeket költeni; de népszerűségre, kivált Németországban, csak a XIII. század közepe táján vergődhetett.

[2]) Ilyenek p. sz. Alexis szép legendája, mely német és olasz nyelven olvasható; továbbá svábországi sz. Nothburga, sz. Mathild; továbbá a Faustiniánról és Crescentiáróli rövid alatok a Massmann M. által közrebocsátott Kaiser Chronikban.

[3]) L. p. Winsbecke költeményét, Schiller Thesaurus antiquit. German.-ban. továbbá Frauenlob Henriknek, Heidelbergben kéziratban levő sok szép költeményét, ki még nevét a nők tiszteletére irt szép énekeinek köszönheti.

az ország legszebb történeti hagyományait u. m. Oroszlán Henrikét, Florentiáét, brabanti Genovevaét, gróf Ulrikét oly szépen felvilágosítja, a lovagok nagyszerű költeményeinek fénypontját teszi. Parseval, midőn a havon három csepp vért láta, melyek őt neje rózsa s fejér arcszinére emlékezteték, annyira el volt ragadtatva, hogy azok szemlélésében a harcról és dicsőségről megfeledkezik. Lohengrin neje ájulásba esik mindannyiszor, midőn férje tőle távozik, s öntudatlan marad visszatérteig. Titurelben, midőn a két hű házastárs a halálban egymással egyesült, közös koporsójokból két szép szőlőtő nőtt ki, melyek egybefonódva egymást kölcsönösen támogatták. Ezek eme sz. érzelmek szép és nemes jelvényei, melyek e földön csak bájolón virágoztak, de melyeknek gyökereik és gyümölcseik máshol voltak.

XVI. FEJEZET.

Miképen halt meg a jó Lajos herceg az úton a sz. föld felé.

Consummatus in brevi explevit tempora multa : placita enim erat Deo anima illius : propter hoc properavit eum educere de medio iniquitatum.
Sap. IV. 13. 14.

Midőn Lajos szemeiből elveszté szomorú kedves Erzsébetét, víg s bizalomteljes lelkesültsége, mely e távoli hadjáratokat kormányozta, és sz. vidorsága, melyet a hit az önkényt tett áldozatokból és az aratandó győzelmekből merít, ismét viszszatért.[1])

Vele ment országa nemességének szine; öt gróf: Wartburg Lajos, Kefernburg Günther, Mühlberg Meinhard, Stolberg Henrik, és Brandenberg Burkhard; továbbá főpohárnoka Varila

---

[1]) Perrexit Dominus exultans ut gigas ad currendam viam ... cum gaudio et jucunditate maxima. Theod. l. c.

Rudolf; tábornoka Henrik, Ebersberg ura; kamarása Henrik, Fahnern ura; várparancsnoka Hosheim Armin és sok más báró és lovag.[1]) Az őt követő gyalogság száma, egy történész állítása szerint, a távolság miatt csekély volt. Öt áldozár, kik között volt házipapja Berthold, ki Lajos életét is irta, ment vele misét szolgálni, gyóntatni, és harcosai egyéb lelki szükségeiről e hadjárat folytán gondoskodni.[2])

Ezen grófokon s nemeseken kivül, kik mindnyájan közvetlen alattvalói voltak, még sok más svábországi, frankoniai és Rajna-parti lovag kisérte őt, mint a közép-németországi keresztes-had főparancsnokát.[3]) Ezek közt találjuk Gleichen Lajos nevét, ki Németországban ezen hadjárat alatti regényes kalandjairól lett hires, s kiről egy régi, több tudományos tanú által is megerősített hagyomány azt mondja, hogy midőn Palaestinában fogságba esett, és Egyiptomba vitetett át, a szultán lánya Melechsala által megszabadítatott azon föltétel alatt, hogy őt nőül veendi, jóllehet neje, született Orlamunda grófnő, Thüringiában maradt; magával vivé tehát ezt Romába, hol a pápától az ezen kettős házasságra szükséges engedélyt megnyerte, és innét gleicheni várába, hol a két nő a legtökéletesb egyességben élt.[4])

Ellátva ily jó kisérettel, a herceg Frankonia, Sváb- és Bajorországon utazott keresztül, és átlépve Tirol havasait, Lombardián és Toskánán keresztül Apuliába ment, hol a császárral egyesült Troja városában 1227 Augusztus vége felé. A császár hatalmas sereget gyüjtött vala össze ottan, mert körülbelül 60,000

---

[1]) Neveik, ugy szintén mindazokéi, kiket idéztünk, Rothe 1717. l. és Justi 88. d. olvashatók.

[2]) Fünff frome priester, dy synen hoff mit messin unde mit bichtin unde mit andern gottlichin und nottichin dingen vorstehin solden. Roth. l. c.

[3]) Justi p. 88 Dillich. Hess. Chr. II. p 151.

[4]) Ez esemény már egy 15-ik századi krónikában mint historia nominatissima comitis de Gleichen, bő tárgyat szolgáltatott a két utóbbi századbeli német tudósok és történészek között a vitatkozásokra; némelyek ugyanis erősítették, mások pedig megtámadták e kettős házasság valóságát. Justi 92—94 l előszámláltatnak. Ezen gróf sirja két nejéé közt látható az erfurthi székesegyházban. A francia lovagi hagyomány ugyanezen kalandot Trazegnies Gillesnek tulajdonítja.

ember táborozott a kereszt lobogója alatt. Hanem egy ragályos betegség már mutatkozott a seregnél, mely elhajózását késlelteté, melyhez már minden el volt rendezve. A herceg a császárral magános összejövetelt tartott szent Endre szigetén, hol a hadjárat tervéről egymással értekeztek; mert nagy fiatalsága dacára, egy herceg sem birta oly mértékben mind a császár mind alattvalói bizalmát, mint ő. Ezen értekezés után a két fejedelem Brindenél hajóra szállt, miután átkelésöket ünnepélyes imák s más vallási szertartások által Istennek ajánlották. Amint azonban Lajos a hajóra lépett, hideg láz fogta el testét.[1]) Három nap után a császár maga sem állhatván ki a tengert, Otrantonál, hol a császárné [2]) tartozkodott, partra szállott.[3]) A herceg követte, jóllehet seregének nagy része, utját Palaestina felé folytatta. Szokott tisztelettel látogatást tett a császárnál; láza folyton növekedett, s alig tudá elérni hajóját, hol kénytelen volt ágyba feküdni.[4]) A baj sebesen növekedett, annyira, hogy nem sokára a gyógyulás minden reménye eltűnt.[5]) A herceg maga legelőször ismerte meg állapota veszélyességét, iratá azonnal végrendeletét, s hivatá a jeruzsálemi patriarkát, hogy a haldoklók szentségeivel ellássa, ki a saint-croixi püspök társaságában jövén, az utolsó kenetet neki föladá. Azután alázatossággal s bánatteljesen meggyónván vétkeit, lovagjait ágyához hivatá, s ezek jelenlétében mély buzgósággal s a legélénkebb hit kifejezésével vevé az erősek kenyerét.[6])

Sem házipapja elbeszélésében, ki utolsó pillanatában mellette volt, sem más történetiróban, ki róla későbben irt, egyetlen szó sem találtatik, mely mutatná, hogy e bátor s vallásos

---

[1]) Vita Rhyt. 25.

[2]) Ő is megbetegedett ottan, vagy legalább annak tetteté magát, s elbocsátá seregét; miért IX. Gergely pápától kiközösítetett.

[3]) Briennei Jolán, ki kevéssel későbben halt meg.

[4]) Ad navim reversus lecto decubuit. Theod. IV. 4.

[5]) Több történész, u. m. Sinogius, de Reg. Ital. t. 7. Platina, de Vit. Greg. IX, és Kranez l. 7. azt mondják, hogy a császár erősen gyanúsítatott, mintha a herceget megmérgeztette volna; de nehezen hagyható helyben e gyanú, mert a köztök létezett benső s bizalmas viszonynál fogva egészen alaptalannak látszik.

fejedelem legkisebb sajnálattal is tekíntett volna vissza a már végéhez közeledő életre. Sem ifjusága, melynek virágát magával a sirba vitte, sem hazaja, melytől távol halt meg, sem hatalma, melylyel oly nemesen s tökéletesen élt, sem rokonai, sem gyermekei, kiket alig ismerhetett meg, még maga Erzsébet sem, kit oly hiven, oly gyöngéden, oly egyetlenül szeretett, mind e javak közől egy sem látszott égbe vágyó lelkét lelánczolni csak egy pillanatra is; sőt inkább az mondatik, hogy a halált alig várhatta, és a szerencse, hogy Krisztus lobogója alatt, az ő szolgálatában és úgy szólva zsoldjában [1]) halhatott meg, miután érette mindent feláldozott, kizárólag foglalta el lelkét, és nem hagyott szivében helyet semmiféle földi emléknek vagy sajnálatnak. Minthogy csak Istenben és Istennek élt, egészen természetesnek látszott előtte, a tőle rendelt első pillanatban, és az általa kijelölt helyen meghalni; mint egy engedelmes hü harcos, zúgolódás nélkül engedelmeskedett a hivásnak még a küzdelem vége előtt. Annak, ki annyi könyt ontott, midőn szeretett családját csak kis időre elhagyá; annak, ki oly nehezen szakíthatta ki magát egy nő karjaiból, kit viszont látni még reménysége lehetett, már most a tökéletes és végelválás percében egyetlen sohaja, egyetlen könye sem volt számára. Jóllehet sohajthatott és sirhatott, hogy e földön távol kelle tőle lennie; de a mennyország ajtaja előtt e kedves kép csak a jövendő örökkétartó örömek keblén jelenhetett meg neki.

Ő megelégedett azzal, hogy néhány lovagot utnak indítatott, hogy halála hirét családjának és Erzsébetének megvigyék, a gyürüvel együtt, melyet elutazása előtt mutatott neki; mit üzent még e mellett, tudomásunkra nem jutott. Azután Isten és Nagyasszonyunk nevében kérte a jelenlevőket, hogy róla megemlékezzenek, ha sz. vállalatukat túlélendik, s tetemét vigyék át Thüringiába, s temessék el Reynhartsbrunnban, hol temetkezési helyett választott; valamint hogy imáikban ne feledkezzenek

---

[1]) Rothe 1717. Ezen korban az utolsó kenet mindig a sz. uti-eledel előtt adatott fel. — L. sz. Bernárdnál sz. Malakiás életét 16 f. Bellarmin. „de arte bene moriendi,‘ 2. E. 7. fej. Manrique, Annales Cistercienses I. p. 399,400. (T.E.)

meg róla.[1]) Néhány perccel kimúlása előtt sok fejér galambot látott a teremben ágya körül röpködni; „nézzétek, nézzétek, — ugymond — e hónál fehérebb galambokat." A jelenlevők őt lázas átlapotban lenni hitték; de kevéssel későbben ismét szóla: „Nekem el kell szállnom e szép galambokkal;" ezt mondva elaludt az Úrban, elhagyta e földi halandóságot, hogy átköltözve az örök hazába, az Isten lovagjai között foglaljon helyet,[2]) három nappal a szent Szűz születése ünnepe után,[3]) alig 27 éves korában.

Amint utolsó sohaját kibocsátotta, házipapja, Berthold is látta a galambokat, melyekről elébb szólott, kelet felé elszállni; sokáig követte tekintetével, és nem csodálkozott, hogy a Szentlélek, ki az Isten fiára galamb alakban szálla le, angyalait is e fehér mezben küldé el, hogy e fiatal lelket, mely földi zarándoksága alatt ártatlanságát és galamb-tisztaságát megtartotta, fölkeressék, s az örök igazság napjának eléje vezessék.[4]) Arca, mely már életében is oly szép volt, a halál által még kellemesb lett; és csodálkozás nélkül ki sem szemlélhette a bevégzett hitet, az édes békét s kifejezhetlen örömet, mely halavány orcáin ült azon szelid kifejezéssel, melynek oly tiszta s mély a varázsa.[5])

---

[1]) Und starb als ein frommer Cristen, — Der sein leben nicht wolt fristen, — Sondern durch Cristem verzeren ... — In seynem dienst und an seynem soldt ... V. Rhyt. 25.

[2]) Vita Rhytm. 25.

[3]) Videtisne has columbas super nivem candidas? „Ipsum fantasiis decipi putaverunt. Et ille post paululum iterum dixit eis: Oportet me cum istis columbis splendidissimis evolare." Quo dicto in pace obdormiens vir christianissimus pro Christi nomine exul et peregrinus, Christi cruce signatus a peregrinatione vitae praesentis rediens ad patriam, ad Dominum emigravit. Theod. l. c. — Do fur er zu den rittern Gottes. Pass f, 61. A középkori imakönyvekben az angyalok gyakran az Isten lovagjainak vagy barátainak neveztetnek.

[4]) Sept. 11-én 1227.

[5]) Vidit easdem columbas ad orientem evolare, quas diuturno intuitu sequebatur. Spir. S. qui a etc. Theod. ex Berth. l.c. Ismeretes sz. Polykarp szép legendája, kinek vére, midőn megégetett, a lángokat eloltá, hamvaiból egy fehér galamb láttatott ég felé szállni. Ily galamb Jeanne d'Arc. máglyájából is láttatott kijőnni.

[6]) Berth. Mss.

Szivszaggató volt a fájdalom azokra nézve, kik oly távolról követték, midőn látták őt karjaik között kimúlni fiatalsága s ereje virágában, s magokat e veszélyes vállalatban vezér s főnök nélkül látták. De még sokkal szomorítóbb volt azokra nézve, kik őt megelőzték az úton, s így nem részesültek a szomorú szerencsében, utolsó pillanatában mellette lehetni, és utolsó sohaját felfoghatni, kik csak a széles tengeren tudták meg a veszteséget, mely őket érte; ezek fájdalomhangjai hasíták a levegőt s visszhangoztak hajóról hajóra: „Oh! szeretett urunk, — mondák, oh jó lovag, miképen hagytál el bennünket így számkivetésben, idegen földön! miképen vesztettünk el téged, szemeink világát, zarándoklásunk vezérét, visszatértünk reményét! oh mi boldogtalanok." [1])

Vissza is tértek azonnal a szárazon maradt társakhoz, kikkel együtt ünnepélyesen esküdtek, hogy urok végakaratát hiven teljesítendik, ha a keresztes-háború veszélyeit túlélnék. Tetemét tehát fényes ünnepélylyel gondosan eltemették, azután fogadásukat teljesítendők, újra utnak indúltak.

[1]) Factus est ploratus et ululatus multus, ut mare concussum tremere videbitur a vocibus plangentium clamore miserabili. O heu! inquiunt, Domine, heu! inclyte, quomodo a te in terra aliena exules derelicti sumus! Quomodo te amisimus, lumen oculorum nostrorum, ducem peregrinationis nostrae, spem reversionis nostrae! Vae nobis! Theod. l. c.

XVII. FEJEZET.

Miképen értesűlt Erzsébet férje haláláról, nagy szomorúság- és szivfájdalmáról.

Quo mihi avulsus es? quo mihi raptus es a manibus, homo unanimis, homo secundum cor meum? Amavimus nos in vita: quomodo in morte sumus separati?... Omnino opus mortis, horrendum divortium. Quis enim tam suavi vinculo mutui nostri non pepercisset amoris, nisi totius suavitatis inimica mors! S. Bern. in Cant. Serm. 26.
Flebat igitur irremediabilibus lacrymis. Tob. 10, 4.

Azon lovagoknak, kiket a herceg, halála hirének megvitele végett, végórájában Thüringába menetett, hosszú s fájdalmas utazással kelle küzdeniök; egyébiránt a gyászhir, melyet hazájokba hozandók voltak, sem volt oly természetű, hogy lépteiket siettette volna; s így csak a tél kezdetével értek Thüringiába. A fiatal hercegné ezen idő alatt szülte 4-ik gyermekét Gertrudot, s így nem láthatá a követeket, midőn megérkeztek; és a kegyetlen s váratlan leverő veszteségről először az anyahercegné és a fiatal hercegek, Konrád és Henrik értesültek. Az átalános levertség alatt, melyet e hír a nemes kimúlt családja s népe között okozott, ahítatos és okos emberek számítgaták a hatást, melyet a fiatal, tudtán kivűl is özvegy anyára gyakorolni fog.[1]) Zsófia maga anyai szivvel viseltetett az iránt, kit fia anynyira szeretett; szigorú intézkedést tett, hogy menyével senki még ne is gyanítassa a szerencsétlenséget, mely érte, s minden szükséges gondot felhasznált, hogy ezen intézkedésre ügyeltessék.[2]) Azonban a szülés utáni szükséges idő már elhaladt vala, és már értesíteni kellett a gyöngéd hű nőt a csapásról

[1]) Providebat autem providentia piorum et discretorum... Theod. IV. 6
[2]) Vita Rhyt. §. 26.

melylyel Isten meglátogatta. Zsófia hercegné maga vállalta magára e fájdalmas küldetést.[1]) Több nemes s belátó hölgy kiséretében meglátogatta Erzsébetet saját lakásában, ki tisztelet- s szeretettel fogadta őket, s leülteté maga körül a nélkül, hogy látogatásuk okát legkevésbbé is gyanította volna.[2]) Midőn mindnyájan helyet foglaltak, így szólt Zsófia fejedelemné: „Végy bátorságot, kedves lányom, s ne engedd magadat szomorítatni az által, mi férjeddel, fiammal, Isten akaratjából történt, melynek, mint tudod, egészen átadta magát."[3]) Erzsébet látván a nyugalmat, melylyel e szavakat mondá, még most sem gyanította szerencsétlensége egész terjedelmét, és azt vélvén, hogy talán fogságba esett, így felelt: „Ha fivérem fogságban vagyon, Isten és barátink segítségével nem sokára ki fog váltatni. Atyánk, bizonyosan tudom, segítségünkre leszen, s azonnal megvigasztaltatom.[4]) De Zsófia fejedelemné azonnal viszonzá: „O szeretett lányom, légy türelemmel, s fogadd e gyürüt, melyet küldött; mert ő, szerencsétlenségünkre, meghalt." [5]) „Oh asszonyom," kiálta fel: „mit mond ? „Ő meghalt," ismétlé az anya.[6]) E szavakra Erzsébet elhalaványúlt, azután pedig egészen elpirúlt; karjait térdeire lebocsátva, s kezeit hevesen összekulcsolva,[7]) elfojtott hangon kiálta: „Oh Uram Istenem! Uram Istenem! Ime az egész világ meghalt rám nézve, a világ és minden mi abban ked-

[1]) Egy más, sok történész által támogatott elbeszélés szerint a herceg nála hagyta a gyűrűt, melynek köve azon órában, melyben kimúlt, elvált a gyürűtől, s így Erzsébet maga értesűlt először a szererencsétlenségről, mely érte.

[2]) Assumtis quibusdam nobilibus et discretis matronis . . . Reverenter ab ipsa et benigne suscepta est. Theod. l. c. Und hette keine achtong uf den ding -- Sy satzen sich zu ir umb ir bette . . . Vita Rhyt. l. c.

[3]) Forti animo esto, filia mea dilecta . . . Theod. — Rothe. 1718.

[4]) Umb das ire swiger . . . — One weynen ir das nicht konde gesage... Vita Rhytm. l. c. Si captivus detinetur frater meus, Dei et amicorum nostrorum adjutorio poterit liberari. Theod.

[5]) Bis geduldig, du allerlibiste tochtir, in nimm zu dir dis fingerlin, den her dir gesant had, wan her ist leidir gestorben . . . Rothe 1718.

[6]) Ey, frowe mein was saget ir. C. Darmst. Cui socrus „mortuus est," Theod. l c.

[7]) Dae wurde sie bleich und darnach rodt — Dy arm fylen ir in den schos... Vita Rhytm. l. c. Connodatos digitos super genua mittens. Theod. l. c.

ves.[1]) Azután kétségbeesve fölkel, s egész erőből átfutja a vár termeit és csarnokait azon kiáltással: „ő meghalt, meghalt, meghalt!“ és csak az étteremben állott meg, hol egy fal volt utjában, melyhez könyezve támaszkodott majd minden eszmélet nélkül.[2]) Zsófia hercegné s a többi hölgyek követték, elvonták a faltól, melyet átölelt, leültették, s igyekeztek vigasztalni. De ő azonnal sirni, zokogni kezdett, s szakadozott szavakban ismétlé mindegyre: „Most, most vesztettem el mindent: oh szeretett fivérem, oh szivem barátja, oh jó ahítatos férjem, te meghaltál, és engemet itt hagytál nyomorban! Hogyan élek nélküled? Oh mily szegény elhagyott özvegy s szerencsétlen asszony vagyok én! Oh vigasztaljon meg az, ki nem hagyja el az özvegyeket s árvákat! Oh Istenem! nyújts vigaszt! Oh Jézusom erősíts gyöngeségemben!“ [3])

Ez alatt eljöttek komornái, s teremébe akarák vezetni; tántorogva hagyta ezektől magát vezettetni, de alig ére oda, arccal esett a padolatra, s midőn onnét fölemelték, újra elkezdett sírni és jajvaszékelni. Zsófia hercegné szintén átengedte magát anyai fájdalmának, s kitörő könyei, valamint a többi hölgyek- s hajadonokéi, kik e szomorú jelenetet szemlélék, Erzsébetéivel vegyültek. Példájokra az egész fejedelmi ház, Wartburg egész lakossága, melyben Lajos rövid élete nagyobb részét töltötte, tartozkodás nélkül engedte át magát a fájdalomnak, melyet eddig a szegény özvegy állapota iránti kiméletből visszafojtott; de most az ő mély szomoruságának látása még nevelte

---

[1]) Ach herre Gotte, herre Gott, sie sprach ... Vita Rhyt. — Mortuus est mihi mundus, et omne quod in mundo blanditur. Theod. l. c.

[2]) Repente surgens cum fletu celeri gressu longitudinem palatii cum impetu pertransiit. Extra se namque posita mente usquequaque percurrisset, nisi paries obstitisset, cui adheserat... Unde ging snellis gehins obirs daz muez huez hene, und red also ab sy nicht mer redelichkeit herte und sprach: gestorbin, gestorbin, gestorbin. Rothe p. 1718.

[3]) Ach mir armen trostlosin wetwen, ach mir enelindin frowin, nu troste mich der, der wetwen und weisin mit synen gnadin nicht vorlessit. Rothe. l. c. O mein herzallerliebster, ach mein liebler frommer mann; bist du dann gestorben... ach wie wille ich koennen leben ohne dein gegenwart... O mein Jesus staerke mich in meinem schwachheit. Koch. p. 818.

[4]) Kochem. p. 818.

a benyomást, melyet a kedvelt fejedelem vesztesége előidézett.[1]) Nyolc napig csak sirás, sohajtás és fajdalomkiáltás volt a fejedelmi lakban hallható.[2]) De sem a mély rokonszenv, sem más bármely kedvezés nem vala képes Erzsébet szenvedéseit enyhíteni: hasztalan keresett ellenszert kétségbeesése ellen. Azonban, jámbor életirója szerint, egy mindenható vigasztaló volt mellette,[3]) a sz. Lélek, az özvegyek, árvák és megtört szivek atyja, ki a kisértetet erejéhez mérte, mígnem fájdalmainak véget vetvén, kegyelmei özönével elárasztani kezdte.

Ime tehát, e kedves sz. nő, kit valódi keresztény házasságban az élet minden javával halmozva látunk, most 20 éves korában özvegy; í me a szerető és annyira szeretett hites, jövendőben a szivmagány legnehezebb kisértetére vagyon kárhoztatva. Nem eléglé lelkének mennyei ura, hogy gyermekségétől fogva a gonoszak rágalmainak és üldözéseinek volt kitéve, mely viszontagságokban korántsem csökkent iránta gyöngéd bizalma. Nem elégé, hogy a királyi nagyság csillogása, fényes nemességének hizelgő hódolatok, a házas élet benső örömei és tiszta boldogsága által hozatott kisértetbe: mindezen boldogsagnak közepette is mindig csak a mennyország gondolata foglalta el az első helyet szivében; életében pedig szegény, elhagyott, szenvedő testvérei nyomorának enyhítése. Mindez még nem volt elég az isteni szeretet kivánalmainak: több szükségeltetett még, mielőtt a mennyei örömek részese lehetett volna; az, ki annyi nyomort enyhített, most maga a legnyomorúltabb, legelhagyottabb teremtmény lett; mielőtt az örök élet kincse megnyilnék előtte, mindennap százszor kell a világnak, a földi életnek és a javaknak meghalnia. Már ezentúl létele utolsó napjáig végnélküli zivataroknak fogjuk e gyönge növényt kitéve látni, és egy csodálatos, de Isten barátai előtt könnyen érthető kegyelem által, a helyett, hogy megtörten a földre hajlott volna, fölegye-

[1]) Fluebant oculi omnium et madebant lacrymis super interitu viri tam amabilis, et compassione relictae uxoris tam miserabilis. Theod. l. c.

[2]) Alle gegenwertige mussten weinen und heulen. Kochem. l. c. Bei den gantzen ach tagen — Gehort ny auf das grosse clagen. V. R. l. c.

[3]) Aderat tamen, qui pupillum suscipit et viduarum consolator internus Sp. S. Theod.

nesedett, levetve magáról mindent, hogy a mennyei harmatot annál inkább fölfoghassa, és új s páratlan díszben fölvirágozhassék. Ha egy oly gyöngéd férj elvesztése, ha egy oly sz. egyesség váratlan fölbomlása, e kiválasztott szivet, egy napra, a kétségbeesés örvényébe sodorhatta; nem sokára új s még kegyetlenebb kisértet visszaadja neki egész erejét, nyugalmát s győzhetlen buzgalmát. Ha a földi szeretet sebétől át meg áthatva, egy pillanatra elesett is, nem sokáig késett fölkelni, s szivét egészen a mennyei szeretet bilincseibe zárni, melyeket a mindenható trónjához úgy megerősített, hogy semmi sem volt képes azokat széttörni, vagy csak kissé tágítani is. Azon mértékben, mint pályafutásának végéhez ért, a győzelem fölmagasztaltsága helyettesítette benne bizonyos nemben az előbbi küzdelmek nyugodt bátorságát; mert a diadal előérzetét birta.

XVIII. FEJEZET.

Miképen üzetett ki a kedves sz. Erzsébet kis gyermekeivel együtt várából végső nyomorba taszitva, és az emberek nagy háladatlanságáról s kegyetlenségéről iránta.

Vidi lacrymas innocentium, et neminem consolatorem. Eccles. IV.

Paupercula, tempestate convulsa, absque ulla consolatione. Isaie 54, 11.

Egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus. Heb. 11, 37—38.

Midőn Erzsébet életének második részét kora 20-dik évében elkezdjük, nem mulaszthatjuk el olvasóink azon csekély számát, mely bennünket eddig kisérni szives volt, eleve figyelmeztetni, hogy most azon keveset, mi az előbbiben tisztán emberileg vonzónak vagy regényesnek látszott, eltünni látják. Már nem az ifju naiv hites leszen előttünk, ki lelke gyöngéd ártatlanságában a mennyei atya imádását a föld édes érzelmeivel összevegyíteni törekedett; hanem egy bünbánót, ki a legszigorúbb

erényző (asceticus) életre adá magát, ki a hivek közös ahítatossági utain fölülemelkedett, ki gyökeresen irtott ki s tört meg szivében mindent, mi azt az Istennel megoszthatta volna, egy, a keresztény özvegység méltóságának legfőbb fokára emelkedett nőt fogunk benne látni, ki mindinkább kivetkezve önmagából, végtére a lelki önmegtagadás és sanyargatás azon pontjára jutott el, mely az értelemmel és szivvel úgy, mint a természet ezeket adta, tökéletesen ellenkezik, melynek megizlelésére és megértésere egy, minden idegen elemtől ment hit ereje és odaadása szükséges.

A szánalomnak, melylyel, mint láttuk, a fiatal özvegy iránt gyásza első pillanataiban viseltettek, sem tartóssága, sem hatása nem volt. Csak rövid idő mult el, s jött az üldözés és az emberek részéről a háladatlanság egész keserüségével szive fájdalmát növelni. Míg ő egészen fájdalmának átadva, idegen marad a kormányzási gondok iránt, melyek férje halála és fia kiskorusága következtében rá nehezedtek; megújúltak ellene a régi ellenségeskedések, s fölhasználták e kedvező alkalmat annak tökéletes elnyomására, ki már az Istentől is le vala verve, és azon seb nagyobbítására, melyet az Isten keze ejtett rajta.[1]) Lajos hercegnek, mint láttuk, két fiatalabb fivére volt: Henrik és Konrád; e két fiatal herceg, körül hagyá magát vétetni minden tisztelet- és igazságérzetről megfeledkezett emberektől.[2]) E gyalázatos tanácsosok mindenképen igyekeztek Henriket, ki Raspon melléknevet viselt, elcsábítani, és tulajdon érdekeinek szine alatt egy, bátyja neje ellen irányzott összeesküvés részesévé tenni. Előadák neki, hogy Thüringia régi törvénye szerint az ország kormánylatának mindig az uralkodó család legidősb fitagja kezeiben kell osztatlanul maradnia, ki is azért köteles volt házasságra lépni; a fiatalabbak pedig, ha nősülni akarnak, legfölebb nehány uradalmat grófi ranggal kaptak örökségül, s idősb fivérök hübéreseivé válnak; ennél fogva nagy fontosságu rá nézve, a legfőbb kormányzói hatalmat és az uralkodó-ház elsőszülött-

[1]) Percussam a Deo persecuti sunt, et super dolorem vulneris eius addentes . . . Theod. IV. 7 ex Psalm.

[2]) Dei timoris et iustitiae, propriae honestatis et disciplinae oblitid.ibi.

je jogait Lajos fiának, Arminnak[1]) elmellőzésével, minél előbb magához ragadni, és házasságra lépvén, az országot utódainak biztosítani. Úgy látszik, nem igen merték neki tanácsolni, hogy a törvényes örökös élete ellen törjön, hanem azon voltak, hogy fivére özvegyét gyermekeivel együtt, odaszámítva a kis Armint is, nem csak Wartburgból, hanem Eisenachból és minden más fejedelmi birtokból üzesse ki; azon esetre pedig, ha e gyermek, tevék hozzá, életben maradna, elérve a férfikort, boldognak fogja magát érzeni, ha majd nagybátyjától egy-két várat örökségképen nyerhetend.[2]) Sietni kelle tehát eltávolításával, és hogy ez megtörténhessék, anyjának, a pazarló és szenteskedő Erzsébetnek is ki kellett üzetnie.[3])

Henrik herceg elég szerencsétlen volt ez aljas tanácsra hallgatni. Az igazság és becsület, mond egy régi költő, eltávozott[4]) szivéből, hadat üzent tehát az özvegynek és árvának, kinek védelmét esküvel fogadta. Öcscse, Konrád, hasonlólag hagyá magát eltántoríttatni; mely kettős beleegyezéssel ellátva, azonnal futottak a hitszegő udvaroncok Erzsébethez, új urok akaratát vele tudatni. Erzsébet épen az anyahercegnénél, Zsófiánál volt, mert a közös fájdalom egymás közelébe vonta őket. Először is méltatlanságokkal kezdék halmozni, szemére veték, hogy az országot nyomorba taszította, az állam kincseit kimerítette és elpazarolta, férjét megcsalta és megbecstelenítette, s kijelenték, hogy ezen gonoszságokért, kárpótlás fejében, minden birtokától meg leszen fosztva, és hogy Henrik, ki már fejedelmi székét elfoglalta, parancsolja, hogy a várból haladék nélkül távozzék.[5]) Ezsébet a követség megtámadásai által meglepetve, a durva elleneket engesztelni igyekezett, s könyörgött alázatosan halasztásért. Zsófia hercegné szintén fölingerelve e bárdolatlanság által, karjaiba zárva menyét, fölkiálta: „Ő nálam fog maradni, senki sem fogja őt tőlem elszakasztani. Hol vagynak

[1]) Vita Rhyt. §. 27.

[2]) So worde er f das eme eyn sloz adir zwey wordin. Rothe p. 1729.

[3]) Tamquam dissipatrix et prodiga. Leg. Aurea.

[4]) Beyde die hubscheit und die Zucht — Dy teten von eme dy flucht. Vita Rhyt. l. c.

[5]) Leg. Aurea; Kochem, 819. P. Apollin. 287.

fiaim, akarok vélök szólni?" De a követek azt viszonzák: „Nem! neki e pillanatban el kell mennie," [1]) s ezzel készültek a két nőt erővel elválasztani. Látván, hogy minden ellenállás hasztalan lenne, Zsófia hercegasszony a szegény Erzsébetet csak a vár külső kapujáig akarta kisérni. Még ezen engedelem is megtagadtatott a trónfosztott fejedelemnétől, söt még az is, hogy valamit, bármi keveset is, magával vihessen; hanem az udvarban találta kis gyermekeit két udvarhölgyével együtt, kiknek vele egyszerre el kelle menniök, s kik e fájdalmas jelenet emlékét föntartották. Midőn a várkapujához értek, Zsófia hercegasszony újra megölelte sok könyhullatás között Erzsébetet, s nem tudá magát elhatározni, hogy őt keblétől elbocsássa. Elvesztett fia árva gyermekeinek látása, kiknek ártatlan anyjok sorsában kelle osztozniok, még megkettőztette a nagyanya fájdalmát és ingerültségét.[2]) Ujra esedezett, hogy fiaihoz bocsássák, mert meg volt győződve, hogy nem állhatnak kérésének ellen. De azon feleletet nyerte, hogy nincsenek hon; s ők valóban el is rejték magokat, míg parancsuk teljesítetett, s nem mertek anyjok könyei- s kérésével, valamint a nyomor képével, melyre Erzsébetet kárhoztatták, szembeszállani. Végre Zsófia, miután jó ideig áztatta volna a karjaival szorosan átkarolt Erzsébetet hulló könyeivel, hol azok Erzsébetéivel összevegyültek, mint azt egy történész megjegyzi, újra érzé a fia halála okozta fájdalom fölujúltát, söt nagyobbodását, melyet életben maradt fiai hitszegése élesztett föl benne, s elhatározá, menyét elbocsátani, magát pedig a legégetőbb fájdalomnak átengedni. A vár kapui, melyben a fiatal hercegné annyi éven át uralkodott, bezárattak utána. Azon udvarban, melyből annyi nemes lovag Krisztus sirja visszafoglalására indúlt ki, senki sem találkozott, ki a lovagiasság szabályát teljesítette s az özvegynek és árváinak hajlékot vagy segélyt ajánlott volna. A királylány

---

[1]) Dy mutter sprach: „Sy solten dae oben pleiben — Mann solt sie nirgend von ihr treibenn — Bys das ir soen ze ir queme." Sy sprachen: „Sy soll und muss daevon." Vita Rhyt. l. c.

[2]) Zusamen giengen dy zwey — Fraw Sophia und sand Elisabet — Dy kinder schrietten ouch damit — Es mocht Gott in dem hymmel erbarmen, etc. etc. Vita Rhyt. l. c.

egyedül, gyalog szállt le a durva ösvényen, mely a városba vezetett, karjain tartva a csecsemőt, kit kevéssel előbb szült: más három gyermekét pedig az őt követő hölgyek vezették.[1]) Mindez télben,[2]) a legnagyobb hidegben történt.[3]) Midőn Wartburg hegyének aljához ért, s belépett Eisenachba, azon városba, melyet szeretetével, úgy szólva, elárasztott, hasonló könyörtelen szivekre s fogadásra talált, miután Henrik már jó eleve kihirdetteté, hogy kegyelemvesztés büntetése alatt, senki az özvegyet vagy árváit befogadni ne merészelje; és e kegyetlen parancsnál még égbekiáltóbb hálátlansággal engedelmeskedtek mindnyájan: a vágy, az új fejedelemnek tetszeni, és talán a vett jótétemények öntudata, mely az aljas lelkeket oly súlyosan nyomja, elfojtott bennök minden emberszeretetet, kegyeletet s igazságérzetet. Hasztalan járt a szerencsétlen hercegné, 4 gyermekétől körülvéve, ajtótól ajtóhoz zörgetni, kivált azokéhoz, kik előbb legtöbb szeretetet tanusítottak iránta;[4]) sehol sem fogadták be. Végre egy nyomorúlt csapszékhez ért, melynek fogadósa vagy nem akarta, vagy nem birta őt elüzni; minthogy egyenesen kimondá, hogy e zug az egész világgal közös, s így ő is ott akar maradni:[5]) „Mindent elvettek tőlem, — mondá siránkozva, — nincs egyebem, mint imám Istenhez."[6]) A csapláros tehát neki s öveinek hajlékúl egy félszert adott, melyben háztartási eszközeit és sertéseit tartotta;[7]) ezeket te-

[1]) Descendit ergo de sublimi filia regis, flens et tristis, per declivum montis... Theod. l. c. Ir kind trueg sy an iren armen... Vita Rhyt. l. c. Justi p. 68. A régi marburgi festmények így ábrázolják őt. Azonban M. Staedtler azon megjegyzést teszi, hogy a Dict. IV. Ancill. szerint gyermekei csak másnap reggel vitettek hozzá a várból azon egyházba, melybe vonta magát. (T. E.)

[2]) 1228 elején.

[3]) Rothe l c. Vita Rhyt.

[4]) Weynende... Dae sy niemend herbergen wolt — Dy ir vor freuntlich waren und holt. Vita Rh. l. c.

[5]) Der wirt konde sy nicht ausgetreiben — Sy wolt in der tabern bleiben — Dy allermeniglich gemein was. U. ott.

[6]) Hom m'a tollu quanque j'avoie, — Dit la bonne dame en plorant — De ce vais-je Dieu aorant. Ruteb. f. 34.

[7]) In qua erant vasa et supellectilia ipsius cauponis et in qua fuerunt porci illius. Dict. IV. Ancill. 2019. In ara porcorum pernoctare compulsa. Sermo S. Bonaventurae.

hát onnét ki kellett terelnie, hogy egy thüringiai tartományi grófnénak, s magyar királyi hercegnének szállást adhasson. De mintha a megaláztatás ez utolsó foka hirtelen visszaadta volna lelke egész nyugalmát, alig érzé magát magánosan e tisztátalan hajlékban, azonnal felszáradtak könyei, és természetfölötti öröm szállt lelkébe, mely csakhamar egész lényét áthatotta. Ezen helyzetben maradt egész éjfélig, s midőn hallá a harangszót, mely a még férje életében általa alapított ferencrendi zárda tagjait matutinumra szólítá: azonnal elment egyházukba, s az isteni szolgálat után, melyen jelen volt, kérte őket, hogy a „téged Isten dicsérünk"-et énekelnék el, hálát adni a sok nyomorért, melyet Isten rábocsátott.[1] Buzgó ahítata, tökéletes alárendelése az Isten akaratjának, a ker. lélek sz. öröme, kit a menyei Atya megkisérte, az evangeliumi szegénység iránti szeretet, mindezek egész hatalmokat visszanyerék fölötte, hogy már többé el se veszítsék. Leborúla az oltár előtt, s míg ezen, a világ előtt annyira érthetlen örömhangok a szomorú éj sötétéből ég felé szálltak, addig ő buzgósága s Istenhez fel-felvillanó lelkének alázatossága által épülésül szolgált kisérő hölgyeinek. Fönhangon rebegett hálát Istennek, hogy oly szegény lett s mindenből kivetkezett, mint ő volt a bethlehemi jászolban: „Uram,— mondá, — legyen meg a te akaratod! tegnap fejedelemné voltam, nagy s gazdag várakkal; ma pedig koldusné, kinek senki sem akar szállást adni. Uram! ha jobban szolgáltam volna neked mint fejedelemné, ha irántad való szeretetből több alamizsnát adtam volna, mi boldog volnék most; de sajnos, nem történt úgy!"[2] De alig nézett hideg s éhség gyötörte gyermekeire, azonnal újra erőt vett a fájdalom gyönge szivén: „Megérdemeltem, hogy így lássam őket szenvedni, keserün is bánom!....

---

[1] Mansit cum magna jucunditate spiritus... Media vero nocte surgens ad matutinas fratrum minorum..., rogans eos ut hymnum decantarent angelicum: Te Deum laudamus, in tribulationibus suis glorians et gratias agens Deo. Theod. i. h. E zárda, az eisenachi nagy téren, azon helyen állt, hol ma a hercegek régi palotája, a harangtorony, és a charlottenburgi kert áll.

[2] Gestern was ich ein landgraeffin und het burg und slot... Das habe ich leider nicht gethan. Pass. f. 61. — Happel: Concio, p. 25.

Gyermekeim hercegek- s hercegnéknek születtek, s íme éheznek, szalmájok sincs, melyre lefekhessenek.[1]) A fájdalom marcangolja lelkemet miattok. Mi engemet illet, te tudod, Istenem! hogy méltatlan vagyok tőled a szegénység kegyelmére kiválasztatni."

Ezen egyházban ült, öveitől körülvétetve, az éj még hátralevő s a következő nap egy részén által; de a hideg s éhség nagy foka, melyről gyermekei panaszkodtak, kimenni s újra hajlékot és némi élelmet keresni kényszeríték.[2]) Sokáig hasztalanul tévelygett a városban, melyben annyi embert táplált, ápolt, gyógyított és gazdagított,[3]) míg egy hozzá hasonlón szegény áldozár találkozott, ki a királyi szent nyomoron könyörült, s megvetve Henrik herceg haragját, csekély hajlokát kimúlt fejedelme özvegyének s árváinak felajánlotta, mely szeretetművet Erzsébet hálával fogadott; szalmából fekhelyet készített nekik, s szegénysége szerint gondoskodott rólok:[4]) de hogy Erzsébet önnön s gyermekei számára némi élelmet szerezhessen, kénytelen volt néhány ékszert, melyet Wartburgból kiüzetésekor kétségkivül magán hordott, zálogba adni.[5]) Üldözői azonban még koránsem hagytak föl ellenségeskedésökkel iránta, mert megtudván, hogy mégis hajlékot talált, azon parancsot adák ki, hogy azon udvaroncok egyikéhez menjen lakni, ki Eisenachban nagy házzal s szép birtokkal birt, s ki iránta mindig a legnagyobb ellenszenv jeleit tanusítá. Ez ember nem pirúlt a tartományi grófnét hozzátartozóival együtt egy szük lyukba zárni, s tőle még kebellázítóbb durvasággal minden élelmet s fütést

---

[1]) Meine kind sein fürsten un fürstin und sein erhungert und ligen hye on alles stro. Das beschweret mir mein hertz... u. ott.

[2]) Ad Ecclesiam multum morabatur sedendo in ea... In multa frigoris asperitate nesciebat quo cum parvulis diverteret. Theod. l. c.

[3]) Do ging die liebe S. Elsabet die arme leute dicke geherberget hatte, unde gespisit, unde bad zcu Ysenache herberge, spise und tranke. Roth. p. 1729.

[4]) P. Apollin. p. 299.

[5]) Se suosque misere pascens pignoribus obligatis. Theod. i. h. — L. még Dict. IV. Ancill. Rothe. P. Apollin. Kochem. Justi. és a darmst. kézirat, mindenik ezt erősíti.

megtagadni, s ezen példát neje s szolgái is követték.[1]) Erzsébet az éjt e méltatlan helyen eltöltötte végtelen szomorúság között, minthogy folytonosan kellett látnia, mennyire gyötri az éhség s dermesztő hideg kisdedeit.[2]) Másnap reggel már nem akart e vendégszeretet nélküli lakásban maradni, s midőn elment, így szóla: „Köszönöm nektek, falak, hogy ez éj folytán, mennyire tehettétek, védtetek az eső s szél ellen; szivem mélyéből kivánnék uratoknak is hálát mondani, de valóban nem tudom miért.“[3]) Visszament ismét azon alacsony menedékbe, melyet az első éjen a csapszékben talált;[4]) ez volt az egyedüli, melyet ellenei nem irígyeltek tőle. Egyébiránt a nap, söt még az éj nagyobb részét is az egyházban töltötte: „Innét, mondá, — legalább senki sem mer kiüzni, mert ez az Istené, s egyedül ő itt fogadósom.[5]) De a nyomor, melybe eddig sülyedett, új áldozatot kivánt tőle, mely szivének minden eddiginél nagyobb fájdalmat okozott: ő, ki annyi árvát, annyi szegény elhagyott kisdedet felfogadott s táplált, ki ezekre inkább, mint bármely más szükölködőkre árasztá könyörületessége kincseit, ki gyöngéd anyjok volt; ő most kényszerítve látta magát tulajdon gyermekeitől megválni, hogy ne legyenek ezek is már gyenge korukban a nyomor és szegénység elviselésére kárhoztatva; s így le kelle mondania még a legutolsó emberi vigaszról is.[6]) Biztos de a történelem által meg

[1]) Quidam aemulus ejus habitationem habens in qua multae structurae et habitacula plurima. . Quo cum jussa intrasset in arcto loco compulsa est cum tota sua familia . . . Cui hospes et hospita ejusque familia... hostilitatis multa gravamina intulerunt. Theod. i. h.

[2]) A merveille faisoit froit — De ses enfans ot grant anuis — Car moult froit eurent a cele nuit — Ains ne mangérent ne ne burent — Tout come en cele maison furent. Le moine Robert Mss.

[3]) Ich danke euch ihr Waend, etc... Kochem p. 821 Parietibus valedicens .. Hominibus libens benedicerem, sed nescio unde. Dict. IV. Ancill. 2019. Cod. Darmst.

[4]) Iterum rediit in priorem sordidam domum in qua fuerat ab initio, nullum aliud habere valens hospitium. Dict IV. Ancill.

[5]) Wen sy Gottes sein und gemein — Und Gott der herhergt sy darinne allein. V. Rh. 28.

[6]) O stupenda et inscrutabilis Dei compensatio! Quae solebat pauperum parvulos ut mater nutrire et tamquam nutrix reficere, nunc pressa inopia, parvulos uteri sui . . . compulsa est a se propter alimoniam elongare. Theod, l. c.

nem nevezett személyek értesülvén az állapotról, melybe sülyedett, gyermekei felfogadására ajánlkoztak, mely ajánlatot el kelle fogadnia, mert naponként látta őket a szükséges élelmet nélkülözni, melyet biztosítani számukra, tehetségében nem állott. De mi ezen elválásra leginkább elhatározta, egy, azon korbeli történész állítása szerint, a félelem volt, hogy e forrón szeretett lények szenvedéseinek látása az Isten szeretete elleni vétekre szolgáltat neki alkalmat; mert gyermekeit — mond tovább — a túlságig szerette.[1]) Elvitettek tehát tőle, s külön külön, távollevő helyeken elrejtettek,[2]) s így sorsukról biztosítva lévén, közönyösebb s elhatározottabb lett magára nézve. Minthogy már mindenét, minek kis becse volt, elzálogosította vala, szük napi eledelének árát fonás által igyekezett megszerezni;[3]) s jóllehet már maga e mély nyomorba sülyedett, mégsem szokhatott el attól, hogy mások nyomorán ne enyhítsen, s e csekély élelemből is mindig elvont magától valamit, hogy a vele találkozó szegényeknek alamizsnát adhasson.[4])

E hősi türelem s győzhetetlen szelídség leghatalmasb ellenei dühét is lecsillapítani látszott, arra azonban elégtelen volt, hogy az eisenachi lakosok sziveit könyörületre s háladatosságra indította volna. A könyörület vagy rokonszenv egyetlen vonása sem tünik ki mindazon pontos tanuságokból, melyek e megható jelenetekre nézve hozzánk eljutottak; söt inkább azt látszottak bizonyítani akarni, mennyire igaz, hogy a háladatlanság, valamint az emberi sziv minden más aljas érzelme, másképen el nem fojthatja a lelki furdalásokat és elvett jótétemények emlékét, mint ha előbbi igaztalan tetteit újakkal tetézi. Volt a többi között akkor Eisenachban egy nehéz nyavalyában sínlődő öreg koldusné, ki huzamos időn által, a most szintén koldusnővé lett hercegné bőkezüségének és gyöngéd gondoskodásának tárgya

---

[1]) Das sie von ihrem leide nicht geirret wurde an unsers Herren liebe wanne si minnete ir kind gar sere. Cod. Palat. Heid. 21.

[2]) Ad diversa loca et remota. Theod. l. c.

[3]) Do versatzte die heilige frowe ere pfande, daz sy sich generete, unde span, und erbeite was sy kunde. Rothe l. c.

[4]) Id ipsum modicum quod habere poterat, ori suo subtrahens pauperibus erogabat. Theod. l. c.

volt.[1]) Egykor átment Erzsébet egy sáros patakon, mely Eisenach egyik útczáján még most is végig fut,[2]) melynek medrébe az átmenet könnyebbítésére csak néhány keskeny kő volt vetve, [3]) s épen ezen agg koldusnővel találkozott, ki sietve, vele egyszerre lépett a kövekre, s nem csak hogy ki nem tért, hanem egész durvasággal a gyenge fiatal nőt a patak sáros vizébe taszította, s ezen állati háladatlanságot még gúnykacajával tetézve, fölkiálta: „Igy jó neked! nem akartál mint hercegné élni míg az voltál: most szegény vagy, s itt fekszel a sárban, és nem foglak fölemelni.[4]) A mindig egyenlőleg türelmes és szelíd Erzsébet tehetsége szerint fölemelkedett, s tulajdon estén mosolyogva, mondá: „Ime ez az arany- és drágakövekért vagyon, melyeket egykor viseltem.“ [5]) Azután, mond történetirója, elment lemondásteljesen s vegyülék nélküli örömmel, szennyes ruháit egy közel levő vízben, türelmes lelkét pedig a Bárány vérében megmosni.[6])

Életrajza e helyénél, egy, általunk már idézett egyszerü jámbor szerzetes, gyöngéd szánalomtól áthatva, így kiált fel: „Oh kedves szegény sz. Erzsébet! én jobban érzem nyomoro-

---

[1]) Aegritudini per medicinales species . . . . succurrebat. Theod. l. IV, c. 8.

[2]) E patak a régi történetiróktól „Rivus Coriarorum“-nak neveztetik, s ma is használtatik a vargáktól s szövetfestőktől.

[3]) Pro luti profunditate lapides erant transeuntibus collocati.., vetula impegit proterva in mansuetam... Corruit ergo in lutum Dei famula omnino cum vestibus omnibus inquinata. Theod. l. c.

[4]) Woltest du nicht ein Landgraeffin sein. . Lig in den kot, ich hilf dir nymer uff. Pass. p. 61.

[5]) Elevata multum risit. Theod. l. c. Das sey mir für daz, das ich vor gold und edelgestein truck. Pass.

[6]) Lavit cum gaudio vestes suas sordidas in flumine et animam vero patientem in Agni sanguine. Theod. l. c. Régi, Justi által idézett kézirat 81. l. Ez esemény a néphagyomány által gondosan fentartva, még a protestans utódokra is látszott hatni. A XVI. vagy XVII. században egy szobor állíttatott azon helyre, hol a sz. elesett a patakba két hosszú s nevetséges classikus izlésben készített fölirattal, melyekben a szegény szent a gratiákkal hasonlíttatik össze! „Tres inter divas Charites, nymphasque sorores. En! quartum tenet hoc Elisabetha locum ect. E szobor 1738-ban még létezett. Paulini Ann. Isen. p. 39. Falckenstein. Chr. Thur. t. II. p. 693.

dat mint magad, s méltó haraggal viseltetem azon háladatlan s könyörtelen emberek iránt, jóllehet te nem haragudtál. Oh voltam volna én akkor jelen, mily szivesen fogadtalak volna be téged s tieidet; mily szeretettel gondoskodtam volna rólad, s láttalak volna el a szükségesekkel! Legyen kedves előtted legalább jó akaratom, és ha majdan eljövend a félelmes nap, melyen magánosan, az egész világtól elhagyatva, Isten előtt megjelenem, jöj elém, s fogadj az örök hajlékba.[1])

XIX. FEJEZET.

Miképen vigasztalta az irgalomteljes Jézus a kedves sz. Erzsébetet nyomorában s elhagyatottságában, és miképen oktatta s erősítette a szelid s kegyes szüz Mária.

Ego, ego ipse consolabor vos. Is. 51, 12.
Et absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum. Apoc. VIII. 17.

E sok sanyarúság közepett Erzsébet soha sem feledte el, hogy az Isten keze mérte mindezt rá, s szivében panasznak vagy zúgolódásnak sohasem engedett helyet;[2]) söt ellenkezőleg az imádságban s más ahítatos cselekvényekben, melyeket az egyház bökezü anyakint nyújt a szomorodott sziveknek, kereste az Istent szünet nélkül, s azt föl is találta. Atyai gyöngédséggel bocsátkozott le hozzá, kész a csapásokat, melyeket oly nemesen eltürt, kimondhatlan örömekre átváltoztatni.[3]) Az, ki választot-

---

[1]) O du liebe h. Elisabeth dein Elend gehet mir mehr zu herzen, ett. O waere ich damals gegenwärtig gewesen, wie hertzlich gern wollte ich dich aufgenommen ... P. Mart. á Kochem.

[2]) Haec omnia venerunt super eam, nec oblita est Dei et inique non egit. Theod. l. c.

[3]) Quanto magis abundabant tribulationes, tanto abundabant consolationes. u. ott.

tainak megigérte, hogy letörlendi minden könyüjöket[1]), nem feledkezhetett meg alázatos szolgálójáról, ki lábaihoz borúlva sohajtott hozzá mindazon fájdalom terhe alatt, melyek egy halandó lélekre csak nehezedhetnek. Miért is nemcsak hogy könyüit fölszárította, hanem még lelki szemeit is megnyitva, előre megengedte neki az örök világosság országába bepillantani, hol helye már ki volt jelölve.

Míg éjjel s nappal az oltárok zsámolyánál imádkozott, édes mennyei látványok, s az égi dicsőség s irgalom gyakori kijelentései üdíték föl lelkét.[2]) Ysentrude, hölgyeinek legkedvesbike,[3]) ki nyomorában épen úgy mint örömeiben sorsosa kivánt lenni, s ki őt sohasem hagyá el, az beszélé el azután az egyházi birák előtt ezen csodás vigasztalásoknak általa megőrzött emlékeit. Gyakran észrevette, hogy úrnője az elragadtatás bizonyos nemébe esett, melyet eleinte meg nem magyarázhatott magának. Különösen egyszer, a nagy böjt idejében, midőn a hercegné térdre borúlva misét hallgatott, s hirtelen a fal felé hajlott,[4]) mely helyzetben azután, mintegy túlemelkedve a földi életen, s a legmélyebb szemléletben elmerülve, szemeit mozdúlatlanul az oltárra függesztvén,[5]) egész az áldozás utánig maradt, s midőn ismét magához jött, egész alakja a legnagyobb boldogság kinyomatát viselé magán. Ysentrude, ki minden mozdúlatát tekintetével kisérte, a legelső alkalommal kérte,[6]) hogy közölje vele is a látványt, melyben kétségkivül részesült. Erzsébet egészen eltelve az örömtől, így felelt: „Nincs jogom azt embereknek elbeszélnem, mit Istennek tetszett előttem kijelenteni; de előtted nem akarom titkolni, hogy lelkem a legédesb örömtől áradozott, s hogy

---

[1]) Apoc. 8, 7.

[2]) Multas divinas revelationes, quibus frequenter visitabatur horis diurnis et nocturnis in orationibus instituta. Theod. l. c.

[3]) Nobilis illa et devota Ysentrudis, beatae Elisabethae prae aliis specialissima. U. ott. c. 9.

[4]) Genibus flexis acclinata est parieti. Dict. IV. Ancill. p. 2020.

[5]) Fervore devotissimo ignita et super semetipsam mente et spiritu devota, contemplando diutissime defixos oculos habuit in altare. Theod. l. c.

[6]) Post opportunitate nacta, etc. Ibid.

az Úr megengedte, miszerint lelki szemeimmel szemlélhessek csodálatos titkokat." [1])

Utolsó áldás után visszatért szerény lakába, keveset étkezett, aztán pedig gyengének s fáradtnak érezvén magát, egy, az ablakkal szemben álló padra feküdt, s fejét kedves hű Ysentrudéja keblére hajtá, ki azt vélte, hogy a hercegné beteg, s aludni akar; ez azonban e fekvő helyzetben nyitva tartá szemeit, s azokat égre függesztette.[2]) Ysentrude azonnal látá arcát lelkesülni; mennyei vidámság és túlvilági öröm tükrözött azon; ajkain pedig édes gyöngéd mosoly ült; [3]) nem sokára bezáródtak szemei, s bő könyekben áradoztak; [4]) azután ismét megnyiltak; az öröm s mosoly visszatért,[5]) hogy újra helyet engedjen a könyeknek. Fejét barátnéja szivére hajtva, igy maradt a completoriumig, felváltva örömbe s fájdalomba elmerülve, főleg azonban az öröm foglalta őt el.[6]) E csendes elragadtatás vége felé azonban leirhatlan gyöngédséggel fölkiáltott:[7]) „Igen, bizonyára, Uram, ha te velem akarsz lenni, én is veled kivánok lenni, és soha tőled el nem szakadni;" s ezzel nehány pillanat után magához jött. Ysentrude könyörgött most, hogy mondja meg ezen egymást fel-

[1]) Cui felix Elisabeth, etc,.. Hoc tamen latere nolo quod anima mea svavissimo perfusa fuit gaudio et admiranda Dei secreta interiori conspexi mentis oculo. Ibid. Dict. IV. Ancill.

[2]) Cum ad illud suum humile de ecclesia rediisset hospitium, permodicum valde sumsit cibum. Post cibum debilis valde erat, erumpente sudore, in sinum Ysentrudis, tamquam ad quiescendum se repit Ibid. — Oculos defixos habebat versus fenestras apertas. Dict. IV. Anc. l. c. Vor muedigkeit legte sy sich nieder — Und ruegte auf einer banck — Ir mayt forchte sich sy wurd krank — Sy lag und sach zu deme feaster aus. Vita Rhyt. §. 39.

[3]) Serenata facie, magnaque hilaritate circumfusa dulcis in ore risus apparuit et jucundus, Theod. l. c.

[4]) Clausit oculos, fluebantque, tamquam rivi, ex ipsis lacrymae infinitae. u. ott.

[5]) Interveniente morula apertis oculis laetus apparuit vultus ut prius et in ore risus. Ibid.

[6]) Fletum clausis oculis et risum ipsis apertis alternando usque ad horam completorii. U. ott. Sed multo plus immorans jucunditati. Dict.IV.Anc.l.c.

[7]) In haec affectuosa verba prorupit... Theod. l. c. Ita, Domine, si tu vis esse mecum, et ego volo esse tecum, et nunquam volo a te separari. Dict. IV. Ancill. l. c.

váltó öröm és sirás okát, s kiejtett szavai jelentését. A mindig alázatos Erzsébet eleinte hallgatni akart Istentől nyert ezen kegyelmekről; végre mégis engedett a kérésnek, melyet az intézett hozzá, ki őt oly hü odaengedéssel szerette, s előtte már rég-óta oly kedves volt: „Láttam, úgymond, a megnyitott mennyországot, s Uram, az irgalomteljes Jézus, lehajlott hozzám, s minden szenvedésért vigasztalt, melyekkel halmoztattam.[1]) Mennyei szelídséggel szólott hozzám; barátnéjának s nővérének nevezett. Kedves anyját láttatta velem, és szeretett apostolát, Jánost, ki vele volt.[2]) Isteni megváltóm láttára örvendenem s mosolyognom kellett; néhányszor elfordítá tőlem arcát, mintha tőlem el akarna fordúlni, s akkor sirtam, minthogy érdemeim még sokkal csekélyebbek voltak, hogysem méltó lettem volna őt sokáig szemlélnem.[3]) De ő könyörülvén rajtam, még egyszer rám veté mennyei tekintetét, s mondá: „Erzsébet, ha te velem akarsz lenni, én is nagyon kivánok veled lenni, és tőled soha el nem szakadni.“ S én azonnal feleltem: Igen, igen, Uram, én akarok veled lenni, és tőled soha, sem jó sem balsorsban el nem szakadni.[4]) S ezen pillanattól fogva ezen isteni igék mintegy lángbetükkel maradtak szivébe vésve, s azt mennyei fénynyel árasztták el.[5]) E sz. szerződvényt, e benső szeretetteljes egyességet

---

[1]) Dilectae dilectricis precibus respondit: „Vidi coelum apertum, et Dominum meum Jesum dulcissimum inclinantem se ad me, et consolantem me de variis angustiis meis et tribulationibus. Theod.

[2]) Er hiess mich swester und frenndinn... seinen lieben zwoelfboten Johannem. etc. Pass. 61.

[3]) Cum vero vultum tamquam recessurus averteret, flevi. Theod. — Das meine Tugend seynd alle zeit kleine.. V. Rhyt. §. 39. — J'ay vu le chiel ouvers, et Jhesu Christ qui s'inclinoit débonnairement: sy estoie joyeuse de sa vision, et plorois de sa départie; et me dist: — Si tu veulx estre avoecques moy, se seray avoec toy. — Et je respondis si comme vous oystes.“ Ann. de Haynaut. liv. XLVI. ch. 26.

[4]) Qui misertus mei iterum vultum suum serenissimum ad me convertit dicens: Elisabeth, si tu vis esse mecum... Ita Domine.. et ego volo esse tecum... Theod. l. c. – In liebe noch in leide. Cod. Arg. — Cornelius a Lapide e látványt az apostolok cselekedeteinek magyarázatában idézi. c. VII. p. 151. ed. 1648.

[5]) Sich gruben in ir herze — Mit stetter minne smerze — In vol luchtenden glaste. Cod. Arg.

Jézussal, a béke Istenével, a szegények s szerencsétlenek atyjával,[1]) özvegysége végének, és egy halhatatlan jegyessel való új s feloldhatlan egyesülésnek tekínthette.[2])

De nem csak ezen egy alkalommal nyilvánította e menynyei jegyes, ily érzéki módon, irányában gyöngéd s őrködő gondoskodását. Egykor üldözői részéről egy, előttünk ismeretlen gyaláztatásnak lévén kitéve, mely oly kegyetlen volt, hogy az ő közönségesen oly türelmes lelke egészen fölháborodott,[3]) menedéket keresett az imádságban; buzgón s könyek közt könyörgött megbántóiért, s kérte az urat, hogy a rajta elkövetett megbántást mindegyiknek egy jótéteménynyel viszonozza.[4]) S midőn ezen forró imádságában kifáradt,[5]) szózatot hallott, mely azt mondá: „Sohasem volt imádságod előttem oly kedves, mint ez; behatott szivem mélyébe. Azért megbocsátok neked minden vétket, melyeket életedben elkövettél;" s ezzel előszámlálta neki minden vétkét, mondván: „Ily meg ily vétkeket bocsátok meg neked." [6]) Erzsébet csodálkozva felkiáltott: „Ki vagy te, ki így szólsz hozzám?" Mire ugyanazon szózat felelé: „Én az vagyok, kinek lábaihoz borúlt Mária Magdolna, a fekélyes Simon házában."[7]) Később, midőn egykor szokott gyóntató atyja távolléte miatt szomorkodott, az Úr azzá azon szentet jelelé ki neki, kit gyermekségében annyira kitüntetett, s mindig oly forrón szeretett, sz. János evangelistát. A szeretet apostola megjelent neki, kinek, mint mondá, hivebb emlékezettel s nagyobb bánatérzettel gyónt meg, mint azt valaha az áldozár lábainál tette; a gyón-

[1]) Jesus, Deus pacis... pater pauperum... Litania.

[2]) O felix et firma pactio et fida desponsatio! Theod. l. c — Ily módon vezette az Isten őt a lélek azon állapotára, melyet a mystikusok az egyesülés utjának (via unionis) neveznek.

[3]) Die quadam fuerat facta sibi magna verecundia, de qua multum turbata ivit ad orationem. Mss. Bolland Bruxell.

[4]) Instantissime cum lacrymis rogare coepit... Ut pro qualibet injuria unum gaudium rependere Deus dignaretur. u. ott.

[5]) Cumque sic fatigata oraret...

[6]) Nunquam ullas orationes fecisti sic mihi gratas sicut istae fuerunt.. Penetraverunt istae ad intima cordis mei. Quapropter ego parco omnibus peccatis tuis, quae dixisti vel fecisti toto tempore vitae tuae. Et dinumerans omnia peccata sua, dicebat: Ego parco tali peccato tuo, etc. ibid.

[7]) Ego sum ad cujus pedes venit Maria Magdalena in domo Simonis leprosi. Ibid.

tatóatya bünbánatot jelölt ki neki, s oly gyöngéd s hatásteljes oktatást adott neki, hogy testi bajai épen úgy mint lelki sebei könnyebbülni látszottak.[1])

Hasonlóképen meg volt neki engedve, hogy gyakori élénk szemlélődései által a Megváltó kínszenvedésének legkisebb részleteibe is behathasson. Egykor p. o. midőn buzgón imádkozott, lelkileg egy, fehérségtől és világosságtól tündöklő kezet látott maga előtt kinyílni hosszú gyenge újakkal, melynek tenyerében mély sebhely volt látható;[2]) ez utolsó jegyről azonnal megismerte, hogy az Krisztus keze volt, s csodálkozott annak soványságán és kiaszottságán. Az előtte már ismeretes szózat azonnal felelé: „Fz onnét vagyon, minthogy éjjel az imádságban és virasztásban, nappal pedig az Istenországa hirdetése végett mezőn s városokban tett utaimban kimerültem.[3]) Látta még amaz aludt s zavaros vért, mely a keresztre feszített Jézus[4]) oldalából kifolyt, s csodálkozott, hogy az nem tisztább s folyékonyabb; ismét ugyanazon szózat felelé, hogy ez az isteni tagok megtörésének és a borzasztó fájdalmaknak következése, melyeket az Isten fia a keresztre feszítés által szenvedett.

E csodás látványok Erzsébet gyöngéd szivét véghetetlen bánattal tölték el vétkei miatt, melyekért a legfőbb áldozatnak ennyi szenvedésel kellett eleget tennie, s midőn bizonyos alkalommal, a végett nagyon sirt, megjelent neki isteni vigasztalója: „Ne bánkodjál már, úgymond, kedves lányom, mert vétkeid már megbocsátvák; én bünhödtem azokért minden tagban és részben, melyekben te teremtődet megbánthattad. Tudjad, hogy tiszta vagy minden vétektől.“[5]) „Ha én így megszenteltettem, kérdé

---

[1]) Cum esset desolata eo maximo quod confessoris copiam non haberet summus pater dedit sibi beatum Johannem Evangelistam in confessorem . . . . Miro modo omnium peccatorum suorum recordabatur et coram ipso magis verecundabatur quam coram aliquo de mundo. Ibid.

[2]) Vidit mentalibus oculis ante se manum candidissimam et splendidissimam, sed macilentam: habebatque digitos longos et in palma magni lateris vulneris cicatricem. U. ott.

[3]) Quia nocte vigiliis et orationibus, fatigabar et in die discurrebam. etc. u. ott.

[4]) Vidit de Christi latere sanquinem largiter exire spissum et turbidum supramodum; de quo cum plurimum miraretur audivit, etc. u. ott.

[5]) Die quadam dum peccata sua amarissime fleret, apparuit ei con-

Erzsébet azonnal, miért nem szünhetem meg téged megbántani?" „Én nem szenteltelek meg, volt a felelet, annyira, hogy többé ne vétkezhessél, hanem kegyelmet adtam, engem annyira szerethetned, hogy inkább kivánnál meghalni, mint vétkezni."[1])

Azonban Erzsébet szende alázatos lelke távol attól, hogy az Isten e kiváló kegyeiből túlságos bizalmat merített volna, ezekben inkább új indokot talált arra, hogy magát még jobban megalázza, tulajdon erejéhez nagyobb bizalmatlansággal legyen, és méltatlanságát tulajdon szemeiben nagyobb mértékben érezze. Míg a kivülről jövő ellene irányzott üldözéseket és kisérteteket lábaival tapodta; addig önnönmagában, aggályai és alázatossága félelmében, a keservek bő forrására talált. De az Isten, kinek szivét és életét tökéletesen átadta, őrködött e kincs felett, s mintha fokonként akarta volna megizleltetni vele mind azon vigaszt, melyek szeretett gyermekei örökségét teszik, s mintha a legédesebb s egyszersmind legerősebb kötelékek által akarta volna magához vonni, s magával egyesíteni, azt küldé, kit naponkint a betegek egészségének, a bünösök menedékének, a szomoruakvigasztalójának nevezünk, hogy gyógyítsa meg e fiatal lankadó lélek sebeit, kit végtelen szeretete beteggé s vigasztalhatlanná tett, és sokszor a remény és hit elleni vétekre ragadott. A mennyország királynéja lett ezután azon kegyelmek s világosság kezelője, melyeket isteni fia a bölcsötől fogva kiválasztott ezen jegyesére árasztani akart. Mária Erzsébet iránt ép oly leereszkedő volt, mint Brigatta s más, a keresztények emlékeiben élő szentek iránt; sokszor megjelent neki, hogy oktassa, felvilágosítsa s erősítse azon úton, melyen Isten akarata szerint haladnia kellett; az, kit az egyház mindig az emberek anyjának, királynéjának, védasszonyának s oktatónéjának nevez,[2]) nem tagadta meg fiának e fiatal alázatos barátnéja minden

solator Jesus . . . Noli, carissima filia, amplius angustiari, quia omnia peccata sunt tibi dimissa. Ego emim in omnibus membris et locis ac partibus fui afflictus in quibus offendisti Creatorem tuum. u. ott.

[1]) Si, inquit, ita sanctificata sum, quare non possum cessare vos offendere? . . . Non te sanctificavi, quod peccare non posses, sed ratione gratiae, quam tibi dedi, qua me tam diligis, ut mori magis eligas quam peccare.

[2]) Patrocinio Virginis Sanctissimae implorato, quae omnium mater est, domina, dux et magistra.., XVI. Gergelynek M. rennesi püspökhöz 1833 èvi oct. 5-én intézett brévéje.

lépte fölötti őrködését. E sz. társalgások, egész pontossággal Erzsébet önnön elbeszélése után összegyüjtve, a ferenciek évkönyveiben [2]) hagyományoztattak át a kat. utókorra, de kiváltképen azon megbecsülhetlen kútfőkben, melyeket Belgium tudós jesuitái „Acta Sanctorum" cimü gyüjteményök befejezése végett összegyüjtöttek.[3]) Hála e becses emlékeknek, melyekben mintegy távolról csodálhatjuk azon édes bizalmat s anyai gondosságot, melylyel Mária Erzsébet gyöngéd és aggályteljes kedélyének minden mozdulatát és változását kisérte, s miképen segélte öt azon belharcokban, melyek kiválasztott lelkeknél oly gyakoriak. S így mitől sem tartunk, ha e megható társalgásokat vázlatban itt előadjuk azon bizalommal s jámbor csodálkozással, melyet kétségkivül minden igazán kat. szivben elö fognak idézni.

Mi sem múlhatja fölül azon szelid kegyességet, mely e mennyei közléseknek kezdetet adott. Egykor a szomorodott özvegy szivében kereste kedveltjét buzgón s aggódva, de nem találta föl, s azon gondolatra jött, hogy ennek oka Jézus Egyiptomba futásában vagyon, s hőn ohajtott e tárgyra nézve valamely

---

[1]) L. Wadding, Ann. Minor. II. köt. p. 169. Marianus Florentinus után. Erről vagyon szó Bonaventuránál is: Med. vitae Christi c. 2. S. Antonin. tit. 29. c. 19. Durand. l. 7. de Div. off. c. 4.

[2]) Les travaux imprimés des Bollandistes s'arrétent, comme on sait, au 15 octobre; mais ils avaient préparé et coordonné une foule d'extraits et de documents sur l'histoire de saints de tous les autres jours, jusqu'á la fin de l'année. Cette collection se trouve aujourd'hui á la bibliothéque de Bourgogne, á Bruxelles. Ceux relatifs á sainte Elisabeth, recueillis par les Péres qui voyageaient *ad hoc* dans divers convents d'Allemagne á la fin du dix-septiéme siécle, occupent les deux tiers d'un volume in-folio de piéces diverses consacrées aux saints du 19 novembre. Les passages que nous allons citer s'y trouvent sous la rubrique suivante: Revelationes beatae Mariae factae Elisabesh, filiae regis Hungariae. Une note, qu'il nous a été impossible de déchiffrer, indique le nom du couvent où ce manuscrit a été trouvé; mais la comparaison des écritures nous porte á croire qu'il a été copié et envoyé par le P. Wilmar, qui a transmis plusieurs autres piéces du méme volume, de Wetzlar et des environs, oú il se trouvait en 1696. — M. Staedtler, dans sa traduction allemande, de notre histoire, a reproduit ces révélations dans toute leur étendue: il croit qu'elles ont été rédigées par Marianus Florentinus, chroniqueur franciscain, mort en 1523, et cité á cette occasion par Wadding, Ann. Minorum.

sz. szerzetestől oktatást nyerni.[1]) Azonnal megjelent a sz. Szűz s mondá: „Ha te tanítványom akarsz lenni, én tanítónőd leszek; ha te szolgálóm akarsz lenni, én úrnőd leszek.“[2]) Erzsébet nem mervén magát ily tiszteletre méltónak tartani, kérdé: „De ki vagy te, ki tanítványodnak s szolgálódnak kivánsz?“[3]) Mária azonnal felele: „Én vagyok az élő Isten anyja, és mondom neked, hogy e tárgyról semmiféle szerzetes sem oktathat nálamnál jobban.“[4])

E szavakra Erzsébet összekulcsolt kezeit az irgalmasság anyja felé nyújtá, ki azokat magaéi közé fogván, mondá: „Ha te lányom akarsz lenni, én is anyád kivánok lenni; és ha már jól leendesz oktatva, és engedelmes mint egy jó tanítvány, hű szolgáló s alázatos lány, akkor fiam kezeibe visszavezetlek. Kerülj minden vitázást, és a rágalmak elől, melyek rólad mondatnak, zárd el füleidet. Emlékezzél meg, hogy fiam Egyiptomba futása által kerülte ki Herodes álnokságát.[5])

Azonban e kitünő kegyesség sem volt még elég Erzsébet tökéletes megnyugtatására; söt még inkább növelte maga iránti bizalmatlanságát; de az anya, ki oly nagylelküleg lányának fogadta, nem hagyta el többé. Midőn szent Agatha napján (febr. 5.)[6]) keservesen siratta engedetlenségét, melylyel égi tanítónéja oktatása iránt viseltetett; azonnal megjelent mellette e szelíd vigasztalónő, s mondá: „Oh lányom,“ minek e heves nyugtalanság? én nem azért választottalak lányomnak, hogy annyi bajt szerezzek neked; ne essél kétségbe azért, hogy parancsaimat tökéletesen meg nem tartottad; már előre jól tud-

---

[1]) Die quadam... cum dilectum suum mente devota et anxie quaereret et non posset invenire, coepit cogitare .. Disiderans hoc ab aliquo sancto fratre audire... Mss. Bolland. Brux.

[2]) Si vis esse mea discipula, ego ero tua magistra: si vis esse mea ancilla, ego ero tua domina. Ibid.

[3]) Quae es tu, quae me petis in discipulam et ancillam? Ibid.

[4]) Ego sum mater Filii Dei vivi, et dico tibi quod nullus frater est qui de eo te sciat melius informare. Ibid.

[5]) Illa manus junxit et perrexit quas inter suas recepit B. Virgo ... „Si vis esse filia, ego volo esse tua mater; et quando eris bene instructa .., ego te mittam in manus filii mei. Fuge contentiones .. Recordare, quod filius meus, etc. u. ott.

[6]) Valószinűleg 1225-ben.

tam, hogy hibázni fogsz. Mondd el egyszer üdvözletemet, s e megbántás tökéletesen meg leszen bocsátva.“ [1])

Néhány nappal később sz. Skolasztika ünnepén, (febr. 10.) ismét sirt s hevesen zokogott Erzsébet; [2]) fáradhatlan vigasztalónéja ismét megjelent nála, már ez alkalommal sz. János evangelista, mint gyermekkori védszentje társaságában: „Te engemet választál, mond Mária, tanítóúl s anyáúl, és egészen nekem adtad magadat, de akarom, hogy választásod nyilván megerősítessék, azért hoztam magammal szeretett Jánosomat.“ [3]) Erzsébet ismét összekulcsolta kezeit, s azokat a mennyország királynéja kezei közé téve, mintegy hűbéres, fejedelmeéi közé, mondá: „Tégy velem, asszonyom, mindent, mi neked tetszik, mint szolgálóddal;“ [4]) s azután fölajánlását, melyet önnönmagában elhatározott, eskü által megerősítette, melyhez sz. János okmányt készített. [5])

Midőn egykor éjjel az angyali üdvözletet imádkozá, megjelent az, kihez e sz. ima intézve volt, s többek között ezt mondá neki: „Meg akarlak tanítani mindazon imákra, melyeket templomban létem alatt imádkoztam . . . Mindenek fölött arra kértem az Istent, hogy őt szeressem, s gyülöljem ellenségemet. Nincs erény az Isten e kizárólagos szeretete nélkül, mely által a malaszt telje a lélekbe száll; de miután leszállt, nem marad meg, hanem elenyészik mint a víz, kivált ha a lélek nem gyülöli ellenségeit, t. i. a bünt és gonoszságot. Annak, ki e fölülről jövő malasztot meg akarja tartani, e szeretetet s gyülöletet szivében öszsze kell egyeztetnie. [6]) Akarom, hogy úgy tégy, mint én tettem.

[1]) In festo S. Agathae dum amarissime fleret . . . Adfuit sibi vigilanti dulcissima consolatrix, et dixit: „O filia mea, quare te vehementer affligis? non enim te elegi in filiam ut te offendam, ne desperes .. Ego enim bene sciebam, quod in ipsis offenderes. Sed dic semel meam salutationem, etc. Mss. Bolland. Bruxell.

[2]) Dum sic fleret quod a clamoribus non se continere posset. u. ott.

[3]) Coelestis imperatrix advenit... Tu me elegisti in magistram et matrem, et te ipsam tradidisti mihi; sed ego volo quod ista tua electio instramento publico confirmetur, et ideo mecum dilectum meum Joannem duxi. u. ott.

[4]) De me tamquam de ancilla vestra, sicut vobis placet, faciatis, domina. u. ott.

[5]) Donationem juramento firmavit, et beatus Johannes de hoc instrumentum fecit. u. ott.

[6]) Ego volo te docere omnes orationes quas ego faciebam dum sta-

Éjenkint fölkeltem s leborúltam az oltár előtt, s kértem az Istent, hogy törvénye parancsait megtarthassam, s esedeztem a kegyelemért, mely szükséges volt, hogy előtte kedvességet nyerhessek. Főképen könyörögtem, hogy láthassam az időt, melyben élni fog azon sz. Szűz, kinek Isten fiát szülnie kellett, hogy egész lényem tisztelhesse, s szolgálhasson neki." [1]) Erzsébet félbeszakítá, s mondá: „Oh szelíd asszonyom, nem voltál te még akkor erénynyel s malaszttal teljes?" Mire a sz. Szűz viszonzá: „Légy meggyőződve, hogy én is oly vétkesnek és gyarlónak tartottam magamat, mint te tartod magadat, azért kértem az Istent, hogy adja kegyelmét." [2])

Az úr, folytatá a sz. Szűz, velem úgy tett, mint a zenész hárfájával, ki azon minden húrt rendez és hangol, hogy zenéje kellemes és összhangzó legyen, s azután ének mellett játszik rajta. Ily összhangba hozta Isten az én lelkemet, szivemet, szellememet s érzékeimet sz. tetszésével.[3]) Bölcsesége által így lévén életem szabályozva, az angyalok által gyakran az Isten keblére vitettem, hol annyi örömet izleltem, miszerint elfeledtem, hogy valaha a földön éltem; az Istennel s angyalokkal oly bizalmas viszonyban voltam, mintha mindig e dicsö udvarban éltem volna.[4]) Végre mikor az Atyának tetszett, ismét visszavittek az angyalok azon helyre, hol imádkozni kezdettem. Midőn ismét a földön látván magamat, emlékembe idéztem, hol voltam;

---

rem in templo... Ab isto enim amore descendit omnis gratiae plenitudo. Postquam autem descendit, non perseverat in anima, sed fluit ut aqua, nisi inimicos suos, idest, vitia et peccata sua habuerit odio. etc. u. ott.

[1]) Volo te facere sicut et ego faciebam. Surgebam semper in noctis medio, etc... ut faceret me videre tempus in quo nata esset illa sanctissima virgo quae Dei filium pareret... Ibid.

[2]) O dulcissima Domina, non eratis vos gratia et virtutibus plena? ... Pro firmo scias quod ita me reputabam ream et vilissimam, sicut et tu ... u. ott.

[3]) De me faciebat Dominus sicut citharista de cithara multarum cordarum, qui etc ... et postea cantat cum ipsa. Sic Deus meam animam etc... Ad suum beneplacitum concordaverat.

[4]) Sic ipsius sapientia ordinata, ad sinum Dei Patris portabar ab angelis, et ibi recipiebam tantam consolationem et gaudium, etc. Tantam insuper familiaritatem habebam cum Deo et angelis suis quod videbatur mihi semper stetisse in illa curia gloriosa.

ezen emlék oly szeretetre gyulasztá szivemet, hogy a földet, köveket, fákat s más teremtményeket, teremtőjök iránti szeretetből átöleltem. Szolgálni akartam mindazon szent nőknek, kik a templomban laktanak; minden teremtménynek kivántam alávetve lenni a mennyei atya iránti szeretetből, s ez szünet nélkül történt velem.[1]) Neked is hasonlót kell tenned; de te mindig fürkészesz, s kérded: „Miért részesülök ily kegyelmekben, ki elfogadásukra méltatlan vagyok?“ azután a reménytelenség bizonyos nemébe esel, s nem bizol az Isten jótéteményeiben.[2]) Ügyelj és ne szólj többé így, mert ez az Istennek semmiképen sem tetszik: Ő, mint jó úr, javait annak adja, kinek akarja, s mint jó atya, annak, kit illetnek. Végre, tevé hozzá végezetül a mennyei tanítóné, különös kegyelemből jöttem hozzád; ez éjre melléd adattam; kérdezz egész bizalommal, én mindenre felelek.“[3]) Erzsébet eleinte nem mert e kiváltsággal élni; de midőn Mária ismételve sürgette a kérdezést, a következő kérdést rögtönözte: „Mondd meg, asszonyom, miért ohajtottad oly buzgón látni a szüzet, ki az Isten fiát fogja szülni?“[4]) A sz. Szüz azonnal elbeszélte, mikép jött ezen eszmére a látnokok olvasása által, midőn a természetfölötti kegyelmek hiányáról, melyekről beszélt, magát vigasztalni akarta; miképen határozta el magát, szüzeségét az Istennek fölajánlani, hogy annál méltóbb legyen e kiválasztott Szüz szolgálatára; végre miképen jelentette ki az Isten, hogy e Szüz nem más, mint ő maga.[5])

---

[1]) Reversa in terram... ex hac recordatione divini amoris ignita incendio, terram et lapides, ligna et creaturas amplexabar et osculabam illius amore, qui ipsas creaverat, et videbatur mihi esse ancilla omnium dominarum quae erant in templo, et optabam subjici omnibus creaturis propter amorem supremi Patris. Ibid. Majd ugyane kifejezések Waddingnál. l. c.

[2]) Sed tu semper litigas, dicens: Quare, etc... et in quadam desperatione cadens, beneficia Dei non credis. Cave ne ulterius sic dicas... Ipse enim sicut bonus et sapiens dominus, etc. u. ott.

[3]) Ego veni ad te de speciali gratia; hac nocte data sum tibi. Interroga igitur secure, quia de omnibus respondebo u. ott.

[4]) Dicite mihi, Domina, quam ob causam coepistis vos tanto desiderio. etc. u. ott.

[5]) Ennek szövege a toldalék V. sz. alatt olvasható, minthogy sokkal hosszabb, hogysem itten fölhozhatnók.

Kevéssel későbben, midőn buzgón imádkozott, ismét megjelent neki gyöngéd anyja, s mondá : „Lányom! te azt véled, hogy e kegyelmeket minden fáradság nélkül nyertem, de nem úgy volt. Valóban, mondom neked, hogy e kegyelmek közöl egyet sem nyertem az Istentől sok fáradság, folytonos ima, égő vágy, mély buzgalom, sok kisértet és sirás nélkül.[1]) Légy bizonyos, hogy csak imádság és test-sanyargatás által száll le a kegyelem a lélekbe. Midőn mindent átadtunk az Istennek, mivel birunk, bár mily kevés legyen az, ő maga jő lelkünkbe, magával hozván azon mennyei adományokat, melyek, úgy szólva, a lelket elgyöngítik, s mindannak emlékétől megfosztják, mit Isten előtt kedveset tehetett, és azt önnön szemeiben megvetendőbbé teszik, mint előbb volt.[2]) És mit kell a léleknek akkor tennie? alázatosan hálát adnia Istennek e kegyelemért ; mert ha Isten látja, hogy a lélek megalázza magát, s hálát ad, oly igéreteket teszen, melyek a lélek titkos vágyait végetlenül fölülhaladják.[3]) Igy cselekedett irányomban is, midőn főangyalát, Gábort, hozzám küldé. Mit tettem akkor? letérdeltem, s kezeimet összekulcsolva, így szóltam: „Ime az Úr szolgálója, legyen nekem a te igéd szerint." Az Isten azonnal fiát és a Szentlélek hét ajándokát adá nekem, s tudod miért? mert hittem benne, s megaláztam magamat előtte.[4]) Ezt, lányom, azért mondom, hogy a hit és remény elleni hibáidat javítsd meg. Ha neked az Úr valamit igér, mondjad, mint én : „Ime a te szolgálód, legyen nekem a te igéd szerint ; maradj hitedben erős, és várjad mindig az igéret teljesedését, s ha nem teljesül, mondjad magadnak, hogy vétkeztél Isten ellen, mi által megszüntél méltó lenni arra, mit igért." [5])

---

[1]) Filia tu credis quod omnem gratiam habuerim sine labore; sed non est ita. Imo dico tibi, etc. Mss. Bolland. Brux.

[2]) Postquam dederimus Deo, quod per nos possumus, licet sint parva, ipse venit in animam secum ferens illa altissima dona. etc. u. ott.

[3]) Et quid debet facere anima? Quando videt Deus quod anima se ipsam humiliat. etc Tunc facit tales ac tantas promissiones, etc. u. ott.

[4]) Ita faciebat mihi... Ego vero quid feci? genuflexi et junctis manibus dixi... Tum donavit mihi, etc... Et scis, quare fecit? Quia sibi credidi, et me ipsam humiliavi. u. ott.

[5]) Haec, filia, ideo dico tibi, quia de modica fide et spe, quam habes, volo quod te emendes... dicas : Aliquid contra Dominum feci, etc. u. ott.

Karácson előestéjén azon kegyelmet kérte az Úrtól, hogy őt egész szivéből szerethesse; a szent Szüz ismét megjelent s mondá: „Ki az, ki szereti az Istent? szereted-e te őt?" Az alázatos Erzsébet nem mert a kérdésre igenlőleg felelni, de tagadólag sem akart; s míg a felelettel habozott, Mária folytatá: „Akarod, hogy megmodjam, ki szerette őt? Sz. Bertalan szerette őt, sz. János és sz. Lőrinc. Akarsz te is, mint ők, kínoztatni s elevenen megégetni? [1])

Erzsébet még mindig hallgatott, s Mária folytatá: „Bizony mondom neked, ha beleegyezel, hogy mindenből ki légy fosztva, mi csak kedves és drága előtted, sőt még tulajdon akaratodból is, neked is kieszközlöm azon érdemet, melylyel Bertalan birt, midőn bőre lenyuzatott. Ha békésen türended a bántalmakat, oly érdemed leszen, mint Lőrincnek, midőn megégetett; ha nem felelsz a szemrehányásokra s méltatlanságokra, oly érdemed leszen, mint Jánosnak, midőn meg akarák mérgezni: s mindezekben én foglak erősíteni és segíteni.[2])

Egykor, midőn Erzsébet azon imákról gondolkodott, melyeket a sz. Szüz, önnön vallomása szerint, a templomban imádkozott, és magától tudakozta, miért kivánta a szeplőtelen lélek annyira azon kegyelmeket, melyek úgysem hiányoztak nála, Mária maga ismét megjelent, s végetlen szelídséggel s bizalommal felelé: [3]) „Ugy tettem, mint azon ember, ki jó kutat akar ásni. Valamely hegy aljához megyen, s fürkészi gondosan, hol fakadnak a források; azután addig ás, míg azokat megtalálja, s azon hely felé irányozza, hol a kutat épiteni akarja. Megtisztítja azon helyet s fölékesíti, hogy a víz is tiszta maradjon; körülfoglalja a kutat fallal; szivatyút állít oda, s csatornákat ás körötte, hogy a víz gazdag hullámokban ömölhessék ki mindenek vigasztalá-

[1]) Quis est, qui Deum diligit? Diligis tu eum?... Vis, ut ego dicam tibi, quis eum diligit? Dilexit eum beatus,.. Visne tu dimittere te decoriari et exuri?

[2]) In veritate dico tibi, quod si tu dimiseris tibi conferri quicquid, etc... Ego acquiram tibi meritum, quod habuit B. Bartholomaeus pro decoriatione sua... Et ad omnia ista tecum ero adjuvans et confortans te. u. ott.

[3]) Respondit Domina nostra cum multa jucunditate et laetitia et familiaritate.

sára.[1]) Igy cselekedtem én is: a hegynél voltam, midőn a törvényt tanulni kezdtem; a forrást feltaláltam, midőn az olvasás és ima kijelenté előttem, hogy minden jónak forrása: az Istent teljes szivből szeretni; a helyet elkészítettem, midőn elhatároztam magamban, mindent szeretni, mit ő szeret; hogy a víz tiszta és zavartalan legyen, azon akkor iparkodtam, midőn föltettem magamban, a bűnt kerülni és gyülölni; fallal vettem körül, midőn az alázatosságot, a türelmet és szelídséget a szeretet lángja által elválaszthatlanul egyesítettem, s így egyesítve egész halálomig megtartottam; a szivatyút akkor emeltem, s az árkokat akkor ástam, midőn magamat átalános menedéknek tettem; mert mindenkor kész vagyok a kegyelmeket s vigaszt gazdag hullámokban mindazokra árasztani, kik vagy magokért vagy másokért hozzám folyamodnak.[2]) Kijelentettem neked, mondá végre, kedves lányom, mikép imádkoztam, hogy példámból tanúlj bizalommal és alázatosságban kérni Istentől mindazt, miben hiányt szenvedsz. Tudod, miért nem osztattak ki az erények egyenlőkép az emberek között? mert az egyik nem tudja azokat oly alázatossággal kérni, és annyi gonddal megőrizni, mint a másik, s azért akarja Isten, hogy azt, ki azoktól meg vagyon fosztva, a másik segítse, ki azokat birja. Én akarom, hogy buzgón s alázatosan tudj imádkozni mind magad mind mások üdveért".[3])

E szép társalgások végével Erzsébet egykor egy nagyszerü, virágokkal ékített sirhantot látott, melyből mennyei vi-

---

[1]) Ego feci, sicut fecit homo, qui vult facere pulchrum fontem. Vadit ad radices montis etc... Circulariter collocat cannellas, per quas egrediatur aqua largissime ad solatium singulorum.

[2]) Sic ego faciebam. Tunc ego ivi ad montem, quando studui discere legem. Tunc venam inveni, quando, etc... Tunc muros erexi undique, quando virtutem humilitatis, patientiae; benignitatis et mansvetudinis calore charitatis ignitas et conjunctas usque ad vitae exitum inseparabiliter conservavi... Parata sum omnibus pro se vel pro aliis postulantibus subsidium et solatium impertiri gratissime.

[3]) Propterea, charissima filia, orationes quas ego faciebam tibi revelavi,., Scis quare virtutes non sunt aequanimiter datae? Quia nescit una persona, etc... Dico tibi quia volo, te pro tua et aliorum salute orare sollicite et devote.

gasztalónéja emelkedett ki, és megszámlálhatlan angyal-seregtől fia karjaiba vitetett; egy angyal azután hozzájött, s megmagyarázta neki e mennybeviteli látványt,[1]) melynek felülről jövő kegyelemnek kelle lennie, hogy szerencsétlensége közt bátorságát fentartsa, és azon dicsöség édes elöjelének, melyet Isten neki úgy mint Máriának tartott fel, ha mindvégig hiven engedelmeskedik akaratának.

Midön Krisztus alázatos szolgálója e csodákat elbeszélte, úgy nyilatkozott, hogy oly bizonyossággal látta és hallotta, hogy inkább kész volna meghalni, mint valóságukat tagadni.[2])

Igy jutalmazta Isten hü szolgálóját. Önnönmagát adá a magános özvegynek jegyesül; a fiatal, elbátortalanított és megszomorított özvegynek tanítónéúl és anyáúl azt adá, ki egyszersmind a fájdalom és irgalmasság anyja; a lélek elött, melyet e földön minden javától megfosztott, már itt tárta ki a mennyország elenyészhetlen kincseit.

---

[1]) Toldalék Theodorik kasszeli kéziratához.

[2]) Quae autem ita lucide audivit ancilla Christi et apertissime vidit praedicta, quod dicebat se potius mortem eligere quam negare, vera non esse. Mss. Boll. (T E.)

XX. FEJEZET.

Mikép utasította vissza a kedves sz. Erzsébet a másodszori férjhezmenetelt, s mikép ajánlotta fel menyekzői öltönyét Jézusnak, lelke jegyesének.

A valódi özvegy az egyházban, mint a marciusi kis ibolya, páratlan kedvességet terjeszt ahítatossága illatával, s magát mindig rejtve tartja alázatosságának sürű levelei közt; fris és müveletlen helyeken terem, nem akarván a világias társalgás által zavartatni, hogy annál jobban megtarthassa szive épségét minden heves indúlattól, melyet a javak, a tisztelet vagy szeretet kivánata okozhatna neki.

Ego dilecto meo et dilectus meus mihi qui pascitur inter lilia. Cant. 6, 2.

La vraie veuve est en l'Église une petite violette de mars, qui répand une suavité non pareille par l'odeur de sa dévotion, et se tient presque toujours cachée sous les larges feuilles de son abjection; . . elle vient és lieux frais et non cultivés, ne voulant être pressée de la conversation des mondains, pour mieux conserver la fraicheur de son coeur contre toutes les chaleurs que lui pourrait apporter le désir des biens, des honneurs, ou méme des amours. S François de Sales. In'rod. III 2.

A szomorú helyzet, melybe egy ily fényes születésü, és a sz. birodalom leghatalmasb házaival összeköttetésben levő hercegné sülyedett, szükségképen rokonai szánakodását és közbenjárását idézte elő azonnal, mihelyt róla értesültek. Zsófia, a hercegné, miután hasztalanul igyekezett fiánál a szegény Erzsébet sorsán enyhíteni, titokban Mathildát, a kitzingeni zárdafőnöknét, és anyja részéről nagynénjét tudósította szerencsétlenségéről. Ezen ahítatos hercegné, fájdalmasan érintve e tudosítás által, két kocsival azonnal biztos követeket küldött, hogy unokahugát s gyermekeit fölkeresve, az apátságba (zárdába) hoz-

zák.[1]) Erzsébet örülvén, hogy gyermekeivel, kiket oly forrón szeretett, ismét egyesülhet, elfogadta nagynénje meghivását, mit kétségkivül üldözői sem mertek akadályozni, és útnak indúlt nagy erdőkön s hegyeken keresztül, melyek a frankoniai Thüringiát elválasztják[2]) a Majna folyó mellett fekvő Kitzingentől. A főnökné anyai jósággal és könyek között fogadta,[3]) rangjához illő lakást adott neki, s a kiállott testi s lelki nagy fájdalmakat vele feledtetni igyekezett. De a fiatal fejedelemné abban találta legnagyobb örömét, hogy a szerzetes-élet szokásait, mennyire lehetséges volt, követhette, és gyakran ki is jelentette a fölötti sajnálatát, hogy gyermekei iránti kötelezettségei akadályozzák, s nem engedik, hogy mint egyszerü zárdanő tökéletesen a szerzetesi szabályok szerint éljen.[4]) Azonban Egbert,[5]) bambergi hercegpüspök, Mathild zárdafőnökné, Hedvig, lengyel hercegné és Gertrud királyné fivére, következőleg Erzsébetnek anyja részéről nagybátyja, értesülvén szerencsétlenségéről és zárdába érkezéséről, s attól tartván, hogy családostul együtti hosszabb tartozkodása a zárdában, mind állásával mind a szerzetes-ház szabályaival ellenkezik, magához hivta. Az engedékeny hercegné, talán önnön akarata ellénére, szavának engedett, második lányát pedig, a még alig két éves Zsófiát, nénjénél hagyta a zárdában, hol későbben, mint gyermeksége bölcsőjében, a fátyolt is fölvette. Unokahugát a főpap oly tiszteletteljesen fogadta, hogy annak mind maga iránti szeretetéről, mind azon tiszteletről, melyet ennyi szerencsétlensége költött, meg lehetett győződve.[6]) Ajánlatot tett neki, hogy atyjához, a magyar királyhoz kisérteti, mit azonban Erzsébet, valószinüleg anyja, Gertrud halála szomoru emléke miatt elfogadni vo-

[1]) Vite Rhyt. §. 29.

[2]) E hegység Thüringerwald és Roedelgebirge név alatt ismeretes.

[3]) Und mit weynenden armen umbfangen. Vita Rhyt. l. c.

[4]) U. ott.

[5]) E főpap 1235- vagy 37-ben halálozott meg, sirja a bambergi székesegyházban látható; sirkövén müvészileg készitett oldalalakja áldásra emelt kézzel látható; mely oldalalak a középkori sirköveken ritkán látható.

[6]) Ipsam benigne et reverenter susceptam, cum omni honestate charitateque pertractavit. Theod. V. I.

nakodott. Lakásúl a bottensteini várt jelelé ki neki,[1]) hol egy, állásához illő udvart adott melléje, melylyel tetszése szerint rendelkezhetett.[2]) Oda utazott tehát gyermekeivel és hű komornáival, Ysentrudével és Gutával, kik minden nyomort nagylelküleg megosztottak vele; és e csöndes menedékkelyen éjjel s nappal folytaták ahítatossági gyakorlataikat. De a püspök látván, hogy a hercegné még igen fiatal, mert még csak 20 éves volt, és kiváló szépségű,[3]) megemlékezvén sz. Pál parancsáról,[4]) föltevé magában, hogy újra férjhez adandja. Több történész szerint II. Frigyes császárhoz[5]) reménylé adhatni, ki épen akkor vesztette el nejét, jeruzsálemi Jolánkát, és egy hasonkoru hagyomány szerint, hö ohajt táplált Erzsébet után.[6]) A püspök hozzá jövén, közölte vele szándokát, hogy t. i. egy, meghalt férjénél nem kevésbbé nemes és hatalmas úrhoz akarja nőül adni.[7]) Erzsébet szokott szelídséggel felelé, hogy inkább kivánja élte hátralevő napjait magánosan eltölteni, és egyedül Istennek szolgálni.[8]) A püspök inté, hogy ily életmódhoz még igen fiatal, emlékébe idézte a szenvedéseket, melyeket kiállnia kellett, és figyelmeztette Erzsébetet önnön halála esetében azok megújulásának lehetőségére; mert noha Bottensteint a hozzátartozó birtokokkal együtt neki adni elhatározta, de ha majd sirba szálland, nem leszen többé képes őt a gonoszok megtámadásai ellen védeni.[9]) Erzsébet azonban nem hagyá magát eltántorítatni; egy francia költő fentartotta nekünk akkor adott feleletét: „Uram, — mondá a szép, jámbor fejede-

---

[1]) VagyPottenstein, a bambergi püspöknek Putlach felett Forchheim és Bayreuth között fekvő vára, honnét Merianba kilátás vagyon. Topograph. Franconiae p. 30. és egy korunkbeli metszet Langtól. L. még „Handbook for Southern Germany. (T. E.)

[2]) Mely két udvari hajadonból, két nemesből, két szobahölgyből és két más szolgából állott.

[3]) S. Elisabeth war damahls nur 20 jahr alt, schoen von gestalt, etc. Kochem. 821.

[4]) Adolescentiores viduas volo nubere. I. Tim. v. 11.

[5]) Cod. Heidelb. 21. — Fritsche Closener, Strassburgischer Chronik p. 123. Stuttgard. 1842.

[6]) Er wolte si gerne zu der e genommen han... Ibid. p. 34.

[7]) Ibid.

[8]) Gar gutlich sie das widersprach, etc. Vita Rhyt. l. c.

[9]) Ibid.

delemné, — volt egy uram, ki, mint férjem, forrón szeretett, ki mindig törvényes barátom volt; részese voltam tiszteletének s hatalmának; volt sok ékszerem, gazdagságom és világi örömem; mindezeket birtam; de gondolatom mindig azon volt, hogy, mint ön is tudja, e világ örömei mit sem érnek. Azért akarom a világot elhagyni, s Istennek visszafizetni mivel neki tartozom, lelkem adóját. Jól tudja ön, hogy a világi gyönyörök csak kínt idéznek elő, fájdalmat és a lélek halálát. Uram, már igen várom az időt, mely Urunk társaságába vezet, kitől csak egyet kérek e földön: vagyon két gyermekem uramtól,[1]) kik egykor gazdagok s hatalmasak lesznek; igen örülnék, és igen meghálálnám az Istennek, ha irántam való szeretetből nekem megengedné azokat ő hozzá vezethetnem.“ [2]) Úgy látszik, hogy Erzsébet, az örökös megtartoztatási fogadalmat, melyet még férje életében tett, azon esetre, ha azt túlélné,[3]) ez alkalommal nem terjesztette eléje, de gyakran tanakodott róla komornáival, kik vele egy időben ugyanezen fogadalmat tették, s most féltek, hogy a püspök minden hatalmát arra fogja fölhasználni, hogy őket annak megszegésére birja.[4]) Erzsébet mindenképen igyekezett bátorságukat föntartani, és önnön állhatatosságáról biztosítani: „Megesküdtem, ugymond, az Istennek és férjemnek, midőn még életben volt, hogy soha sem leendek másé. Az Isten, ki a szivekben olvas, és azok legtitkosb gondolatit is fölfedezi, tudja, hogy e fogadást egyszerű tiszta szivvel és őszinteséggel tettem. Bízom ir-

[1]) Azokat érti itten, kik nem szánták magokat szerzetes életre, fiát Armint, és idősb lányát Zsófiát.

[2]) La bone dame sainte et bele... — Ains li a dit en grand dou cher: — Sire, iou ai eu signor — Ki estoit mes loiaux amis; — Et ses honors et grans delits — Ai eu, et mainte richece, — Maint bel ioel, mainte liece, — Tout çou en iou, mais ie pensai Autre chose que vous dirai: — Vous meismes le savez bien, — Joie del monde ne valt rien... — Par çou voel le siecle laissier, — Et ce que doi á Dieu paier. — C'est lame que li doins daoite... — Sire, moult longuement me tarde — Que soie en la compaignie — Nostre signor accompaignie. — De mon signor ai ij enfans; — Chascun sera riche et puissans; — Je seraie lie et joyeuse — Et envers Dieu trés gracieuse — S'il m'avoit faite tel amor — Quils fuissent á mon creator. — Le Moine Robert. Mss. 1852.

[3]) L. 80. l.

[4]) Episcopi potentiam formidantes, cum ea super haec querulando cum lacrymis loquerentur. Theod. l. c.

galmában, lehetetlen hogy ne védje tisztaságomat az emberek minden ravaszsága és erőszakoskodása ellen. Ez nem csak föltételes fogadalom, azon esetre p. o. ha rokonaimnak vagy barátaimnak tetszik, hanem önkényt, szabadon és minden megszorítás nélkül szenteltem egész életemet szeretett férjem halála után teremtőm dicsőségére. Ha merészlend valaki szabadságom megszorításával bármely férjhez adni, oltár előtt tiltakozom; s ha más módon nem lehet szabadúlnom, titokban fogom elvágni orromat, hogy mindenki előtt irtózat tárgya legyek.“ [1]) Azonban nem volt azért kevésbbé nyughatatlan, s a püspök hajthatlan akaratából következtetheté, hogy kegyetlen küzdelmekbe kerülend neki, ha Istenéhez és lelkiismeretéhez hű akar maradni. Nagy szomoruság fogta el; a legfőbb vigasztalóhoz folyamodott, lábaihoz borúlt, s könyek között kérte, hogy őrködjék a neki fölajánlott kincs fölött; [2]) folyamodott még a szüzek királynéjához, ki anyáúl volt neki adva; s mindkettő nem késett őt biztositani, és a békét szivébe visszahozni. Azonnal meg volt nyugtatva, és bizalma e mennyei védelembe határtalan lett.[3])

Erzsébet éltének ezen korába teendők kétségkivül azon utazások, melyeket némely, napjainkig föntartott helybeli hagyomány szerint tett, akár nagybátyja alkalmatlankodásai kikerülése végett, akár buzgóság-, vagy jámbor kiváncsiságból. Ezen indok elég volt azon korban, melyben anyagi érdekek még nem uralkodtak az emberek fölött, a közlekedés nehézségének dacára, több embert utazásra birni, mint napjainkban a kiváncsi-

[1]) Ich habe gote gelobet unde myme herrin, do her lebete, das ich vort nummer mannis mehr schuldig werdin wel... Rothe p. 1730. — Inspector cordium et absconditorum cognitor Deus novit votum.. de puro corde et simplici et fide non ficta processisse... Neque enim conditionatum... sed spontaneum, absolutum ac liberum edidi votum servandae post mortem dilecti mei integetrimae castitatis ad gloriam conditoris. Verum etsi contra libertatem matrimonii... occulte nasum propriis meis truncarem manibus ut sic me omnis abhorreret homo turpiter maculatam. Theod. l, c.

[2]) Pavens et tremens periculum confugit ad Dominum et ipsius custodiae castitatem suam lacrymosis orationibus commendabat. Ibid.

[3]) Cele qui tant le pot ameir — Rendit grace a Dieu lou peire — Et a la soie douce meire — De ce qu'ainsi la conseillie — De terreir cest apariilie. Ruteb. f. 35.

ság vagy unalom. Még a szegények, betegek s magok a nők sem állhattak ellen a vágynak, valamely híres szentélyben imádkozhatni, egy kiválón szeretett szentnek földi maradványait tisztelhetni, és öreg napjaikra egy, az Isten és sz. angyalai ótalma alatt tett zarándoklás édes emlékeit megszerezni. Igy zarándokolt Erzsébet is kétszer a sok szép vallási emlékéről híres Erfurthba, mely férje birtokának közepén feküdt, de a mainzi érsekséghez tartozott, hol a vezeklő nők [1]) zárdáját választá lakásúl, melyben több napot tökéletes visszavonúltságban töltött; s midőn elment, szegényes étkezéseinél használt egyszerű ivópoharát hagyá a zárdanőknek, hol az még ma is, mint jóságának és alázatosságának emléke tiszteltetik.[2])

Ugyanezen időben Andechset, anyja részéről ősei várát is meglátogatta, mely a Bajorhont Tiroltól elválasztó havasok egyik kiemelkedő csúcsán állott. E régi híres várat Henrik, Istria határgrófja, Erzsébet második nagybátyja, benedekrendi zárdává alakíttatta át,[3]) mely azután, mint a kereszténység legbecsesb ereklyéinek egyike, s az azzal összefüggésben levő számtalan csodáról hirhedett el, melynek alapításán Erzsébet személyesen jelen akart lenni, minthogy ez családjának maradandó tiszteletet vala szerzendő. E sz. hegy magaslatáról a természet és vallás kettős szépségével biró Bajorhont szemlélheté, mely el volt lepve híres zárdákkal,[4]) melyek közöl némelyek az őserdők mélyeibe valának rejtve, mások a táj tavainak tiszta s csendes tükreiben fényletek, mint az ország keresztény müvelődésének mindannyi tüzhelyei, melyek sok századon keresztül a tudományoknak sérthetlen szentélyt, az imádság és nyugalom után sovárgó lelkeknek pedig biztos menhelyet, és az ezen éjszaki

[1]) Másképen fehér nők, kik helyett ma Orsolya szüzek vagynak. — Egy, az egyházba nyiló kis terem mutattatik még, melyben vélemény szerint ő lakott.

[2]) Szentünk névünnepén a közönség minden fiatal tanonca iszik e pohárból. (Jun. 1834.)

[3]) Mások szerint sz. Ágostonrendi szerzetes kanonokok.

[4]) Ilyenek: Diessen, melyet a meraniai házból származott Mathild alapított az Ammer tó partján; Wessobrunn, nevezetes a könyvtárában talált kéziratokról; Steingaden, Polting, Rottenbuch, etc.

országuton az apostolok sirjához költöző számtalan zarándoknak határtalan vendégszeretetet nyújtottak. Hányszor nem járatta végig Erzsébet szemeit Tirol fenséges hegyláncolatán, mely mögött a katolikus sziv örömtelten Rómát és Olaszországot sejti! Ő szerezte tudtán kivül e szép helyeknek azon tiszteletet, melyben azután részesültek; mert ő fakasztotta imádságai által ezen hegy aljánál ama gyógyerővel biró sok forrást, melyek vízben annyira bővelkednek, hogy még a legforróbb nyári napokban sem apadnak ki. E helyre, mely akkor családja pártfogásából az Istenébe ment át, hozta el Erzsébet házas-élete egyik édes emlékét, melyet szive egyszerüségében lelke új jegyesének ajánlott fel, t. i. menyekzői ruháját, azon öltönyt, melyet szeretett Lajosával való egybekelése napján viselt. Letette azt az oltárra, s e mellett a szerzeteseknek egy, a kínszenvedés szerszámaiból ereklyéket tartalmazó kis ezüst keresztet, ereklye-tartót, melyet mindig magával vitt, és más becses tárgyakat adott. Csak néhány év fog még elmulni, és e fiatal özvegy neve, kit áldozata bemutatása végett szegény zarándokné alakjában láttak ezen épülő szentélybe jönni, az egész keresztény világot elárasztja dicsőségével, és az Isten helytartójának keze azt az égbe átirja. Lehet-e így csodálkoznunk, hogy e szent nő adományai, melyek oly sok tekíntetnél fogva e sz. hely sajátjai voltak, azonnal megbecsülhetlen ereklyék lettek, és még ma is, az idők zivatarai és sötétsége dacára, az egyszerü hivő néptől vallásos szeretettel tiszteltetnek és csókoltatnak?[1])

---

[1]) Az andechsi zárda, midőn a szerzetes-javak 1806-ban Miksa bajor király alatt világi kezekre jutottak, egy zsidónak adatott el! Az egyház azonban és az ereklyék kincse megtartatott: Erzsébet menyekzői ruhája most a három csodálatos ostyának takaróúl szolgál. Az év nagyobb ünnepein sok bucsús nép gyűl oda; a közellevő falvakból szent énekek közt jönnek oda körmenetileg. Andechs 8 mérföldre fekszik Münchentől, közel a szép Staremberg tavához; a magaslatról, melyen az egyház áll, a tiroli havasok egész láncolatát lehet látni. Nemetországnak kevés helye vagyon, mely a katolikus utas látogatására ennél méltóbb volna. Mindazok, kik oda mehetnek, kéretnek e könyv szerzőjéről megemlékezni.

XXI. FEJEZET.

Mikép jutott a kedves sz. Erzsébet férje testének birtokába, s miképen temettetett ez el Reynhartsbrunnban.

Benedicti vos Domino, qui fecistis misericordiam hanc cum Domino vestro Saul, et sepelistis eum. II. Reg. 2, 5.
Requiem tibi dabit Dominus semper, et implebit splendoribus animam tuam, et ossa tua liberabit.
Isaj. 58, 11.

Alig jött Erzsébet ismét vissza Bottensteinba, már is a püspök egy hirnök által Bambergbe magához hivatá, hogy férje földi maradványait átvegye, melyeket a keresztes-háboruból visszatérő thüringiai lovagok magokkal hoztak;[1]) mert, mint láttuk, utitársaitól Otrantóban temettetett el, kik azután fogadásukat teljesítendők, ismét útnak indúltak Sziria felé. Többen közölök, kik Jeruzsálemig mehettek, imádkoztak, s áldozatokat tettek érte,[2]) mire halálos ágyán kérte is, s midőn zarándoklásukból visszatértek, ismét Otrantón mentek keresztül, hogy fejedelmök porhüvelyét magokkal elhozhassák. Midőn kiásták, a csontokat hófehéreknek találták, mi ezen korban a szentül megőrzött házassági hüség jele volt.[3]) Egy drága koporsóba zárván e kedvelt maradványokat, egy lóra tették, s így indúltak útnak hazájok felé. A koporsó előtt, önnön ahítatosságuk és urokhoz való radaszkodá-

[1]) Ecce subito venit nuncius episcopi. Theod. v. 2.

[2]) Némely történész annyira ment, hogy azt állítá, miszerint ünnepe tartatott meg akkor, minthogy szentsége már számtalan csoda által nyilvánúlt. Kesa, Chron. Manuscr. citat. apud Wadding. Ann. Minor, II., 166. — Script. rer. Hung. I. 149.

[3]) Apparuerunt ossa candida super nivem. Theod. l. c. — Das bedeut das er sein Ee recht gehalten hat. Pass. p. 61. — Teste kifőzetett, hogy a hús a csontoktól elváljék, mely szokás azután VIII. Bonifác pápától eltiltatott, kivévén azon esetet, ha a hitetlenek között múlnék ki valaki. Signius, de Reliquiis, c. 38.

suk jeleül, egy, drága kövekkel kirakott nagy ezüst keresztet vitettek.[1]) Minden városban, melyben az éjt töltendők megszálltak, a koporsót az egyházba tevék, mely mellett szerzetesek vagy más jámbor személyek, a halotti zsolozsma éneklése vagy más imádságok között, egész éjen át virasztottak, s mielőtt másnapon a helyet elhagyták volna, misét mondattak, s bemutatták áldozatukat. Ha a templom székes vagy szerzetesi volt, legalább a posztót, melylyel a koporsó le volt takarva, hagyták ottan, hogy ára a kimúlt lelkeért mondandó sz. misére adassék.[2])

Igy utaztak egész Olasz- és déli Németországon keresztül. Bambergtől bizonyos távolságra előre értesítették a püspököt közeledésökről, ki a hercegnét Bottensteinból azonnal magához hivatá. Minden rendelést megtett nemesei s udvari dignitáriusai között, hogy Erzsébet részökről részvevőleg fogadtassék, és hogy a jövő nap gyászszertartásai alatt mellette legyenek, attól tartván, hogy ereje elhagyandja.[3]) A püspök maga is azonnal a testület élére állott, követve papságától, a város minden zárdájának szerzeteseitől, a tanuló ifjuságtól és nagy népseregtől, melynek szava az áldozárok gyászdallamainak és a püspöki város harangjainak zugása közé vegyült. Több környékbeli gróf és nemes is csatlakozott a menethez, mely a testet a városba hozta, és egészen azon nevezetes székesegyházig vitte, melyben sz. Henrik császár és sz. Kunegunda[4]) testei el voltak temetve, az egész éjen által pedig a halotti zsolozsma mondatott.[5])

Másnapon Erzsébet a hű Ysentrude és Guta társaságában

---

[1]) Utpote Christianitatis cultores et sui domini fidelissimi amatores. Theod. l. c,

[2]) Quis unquam imperatorum vel principum, vel etiam sanctorum tales legitur habuisse exequias? u. ott.

[3]) Ut omnes nobiles et digniores in occursu funeris ejus assisterent lateri, et eam ne deficeret, confortarent. u. ott.

[4]) E székesegyház még most is létezik, és újabb időben a buzgó Lajos bajor király által eredeti szépségébe visszaállíttatott, elvitette a klassikus stylü oltárokat és ékítvényeket, s azokat, hol szükséges volt, az újabb kat. oskola müvei által helyettesítette; miből az következik, hogy ez Europában a római és byzanti építészetnek legtisztább és legtökéletesb emléke. (T. E.)

[5]) Rothe, p. 1731. Vita Rhyt. §. 30. Theod. l. c.

a szeretett hullához vezettetett: a koporsó kinyittatott, s férje maradványainak szemlélése neki megengedtetett.[1]) Mily fájdalom és öröm egyesült akkor szivében, — mond ezen jelenet egy jámbor elbeszélője, — csak az tudja, ki az emberek fiainak sziveiben olvas.[2]) Minden fájdalom, melyet szive, szerencsétlenségéről való értesülése első pillanatában érzett, most ismét felujúlt: hevesen vetette magát a csontokra, s csókolta azokat;[3]) könyei oly bőségben folytak alá, megindulása oly nagy volt, hogy a püspök, s a fájdalmas jelenetet szemlélő nemesek szükségesnek vélték, őt, megnyugtatása végett elvonni. De Erzsébet az Istenre gondolt, s minden ereje egyszerre visszatért.[4]) „Köszönöm neked, uram, mondá, hogy meghallgattad szolgálódat, és megadtad. mit oly hőn ohajtottam, kedvesem maradványait, kit te is szerettél, szemlélhetni. Hála neked, ki oly irgalomteljesen vigasztaltad levert s megszomorított lelkemet. Ő önnönmagát s én is áldoztam fel őt sz. földed megvédésére, és már nem akarok ezen áldozatra gondolni, jóllehet egész lelkemből szerettem őt. Te tudod, Istenem, mennyire szerettem e férjt, ki téged annyira szeretett; te tudod, hogy a világ minden öröménél többre becsültem jelenlétét, mely rám nézve gyönyörteljes volt. ha a te jóságod megengedte; te tudod, hogy vele kész lettem volna egész életemet nyomorban és szegénységben átélni, ajtóról ajtóra koldulva az egész világot bejárni, egyedül azért. hogy vele lehessek, ha te, oh Istenem, megengedted volna! Most elválok tőle, s magagamat egészen akaratodra hagyom, és ha fejem egy hajszálával válthatnám is vissza életét, nem tenném, ha te, oh Istenem, nem akarnád azt.[5])

---

[1]) Reserata sunt scrinia, et ossa revelata. Theod.

[2]) Quid tunc doloris et amoris in corde ejus fuerit, solus poterit scire is, qui novit corda omnium filiorum hominum. Ibid.

[3]) Renovatus est dolor, commota sunt viscera, contremuerunt ossa... Theod. Le P. Apol. 338.

[4]) Memor Dei, resumpto spiritu, dixit . . . Theod. l. c.

[5]) Sire, je te rends graces de ce que j'ay esté a recevoir les os de mon doulz homme, et tu as daignié conforter cette chetive. Sire, tu sces que je aymoie moult cestui qui t'aymoit. Jean Lefévre, l. XLVI, c. 25. – Gratias tibi ago, Dominé, quod ancillae tuae, ingens quod habui desiderium in aspectu ossium dilecti mei *viré dilecti tui*, adimplere... Ipsum tibi a semet-

Ez volt a legyőzött természet utolsó panaszkiáltása, ez volt e 20 éves szivben a mennyország szeretetének igája alatt haldokló földi érzelmek utolsó sohaja.

Ezt mondva letörlötte könyeit, melyek árként omlottak szemeiből [1]), s kiment a templomból, és egy, avval összeköttetésben levő virányos kertben leült [2]), hol a nemeseket, kik férje testét visszahozták, magához jönni kérette. Midőn feléje közeledtek, irántok tiszteletét tanusítandó, felállott, de azután nem érezvén magát állásra elég erősnek, kérte, hogy melléje üljenek.[3]) Sokáig szólott azután velök szokott szelídséggel; az Isten és Jézus Krisztus sz. nevében kérte, hogy szegény gyermekei védői s gyámai legyenek, elbeszélte a kegyetlen s méltatlan bánásmódot, melyben azok úgy, mint maga, Henrik és Konrád herceg ek részéről részesültek, és a nyomort, melyet Eisenachban türniök kellett. A püspök erősítette unokahuga szavait, s értekezett azután a lovagokkal részletesen az eszközökről, melyek által a fejedelmök özvegyén s árváin elkövetett igaztalanságok jóvá tétethetnek. A zarándokok, midőn a fiatal fejedelmen elkövetett méltatlanságokat hallák, élénk ingerültségre gerjedtek, s kijelenték, hogy őt ismerendik el mindenkor urnéjoknak s fejedelemnéjöknek, s hogy készek őt bár ki és mi ellen védeni.[4]) Élökre állott a nemes hü Varila, annak fia, ki 16

---

ipso et a me in subsidium terrae tuae sanctae oblatum non invideo, licet eum dilexerim ex corde. Tu scis, Deus, quod *ipsum te amantem multum amaverum*, quod ejus desiderabilem praesentiam, mihi gratiasimam, omnibus hujus mundi deliciis et gaudiis anteferrem, si ipsum mihi tua benignitas concessisset. Optaremque omni tempore vitae meae cum eo vivere tali conditione *ut cum eo ipso paupere per totum mundum ostiatim paupercula mendicarem*, dummodo ejus frui contubernio de tuo beneplacito licuisset. Nunc vero ipsum et me tuae voluntatis dispositioni committo. Nec enim, etiam si possem, eum ad vitam revocare minimo mei capitis capillo, praeter tuum beneplacitum vellem. Theod. l. c. — Ugyanez olasz nyelven olvasható a florenci medici könyvtár kézirataiban. Plut. XXVII. Cod. I. n. 18.—Továbbá majdnem szóról szóra a négy tiszteléthölgy vallomásában és más forrásokban is található.

[1]) Repressis lacrymarum fluminibus conticuit. Theod. l. c.

[2]) In quodam pratello consedit. Ibid. Rothe p. 1731.

[3]) Reverenter et humiliter assurexit... Assidere sibi faciens... Wan sy vormuchte nicht zcu stehene... Ibid.

[4]) Utpote dominae suae. Theod. l. c. Vit. Rhyt. § 30. Rothe.

évvel előbb a magy. királyok palotájába jött Erzsébetért, azon hercegnéért, kit most elárúlt s elnyomott özvegynek látott; kétségkivűl eszébe jött az eskü, melylyel atyjának, Endre királynak, megfogadta, hogy lánya fölött őrködni fog. Ő és harcosai fölkérték a püspököt, hogy bízza rájok e szerencsétlen nemes családot, melyet fejedelmök földi maradványaival egyszerre Thüringiába akartak visszavinni, s esküvel igérték, hogy teljes elégtételt szerzendnek neki. A püspök tehát, bizva igéreteikben, és azon jó hirben, melyben mint bátor lovagok állottak, rájok bizta azt, kinek védőivé ajánlkoztak; úgy látszik azonban, hogy a második férjhez menetelt illető tervét még ez alkalommal nem közölte velök. Miután a meghołt lelkéért ünnepélyes sz. misét tartott, és vendégeinek Bambergben tett költségeit nagylelküen kifizette, elbucsúzott tőlök, valamint a hercegnétől s gyermekeitől is. A gyászmenet tehát útnak indúlt Reynhartsbrunn felé, hová az ahítatos Lajos temettetni kivánkozott.[1])

A szeretett fejedelem hullája elhozatalának hire egész Thüringiában elterjedt, és az egész tájt élénk mozgásba hozta. Nem csak Zsófia fejedelemné, Lajos anyja, és fivérei, Henrik és Lajos, siettek Reynhartsbrunnba annak elfogadására, hanem a grófok s lovagok, az egész nemesség, de kivált a szegény nép, melyet oly erélyesen pártolt és szeretett. Végtelen sokaság, gazdag és szegény, polgár és földmivelő, férfi és nő [2]) gyűlt Reynhartsbrunnba, utolsó tisztét teljesiteni az iránt, kit kevéssel előbb láttak elutazni Isten dicsőségeért a halált idegen éghajlat alatt keresni, melyet oly gyorsan feltalált. De sokan más indokokból is mentek oda: azon igen természetes vágy, láthatni a keresztes vitézeket, kik az út veszedelmeit túlélték, odavonta mindazokat, kik rokonokat vagy barátokat birtak azok között, végre az érdek Erzsébet iránt, mert nem mindenütt méltatott oly kevés figyelemre, mint Eisenachban, szerencsétlensége és kiüzetésének hire, mely a tartományokat befutotta; a vágy, tudni, mi leszen ezen védelem nélküli fiatal nő jövendő sorsa, sok ahítatos

---

[1]) Reggel, miután hajnali misét hallgattak, utaztak el. Rothe, 1731.

[2]) Occurrerunt comites et nobiles milites et de civitatibus, oppidis et villis, divites et pauperes, utriusque sexus innumera multitudo. Theod.

és szánalomteljes lelket vont oda.[1]) Sok püspök és apát jelent meg, tiszteletét az egyház és sz. sír nemes bajnoka iránt tanusítandó. Ugyanazon szerzetesekre, kiktől oly gyöngéd szeretettel s oly gyorsan valósúlt sejtelmekkel bucsúzott el, szállt most a szomorú tiszt, megadni neki az utolsó tiszteletet, melyet az egyház engedelmes fiai iránt tanusít. Ezek, nagyszámu világi papságtól és az egész néptől kisérve, zsoltár és a sirás által gyakran megszakított más énekek zengedezése között, a testnek eléje mentek.[2]) A halotti szertartás a zárda egyházában tartatott a két hercegné és két fiatal herceg jelenlétében, kiket a közös, egyenlőleg őszinte fájdalom, Lajos ravatala előtt egymással kibékített. A több napig tartó gyászünnepély alatt az egyházi szertartások egész fönsége fejtetett ki; a nép gyásza és fájdalom-könyei új, és a többi között legszebb ékessége volt a gyászünnepélynek. Az egyháznak tett bőkezű adakozások,[3]) a nép között oly bőven kiosztott alamizsnák utoljára tisztelegtek most annak, ki annyira szerette a népet és tisztelte az egyházat. Csontjai egy szekrénybe helyezve, egy kővágányba tétettek, mely akként volt rendezve, hogy a hivek tekinteteinek mindenkor ki legyen téve, minthogy koronkint sok zarándoktól látogattattak. A nép szeretete, és a szerzetesek háladatossága „szent“ melléknevet adott neki, mely alatt a történelemben ismeretes, mely tettet a sirjánál, és közbenjárására történt számtalan csodás gyógyulás igazolt is,[4]) minek következése az volt, hogy majd 3 századon keresztül a nép tiszteletének tárgya volt, mely azonban az egyháztól sohasem volt helyben hagyva. 1525-ben

[1]) Und ouch erfuren die mere — Wie es umb frau Elisabeth were ... — Und was man mit ir wold tun... Vita Rhyt. f. 30.

[2]) Cum lacrymosis modulationibus. Theod. l. c.

[3]) Henrik fejedelem a szerzeteseknek, a gyászünnepély megtartásáért Luthersborn mellett, 10 hold földet adományozott. Justi, Vorzeit 1823. p. 286.

[4]) Ezen fejedelem kéziratban levő életrajzában, mely Berthold házipap által iratott, és a gothai könyvtárban található, a csodák hosszú sora számláltatik elő, melyeket a hagyomány neki tulajdonított, s melyek közől az utolsók a XV. században történtek. Találtatnak még ott tiszteletére mondott hymnusok és imák, melyek közől kettő a toldalékban a VIII. szám alatt látható.

a protestans hitujítók által fölizgatott parasztok kirabolták a reinhartsbrunni apátságot, megfertőztették a sirokat, kiragadták nevezetesen Lajos herceg csontjait koporsójából, és játékot üzvén, egymás fejéhez verték sz. maradványait. [1]) Ma a kat. utas még láthatja összetört sirkövét, egy, már nem kat. templom falához támasztva. Egy ily nemes emlék utolsó maradványának szemléleténél meg nem tartoztathatja magát az ember, hogy meg ne indúljon emlékére, és ne tisztelje azt, kit, ha az egyház nem számított is szentei közé, de legalább egy szent nőnek méltó férje volt.[2])

XXII. FEJEZET.

Mikép bánta meg hűtlenségét Henrik herceg a thüringiai lovagok erélyes fellépése következtében, és mily elégtételt nyert a kedves sz. Erzsébet.

> Aperi os tuum muto, et causis omnium filiorum qui pertranseunt; aperi os tuum, decerne quod iustum est, judica inopem et pauperem.
> Prov. 31, 8. 9.

A gyászünnepély végével Varila úr az Erzsébet körül levő keresztes vitézeknek azonnal visszaidézte emlékezetökbe az igéretet, melyet a bambergi püspöknek tettek, unokahugát illetőleg. Félrevonúltak tehát e fölött egymással határozni: „Most hiven meg kell tartanunk, — mondá Rudolf, — az igéretet, melyet fejedelmünknek s úrnőnknek, ki már annyi nyomort állott ki, tettünk; ellenkező esetben nagyon félek, hogy a pokol örök tüzére teendjük magunkat méltókká.“ [3]) Mindnyájan megértették e nyelvet, mert azon korban a legvitézebb harcos sem tartá szégyennek, a földi élet kötelmei teljesítésében a jövendő élet gondolatától vezettetni. Közös szavazattal elhatá-

---

[1]) Justi, Vorzeit. 1838-ról p. 378.

[2]) L. a toldalék VI. számát, hol a reynhartsbrunni zárdáról és annak jelenlegi állapotáról vagyon szó.

[3]) Ich furcht wir verdienen die ewigen hel an ir. Pass. f. 61.

rozták tehát, hogy Henrik hercegnél és fivérénél erélyes óvást teendnek, s e terhes küldöttséggel különösen négy lovagot biztak meg, kiknek neveik, a történetiró állítása szerint, örök dicsőségre méltók.[1]) Első volt a főpohárnok, Varila, ki, minthogy a többieknél nagyobb ékesszólási tehetséggel birt, és elődei által a hercegnével szorosb összeköttetésben volt, a többiek nevében szót emelt;[2]) vele voltak még Berstetten Ludolf Herba Hartwig és Varila Gauthier, Rudolf rokona.[3]) Ezektől, körülvéve, a lovagok mindnyájan az ifju hercegekhez mentek, kiket anyjok társaságában találtak. Varila úr Henrik herceghez a következő szavakat intézte, melyek méltán irattak az ország évkönyveibe, hogy gondosan föntartassanak:[4])

„Uram! barátim és hübéreseid, kik itt jelen vagynak, felszólítottak, hogy nevökben szót intézzek hozzád. Frankoniában s Thüringiában rád nézve oly kárhozandó dolgok estek értésünkre, hogy egészen meg voltunk semmisítve, és pirulva kelle hallanunk, hogy hazánkban és hercegeink között annyi istentelenség s hütlenség találkozott, s hogy épen ök feledkeztek meg annyira minden becsületérzésről.[5]) Ifjú fejedelem! mit tettél, s ki adott ily tanácsot? Mi! te kalandorné[6]) gyanánt üzted ki váraid- s városaidból fivéred nejét, a szegény megszomorított öz-

[1]) Haec sunt eorum nomina celebri semper memoria retinenda, Theodor. V. 8.

[2]) Rothe p. 1733.

[3]) Staedtler M. azon véleményben vagyon, hogy e Gaulthier nem más mint Rudolf atyja, ki Erzsébetet Magyarországból ide hozta. Állítja továbbá, hogy e két lovag a Vargel-Schenk családhoz tartozott. (T. E.)

[4]) Lehetetlen e beszédet oly képzeletszüleménynek tekínteni, minőkkel a régi és a renaissance irói elbeszéléseiket fölcifrázzák; mert három egymástól különböző forrásban találjuk majd szóról szóra u. mint thüringiai Theodorikban, Rothe thüringiai krónikájában 1733. l. és a Vita Rhytm.-ban. Ezek közől Rothe müve a legterjedelmesebb és legnevezetesb, mint mely nem csak a sz. életét hanem az ország történetének egy részét is tartalmazza; ezt összevetve a másik kettővel betűről betűre idéztük; ugyanazt fogadta el Raumer M. is a Hohenstaufok cimű müvében k. III k.581, l. hol hitelességét meggyőzőleg kimutatja.

[5]) Operuit confusio vultus nostros pro eo quod talis vitae inhonestas et impietas est inventa... Eia! mi Domine! quid fecisti?... Theod. l. c.

[6]) Tamquam turpem. u. ott.

vegyet, egy hatalmas király lányát, kit ellenkezőleg tisztelni s gyámolítani tartoztál volna. Önnön jó híred rovására nyomorba sújtottad öt, és megengedted, hogy koldusné gyanánt az utczákon tévelyegjen. Míg fivéred életét áldozta föl Isten szeretetéért, addig te kisded árváit, kiket védeni és egy hü gyám szeretetével s odaadásával nevelni tartoztál volna, kegyetlenül eltaszítod magadtól, s kényszeríted még anyjoktól is megválni, hogy vele együtt éhen meg ne haljanak.[1]) Ez a te testvéri kegyeleted? erre oktatott fivéred, azon erényes fejedelem, ki még utolsó jobbágyával sem cselekedett volna így?[2]) Nem! egy durva paraszt sem lehet oly álnok a magához hasonlók iránt,[3]) és te, herceg, ilyen voltál fivéred iránt, míg ö az Isten szeretetéért a halált kereste! Miként bírhatjuk magunkat jövendöben hüségedre és becsületérzésedre? Tudod azonban, hogy mint lovag, az özvegyeket és árvákat védeni tartozol, és mégis te nyomod el fivéred árváit és özvegyét! Öszintén mondom, ez boszúért kiált az Istenhez.“[4])

Zsófia, a hercegné, hallván ezen, fiához intézett s nagyon is érdemelt szemrehányást, könyekbe olvadott. A fiatal herceg zavarodásában és szégyenében lecsüggeszté fejét minden felelet nélkül,[5]) a főpohárnok pedig folytatá: „Uram! mit féltél egy szegény beteg,[6]) elhagyott és reményfosztott nötöl, kinek sem barátjai, sem összeköttetése az országban nincsenek? Mit tett volna neked e sz. erényes hölgy, ha váraid úrnője marad is? Minö hírben leszünk most más országokban? Mily szégyen! pirúlok rá gondolni.[7]) Tudjad, hogy vétkeztél Isten ellen, hogy egész Thüringiát gyalázattal illetted, hogy saját és nemes házad hirét lábbal tapodtad,[8]) és félek valóban, hogy az Isten haragja ne-

[1]) A matre propter inopiam separari et elongari oportuit. Ibid.

[2]) Wo waz uwir brudirliche truwe? diz had uch uwir brudir seligir nicht gelart... Rothe. l. c.

[3]) Ein grober pawer wolt das nicht pflegen... Vita Rhyt. l. c.

[4]) Aus der munde ich dyses sprech... — Es spricht Got in deme hymmel an. Ibid.

[5]) Slug daz houbit nedir. Rothe. l. c.

[6]) An der kranckin verlassener betrubetin frowin. Rothe.

[7]) Phi der schande... Rothe l. c. Ich scheme mich des nu ze reden. Vita Rhyt. l. c.

[8]) Deum irritasti, personam tuam inhonorasti. Thuringiam confudisti, famam tuam minuisti. Theod. l. c. — Rothe etc.

hezülend ez országra, ha nem teendesz bünbánatot, és nem engeszteled meg e szent nöt, és vissza nem térítesz fivéred fiainak mindent, mit tölök elraboltál." [1])

A nemes lovagtól annyi bátorsággal kiejtett ezen szavak a jelenlevöket nem kevéssé lepték meg; de az Isten fel tudá használni azon sziv megindítására, melyhez az igazság és szánalom érzete már régóta nem juthatott.[2]) A fiatal herceg, ki eddig némán állott, egyszerre könyekre fakadt, és sirt sokáig minden felelet nélkül,[3]) azután mondá: „Öszintén bánom azt, mit tettem, s nem fogok hallgatni többé azokra, kik ezt tanácsolták; legyetek ismét bizalommal és barátsággal irántam; szivesen teszek mindent, mit Erzsébet növérem kiván tölem, és azért teljes hatalmat adok nektek életemmel s javaimmal rendelkezni."[4]) Mire Varila úr felelé: „Jól vagyon így,[5]) ez az egyedüli eszköz az Isten haragja eltávolítására." Henrik azonban meg nem tartoztathatá magát, hogy halkan hozzá ne mondja még: „Ha Erzsébet növérem egész Németországot birná is, mi sem maradna meg neki, mert Isten szeretetéért az egészet odaadná." [6]) Varila, harcostársaival azonnal elment most Erzsébethez, föllépésök sikerét közölni vele, s értésére adni, hogy sógora mindenképen kibékülni s minden áron eleget tenni kiván: s midön szólni kezdtek a föltételekröl, melyeket Henriknek tennie kell, fölkiáltott: „Nem kellenek várai, sem városai; nem kivánok töle semmit, mi akadályt vagy szórakozottságot okozhatna; hanem hálára kötelezne sógorom, ha jegyhozományomért, mely ugy is illet, adna valamit, miböl a költségeket fedezhetném, melyeket meghólt szeretett férjem és saját magam üdveért tenni akarok." [7]) A

[1]) Terjedelmesben adtuk e szóváltást, hogy megmutassuk minő volt a keresztény nemesség szolgasága azon századokban, melyeket a királyság és demokratia irói feudalis barbarságnak neveznek. Bizonyára sokban különbözik attól, melyben Villeroy tábornok a gyermek XV. Lajosnak ablaka alatt összegyűlt népre mutatva azt mondá: „Uram, ezek mindnyájan tieid.

[2]) Mirabantur quod tam audacter ad principem vir constantissimus oquebatur: sed vere merito probata virtus corripit insipientes Theod. l. c.

[3]) Resolutus in lacrymas multum flevit. Theod. Rothe. l. c.

[4]) Rothe. l. c.

[5]) Das ist recht, Rothe.

[6]) Sy gaeb es all hyn umb Gottes willen. Passional. f. 61.

[7]) Castra, civitates et oppida quibus implicari et distrahi oportet nolo.

lovagok fölkeresvén Henriket, azonnal Erzsébethez vezették, ki anyja és fivére, Konrád, kiséretében eljött, s midőn meglátta, minden okozott roszért bocsánatot kért tőle; kivallotta előtte lelkiismerete furdalásait, s igérte, hogy hiven eleget teend neki; kéréséhez még Zsófiáé és Konrádé is járúltak. Erzsébet minden felelet helyett sógora karjaiba borúlva sirni kezdett.[1]) A két fivér és Zsófia hercegné könyei az övei közé vegyűltek; az érc-mellü harcosok sem tartoztathaták meg magokat a megindulástól e megható jelenet szemléleténél, s azon szelíd kegyeletteljes fejedelem emlékénél, ki ezen család közös köteléke volt, kit azonban visszaszerezhetlenül elvesztettek.[2])

Gyermekei jogai is biztosítattak, nevezetesen a fiatal országos gróf Arminéi, ki mint elsőszülött, Thüringia és Hassia fejedelemségek törvényes örököse volt, melyek kormánya azonban kiskorúsága alatt idősb nagybátyja, Henrik, kezeiben maradt. Ezen rendelvények megerősítése után a lovagok tulajdon váraikba visszatérendök, elbúcsuztak, Erzsébet pedig és gyermekei, Zsófia és a fiatal hercegek társaságában útnak indúltak Wartburg felé, melyből oly méltatlanul kiüzettek.[3])

Nem csak a bambergi püspök és thüringiai keresztesek karolták föl a fiatal és szent életü özvegy ügyét. Déli-Némethon egyik legbátrabb s legnevezetesebb hercege, Bussvarg Konrád, a hires szent-galli monostor apátja, minden erejét arra fordította, hogy Erzsébetet jogaiba visszahelyezze. Ezen főapátság évkönyvei úgy adják elő a dolgot, hogy a főapát ezt bizonyos egyezkedés nyomán tette, mely köztük létezett, s mely szerint ő igéretet tett neki, hogy ügynöke leend e földön azon föltétel alatt, ha ő majd szószólója leend Isten előtt.[4])

Verum pro his, quae mihi jure debentur, respectu dotis, peto exhiberi de gratia fratris mei, quibus uti, habere et expendere ad votum libere mihi liceat pro salute dilecti mei defuncti, et propria. Theod. l. c.

[1]) Unde nam sy gutlichin an synen arm unde do begonde dy selygen frowe alzo bitterlichin zu weynen.. Rothe. 1734.

[2]) Rothe p. 1736. — Justi, Vorzeit 1823-ról p. 269.

[3]) Az 1228. év végén vagy 1229-ik elején.

[4]) Ild. v. Arx, Geschichte von S. Gall. I, 351. ex Christ. Kuchmeister, in Casibus S. Galli.

XXIII. FEJEZET.

Miként mondott le a kedves sz. Erzsébet a világi életről, s miként vette föl, miután Marburgba visszavonált, a dicső sz. Ferenc öltönyét.

Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitae meae: ut videam voluptatem Domini.. Quoniam abscondit me in tabernaculo suo. Ps. 26, 7, 8, 9.

Pro Francisci chordula,
Mantello, tunicula,
Purpuram deposuit.
Régi ének sz. Erzsébetről.
Missel ferencrenditől.

Henrik herceg hü volt adott szavához, s míg Erzsébet nála maradt, mindenkor igyekezett az előbb okozott méltatlanságokat szeretet- és figyelemteljes magaviselete által vele elfeledtetni. Rangját illető minden tiszteletet tanúsítatott iránta, és teljes szabadságot hagyott neki ahítatossági gyakorlatai és szeretetmüvei végrehajtásában,[1]) melyeket Erzsébet régi buzgóságával ismét folytatott. E korba tartozik szintén a Mária Magdolnáról nevezett gothai kóroda alapítása, melynek eszméjével már férje életében foglalkozott, s most, miután országába ismét visszatért, végrehajtott.[2]) Mint előbb, úgy most is a szegények iránti szeretet foglalta el élete mindazon idejét, mely az imádságon s szemlélődésen kivül még szabad volt. Özvegysége következtében fölszabadítva lévén a kötelezettség alól, melynél fogva nyilvános ünnepélyeken meg kelle jelennie, egyenlőképen minden alkalmat kerülte, mely társas körökbe vagy az udvar vigalmaiba vonhatta volna, mert tudta, hogy ezek gyakran csak szegények elnyomásának és a szerencsétlenek nehéz munkáinak

[1]) Theod. l. V. c. 10. Rothe p. 1734.

[2]) Ezen kóroda Gothában a Briel téren állott. Paullini. Ann. Isen, p. 38. Sagittarius, in memorab. Gothan. p. 7.

gyümölcsei. A világ hatalmasai gőgjénél többre becsülte az Isten szegény népe megaláztatását,[1]) és ehhez, mennyire tehette, önkénytes szegénység által hasonló lenni igyekezett. A lecke, melyet ily életmód a mindennapi lelkeknek adott, sokkal szigorúbb volt, hogysem föl ne ébreszsze újra az udvaroncok és méltatlan lovagok vakmerőségét, melylyel Erzsébet gyermekségét és özvegysége első éveit már annyira megkeserítették. Hogy a gazdagságok és gyönyörök Erzsébet általi megvettetéseért, melyeket ők mindennél többre becsültek, magokat megboszúlják, iránta tanusítottak megvetést. Méltóságukon alólinak tartották vele beszélni, s a véletlen találkozást is megszégyenítésére használták fel; fenhangon esztelennek és balgának nevezék.[2]) E gyaláztatásokat azonban oly boldogsággal türte, lelke nyugalma s boldog lemondása annyira tükrözött arcán, hogy végre azon szemrehányásra is vetemedtek, miszerint meghalt férjéről már elfeledkezvén, hozzá nem illő örömnek engedi át magát. A boldogtalanok, mond egy azon korbeli iró, nem tudták, hogy azon nyugalmat birja, mely nem adatik a gonoszaknak.[3]) Maga Zsófia is látszott e rágalmaknak hitelt adni, és nyilván tanusítá menye iránt e fölötti neheztelését és csodálkozását; de Erzsébet nem gondolt vele, mert az Úr, ki mindene volt, olvasott szivében.[4])

Más részről azonban, a jámbor és igazán bölcs lelkek, kik előtt ismeretes volt, becsülték és csodálták alázatosságát. A többi közt ezen korban részesült egy keresztény lélekre nézve legkedvesebb bátorítatásban, és egy félreismert nőre nézve leghatalmasb pártfogásban. A sz. széktől, mely már akkor a gyöngék- és üldözöttekre nézve biztos menedék volt, atyai s baráti

---

[1]) De praeda et exactione pauperum, quae saepius in curiis principum fiunt, noluit victum habere. Dict. IV. Ancill. 2028. Cognoscens...fastus principum. et divitum de incommodis oppressionibus pauperum plerumque provenire, subduxit se, diligens magis affligi cum populo Dei et inter populare computari, quam regalibus divitiis interesse. Theod. l. c,

[2]) Nec alloqui nec videre eam curarent. Dict. IV. Ancill. p. 2022.... Insultabant autem et infamabant eam multiplititer, insanam et fatuam dicentes. Theod. c. 10.

[3]) Quod oblita mortis mariti gauderet, cum lugendum illi foret magis, ignorantes miseri, eam habere gaudium quod non datur impiis. Ibid.

[4]) Passional. f. 61.

szózat jött gyámolitására és tiszteletére. Ugyanazon Ugolin bibornok, ki közbenjáró volt a hercegné és assziszi sz. Ferenc között, midőn mint pápa, IX. Gergely név alatt, nyomoráról és Isten akaratához tántoríthatlan hűségéről értesült, több levelet intézett hozzá, melyekben az apostoli vigasz minden nemével elhalmozta. A szentek példái és az örök élet igérete által bátorította s intette, hogy önmegtartoztatásában s türelmében állhatatos legyen, s egész bizalmát ő benne helyezze, ki, míg él, el nem hagyja, hanem mindenkor lányának fogja tekínteni, kinek javait s személyét különös pártfogásába fogadta.[1]) Ugyanakkor kiváltságot adott neki egy templomra s temetőre, sz. Mária Magdolnáról nevezett gothai kórodája számára.[2]) E gyöngéden őrködő atya végre parancsot adott marburgi Konrádnak, ki már előbb apostoli tekíntélylyel volt felruházva Németországban, ki is akkor épen Thüringiába vala visszatérendő, hogy átalában mindenki, de különösen, mit eddig még nem tőn, Erzsébet hercegné lelkiigazgatásával foglalkozzék, és védje mindazok ellen, kik üldözni merészlik.[3]) Vagy a kereszténység közös atyjának ez intései adtak lelkületének új röptöt, vagy az Isten kegyelme szivére való csodás befolyásának engedett, midőn egy tökélyesb és Istennel szorosb kapcsolatban álló élet hő ohaja támadt lelkében. Jóllehet már előbb lehetőleg kivetkezett rangjából, fényüzéséből és örömeiből, de ez még nem volt elég buzgalmának, lelke még sok részről érínkezésben volt a világgal, s e világ bántotta őt.[4]) Miután hosszasan elmélkedett mindazon életnemekről, melyekben Isten előtt kedvesek lehetünk; miután sokáig habozott az akkor létező különféle szerzetes rendek s a magános, elzárt élet között: a dicső assziszi szeráfnak, kinek már előbb

---

[1]) Verum in tribulationibus suis post Deum consolatorem habuit Dominum papam, Gregorium nonum, qui paterne ac benigne scriptis atque epistolis suis eam confortabat. Dict. IV. Ancill. p. 2022. Sé non deserturum eam, quod viveret, sed ut filiam, cum omnibus quae possideret, suae vindicatam defensioni habiturum. Wadding, Ann. Minor. t. II. p. 288. Theod. l. c.

[2]) Az erre vonatkozó bulla Sagittariusnál olvasható. Hist. Goth. p. 234

[3]) Ep. Conrad Marb. ad Papam, p. 109, 110.

[4]) Ir was in der werlde we. Cod. Argent. p. 200.

mint harmadrendi vezeklő, lánya volt, emléke és példája támadt föl lelkében; ennek hősiességét és Isten s a szegénység iránti szeretetét ő is érezte magában, s elhatározta, hogy eredeti szigorában alkalmazandja magát annak szabályaihoz, és hogy az ő és buzgó tanítványai példája szerint, minden vagyonáról lemondva, ajtóról ajtóra koldulandja az életre szükségeseket.[1]) Szándokát Konráddal is közölte, s kérte alázatosan beleegyezését. De a bölcs lelkiigazgató ingerülten félrevetette ezen eszmét, s szigoruan roszalta, meg lévén győződve, hogy neme és gyöngesége miatt oly életmód rá nézve lehetetlen.[2]) Erzsébet könyhullatás között élénken megmaradt kérése mellett, midőn azonban folytonosan ellenállott, e felkiáltással vált el tőle: „Jól vagyon, meglátja, tenni fogok valamit, mit ön meg nem tilthat."[3])

Látván végre, hogy ez alkalommal Konrád ellenállását le nem győzheti, más uton akart a buzgalomnak eleget tenni, mely lelkét emésztette. Az uralkodó Henrik, bármily véleménynyel volt is Erzsébet szokásai és eszméi iránt, külsőleg mégis mindig azon tisztelettel s hajlammal viseltetett iránta, melyet fivére hamvai előtt fogadott, s azért minden alkalommal tiszteletjelekkel halmozta, jóllehet az alázatos hercegné azokat mindenkor tehetsége szerint kerülni igyekezett. [4]) Miután körében egy évet körülbelül eltöltött, számítva e jó hajlandóságra, kérte Henriket, hogy oly lakhelyet jelöljön ki neki, hol egészen magára hagyatva, minden szórakozottság nélkül, ahitatossága- és szeretete gyakorlásának élhessen. Henrik tehát anyjával és fivérével közölvén a kivánságot, özvegyi nyugdíj fejében, a Hassiaban fekvő Marburg várost, a hozzátartozó javakkal s jövedelmekkel együtt, tulajdonúl neki adta. Áthatva a háladatosságtól sógora és napa iránt, mondá, hogy ez sokkal több, mint érdemelt, több mint elég

---

[1]) Trutinans in animo monasticam perfectionem.. praeelegit omnibus publicam mendicitatem, qua victui necessaria in nomine Domini peteret ostiatim. Theod. lib. VI. c. 1.

[2]) Indignanter et cum severitate eam repulit, humilitati et imbecillitati providens muliebri. Ibid.

[3]) Cum multis lacrymis poposcit... Hoc faciam, quod me non potestis prohibere. Conrad. Marb. Epist. p. 111.

[4]) Rothe p. 1734.

minden szüksége fedezésére. A tartomány-gróf még ezen fölül megigérte, hogy lakása első felszerelési költségeinek fedezésére 500 mark ezüstöt küld neki.[1])

Konrád azonban nem látszott ez intézkedést helyeselni, mert a pápának irt, hogy a fejedelemné akarata ellenére követte öt hazájába; [2]) határozottan azonban még sem ellenzette; Erzsébet tehát elhatározta most, miszerint Thüringiát legközelebb elhagyja, hogy lelkiatyjával elfoglalhassa azon várost, melynek az ő neve jövendőben oly szelíd vonzó hírt vala szerzendő.

Miután Marburgba ért, kinevezte, — mindenben Konrád utasítását követve, — a biztosokat és hivatalnokokat, kik nevében kormányozzanak; a város népe annyira vetekedett fiatal fejedelemnéje iránti tiszteletét kijelenteni, hogy alázatossága mélyen meg vala sebezve, és azonnal a Marburgtól egy órányi távolságra, a Lahm patak kies partján fekvő Wehrda faluba vonúlt vissza,[3]) hol egy elhagyott, romokban fekvő kunyhót választott lakásúl, hogy a falu szegény lakói közől senkinek se legyen terhére; mert új jobbágyai iránt ébredt föl már benne a gyöngéd gondosság.[4]) Hogy az idő viszontagságai ellen magát védhesse, egy lépcsőzet vagy kémény bolthajtása alá kelle vonúlnia, a nyilásokat, melyeken át a szél és nap behatott, zöld faágakkal kelle befednie. Önmaga készített ott magának, mint tehette, némi szegény táplálékot, hálát adva Istennek. E nyomorúlt hajlék azonban sem hideg sem meleg ellen nem védhette; kiváltképen károsan hatott szemeire a füst; de ő Istenre gondolva,

---

[1]) Daz sy sich darmede zcu rathe gesetze zcu deme erstin... Rothe. l. c. V. Rhyt. §. 32.

[2]) Me licet invitum secuta est Marburch. Ep, Conrad ad Pap. Társnői letéteményei szerint azonban Conrad rendeletére vonúlt Marburgba.

[3]) E falu még létezik, és protestans lakői között sz. Erzsébet emléke is fenvagyon. Mutogatnak egy, az általa lakott kunyhó helyére épített házat, mely 1834. egy Schutz nevű földmüvelő által foglaltatott el, s rózsás kerttel vétetett körül. E faluban a legszebb kilátási pont vagyon a Marburg környékén fekvő gyöngyörű mezőre.

[4]) Ne cuiquam esset oneri... Theod. l. VI. 2.

örömmel türte e sanyargatást.[1]) Ezen idő alatt építetett magának Marburgban, a „kisebb testvérek" (Fratres Minores) zárdája közelében, fa- és agyagból egy házacskát,[2]) hasonlót egy szegény ember kunyhójához, hogy ez által megmutassa az egész vilagnak, miszerint nem gazdag fejedelemné az, ki fővárosába jött lakni, hanem egy szegény szenvedő özvegy, ki ott az Úrnak teljes alázatosságban akar szolgálni; s midőn a keresztény önmegtagadás e palotája be volt végezve, odaszállott gyermekeivel s hű komornáival.

Ő azonban még jobban és tökéletesben akart a világgal minden összeköttetést megszakítani, és az Istennel szorosb és nyilvánosb viszonyba lépni. Mivel gyóntatóatyja állhatatosan megtagadta az engedélyt, hogy szent Ferenc szabályaihoz egész terjedelmökben alkalmazkodva, kenyerét, mint sz. Klára zárdalányai, koldúlja, mennyire tehette, legalább közelíteni akart ezen életmódhoz, mely előtte az evangeliumi tökéletesség példánya gyanánt tűnt fel. Láttuk, hogy még férje életében szent Ferenc harmadrendébe lépett; most azonban elhatárzá, hogy e társulatba való lépésnek visszavonhatlan és ünnepélyes jellemet adand; és jóllehet szent Ferenc családjának ezen ága még akkor nem tekíntetett tulajdonképeni szerzetes rendnek, ő mégis nyilvános fogadást akart tenni, mint a zárdában élő szerzetes nők, és ünnepélyesen megújítani a szüzeség, engedelmesség és tökélyes szegénység fogadalmait, mit szivében annyiszor tett.[3]) Igy tehát erejének mértéke szerint ő is vehetett részt a

---

[1]) Sub gradu cujusdam caminatae... Umbraculum ad solis objectum de frondosis lignis casae appodiatis faciens... Cibos quales habere poterat, ibidem parabat cum sua familiola... In omnibus gratias agens... solis ardorem ventorumque turbinosum insultum fumique molestiam, oculis ejus gravissimam in arcto loco miserabiliter quidem sed tamen cum gaudio sustinuit. Dict. IV. Anc. 2021.

[2]) Materia luti et lignorum domuncula humilis. Ibid.

[3]) Helyot, a szerzetes rendek története, VII. köt. 38 f. 290. l. E szerint Erzsébet volt az első szerzetesnő a 3-dik rendben, ki ünnepélyes fogadalmakat tett. Egyébiránt a rend csak későbben nyert tökéletes szerzetesi jellemet a három fogadalom és a zár fölvétele által. De ezen átalakulás idejére nézve kevésbbé egyezők a vélemények, Helyot VII. köt. XXX. f. meg vagyon vitatva. A 3-ik rend szerzetesnői mindig sz. Erzsébetet tisztelték

földi javak azon teljes megtagadásában, mely által a szeráfirend annyi századon keresztül az Isten fényes pártolását és a keresztény mindenség csodálkozását magára vonta. Konrád e határozatot helyeselte, azon kikötéssel, hogy a szegénységi fogadalom által semmiképen se mondjon le a jogról, mit tenni akart, jegyhozományával és Henriktől nyert javaival szabadon rendelkezhetni; mert ezeket neki magának fokonkint a szegények fölsegélésére, és férjéről maradt bizonyos adósságok törlesztésére kelle áldoznia.[1])

De lélekben ezekről is, mint minden más vagyonról és világi összeköttetésről le kellett mondania, bármily törvényszerüek lettek volna is. Hogy nem csak a világ, hanem önmaga fölött is arasson győzelmet, tudta a jámbor sz. Erzsébet, hogy többre vagyon szüksége, mint tulajdon akaratjára, mint sz. Ferenc vagy más szentek példájára, kik előtte ezen az uton haladtak; tudta ő, hogy a fölülről jövő kegyelem szükséges mindenek fölött, melyért öltönye fölvétele előtt több napig szokatlan buzgósággal könyörgött is. Elbeszélte barátnéjának Ysentrudnak; hogy szünet nélkül három adományt kért az Úrtól: 1-ször minden világiról tökéletes lemondást, azután hogy megvethesse az emberek méltatlanságait és rágalmait, és végre mindenek fölött gyermekei iránti túlságos szeretetének kisebbedését.[2]) Miután ezen szándokból sokáig imádkozott, túlvilági örömtől ragyogó arccal kereste föl társnéit, így szólván hozzájok: „Az Úr meg-

---

különös védszentjök gyanánt. és néhány gyülekezetök az ő nevét vette is föl; nevezetesen Franciaországban a forradalom előtt, és Német- s Csehországban még ma is azok, kik a betegek ápolásával foglalkoznak. A Franciaországban „szürke nénék" neve alatt ismeretes kórodai szerzetesnők mindnyájan sz. Ferenc 3-ik rendjéből valók. Helyot, VII. 301. — Még ma is létezik Lyonban Erzsébet lányainak egy zárdája, mely az idők viharaival dacolt, hol sok buzgó nő éli azon elrejtett ismeretlen életet, melynek példáját dicső védszentjökben látták.

[1]) Cum possessionibus etiam renuntiare vellet, retraxit eam pius et prudens magister, volens ut de his, quae ratione dotis habere poterat, et mariti solverentur debita et egenis eleemosyna largiretur, Theod. VI, 1. Wadding II. p. 208. Vita Rhyt. §, 32.

[2]) Ut puerorum dilectionem ei tolleret immoderatam... Deposition de Ysentrude, ap. Dict. IV. Ancill. p. 2022.

hallgatta kérésemet, íme a gazdagságokat és földi javakat, melyeket eddig szerettem, már csak sárnak tekintem.[1]) Mi az emberek rágalmait, a gonoszok hazudságait és a megvettetést illeti, melylyel bántanak, én azokra büszkének és boldognak érzem magamat. Szeretett kis gyermekeim, méhem gyümölcsei, kiket annyira szerettem, kiket annyi gyöngédséggel szorítottam keblemhez, még magok e kedves gyermekek is előttem, az Isten tanúm, idegenek. Ennek ajánlom föl, erre bízom őket, legyen meg az ő sz. akaratja mindenben. Már semmit, egyetlen teremtményt sem szeretek, nem szeretek mást, mint teremtőmet.[2])

E hősies szeretettől lángolva, Erzsébet már elkészítve hitte magát arra, hogy fogadalmait letegye, és fölvegye azon öltönyt, melyet sz. Ferenc és Klára, e dicső példák, szenteltek meg. „Ha találhatnék, — mondá, — még szegényebb öltönyt, mint Kláráé, azt venném föl, hogy megvigasztalnám magamat, miszerint rendjébe nem léphetek; de nem ismerek.[3]) E szertartásra azon kápolnát választotta, melyet a kisebb testvéreknek — Fratres minores — adott, és nagypénteket.[4]) E nap volt az, melyen Jézus mindentől megfosztva, irántunk való szeretetből a keresztre mezítelen feszítetett, és melyen az oltárok, úgy mint ő, díszöktől megfosztva, a hiveket a legfőbb áldozatokra emlékeztetik; e napon akart Erzsébet is, részéről mindenről lemondani, és minden köteléket megszakítani, mely őt még a földhöz kötötte, hogy annál könnyebben követhesse lelke jegyesét a szegénység és szeretet ösvényén.[5]) Tehát gyermekei, barátnéi és több ferencrendi szerzetes jelenlétében,[6]) e szent napon tette sz. kezeit az oltár meztelen kövére, hogy megesküdjék, miszerint lemond

[1]) Dominus audivit orationem meam. Et ecce omnes mundanae possessiones... In calumniis quoque hominum et detractionibus malignorum, meique contemptu gratulor et delector. Theod. VI, 3.

[2]) Ipsos etiam uteri mei dilectissimos parvulos, quos tenerrimo amplexu affectabam, jam velut alienos intueor, Deo teste; ipsi eos obtuli et commisi, ipse de eis ordinet, et impleat suae beneplacitum voluntatis .... Nullam creaturam sed solum omnium diligo Creatorem. Ibid.

[3]) Cod. Heidelb. p. 23.

[4]) Valószinüleg 1230, mások szerint pedig 1229. évében.

[5]) Imitatrix Christi, ut nuda nudum paupertatis et caritatis gressibus sequeretur Theod. l. c.

[6]) Cod. Heidelb. f. 22.

saját akaratjáról, rokonairól, gyermekeiről, barátjairól s e világ minden gyönyörei- és örömeiről.[1]) Míg Konrád misézett, addig Burghard testvér, a kisebb testvérek — Fratres minores — főnöke, ki Erzsébetet lányának és lelki barátnéjának tekíntette, lemetszette haját, szürke felöltönyt adott rá, és zsineggel vette körül, mely sz. Ferenc rendének megkülönböztető jele volt.[2]) Megtartotta ez öltözetet, különben is mindig mezítláb járva, egész halálaig.[3]) E pillanattól fogva, hogy egykori nagyságának minden jelét megsemmisítse, még pecsétnyomóján is családja és ferje cimereit egy mezítlábas ferencivel cserélte föl.[4])

Mezítlábas komornája, Guta, ki gyermekségétől fogva hü és elválhatlan társnéja volt, most sem akart asszonyáétól különböző életet viselni; ugyanakkor ő is fölvette a harmadik rend öltönyét, megujítván egyszersmind ünnepélyesen a szüzeségi fogadalmat, melyet már előbb, még Lajos életében tett. Ezen édes, közös élet és szándék legalább egy vigaszt biztosított Erzsébetnek, melyet ő, tudva, talán visszautasított volna magától, melytől különben is nagyon hamar megfosztatott. De gyermekeit el kelle távolítania magától ezentúl, mert önmagának szemére hányta, hogy oly nagy hévvel szereti őket. Elsőszülött fia, Armin, atyja államainak örököse, ki akkor 6—7 éves volt, Kreutzberg várába vitetett, hogy ott jó és biztos fölügyelet alatt legyen azon időig, melyben a kormány gyeplőit, melyeket nagybátyja tartott, megfoghatja. Valószinű, hogy ugyanazon helyen tartozkodott idősb lánya is Zsófia, ki már a fiatal brabanti herceg-

[1]) Ponens super nudum altare manus sacras, voluntati propriae, parentibus, liberis et cognatis, omnibusque hujus mundi pompis renunciavit Theod. l. c.

[2]) Frater Burchardus... ipsam tamquam filiam suam carissimam et amicam spiritualem feliciter totondit... Magistro Conrado missam celebrante eadem hora. Wadding, t. IV. ex Man. Lov.

[3]) Cod. Heidelb. p. 23. Ezen egykorú történész hozzáteszi, hogy midőn István, magyar király, Erzsébet unokaöcscse, Esztergomban egy zárdát meglátogatott, a templomban egy festményt meglátván, mely Erzsébetet zsineg nélkül és cipővel ábrázolta a királynék között, azonnal megparancsolta, hogy azt újra fessék zsineggel és mezítláb. Alább látni fogjuk, mily nagy hatást gyakorlott Erzsébet példája családja több hercegére és hercegnőjére.

[4]) Cod. Heidelb. CV, p. 23.

nek volt eljegyezve. Második lánya, Zsófia, a kitzingeni apátságba ment vissza, hol a fátyolt vevé föl és tölté el hátralévő napjait. Getrud, legkisebb lánya pedig, ki férje halála után született, még alig két éves korában a premontrei zárdanők kolostorába, a Vetzlárhoz közel Altenbergbe küldetett. Az egész világ csodálkozott, hogy e fiatal hercegné e szegény házba helyeztetett, miért is Erzsébetnek erős szemrehányást tettek, de ő azt felelte, hogy ebben egyezett meg férjével elválásuk pillanatában, még a lányka születése előtt. „Az ég, — mondá, — sugalta nekünk, hogy ezen zárdát válaszszuk, mert azt akarja, hogy lányom emelje e szent ház anyagi és szellemi gyarapodását.[1])

Igy tehát áldozata teljes volt, és elválása az élettől be vala végezve oly erőmegfeszítés által, mely még a ker. parancsolatokat is fölülhaladja. Már semmije sem volt, miről lemondhatott volna, rá nézve minden meghalt e világon; 22 éves korában mondhatta az apostollal: „Élek, de már nem én, él pedig bennem Krisztus.[2])

A világ és e világ fejedelme, ki Erzsébetet gyülölséggel mindig üldözte, itt is várakozott rá, hogy támadásait és méltatlanságait irányában megkettőztesse. E kor nagyjai és bölcsei egyhangúlag gúnyolták Krisztus e jegyesét, és fönhangon hirdették balgaságát;[3]) és nem csalatkoztak, mert ő megértette és egész lélekkel fölkarolta a kereszt balgaságát.

Mi akkor a thüringiai udvarban mondatott, kétségkivül elégszer ismételték sokan azok közől, kik életét ismerték, és kik, megizlelvén valami költőit életök első éveiből, ezen elhatározó lépésétől visszarettentek. Az emberek kétségkivül azt

---

[1]) Chronique manuscrite d'Altenberg, chez le prince de Solms á Braunfels, citée par Justi, Vorzeit, 1823, p 271. Szent Erzsébet jövendölése beteljesült; mert Gertrude, miután fiatal korában a szerzetesi erények legszebb példáit tanusította, 21 éves korában zárdafönöknővé választatott, és azt 50 éven át oly bölcsen kormányozta, hogy e ház a boldogság legfőbb fokára emeltetett. Itt meg is halt 1297.

[2]) Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus. Gal II, 20.

[3]) A magnatibus terrae contumelias, blasphemias et magnum contemptum sustinebat ... Frequenter multorum detractionibus, odiis, pressuris, invidiis et calumniis subjacebat. Dict. IV. Ancill. p. 2028.

mondják, mi az! tehát oly fiatal korában, midőn még annyi betöltendő kötelessége, és oly sok szabad élvezet vagyon számára: ekkor kelle ily rendkivüli sorsot választania! oly fölösleges fájdalmakat vállalni magára, lemondani gyermekeiről! És sok más hitvány észrevételt tesznek, mihez oly nagyon ért ama világias bölcseség, mely nem tud egyebet, mint rágalmazni mindazt, mi önzésén vagy gyarlóságán fölül áll.

Keresztények! mi ne így vélekedjünk e hős keresztény hölgy diadaláról; mert mi sokkal gyöngébbek vagyunk, hogysem utánozhatnók vagy követhetnők őt; ne legyünk oly vakok, hogy ne csodáljuk őt. Gyöngéd tisztelettel hajoljunk meg az isteni szeretet e titkainál, és az Üdvözítő amaz ünnepélyes szavai iránt tanusított engedelmesség előtt: „Ha valaki hozzám jő, de nem kész megválni atyjától és anyjától, feleségétől és gyermekeitől, fi- és nőtestvéreitől, söt még életétől is: az nem lehet az én tanítványom.“ [1])

Ha csúfolja és megveti őt a világ, azért nem kell megijedni; mert mint Krisztus, ő is meggyőzte a világot. A hadat, melyet ez még a bölcsőben üzen az Isten vérével megváltott lelkeknek, Erzsébet dicsően végezte be. Ifju kezeivel félelem nélkül vette föl a keztyűt, melyet ez neki odavetett. Ő szembeszállt a küzdelemmel, magát vissza nem vonva annak csapásai elől, hanem annak ostromai és megszámlálhatlan cselszövényei közt élve. Oly életkorban, midőn a léleknek még csak alig kinyilt szemei sok hibát kimentenek, ő már legyőzött minden álszégyent, minden elfogúltságot és hazudságot. Nem engedé ezeket magán uralkodni, megvetette törvényeiket, dacolt rágalmaikkal, lenézte megvetésöket. Győzött mindenütt és mindenkor; győzött az udvar gazdagságában és fényes pompájában úgy, mint az éhségben és nyomor keserűségében; győzött a sziv legédesb érzelmeiben úgy, mint legnehezebb kisérteteiben, az elhagyottság- magány- és halálban. Mit sem kimélt magában, sem a házassági köteléket, sem az anyai keblet, sem hirét, mely

---

[1]) Si quis venit ad me, et non odit patrem suum, et matrem, et uxorem, et filios, et fratres, et sorores, adhuc autem et animam suam, non potest meus esse discipulus. S. Luc. XIV. 26.

az ember utolsó földi java. És ha most visszavonúl ellensége elől, azt csak azért teszi, mert győztesen bevégezte küzdelmét. Még mint gyermek szállt ki a csatasíkra, s azt el nem hagyta, míg ellenét le nem teríté és föl nem áldozta. Most, midőn a megszégyenített kigyót letiporta, engedtessék már meg neki, hogy fegyvereit letehesse, s a szegénység és engedelmesség titokteljes örömeinek keblén várhassa be az örök győzelem napját!

XXIV. FEJEZET.

Azon nagy szegénységről, melyben a kedves sz. Erzsébet élt; és az emberek iránti megkettőztetett alázatosságáról és könyörűletességéről.

> Manum suam misit ad fortia, et digiti ejus apprehenderunt fusum. Manum suam aperuit inopi, et palmas suas extendit ad pauperem. Prov. XXXI. 19, 20.
>
> Amen dico vobis, quamdiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis. S. Matth. V.40.
>
> Elegi abjectus esse. Psal, LXXXIII. 11.

Erzsébet, most egyedül Istenére[1]) hagyatván, azt akarta, hogy önkénytes szegénysége lehetőleg való, és mennyire csak lehet, tökéletes legyen; azt akarta, hogy életében minden öszhangban legyen azon fa- és sárkunyhóval, melyet lakásúl választott. Minden jövedelmét; melyre nézve Konrád sürgetésére a tulajdon jogot magának fentartotta, a szegények segélyezésére és szeretet-intézeteire áldozta. Mivel gyóntató atyjától arra engedelmet nem kaphatott, hogy kenyerét koldúlja, elhatározta, hogy keze munkája által fogja életét fentartani.[2]) Azonban a fonásnál egyébhez nem értett; de még a lenfonáshoz sem, hanem csak a gyapjuéhoz.[3]) Az altenbergi zárdából küldetett magának gyapjut, melyet összefont, és azután fonalakban az apácáknak

---

[1]) Paupercula Elisabeth sola Deo soli derelicta. Theod. VI, 7.

[2]) Victum manuum opere velut quaestuaria quaerere. Id.

[3]) Linum quidem fusare nesciebat. Lanam vero. Id.

visszaküldött; ezek munkája bérét pénzzel fizették meg, de gyakran kevésbbé igazságosan.[1]) Ő ellenben aggódó gonddal ügyelt munkája elvégzésére. Egykor, midőn egy bizonyos mennyiségű gyapju fölfonásaért a fizetést előre fölvette, Konrád őt meghivta, hogy vele Marburgból Eisenachba menjen; látván, hogy így dolgát egészen be nem végezheti, a kevés, még fonatlanul maradt gyapjút egy kölni tizessel visszaküldötte a zárdába, attól tartván, hogy majd azt mondandják, miszerint többet nyert mint érdemelt.[2]) Egyébiránt oly hévvel dolgozott, hogy még akkor sem szűnt meg a fonástól, midőn végső gyöngesége s gyakori betegsége őt ágyban maradni kényszeríték. Társnői gyakran kiragadták a rokkát kezeiből, hogy kimélje magát; ez mit sem használt, mert ő ekkor tisztítgatni s tépegetni kezdte a gyapjút.[3]) Csekély jövedelmének nyereményéből is lehuzott valamit, avval az egyházban kis áldozatokat teendő, a többivel szegény élelmét szerezte be. Mi sem lehet durvább, izetlenebb, mint az ő tápláléka. Ha valaki jobb izü falatot vagy épen csemegét hozott neki, anélkül hogy megizlelte volna, azonnal kórodájába vitte a szegényeknek. Azonban nem vetette ő meg e tárgyra nézve a keresztény okosság tanácsait, és megkérte orvosát, jelelje ki neki szorosan az önmegtagadás lehető határát; félt ugyanis attól, hogy annak túlzása által rendkivüli betegségeket vonna magára, melyek őt az Isten szolgálatában tehetetlenné tennék, és melyekért egykor szigorú számot kellene adnia;[4]) egyébiránt gyakran betegeskedett. Többnyire pedig közönséges tiszta vizben, só nélkül főtt főzeléket evett, melyet maga készített el úgy, mint tudta.[5]) El lévén igy foglalva kisded háztartása gondjaival, szive

[1]) Minus accipiens, quam debuit. Id.

[2]) Remisit unum denarium coloniensem cum lana aliquanta quam non filaverat. ne super debitum et eo quod labore non meruerat, quicquam haberet. Déposition d'Irmengarde. Dict. IV. Ancill. 2027.

[3]) Saepius debilis et infirma, lectoque jacens, lanam fusabat, quandoque colum de manibus illius ut sibi parceret ancilla rapiebat... Lanam ad futuros labores trahendo et dissipando manibus praeparabat. Ibid.

[4]) Adeo circumspecta fuit, quod medicum ad hoc quaerebat, ut eam sic diaetaret, ne forsan nimis sibi detraheret et de subtractione indebita infirmitatem incurreret, per quam divino obsequio se subtraheret, et sic de nimia abstinentia Domino redderet rationem. Ibid. 2029.

[5]) Cibos cum ancillis praeparabat insipidos et insulsos ut sciebat....

ezalatt és lelke mindenkor Istenére függesztve maradt ima- és elmélkedés által; midőn egyedül maradt a tűz mellett, hol szerény táplálékát főzte, vagy ha ahhoz, tagjait melegítendő, közeledett, úgy elmélyedt szemlélődéseiben, hogy szikrák és parázsdarabok hulltak szegényes öltözékére, és azt összeégették anélkül, hogy észrevette volna, jóllehet társnői már belépésöknél az égő szövet bűzétől fúladoztak.[1]

Ruházatja egészen megfelelt élelmének; olyan durva, szinetlen posztóból viselt ruhát, milyent egyedül a parasztok vagy a legszegényebbek viseltek.[2] Ezen, mindenütt, de kivált újain szakadozott öltöny, más különféle szinü darabokkal volt kifoltozva, és vastag zsineg által testéhez szorítva. Midőn köpenye, mely ugyanazon posztóból volt készítve, melyből ruhája volt, már nagyon rövid lett, másszinű posztót toldott hozzá.[3] Valahol csak különféle szinű posztódarabokat talált, mind összeszedte, és azokkal javítgatta ki, mint tudta, ruhája szakadásait és égéseit; varrni azonban nem igen tudott.[4] Nem szégyenlette magát ezen öltözetben kimenni, mely még inkább erősítette az emberekben azon véleményt, melynél fogva esztelennek tartották; ellenben az ahítatos lélek szemében ez által második Kláraként tűnt fel.[5] De még e durva ruházattól is minduntalan megfosztotta magát, hogy azokat a szegényeknek adhassa, ő pedig majdnem meztelen maradt, mi által kényszerítve volt, kivált hideg télen,

Legnminibus vel communibus oleribus saepe in simplici aqua decoctis contenta erat. Theod. l. c. Déposition d'Irmengarde.

[1] Accidit multocius... ipsa manuum laboribus intendente, vel orationi instante... cum solitaria esset, ut flamma vel scintilla vestiunculas ejus attingens enormiter laederet, ea non advertente adustionem, donec ex ancillis rediret odorem ignis per sensum et olfactum suffocaret. Ibid.

[2] Vestis vilis et aspera. Theod. l. c.. Eyn ermilichis Kleid von ungeferwetin tuche und grob. Rothe.

[3] Tunica repetiata maxime in manicis, succincta chordula satis rudi... Vadding, II, 218. ex MS. Lovan. Tunicae rapturas alterius coloris panno habuit emendatas... Pallium alterius coloris panno prolongatum. Theod. l. c. ex Dict. IV. Ancill.

[4] Panniculos viles et abjectos cujusque coloris et undecunque collectos... Propriis manibus, ut poterat, jacturam incendii laris coquinae restaurabat, veteresque scissuras... acu imperita... Ibid. — Megerősítetik ez Gerard atya, sz. ferenci rendfőnök tanúbizonysága által, ki őt gyakran meglátogatta.

[5] Cod. Heidlb. p. 22.

tüzhelyénél maradni,[1]) vagy ágyban két takaró közt feküdni; de még ilyenkor sem födte be mindenkor egészen magát, és mondá: „Ime, úgy fekszem itt, mint koporsómban;" és ezen új sanyarúság rá nézve új örömek forrása lőn.[2])

Mindezen nélkülözések közepett mit sem vesztett el kelleméből, sem nyájasságából, sem azon rendkivüli jóságából, mely őt mindenkor különösen jellegezte. Már kora gyermekségétől fogva a szegények és alázatosak társaságát minden másnak eléje tette, és most visszavonúlva ezen ahítatos magányba, nem csak komornái iránt, kik hozzá csatlakoztak, de még azon szolgálók iránt is, kiket Konrád rendelt melléje, gyöngéd és édesszivélyességgel viseltetett. Sohasem engedte meg, hogy csak egy is azok közöl, bármily alacson rendü legyen is, őt más néven vagy cimmel szólítsa, mint keresztnevén; röviden Erzsébetnek akart neveztetni és tézetni, mintha hozzájok hasonló vagy még alábbvaló lett volna.[3]) Ő inkább velök akart szolgálni, mintsem megengedni, hogy őt szolgálják. E királyleány helyettök akarta háztartása edényeit és eszközeit tisztogatni és mosogatni. Hogy annál több alkalma legyen ezen, az emberek előtt szolgai, de Isten előtt az alázatosság által megnemesített munkát végrehajtani, mindig talált ürügyet szolgálói eltávolítására, külső ügyekkel bizván meg őket. Midőn pedig hazajöttek, látták, hogy úrnőjök minden dolgukat elvégezte.[4]) Miután étkeit általok elkészíttette, mint láttuk, velök egy asztalnál, sőt gyakran ugyanazon tányérról evett.[5]) Egyike közölök, Irmengarde, ki mindezen adatokat később egyházi biráknak elbeszélte, zavarba hozatva ezen, még kevéssel elébb oly hatalmas fejedelemné alázatossága által, ezt mondá neki egykor: „Igaz asszonyom, hogy

[1]) Propter vestium penuriam algida, quia sibi eas subtrahens dederat pauperibus, igniculo appropriaret. Dict. IV. Anc. 2030.

[2]) Inter duas culcitras, super neutrum tamen jacens, se celabat et his verbis dicebat: ego jaceo quasi in sarcophago; et erat gaudens in tribulatione. Ibid. 2028.

[3]) Simplici suo nomine tantum, sicut coaequales vel inferiores consueverant vocitari. Theod. VI, 9. Tantum numero singulari: Tu Elyzabeth. Dict. IV. Ancill. 2029.

[4]) Suis subserviens ollas, scutellas lavabat, patellas ceteraque vasa coquinaria mundabat suis manibus... ancillulas eo tempore de domo emittebat: quae regressae ipsam id agere vel egisse invenerunt. Theod. VI. 10.

[5]) De sua scutella. Theod.

nagy érdemeket szerez magának irántunk való viselete által; de elfeledi azon veszélyt, melybe bennünket taszít, ha felfuvalkodottakká teszen az által, ha asztalánál oldala mellé ültet.[1]) Mire a hercegné felelé: „Ah! ha ez így vagyon, jer, ölembe kell ülnöd;" és azonnal átkarolván őt, mint mondá, ölébe ültette.[2])

Türelme és szeretete minden próbát kiállott; mi sem ingerelhette őt, vagy csalhatta ki belőle az elégületlenségnek csak egyetlen egy jelét sem. Sokszor s hosszasan társalgott társnőivel; szivének mennyei édessége és vidorsága áradozott ezen bizalmas társalgásokban, melyek a hallgatók üdvösségére nézve sem voltak kevésbbé hasznosak.[3]) De azt, hogy valaki előtte hiú és könnyelmü vagy épen haragos és türelmetlen szavakat ejtsen ki, nem türhette; ezeket következő kérdéssel szakítá félbe: „Ugyan hol is vagyon a mi Urunk mostan?" Ily kegy- és szelídségteljes tekíntélylyel feddette meg a vétkeseket.[4])

Ezen, látszólag lealázó és szigorú, de Isten előtt dicsö és mennyei örömekben oly termékeny élet közepett, Erzsébet sohasem feledte el, mit lelke üdvössége után földi élete legfőbb érdekének tekíntett, a szegény szomorodott testvérek vigasztalását. Miután már mindent megvetett és föláldozott, hogy annál biztosabban találhassa fel Jézust az égben, nem feledhette el annak e földön elszórt szenvedő tagjait. Nem volt neki elég, atyai öröksége élvezését annyira hagyni a szegényeknek, hogy még tulajdon szükségeire sem tartott vissza semmit, miért is lelki igazgatója kénytelen volt bőkezüségének gátot vetni,[5]) hanem még úgy mint gyermeki éveiben, a szegények nyomo-

---

[1]) Tu Domina in nobis tuum meritum cumulas, nostrumque periculum perpendere dissimulas; quae intumescere possumus, quod una tecum comedimus, et in tuo latere residemus. Dict. IV. Ancill.

[2]) Ad haec ancilla ancillarum Christi: Ecce, inquit, oportet te in sinu meo sedere Theod. l. c.

[3]) Sermonibus affluens dulcibus et jucundis, et nihilominus utilitate fecundis. Ibid.

[4]) Gratiosa auctoritate castigavit dicens: Ubi nunc dominus? Ibid. — Sz. Bonaventura szerint pedig, Ubi non est Dominus?

[5]) Nimiam ei effusionem et prodigiam interdixit, eo quod nihil prorsus retineret, quin pauperibus erogaret. Theod. VII. 4. Quia mihil sibi retinuit in proprias necessitates ... Quod illa ori proprio subtraheret, tantum quod deficeret ut aliis erogaret. Dict. IV. Ancill. p 2023.

raiban résztvenni, testi s lelki sebeiket behegeszteni és gyógyítani kivánta. Alig ért Marburgba, első gondja volt egy kórodát épiteni, melyet aztán IX. Gergely pápa meghagyása szerint assziszi sz. Ferenc emlékének szentelt. Ezen főpap, ki nem rég avatta szentté ez angyali embert, épen illőnek hitte, teste átvitele alkalmával rettenthetlen királyi követőjének egy, még becsesebb ajándékot küldeni, mint azon szegény köpeny volt, melyet Erzsébet kevéssel elébb annyi hálával fogadott, t. i. néhány csöpp vért, mely a sebekből akkor folyt ki, midőn a szeráf Krisztus bélyegeit testébe nyomta.[1] Erzsébet e szent adományt oly lélekkel fogadta, milyennel a pápa küldte, mint az iránti szeretete és azzal való összeköttetése új zálogát, ki az emberek között egész addig legközelebbről követte az üdvözítőt e világon.[2] Nem vélte e becses szent ereklyét jobban tisztelhetni, mintha azt az emberi nyomorok menhelyére teszi, melyeknek hátralevő napjait maga is áldozni akarta. Midőn e kóroda be volt vegezve, lehető legnagyobb számmal helyzett oda szegény betegeket. Azután két hű barátnéja és szerzetestársa, Guta és Ysentrude társaságában naponként több órát töltött közöttük; kötözte sebeiket, ápolta őket, a rendelt gyógyszereket ő nyújtotta nekik, de kivált szenvedéseik neméhez és lelki állapotjokhoz alkalmazott intésekkel szeretetteljesen bátorította és vigasztalta őket;[3] ez nem eredett csupán a szeretet bizonyos ösztönéből, vagy a parancsoló szükségből, mely a szegények nyomorai enyhítését kivánta, melynek engedelmeskedni látszott, hanem mintha a szeretet e müveiben utolsó módot keresett volna a már annyiszor meggyőzött testét feláldozni; mert ő ezeket új nemü s borzasztó önsanyargatásokká változtatta, és nehéz volna meghatározni, mi foglalta el inkább szivét, a felebaráti szeretet-e, vagy a gyülölet bünös teste iránt, mely még egyedül választotta el őt isteni megváltójától. Ő a szegényeknek nem csak vigasztalójok volt, hanem még szolgálójok is lett, és nem létezhetett oly dolog, mely rá nézve kellemetlen, nehéz vagy alávaló lett volna; mert előtte mindegyik-

---

1) Vadding, II. 216.
2) Ut strictius confederarct amicitiam, cultum et studium. cet. Ibid.
3) Vita Rhyt. §. 32.

nek lelke mennyei jegyesének képmása volt. Azon betegek, kik leginkább undort gerjesztettek, és kiktől az egész világ visszavonúlt és elfordúlt, lettek az ő gondjainak és gyöngédségének tárgyai; ezeket ápolta ő királyi kezeivel. A barátság legszivélyesb nyilvánításaival halmozta őket, fekélyeiket s iszonyú sebeiket csókolgatta. Emlékezetet haladott idő óta nem lehetett hallani, hogy egy halandó ily csodával határos diadalt aratott, dacolt érzékei fölött, és ennyi melegséget és állhatatosságot tudott legyen egyesíteni a legmegasztosabb önfeláldozással. Mindenki bámúlva állott meg egy ily példányélet látványánál, melyet egy, alig 22 éves királyleány, szabad akaratból választott, és melynek hasonmása még a szentek életében sem fordúl elő mostanig, de a felülről jövő lélek egész érélylyel sugalta neki e sz. erőszakot, melynek a menyország volt igérve. [1])

De tetteit, távol attól, hogy átalános rokonszenvre vagy helyeslésre találjanak, sok, különben jámbor személy inkább még roszalotta, mintha épen messszire ment volna; de ő sokkal jobban meg tudta magát győzni, hogysem az emberek véleményei miatt visszavonúlt volna.[2]) Egykor bizonyos egyházba mentekor egy szegény koldussal találkozott, s azt magával hazavitte, hol azonnal lábait és kezeit akarta neki megmosni; de ezen foglalatosság ez alkalommal oly undort gerjesztett benne, hogy borzadni kezdett, de hogy magát megnyugtassa, azonnal így szólott magához: „Oh, te hitvány zsák, undorodol ettől? tudjad hogy ez szent ital.“ Ezt mondván, megitta a vizet, melyet használt, azután mondá: „Oh Uram! midőn te a kereszten függtél, szivesen ittad az ecetet és epét; én nem vagyok méltó oly italra, segíts, hogy jobb legyek.“ [3])

---

[1]) Circa horridos et foetidos et omnibus abominatos miseros inaudita a seculis et stupenda ferebatur sancti spiritus vehementia, et incredibili et miranda commanendi, contractandi, procurandique studiosissima diligentia .. Nulla scriptura loquitur sanctorum quemquam tanta sedulitate tantaque familiaritate sordidissimorum infirmorum immunditias obsequiosis manibus contractasse, tamque indefesso corde omnibus misericordiae operibus usque ad mortem insudasse. Theod. l. VII. c. 5.

[2]) Apud quosdam autem pios reprehensibilis apparuit, nunc autem tanquam sol resplendet. Ibid.

[3]) Do gieng es so unsauber dass es ir grauwet... O du unreiner sack

A fekélyeseket, kik az emberek legnagyobb része előtt borzasztó nyavalyájok ragadóssága miatt iszonyat tárgyai voltak, ugyanezen okból legjobban szerette és leginkább ápolta. Ő maga mosta, fürösztötte őket; függönyöket és más drága szöveteket vágott össze, hogy legyen mivel őket megtörölni és betakarni, mikor a fürdőből kijöttek,[1] ő maga vetette meg ágyaikat, fektette le és takarta be őket tehetsége szerint.[2] „Oh mily boldogok vagyunk mi, — szólott egykor komornáihoz, — hogy így öltöztethetjük és moshatjuk urunkat!“ Mire egyik közölök azt felelte: „Meglehet, hogy ön, asszonyom, jól érzi magát ezen emberekkel, de nem tudom, találkozik-e még valaki, ki szint ily jól érezné magát mint ön.“[3] Konrád azonban látván, hogy szeretete a keresztény okosság határait áthágja, megtiltotta neki a fekélyesek és más betegek sebeit érinteni és csókolni, attól tartván, hogy ő is ily betegségbe esendik;[4] de ez elővigyázat célját tévesztette, mert a bánat, melyet neki e tilalom okozott, és a parancs, mely szivének határt nem ismerő szánalmával szüntelen küzdött, oly erősen hatott rá, hogy nehéz betegségbe esett.[5]

De Krisztus ezen buzgó tanítványa nem csak testvérei testi nyomoraira terjeszté ki könyörületét és jótéteményeit; hanem lelkök egészségét és szellemi gyógyszereiket sem tévesztette soha szem elől. A testi ápoláshoz még gyakran szelíd intéseket is kapcsolt; gondosan őrködött azon, hogy a szegények lehető legkorábban kereszteltessék meg gyermekeiket,

---

vidersteet es dir? es ist gar ein heyliger geschmack... Herr du tranckest an den heyligen creutz essich und gallen... Passional, f. 60.

[1]) Leprosos et alios sordidos balneis lavabat... Velum lineum, quo domus consueverat ornari, rupit et linteamina paupertbus balneatis stravit. Dict. IV. Ancill. 2027.

[2]) Balneatis sternebat, in lectos deponebat et tegebat. Theod. l. c.

[3]) Quam bene nobis est quod Dominum nostrum sic balneis lavamus! . . . Tibi, Domina bene est cum istis: nescio si aliis ita est. Theodor. l, c.

[4]) A tactu et deosculatione ulcerum prohibebat. Id. — Timens nobilem ejus teneritatem infici vel corrumpi. Dict. IV. Ancill. p. 2023.

[5]) Coepit infirmari nimio misericordiae et compassionis motu perturbata. Ibid.

továbbá, hogy minden beteg kérje és vegye föl a szentségeket, és pedig nem utolsó órájokban, hanem mindjárt a kórodába belépésökkor. Jóllehet szavait példájával mindig támogatta, mégis gyakran heves ellenállásra akadt ezen, a betegség által felingerlett, vagy az egyházi segélyforrásoktól sok idő óta megfosztott ellankadó lelkeknél. De ő ilyenkor szokott jóságával a keresztény buzgóság erélyét is egyesítette.[1] A többi között egy napon, egy vak beteg jelentvén magát a kórodánál, fölvételését kérte. Erzsébet Konráddal épen az ajtónál volt;[2] szivesen engedett kérésének, azon föltétel alatt, hogy betegsége gyógyítását a bűnbánat itélő székéhez járulása által kezdje meg.[3] De a vak, betegsége és ezen intés által türelmetlenné lett, esküdözni és szitkozódni kezdett, átkozván e babonás szokásokat.[4] Erzsébet erre fölingerülten söt a leghevesebben korholni kezdte, mire azonnal megbánta tettét, s térdre borúlván, ott helyben meggyónt Konrádnak.

Távol volt azonban tőle, hogy szeretetét e kóroda szük falai közé zárja, noha ez kedvenc tartozkodási helye volt; komornái társaságában meglátogatta a Marburgban és környékén levő szegények minden hajlékát, és ugyanazon időben húst, kenyeret, lisztet és sok mást vitetett oda,[5] miket maga a szegények között kiosztott, ki szivreható érdekkel hatott be kisded hajlékuk minden zugába, gondosan megvizsgálta ruháikat és ágyaikat, hogy segíthessen minden hiányukon.[6] Elosztotta közöttük megmaradt ékszereinek, u.m. gyürüinek, selyem fátyolainak és más világi drágaságainak árát, melyeket titokban adatott el.[7] Még ott is igyekezett nekik bizalmasan szolgálni,

[1] Ibid. Theod. l. c.

[2] Contigit prae foribus adesse cum magistro Conrado Elisabetham. Wadding. II, 220.

[3] Modo prius ageret de animae languore curando per confessionis sacramentum. Id.

[4] Superstitiosas has recipiendorum dicere conditiones. Ibid.

[5] Panes, carnes, farinam, aliaque victui necessaria. Ib. VI, 10.

[6] Diligenter lectos et vestes eorum respiciens visitabat. Id. Ibid.

[7] Occulte aureos annulos, pepla serica, aliaque xenia secularia vendendo,.. Ibid.

és legkisebb kivánságaikat is megelőzni.[1]) Egyszer bizonyos hideg, fagyos, téli napon, a szegény betegek egyike hagymázában halat kivánt; ő azonnal egy közellevő kúthoz szaladt, és isteni kegynökéhez ily kéréssel folyamodott: „Úr Jézus Krisztus, ha tetszik neked, adj nekem halat szegény beteged számára.“ Azután vizet merítvén, egy nagy halat talált abban, melyet betegéhez sietve elvitt.[2])

Ha ezen jótékony körutjaiban oly betegekre talált, kiknek nyomoruk, gyengeségök vagy szenvedéseik azonnali különös könyörületre méltóknak látszottak, vagy jámborságuk őket szemeiben becsesebbekké tette, már nem csak kórodájába, hanem önnön csekély hajlékába vitte őket, hol egészen gondjaikra szentelte magát, és asztalánál etette. Konrád e tekíntetben óvást akart tenni, de ő azt felelte neki: „Oh nem! kedves tanítóm, hagyd őket nekem: gondolj csak előbbi fölfuvalkodottságban eltelt életemre; a roszat ellen-orvosszerrel kell gyógyítani; most az alázatosak között kell élnem. E társaság számos kegyelmet szerez nekem. Hagyd meg örömemet.“ [3])

A többbi között egy kis árva fiút fogadott fel, ki születésétől fogva inaszakadt és félszemü volt, és több más betegség között folytonos vérfolyásban is szenvedett. E szegény elhagyatott, annyi nyomorral halmozott lény, benne többre mint anyjára talált; egész éjeken át virasztott mellette, s a legundorítóbb szolgálatokat teljesítette körötte, s e fölött szeretettel halmozá és legédesebb szavakkal vigasztalá. [4])

---

[1]) Quidquid desiderabant pauperes, studiose providebat. Déposition d'Irmengarde, Dict. IV. Ancill. 2027.

[2]) Do iz sere gefroren waz... Herre Jhesu Christe ist iz din ville so gip mir vische dime siechen. Herm. Fritzl. — Procuratorem suum invocans Dominum Jesum Christum. Theod. VI. 4.

[3]) Do sprach sie: Eia liebe nein—Wizzet daz mir ir gemein, etc.—Dy lat mich alsus triben. Cod. Argent. p. 201. Dixit sibi necesse esse, taliter contrario contrariis curare. Ep. Conr. ad Papam.

[4]) Quandoque sex vicibus, vel pluries, ad hujus aegritudinis requisita, brachiis sanctis noctibus deferens, suis manibus sordes abluebat Theodor. VI. 10. Eidem blandiendo loquebatur. Dict. IV. Ancill. 2027.

Midőn ez meghalt, helyét egy fiatal lány pótolta, kit a fekély még rendes alakjától is annyira megfosztott, hogy a kórodában ki sem mert hozzá közeledni vagy távolról is rátekínteni.[1]) Erzsébet ellenben gyöngéd tisztelettel közeledett hozzá, mintha a megváltó jelent volna meg e fájdalmak fátyola alatt, és a fejedelemnő csakugyan letérdelt a fekélyes lány előtt, feloldozta saruját, és lehuzta azt lábairól ellenkezése dacára.[2]) Miután sebeit megmosta és bekötözte, a szükséges gyógyszereket adta neki, lemetszette lábairól és kezeiről körmeit, és oly szeretetteljesen viselte gondját, hogy a szerencsétlen állapota azonnal megjavúlt. Mig ez Erzsébetnél volt, maga vetette meg ágyát, sok órát töltött el mellette, és hogy szórakoztassa, játszani kezdett vele, és őt szelid s gyöngédségteljes szavaival vigasztalni.[3]) Azonban Konrád megtudván Erzsébet viseletét, eltávolította tőle a fiatal fekélyes lányt, félvén, hogy a betegség ráragadand, és buzgalmának ezen túlzásaért oly szigorú vezeklést rendelt neki, hogy e feletti bánatát szükségesnek gondolta a pápa előtt kijelenteni.[4])

De Erzsébet, kinek fáradhatlan buzgalmát mi sem olthatta ki, azonnal magához vett ismét egy gyermeket, kinek betegsége majd épen oly visszataszító volt, mint a fekély, kit oly jártassággal ápolt, milyent egyedül a szeretet, a tudományok legfőbbike képes adni.[5]) Ezt egész haláláig magánál tartotta.

A fekélyesek azonban mindenkor előszeretetének és bizonyos nemben irigységének tárgyai maradtak, mert az emberi nyomorok közt ez volt az, mely leginkább tüntethette ki,

---

[1]) Quamdam fetidissimam leprosam et plenam ulceribus et sanie... quam quilibet a longe videré abhorruit. Déposition d'Irmengarde 2027.

[2]) Se prosternens coram illa, corrigias calceamentorum ejus solvit, et voluit tollere calceos ejus, sed non permisit. Ibid.

[3]) Lavabat, tegebat et medicamentis fovebat. . . . Unques manuum et pedum praecidit. . . . Jucundabatur plurimum cum ea, et stravit lectum ejus et dulcissime illi pauperculae loquebatur, et consolabatur eam. Ibid.

[4]) Quo percep'o (parcat mihi Dominus) quod verebar, eam inde infici gravissime castigavi. Ep. Conr. ad Papam, p. 115.

[5]) Ejus in lavando et medicando, nescio a quo didicerit, curam gessit. Ep. Conrad.

mennyire képes ő életét föláldozni. Gerard atya, a ferenciek németországi tartományának rendfőnöke, ki Konrád után megbizottja és jámbor gondolatainak részese volt, egykor látogatására jött, hosszasan beszélt vele a sz. szegénységről, társalgása vége felé igy kiáltott föl: „Ah! atyám, mit szivem mélyéből kivánnék, az abból áll, hogy mindenben oly bánásmódban részesülhetnék, milyenben egy közönséges fekélyes. Szeretném, ha számomra is, mint a szegény emberek számára, szalmából és szénából egy kis kunyhó épitetnék, és annak ajtaja előtt zsinegre egy szekrényke akasztatnék föl, melybe az ez által figyelmeztetett elmenők némi alamizsnát vethetnének.[1]) E szavaknál elveszté öntudatát, és az elragadtatás bizonyos nemébe esett, mely alatt a rendfőnök atya, ki őt karjaiba felfogta, sz. énekeket hallott tőle énekeltetni; [2]) ezután magához jött.

Legyen szabad itten fölvilágositásúl, a szentnek e szavaira, elbeszélésünkbe néhány részletet szőni arról, minő bánásmódban részesültek a fekélyesek, kik a kat. századokban szenvedtek.[3]) A vallás eme ragyogó korában bátran küzdhetett a társadalomnak, mely fölött korlátlan hatalmat gyakorolt, bármely bajával, és e legfőbb nyomorral szemközt állott mindazon szelidség és szeretet, melyet a hit és jámborság az emberi lélekben ébreszteni képes. Ezen baj szánandó anyagi következményeit nem semmisíthetvén meg, legalább a moralis kárhoztatást, mely e szerencsétlen áldozatokat érhette, lerontotta; a jámbor megszenteltség bizonyos nemébe öltöztette s azon emberi fájdalmak terhének személyesítői és hordozói gyanánt tekintette, melyek enyhitése végett Jézus Krisztus a világra jött, és melyeket embertársaiknak könnyebbekké tenni az egyház minden gyermekének kötelességévé tette. A fekélynek ezen korban bizonyos szent jellege volt az egyház és hivek szemeiben: Isten

---

[1]) Sy rette mit ime von der heiligen armut und sprach: Ich beger von allem hertzen . . . als eine andern ussetzigen menschen . . . Cod. Heidelb. p. 31. Ez egy oly nemű kunhóban történt, mint azt utóbb látni fogjuk, melybe bizonyos vallásos szertartások között azon bélpoklosok vétettek föl, kiknek gyógyíthatlanságát fölismerni lehetetlen vala.

[2]) Ezen elbeszélések nagyobb részét Brentano Kelemen kitünő munkájának „a szeretet leányai"-ról köszönjük, melyben minden korszakon át gyakorolt ker. szeretetről irt értekezések egész halmaza olvasható.

ajándoka,[1]) különös kitüntetés, hogy úgy mondjuk, az isteni figyelem nyilvános jele volt az. Normándia évkönyveiben olvasható, miszerint egy igen fényes származású lovag, Fitz-Giroie Rudolf, a hódító Vilmos hőseinek egyike, miután szerzetessé lett, igen alázatosan kérte az Istent, hogy iránta való különös kegyének kifejezéseül gyógyíthatlan fekélylyel lepje el, hogy ekkép bűneit lerója, s hogy kérése csakugyan meghallgattatott. [2]) A mindenkor igaz és irgalmas Isten keze megérinte olykor egy keresztényt, titokteljes és emberi tudomány előtt rejtett módon mérvén rá csapást, melynek elszenvedésében ő valami tiszteletre méltót birt. A magány, az elmélkedés, a visszavonúlás magához az Istenhez, lettek a fekélynek szükséges következményei; de mindaközt testvéreik szeretete és imái kisérék őket magányukba. Anyaszentegyházunk mindenkor össze tudta egyeztetni keblének [3]) ezen boldogtalan elvetettei iránti gondosságát azon rendszabályokkal, melyeket a társadalom java szükségesekké tőn avégre, hogy a tovább terjedés megakadályoztassék. Tán nincs egész liturgiájában szivrehatóbb és ünnepélyesebb szertartás mint az, mely „separatio leprosorum"-nak neveztetik, mely szerint azok elkülönzése hajtatik végre, kiket az Isten keze ért oly helyeken, hol a fekélyesek számára nem voltak külön kórodák. Jelenlétében halotti mise tartatott, azután pedig, miután az eszközök, melyeket magányában használandó vala, megáldattak, és a jelenlevők az alamizsnát neki oda adták, a papság a kereszt elővitele és a nép kiserete mellett őt egy elkülönzött, neki lakásúl kitűzött kuny-

[1]) Ez azon kifejezés, mely a fekélyesekről közzétett nyilvános okmányokban egészen a 15-ik század közepe tájaig használtatott. 1541-ben Henrik, coblentzi orgonista, arra kérte a város tanácsát: engedne fiának helyet a kórodában, kit a nagyhatalmasságu Isten a lepra ajándokával lepett meg. Somit dem Uszsatz von Gott dem allmechtigen begabt. Láss más példákat Brentanoban 131 l.

[2]) Orderic Vital, l. III. p. 29, 70. Leprévost. k. a.

[3]) A conturi apátság okmánytárában III-dik Kelemen pápa bullája „dilectis filiis leprosis de Sabolio" találtatik, melyet egyenest kedves gyermekeihez a sáblói fekélyesekhez 1189-ben intézett, melyben nekik Szoleszmesben egy temetőt ajándékoz a conturi apát ellenszegülése dacára, kitől a szoleszmesi perjelség függött.

hóba vezette. Ezen kunyhó fedelére az áldozár temetőből hozott földet tett, mondván: Sis mortuus mundo, vivens iterum Deo! — halj meg a világnak, hogy újjá szülessél Istennek. — Az áldozár azután vigasztaló beszédet intézett hozzá, melyben megmutatá neki a paradicsom örömeit és az egyházzal való lelki közösséget, melyeket a magánybanimádsága által bővebb mértékben megszerezhet mint előbb. Azután egy fakeresztet állított hajléka ajtaja elé, arra egy szekrénykét akasztott az elmenők alamizsnáinak befogadására, mire mindnyájan eltávoztak. Egyedül húsvétre jöhettek a fekélyesek is Krisztus példája szerint elő sirjaikból, és mehettek néhány napra a faluba vagy városba, hogy a kereszténység egyetemes örömében részt vehessenek. Midőn így elszigetelten meghaltak, temetési szertartásuk a nem főpap-hitvallók (Confessores non Pontifices) zsolozsmájával ületett meg.

Az egyház e gondolatát minden gyermeke megértette. A fekélyesek a néptől a legédesb, legvigasztalóbb neveket nyerték; Isten betegeinek, Isten kedves szegényeinek, jó embereknek neveztettek. Megemlékeztek, hogy maga Jézus is a Szentlélektől fekélyesnek hirdettetett: Et nos putavimus eum quasi leprosum; [1]) hogy fekélyesnél volt mint vendég, midőn Mária Magdolna lábait kente; hogy a fekélyes Lázárt jelelte ki a választott lelkek példányaúl; hogy maga is sokszor ezen alakban jelent meg szenteinek a földön.[2]) Megjegyzendő, hogy a fekélyesség a kereszt-hadak és a sz. földre való zarándoklás által terjedett el anynyira Európában, és ezen eredete még növelte szent jellegét. Egy lovagrend, t. i. sz. Lázáré, Jeruzsálemben csak azért alapíttatott, hogy kizárólagosan a fekélyeseknek gondjukat viselje, és nagymestere is fekélyes volt; [3]) egy női rend is ugyanazon városban e célra szentelte magát alamizsnás sz. János kórodájában. A királyok és földi nagyok is, nem csak Erzsébet tisztelte Krisztust

---

[1]) Izaias 53, 4.

[2]) Lásd sz. Gyula, IX. sz. Léo pápa és különösen Martyrius szép legendáit, melyeket nagy sz. Gergely homiliáiban elősorol.

[3]) E rend sz. Lajos által Frankhonba vitetett át, és későbben a Karmel hegyről elnevezett renddel egyesíttetett, valamint Savoyában sz. Móréval.

Lázár ezen utódaiban; nemes és hatalmas fejedelmek e kötelességet koronájok egyik kiváltságának tekintették. Róbert, francia király, szünet nélkül látogatta kórodájokat. Sz. Lajos testvéri szeretettel ápolta, minden kántorböjtre meglátogatta őket és csókolta sebeiket.[1]) III. Henrik, angol király, ugyanezt tette. Sibilla, Flandria grófnéja, férjét, Theodorikot, 1156-ban Jeruzsálembe kisérvén, azon idő alatt, míg férje a hitetlenek ellen harcolt, alamizsnás sz. János kórodájában a fekélyeseket ápolta. Egy napon, midőn e boldogtalanok sebeit mosta, épen úgy mint Erzsébet, érzé, hogy szive fölháborodik ezen undorító foglalatosság ellen, de azonnal, hogy magát megfenyítse, azon vizből, melyet használt, szájába vévén, lenyelte, így szólván szivéhez: „Szükséges, hogy Istennek az ő szegényeiben tanulj szolgálni; ez a te mesterséged, ha meg kellene is halnod." Midőn férje Palesztinát odahagyta, engedelmet kért tőle ott maradhatni, hogy hátralevő napjait a fekélyesek szolgálatára szentelje. Fivére, III. Balduin, jeruzsálemi király kérése is a szeretet e hősnőjeéhez járúlt; a gróf sokáig ellenállott, nem akarván előbb Sibillától való elválásába beleegyezni, míg sógora, a király, egy megbecsülhetlen ereklyét adott neki, t. i. egy cseppet Krisztus véréből, melyet arimateai József a keresztről levételkor összeszedett. Tehát maga tért vissza hazájába, magával hozván a sz. kincset, melyet Brüszszelben tett le, és Flandria jámbor népe tisztelve vette a hirt, hogy grófjok, nejét, Krisztusnak és a szegényeknek eladta, és hogy ezen alku díja gyanánt Istenök vérét hozza magával.[2])

De leginkább a középkori szentek tanusítottak fenséges

---

[1]) Még mindenki emlékszik Joinvillel való társalgására; midőn ettől kérdé: mit akarna inkább, fekélyes lenni vagy halálos bűnt elkövetni? Joinville azt felelte, hogy inkább akarna harminc halálos bűnt elkövetni, mint fekélyes lenni. Máskor, midőn csak magok voltak, a sz. férfiú barátját adott válaszáért ekkép feddé meg: Ön bizonyára igen meggondolatlan, mert nem oly undorító a fekély, mint halálos bűnben lenni, mert a lélek, mely halálos bűnben vagyon, hasonló az ördöghöz; és azért nem lehet oly undok a fekély. Ha önt kérném, mennyire csak képes vagyok, hogy ezt komolyan megfontolja, bizonyosan inkább akarná, hogy fekély rutítsa el testét, mint halálos bűn önnek lelkét.

[2]) Látható még Brüsszelben közel a városházhoz a „sz. vérről" elnevezett szép kápolna, mely ezen ereklye őrzésére építtetett.

odaadást a fekélyesek iránt. Szienai sz. Katalin kezei örökölték a fekélyt, midőn egy agg fekélyes nőt ápolt, kit maga akart öltöztetni és eltemetni; de miután áldozatában egész végig állhatatos maradt, látta kezeit tisztúlni és fehéredni mint egy újszülöttéit, és gyönyörű fényt ömleni azon helyekből, melyek leginkább el voltak lepve. Assziszi sz. Ferenc és nemes társnéja Klára, alszaci sz. Odilo, lengyelországi sz. Judit, cantorbéryi sz. Ödön és sokkal későbben xaverii sz. Ferenc és chantali Janka örömüket találták, hogy a fekélyeseknél a legalábbvaló szolgálatokat végezhették. Imáik gyakran egy pillanat alatt idéztek gyógyítást elő [1])

Ezen dicső szentek sorában foglalt helyet már sz. Erzsébet is, szivének Isten iránti legyőzhetlen lüktetései által, kit a szegények személyében szüntelen képzelt magának. És midőn hallotta, hogy velök egykoron a menny örök javait is megoszthatandja, e földön mi sem volt képes könyörületének hevét, mely szivét emészté, enyhíteni, mi sem gyógyítani eme, felebarátainak szenvedésétől beteg s marcangolt lélek epekedéseit. [2])

---

[1]) Igen régi és mélyértelmű hagyomány szerint, melynek alapja különben a sz. irásban rejlik, a fekély a bűn tökéletes jelképének tekintetett, melyet annakokáért csak az ártatlan vér gyógyíthatott meg, épen ugy, mint az eredendő bűnt csak az Istenembernek ártatlan vére törölhette el. E hagyomány a középkor számos legendái és költeményei közt találtatik, és alapját képezi Erzsébet kora leghíresb költeményének „A szegény Henrik"-nek, melynek szerzője Hartmann von der Aue.

[2]) Ipsa languens erat miserationis affectu et in dolore compassionis intrinsecus cruciata. Theod. VII, 5.

XXV. FEJEZET.

Miképen vonakodott a kedves sz. Erzsébet atyja országába visszamenni, hogy annál biztosabban mehessen mennyek országába.

Regnum mundi et omnem ornatum saeculi contempsi propter amorem Domini mei Jesu Christi quem vidi, quem amavi, in quem credidi, quem dilexi. -Brev. Rom. Commune sanctarum foeminarum.

In nidulo meo moriar. Job. XXIX. 18.

Az alatt a magyar király, a szegény betegápoló Erzsébet hatalmas atyja, [1]) Aachenbe és más, a Rajna környékén [2]) fekvő egyházakba zarándokolt magyaroktól megtudta azon szegény és elhagyatott állapotot, melybe lánya sülyedett. Elbeszélék, mennyire voltak megszégyenítve, hallván hogy hercegnőjök mint él megfosztva mindentől, tisztelet és udvar nélkül. A király e hír által leveretve, egészen a könyezésig megindúlt, panaszkodott tanácsa előtt a méltatlanságról, melylyel lánya illettetett, és elhatározta, hogy egy követet küldend, ki őt Magyarhonba visszahozza. [3]) E küldöttséggel gróf Bánfit bizta meg. [4]) Ezen úr számos kisérettel Thüringiába menvén, [5]) először is Wartburgba jött. Ottan Henrik tartománygrófot találta, kitől számot kért a hercegnő rendkivűli helyzetéről. Az ifjú fejedelem így felelt neki: „Az én nővérem egyszerre elvesztette eszét,

---

[1]) Rex potens Ungariae, pater hujus pauperculae Elisabeth... Theod. VI, 8.

[2]) Vita Rhyt. § 33.

[3]) Ibid.

[4]) Egykorú irók e grófot Pamiásnak vagy Paniásnak nevezik, mi azonban jónak véltük a nagytekintélyü Mailáth véleményét elfogadni.

[5]) Cum multo comitatu. Theod.

az egész világ tudja: Ön maga is meg fogja látni.“ [1]) Elbeszélte azután hogyan vonúlt vissza Marburgba, azután a szélsőségeket, melyeket itten véghezvitt, midőn csak koldusok és fekélyesek közt akart lakni, és más efféléket. Megmutatta a követnek, hogy Erzsébet szegenysége egészen önkénytes, és hogy önnön részéről mindannak birtokát biztosította neki, mit csak kivánhatott. A gróf nagy csodálattal Marburg felé indúlt. Midőn odaért, tudakozta a vendégfogadóstól, kinél megszállt, mit kelljen gondolni azon nőről, ki Erzsébetnek neveztetik, és Magyarhonból jött azon országba; miért él ily nyomorban; miért hagyta el a férje családjabeli hercegeket; és hogy volna-e valami, mi homályt vethetne rá. [2]) — Ő egy igen ahítatos, erényteljes nő, — felelt a fogadós, -- ő oly gazdag, milyen valaki csak kivánhat lenni, mert e város, egész kerületével együtt, mi nem csekélység, az ő tulajdona; és ha akart volna, sok fejedelemhez mehetett volna nőül. De nagy alázatossága következtében akar ily nyomorúltan élni; e város egyetlenegy házában sem akar lakni, hogy közel lehessen a kórodához, melyet építtetett, mert e világnak minden javát megveti. Az Isten nagy kegyelmet adott nekünk, midőn e jámbor nőt hozzánk küldötte. Mindazok, kiknek már dolguk volt vele, megvallják, hogy üdvösségökre volt. Sohasem szünik meg a szeretet müveiben; ő nagyon tiszta életű, szelid, könyörületes, de főkép alázatosságában mindenkit fölülhalad. [3]) A gróf azonnal hozzá vezettette magát a fogadós által. Ez előre bemenvén, mondá: Aszszonyom!

---

[1]) Meine Schwester Ellsbethen . . . die ist aller Welt toerinn werden . . . Passional, f. 62. Stultissimam Elisabeth . . . Koch, Festung Wartburg.

[2]) Und fraget den wirt der mére
Wy es umb dy frawe were
Dy Elisabet were genant
Und dar kommen aus Hungernlandt...
Ob sy das lyes umb ire unere... —
Vita Rhyt. l. c.

[3]) Sy is fromm und aller tugend woll....
Und wollte sy das haben gebabt
So wurden ir reicher fursten saet...
Wan Got der thut gutlich dyser stadt
Dy eine solche fromme Frau hat. .
Von guten werken sy mimmer geruwet

íme itt vagynak barátjai, kik fölkeresni jöttek önt, s mint hiszem, hogy önnel szóljanak. [1]) A követ belépvén a hajlékba, és látván királya lányát fonás közt rokkáját kezében tartani, annyira meglepetett ennek láttára, hogy keresztet vetvén, könyezni kezdett. [2]) „Azután fölkiáltott: „Látta-e már valaki, hogy egy királylány gyapjút font volna“! [3]) Azután melléje ülvén, elbeszélte, hogy atyja küldte őt fölkeresni, és visszahozni szülőföldére; igérte neki, hogy ott mindazon tiszteletben részesülend, mely őt illeti, és hogy a király őt mindig legkedvesebb lányának tekíntendi. De Erzsébet nem hajlott kérésére: „Kinek tekínt engemet? — mondá, — én nem vagyok egyéb, mint egy szegény vétkes nő, ki sohasem engedelmeskedtem Istenem törvényének úgy, mint kellett volna. [4]) — „Ki hozta önt e nyomorúlt állapotba?“ [5]) kérdé a gróf. Senki, felelé Erzsébet, hacsak menyei atyám végheтlenül gazdag fia nem, ki példájával tanította a gazdagságot megvetni, és a szegénységet a világ minden országa fölött keresni. [6]) Ezután elbeszélte egész özvegyi életét és szándokát élte hátralevő részére nézve, és biztosította, hogy nincs oka panaszra senki ellen, hogy semmiben sem szenved hiányt, és hogy tökéletesen boldog. [7]) De a gróf mindig kivánsága mellett maradt: „Jöjön, nemes királyné, — mondá, jöjön velem kedves atyjához, jöjön, birja királyságát, ön örök-

---

Si ist keusch barmhertzig und gutig
Und ubir alle frawen secht demutig. —
Ibid.

[1]) Der wirt sprach Fraw ewer freunde
Dy sint hier zu euch kommen...

[2]) Invenit filiam Domini sui regis sedentem ad colum et lanam nere. Et prae admiratione signo se crucis consignans .. Theod. l. c. Do weneyte er und flehete — Rothe, p. 1735.

[3]) Acclamavit: Numquid hactenus visum est filiam regis lanam fusare? Theod.

[4]) Wer wollen ir wenen der ich sey: ich bin ein arme sunderin und hab die gebot meines Gottes nie alsich von recht sol. — Passional, f. 62.

[5]) Wer ist der jenige, etc...? Diess hat niemand anderst gethan als der reicheste sohn des himlischen Watters welcher, etc. — Kochem, p. 826.

[6]) Vita Rhyt. l. c.

[7]) Du edle koenigin far mit uns heim zu deinem lieben vater und besitz dein reich und sein erb. Do sprach sie: ich hoff ich besitz meines vaters erb unsers lieben Herrn J. C. in. ewikeit. — Passional.

ségét.“ — „Reménylem, — viszonzá, — hogy már birom atyám örökségét, t. i. a mi szeretett urunk Jézus Krisztus örök irgalmasságát.“ [1] Végre kérte a követ, hogy atyján méltatlanságot ne kövessen el ily élet által, hogy ne szomorítaná meg ilyen, születéséhez méltatlan viselet által. „Mondja meg uramnak és atyámnak, — szóla Erzsébet, — hogy én bolgogabbnak érzem magamat ezen megvetendő helyzetben, mint ő királyi fényében, és hogy épen ne szomorkodjék, hanem inkább örüljön, hogy vagyon egy gyermeke az ég és föld nagy királyának szolgálatában. Csak egyetlen dolgot kivánok tőle e világon, hogy imádkozzék, és imádkoztasson érettem; én is míg élek, érette imádkozni fogok.

A gróf látván, hogy minden erőködése hasztalan, mély fájdalommal hagyta el őt. A magyar király lánya pedig elővette ismét rokkáját, boldognak érezvén magát, hogy előre már valósíthatja az egyház azon fenséges igéit, melyekkel tiszteli azokat, kik, mint ő, e világon mindenről lemondtak. A világ biralmát és minden fényét megvetettem az én Uram Jézus Krisztus szeretetéért, kit láttam, szerettem, kiben hittem, kit kedveltem. [2]

XXVI. FEJEZET.

Miképen osztotta el a kedves sz. Erzsébet egész jegyhozományát a szegények között

Si dederit homo omnem substantiam domus ejus pro dilictione, quasi nihil despiciet eam. —
Cant. 8. 7.

Calore charitatis
Calefacti pauperes
Juxta prunas nuditatis
Lactantur immemores.

Sz. Erzsébetről szóló régi ének a domokosiak breviáriumában.

Ámbár Henrik tartománygróf meg volt győződve Erzsébet esztelenségéről, mégis kötelezettnek hitte magát önkénytesen neki tett igéretei teljesitésére; a pápától való félelem, ki Erzsébet

[1] Saget meinem herrn vater dass ich in diesem meinem veraechtlichem stand besser zufrieden seye, etc., Kochem.

[2] Brev. Rom. responsorium in officio de sanctis foeminis.

pártfogójává tette magát, és marburgi Konrád befolyása, ki ő felette ép oly hatalmat gyakorlott, mint Erzsébet férjére, Lajosra, sokban elősegíthették e hűséget. [1]) Elküldte tehát az 500 márka ezüstöt, melyet igért neki, Wartburgból elutazásakor, új lakása fölszerelésére. [2]) Gazdagságának növekedése a szeretetteljes fejedelemnére kedvező alkalom volt régóta táplált szándéka valósítására, t. i. lemondani tökéletesen minden javának terhéről, melyeket meg kellett tartania, jóllehet mit sem élvezett belőlök. Pénzzé tette egész jegyhozományát, melyet sógora, a keresztes lovagok visszatérése után, kénytelen volt kiadni, mely közel 2000 márka ezüstöt, akkor igen nevezetes összeget tett. [3]) Kincseinek, egy jámbor életirója mondása szerint, e rövid halandó élettel egyező állhatatlanságot akart adni, hogy ez által annál biztosabban érje el az örök élet állandó boldogságát. [4]) Eladatta továbbá drágaságait és ékszereit, melyek megmaradtak azokból, melyeket szülői vele együtt Magyarországból küldtek; a többi között arany- s ezüstedényeket, araranynyal kivarrt szöveteket, és más, nagy árú drágakövekkel kirakott tárgyakat. [5]) A pénzt, mely ezen tárgyakból bejött, valamint jószágai jövedelmeit, különféle alkalommal a szegények között kiosztotta, és pedig oly pazar bőkezűséggel, hogy ez által sok méltatlanságot okozott magának azok részéről, kik segítségére nem szorúltak; fönhangon tékozlónak, pazarlónak, de főleg esztelennek neveztetett. [6]) De ő épen nem indúlt meg ezen beszédekre, és úgy találta, hogy ezen mulandó földi

---

[1]) Theod. VII. I.

[2]) Rothe, p. 1736.

[3]) Fere duo miilia marcarum quae pro sua dote habuit. Dict. IV Ancill. 2022

[4]) Omnia quae habuit vendidit, pro rebus suae dotis immobilibus res petens et acceptans mobiles, mobilem per mortem se cognoscens, de mobilibus sibi satagens aeterna et immobilia promovere. Theod. l. c.

[5]) Si qua ei residua fuerant ornamenta quae in sua traductione de domo patris sui regis Hungariae attulerat, aurea et argentea vasa plurima, sericos pannos auro intextos, pretiosos et multos, et corporis ornatum ex auro copioso et gemmis nobilissimis regaliter fabrefactum. Dict. IV Anc. 2022.

[6]) Propter quod reputabant eam dissipatricem et prodigam, et cuncti appellabant eam insanam. Theod. l. c.

javak föláldozása által igen olcsó áron szerezheti meg magának az ember az örök üdvösséget. [1]) Midőn a Henriktől küldött 500 márka ezüstöt kezéhez vette, azonnal elhatározta magában, hogy azt egyszerre, ugyanazon egy napon kiosztandja a szegények között. Hogy szeretetének rendelkezésére álló összegéhez mért kiterjedést adhasson, Marburg környékén 25 mfre mindenütt kihirdette, hogy a szegények, egy meghatározott napon, Wehrdához közel eső helyen gyűljenek össze, hol ő maga önkénytes szegénységének első napjait töltötte. A meghatározott napon több ezer mindkét nemü koldús, vak, béna, beteg és szegény jelent meg; [2]) ezenfölül még sok olyan, kik e csodás látványt szemlélni akarták. Hogy e nagy sokaság között a rend fentartassék, és a kiosztás igazságosan történjék, a nagy mértékben türelmetlen és rendetlen szükölködők között elég számú hivatalnokokat és izmos szolgákat állított oda a herczegnő, azon meghagyással, hogy mindenkit azon a helyen marasztaljanak, melyet elfoglalva tartott, nehogy némelyek módot találjanak, más szegények hátrányára, kétszer nyerni alamizsnát. [3]) Meghagyta továbbá, hogy mindazoknak, kik e rendszabályokat áthágandják, hajok azonnal vágassék le. Egy fiatal, Hildegarde nevü lánynak, ki gyönyörű hajával a többi között kitűnt, habár azért távozott, hogy beteg nővérét ápolja, marburgi lányok szokásaként vállára omló szép haja levágatott. [4]) A fiatal lány látván, hogy így bánnak vele, sirni és fönhangon jajgatni kezdett, és bizonyítani ártatlanságát. [5]) A fejedelemnéhez vezettetett tehát, ki szerencsésnek nevezvén őt, hogy haját elvesztvén, ezentúl a tánczban és világi vigalmakban részt nem vehet, [6]) a szentek sajátos indúlatával kérdezte, valjon nem volt-e szándéka valaha jobb életre? „Már régóta akartam szerzetesöltönyt felvenni, és maga-

[1]) Divitiis in omnibus eleemosynarum opibus expensis emit regnum aeternae salutis. Thes. nov. de Sanctis. serm. 155.

[2]) Pauperum, debilium, caecorum et aliorum egentium infiniter utriusque sexus undique multitudo . . . Theod. VII. 2.

[3]) Siquis de loco surgeret, vel aliis praejudicium faciens eleemosynam iterato accipere praesumeret. Ibid.

[4]) Ezen szokás egészen a XVIII. századig tartott. P. Kochem, p. 827.

[5]) Coepit adolescentula alta voce ejulare. Theod.

[6]) Bene, inquit, pro eo factum est, his capillis choreas de caetero non frequentabit. Ibid.

mat az Úrnak szentelni, felelt Hildegarde; de a nagy áldozat, melyet szép hajam elvesztése által kellett volna hoznom, visszatartott. [1]) E szavakra Erzsébet örömtelten fölkiáltott: „Jobban örvendek tehát, hogy levágták, mint ha fiam római császárrá választatott volna. [2])“ Magához vette tehát azonnal a szegény fiatal lányt, ki az akaratlanul nyert meghivásnak engedve, a fejedelemné kórodájában a betegek ápolására szentelte magát.

Ezalatt az alamizsna kiosztása a nagy sokaság között a legnagyobb renddel hajtatott végre azon hű és biztos emberek által, kiket Erzsébet ezen tisztre rendelt. A kiosztásnál ő maga ügyelt föl, rendről rendre ment, és fejér lepellel körülövezve szolgált a szegényeknek, úgy mint Jézus Krisztus tanitványainak.[3]) E nagy embersereg között járt, örvendvén és boldognak érezvén magát azon szerencsén, melyet ő terjesztett; tiszta, nyugott arccal, örömtelt szivvel intézte szelid, szeretetteljes szavait kiváltképen az idegen szűkölködőkhöz, kiket most először látott; szánalmát szelid vidorsággal, határ nélküli bőkezüségét mennyei egyszerűséggel egyesítvén, látta, hogy az új nyomort mindenütt új vigaszszá változtatta. Ezen király-lány most látta végre magát azon udvarban, mely neki egyedül tetszett; valóban királyné volt ő e napon irgalmassága által, úgy volt a szegények e nagy hadserege között, mint egy hatalmas királyné trónjában, [4]) és nyomorúlt öltönye dacára, naphoz hasonlón ragyogott, öltözete pedig hófejér volt azok szemeiben, kiknek nyomorukat enyhítette.[5])

Midőn az éj beálltával az 500 marka ezüst ki volt merítve, és a hold teljes fényében ragyogott, [6]) a szegények különféle

---

[1]) Dudum Domino in habitu religionis famulatum exhibuissem, si non me tantum caesariei meae claritas pulcherrima delectasset.

[2]) Plus igitur gaudeo de tuorum praecisione capillorum quam de filii mei gavisura forem in Romanum imperatorem provectione. Theod.

[3]) Ad similitudinem Domini linteo succincta per ordinem transibat et ministrabat eis. Mss. Bolland. Brux.

[4]) Stabat medio regina gloriosa et inclyta, vultu placido, corde jucundo, miserans in hilaritate, tribuens in simplicitate. Ibat succincta inter miseros consolatrix miserorum. Gaudebat in exercitu pauperum filia principis. Gratulabatur in advenis et pupillis . . . Theod.

[5]) Do erschinen ire kleider als die sun und waren weiss als der schnee. Passion. f. 61.

[6]) Luna clara lucente. Dict. IV. Anc. 2026.

helyen levő tűzhelyeikhez visszaindúltak; de sok gyönge, beteg, kik nem mehettek azonnal el, a kóroda és szomszéd épületek minden zugát elfoglalá az éjt ott töltendő.[1] Erzsébet hazamenvén, észrevette azt, és kimeríthetlen könyörületétől indítatva, azonnal mondá komornáinak: „Ime a leggyöngébbek hátramaradtak! adjunk nekik még valamit. [2] És azonnal mindegyiknek hat kölni pénzt adott, nem akarván engedni, hogy a köztük találkozó kisgyermekek a többieknél kevesebbet kapjanak. [3] Ezután kenyeret hozatott, melyet köztük böven osztott ki. Végre mondá: „Én e szegényeknek teljes vendégséget akarok adni, gyújtassék nekik tüz." [4] Meghagyása szerint tüzet gyújtottak mindenütt, hol megszáltak; lábaik megmosatván, illatos szerekkel megfüstöltettek. A szegények e jó ellátást látván, fönhangon vigadni és énekelni kezdtek. Erzsébet látván e vigságot, egyszerü s gyengéd szive mélyében megindúlt és örömtelten kiáltott fel: „Jól mondtam nektek, mennyire csak lehet, boldogokká kell tenni az embereket." S azonnal ment örömükben részt venni. [5]

Ti szent és gyöngéd lelkek, tanulmányoztátok tehát és ismeritek a gyönyörteljes titkot, t. i. mások boldogságának titkát; ti tinnenmagatok iránt oly szigorú kemény lelkek, egész teljeségében megismertétek ez édes titkot. Ti a földi szerencsét, melyet tökélyesen megvetettetek és tulajdon éltetekből kizártatok, szegény testvéreitek számára nemes állhatatossággal megszerezni igyekeztetek. O mily boldogok vagyunk mi, ha meggondoljuk, hogy az égben, hol ily hő szeretetetek jutalmát veszitek, hivek maradtok azon hü és kegyes gondossághoz, melytől szivetek e földön buzgott! és mily jó tudnunk, hogy a szegény lelkek, kik titeket segítségül hivnak, szükségeikben és szomorúságaikban el nem hagyatnak e kimeríthetlen kegyelettől!

---

[1]) Quique in angulis et in sepibus hospitalis. Theod.

[2]) Ecce debiliores remanserunt, adhuc demus illis.

[3]) Et noluit quod pueris minus daretur. Ibid.

[4]) Volumus istis facere plenam jucunditatem. Fiat ergo eis ignis. Ibid

[5]) Coeperunt cantare pauperes et bene se habere... Ecce dixi vobis, quod laetos deberemus facere homines... et ipsa gaudens erat cum gaudentibus. Ibid.

XXVII. FEJEZET.

Miképen tanulta a kedves sz. Erzsébet Konrádtól akaratját mindenben meggyőzni.

Melior est obedientia quam victima. I. Reg. 15, 22.
Vae illis, qui cum parvulis humiliare se sponte dedignantur, quoniam humilis janua regni coelestis eos non admittet intrare.
Imit. L. III. C. 58.

Azt hihetnők, hogy már mi sem hiányzik abból, miszerint Erzsébet a célt, melyet magának oly bátran kitüzött, t. i. az Isten és Istenben felebarátja szeretetét, a világról és javairól tökéletes lemondása által tökéletesen elérte. De a keresztény tökéletesség e csodás utján még sok rettentő akadálylyal kelle küzdenie, sok, és e között még a legnehezebb győzelmet aratnia. Nem volt neki elég a világot és mindent mi őbenne ehhez tartozhatott, legyőznie: még önnönmagát is meg kelle győznie az emberi gyarlóság legerősebb menhelyében, önnön akaratjában. Kellett, hogy ezen akarat, bármily tiszta volt, bármennyire vágyott a mennyország után, bármenyire volt ment minden földi dologtól, már semmiben se emelje föl magát önnön erejétől, hanem hogy gabonával teljes kalász gyanánt az Isten akaratjának leggyöngebb lehelete előtt meghajoljon, míg a mennyei arató őt az örökkévalóságnak learatja.

Az, kit a hivek közös atyja ezen drága lélek vezetésével különösen meg bizott, marburgi Kondrád volt, ki méltányolni tudta benne mindazt, mi őt az Isten szeretetére képessé tette; elhatározta tehát, hogy őt az evangeliumi tökéletesség legfőbb fokára oly uton vezetendi, mely korunk legtöbb keresztényének szokásával és gondolkodás módjával bizonyára ellenkeznék, mi azonban sem zugolódást, sem meglepetést nem keltett a gyermekded egyszerüség eme korában, mely föltétlenül adá át ma-

gát — legalább szándékban — mindannak, mi a lelket az Istenhez visszavezeti és láncolja. [1]

Nem akarunk azonban ez által mindent egyenesen helyeselni és igazolni, mit Konrádnak dicső vezeklője iránti eljárásáról mondottunk : jellemének hevessége, melynek áldozata is lön,[2] öt sokszor a keresztény mérséklet határain túl ragadhatta; de minthogy ezen eljárás a keresztény ahítatosság minden korában számos példa, és több, szent hirben álló szerzet szabályai által helyeselve vagyon; jobbnak véljük a nevezett férfiú birálgatásánál egyszerüen eléadni ezen ritka hercegnő legbensőbb megalázkodását, ki büszke volt fejét az isteni szeretet igája alá hajthatni és mindenben annak nyomait követhetni, ki engedelmes volt érettünk egészen a halálig,

Konrád tehát föltevé magában, hogy Erzsébet lelkében elfojtandja és megsemmítendi az emberi tetszelgés azon utolsó szikráját is, melyet az még magában rejthetett; az egészet az által kezdé meg, hogy akaratját támadta meg mindabban, mit legjogosabban cselekedhetett, és legkedvesebben végzett, t. i. az irgalmasság müvei gyakorlásában.

A fejedelemné szivére nézve elég kegyetlen féket vetett, midőn bőkezüségét, melynek legfényesebb példáit elő fogjuk számlálni, megakasztotta, megtiltván neki, hogy semmiféle szegénynek egy kispénznél többet ne adjon. Mielőtt Erzsébet e kemény megszorításba beleegyezett volna, azt különféle módon igyekezett kijátszani anélkül, hogy az engedelmességet egyenesen megtagadta volna. Csakhamar új pénzt veretett, már nem rézből, hanem ezüstből, melyek mindegyike egy országos schillinget tett, [3] és azokat a közönséges pénzzel egyenlő módon osztotta ki. Midőn azonban a rendkivüli bőkezüségéhez szokott

---

[1] Intelligens vir prudens discipulam Christi ad summae perfectionis culmen velle conscendere, omne, quod ab hoc proposito retardare eam putavit amovere, et quod promovere credidit, studuit adhibere, Theod. VI. 6.

[2] 1233-ban bizonyos nemes lovagok által, kiket szakadárok gyanánt igaztalanul megszüntetett, megöletett. Gyilkosainak 9. Gergely pápa csak igen szigorú bűnbánat föltétele alatt adott fölmentést. V. Bullar. Rom. t. i.

[3] Ez legalább átalános hagyomány, mely egy, több század óta létező ezüstpénz nevén alapszik „Elisabethen pfennige, Elisabethen heller" milyeneket még több pénztárban láthatni. Liebknecht. p. 55. Hap. pel. Concio II. Justi.

szegények szük adományai ellen panaszkodtak, azt mondá nekik: „Meg vagyon tiltva nekem egyszerre egy pénznél többet adnom, de nincs megtiltva mindannyiszor adnom, ahányszor visszajöttök. [1]) A szegények nem is késtek e tanácsból nyereséget húzni; és miután alamizsnájokat egyszer megkapták, megkerülték egyszer-kétszer a kórházat, s ismét jöttek kérni, a fejedelemné adott is mindenkor; és e cselt végtelenszer ismételték. [2]) Konrád azonban a helyett, hogy a ker. szeretettől égő lélek e cselfogásán megindúlt volna, gyakran egészen az arculcsapásig hagyta magát irányában haragjától ragadtatni; de ő e méltatlanságokat örömmel tűrte, mert már régen kivánt részes lenni azon méltatlanságokban, melyeket isteni megváltója szenvedett, mielőtt érette meghalt volna. [3]) Konrád még azt is megtiltotta, hogy ezüstöt a szegényeknek bármely szinalatt ne adjon, hanem kenyeret osztogasson. Azonban amint észrevette, hogy e megszorítás dacára is módja vagyon még pazarolni, megparancsolta neki, hogy jövendőben egész kenyereket ne adjon, hanem csak darabokban oszsza azt ki[5]), míg végtére tökéletesen megtiltott neki minden alamizsna-osztogatást, lángoló ker. szeretetének nem hagyván más menedéket, mint a betegek ápolását. Még eddig, mint láttuk, óvakodott öt eltiltani a fekélyesek részvevő látogatásától, miután ezeket legjobban szerette; de midőn szánakodása által elragadtatva, e tilalmat áthágta, nem késett öt szigoruan megfenyíteni. [4])

Képzelhetjük magunknak Erzsébet fájdalmát, midőn látta a torlaszt, mely szeretetteljes könyörültsége és a szegények szükségei között emelkedett. Azonban felfogta azon új kötelességet, mely minden egyebek helyét pótolandó vala; felfogta, hogy a tökéletes önmegtagadás következtében, melyet fogadott,

---

[1]) Mir ist gebotten worden dass ich nicht mehr als ein pfennig auf einmal gebe. Wan ihr aber über eine zeit wieder kommt ... Kochem, p. 831.

[2]) Giengen nur ein oder andermahl um das spital ... Ibid. Sigillatim tribuit quod simul largiri non licuit. Theod. VII. 4.

[3]) Ita ut alapas in faciem ei daret quas, tamen ex desiderio optaverat in memoriam alaparum Domini sustinere. Theod. l. c.

[4]) Jubetur ne panes integros tribuat, sed panis particulas. Ibid.

[5]) Lásd följebb 319. lap 4-dik jegyzet.

mindarról le kell mondania, mi legkisebb emberi örömet és vigaszt foglal magában; azt pedig láttuk, hogy az alamizsna-adás kimondhatlan örömet szerzett neki. Azonban tudott ő áldozatot hozni és minden zugolodás nélkül engedelmeskedni, és nem sokára tökéletes is lett ezen tudományban, mely a keresztényre nézve a győzelem tudománya. [1])

Semmiféle fájdalom, semmiféle teher nem esett vala neki nehezen, midőn annak akaratjához kelle neki alkalmazkodnia, kit az Isten akaratja személyesítőjének szokott volt tekínteni. Semmiféle távolság sem akadályozta őt haladék nélkül hozzá sietni amint hivatta. [2]) Konrad azonban sohasem bánt vele azon kimélettel, melyet nemétől, ifju korától és rangjától követelhetett, sőt inkább azon volt, hogy rögössé és tövisessé tegye neki az üdvösség utját, hogy több érdemmel ékesítetten jelenjék meg örök bírája előtt. Ezt vele e szent férfiú azért tette, — mond egy francia iró, — hogy megtörje akaratját, hogy minden szeretetét az Istennek adja, és ne emlékezzék meg előbbi dicsőségéről. És Erzsébet mindenben gyorsan engedelmeskedett is, és kész volt a türésre; mert lelkét békeségben birta, és győzelme az engedelmesség által nemesbítetett. [3]) Ezen engedelmesség ép oly pontos és tökéletes volt a legkisebb fontosságu dolgokban, mint a nagy s legfontosabb parancsolatokban. Midőn egykor utnak indúlt egy remetét látogatni, ki Marburg környékén lakott, Konrád utána izent, hogy azonnal jöjön vissza; Erzsébet azon pillanatban visszafordúlt, és mosolyogva így szólt kisérőjéhez: „Ha okosak akarunk lenni, úgy kell tenünk mint a csiga teszen, mely esős időben visszahuzza magát házába: engedelmeskedjünk tehát és fordúljunk vissza azonnal.“ [4]) Nem

[1]) Fuit in omnibus obedientiae peritissima. Dict. IV. Anc. 2029. Vir obediens loquetur victoriam. Prov. XXI. 28.

[2]) Ad loca quantumcunque distantia a magistro vocata sine mora citius veniebat, Theod. l. c.

[3]) Jean Lefèvre, l. XLVI, c. 25.

[4]) Nos simus similes testudini quae tempore pluviae se retrahit in domum suam: sic nos obediamus, retrahamus nos a via qua ire coeperamus. Déposition d'Irmengarde, 2029.

Amis bien pert que nos son sage
Sor ne resamblons la limace.
Rutebeuf, p. 39.

titkolta ő el a félelmet, melyet lelki kormányzója előtt érzett, nem annyira személye miatt, mint inkább azért, mert benne Isten helytartóját tekinté. „Ha én, úgymond ő társnéihoz, ennyire félek egy halandó embertől, mennyivel inkább kell rettegnem az Isten előtt, ki minden embernek ura és birája!“ [1]) E félelem egyébiránt egészen szellemi volt; mert akaratját egészen Konrád kezeibe tette le, leginkább azért, mert az szegény és minden földi méltóságságtól megfosztott volt, milyenné ő is kivánt lenni. „Én, jegyzé meg egykoron, a szegény nének életét választottam, mert az a legmegvetettebb; ha még lenézettebb helyzetet ismernék, azt választanám. Egy püspök vagy gazdag apát kezébe is letehettem volna engedelmességi fogadalmamat, hanem én Konrádot előbbre tettem, mert ő semmit sem bir, ő nem egyéb mint koldus, hogy így ne legyen ez életben semmi vigaszom. [2]) Ez alatt Konrád a hatalmat, melyet Erzsébet neki személye fölött engedett, tovább is korlátlanul gyakorolta. Erzsébet egykor az altenbergi zárdában tartozkodott, hová lányát, Gertrudot, Konrád már elhelyezte, s hová őt is be akará léptetni, midőn utána küldött Marburgból, hogy tüstént jőne hozzá, vele tanácskozandó. Erzsébet azonnal engedelmeskedett parancsának. A zárdanők megtudván Erzsébet eljöttét, megkérték Konrádot, engedné meg őt a zárdába vezethetni, hogy láthassák. Konrád meg akarván kisérteni engedelmességét, miután előbb tudósította volna a kiközösítésről, melybe mindazok esnek, bár mily nemüek legyenek is, kik a zárda falait átlépik, azt felelte: „Lépjen be, ha akar.“ [3]) Erzsébet azonban e szavakat parancsnak vévén, belépett a tiltott falak közé. Konrád azonnal kivezettetvén őt, megmutatá neki azon könyvet

[1]) Sed in loco Dei, dicens: „Si hominem mortalem tantum timeo quantum Dominus omnipotens est timendus qui est Dominus et judex omnium.“ Irmengarde, ibid.

[2]) Vita sororum despectissima est, et si esset vita despectior, illam elegissem. Fecissem quidem uni episcoporum aut abbatum qui possessiones habent obedientiam, sed cogitabam melius facere mag. Çonrado qui non habet, sed omnino mendicans, ut poenitus in hac vita nullam haberem consolationem. Ibid. Nem kell elfeledni, hogy Konrád ezen föltétlen szegénysége egészen önkénytes volt. Ő egy kolduló rendhez sem tartozott, és ő volt az, kinek hatalmában állott Thüringia minden egyházi javadalma fölött rendelkezni.

[3]) Intret, si vult. Ibid.

melybe esküje volt irva, melylyel kötelezte magát, hogy neki mindenben engedelmeskedendik, [1]) azután megparancsolá egy, társaságában levő zárdanőnek, hogy őt és társnéját, Irmengardot, egy hosszú bottal, bizonyos számú ütésig, bűnbánat fejében fenyítse meg. [2]) Ennek végrehajtása alatt Konrád a Miserere zsoltárt énekelte. A fejedelemnő zugolódás nélkül és majdnem természetfölötti önmegadással tűrte ezen lealázó fenyítést ily csekély hibáért, és kevéssel későbben, midőn Irmengárddal erről szólott volna, kinek ő szándéka nélkül okozta e büntetést, azt mondá: az ily büntetéseket békével kell türnünk; mert olyanok vagyunk mint a növények a folyók hosszában, ha ezek kiáradnak, a növény meghajlik és elmerül, és az áradat elvonúl fölötte anélkül, hogy megtörné, s azután ismét éledez és egész friseségében újra fölemelkedik és örvend új életének. Nekünk is némelykor a föld felé kell hajolnunk és megalázkodnunk, miután ismét örömmel és bizalommal emelkedhetünk fel.“ [3])

Egy más alkalommal, — ha hitelt adhatunk egy kevesbbé alapos hagyománynak, [4]) — Konrád szónokolt a kínszenvedésről, hogy Erzsébet a beszéden jelen lévén, elnyerhesse a teljes bucsút, melyet a pápa engedett mindazoknak, kik biztosának beszédét hallgatni fogják. De ő el lévén foglalva újonan érkezett két beteg ápolásával, a beszéd hallgatásától fölmentette magát. A szónoklat végével magához hivatá és

[1]) Praeparatum librum exhibuit ut juraret stare mandatis propter excommunicationem, quam incurrit intrando claustrum. Ibid.

[2]) Ut bene verberaret eas cum quadam virga grossa satis longa. Ibid. Irmengarde azt mondja, hogy ő ezen ütések nyomait három hétig viselte, és hogy Erzsébet azokat még tovább viselte, quia acrius fuerat verberata.

[3]) Oportet talia sustinere libenter, quia sic est de nobis ut de gramine, quod crescit in flumine: fluvio inundante gramen inclinatur et deprimitur, et sine laesione ipsius aqua inundans pertransit. Inundatione cessante gramen erigitur et crescit in vigore suo jucunde et delectabiliter. Sic nos quandoque oportet inclinari, humiliari et postmodum jucunde et delectiabiliter erigi. Ibid.

[4]) A történet, melyet itt elmondunk, sem a következő négy század történet-gyűjteményeiben, sem az egykoruak jegyzékeiben nem találtatik, hanem a Passional legendájában. Az egész tán nem egyéb, mint az előbb történtek tulságos nagyítása; mindazonáltal mégsem gondoltuk azt egészen elmellőzendőnek.

kérdezé, hol volt a helyett, hogy beszédét hallgatta volna; mire még mielőtt felelhetett volna, hevesen megütötte, mondván: „Ez azért vagyon, hogy tanulj máskor jönni, ha hivlak. [1]) Az alázatos és türelmes fejedelemné mosolygott e durvaságon, és magát még igazolni akarta, de Konrád újra megütötte és egészen a vérig megsebezte. Ő szemeit az égre emelvén, egy ideig föltekíntett, azután mondá: „Uram, hálát adok neked, hogy engemet ilyenekre választottál." Erre komornái hozzá siettek őt vigasztalni, és látván ruháján keresztül a vért folyni, kérdezék, hogyan állhatott ki ennyi ütést; Erzsébet mosolyogva felelt nekik: „Hogy ezeket békével türjem, Isten megengedte Krisztust angyalai közepett szemlélnem; mert oktatóm ütései egészen a 3-ik égig ragadtak." [2]) Ezt Konrádnak elbeszélték, ki erre fölkiáltott: „mindig bánni fogom, hogy nem emeltem egészen a 9-ik égig." [3])

Ismételjük, hogy az ily cselekedeteket nem a mi korunk eszméi szerint kell megitélni. Ámbár az erényző (ascétique) élet szokásai és keresztény erények nem ugyanazok az egyház minden századában; de azért sohasem vetették meg azokat a jámbor lelkek, mert ezek szereztek a szeretetnek, az alázatosságnak és önmegtagadásnak halhatatlan győzelmeket, tiszta és szent dicsőséget.

Míg a legfőbb biró örök mérlegében szolgája szigorát és alázatos jegyese győzhetlen türelmét mérlegelte, addig az aljas emberek gonoszságának e viszony bő táplálékot nyújtott, a szegény Erzsébetnek pedig alkalmat adott áldozatait, melyeket mennyei jegyesének már eddig fölajánlhatott, még egy újjal öregbíteni. Előbb pazarlónak és esztelennek kiáltották ki, és hiresztelték, hogy eszét elvesztette; már most gyalázatos rágalmak és gondatlan pletykák által jó hirét igyekeztek bemocskolni. [4]) Fönhangon kiáltották, hogy e szerzetes Lajos fejedelem özvegyét elcsábította, és házájába vitte magával azért, hogy

[1]) Ein andermall so komm wan ich dir ruff, und das hab ich dir darum . . . Passion. 59.

[2]) Ych sahe daz mich der meister schlug bis in den dritten chor. Passional, f. 49.

[3]) So muss es mich ymer reuwen das ych sy nit schlug biss in den nündten chor. Ibid.

[4]) Quidam perversi spiritus carnaliter sentientes . . . Coeperunt falsa suspicione appetere et verbis impiis infamare. Theod. VI. 5.

jegyhozományát és gazdagságait élvezhesse. [1]) A fejedelemné ifjusága, ki, mint mondottuk, nem volt 22 évnél idősebb midőn Marburgba vonúlt, e rágalomnak még igaz szint adhatott, mely még Erzsébet leghivebb pártfogója, Varila Rezső úr előtt is elég komolynak látszott, hogy rábirja, miszerint Erzsébethez utazzon. A hü és okos lovag tehát elutazott Marburgba, és tiszteletteljesen Erzsébethez menvén, így szóla: Engedje meg, asszonyom, hogy egyenesen, de a tartozó tiszteletnek minden sérelme nélkül szólhassak önhöz.“ [2]) Erzsébet alázatteljesen azt felelte, hogy kész mindent meghallgatni. „Kérem tehát, — mondá, — kedves asszonyom, őrködjék jó hire fölött, mert Konráddal való bizalmas társasága a buta, nemtelen köznépnél gonosz véleményekre és különös beszédekre adott alkalmat.“ [3]) Erzsébet, szemeit az égre emelvén, anélkül hogy arca legkisebb zavart árúlt volna el, így felelt: „Áldott legyen mindenben a mi Urunk Jézus Krisztus, egyetlen barátom, ki kezeimből e csekély adományt elfogadni méltóztatik; iránta való szeretetből, és hogy magamat szolgálója gyanánt átadhassam, származásom nemességéről lemondottam, megvetettem gazdagságomat és birtokaimat, lábbal tapodtam szépségemet és ifjuságomat, lemondtam atyámról, hazámról, gyermekeimről és az élet minden öröméről; koldusnővé tettem magamat. Csak egy kis birtokot tartottam meg magamnak, jó hiremet és női erényemet. És íme, mint hallom, azt is kivánja tőlem, és én szivesen oda is adom neki, mert jó hírem áldozatát, úgy látszik, különös adományképen méltóztatik tőlem elfogadni, és a rám fogott gyalázat által szemeiben kedvesebbé teszen. Jól vagyon, én abba is beleegyezem, hogy mint szeplőzött hirü nő éljek. [4])

---

[1]) Si sprachen das ist meister Conrad
Dy frawen Elisabet entfuhrt hat...
Das wollen sy mit einander verzeren.

Vita. Rhyt. § 32.

[2]) Vir prudens . . . cum multa reverentia: Liceat mihi, domina, salva gratia vestra loqui cum vobis. Cui humiliter annuenti . . . Theod. l. c.

[3]) Curam igitur habeat domina mea de bono nomine . . . Vulgus stultum et ignobile opinatur perverse et loquitur inverecunde. Ibid.

[4]) Suspiciens in coelum devote cum serenitate respondit: „Benedictus per omnia Dominus Deus noster Jesus Christus, qui hoc munusculum a me recipere dignatus est. Ego nobilitatem generis mei abnegans pro amore ejus ancillam me sibi tribui; mundi divitias contemnens pau-

De ó édes megváltóm! csak szegény, még ártatlan gyermekeimet mentsd meg a gyalázattól, mely rólam rájok is háromolhatnék. [1]) Azonban hogy régi barátja előtt minden gyanú nélkül álljon, a megszakasztott beszéd fonalát így folytatá: hogy legalább ön, főpohárnok úr, semmi gyanúval se legyen irántam, tekíntse sebes vállaimat. Evvel megmutatá neki a nem régen kapott ütések helyeit. „Ime, — mondá, — ez azon szeretet, melylyel e szent áldozár irántam viseltetik, vagyis inkább, ime, miképen lelkesít az Isten szeretetére.“ [2]) Csodálatos egyessége, mond életirója, az alázatosságnak, türelemnek és jámbor okosságnak, mely Istennek, egy nem érdemlett gyaláztatásért hálát adván, barátja szivétől minden botrányt el tud távolítani. [3]) —

Azonban mindez nem csupán ezen külső és testi szigorúságok által történt, melyeket Konrád a neki engedett korlátlan hatalomnál fogva gyakorolt fölötte: hanem ő még szivét is mintegy megtörni, és megölni akarta, s kitépni onnan az indúlatok s emberi előitéletek utolsó gyökerét is, hogy az Isten gondolata és szeretete foglalja el és töltse be őt egészen. — Előbbi élte

---

periculam me feci. Juvenile decus parvipendens deformavi solum hoc muliebris honestatis ornatum servare contenderam, verum hoc in sacrificio suo, ut audio, a me dignatus est acceptare tanquam aliquid speciale volens me sibi placitum per infamiam et bonam famam Theod. l. c.

O du suesser Herre Jesu Christ
Mein liebhaber du allein bist...
Vatter und mutter man und kynt
Und alle ding dy nur troestlich sind
Land und leute, burge ung staete ..
Ein kleines hatte ich mir behalden...
Soll ich der ouch nicht haben mehir
So will ich dyr sy ouch geben.
Und als ein verschmeets weib leben.

Vita Rhyt. §. 32.

[1]) Abir lieber Herre meine kyndt
Dy noch unverleumbt sind
Dy behnete vor schanden nue
Das ir inem von mir nicht kommen zu.

Ibid.

[2]) Ne autem vos, domine pincerna, aliquo suspicionis scrupulo laboretis, ostendens pudica foemina lividas scapulas suas et cruentias: hic est, inquit, amor quo circa me sacerdos sanctus afficitur, vel potius me afficit amoris Dei. Theod. l. c.

[3]) Theod. l. c.

örömei közől Erzsébet mit sem tartott meg, mint régi édes szokását ifjúsága barátnőivel együtt élni, — kik fejedelmi állásának nagyságát megoszták udvari hölgyek minőségében, kik Wartburgból kiüzetése után együtt evék vele a nyomor kenyerét, s kik végre mint elválhatlan s hű társnők megoszták az ő vallásos életének önkénytes nélkülözéseit a könyörületesség minden munkájában, vezekléseit s ahítatossága gyakorlatait.

E gyöngéd és bensö vonzalmi viszony, mely Erzsébetet e hű barátnőihez füzé, tán önkénytelenül is édesítette volna az ő keserveit, megkönnyítette volna gyakran az ő önmegtagadásainak és nehéz próbáinak igáját; és e fiatal sziv, melyet egész életében a szeretettől mintegy felemésztettnek szemléltünk, s mintegy elmerülten amaz égi szeretetbe, mely kész minden embert kivétel nélkül átölelni: most lemondani kényszerült mindenkorra ez üdvös és kegyeletes vigasztalásról. Gondolni sem lehet tökéletesebb s bensőbb rokonszenvet, mint e fejedelmi nő s az ő környezete közt uralkodott, mint azt az adatok nyiltan tanúsítják, melyeket róla ez följegyzett. [1])

Ez édes és utolsó köteléket is szétszaggatandónak itélte Konrád, attól félve, hogy társalgásuk a fejedelemnő szivében fényes multjának emlékét, vagy valamely fájdalmas utóérzetet idézend elö. [2]) Előbbi környezetének személyeit időnként már elbocsátgatá, kiknek elmenetelét nem nézhette legmélyebb fájdalom nyilatkozatai nélkül. — [3]) Végre két barátnéjára jött a sor. Először is Ysentrudetől, kit Erzsébet legjobban szerete, ki előtt semmi titka nem volt, kivel lelkének legtitkosabb gondolatait is közlötte, úgy a világ elhagyása után mint előtt, meg kelle válnia. [4]) Azonban meg kellett érnem, — beszéli e hü barátné, — hogy elüzve legyek töle, én Isentrude, kit ő minden má-

[1]) Mindez azon történeti gyűjteményekben olvasható, melyek alapúl szolgáltak a pápa által kinevezett biráknak Erzsébet sz. élete vizsgálásában. Ezek a leghitelesb és legbővebb forrást képezik, melyekből meríthetünk, mint azt már Theodoricus és sz. Erzsébet minden egyéb irója tette.

[2]) Quia timebat nos aliquid de antehabita gloria secum tractare, et ex hoc eam temptari vel dolere. Dicta IV. Ancill. p. 2023.

[3]) Omnem familiam pristinam in qua delectari vel solatiari consveverat paulatim ac singillatim ab ipsa repulit quos singulos cum dolore gemituque dimisit. Theod. IV. 6.

[4]) Ita familiaris quod fuit conscia omnium secretorum ejus. Dict. IV. Ancill. p. 2014.

sok felett annyira kedvelt, s kit csak elszorúlt szivvel és sürü könyzápor között bocsáthatott el. [1]) Végezetül Guta is, ki öt éves korától fogva társnője volt, s ki azóta sohasem távozott oldala mellől, eltávolíttatott szegény Erzsébet könyei s sziv-repesztő zokogásai között. [2]) Úgy tetszett neki, — irja egy kegyeletes történetbúvár, kire mi gyönyörrel hivatkozunk, — úgy tetszett neki, mintha szive megszakadt volna e nagy fájdalom alatt, melyet Istennek e magát mindenben föláldozó szolgálója egész halálaig hűen megőrzött.

Ennek okát az érző sziv könnyen kitalálhatja; mert végre is nincs nagyobb fájdalom a földön, mint midőn az egymáshoz forrott hű szivek elszakíttatnak egymástól. Oh drága sz. Erzsébet! emlékeztetlek ez elválásokra s azon szivvérző fájdalmakra, melyeket leghübb barátnédtól való elválásodkor éreztél; kérlek, nyerd meg nekem a kegyelmet, hogy megösmérjem, mit roszul tettem, midőn bünöm által annyiszor elváltam Istenemtől. [3])

Az áldozat tehát egyedül maradt Istenével, kinek feláldozta magát; [4]) de a teljes magány nem nyújtott vigasztalást neki. Konrád kedvelt társnőinek helyét két, egészen más fajú nő által pótolta ki. Az egyik, kit, mint magát a fejedelemnőt, szintén Erzsébetnek hivtak, pór származású s elég jámbor volt, hanem tudatlan, bárdolatlan a legnagyobb mertékben, és oly visszataszítólag rút, hogy a gyermekeket ijesztgeték vele. [5]) A másik

---

[1]) Et tandem me Isentrudem ei praedilectam ab ipsa expulit quae cum multo cordis gravamine et infinitis lacrymis me dimisit. Ibid. p. 2022.

[2]) Postremo Gutam quam specialissime dilexit.... cum multis fletibus ac suspiriis derelinquit. Theod. l. c.

[3]) Als wann ihr Herz mitten waere entzwey gerissen.... Es mag ein jedes treue herz leichtlich bey sich erachten, weil ja auf Erden, kein groesseres leyd ist, als wann treue Herzen sich von einander müssen scheiden. Ich erinnere dich dieses traurigen scheidens, o leibe H. Elisabeth, und bitte dich etc. Kochem p. 829.

[4]) Remansit autem paupercula Elisabeth sola Deo soli derelicta. Theod. VI. 7.

[5]) Und zemaels eyschlich gestalt
Das man mit ir wol fleuhete dy kint.

Vita Rhyt. §. XXXVI.

özvegy, öreg, süket, duzzogó és mord természetű, a pörlekedésre éjjel nappal kész. — [1]) Erzsébet, életmódjára oly fájdalmasan ható ezen változásnak, Krisztus iránti szeretetből teljesen alávetette magát; azért, nehogy magát elbizza, a durva pórnőhöz alkalmazta magát, hogy ez által az alázatosságban haladjon; és az öreg pörlekedőnek kitöréseit eltűrte, hogy a béketűrést gyakorolhassa. [2]) E két nő naponként próbakőre tette s durva bánásmódjával keserítette őt. [3]) A töredelem lelkétől áthatva, s hogy minden viszályt elkerülhessen, azon dolgokat és házi foglalkozásokat is maga végzé, melyek ezek köréhez tartoztanak; ezek látván ezt, még a legaljasabb végzendőket is ráhagyták, mint p. a ház fölsúrolását, s midőn a konyhai szolgálatokra szorított fejedelemasszony olykor sz. merengéseitől elragadtatván, a silány étkekről, melyek ott főttek, megfeledkezék, annyira, hogy megkozmásodtak, tulajdon szolgálói merészelték őt a legdurvább szemrehányások között megfeddeni, [4]) szemére vetve, miszerint egy kevés levest sem tudna főzni, holott, mint a fentidéztük életiró megjegyzi, Erzsébet soha életében nem főzött, nem is tanúlt főzni. [5])

Ugyanezen nők irgalom nélkül vádolák be őt Konrád előtt, valahányszor látták, hogy a tilalom ellenére alamizsnát oszt, mely tilalom pedig részvéttől buzgó lelkének igen fájdalmas volt, s melynek áthágásaiért annyi sok kemény büntetést kelle kiállania lelki vezérétől. — [6]) Azonban mi sem volt képes őt hűségé-

---

[1]) Sy horte abir zemall kleine...
Sy zoernet tag und nacht... Ibid.

Virgine religiosa valde despicabili et quadam nobili vidua surda et valde austera Ep. Conr. ad Pap.

[2]) Von der mayt wuchs ir dy demut...
Und von den weibe der alten
Lernet sy halden dy gedult. Ibid.

[3]) Per quas multas sustinuit oppresiones et coercitationes. Theod. VII. 4.

[4]) Cum miserabilis cibus ejus neglectu adustionem saperet, pro hoc ancillarum correptionem cum gaudio sufferebat. Theod. 7. VI.

[5]) Und rüpften ihr für dass sie nicht einmahl eine suppe kochen koent,.. dan S. Elisabeth ihr lebtag nicht gekocht, noch das kochen gelehrnt hatte. Kochem, p. 830.

[6]) Accusata sic ab illis multa saepius verbera a magistro pertulit Theod. 7. 4.

ben megingatni, habár csak egy percre is, habár csak a türelmetlenség önkénytelen mozzanata által is; megingathatlan volt alávetettsége, melyet esküvel fogadott annak, kit úgy képzelt magának, mint biztos, csalhatlan vezért az örökkévalóság házájába. Engedelmessége oly aggályos volt, hogy régi szeretett társnőit, midőn látogatására jöttek, némelykor étellel kinálni vagy üdvözleni sem merte anélkül, hogy Konrádtól erre engedelmet kért volna. [1])

Végre még egy kisérletet kellett ezen gyöngéd, de egyszersmind minden gyengédsége mellett annyira szigorú léleknek kiállania; és ez vala szerzendő neki az utolsó győzelmet. Láttuk, miképen vált el gyermekeitől, kiket oly hévvel szeretett, melyet egyedül csak az Isten szeretete múlhatott fölül. Azonban úgy látszott, hogy ezen elkülönzés még nem volt tökéletes, mert az anyai sziv még igen fenhangon szólott; mert ha lányai egyikét vagy magát fiát magánál nem tartotta is, mi azonban némely életiró bizonyos kifejezései után valószinű, [2]) legalább gyakran magához hozatott egyet szeretett gyermekei közöl, hogy azt látva, ölelve, és ártatlan homlokát számtalan csókkal halmozva, eleget tegyen az anyai érzelemnek. De nem sokára értésére esett, hogy a szivet nem szabad ketté szakítani, és hogy büntetlenül nem oszthatja meg azt Isten és bármely teremtmény között. Észrevette, hogy a sok szeretet-csók következtében, melyeket méhe gyümölcseire pazarolt, nem adhatja magát szokott szorgalmával az imádságnak; [3]) félt tehát, hogy egy más lényt jobban szeret Istennél; és azért vagy Konrád sürgetésétől vagy önnön magától indítatva, végre eltávolítá mindenkorra a földi boldogság ezen utolsó nyomát is. [4])

---

[1]) Amantissimis suis et intimis, dominae Ysentrudi et sorori Gutae, ad eam quandoque venientibus... Ibid.

[2]) Irmengarde bizonyitása szerint a 2030 lapon, hol ez áll: puerum eius anni et dimidii habens; azonban fia 1223-ban születvén, már 4 éves volt, midőn özvegygyé lett. — Theodoric. (VII, 7) azt mondja: Parvulum uteri sui infantulum, mi csak valamelyik lányára alkalmazható. — Wadding ellenben, ki más kutfőket használt, mondja, hogy ez idősbik fia volt: Filium natu maiorem II, 2. 7.

[3]) Rutebeuf, p. 39.

[4]) Jussit omnino elongari a se ne nimis diligeret eum, et ne per eum impediretur in servitio Dei. Irmengarde, 2030. Theod. l. c.

Az isteni kegyelemnek, melyet Erzsébet egyedüli és korlátlan urának ismert el, ennyi győzelme nem ismertethetett sokáig félre; nem csak az égben várta őt kimondhatlan jutalom; az emberek is kezdtek már a hit és szeretet ezen hős asszonya előtt meghódolni, és elhagyott gyermekeinek azon szeretetet, melyet anyjok Isten iránti szeretetből tőlök elvont, kárpótolni, átvivén rájok azon gyengéd tiszteletet, melyet egy hivő kor, egy szent nő magzataitól nem tagadhatott meg. Alig folyt el néhány év, máris IX. Lajos francia királynak Saumurban tartott udvaránál feltünt egy 18 éves német herceg, ki Saint-Pol és Boulogne grófokkal egy időben szolgált a francia királyné asztalánál, ki a középkor lovagjai előtt mindig a női szépség és nemesség eszménye volt; és e királynő castiliai Blanka volt. Az udvaroncok vetekedve és csodálkozás közt mondogatták egymásnak, hogy ez a thüringi sz. Erzsébet fia, Blanka királyné pedig gyakran nagy kegyelettel zárta karjai közé, keresvén homlokán az egykor anyja által oda nyomott csókok helyeit. [1]) És így nyilvánítá tiszteletét egy szentnek anyja, egy sz. nő magzata iránt; s ezen megható és kegyeletes csókban találkoznak sz. Lajos francia király és magyarországi Erzsébet a történelemben és az emberek emlékében, mint szüntelen találkozának Isten szine előtt gyöngéd, buzgó és szeplőtelen lelkeik —

[1]) Egy 18 éves németről, kiről azt mondták, hogy ő a thüringiai sz. Erzsébet fia, akkori időben azt beszélték, hogy őt a szent iránti kegyeletből Blanka királynő homlokán megcsókolta, mivel azt hallotta, hogy anyja gyakran ott csókolta meg. Joinville 22. l. 1761 kiad.

XXVIII. FEJEZET.

Miképen tüntette ki Isten hatalmát és irgalmát a kedves sz. Erzsébet által; és imáinak csodás erejéről. —

Fecit mihi magna, qui potens est Luc. 1.
Voluntatem timentium se faciet, et deprecationem eorum exaudiet.
Ps. 144. v. 20.

Végre elérkezett az idő, mikor sz. Erzsébet Istene keblén föltalálandó volt rövid élte szenvedéseinek örök jutalmát; de mielőtt magához hivta volna, hogy részt vegyen dicsőségében, tetszett a mindenhatónak, homlokát, még éltében, mennyei fenségének dicssugaraival körülövezni, az őt üldöző és rágalmazó emberek szemeiben oly hatalommal felruházni, mely az övének kifolyása, és e gyönge nő kezeibe, ki önnönmagában annyira le tudta győzni a vétkes természetet, letenni oly erőt, mely által legyőzhesse és kiirthassa testvéreinél is a bűnnek gyászos következését, a nyomort.

Már ezután nemcsak könyörületessége, szeretetteljes részvét-érzelme, határ nélküli bőkezüsége, fáradozása és önfeláldozása által enyhíté a szerencsétlenek nyomorait, részt vévén minden bajukban; nem, mert Isten iránt lángoló szeretete, melynek mi sem vala legyőzhetlen, mely egész életét áthatotta, gyakran a magasból elég tehetséget és erőt nyert, hogy egyetlen szó, ajkairól elröppent egyetlen röpima eltávolítsa és megsemmítse a szenvedéseket, melyeket előbb megosztani és örökre megédesíteni annyira igyekezett. Már ezentúl ha ahítatossága és sze-

retete kivezetik őt szegény hajlokából, ez nem annyira azért történt, hogy saját könyörteljes buzgóságát, mint inkább, hogy az irgalmasság mennyei nagy hatalmát, melyet az Úr választott lelkeinek szok osztogatni, ragyogtassa; és ezen új jótettek, melyeket így körutjaiban elhintett, híven megőrizve a legmeghatóbb és legkisebb részletességekig a keresztény népek emlékében, lesznek ránk nézve szentségének utolsó és legfényesebb bizonyítványai.

Nem telt el nap, melyen szegény betegjeit kórházában kétszer meg nem látogatta, és a számukra rendelt élelmeket és segélyt el nem vitte volna. [1]) Egy reggel, midőn a kórodába lépne, látott az ajtó küszöbön egy béna, alaktalan, minden mozdúlat nélkül elterűlt ífjút feküdni; ez egy szegény süketnéma volt, kinek tagjai egy kegyetlen nyavalya következtében egészen el voltak torzítva, összevissza ficamítva annyira, hogy csak kezein s lábain csúszva járhatott, mint az állat. [2]) Anyja, ki gyermekét szégyenlette, hozta őt e helyre, hol elhagyta, azon reményben, hogy a jó hercegné majd könyörűlend rajta. — És valóban, mihelyt észrevette, részvétteljes és szivet átjáró fájdalommal tekíntett rája; hozzá lehajolván, ezt kérdezte tőle: „Mondd meg, kedves gyermekem, hol vagynak szülőid? ki vezetett ide?“ [3]) Amint a gyermek ezt nem látszott hallani, kérdéseit kimondhatatlan bájos hangon ismételte, s megsimogatván, így szólt: „De hát mi bajod? nem akarsz velem beszélni? [4]) A gyermek erre ránézett, de minden fe-

---

[1]) Und nymmer keinen tag verlag
Sy gyng selbst zwir darein
Und brachte inen brod bier und wein.
Vita Rhyt. §. 38.

[2]) Es hat die giecht also gar zebrochenn
Das ime sein glied und knochen
Krumb stunden beyd aus und ein
Er lag dae vor ir als ein schwein . . .
Es kroch kaum auf allen vieren.„
Ibid.

[3]) Sant Elisabet sach das kint an . . .
Dy was ir von hertzen leyt
Und sprach „Sage mir, du liebes kint . . .“
Inclinata ad eum, dixit statim: „Quis te huc adduxit, dilecte puer?“
Theod. VII 6.

[4]) Elisabeth vero blandiens et pie responsum instantius requisivit.
Ibid.

lelet nélkül. Erzsébet nem tudván, hogy néma, azt vélte, hogy a gonosz szellemtől vagyon megszállva, és érezvén irgalmasságát nőni, fönhangon így szóla: Urunk nevében parancsolom neked, és annak, mi benned vagyon, hogy felelj, és mondd meg, honnét jösz? [1]) A gyermek azonnal egyenesen fölemelkedvén előtte, mondá: „anyám hozott ide.“ [2]) Elbeszélte azután, hogy még eddig soha sem nem hallott, sem nem beszélt, hogy így született, mint látta, egész testében bénán. És íme, mondá, minden tagját egymásután kinyújtva, ime, Isten visszaadá mozgékonyságomat, szavamat és hallásomat; szavakat mondok, melyeket sohasem hallottam, sem nem tanultam senkitől. [3]) Ezekután sirni és Istennek hálákat adni kezdett: „nem ismerém az Istent, — úgymond, — minden érzékem el vala halva; eddig nem tudtam mi az ember. Egyedül most tudom, hogy több vagyok a baromnál, most tudok Istenről beszélni. Áldott legyen ajkainak ama kérdése, mely által megnyerte nekem Istentől e kegyelmet, hogy ne haljak meg úgy, mint mostanig éltem! [4]) E szavakból, melyek oly szivreható módon tükrözték vissza egy lélek első érzését, kit a mindenható Isten is önisme-

---

„Abir was ist dein Gebrech
Wiltu mir nicht zusprech“
Vita Rhyt.

[1]) Das kynt sy also ansach . . .
Dae deuchte sy were besessen . .,
Das erbarmet dy frawe gar . . .
In der kraft unsers hern Jesu Christ
So gebiete ich dir und was bey dir ist . . .
Vita Rhyt.

[2]) Zu hant stund das kynt dac uff . . .
Ibid.

Tunc apertum est os muti . . . et respondit, dicens: Mater mea me adduxit. Theod.

[3]) Seine glieder es nach in einander richt
Und sprach: „Gott hat mir gegebenn
Dis ich kangesprechen und vernamen eben
Dy wort . . .
Der ich vor nit gelernet han“
Ibid.

[4]) Und huebe vor freuden zu zeweinen

relre vezérelt, eléggé látta Erzsébet, hogy Isten az ő közbejárása következtében csodát vitt véghez; de megzavarodva és rettegve e félelmes hivatástól, térdre esett, és sürün hulló könyeit az általa meggyógyított gyermekéivel együve vegyité. [1]) Miután így az Istennek e kegyelemért a gyermekkel együtt hálát adott volna, mondá: „Menj most vissza szülőidhez, és mondd meg, mi történt veled; főképen rólam senkivel se beszélj; csak azt mondd, hogy Isten megsegített, és őrizkedjél éjjel s nappal a halálos bűntől, mert könnyen visszaeshetnél nyavalyádba. Emlékezzél meg mindig azokról, miket eddig szenvedtél, és könyörögj az Isten előtt mindig értem, valamint én is érted imádkozni fogok. [2]) Erre Erzsébet eltávozott, mintegy futni akarva ezen nem reménylett dicsőségtől, de a gyermek anyja erre csak hirtelen vissza jött, és bámúlva látja, hogy gyermeke egyenesen áll és beszél, s örömtelt harsány kérdésére: Ki adta vissza szólásodat? a gyermek így felelt: Egy kedves, szürke ruhába öltözött nő parancsolta nekem, hogy Jézus Krisztus nevében feleljek neki, és visszanyertem szólásomat, hogy felelhessek neki, [3]) mire az anya azonnal azon irányban, melyet Erzsébet vett, szaladni kezdett, s ráismervén, harsány szóval hirdetgeté csodáját mindenütt. [4])

Darnach sprachs „Ich wuste nicht umb Gott
Wan alle myne syn waren todt . . .
Und weyss nu von Gotte zu sagenn . . .
Gebenedeyt sey ewers mondes frage . . .“

Ibid.

[1]) Sy erschrag und wuste nicht was sy thet
Und fiell danyder in ir gebet . . .
Und weinet mit dem kynde seer . . .

Ibid.

[2]) Und „srach“ Nu gang hinweg balde . . .
Du solt mich ouch den leuten nicht nennen.
Dan das dis Got geholffen hat . . .
Und bit ouch Gott allezeit für mich . . ,

Ibid.

[3]) Quis tibi loquleam concessit?... Intravit quaedam domina benigna qua allocuta, etc . . . . Theod. l. c. — Eine frawe in growen gewande... Passional.

[4]) Des kindes muter lief ir balde nach und sach sie wol vor ir einweg fliehen:.. und erkante sie wol. Ibid.

A hatalomnak hire, melylyel Isten Erzsébetet fölruházta, szerénységének dacára is igen elterjedett, és a szerencsétlen és szenvedő esdeklők egész seregét csödíté Erzsébet köré. S habár semmi által el nem fojtható könyörülete sohasem engedé meg, hogy a hozzá fordúlt szegények ohajainak eleget ne tegyen: mindazáltal az isteni kegyelem eme fényes tettei, melyeket a mindenható, kezei által árasztott szét, sohasem tevék hűtlenné azon mély s buzgó alázatossághoz, mely őt Isten előtt mindenek fölött kedvessé tette. Egykor egy beteg kért meggyógyíttatni általa sz. János apostol nevében, ki iránt, mint láttuk, különös tisztelettel viseltetett. Miután érte imádkozott volna, a beteg azonnal meggyógyúlva érzé magát, és térdre borúlván előtte, hálálkodni kezdett neki; erre Erzsébet is letérdelt melléje, s forró hálát rebegett Istennek, hogy kedves János apostol a kérését meghallgatta. Azonban, úgymond az iró, kinek ez eseményt köszönjük, az övét szintén oly jól meg hallgatta, mint sz. Jánosét. [1])

Más alkalommal egy, lábaira és kezeire szerencsétlen koldus folyamodott hozzá e szavakkal: O minden aszszony között fényességgel tündöklő nap! én Reinhartsbrunnból való vagyok, hol férjed vagyon eltemetve; lelke iránti szeretetből jöj segítségemre, és gyógyíts meg.“ Férje nevét hallván említetni, megállott, s elérzékenyülve édes és sz. szeretetének emlékei által, véghetetlen gyöngédséggel tekínte arra, ki őt e név említésével hivta segítségül, és ugyanazon pillanatban és egyetlen tekíntés által a szegény béna meggyógyúlt. Most is első teendőjének ismeré Istennek hálát rebegni. [2])

Kevéssel későbben, midőn útban volt Altenberg felé, egy szegény asszony távolról így kiáltott segítségért utána: „Ime

[1]) Das leyste sie gerne und williglich
In des lieben sant Johanns ehre.:
Der sieche kniet vor sy nider
Und dancket ir des: und sy hinwieder
Knyte nieder uf die erdenn. .
Got der erhorte sie beide schire
Beyd S. Johansen und Elisabet...

Vita Rhyt. §. 34.

[2]) Aller weiber ein klare sünn hilf mir durch deines mannes seel wan ich bin von Reinhartsbrunn da er ligt... Do sah sy inn gar gutiglichen ann do ward er zu hanndt gesundt des dankot sy unser Herrn J. C. Passional. 72. l.

a gonosz szellemtől már 12 év óta meg vagyok szálva: engedd, hogy ruhád szegélyét érinthessem, és azonnal el kell tőlem távoznia, mire Erzsébet hirtelen visszafordúlt, az ut közepén melléje térdre borúlt, és átölelvén őt, Jézus Kr. nevében megáldotta, és azonnal megszabadúlt a szegény nő a gonosz lélektől. [1])

Végre, más alkalommal, midőn azon egyházban volt volna, melyet kórodája számára építetett, mintegy dél tájban, mert leginkább ezen időt választotta azért, mivel ilyenkor az ebédről való szorgoskodás távol tartotta a hiveket, hol tehát ilyenkor teljes szabadsággal átadhatta magát ahítatoskodásainak, [2]) látott egy vakot, ki cél nélkül bolygott ide s tova az egyházban; szemei nyitvák, mint bárkiéi, de szemgolyói üresek valának. [3]) Hozzá ment tehát Erzsébet, s kérdé tőle, mit csinál így egyedül itten, és miért bolyong így az egyházban. A koldus azt felelte: [4]) Azon kedves hölgyhöz akartam menni, ki vigasztalja a szegényeket, és kérni őt, hogy Isten nevében kevés alamizsnát adjon; de előbb imádkozni akartam ezen egyházban, és most körül akarom járni, hogy tudjam, mily nagy s tágas az, mert boldogtalanságomra nem láthatom szemeimmel. [5]) „Szeretnéd látni ezen egyházat"? kérdé azonnal a résztvevő Erzsébet, [6]) ha Isten akarná, — felelt a vak, — nagyon

---

[1]) Lass mich deinen saum berüren so muss der boess geist weichen von mir. Do knyet sie nieder uff die strass und kusset das mensch.. Ibid.

[2]) Als sie viel gerne umb die zeit thet
Wan es darinne gar gerenmig was.
Vita Rhyt. §. 37,

Tudva vagyon, hogy napjainkban is Olaszhonban, Belgiumban és Németország egy részében, a templomok déltől egész három óráig bezárvák.

[3]) Hatte er seine ougen offen weyt...
Und hatte dy ougen apffel verlorn
Dy waren ime verwelcket alsogar
Vita Rhyt.

[4]) Do fragete sy en, waz er do tede alleyne, und also umme ginge.. Rothe Chr. Thur. p. 1736.

[5]) Ich wolde zen der liebin frowin, der armin luthe trosterynne, gehin, ob mir dy etwaz dorch Got geben wolde... Daz ich gewisse wi wit und groz desse kerche sy, der ich leider nicht besehin kan Ibid.

[6]) Woldistu sy icht gerne besehin? Ibid.

szeretném látni, de születésemkor elvesztettem látásomat, sohasem láttam a nap világát, az Isten foglya lettem. [1]) Azután elbeszélte neki egész nyomorát: Szerettem volna dolgozni mint mások, mondá, — mert mindenkinek söt magamnak is unalmára vagyok; a legrövidebb óra is hosszú rám nézve, ha másoknál vagyok, nem tartoztathatom meg magam az irígység bünétől; ha magamban maradok, sirok boldogtalanságom fölött, mert lám én nem tudok mindig imádkozni, s ha imádkozom is, nem tartoztathatom meg magamat, hogy szerencsétlenségemről szüntelen ne gondolkozzam, [2]) „Javadra vagyon, felelt Erzsébet, hogy Isten e szerencsétlenséget küldé rád, mert talán kicsapongásra ragadtattál volna, és így több vétked lenne, mint most vagyon [3]) „Oh nem, szólott a vak, tartozkodtam volna a vétektől; kemény, munkás életre adtam volna magamat; mai szomoru gondolataim sem lettek volna.“ [4]) Erzsébet könyörülettől meghatva, azonnal ezt ajánlá neki: „kérd az Istent, hogy látásodat adja vissza, én is fogok veled imádkozni“. [5]) E szavaknál a vak azonnal észrevette, hogy az, ki vele beszélt, Erzsébet, a sz. fejedelemné, mire tüstént arcra borúlt feléje, s így kiáltott fel: „Oh nemes és irgalmas asszony, könyörülj rajtam“. [6]) Erzsébet azonban újra

---

[1]) Were es Gottes welle gewest, etc, Ibid.
Und bin worden Gotts gefangenn. Vita Rhyt.

[2]) Dy Kortzer stunden mir sere langenn
Wan ich mit bin under den leuten
So kan ich mit vor suenden nicht gehueten
Sitzsich dan ville alleine
So muss ich mein ungemach beweyne
Und kan ouch zu meinem gebete
Von den geduncken nicht bleiben stete.
Ibid.

[3]) Sy sprach „Got der thuet es dir zu guet
Du wurdest zu wilde in deynem muete“
Ibid.

[4]) Er sprach, Das woll ich nimmer gethu ...
Und mich der sawern arbeit neren... Ibid.

[5]) Bethe Gott daz her dich irluchto, ich wil dir helflnn buten. Rothe. l. c.

[6]) Do duchte den blendin, daz er sente Elizebeth were, an dessin reden, unde sprach do: Ach gnedige frowe, irwarmet uch obir mich. Ibid.

inté, hogy egész bizalommal kérje az Istent, és tőle bizonyos távolságra térdelvén, maga is buzgón imádkozni kezdett. A szegény azonnal visszanyerte látását, és üres szemgolyója tüstént mennyei szépséggel telt meg. [1]) Erre a vak fölkelt, maga körül tekíntett, és Erzsébet felé sietvén: „Asszonyom, — mondá, — legyen dicsérve az Isten, kegyelme kedvezett nekem; mindent jól s tisztán látok, szavai beteljesedtek.“ De az istenes fejedelemnő, ki szeretetéhez az okos keresztény gondosságát is tudá kapcsolni, így szólott hozzá: „Most, midőn látásodat visszanyerted, igyekezzél Istennek szolgálni és a vétket kerülni; dolgozzál, és légy mindenben becsületes, alázatos és nemes. [2])

Az Ur ezen alázatos szolgálójának imádsága, mely oly hahatós volt előtte, hogy a testi bajokat meggyógyította, nem lehetett kevésbbé hatásteljes a lélek üdvének megszerzésében.

Leinbach Gertrud asszony, egy környékbeli nemes lovag neje, egykor a hercegné látogatására jövén, magával hozta 12—14 éves Berthold nevü fiát, ki csinosan lévén felöltözve, ruhái választékosságában és csinosságában magának tetszeni látszott. [3]) Erzsébet, miután előbb huzamosb ideig társalgott anyjával, feléje fordúlva mondá: „Kedves gyermekem, te nagyon világiasan és drágán látszol öltözködni; nagyon igyekszel a világnak tetszeni. Miért nem igyekszel inkább teremtődnek szolgálni? mind testileg, mind lelkileg jobban éreznéd magadat. Mondd meg nekem kedves gyermekem, hiszed te, hogy Urunk ily ruhát viselt, midőn mély alázatosságban jött értünk vérét ontani? [4]) Az ifjú felelé: „Oh asszonyom, kérem, kérje az Istent, hogy

---

[1]) Daz eme . . . der nicht ougepphel hatte, schone ougin werdin. Ibid. Dy ougen loecher wurden ime voll. — Vita Rhyt. I, c.

[2]) . . . Er schoene umb sich sach . . .
Dae stundt er auf allzehandt
Und ging zu ir . .
Und srach „Fraw Got sey gelobet...
. . . Nu arbeit und bis ein frommer knecht
Und bis demuttig und gerecht.“
Ibid.

[3]) Er was gecleit nach der welt
Kurtzs und enge sein Kleit geschnitten
Er dauchte sich freudig und bieder. Vita Rhyt. §. 35.

[4]) Liebes kint . . .

adja nekem azon kegyelmet, miszerint neki szolgálhassak!" „Igazán akarod, — mondá Erzsébet, — hogy éretted imádkozzam?" „Igen, bizonyára." „Tehát készítsd el magadat a kivánt kegyelem elfogadására, és én szivesen imádkozom veled. Menjünk együtt az egyházba, s kérjük ott mindketten" [1]) Az ifjú követvén őt azonnal az egyházba, ottan az oltár előtt leborúlt anyjával együtt bizonyos távolságra azon helytől, hol Erzsébet maga imádkozni kezdett. Midőn így az imádságban bizonyos időt töltöttek, az ifjú fönhangon fölkiált: „Kedves asszonyom, szünjék meg imádkozni." [2]) Erzsébet azonban az imádságot nem kevesebb buzgósággal folytatta. Berthold azonnal még hangosabban kiáltott föl: „Asszonyom szünjék meg imádkozni; mert nem birom tovább, egész testem lángol." [3]) És valóban véghetetlen hőség árasztotta el testét, gőz látszott testéből párologni; anyja és a hercegné két szolgálója, kiáltásaira elősiettek, s ruháit izzadságtól átázottaknak s bőrét oly fórronak találták, hogy alig érintheték. [4]) Erzsébet azonban folytonosan imádkozott, míg az ifjú kétségbeesve nem kiáltott: „Urunk nevében kérem, ne imádkozzék tovább; mert el vagyok emésztve a benső tűztől, és szivem ennen magamban megtörik. [5]) Most megszünt imádkozni, és Berthold is lassanként kihült; de az isteni szeretet tüze,

Du kleidest dich viel zu werltlich
Und heldest dich viel zu zartlich
Und dynest der werlt alzu sere
Warumb dynest du nicht deynem schoepffere?

Es ginge dir allerzceid an leibe unde an sele deste baz. Sag mir lieber jungling, trug mein Herr, und der dein auch soliche kleider an . . Rothe, p. 1735. Vita Rhyt §. 35. — Passional, f. 59.

[1]) O Domina mea, supplico vobis, ut oretis pro me, ut Dominus det mihi gratiam suam serviendi ei. At illa: Vellesne, ait, quod ego orarem pro te? Et ille: Vellem utique . . . Oportet ut te ad gratiam Dei habiliter similiter orando . . . Theod. VII. 8.

Kom wir wollen in dy kirch gehen
Und wollen darumb flehen. Vita Rhyt. §. 35.

[2]) O Domina, cessate ab oratione. Theod. Liebe fraw . . . Vita Rhyt.

[3]) Altius vociferari coepit. . . Quia jam deficio. Theod. —
Ich bin ubir min gantzes Leib entbrant. Vita Rhyt.

[4]) Sudabat et fumabat. . . Invenerunt eum totum incaluisse, vestesque nimio sudore madidas.. Vix calorem manibus poterant tolerare. Theod l. c.

[5]) In nomine Domini oro... quia jam igne consumor. Theod. —
Anders mir zerspringt mein herz in meinen Leib. Passional.

melyet Erzsébet leesdeklett az ifjú szivébe, nem aludt el többé, és nem sokkal késöbben sz. Ferenc szerzetébe lépett. [1])

Hasonló esetek a szenvedő lelkek egész seregét vonták Erzsébet körébe, kik mind hathatós közbenjárásához folyamodtak, s kérték őt, hogy imádkozzék érettök, mit ő kegyelemteljes alázatossággal mindig teljesített is, s valamint Berthold, úgy mások is sokan érzék forró imáinak ereje által szivökben a belső mennyei világosságot földerülni, elvesztett lelki nyugalmokat visszatérni, s mindenről lemondva, szerzetes életre adták magokat. [2]) Ez édes, jótékony befolyás ezen élet határain túl is terjedett. Hatalmas segélye azoktól is igénybe vétetett, kik még vétkeikért nem tettek eleget. Egykor éjjel álmában látta nehány év előtt meggyilkolt anyját, Gertrud királynét, ki előtte letérdelvén, így szóla: „Szeretett lányom, Isten kedveltje, kérlek, imádkozzál értem, mert életem hanyagságaiért még bünhödnöm kell; emlékezzél azon fájdalomra, melylyel a világra szültelek, és könyörülj szenvedéseimen, kérd az Istent, hogy rövidítse azokat, és tekintse vétkeimnél inkább a gyalázatos halált, melylyel ártatlanul kimúltam: te teheted azt, ha akarod; mert te az ő szine előtt kegyelemteljes vagy.“ [3]) Erzsébet sirva ébredt föl, s felkelvén ágyából, azonnal imádkozni kezdett; s miután anyja lelkéért buzgón imádkozott, ismét elaludt. [4]) Anyja neki újra megjelenvén, mondá: „Áldott legyen a nap s óra, melyen neked életet adtam, imádságod megszabadított, holnap az örökboldogságba menek. De imádkozzál min-

---

[1]) Az irók e történetet mindnyájan azon évre teszik, mely szentünk halálát megelőzte. Discite — úgymond Theodoricus e tárgyról — quo caritatis ardore fervebat, quae calore suo fluxum secularis concupiscentiae siccat, et ad amorem aeternitatis inflammat.

[2]) Contigit hoc frequentius et aliis, pro quibus ipsa Dominum exorabat. Ibid

[3]) Flexis genibus dixit: Mi dilecta filia, ora pro doloribus meis quae adhuc patior, quia negligenter vixi: potes enim. Theod. VI. 10.

Du gominnete des almaechtigen Gottes... Gedanke der arbeit und not do ich dich gebar. Cod. Heidel. 11.

Du vermagst zu thun woll

Du bist seyner gnaden und liebe voll. Vita Rhyt. § 34.

Lásd szinte Rothenél, Chr. Thur., p, 1729.

[4]) Evigilans Elisabeth surgit cum fletu, oravit devote et iterum dormivit. Theod. — Und gieng da wieder in ir bette. Vit. Rhyt.

dig azokért, kiket szeretsz; mert az Isten mindazok nyomorait enyhíteni fogja, kik szükségökben hozzád folyamodnak." [1]) Erzsébet erre ismét fölébredt, e kedves látványtól még mindig reszkető szivvel, s könyben úszó szemekkel; azonban lelki megindúlásai által igen kimerűlvén, újra mély álomba esett, annyira, hogy nem is hallotta, midőn a minoritáknál, hol ahítatosságait vegezni szokta volt, a matutinumra harangoztak, és csak a primára ébredt föl. Fölébredtekor első volt gyóntató atyját fölkeresni, s tunyaság okozta elmulasztását meggyónva, tőle vezeklést kérni. [2])

Erzsébet hathatós szava, mely az ég irgalmát annyiszor lekönyörögte, gyakran annak igazságát is leesdekelte. Utjai egyikében egykor Erzsébet, kit teljes joggal a szegények dajkájának neveztek, egy szegény asszonyt talált szülés közben, [3]) átvitte tehát azonnal kórodájába, és minden lehető ápolásban részesíté. Azon gyermeknek pedig, kit ezen nő szülendő vala, keresztanyja kivánt lenni, s az édes Erszébet nevet adta neki. Mindennap elment a szegény anya látogatására, kit megáldván, minden segélylyel ellátott. [4]) Miután egy hónapon át így tartotta, míg tökéletesen fellábadt, adott a boldogtalannak élelmet s 12 kölni pénzt, egy köpenyt és sarukat, melyeket tulajdon lábairól huzott le, új szölöttét pedig kisérőnéi egyikének köpenyéből kivett bélésbe takarta. [5]) De a természetellenes anya csak

---

[1]) Gebenedeyt si der tag nnd die stunde dae ich dich ie gebar. Cod. Heid.

Ich soll zu dem ewigen leben
Noch kommen ehir es wird tag..
So vergiss nymmer deine freunde Vita Rhyt.

Dicens orationem ejus cunctis eam invocantibus profuturam. Theod.

[2]) Do wart sie so herzeclichen fro, das si von freuden wart innencliche weinen: und entslief aber do von müde. Und entslief der bruder mettenglocken weder ir gewonheit ... Cod. Heid. Némely irók e látványát Getrud halálának idejébe teszik, midőn Erzsébetünk csak 7 éves volt. Mi itt a leghitelesb fordítást követtük.

[3]) Midőn egykor kórodája hosszában sétált egy asszonyra akadt. Rutebeuf, f. 37.

Nutrix pauperum Elisabeth... Theod. VII. 7.

[4]) Benedicebat, pascens eam pie et dulciter. Ibid.

[5]) Calceos quos de sanctis pedibus exuit, et pepla, lardum et farinam et 12 nummos coloniensium, et puerum manicis, quas de pellicio famulae tolli jusserat, involutum. Ibid.

azon gondolkodott, miképen hosszabbítsa meg e bökezüséget, és a helyett hogy megindúlt volna, — miután a hercegnétől estve elbucsúzott, reggel jókor férjével együtt elutazván, — a csecsemöt hátrahagyta; [1]) másnap reggel, midőn a szegényekről éjjel-nappal gondoskodó Erzsébet a matutinumra az egyházba akart menni, elküldé szolgálói egyikét amaz asszonyhoz e szavakkal: „Vagyon némi pénz erszényemben, ez jó leszen azon szegény anyának s csecsemőjének, menj, vidd el nekik. [2]) De a szolgáló csakhamar visszatért azon hírrel, hogy azon asszony eltünt, visszahagyván gyermekét. „Fuss tehát gyorsan és hozd el hamar hozzám, — mondá a jó Erzsébet, — nehogy el hanyagoltassék. [3]) Azonban az igazság érzete is fölébredt ez alkalommal eme könyörteljes szivben, elhivatá ugyanis a város biráját s meghagyá neki, hogy tüstént minden oldalra küldjön katonákat, kik ezen természetellenes anyát fölkeressék, s visszahozzák. — De ezek visszajöttek a nélkül, hogy megtalálták volna; erre Erzsébet napi imáihoz látott, de szolgálói egyike, ki Konrád szigorától tartott, ha ez eseményt megtudandja, — figyelmeztette urnéját, hogy jó leszen kérni az Istent, miszerint e háladatlan anyának nyomába vezessen. Erre Erzsébet azt felelte neki: „Nem tudok mást kérni az Istentől, mint azt, hogy legyen meg akaratja. [4]) Alig telt el azonban nehány nap, s íme! megjelenni látják a szökevényeket, kik eljöttek, hogy a fejedelemnő lábaihoz borúlva, hibájokért bocsánatot nyerjenek, megvallva, hogy utjokban egy láthatatlan erő által tartoztattak fel, mely mindenkép akadályozta őket utjok folytatásában, s azonnal visszatérni kényszerítette. [5]) Senki nem kétkedett azon, hogy ezen kora visszatérés a fejedelemnő imáinak eredménye volt; büntetésül elvétetett a vétkes anyától mindaz, mit előbb kapott, hogy más méltóbb sze-

[1]) Sero valefaciens dominae beneficae recessit mane cum marito, puero derelicto. Ibid.

[2]) Mane cum esset in ecclesia ante inceptionem matutinarum... Habeo species quasdam in marsupio, quibus illa paupercula cum puero uti potest ad confortationem. Vade, et apporta illi. Dict. IV. Ancill 2026.

[3]) Vade cito, apporta puerum, ne negligatur. Dict. IV. Ancill. 2026

[4]) Nescio aliud petere a Domino, nisi quod ejus fiat voluntas.
n. ott.

[5]) Quod procedere nequaquam cum uxore sua poterat unde quasi coactus rediit. n. ott.

gényck között osztathassék ki; de Erzsébet, kinél az irgalmasság csak hamar visszanyerte egész hatalmát, más sarukat és bőröltönyöket adatott neki, [1]) hogy befedhesse magát.

Azonban dacára Isten előtti hathatós közbenjárhatása eme sok bizonyságának, alázatossága gyakran az Isten irgalma iránti nagy bizalmatlanságnak szinét ölté magára. Néha oly remegés és lelki setétség pillanatai közt vala, melyeken még a mennyország utján legelőbbre haladt lelkek is összeroskadnak a földi élet terhei alatt, és ilyenkor szive, melyet a szeretet folytonosan emésztett, kétkedni mert, valjon talál-e majd Istenben is maga iránt oly szeretetet, mely arányban legyen azzal, minővel ő Isten iránt viseltetett. Egykor meglátogatá őt régi gyóntatója, würtzburgi Rodinger atya, evvel tehát három társnő kiséretében kiment sétálni a Lahn partjára, és szivömlengései között így szólott ezen régi barátjához, ki nem gerjesztett benne annyi félelmet mint Konrád: „Vagyon valami, mi engem minden egyébnél inkább háborít, tisztelendő atyám! kétkedem teremtőmnek irántam való szeretetéről, nem azért, mintha nem lenne végtelen jó s adakozó szeretetében; hanem számtalan vétkeim miatt, melyek tőle visszaijesztenek, jóllehet lángolok az iránta való szeretettől.“ [2]) Nincs itten mitől félned, — felelt neki az atya, — mert az isteni jóság oly nagy, miszerint lehetetlen kétkedni, hogy számtalanszor jobban szereti azokat, kik őt szeretik, mintsem általok szerettetik. [3]) Hogyan vagyon tehát, — folytatá Erzsébet, — hogy megengedi, miszerint a szomorúság és levertség egy pillanatra is eltávolítson tőle, kivel mindig s mindenütt egyesülve szeretnék lenni? [4]) A szerzetes erre neki azt felelé, hogy ezek nem az elhagyatottság, hanem inkább a kegyeltség jelei, és a szeretet fokozásának legbiztosabb módja; azután egy, a folyam tulsó partján álló fára mutatva, mondá, hogy ez elöbb át jő magá-

---

[1]) Miserta autem illius pauperculae jussit dari ei calceos et pelles.

[2]) Nihil adeo me torquet, religiose pater, quam quod aliquantulum diffidam de Creatoris mei erga me benevolentia: non quod eum summe bonum et sui amoris profusive ignorem, sed quod mea demerita multa esse comperiam, propter quae repellar, quantumvis ego illius amore exardescam. Vadding, Ann. Min. II. 208, Mariannusnál.

[3]) Ut omnino certum sit, eum plus satis redamare amantem.
Ibid.

[4]) Vel ad momentum de velle, cui semper et ubique vellem inhaerere u. ott.

tól azon partra, melyen együtt járkáltak, minthogy az Isten valaha kevésbbé szeresse teremtményeit, mint ezek öt. [1]) Alighogy kiejté e szavakat, már bámúlva vették észre környezői, hogy a fa, melyről előbb beszélt, keresztül jő a folyamon, és partot vált. [2]) Az isteni szeretet e csodás tanúságára Erzsébet azonnal megismeré annak hatalmát és örökkévaló igazmondását, ki így szólott tanítványaihoz: Ha csak akkora hitetek leszen, mint a mustármag, és azt mondjátok ezen eperfának: váljál el gyökereidtől, és ültesd át magadat a tengerbe, engedelmeskedni fog nektek. [3]) Ezután rögtön Rodinger atya lábaihoz borúlt, hogy neki bizalmatlanságát meggyónja és bűneért bocsánatot nyerjen. [4])

Hogy imádságát még inkább oly fölülmúlhatlan hatályuvá tegye, milyen, mint láttuk, volt, Erzsébet nem választhata jobb eszközt, mint a lélek e legmagasztosabb tehetségének folytonos gyakorlását; dacára az irgalmasság számos és fárasztó cselekedeteinek, melyek akár egész napjait elfoglalhatták volna, mindig talált hosszas időközöket az elmélkedésre s imádságra. Ő ritka sükerrel tudta egyesíteni a cselekvő és szemlélődő életet. Miután Mártaként munkás szorgoskodás által a szegények személyében Jézus Krisztusnak eleget tett, oda ült Ura lábaihoz, mint Mária, hogy az ő kegyelmei s irgalma fölötti elmélkedésnek magát egészen odaengedje. [5]) „Esküszöm az Isten előtt, — így írt szigorú gyóntatóatyja a pápának, — hogy én ritkán láttam ennél szemlélődőbb nőt. [6]) Gyakran több órán át imába merült el, szemeit, kezeit és szivét az égre emelve. [7]) Sokszor

---

[1]) Non derelictae, sed dilectae haec esse indicia... Prius arborem proceram, ad oppositam ripam plantatam, ad eam in qua coambulabant, transituram, quam Deus in amore reciproco cederet creatnrae. n. ott.

[2]) Non omnino dixit cum . . . tota arboris moles transplantata fuit ad deambulationis locum. u. ott.

[3]) Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic arbori moro: Eradicare et transplantare in mare, et obediet vobis. Luk. 17, 6

[4]) Ad religiosi viri pedes prostrata, veniam suae exoravit diffidentiae. Wadding, l. c.

[5]) Tanquam sollicita et laboriosa Martha.., Theod. VIII. — Si konde beides warten — wol gelich und ebene. — In einem heiligen lebene. Cod. Arg. f. 201.

[6]) Coram Deo dico, quod raro vidi mulierem magis contemplativam. Conr. Marb. ad Papam.

[7]) Oculis, manibus, cordeque ad Deum suspensis . . . Theod.

az éj jelentékeny részét a templomban töltötte Konrád tilalmai dacára, ki nem akarta, hogy magát a szükséges nyugalomtól megfoszsza. Marburg templomaiban nem érezvén magát sem eléggé magányosnak, sem éléggé fesztelennek, szeretett imádkozni járni a mezőkre, a szabad ég boltozata alá, a nyilt természetbe, melynek minden egyes részlete emlékezteté öt a teremtő nagyságára s kegyességére. A hagyomány beszéli, hogy midőn így egyszer szabad ég alatt imádkozott, és eső esett, csak ő maga nem ázott meg. [1]) Ezen ahítatos kirándulásai alkalmával kiváltkép egy bájos csermely mellé szokott vonúlni, mely Schroeck nevü falutól nem távol, egy meredek hegy lábánál a cserjésben folydogált. Az odavezető út nagyon meredek és veszélyes volt, csináltatott tehát egy jól kövezett, mesterséges utat, és azon tiszta forrás körül egy kis kápolnát emeltetett. E mezei magány azonnal Erzsébet-kút nevet nyert, és azt maiglan is viseli. [2]) A legroszabb időjárás sem tudta megakadályozni, hogy ezen kedvelt magányába ne vonúljon. Menet közben mindig imádkozott, és mindamellett míg Marburgból forrásához ért, nem mondott el többet egy Miatyánknál, annyiszor össze tudta kapcsolni az imát elmélkedéssel és szemlélődéssel. [3])

Példás ahítatossággal és pontossággal volt jelen minden istenitiszteleten; az Isten szentjei iránt különös tisztelettel viseltetett, élettörténetök elbeszélését vallásos érdekeltséggel hallgatta, ünnepjeiket lelkiismeretesen megtartotta, és ereklyéik

---

[1]) Rebhahn. Hist. eccl. Isenac. Mss. — Herm. Fritz. Mss. Heid. — A hagyomány ugyanily csodát beszél alkantarai sz. Péterről is.

[2]) Ennek fekvése e szép vidék leggyönyörűbbjei közé tartozik. Schroeck falu, minthogy 1802-ig a mainzi érsek birtoka volt, most is katolikus. A forrás maiglan is létezik, hanem Erzsébet kápolnája helyén nem láthatni egyebet, mint a classicus szentélyek bizonyos nemét, doriai és joniai modorban, építve egy protestans tartományi gróftól 1596-ban, egy igen hosszas és sok helyütt nagyon nevetséges földirattal, mely így kezdődik:

Si, viator, quis sim, quidve portem quaeris,
Fons sum divae Elisabeth . . .
Ad me venit saepius
Deoque, naturae et mihi grata. sat.

Happel. Conc. II, 22. Koch's Wartburg, a. 87. Justi, p 266.

[3]) Justi, 263 l. hozzáadja, hogy Marburg vidékén a földmüvesek e jellemvonást példakép szokták fölhozni gyermekeiknek, kik imáikat elhadarják.

iránt a leggyöngédebb tiszteletet tanusította, s őket, képeik előtt viaszgyertyákat és tömjént égetvén, szakadatlanul tisztelte.[1] Különös védszentjén, sz. János evangelistán kivűl legtöbb vonzalommal viseltetett sz. Mária-Magdolna iránt.[2] A boldogságos Szűz természetesen leghőbb tiszteletének tárgya volt; az egek ezen királynéját ábrázoló négy képet hordozott mindig magával, azokat megtartotta haláláig, és idősb lányának Zsófiának hagyományozta.[3] Mindazáltal távol volt attól, hogy kelletinél többet tulajdonítson a kül ahítatosság ezen jegyeinek; helyesen megtudta különböztetni pusztán anyagi értéköket, melyet a benső műérzés veszen észre, a szellemitől, melyre bennünket a hit oktat. Igy meglátogatván egyszer egy zárdát, midőn ennek huszonnégy szerzetese körötte összesereglett, s neki bizonyos önelégűltséggel az ő templomukat ékesítő, gazdagon aranyzott faragványokat mutogatta, így szólt: valóban a pénzt, melybe ezek kerűltek, jobban használtátok volna, ha ruházatra s élelemre fordítjátok, mint e falak ékesitésére; mert mindezen képeket úgyis szivetekben kell hordanotok.[4] Nem kevésbbé volt szigorú önmaga iránt is, mert midőn egyszer egy kép szépségét dicsérték neki oly czélból, hogy megvegye, mondá: Nekem nincs szükségem ily képre, mert szivemben hordom.[5]

[1] Sacras eorum reliquias condigno et dulci amplectens amore, consvevit christiano more candelis ardentibus et thure accenso devote honorare. Theod. VII, 9.

[2] Cod. Argent. f 201.

[3] Wadding. Ann. II, 224 Justus Lipsius Diva Virgo Hallensis. Zsófia, később brabanti hercegnő, e négy képet magával vitte Belgiumba; az egyik Vilvordban helyeztetett el, és a vigasztalásról nevezett Boldogasszony cim alatt lett hiressé; a másik Gravesandeban; a harmadik a haarlemi karmelitáknál; végre a negyedik a hallei szép góth egyházban, hol maiglan is nyilvános tisztelet tárgya és számos bucsújárások célja. Justus Lipsius, mint tudva vagyon, a 15-ik század legjelesb tudósainak egyike; e képet egy különös munkára sem találta érdemetlennek, melynek cime: Diva Virgo Hallensis. Miután megszünt írni, irótollát neki hagyományozta.

[4] Ecce melius posuissetis hanc expensam in vestibus vestris et victualibus quam in parietibus, quoniam hanc sculpturam ymaginum in corde vestro gerere deberetis. Dict. IV. Anc. E felelet azon szomorú szerencsében részesűlt, hogy Luthertől dicsérettel idéztetett. l. Tischreden.

[5] Non habeo opus tali ymagine, quia eam in corde meo porto Ibid.

Ugyanily érzület lelkesítette legkitünőbb kortársainak egyikét gr. Montfort Simont, noha jelleme az övétől igen sokban különbözött; csodálva beszélte róla Joinvillenek sz. Lajos, hogy midőn azt mondották neki, hogy jöjjön megnézni Krisztus Urunk testét, mely az áldozár kezei közt hussá s vérré lőn, — és a többiek ezen nagyon csodálkoztak, a gróf így szólt hozzájok : távozzatok, kik azon kétkedtek; mert mi engem illet, én azt tökélyesen és minden kétely nélkül hiszem. Minélfogva reménylem, hogy ezen hitemért a paradicsomban inkább nyerek koronát, mint az angyalok, kik őt színről színre látják; szükséges tehát, hogy ők (a kétkedők) is e hitet tartsák [1]).

Az Isten képe kétségkivül sokkal mélyebben volt sz Erzsébet szivébe vésve, sokkal inkább folytonosan szemei előtt lebegett, semhogy szüksége lett volna azon segédszerekre, melyeket az egyház nagylelkü könyörrel ajánl föl a közönséges lelkeknek. A szemlélődés által szakadatlanul az Istenségnek és legfönségesebb titkainak közelébe ragadtatva, elvesztette szem elől mindazon tökéletlen alakokat, melyeket a képzelet hite tárgyai gyanánt tüntethetett volna föl. Minél inkább közeledett rövid pályája végéhez, annál nagyobb mértékben változtak át imái elragadtatásokká, és annál inkább növekedtek a földi életnek ezen rejtélyes félbenszakadásai, hogy a kellemes átmenettel neki mintegy könnyítsék az örökélet kezdetét. Éltének vége felé mindennap, és pedig több óráig el hagyta a fájdalmak és nyomorok e hazáját, hogy előre megizlelje a mennyország élveit. [2]) A kinyilatkoztatások, látványok és természetfölötti beszélgetések száma, melyeket akkor nyert, rendkivüli, és habár általán az isteni kegyelmek titkontartásához ragaszkodott, egészen mégsem tudta eltitkolni azok előtt, kik környezetében éltek; öröme és hálaömlengései őt több ízben elárúlták: e csodás közlekedéseket kortársai kétségbevonhatlanoknak tartották. [3]) Az Isten angyalai valának a szokásos közbenjárók a

[1]) Joinville, p. 181, éd. Petitot.

[2]) Rapiebatur enim in excessum et extasin mentis, sed non erat in ejus raptu rara hora et brevis mora, verum multa frequentia et persistentia diuturna; siquidem per aliquot horas perduravit. Theod. VII. 10.

[3]) Non discredas nec mireris in his, quae audis, luce enim clarius cuncta patent. Ibid

mennyország s ezen kiválasztott lélek között, [1]) nemcsak intették és figyelmeztették őt, hanem meg is vigasztalták ideiglenes életének minden kisértetében, sőt múlékony bajaiban is. Többek között egyszer Erzsébet magához vett egy szegény beteg aszszonyt, s gyöngéd gondossággal ápolta, és e szerencsétlen, meggyógyulása után, egyszer korán reggel elszökött, magával vivén jótevőnéje minden ruháját, ki, nem lévén semmije, mit felölthetett volna, kénytelen volt ruhafosztottan az ágyban maradni. Távol mégis a türelmetlenkedéstől vagy panaszolkodástól, csak ennyit mondott : kedves Istenem ! hálát adok neked, hogy ennyire hasonlóvá tettél magadhoz, mert te meztelenül és mindenedből kifosztva jöttél a világra, s így feszíttettél is föl a keresztre. [2]) Más alkalommal minden ruháját a szegényeknek ajándékozván, rögtön angyal jelent meg neki egy szép ruházattal, melyet neki e szavakkal adott át. Nem hozok neked többé koronát, mint máskor; mert az Isten maga fog megkoronázni az ő dicsőségében [3]).

Söt gyakran lelkének isteni jegyese, éltének egyetlen mestere, Jézus, maga is színről színre megjelent neki nagyszámu szentek kiséretében. Megvigasztalá őt mézédes szavaival, és megjelenésével bátorítá. [4])

Ezen mennyei társalgások végeztével, Konrád gróf állitása szerint, arca titokszerü világosságtól sugárzott, mely a körötte elözönlött isteni fény visszaverődése volt; szép szemei a

---

[1]) Angelicas visitationes, visiones et allocutiones, multas revelationes tam diebus quam noctibus habere meruit. u. ott. A bollandisták brüsszeli kézirata egy angyal beszélgetését tartalmazza sz. Erzsébettel homilia alakjában, különben nagyon kevéssé emlékezetre méltó.

[2]) Dan sy bloss und nackent sass... und sprach, mein lieber Herr du hast mich dir gelichet in dem van du kamest auch nackent und bloss in die welt und hingest auch nackent en den crentz, und dancket unsern Herrn der gnaden. Passion. f. 62. Rebhahn. Hist. Isen. Eccl. Mss. p. 87.

[3]) Ich bring dir kein kron mer als ich gethon habe, wann du leuchtest vor Got, der will dich selbst kronen mit seinen goettlichen eern. Ibid. A legenda hozzáadja, hogy ezen ruhát szintén az altenbergi szerzetnek ajándékozta cserében azon rongydarabokért, melyekbe igen nagy örömmel öltözködött.

[4]) Ipsum quoque Dominum Jesum facie ad faciem... vidit, se benignissime alloquendo consolantem et apparendo confortantem. Theod. VII, 10.

nap sugaraiként ragyogó fényt lövelltek, [1]) melyre csak a halálos bűnben nem levők tekínthettek szemkáprázás nélkül. [2]) Ha ezen elragadtatások több órára nyúltak, azokból annyi erőt merített, hogy utánok igen hosszú időn át a legcsekélyebb táplálékra sem vala szüksége. A lélek tápszere, melyet azokban nyert, elég volt testi élete föntatására. [3]) Ő élte végeig már csak abban élt, kibe a szeretet által magát egészen átváltoztatá; [4]) azon állapot leirására, melyben őt ezen mennyei társalgások hagyták, nem talált más szavakat, mint a sz. írás ezen helyét: Lelkem olvadozott, midőn szerelmesem beszélt hozzám. [5])

Így valósúlt azon jóslói ösztön, mely vele még gyönge gyermekkorában védszentjeül, barátjaúl és mintaképeül ama boldog evangelistát választatá, ki a szeretet szabadalmát nyeré, és ki az üdvözítő keblén nyugodva, abban olvasá a mennyország összes titkait. [6])

Isteni öröm ömlött el egész életén, egész valóján; semmi nyomor, semmi kisértet sem zavarhatá meg nyugodtságát és kedvességét. Sohasem látá őt senki zavartan vagy ingerülten, [7]) söt ellenkezőleg, nyomorai között még kétszeres vigságban örvendezett. Azok, kik őt közelebbről látták, sohasem tudtak arcán a szomoruságnak semmi jelére sem akadni, [8]) s mindamel-

---

[1]) Frequentius viderunt faciem ejus mirabiliter fulgentem, et quasi solis radios ex oculis eius procedentes. Ep. Conr. Marb. ad Papam. p. 113. Splendida quippe fiebat facies eius dum respiceret in eam Dominus. Theod.

[2]) Passional, f. 61, Theod. VII, 10.

[3]) Dutissime permansit quod nullo cibo corporali, sed modicissimo pascebatur. Reficiebatur namque intus invisibili mentis cibo.

Thod. VII. 10. Conrad, Epist.

[4]) Jam tota dic' transformata et transformans in dilectum. Pótlék Theod. kéziratábél a kasszeli könyvtárban.

[5]) Ibid. Anima mea liquefacta est ut dilectus locutus est. Cant. 5, 6.

[6]) Hic est beatissimus evangelista... qui privilegio amoris meruit honorari. Iste est Joannes, qui supra pectus Domini recubuit, beatus Apostolus, cui revelata sunt secreta coelestia.

Brev. Rom.

[7]) Nunquam enim, sicut lego, invenitur irata, vel turbata. Sermo S. Bonav.

[8]) In tribulatione gaudens et jucundissima et patientissima ita quod nunquam visa est molestiam pati. Déposit. d' Irmengarde, p. 2031.

lett szakadatlanul sírt, és a könyek ajándoka, melyet már bölcsőjétől kezdve bírt, aszerint, mint sírjához közeledett, mindinkább nagyobb és nagyobb lőn. Mennél boldogabbnak érezte magát, annál többet sírt; de könyei csöndes és elrejtett csermelyként omlottak anélkül, hogy redőket szántottak volna arcára, s valamit akár tiszta szépségén, akár arcvonásainak nyugodtságán változtattak volna, [1]) csak új kecscsel szaporították: [2]) ez volt utolsó nyilatkozata a léleknek, melynek többé semmi szó sem tőn elégséges szolgálatot. [3]) Bizonyára valamint előbb a sanyaruság könyei, melyeket emberi szeretet vagy kegyetlen üldöztetés sajtolt ki szemeiből, úgyszintén a természetfölötti örömnek ezen könyei is csöppenként összeszedettek éltének kelyhébe isteni jegyese által, és az egekben számára föntartott örökkévaló korona gyöngyei lettek. [4])

---

[1]) Quandoque ipsa maxime jocunda fuit, maxime flevit, quod dictu mirabile videtur, simul gaudere et flere; et nunquam cum flebat faciem in rugas, idest deformitatem vertebat, sed lacrymae quasi de fonte, vultu eius serenissimo et iucundissimo existante, fluebant u. ott.

[2]) Haec quadam vultus laetitia venustaret. Cod. Florent. 152.

[3]) Ainçois cheoit la larme plainne. — Com li ruissiaux de la fontaine — Les larmes viennent; c' est la fin — Dou cuer loiaul, et pur et fin.
Rutebeuf. Miss. f. 40.

[4]) Theodorik így foglalja össze szentünk életének jelen részét: Refulgebat in ea conversatio amabilis, actio humilis, habitus contemptibilis, affectio sancta, cogitatio sincera, mundum cor, conscientia bona, intellectus purus et simplex, fides non ficta, spes invicta, caritas perfecta, vita immaculata, contemplatio continuata. Hozzáadja azután, hogy még számtalan részletet beszélhetne el Erzsébetről, de a hosszadalmasságtól való félelem neki hallgatást parancsol.

XXIX. FEJEZET.

Miképen hivatott meg a kedves sz. Erzsébet 24 éves korában a mennyei nászra.

„Jam hyems transiit, imber abiit, et recessit; surge amica mea, speciosa mea, et veni; Veni sponsa mea et coronaberis.“ Cant. II. 11—14.

Alig folyt le azóta két év, hogy az alázatos Erzsébet sz. Ferenc öltönyével felölté azon lelki erőt is, megvetni az élet minden gyönyörét, s egy, annyi tövissel hintett uton az égfelé haladni: az úr már megeléglette a probát, s a terhes napi munkát, melyet magára vállalt, eléggé bevégzettnek találta. — Azt rendelte tehát, hogy az, ki a földi országot megveté: az angyalok [1]) országát birja.

Mint az énekek könyvének mennyei jegyese jön ő kedvesét értesíteni, miszerint élténck szomorú tele minden viharával elmúlt, s nem sokára az örökös tavasz koránya dereng fölötte. — Az 1231-ik év már végefelé hanyalott, azon év, melyben sz. Ferenc rende Portugal és Olaszhon büszkeségét, a dicső paduai sz. Antalt az égnek átengedé, [2]) melyben a mindenható szentei seregét [3]) növelni kivánván, új áldozatot kivánt

[1]) Ann. Hainaut, l. 46, c. 27.

[2]) Meghalt Sz. Iván-hó 13-án 1231.

[3]) Dae es Gotte behaget deme Herren
Das er dy schare wolt merenn
Seyner seligen in dem ewigen leben. Vita Rhyt. § 40.

töle, és legékesb virágát is leszakította. — A nyugvó, és az éjt álom s ima [1]) közt megosztó Erzsébetnek megjelenik egyszerre Krisztus, mennyei fénytől körülsugárzottan, [2]) s kimondhatlanul édes hangon e szavakat intézi hozzá: „Jöj Erzsébet, kedves jegyesem, gyöngéd barátném, jöj kedvesem, velem azon hazába, melyet számodra öröktől fogva készítettem; jöj, magam foglak oda vezetni." [3]) — Fölébredése után, elragadtatva a közeli szabadulás örömétől, sietve megtett minden előkészületet e szerencsés utazásra, mindent elrendezett temetése körül; még utoljára minden betegét és szegényét is meglátogatta, s őket véghetlen örömmel megáldotta, kiosztván közöttük és környezete között minden még megmaradt tulajdonát. [4])

Konrád atya maga is akkor nehéz betegségben feküdt, s nagy fájdalmakat szenvedett. Bajáról tudosítatta engedelmes tanítványát, ki mihelyt erről értesült, küldetéséhez, mint a szegények vigasza s barátnéja, utolsó percig hűn, hozzá sietett. [5]) Konrád öt szeretetteljesen fogadta, Erzsébet szivből sajnálkozott, hogy őt ily szenvedő állapotban látta. [6]) „Mi leszen belőled, — így szólítá meg Erzsébetet a beteg, asszonyom, kedves lá-

---

[1]) Vita Rbyt. § 40, —Als sy lag in erme innigin gebete. Rothe p. 1736.

[2]) Gar ein wunderschoen lichte. Vita Rhyt.

[3]) Vien, bien aymée, au lieu qui est glorieusement appareillié. Jean Lefévre. i h.

Kom zu mir du ausserwelte braut — Kom du suesse innigklich — Und gehe froelich in das ewige reich — Dae will ich dich selber angeleyten. Vita Rhytm. i. h.

Du allerliebste frundynne myn. Rothe i. h.

Vocavit eam dulciter loquens ei: Veni dilecta mea in preparata tibi tabernacula ab aeterno. Theod. VIII. 1. Jer szerelmesem, a számodra dicsőségesen készített helyre.

[4]) Zu haut als es die morgen wart — Lyes sy bereytten auf der fart... — Und gieng zu allen iren sychen — Und gesegnet sy und was fro...

Vita Rhyt.

[5]) Seyne pflegere er da bat. - Nach sunt Elisabet giengen... — Sy kaem da gar schier gegangen... Theod.

Intravit ad eum infirmorum consolatrix Elisabeth. Theod.

[6]) Und wart von ime gar gutlichen entfagen
Sy klagt es were ir leyt
Das er lyede so grosse krankheit. Vita Rhytm.

nyom, ha én már meghaltam, miképen intézed életedet? ki fog védeni a gonoszok ellen, és ki fog Istenhez vezetni?" [1]) Erre azonban Erzsébet azonnal így felelt: „Kérdésed fölösleges, mert én elébb fogok meghalni; higy nekem, nem leszen szükségem kivüled más vezetőre." [2])

Negyednapra ezen látogatás után kezdé első jeleit érezni azon betegségnek, mely földi léte hosszú halálának véget vetendő, s őt az igaz örökéletbe vezetendő vala. [3]) Ágyat őrizni kénytelenítetett, melyben mintegy 12 vagy 15 napig mint forróláz martaléka senyvedett; mindennek dacára arca folytonos örömtől s vidorságtól sugárzott, s ajkai szünet nélkül imát rebegtek. [4]) A fenn kitett idő vége felé egy napon, midőn szobájának fala felé fordúlva aludni látszott, asszonyainak egyike, ki, mint ő, Erzsébetnek neveztetett, ágya mellett ülvén, kimondhatlanul édes és ritka kellemü hangot hallott a beteg melléből kifelé ömleni. [5]) Egy perccel későbben a hercegnő helyzetét változtatá, s társnőjéhez fordúlva, kérdé: „Hol vagy kedvesem?" „Itt vagyok", felelé az asszony, — s folytatá: — „oh, asszonyom, mily kellemesen daloltál!" [6]) „Hogyan? — kérdé Erzsébet, —

[1]) Quomodo, mi domina et filia, post mortem meam statum tuum proponis ordinare? Theod. — Und kegin Gothe schicken. Rothe.

Wer sal dan ewer vormunde worden — Das ir nicht werdet geleidigt.

Vita Rhytm.

[2]) Conrad. Epist. ad Pap.

Ir habt umbsust gefraget — Ich sall ehir ersterben dan ir,

Verwahr das gleubet nu mir — Ich will keynen vormunden haben — Dan euch dieweil mir das Gott gaen. Vita Rhyt. i. h.

[3]) Aegritudinem in qua ex hac luce subtracta mortem perdidit, et vitam aeternam adiit. Theod. i. h.

[4]) Elle estoit toujours lye, et ne cessa oncques de oraison.

Ann. Hain. i. h.

[5]) Aprés douze jours d'une fiévre ardente. P. Apoll. p. 475. — Per dies duodecim et amplius... Audivit quasi intra guttur ejusvocem dulcissimam. Theod. VIII. 2. Elle ouit doulche melodie. Ann. Hain. i. h. — Eynen unmassin sussin gesang. Rothe, i. h.

[6]) Post pusillum convertens se ad ancillam (jacuerat enim ad parietem versus), dixit: ubi es, dilecta mea?... Adsum... O Domina, quam dulciter cantasti!

hallottál te is valamit? [1]" s ennek igenlö válaszára folytatá a beteg: „Megmondom neked: egy gyönyörü madárka jött hozzám, s a fal felöl mellém helyezkedvén, jó sokáig édesdeden és bájolón dalolt, min szivem és lelkem annyira örvendett, hogy magam is kénytelen voltam vele énekelni. [2]) Ez kijelenté nekem, hogy három nap múlva meg fogok halni". [3]) Ez kétségkivül, — jegyzi meg egy régi életirója, — őrangyala volt, ki a kis madár alakjában jött neki e végtelen örömhirt meghozni. [4])

E pillanattól fogva, minthogy már csak kevés ideje volt hátra a végtusára készülni, semmi világi személyt sem akart magához bocsátani, még azon főrangú hölgyeket sem, kik öt látogatni szokták. [5]) Mindazoktól, kik rendesen eljártak hozzája öt látogatandók, elbúcsúzott, s utoljára megáldá öket. [6])

Senkit sem tartott magánál asszonyain kivül, mint néhány szorosabb összeköttetésben levö szerzetest, gyóntató atyját, s azon kis gyerköcöt, ki gondosságának azon, Konrád által eltávolított fekélyes helyét pótolta. [7]) És mikor kérdeztetett, miért zár mindenkit úgy el magától? ezt válaszolá: „Egyedül kivánok lenni Istenemmel, és elmélkedni megitéltetésem borzasztó napjáról." — Ezután könyek közt imázni és az Isten irgalmáért könyörögni kezdett. [8])

---

[1]) Hast du onch etwas gehaert? Rothe. p. 1727. Et dixit: Etiam. Theod. i. h.

[2]) Dico tibi quod inter me et parietem avicula quaedam mihi jucundissime cantavit; cujus dulcedine excitata, oportebat et me cantare. Theod. i. h. — Eyn schoner vogel gesessin hat, unde mir lange wele alzo sussigligchin gesungin had, daz sich myn sele und min herzce irfrowete. Rothe. i. h.

Lors dit: Un oizeles chantoit — Leis moi, si qu'il matalentoit
De chanter, si que je chantai. Rutebeuf. f. 40. — Ann. Hain. i. h.

A Marténe és Durand által az „Amplissima collectio" I. köt, 1254 lapján elöhozott egykorú adat szerint lánya is hallotta ez éneket; ez az egyetlen adat, melyből gyanítani lehet, hogy gyermekeinek egyike jelen volt halála óráján.

[3]) Rothe i. h.

[4]) Illa enim avicula... credimus fuisse ejus angelum, qui fuerat ad sui custodiam deputatus, qui eidem aeternum gaudium nuntiavit. Cod. Flor. p. 161.

[5]) Nec etiam nobiles qui ad eam frequenter visitandi gratia venerant. Theod.

[6]) Dy gesegnet sy und liess sie gehen. Vita Rhyt.

[7]) Iste puer, ea moriente, stratui suo assedit. Ep. Conr. Mar.

[8]) Volo de extremo districti judicii examine, et de meo omnipotenti judice meditari. Theod.

1231-ik évi sz. András hava 18-án, vasárnapon, épen sz. Márton nyolcada előestéjén, a matutinum után, meggyónt Konrádnak, ki addig annyira helyre jött, hogy eme tisztjét teljesíthette. Erzsébet kezeibe vette szivét, mond egy egykorú kézirat, s kiolvasott belőle mindent, mi abban olvasható volt. Azonban mi sem volt abban, miről magát vádolhatta volna, semmi olyan, mit az őszinte bánat már ezerszer tisztára nem mosott volna. [1]) A gyónás végével Konrád javai és bútorai körüli végakaratát tudakozta. „Nagyon csodálom, — felelé Erzsébet, — hogy ilyen kérdést intézesz hozzám, miután tudod, hogy midőn az engedelmesség fogadalmát kezeidbe letettem, lemondtam minden tulajdonomról; ugyanakkor, midőn önakaratomról, szeretett gyermekeimről és minden mulandó örömről, csak annyit tartva meg, hogy, mint parancsolád, adósságokat fizethessek s alamizsnát adhassak; már régen akartam, — ha megengedted volna, — lemondani mindenről, kis cellában lakni, s azon kis részlettel élni, melyet más szegény szok kapni! [2]) Már régóta minden, mit birni látszottam, valósággal nem tulajdonom, hanem a szegényeké volt. Oszsz ki tehát köztök mindent, mit hátrahagyok, kivéve az elviselt ruhát, mely rajtam vagyon, s melyben eltemettetni akarok. Nem teszek semmi végrendeletet, mert nincs más örökösöm, mint Jézus Krisztus. [3]) De midőn társnői egyike kérte,

---

Sondern sich bekommern mit Gott allein
Und begunde bedencken und beweyne...
Das er seyne barmherzigkeit uber sy wendet... Vita Rhytm.

[1]) Dy frowe ir herz vor sich nam — Dar uz sy laz unde laz
Mit bichte fwaz darinne waz — Doch bichte sy da nichtes nicht. Cod. Argent.

Verum mundum cor nil recoluit quod non per veram compunctionem saepius fuerit expurgatum. Theod. — Ipsa omnino nihil recogitavit quod pluries mihi confessa non esset. Conr. Marb. Ep.

[2]) Mirabiliter quaeritis cum sciatis... quandocunque potero a vobis habere licentiam, omnia libentisime relinquam, ita quod de quotidiana eleemosyna vivam in recluso ab aliis pauperibus accipienda. Mart. p. 1254.

[3]) Omnia quae jam dudum videbar possidere erant pauperum... Praeter vilem tunicam in qua sepeliri voluit. Testamentum non statuit: haeredem praeter Christum habere noluit. Theod. VIII. 3 Conr. Marb.

Einen bosen rock hab ich hie — In dem sal man mich begraben. Cod. Arg.

hogy emléket hagyományozzon neki, atyja, sz. Ferenc szegényes köpenyét, melyet a római pápa küldött, hagyta neki. „Neked hagyom köpenyemet, — mondá, ne gondolj azzal, hogy egészen szakadozott, foldozott és kopott: ez a legbecsesebb ékszer, melyet valaha birtam. Elhiheted nekem, s kijelentem elötted, hogy valahányszor csak valami különös kegyet akartam szeretett Jézusomtól kinyerni, és e köpenybe öltözve könyörögtem, mindig méltóztatott végtelen kegyelménél fogva ohajtásomat teljesíteni. [1])

Az általa sz. Ferenc tiszteletére emelt kóroda egyházában kivánt eltakaríttatni. Ezentúl már gondolatra sem méltatá a temetést, melyet e földön nyerendő vala, annyira el volt ragadtatva előre is égbe menetelétől. [2]) Miután így hosszasan társalgott volna Konráddal, és az a misét részére elmondá, mintegy a Prima órája felé kiszolgáltatta neki a haldoklók szentségeit is, melyeket Erzsébet ahítatos nyugtalansággal várt.

Ki tudhatná s ki itélhetné meg, mily őszinte gyöngédséggel, mily szivtisztasággal, mily égő vágygyal s mennyei örömmel fogadta el e mennyei eledelt! Bizonyára csak az, ki vezetőül és úti eledelül szolgált neki ez utolsó útra. Mindaz azonban, mi külsőleg történt rajta, elég volt tudatni a jelenlevőkkel az isteni kegyelem jelenlétét, melylyel el volt árasztva. [3]) Az utolsókenetet és oltáriszentséget fölvévén, [4]) mozdúlatlan és hallgatag ma-

---

[1]) Cuidam sociae petenti aliquid in morte... Mantellum meum, inquit, tibi relinquo... tibi teste conscientia, fateor, quod dilectus meus Christus votis meis dulciter condescendere consuevit, quoties ipso mantello cooperta dulcissimam faciem Jesu conquirebam. Cod. Lov. ap. Wadd. p. 159. Du solt nit ansehen daz der mantel gepletzert krang und verschmehet ist, etc. Cod. Heid. p. 32.

[2]) Nec de pompa funeris cogitavit... Haereditatem immarcessibilem, immortalitatis stolam, societatem angelicam et coelestem quaerens habitationem. Theod. i. h.

[3]) Qua sinceritatis affectione, qua mentis puritate, quanto cordis desiderio, et spirituali gaudio hoc suave et internum acceperit epulum, nullum aestimare posse arbitror, praeter ipsum quem in hoc ipso conviatorem, viaticum, ducemque, quo pergebat itineris assumere dignata fuit. Attamen quae apparuerunt... interioris gratiae exstiterunt certissima argumenta. Theod. i. h.

[4]) Lásd a 247-ik lap jegyzetét.

radt egész napon át, a vecsernye idejéig, elmerülten égi szemlélődésben és mintegy részegülten az élet vérétől, melyben e földön most utoljára részesült. [1]) Ezután egyszerre megnyiltak ajkai, hogy kibocsássák lángszavainak árját; kevéssel ezelőtt oly néma nyelve pazaran terjeszté benső világosságát, mindamellett oly okossággal s hatással, hogy jóllehet elébb sohasem beszélt annyit, mégis egyetlen szava sem vala felesleges. Úgy tetszett, mintha mindaz, mit valaha egyházi szónokoktól hallott, vagy üdvös olvasmányból merített, vagy elragadtatásiban tanúlt, most emléjébe visszajött volna, hogy azt örökség gyanánt lányaival megoszsza, mielőtt meghalna. [2]) — Lelkében egyszerre az ékesszólás- és tudománynak eddig ismeretlen forrása nyilt meg, épen azon percben, melyben az ég felé röpködni kezdett; áthelyezvén magát szellemileg a sz. Irásba, azon helyeket választá s idézé leginkább, melyek legalkalmasbak egy, az övéhez hasonló szerető lélek emléjét gyönyörködtetni. Elkezdé egész terjedelmében elmondani az evangelium azon részét, melyben Lázár föltámadása foglaltatik, [3]) és átment csodás bő szólással Jézusnak a szerencsés nővéreknél Márta- és Máriánál tett látogatására, midőn fájdalmaikban részt venni, őket fivérök sírhantjához elkisérni, és őszinte és gyengéd részvétét isteni könyeinek az öveikkel való vegyítése által tanúsítani kegyeskedett. [4]) — És itt megakasztá gondolatai folyamát, környezete nagy csodálkozására, mély értekezésbe bocsátkozott Jézusnak eme könyeiről, nemkülönben azokról, melyeket Jeruzsálem látása- és a kereszten függésekor hullatott; szavai oly élénkek, oly áthatók, lángolók, s oly annyira alkalmasak voltak a szivek egész mélyébe

---

[1]) Und liess sich oelen ouch damit. — Also lag sie stille bis zum vesperzeit. Vita Rh.

Utpote... e sanguine vitae, qui Christus est, meracissimo deebriata. Theod.

[2]) P. Apoll. p. 477. — Loquebatur de optimis quae in praedicatione audierat. Theod.

[3]) Seriatim coepit recitare evangelium de suscitatione Lazari.. Martène p. 1255.

[4]) Tractans quemadmodum illis lacrymantibus collacrymatus flevit super mortuum, memoriam abundantiae svavitatis Domini eructavit affectu et effecti. Theod. — Ut pariter ad sepulchrum ierit, ut denique lacrymas intimae, verissimaeque compassionis indices profuderet. Wadd. II, 271.

hatni, hogy könyzápor omlott mindazok szemeiből, kik őt hallgatták. [1]) A haldokló ezt észrevette, s őket gyöngéden figyelmeztetni akarván, ismétlé azon szavakat, melyeket az Úr halálra mentekor mondott: [2]) Jeruzsálem lányai! ne sirjatok fölöttem, sirjatok magatok fölött.‟ Rokonszenvvel és részvéttel annyira teljes szive, jóllehet már ég felé emelkedett, nyitva maradt mindazok számára, kiket szeretett; még most is törekedett komornái fájdalmait enyhíteni, s őket legszeretetteljesebben vigasztalta, midőn szünet nélkül így szólítá: „Barátnéim! szeretteim! [3]) E beszéd után elhallgatott, lehajtá fejét, s hosszú ideig mély hallgatásban maradt. [4]) Kevés idő múlva anélkül hogy ajkai megnyilni látszottak volna, ismét kimondhatlan kellemü halk dallam kezdett hallatszani bensejében; [5]) midőn e tárgyban kérdeztetnék, így felelt: „Nem hallottátok azokat, kik velem énekeltek? magam is, mennyire tehetém, énekeltem velök.‟ — [6]) Egyetlen hivő sem fog kétkedni, — mond egyik életirója, — hogy ő már ekkor szavát azon diadalénekkel, és az égiek bájos zengeményével vegyíté, kik várták a percet, melyben soraikba fog lépni; ő már éneklé az angyalokkal az Úr dicsősé

---

[1]) Quomodo Dominus ter flevit, scilicet in suscitatione Lazari et super Jerusalem et in cruce. Mart. p. 1255. Profundam rei pulcherrimae disputationem ingressa, cum stupore et admiratione praesentium, de iis Christi lachrimys tam viva, tam aculeata, tam flammea, tamque ad imum spiritum penetrantia verba fecit, ut omnibus penitssime compunctas lacrymas excivit. Wadding, — Lacrymis resolutae fleverunt. Theod. Conr. Marb.

[2]) Sancta Dei ad mortem jam tendens, domini ad mortem euntis verba dulcia memoravit... Theod.

[3]) Domina mea beata Elisabeth jocundissimis verbis nobis loquebatur, vocans nos dilectas vel amicas. Dict. IV. Ancill. — Erzsébet vallomása.

[4]) Darnach sy mit dem houpte neigt — Eine lange weyle sie schweig... Vita Rhyt.

[5]) Tunc voces suavissimae sine omni motu labiorum in ejus gutture audiebantur. Theod. — Dy was dunckell und nicht helle. Vita Rhyt.

[6]) Numquid audistis aliquos mecum cantantes? Dict. IV. Ancill. Qua potui facultate concinendi munus adjunxi, quos mirum si non audistis. Wad. 172.

Habt ir sy nicht gehoert — Doe dy engele mit mir syngenn? Vita Rhyt.

gét.[1]) A nap hanyatlásától fogva égész az első kakas-szóig e benső örömben, e mennyei elragadtatás- és lángoló buzgóságban maradt.[2]) A győzelem e percében joggal ünnepelte a küzdelmek vég befejezésének idejét. Égi koronája már biztos lévén, éjfél előtt így szólt barátnéihoz: „Mit csinálnánk, ha ellenünk, az ördög, megjelennék?[3]) Kevéssel ezután fen- és tiszta hangon felkiáltott: Távozzál gonosz! én neked ellenmondottam.[4]) S nem sokára ismét mondá: „Ime, már elmegyen: beszéljünk Istenről és az ő fiáról;[5]) ne unatkozzatok, nem fog sokáig tartani." Éjféltájban arca oly ragyogó lett, hogy alig lehete rátekínteni.[6]) A kakas első megszólamlására imígy szólt: Ime az óra, melyben a boldogságos szüz Mária az Urat szülé a világnak, és bemutatá a jelenlevőknek. Beszéljünk Istenről és a kisded Jézusról; hiszen íme éjfél vagyon, mikor Jézus született, mikor ő a jászolban feküdt, s új, még eddig soha nem látott csillagot teremtett: íme ez azon óra, melyben jött a világot visszaváltani, ő megvált engem is; íme az óra, melyben a halottakat feltámasztotta, és megszabadítá a lebilincselt lelkeket, ő megszabadítja az enyémet is e nyomorú világból."[7]) Öröme és boldogsága minden percben nőtt. „Gyönge vagyok —

---

[1]) Hic nulli fidelium dubitare conceditur, quando coelestium agminum ejus exitum praestolantium suavem ac mulcebrem, cui concinnuerit tam dulicter, audierit harmoniam, cantans gloriam Domini cum ipsis. Theod.

[2]) Quasi exultans et jubilans, eximiaque devotionis signa praeferens et ostendens usque ad galli cantum. Theod.

[3]) Tamquam jam secura in Domino... Quid faceremus, si se nobis inimicus humani generis diabolus ostenderet? Theod.

[4]) Alta et libera voce... Fuge! fuge! Erzsébet vallomása. Du boeser geist, wan ich hab dir widersagt. Passion. f. 62. A Flor. Cod. azt mondja, hogy az ördög, mint az a szentek kimulásainál szokása, jött megkisérteni, si forte aliquod jus haberet; de látván, hogy Erzsébetre semmi joga sincs, megszégyenítve távoznia kellett. Caesarius a Bolland. kézirataiban e tárgyra nézve sz. Márton példáját is felhozza.

[5]) Puis dit apres: Or s'en va cil. — Parlons de Dieu et de son Fil; — Ni parler pas ne vos annit. Rutebeuf, p. 40.

[6]) Passion. 62.

[7]) Ecce instat hora in qua virgo peperit Dominum, et intulit ad praesentes. Modo loquamur de Deo et puero Jesu, quia instat media nox, quando .. novamque stellam.. creavit quam nunquam prius aliquis vidit. Theod.

Der will mich nue ouch erloesen... — Nu wirt uns ouch dy zeit

úgymond — de nem érzek fájdalmat, mintha beteg sem volnék."[1]) Mindnyájatokat pedig Istennek ajánllak.[2]) Még sokat beszélt, egészen lángra gyúlasztva a Szentlélektől, szavai azonban, melyek Isten iránti leggyöngédebb szeretetet leheltek, elvesztek az utókorra nézve.[3]) Végre így kiálta fel: O Mária! jőj segélyemre... A perc eljött, melyben az Úr szeretteit mennyei nászra hivja. A jegyes keresi aráját"...[4]) Azután halkan susogá: „Csend! Csend!" . . . E szavakat mondva, mintegy édes álomba merülten lehajtá fejét, s kiadta diadal közt utolsó sohaját.[5]) Lelke az egekbe röpült azon angyalok és szentek társaságában, kik eléje siettek.[6]) Azonnal kedves illat terjedt el az alacsony kunyhóban, mely már csak földi hüvelyét fedte,[7]) a légürben pedig a mennyei karok éneke hallatszott, melyek kimondhatlan öszhangban éneklék az egyház azon fenséges szavait, melyek egész életét röviden magokban foglalják:[8]) „Regnum mundi contempsi,

---

kont — Dae Kristus von tode enstondt... — Also woelle er meine seele in seine hende — Entpfahen von dysem elende. Vita Rhyt. § 40.

[1]) Jocundissima fuit... Licet debilis sim, nullius tamen infirmitatis molestiam sentio, vel dolorem. — Theod. – Rothe, p. 1727.

[2]) Omnes sibi assidentes Deo devotissime commendavit. Theod.

[3]) Per totam diem illam et noctem... sacratissimis mentis affectionibus in Deum elevata, divinissimis quoque eloquiis et colloquiis spiritu inflammata. Theod. — Sponsi sui adventum praestolans cum eo intratura ad nuptias. Caes. Mss. Bolland.

[4]) O Maria, kumm mir zu helf. Pass. fol. 52. Ann. Hain. XLVI. c. 27. Tempus instat in quo omnipotens Deus eos, qui amici sui sunt ad nuptias evocet. Cod. Flor. 160. — Es nahet der Brautigam, die Braut zu holen... Justi, Vorzeit. 1823.

[5]) Submissa voce omnibus qui circa ipsam erant silentium indixit, et ita quasi suavissime obdormiens exspiravit. Mart. p. 1255. Tandem jubilando requievit... inclinato capite expiravit. Theod.

[6]) Occurrentibus et comitantibus angelis et sanctorum choris, ad regna evolavit sideria. Theod.

Des anges fut convoié — La sus en paradis celestre. —
Quant du siécle déguerpi l'estre. Rutebeuf.

[7]) Dae wart also suesser roch geleyst
Als ob dy wurtz suf erdenn
Musten zu einer pulver werden, Vita Rhyt. § 40.

[8]) In aere quoque audita est... suavissima melodia... In nocte cantus deprehensae sunt fuisse illius responsorii Regnum mundi, etc. saepius repetiti. Petr. de Natalibus. f. 263. ed. 1514.

propter amorem Domini mei Jesu Christi, quem amavi, in quem credidi, quem dilexi." — Ez 1231-ik évi sz. András hava 19-e éjén történt, mikor szentünk alig töltötte be 24-dik évét. [1])

XXX. FEJEZET.

Miként temettetik el Erzséet az általa épített kórház imolájába, mily ünnepélylyel vettek részt az égi madarak temetésében.

Ecce quod concupivi, jam video, quod speravi, jam teneo; ipsi sum juncta in coelis, quem in terris posita, tota devotione dilexi. Brev. Rom. ana S. Agn.

Az Isten választottainak dicsősége, nem úgy mint a világi a földön, hanem az égben, csak halálukkal veszi kezdetét. Úgy látszik, hogy az Úr atyai gondosságában alázatosságukat a világ feledékenysége és igaztalansága által akarja megőrizni mindaddig, míg veszélyes hodolatának csak porhüvelyök marad kitéve. Úgy Erzsébetünk lelke is alig találta meg a mennyország gazdag nyugalmát, [2]) már is teste azon tisztelet tárgya lett, mely éltében tőle nagyon is gyakran megtagadtatott. Látni fogjuk ezen szegény, oly sokáig üldözött, megvetett, rágalmazott özvegyet, miként foglalkodtatja a hivek gondolatit, s miként hat minden keresztény szellemére az egyház fejétől kezdve le egészen a jámbor Germania legutolsó zarándokáig.

Mihelyt kiadta utolsó leheletét, hű szolgálói s más jámbor nők megmosták s felöltözteték testét, a legnagyobb tisztelettel

---

[1]) A salmsi herceg „Antiquitates monasterii Aldenbergensis" című kézirata mondja, hogy az akkor Aldenbergben levő 4 éves kis Gertrud ugyanazon napon így szólott társnőihez: „Hallom a marburgi halálharang szavát, e pillanatban valószinűleg kedves anyám halt meg!" Justi, Vorzeit, 1823 806 l.

[2]) Migrante anima ad requiem opulentam. Theod. VIII. 6.

mind az iránt, mi megmaradt attól, kinek utolsó percei annyira megfeleltek élete dicső győzelmeinek. — Halotti lepelül azon szakadozott ruhát adták neki, mely egyedüli éke s kincse volt, s melyet maga kijelölt s kivánt halotti öltözékül. [1]) Szent teste azután sz. ferencrendi szerzetesek által, sok pap s nép kiséretében, mindnyájok gyász énekei és könyei között átvitetett sz. Ferenc kórodájának szerény imolájába, [2]) mely első színhelye vala leendő dicsőségének, miután előbb Isten és az emberek iránti szeretetből származott hősi küzdelmeinek tanúja volt. Ez imola volt egyszersmind azon hely, hol imázni és vallásos gyakorlatait végezni szokta. [3])

Halálának hire csakhamar elterjedt; a környékbeli papság, a szerzetesek, különösen a cisterci rend tagjai, a hivők végetlen serege, szegény és gazdag gyült oda, hogy megadja az utolsó tiszteletet annak, ki oly ifjan ment el földi munkásságának gyümölcsét aratni. — Sokan indítatva ez átalános ösztöntől, mely oly gyakran az igaz dicsőség biztos előjele szokott lenni, s előre sejtve azon nagy tiszteletet, melylyel az egyház becses maradványait nem sokára halmozandó vala, a buzgóbbak már arról gondoskodtak, miként szerezzenek magoknak ezen leendő sz. nő maradványaiból ereklyéket. Koporsóját vették körül, némelyek ruhájából darabkákat szaggattak, mások haját és körmeit metszették le; söt nehány nő annyira vetemedett, miszerint fülhegyeit és emlői bimbóit levágták, s ereklyeként eltették. [4]) A fájdalom azonban, melyet e veszteség előidézett, átalános volt; minden szem könyezett, minden oldalról a szegények és betegek fájdalom-nyögései és siró panaszai valának hallhatók, kik gyöngéd gondosságától örökre meg valának fosztva, és összesereglettek utoljárá látandók jótevőnőjöket: mindnyájan úgy

[1]) Tunica, sicut desideraverat, induerunt... Theod. VIII, 4. In einem growen versmehten und boesem rocke in dem sie got gedienet het. Da wolte sie ouch innen sterben und begraben werden. Cod. Heidelb. f. 32.

[2]) A religiosis et a clero et populo in capellam cum canticis et orationibus, et cum multis lacrymis deportatum est. u. ott.

[3]) Justi, 189 et 220 l.

[4]) Plurimi devotione accensi, particulas pannorum incidebant, alii rumpebant, alii pilos capitis incidebant et ungues. Quaedam autem aures illius truncabat: etiam summitatem mamillarum ejus quidam praecidebant, et pro reliquiis hujusmodi sibi servabant. Dict. IV, Ancill. 2032.

siratták, mintha mindenik közőlök anyját vesztette volna. [1]) De ki képes leírni a szorongatást és levertséget azok részéről, kik benne gyámolukat s példányukat veszték el? [2]) A többi között a ferencrendiek a leghevesb fájdalom kitöréssel siratták, mert benne nemcsak öltönyük s szabályuk szerinti nővért, hanem egy, őket folytonosan pártoló anyát vesztettek el. „Ha rá gondolok, mondja azok egyike, kik égi barátnéjok életirását tarták fenn számunkra, ha rá gondolok, inkább kedvem volna könyezni ,mint irni.“ [3])

A nép szeretete és kegyelete kivánta, s ki is vitte, hogy e kedvelt maradványok 4 egész napon át kitéve hagyattak az egyházban, a hivők kimondhatlan sokasága közepett, mely ahítatos énekeket zengedezett mellette. [4]) A szentül kimúltnak arca leplezetlen volt, s az őt látni kiváno nézők pillanatainak kimondhatlan kedves és elragadó látványt nyújtott. [5]) Ifjú szépsége egész pirjában s fényében ragyogott, arcáin az élet s ifjúság rózsái virítottak. [6]) Teste, a helyett hogy a halál következtében megdermedt volna, puha s hajlékony maradt mint éltében. [7]) „Halála előtt, — így ír egyike életiróinak, — tekíntete olyan volt, mint rendesen azoké szok lenni, kiknek életök keserűségben s fájdalomban folyt le. De alig húnyt el, s arca oly sima, élénk, méltóságteljes s szép lett, hogy ezen hirtelen változáson lehetetlen volt nem csodálkozni; és úgy látszott, hogy a halál, mely másokban mindent megsemmisít, hozzá jött kijavítani nem az aggkor és idő, hanem a szenvedés

[1]) O quantus dolor pauperum, concurrentium! o quantus luctus omnium, quantaque praecipue lamenta infirmorum et egentium sunt auditae. u. ott. Tamquam si mater omnium exstitisset. Theod. VIII. 5.

[2]) Difficile esset singulorum dolorem, querelas et moerorem explicare.

[3]) Dann was von ir aller klage und jamer als gros das mich bas gelustet zu weinende wen ich dar an gedenke denne ihtes iht zu schribende oder zu sagende. Cod. Heid. 32. l.

[4]) Exigente autem devotione populi... in medio multitudinis et psalentium. Theod.

[5]) Erat non horror sed honor, non abominabile sed amabile, cernere mortuum corpus istud... u. ott.

[6]) Sy bran under iren augen recht als ob sy lebt. Pas.. f. 62.

[7]) Inerat carni quaedam, tamquam viveret, teneritudo, et in partem hinc et inde ad libitum contractantium leniter flectebatur Theod. i. h.

és szigorú élet szülte romokat, mintha a kegyelem, mely lelkének egész addig éltet adott, testét is akarta volna életre költeni. Úgy látszott, mintha a halál árnyán és homályán egy túlvilági szépség ragyogott volna át, vagy mintha a dicsőség előre is néhány sugarával árasztotta volna el azon testet, melynek egykor egészen fényben- s világosságban kelle tündöklenie. [1])

Ezen fönséges hagyományt, mely szerint Erzsébet testének természeti szépsége nemcsak hogy visszatért, hanem még nagyobbodott, mikor lelke abból elszabadúlt, hiven követte azon ösmeretlen müvész, ki a marburgi egyház oltáraiba véste éltének nevezetesebb vonásait. Ez öt a többi közt ravatalán fekve is rajzolja elénk, s ezen álomban sokkal szebb mint más jelenetekben. — Azonban a fiatal elhúnyt sz. s gyöngéd [2]) testének nemcsak külső tekíntete volt az, mi e fájdalmas pillanatban a nézőt gyönyörködtette: hanem még kellemes illatot is lehelt ki az isteni kegyelem és erények kedves jelvénye gyanánt, melyek tárháza volt. [3]) Az ahítatos hivők akkor emléjökbe idézhették magoknak a bölcs azon mondatát: Az igazak emléke olyan, mint a csodálatos illat. Eccl. 49, 1. Ezen oly csodás illat, — irja életirója, kit előbb idéztünk, — sokat tett a szegények és az egész nép vigasztalására tapasztalt vesztesége feletti fájdalmában. E mennyei illat szelíden enyhítette szomorúságukat, s megállítá könyeik s panaszaik szomorú folyását; biztosítva lévén e csodás zálog által afelöl, hogy noha a szent már meghalt, mégis inkább leszen most, mint volt éltében, szerető anyjok a szegényeknek, biztos menedékül a szenvedőknek; és hogy imáinak sz. illatja szünet nélkül a fölséges Isten trónja elé emelkedvén, szétárasztja minden időben erejét és hatását mindazokra, kik szükségökben segítségül hivják. [4])

Negyednapra kimúlta után tartatott meg temetése a legnagyobb ünnepélylyel. E tiszta és becses balszam egy szük koporsóba záratott, — e gazdag, fényes kincs egyk özönséges kő alá

[1]) P. Archang. 478. l.

[2]) Hoc sacrosanctum corpusculum. Theod. i. h.

[3]) Quoniam fuit divinorum apotheca charismatum, virtutum gratiarum alabastrum,... mirifica suavissimi odoris jucunditas prodiit, quae mentes reficeret, sensum delectaret. u. ott.

[4]) P. Archang. 479—480 l.

helyeztetett [1]) kórodája imolájában az áldorok, a közellevő zárdák szerzetesei és végtelen néptömeg jelenlétében, melyet egyedül a papság bölcs intézkedése volt képes fékezni és rendben tartani. [2]) Az összegyűlt hivők sokaságának fájdalma heves s kitörő volt, mi bizonyára a legfényesb hódolat volt, melyben a szentül elhúnyt e pillanatban részesült. — De bőven hulló könyeik és zokogásaik közé ugyanakkor még más, a szentre méltóbb érzelmek nyilvánulása vegyült, mert szemeiket mindnyájan égre emelték, buzgó ahítat- s háladatosságtól áthatva, hogy Istentől ily dicső példában és csodálatos figyelmeztetésben részesültek. [3])

De az Úr választottja részére egy más édesb és meghatóbb hódolatot készített. Az előtte való éjjel, mi alatt a halottak zsolozsmáját énekelték, a weckerei zárda fejedelem-asszonya, ki a temetési szertartásoknál való részvétel végett jött el, kivül zengeményt hallott, min élénken csodálkozott: azért többektől kisérve kiment, meggyőződni akarván a dolog mivolta felől, és a télnek dacára egy, mindaddig az emberek előtt ismeretlen nemű végtelen madársereget látott az egyház fedelén, mely kedves változatú dallamokat énekelt, hogy a jelenvoltak mind csodálatra ragadtattak. [4]) Úgy lászott, mintha ők saját módjok szerint akarták volna e nagyszerü temetést megünnepelni. [5]) Ezek, némelyek szerint Istentől küldött angyalok voltak, kik, miután a kedves sz. Erzsébet lelkét az égbe elkisérték, visz-

[1]) Post celebrata devotissime ac solemnissime missarum officia purissimum illud balsamum suo vasculo conceptum sepulturae tradiderunt, gemmam pretiosissimam sub despectabili lapide reponentes. Theod. VIII. 6

[2]) Theod. VIII. 6.

[3]) Iterum fiebat multarum effusio uberrima lacrymarum. Factus est ploratus et ululatus. Infundebatur pectoribus conpunctio, accendebatur piis devotionis oratio. Eratque omnibus in communi vox laudis et gratiarum actio. u. ott. Némely korunkbeli iró itten felhoz egy eléggé különös feliratot, mely szentté avattatása előtt sirkövén olvasható lett volna: „Hic jacet Elisabeth. Si bene fecit, habet. — Pfefferkorn, geschichte Thüring. 147. — l. A régi kútforrásokban azonban sehol sem olvasható.

[4]) Audivit jocundissime decantare, et admirans ubi hoc esset, exivit Ecclesiam... Dict. IV. Ancill. i. h. Visae sunt aves infinitae alias nunquam visae hominibus cunctis incognitae. Petr. de Natalibus, f. 263. Quae tam svavi modulatione cantabant, et tanta varietate modos cantandi formabant, ut cunctos in admirationem adducerent. Cod. Flor. 160. l.

[5]) Eoque ejus exequias quodamodo agere viderentur, Cod. Flor.

szajöttek, hogy testét énekök és mennyei örömük által tiszteljék. [1]) E madarkák, — mond sz. Bonaventura, — szűzi tisztaságáról saját nyelvök szerint tanúskodtak, midőn temetésénél koporsója fölött ily csodás kedvességgel énekeltek. — Az, ki egy szamár által szólott, hogy egy látnok esztelenségét megszégyenítse; annál inkább szólhatott e madarak által egy sz. nő ártatlanságának nyilvánítására. [2])

XXXI FEJEZET.

A szép csodákról, melyek a kedves sz. Erzsébet közbenjárása következtében történtek; s miképen fáradott sógora, Konrád, szentté-avattatása körűl.

In vita sua fecit monstra et in morte sua mirabilia operatus est. Eccl. 48, 15.

Az Úr nem késett kinyilvánítani azon csodás hatalmat, melylyel ezután azt fel akarta ruházni, kinek egész földi élete nem volt egyéb folytonos alázatosságnál. A győzhetlen szeretetnek, mely az elhagyatottságot s nyomort minden földinél többre becsülte, sietett győzelme zálogaúl a mennyei javakkal való rendelkezés jogát tulajdonítani. Másodnapra temetése után, bizonyos cisterci szerzetes borúlt sírja mellet térdre, segítségét kiesdendő. Több mint 40 éve már, mióta a szegény nagy belső fájdalomban sinlődött, szivén titkos seb rágódott, mely egész eltén keresztül minden földi gyógyszerrel dacolt. [3]) De amint tökéleles hittel a szenvedők buzgó vigasztalónéjához folyamodott, azonnal meggyógyúlva érzé magát és megszabadítva azon bajtól, melyben sínlődött, miről eskü alatt

[1]) Credimus fuisse angelos qui a Deo missi fuerant ut animam ejus in coelum deferrent et corpus coelestibus jubilationibus honorarent. u. ott.

[2]) In signum puritatis, ei aviculae suo modo locutae sunt in sepultura ejus, canentes mira dulcedine supra locum... qui enim locutus est in asina ad corripiendam prophetae vesaniam, loqui potuit in avibus, ad manifestandam sanctae innocentiam.

[3]) Qui a plaga cordis, ac mentis morbo, quo per quadraginta annos et amplius turbulentus languerat. Theod. VIII. 6.

bizonyságot is tett Konrád atya és a marburgi lelkész előtt. [1]) Ez volt az első, közbenjárása által kieszközlött gyógyítás; és nem is minden érdek nélkül veszszük észre, hogy e gyöngéden szerető lélek, ki annyit szenvedett éltén által érzésteljes szive következtében, mennyei kegyes közbenjárása első tárgyaúl egyikét azon benső kegyetlen bajoknak választá, melyeknek mind gyógyításukra mint kiismerésökre minden emberi gyógytudomány képtelen. Kevéssel ezután egy nemes családból származott s fényes egyházi méltóságban tündöklő főpap jött sírjához; a történelem nem jegyzé föl nevét, de arról vádolja, hogy magát minden kicsapongásnak átengedte, mi azon szent méltóságnál fogva, melylyel fel volt ruházva, annál botrányosabb vala. [2]) Gyakran ugyan a szégyentől és lelkiisméret furdalásitól gyötörtetvén, a bünbánat szentségéhez fordúlt, de siker nélkül; a legelső kisértet alkalmával újra elesett, s e visszaesések még annál botrányosbak és siralmasbak voltak. Küzdött azonban folytonosan gyöngéi ellen, s úgy beszennyezetten aminő volt, jött az egyszerű szűzi tiszta Erzsébet sírjához, ottan erőt keresendő. Imádkozni kezdett, és könyár közt könyörgött közbenjárásaért, s ez imába elmerűlve s áthatva őszinte bánattól, sokáig időzött ottan. [3]) Meg sem szűnt így búzgón könyörögni, míg meg nem győződött, hogy forró könyörgései eljutottak az Isten trónjához, s az Úr meghallgatta az imát, melyet szerette Erzsébetje a vétek egy szegény áldozata nevében neki bemutatott. [4]) És valóban egy, a vétek minden gerjedelmeinél erősebb lelki erőtől érzé magát áthatva, s e pillanatban, valamint akkor is, midőn Konrád atyának meggyónt, kijelenté, hogy testi kivánsá-

---

[1]) Invocans in beata Elisabeth plena fide Dominum Jesum Christum... per moerentium consolatricem liberatus est. u. ott. Hoc juravit me praesente et Plebano de Marburch. Conr. Ep. ad Pap. 131 l.

[2]) Vir nobilis clari sanguinis ac sublimi praelationis, qui horrendis vitiis intricatus lubrico carnis miserabiliter ac detestabiliter laborabat. i. h.

[3]) Ad confessionis praesidium frequentius veniebat. Verum.., rursus tempestate tentationis exorta, ect... Is pollutus et immundus et obscoenis peccatorum sordibus, tamquam sus in volutabro volutatus, ad tumbam amatricis munditiae, santae Elisabeth, cum multa devotione recedens, lacrymarum fluvios cum intima cordis fundens contritione, orationi non perfunctorie, sed diutissime cum fervore valido assistebat. U. ott.

[4]) Nec destitit donec introiret clamor ejus in aures Altissimi. Precibus dilectae suae Elisabeth suscepit orationem tribulati pauperis... u. ott

gai annyira megzaboláztattak, hogy már csak csekély kisértetek ellen kelle küzdenie, melyeket könnyen le is győzött. [1]

Még sok más szenvedő s a bünnek igája alatt görnyedő lélek tanúlta azt lerázni magáról e fiatal nő porainál, ki azt, míg élt, oly hősi lélekkel tudta széttörni. Azok közt, kik tulajdon gyöngeségeik ellen folyamodtak közbenjárásához, s meggyógyíttattak, találunk olyanokat, kik a gőg, fösvénység, gyülölet és harag uralma alatt álltak; [2] s bizonyára, hogy e szolgaságból szabadúljanak, nem követhettek volna hübb vezért, mint azt, ki magát legmélyebben megalázta, ki egész létét és tulajdonát az Isten szegényeinek ajándékozta, kinek élete szeretet és megbocsátás között telt el. — Azonban nem csak a lelki bajok találtak nála hatásteljes részvétre, hanem a testi szenvedések és nyomorok is birtak benne ezután egy mennyei orvost, [3] melyeket éltében annyi gonddal és hősiséggel enyhített, s melyek egy részről vele együtt megfosztattak ugyan azon szeretetteljes és szorgos gondoskodástól, melylyel azokat halmozta; más részről azonban új és hatalmasb segélyben részesültek, melylyel őt Isten felruházta. Egy megható elbeszélés tanúsítja, mily gyorsan kéretett fel e jótékony hatalmának gyakorlására, és mennyire maradt dicsőült lelke hű azon szelíd barátsághoz, melylyel a szegények s alázatosak iránt viseltetett, mely annyi bájt árasztott azon közte és azok között e földön létezett viszonyra. A reinhartsbrunni zárdában, hol Lajos herczeg ősei mellett nyugodott, élt egy világi rendtárs, ki foglalkozására nézve molnár volt, buzgó, ahítatos s e mellett szigorú életet élt: többi között mindig vasvértet hordott meztelen testén, hogy annak ingereit annál jobban elnyomhassa. [4] A hercegnő, ki gyakran meglátogatta a zárdát,

---

[1]) Sensit sibi quamdam spiritualis consolationis superinfundi gratiam... ex tunc stimulus carnalis lubricitatis sic in ipso exstinctus fuit, etc. U. o.

[2]) Aliis itidem spiritu superbiae inflatis, aut iracundiae, vel invidiae stimulis agitatis, aut avaritiae vinculo frenatis... Ibid.

[3]) Sunt nimirum et alia exterioris hominis curationi concessa, quibus coruscat nostra coelestis medica Elisabeth beatissima incessanter. u. ott.

[4]) Arte et exercitio serviebat officio molendini... Ad carnem loricam ferream gestans, corpus proprium affligebat. Ibid. c. 7.

szeretett férje sírhantja előtt imádkozandó, megkülönböztette e szegény testvért, és szent élete végett különös kegyelettel viseltetett iránta. [1]) Egy napon különösen, midőn a szeretett sírhanthoz menve, találkozott vele, sok gyöngédséggel megszólítá, és kivánta tőle azon igéretet, hogy vele lelki szövetség- és testvérületbe lépend, minek megerősítésére kezét nyújtá neki, s megfogta az övét is, dacára a szegény szerzetes ellenszegülésének, ki egyszerűségében pirúlt ily nemes hölgy kezét érinteni.[2]) Kevéssel későbben, midőn mestersége szerszámainak kijavításával foglalkozott, a malom egyik syárnya véletlenül úgy érinté karját, hogy az tüstént eltörött. E bal-esemény következtében kegyetlen fájdalmakat szenvedett; ő azonban nyugodtan türte mindezt, míg az Úrnak szenvedéseit enyhíteni tetszett. [3])

Sz. András hava 19-dike éjén, mialatt szent s nemes nővére kiválasztott lelkét az Istennek visszaadta, a molnár-testvér virasztott zárdája egyházában, még mindig szenvedve azon fájdalmakban, melyeket karja okozott. [4]) Egyszerre Erzsébet hercegné királyi, s kimondhatlan fénynyel tündöklő öltözetben jelent meg előtte, s szokott szendeségével így szólott hozzá: „Mit csinálsz jó testvérem, Volkmár, s mint érzed magad? [5])" Ez, jóllehet eleinte megijedt, el levén vakítva az őt környező mennyei fénytől, ráismert, s így válaszolt: „De hogyan vagyon, asszonyom, hogy te, ki rendesen oly nyomorúlt öltözetben jártál, ma oly szép és fényes ruhában vagy?" [6]) Ez, úgymond, onnét vagyon, mert

---

[1]) Hunc pro sanctitate sua speciali diligebat affectione. U. ott.

[2]) Huic Dei famula devotissime se commendans, caritativae fraternitatis ac communicationis exegit manualem, et accepit a viro renitente et humili sponsionem. Erubuit enim vir rusticus et justus, manum contingere excellentissimae mulieris. U. ott.

[3]) Multo dolore affectus consolationem a Domino cum patientia exspectabat. U. ott.

[4]) In ecclesia sua vigilans et orans, et in doloribus suis gemens, residebat. U. ott.

[5]) Electa Dei Elisabeth in visu apparuit regalibus induta, inaestimabilique claritate fulgens, et dulciter eum alloquens: Qualiter, inquit, agis, et quomodo vales, frater mi Volkmare?

[6]) Quomodo, o Domina mi, quae abjectis operiri solebas indumentis, nunc tam speciosis vestibus et splendidissimis amiciris?

állásomat változtattam." [1]) Mire újolag megérinté jobbját, ugyanazt, melyet azelőtt, most pedig az érintésre meggyógyúlt. Minthogy a sértett rész ezen érintése neki eleinte fájdalmasnak tetszett, mintegy álomból fölrezzent, és kezét és karját tökéletesen helyreállítottnak találta. Mire ő tüstént hálaimát rebegett az Úrnak, s jó nővérének, ki, midőn az égbe ment, legelőször ő rá gondolt. [2])

De ezeknél nagyobb csodák történtek sírja mellett mindjárt temetése utáni első napoktól kezdve. Sok terhes nyavalyában sinlődő szerencsétlen, siket, sánta, vak, elmebeteg, fekélyes, inaszakadt, — kik azt hivén, hogy talán még életben vagyon, azért jöttek, hogy nagylelküségéhez folyamodjanak,—tökéletesen meggyógyúltan tért vissza, miután azon kápolnában imádkozott volna, melyben nyugodott. Egykorú elbeszélések hiteles pontossággal tarták fen számunkra e gyógyításokat. [3]) Mi azonban csak egyet idézünk, mely az apostoli szék birái előtt esküvel lőn megerősítve, s ez fogalmat adhat a többiről is. Bizonyos Henrik nevű, 49 éves marburgi lakosnak oly gyönge szemei voltak, hogy sokszor az országút helyett a gabona földek felé ment, mi által társai gúnyait vonta magára. [4]) Végre egészen megvakúlt, s kénytelen volt magát vezetőre bízni, ha valahová menni akart. Elvezettette magát azonnal annak sírjához is, kit a nép már is boldog Erzsébetnek nevezett, [5]) hol, két gyertyát hozva áldozatúl, fogadalmat tett. A birák kérdék, mily szavakkal könyörgött közbenjárásaért, s ő a következőket ismétlé előttük: „Szeretett

[1]) Ego mutavi statum meum.

[2]) Apprehensa dextera fratris, qua fraternitatem spoponderat, quam molendinum confregerat, sanavit eum. Qui ad tactum tamquam dolens expavens repente evigilavit... In suae salutis procuratrice Dominum benedixit.

[3]) A Marténe „Amplissima Collectio" I. r. 1255—56 l. foglalt s Erzsébet haláláról szóló adatban olvashatók azon csodálatos gyógyítások, melyek közvetlenül halála után történtek, a napokkal együtt, melyeken történtek. Ezek között dühből kigyógyúlt személy is találtatik.

[4]) Ita ut saepe, de via declinans, per media sata transiret, unde et comites itineris sui ipsum saepe deridebant. Ep. Conr. Marb. ad Pap. 136. l.

[5]) Sepulcrum felicis Elisabeth visitans. u. ott.

asszonyom, sz. Erzsébet! gyógyítsd meg szemeimet, s én mindig hü szolgád leszek, s egész életem folytán minden évben pénzt fogok áldozni kórházad részére. [1]) S látása tüstént viszszatért sokkal tisztábban, mint valaha volt. Ez 15-ik napon történt szentünk halála után. [2])

Csodáinak hire mindinkább szétterjedt Marburg környékén, s mindinkább növekedett azon szerencsétlenek száma, kik hozzá jöttek, különféle nyavalyákból való gyógyításukért könyörögni; az isteni irgalom nem is hagyá a népet hitében csalatkozni, mert naponként több, szembetünőbb kegyelemben részesíté azokat, [3]) kik Erzsébetet közbenjáróúl választák. Nemcsak a közellevő mainzi és trieri püspökségekből sereglettek oda a betegek és szenvedő lelkek, hanem a távolabb fekvő kölni, bremai s magdeburgi tartományokból is jöttek naponként zarándokok. Mindazok helyeit, kik megvigasztaltan vonúltak vissza, azonnal újonjöttek foglalák el, kik nem sokára ismét elmentek, hirdetve az Úr hatalmát s irgalmát mindazoknak, kikkel az úton találkoztak. „Magam is ott voltam ez idő körül, — így ir Caezar szerzetes, — és soha életemben nem láttam annyi embert együtt, mint akkor Marburgban és környékén; alig volt lehetséges utat törni az egyházba, vagy abból kimenni. [4])

Konrád atya figyelemmel kisérvén ezen élet fényes következményeit, melyről részben felelősnek érzé magát, s melynek dicsőségéből egy részt magának is teljes joggal követelhe-

[1]) Requisitus quibus verbis ipsam invocavit, respondit: Cara Domina sancta Elisabeth sana oculos meos, et semper libenter tibi serviam. sat. u. ott.

[2]) Requisitus de tempore, dixit, decimo quinto die post mortem praedictae domnae. U. ott.

[3]) Catervatim veniens populus in variis miseriis; optatum consequuntur praesidium... cum instanti devotionis pulsanti janua gratiae aperitur. u. ott.

[4]) Aliis recedentibus, alii occurrebant, sanitatem consecuti, Dei virtutem venientibus nuntiabant... Ego circa idem tempus ibi fui, et non recordor me in tota vita mea tantum simul vidisse populum, quantum in oppido Marburg et circa illud tunc temporis aspexi. Vix aliquis in ecclesiam sine magno labore intrare vel exire potuit. Caes. Heisterb. ap. Bolland. egy beszédben, mely ezen műnek Staedtler által készitett német fordításában egész terjedelmében olvasható.

tett; nem késett IX. Gergely pápát tudósitani azon csodákról, melyekkel Isten a dicsö elhúnyt sirját elhalmozta, s a nép folytonosan növekedő tiszteletéről, s kéré, hogy ünnepélyesen erősítse és jelentse ki a hivek tiszteletét illető jogait. A jeles főpap, ki dacára 90 éves korának, Isten s egyháza iránti szeretetben és szorgoskodásban ifjú szivvel birt, s kinek már szerencséje volt assziszi sz. Ferencet a szentek sorába iktatni, söt ki ugyanazon évben annak legdicsőbb tanítványát, páduai sz. Antalt is mestere mellé iktatá, Konrad indítványára szeretetteljes buzgalommal, de egyszersmind apostoli belátással válaszolt. „Édes örömkönyek közt értesültünk leveledből, — így ir, — szeretett fiúnk, Konrád, miképen áldotta meg a dicsö alkotó, kinek hatalmát semmi sem korlátolja, szolgálóját, a nemes emlékü Erzsébetet, ez életben kedves lányunkat Jézus Krisztusban, a thüringiai hercegnét; miként tette öt, a természetére nézve gyarlót s gyöngét, kegyelmének ajándoka által erössé s rettenthetlenné isteni nevének tiszteletében, és miként nyilvánítja csodajelek által a boldogságot, melyben részesíté, miután öt szentei társaságába fölvette. [1]) A főpap azonnal megemlékezett arról, hogy nem mind arany az, mi fénylik, [2]) és a gyanakodó lelkek minden kétkedését megsemmíteni akarván, a mainzi érseknek, az eberbachi apátnak és Konrádnak parancsot adott, hogy nyilvános és ünnepélyes tanúbizonyságokat gyüjtsenek mindarra nézve, mi a hercegné életében az Isten és emberek előtt kedves lehetett, valamint a halála után történt csodákra nézve is, [3]) s ezeket irásba foglalva, pecséteikkel erősítve, hiteles ügynökök által Rómába küldjék. Eléjök adá egyszersmind a rendet és módot, melyet a tanúk kihallgatásában kelle követniök, s ezt oly gondos és minden részletre kiterjedő belátással tevé, mely eléggé tanúskodik azon gondosság- és bölcs tartozkodásról, melylyel e kényes ügyet kezelte. [4])

[1]) Sane cum laetitia dulcium lacrymarum concursibus comitatu, dilecte fili Conrade, ex literis tuae devotionis accepimus, quod ille artifex gloriosus, sat. Ezen breve egész terjedelmében olvasható a függelékben VII. sz. alatt.

[2]) Eo quod omne rutilum auri nomen non impetrat, nec ebur quodlibet nivem imitatur.

[3]) Vitam et conversationem Landgraviae memoratae, quibus Domino et hominibus sancitur placuisse, nec non miracula, stb.

[4]) Testes legitimi... praestito prius ab eis juramento, diligenter

Azonban a mainzi érsek, Sziegfried is, — kinek egyházi megyéjében feküdt Marburg városa és Erzsébet sírja, — hasonlókép meg volt lepve azon csodák által, melyeket az isteni jóság nyája kebelében véghezvitt. [1]) Konrád kérésére tehát, s egy látvány által nyert kijelentés következtében [2]) Marburgba ment, s ott sz. Lőrinc ünnepén, (kisasszony hava 19-én 1232) fölszentelt két oltárt, melyeket a hivek Erzsébet tiszteletére emeltek ugyanazon egyházban, melyben el volt temetve. [3]) Végetlen sokaság gyült ott egybe, részint hogy a szertartásokon jelen lehessen, részint pedig hogy Konrád atya beszédét hallhassa, melyet ő dicsó vezeklője tiszteletére mondott. [4]) Míg ez szónokolt, eszébe jutott, hogy soha kedvezőbb alkalma nem lehet a pápa ohajtásának eleget tennie, s azért mindjárt minden hosszabb fontolgatás nélkül [5]) fölszólítá mindazokat, kik hallgatói közől a hercegnő közbenjárása által gyógyításban vagy más mennyei kedvességben részesültek, hogy másnap 6 órakor (l' heur de prime) a mainzi érsek és más, a fölszentelési ünnepélyre odajött főpapok előtt tanúikkal együtt jelenjenek meg. A megrendelt órára jelentékeny számmal jelentek meg, kik mindnyájan erősíték, hogy Erzsébet közbenjárása által kegyelmekben részesültek. Az érsek bizonyos fontos ügyek végett visszatérni kényszeríttetvén, csak a legnevezetesb és legjobban hitelesített tények leirására szorítkozott; pecsétjével el nem láthatta, valamint a többi főpapok sem, mert pecsétjeik nem voltak nálok. [6]) Konrád atya

examinentur, et interrogentur de omnibus quae dixerint, quo modo sciunt, quo tempore, quo mense, quo die, quibus praesentibus, quo loco, ad cujus invocationem, et quibus verbis interpositis. Wadd. II. köt. 605. l. függ. VII. sz.

[1]) Vita Rhyt. § 41.

[2]) Propter meam petitionem, quia evidenter hoc acceperat in revelatione. Ep. Conr. Marb. 108. l.

[3]) Constructa sunt in ipsa capella ad laudem ejus duo altaria. Quae venerabilis dominus,.. in die s. Laurentii dedicaret. Theod. VIII. 7.

[4]) Cum ego illic magnam multitudinem populorum tam ad praedicationem quam ad dedicationem convocassem. Conr. M. 109 l.

[5]) Infra cursum sermonis, sine omni consilio utique praehabito, vestrae sanctitatis in mente concipiens satisfacere desiderio... u. ott.

[6]) Cum non modica turba convenissent; qui omnes asserebant.... Dominus Moguntinus, quia ad alia quaedam festinabat ardua negotia, magis evidentia fecit conscribi... quia ibi sigilla sua non habebant. U. o.

szóról szóra lemásolta ez okmányt, hozzáadván még másokat is, melyeket maga, esküvel erősítve, gyüjtött össze, s miután összesen a mainzi érsek és az eberbachi apát előtt felolvasta, — kik abban semmi változtatni valót nem találtak, [1]) — elküldé a pápának, hozzácsatolván Erzsébet életének saját emlékei után irt vázlatát. E nagybecsü okmány fenmaradt az utókornak, [2]) s a szent életirójának egyik legrégibb kútforrását teszi.

A csodáknak Konrád atya által átküldött eme legelső előszámlálásuk 37 hirtelen, természetfölötti gyógyítást foglal magában, a pápa rendelete szerint a legfontosabb részletekkel, a hely, idő és személyek, valamint a használt imák körül összeállítva. Ezen adatok legnagyobb része, legalább a mi szemeink előtt, a legszivrehatóbb érdek kinyomatát hordja magán. Ezekből láthatni, hogy a boldogtalanok, kik hozzá folyamodtak, mindig azon gyöngéd és bizalmas nyelven szóltak hozzá, melyre őket éltében végtelen kedvessége és alázatossága jogosítá. — Szolgáljon itt például néhány könyörgés: „Kedves sz. Erzsébet! gyógyítsd meg lábamat, s mindig buzgó szolgád leszek.“ Vagy: „Szent asszony és hercegnő, Erzsébet! neked ajánlom szegény lányomat.“ [3]) „O boldog Erzsébet! — így kiálta föl egyszer egy szegény anya, midőn épen elhúnyt fiát öltöztette, — mért vesztém el így fiamat? Jöj hát segítségemre, s add öt vissza az életnek!“ Egy perccel rá a gyermek ütere újra verni kezdett, élete vizszatért, s miután sokáig igyekezett szólani, végre éjféltájban kérdé: hol vagyok, édesem?“ mert nem ismert még anyjára. [4])

---

[1]) Series subnotata, quam de verbo ad verbum compilatam ego Conradus humilis praedicator vobis proximo destinavi: nec quippiam nunc auditum movit conscientias nostrum trium ad variandum seu minuendum aliquid circa hanc seriem vel minuedum. Konrád levelének előszava. 108. l.

[2]) L. a kutforrások sorozatát. 96. l.

[3]) Cara domina Elisabeth, sana me in crure meo, et semper libenter serviam tibi... Cara domina sancta Elisabeth, sana oculos meos.. Sancta domina landgravia Elisabeth, meam filiam gratiae tuae recommendo... Ap. Conr. Marb. p. 137. 144.

[4]) Beata Elisabeth, puerum meum quomodo sic amisi? Succurre, et fac quod spiritus ejus redeat intra ipsum... Et his dictis puer revixit... Et pulsus arteriarum vitae redditae indicium primum fuit... Impotens loqui usque ad noctis medium, et tunc dixit: Ubi sum, dilecta? et adhuc matrem non recognovit. U. ott. 126 l.

Egy más szegény anya pedig, kinek lánya 5 év óta a legkegyetlenebb betegségben, nevezetesen hátán és mellén támadt rendkivüli daganatokban sínlődött, elvitte őt Erzsébet sírjához, hol két napig ima közt időzött. Ez idő vége felé látván, hogy kérése meg nem hallgattatott, fenhangon zúgolódott a szent ellen, mondván: „Mivel te engem meg nem hallgattál, úgymond, rábeszélek mindenkit, ki útban vagyon sirod felé, hogy térjen vissza.[1] Végre ez ingerült állapotban elhagyá Marburgot, de miután másfél mérföldnyi út után Rosdorf faluba jött, lányának jajkiáltásai s fájdalma öt egy kút mellett megállapodni kényszerítették, hol gyermeke néhány percre elaludt, s fölébredése után elmondá anyjának, hogy álmában szép hölgyet látott, kinek arca ragyogó, kezei finomak s fehérek voltak, hogy ezekkel gyöngéden érinté teste legfájdalmasb részeit, így szólván hozzá: Kelj föl és járj." S ekkor a lány fölkiáltott: O anyám! íme egész testemben minden fájdalomtól szabadnak érzem magamat. Ezután mindketten visszatértek a sírhoz, hogy szentünknek hálát mondjanak, a kosarat pedig, melyben a beteg lány odavitetett, ott is hagyták.[2]

Egy inaszakadt fiatal ember, ki ezenkivül hátgerincében is nagy fájdalmakat szevedett, egy szekeren a hercegnő koporsójához vitette magát, hol hátgerince fájdalmaitól tüstént megszabadúlt, s mikor ismét elvitetett, mondá: „Szent Erzsébet! én nem fogok többé visszatérni hozzád, hahogy kegyelmed által saját lábaimon nem jöhetek, de bizonynyal eljövök, ha e kegyelmet nekem megadandod."[3] Néhány nappal későbben, mindszent ünnepén, tökéletesen meggyógyúltnak érezvén magát, teljesíthette igéretét.

---

[1] Mater irata murmuravit contra dominam Elisabeth, dicens: omnes avertam homines a visitatione sepulcri tui, quia non exaudisti me. U. ott. 120 l.

[2] Resedit juxta fontem... filia ex dolore corporis multum plorante.. Obdormiens parum, cum evigilasset, dixit, se in somno quamdam dominam ad se venientem vidisse, cujus facies splendida, manus graciles et candidae, quae manibus suis lenivit corpus ejus in dorso et pectore, et dixit: Surge et ambula... O mater, ecce jam resolvor in toto corpore meo... Sportam, in qua puella portata fuerat, apud sepulchrum relinquentes. u. ott.

[3] Reductus in biga, unde venerat, ita dixit: Sancta Elisabeth, de caetero ad te non veniam, nisi, de tua misericordia, per me vadam: et ibo, si fuerit mihi data facultas. u. ott. 143 l.

Felhagyunk, jóllehet akaratunk ellenére, ez adatok elsorolásával, melyek ezen kor hitéről s erkölcseiről oly becses tanúságot nyújtanak. Az adatok összegyűjtése csak 1222-ik év első hónapjaiban fejeztetett be, s Rómába küldése, előttünk ismeretlen okokból, szintén elhalasztatott, s mielőtt az megtörtént volna, Konrád a hit iránti buzgalmának áldozatúl esett. A bátorság, melylyel a nemeseket és hatalmasb fejedelmeket vádolta s üldözte, midőn hitök előtte gyanússá lett, már előbb haragot s gyülölséget idézett elő irányában, melyet itéleteinek túlszigorú- s talán némelykor igaztalansága naponként még fokozott. 1233-ik évi sz. Jakab hava 30-án, midőn Mainzból Marburgba visszatért, Sayn gróf több lovagjától és hűbéresétől, kiket eretnekségről vádolt, Kappel falunál megtámadtatott, és megfojtatott. Tanítványát s útitársát, Gerard testvért, ferenci szerzetest, a gyilkosok meg akarták kimélni; de ez szándékuknak ellenszegült, és oly erősen karolta át tanítója testét, hogy lehetetlen volt egyiket a másik nélkül meggyilkolni. [1]) Konrád teteme barátjáéval és más tizenkét áldozáréval együtt, mint az eretnekek áldozatai, a nép fájdalomnyilatkozatai közt Marburgba vitetett, [2]) hol a sz. hercegnővel, Jézus Krisztusban lányával, ugyanazon kápolnában, nem messze sírkövétől, eltemettetett. [3])

Konrád halála, ki Erzsébetnek holta utáni dicsősége fölött ép oly hün őrködött, mint éltében lelke üdve fölött, nagy akadályt gördített szentté avattatása elé, melyet a hivek nagy része kivánt és reménylett. Az adatok, melyeket összegyüjtött, elhanyagoltattak s elvesztek, s a buzgalom, melylyel e népszerű ügy felkaroltatott, lankadni kezdett. [4])

[1]) Glutino caritatis corpori ejus adhaerens simul cum eo periit: et qui in tota vita sua se amaverant, in morte non sunt separati, in uno loco occisi, et uno loco sepulti, hoc est in basilica beatae Elisabethae. Caes. Heist. ap. Mss. Boll.

[2]) Das volg klaget sy zumaelle serc. Vita Rhytm. — Crolach. Thesaur. Antiqu. Thuring. ap. Justi.

[3]) Thrith. in Chron. Hirsang. — Broveri, Antiquit. Trevir. Apud Justi, p. 153. Konrád gyilkosai a mainzi zsinat által azonnal felmentettek: IX Gergely pápa azonban 1235 évi aug. hóban Perugiából kelt nullájában a zsinat ezen eljárását szigorún megrótta; egy más ugyanazon napon kelt bulla altal maga is feloldozza őket szigorú bűnbánat feltétele alatt. Labbe, Conc. tom. XI. pars. II. col. 2346 és 47.

[4]) Deinde neglecta vel deperdita acta processus... paululum remissus est fervor... Wadd. II. 364.

Azonban az Úr nem késétt alázatos szolgálója dicsőségének új s buzgó védőt támasztani, és pedig épen ott, hol az legkevésbbé volt reménylhető. Erzsébet férje, Lajos herceg, hátramaradt fivérei közől, kiknek Erzsébet irányában tanúsitott méltatlan viseletöket láttuk, az egyik, Henrik, Lajos fiának, Arminnak, kiskorúsága alatt a tartományokat igazgatta, a másik pedig, Konrád, féktelenül átengedte magát mindazon erőszakoskodásnak, melyre ifjúsági szenvedélyei ragadták. 1232-ben a mainzi érsektől a reinhartsbrunni apátra, a thüringiai ház természetes védencére vetett vezeklési büntetés miatt Konrád gróf anynyira felindúlt az érsek ellen, hogy Erfurtban, az egész káptalan jelenlétében rárohanva, őt hajánál fogva a földre vetette, s bizonyosan átdöfi, ha szolgái ebben meg nem akadályozzák. De ezzel meg nem elégedve, elkezdé a mainzi érseki szék javait pusztítani, s a többi között Fritzlar várost is megszállta, és rohammal bevette. S hogy magát megboszúlja azon durva gúnyolásért, melylyel a város ostroma alatt a nők illették, tüzet rakatott, mely az egész várost, egyházai, zárdái és lakói nagyobb részével együtt fölemésztette. [1])

Erre Gothához közel fekvő tennebergi várába vonúlt vissza, hol az Isten keze nem sokára elérte. Egy napon t. i. hozzá jött egy kéjhölgy, ki a legmélyebb nyomorban látszott fetrengni, s alamizsnát kért tőle; a tartományi gróf ez aljas életmódért keményen megdorgálta, mire a szerencsétlen azt felelte, hogy egyedül a szükség kényszerítette őt erre; s most a szükségnek oly szivszaggató képét rajzolá eléje, hogy anynyira megindúlt, miszerint jövőre minden szükségében segélyt igért neki, azon feltét alatt, ha bűnös életéről lemondand. Ez esemény mély benyomást tett lelkére; a következő éjt iszonyú lelki harcok között tölté, megfontolván: mennyivel kárhoztatóbb ő e szerencsétlen nőnél, kit ő annyira megdorgált, kit csupán szegénysége vitt a bűnös ösvényre, míg ő gazdag s hatalmas létére annyira visszaélt az Isten adományaival. Másnap reggel eme gondolatjait több cinkosával és fegyveres társával közlé, s csodálkozva hallá, hogy azokat is hasonló gondolatok nyugtalanítják. Ők e belső és közös szózatban felösmerték az ég figyelmeztetését, s elhatározták éltöket változtatni s bűnbá-

[1]) Dillich's Hess. Chronica. — Rothe, 1729 1 — Ad. Urs. 1289.

natot tartani. E végett először mezítláb, gyalog, Gladenbachba, onnét pedig Rómába zarándokoltak, hogy magától a pápától nyerjenek bűneik alól feloldozást. [1])

Rómába érkezvén, (1233) maga a herceg az őszinte bűnbánat és lángoló buzgalom legszebb példáját adá. Mindennap 21 szegényt vendégelt meg asztalánál, kiknek maga szolgált. A pápa feloldozta, azon föltétel alatt, hogy a mainzi érsekkel s mindazokkal kibéküljön, kiken igaztalanságot követett el; ezenkivül kötelességévé tétetett az általa leégetett zárdák helyett egyet építeni s azt alapítványokkal ellátni, Fritzlár romjain nyilvános bűnbánatot tartani, s végre szerzetes rendbe lépni. Míg ő ekképen Istenhez visszatért, vissza kezde emlékezni az alázatos és sz. Erzsébetre, azon Erzsébetre, kit annyira félreismert és üldözött: elhatározta tehát, ellene elkövetett igaztalanságát dicsőségének terjesztése által helyrehozni, miért a pápával tartott értekezleteiben terjedelmesen beszélt nagy szentségéről, s szentté avattatását buzgón kérte. [2])

Alig tért vissza hazájába, (1234) azonnal sietett bűnbocsánati föltételeit teljesíteni. Először is Fritzlárba ment, hol azon lakosok előtt, kik a vérengzésből megmenekedve, visszatértek a nagy zárda romjai között menedéket keresni, leborúlt, és összetett kezekkel, Isten szerelméért kért bocsánatot mindazon roszért, mit nekik okozott. [3]) Ezután mezítláb, és ostorral kezében zarándokolt az egyház ajtaja elé, itt térdre ereszkedett, s az ostort a jelenlevőknek nyújtva, kéré őket, hogy mindenki, kinek tetszik, ostorozza meg öt azzal. Csupán egy agg nő engedett e fölhivásnak, s több csapást irányzott hátára, melyeket ő türelemmel viselt el. [4]) A zárdát és egyházat közvetlenül fölépítette, s kanonokokat telepített oda; Fritzlár városának pedig nagy kiváltságokat engedett. Innét Eisenachba ment, hol bátyjával, Henrikkel egyezőleg zárdát alapított dömés szerzetesek részére, sz. János tiszteletére, s leginkább sógornéja, Er-

---

[1]) Sagittarius. — Tetuhorn, geschichte der Hessen III. 559. A német lovagrend története, I, 309. l.

[2]) Stetlichin hatte er onch mit deme babste red von sente Elisebethin... Rothe, 1732 l

[3]) U. ott.

[4]) Hist. de l'ordre Teutonique, t. I, p. 310.

zsébet szándékára, eleget akarván tenni azon kegyetlenségeks fájdalmakért, melyeket ezen városban szenvednie kellett. Vartburgból kiüzetése után.[1])

E perctől kezdve ép oly buzgalommal fáradozott Erzsébet dicsősége mellett, mint az elhúnyt Konrád. Hihető, hogy sógornéjának fivérével, Konráddal, egyesített könyörgései eszközlék ki neki a kegyelmet, vétkeit megismerni, és mint mondják, „a világot virágában megvetni.“ [2]) Végre elhatározta magát a német lovagrendbe lépni, melynek öltönyét s keresztjét az Erzsébet által Marburgban alapított sz. Ferenc kóroda egyházában föl is vevé: testvére által megerősíttette az adománylevelet, melynél fogva Erzsébet a zárdát s a hozzá tartozó javakat e szerzetes lovagoknak adta,[3]) hozzácsatolván hassziai és thüringiai birtokait is. Többi közt ki is nyerte, hogy ez adomány a pápa által megszentesítetett, s a kóroda, mely a német lovagrend egyik főhelye lett, minden püspöki joghatóság alól kivétetett, és több kiváltságban és előnyben részesült; mindez Erzsébet tiszteletére történt, ki ott nyugodott, azért a pápához intézett folyamodványban mondatik, hogy e sz. test, mely már is nevezetes a hivek tiszteletéről, a szabadság kiváltságát is élvezze. [4])

Ezután mindenekfölött azon volt, miszerint sógornéja szentségének, és azon számos kegynek, melyekben közbenjárása következtében az Isten a hivőket részesíté, nyilvános elismerését kinyerhesse a pápától. A pápa engedett végre kérésének, s nehogy egyrészt, — mint egy kortárs mondja, — azon esetre, ha a felhozott tények igazaknak nem bizonyúlnának be, a küzdő

[1]) Rothe, 1732 l.

[2]) Divinitus et precibus utriusque, fratris scilicet et sanctae Elisabethae, permotus mundum cum flore despexit. Serm. Caes. Heist. ap Mss. Boll.

[3]) Ezen adományozás idejét Erzsébet életében szorosan meghatározni nem lehet; de létezése a pápáknak minden ezen alapítványra vonatkozó okmányaik által el vagyon ismerve. Henrik ez alkalommal az adományozásnak csak törvényszerűségét ismerte el, minthogy véleménye szerint Marburg s a hozzá tartozó urodalmak csak haszonélvezetűl nem pedig tulajdonúl voltak Erzsébetnek átengedve. Airmann, Hist. Diplom. Nachrichte von der ersten Ankunft des deutschen ordens zu Marburg. Justinál 191—199.

[4]) Pro reverentia beatae memoriae Elisabethae landgraviae, cujus corpus requiescit ibidem, ut sicut est celebre veneratione fidelium, sic praerogativa gaudeat libertatis. Wad. t. II. p. 364.

egyház jámbor egyszerűsége megcsalassék, vagy pedig másrészt a győzödelmes egyház dicsőségétől megfosztassék, ha a szárnyaló hír a valósággal megegyezik: [1]) azért 1234-ik év mindszenthó 11-éről kelt levele által meghagyá a hildesheimi püspöknek, Armin, györgy-völgyi (Georgenthal) és Rajmond, herfordi apátoknak, hogy az Erzsébetnek tulajdonított csodák új vizsgálat alá vettessenek. E brevében [2]) meghagyá továbbá a három kiküldöttnek, hogy öt azon vizsga eredménye felöl is értesítsék, melylyel már azelött a mainzi érséket és Konrád atyát megbízta, azon esetre pedig, ha amaz adatok már nem volnának feltalálhatók, kötelességökké teszi, hogy ugyanaazon és minden más tanú vallomásait gyűjtsék össze, s azokat irásban, a levél átvételétől számítva 5 hónapra hozzá menessék. A püspök s társai, hűn követve a pápa rendeletét, a „brevét" a szomszéd egyházi megyékben kihirdettették, kitűzve bizonyos napot, melyben mindazok, kik Erzsébet imái által eszközlött valamely gyógyúlásról tudomással birtak, Marburgba megjelenni fölszólíttattak, hogy arról fő- és lelki pásztoraiktól nyert bizonyítványok mellett vallomást tegyenek. A kitűzött napon megjelentek az apostoli biztosok is Marburgban, hol már Europa minden részéből összegyült több ezerre menő népsereget találtak együtt; [3]) ehhez járúlt még több premontrei és cisterci apát, sok perjel, ferencrendi, dömés, szerzeteskanonok, németrendi lovag, és más tudós. A tanúk eskütétel után vallomást tettek ezen ünnepies és megragadó itélőszék elött, vallomásaik szigorún mérlegeltettek s vizsgáltattak jogtudósok s tanárok által. [4])

A hercegné négy társnője nevein kivül, u. m. Gutáén, ki öt éves korától fogva volt oldala mellett, Ysentrudeén, ki megbizott és legjobb barátnője volt, Erzsébetén és Irmengardén, kik őt Mar-

---

[1]) Ut si forsan res opinioni minime responderet, non circumveniretur pia simplicitas Ecclesiae militantis, sed vero fama veritatis viribus et suffragio niteretur, debita laus non negligeretur Ecclesiae triumphantis. A 4 szolgáló tanúvallomásainak előbeszéde. 2007 l.

[2]) L. függ. VIII. sz. alatt.

[3]) Multis millibus de diversis mundi partibus ad idem negotium confluentibus. Dict. IV Anc. p. 2008.

[4]) Testibus cautissime examinatis per juris professores, et circa omnia exactissimam exercens diligentiam. u. ott.

burgban való tartozkodása alatt szolgálták, a többi ez alkalommal megjelent tanúk nevei nem találhatók fel [1])

Először e négy tanú elbeszélte mindazt, mit úrnőjök életéről tudott; e négy, megbecsülhetlen tanúvallomás egész terjedelmében [2]) megőríztetett az utókornak, s ezekből vettük az itt elmondott megható tények nagyobb részét. A többi tanúk vallomásainak nagyobb része a közbenjárására történt csodákra vonatkozik, s ezek végetlen sorában leginkább több halott föltámasztása említésre méltó. [3]) 129 tanúvallomást találtak méltónak a gyűjteménybe való fölvételre, melyek leirattak, s a hildesheimi püspök s a többi főpapok s apátok pecsételeivel lőnek ellátva avégből, hogy Rómába küldessenek. Bernard, a buchi apát, Magnus Salamon dömés, és Konrád, német lovagrendi, az egykori tartományi gróf, [4]) és az elhúnytnak sógora választattak ki, hogy a pápának mind az általa rendelt, mind a 3 évvel előbb Konrád által tartott vizsgálat sükerét megvigyék. Egyszersmind nagyszámú püspökök, apátok, fejedelmek, fejedelemnők s nemes urak leveleit vitték magukkal, melyekben ezek alázatosan könyörögnek a hivek közös atyjánál, hogy biztosítsa e föld tiszteletét annak számára, ki már az angyalok üdvkivánataiban részesült, s ne engedje, hogy a mennyei szeretet emez élénken lobogó lángja, melyet az Isten kezei gyújtottak meg, hogy a világ példája legyen, a megvetés fellegeitől elhomályosíttassék, vagy az eretnekség rágalmaitól eloltassék. [5])

---

[1]) Rutebeuf, francia költő, ki a szentnek közel kortársa volt, s életét is irta, azt mondja, hogy ő a tanúkat nem akarja megnevezni, mert mindnyájának német neve vagyon: Dont je pas les noms ne vos nome... Ce il ne fussent allemant, — Les nomasse; mais ce seroit — Tens perdu qui es nomeroit. — Plustost les nomasse et a sois, — Ce ce fust langage fransois... Preudomme furent et créable.

[2]) L. a kutforrások jegyzékét. 96 l.

[3]) A történészek e csodás föltámadások számára nézve egymástól elütnek: Theodorik s a négy szolgáló vallomásai 16-ra teszik. Benedek pápa „de serv. Dei beatif. lib. IV. p. I, c. XXI. n-o 5. különösen idézi e fényes bizonyítványát azon ritka kegyelemnek, melyet Isten Erzsébet iránt tanúsított.

[4]) Fratrem Conradum, quondam Thuringiae landgraviam. Dict. IV. Anc. Prolog.

[5]) Quatinus lucernam ardentem in caritate ac lucentem aliis per

XXXII. FEJEZET.

Miképen lőn sz. Erzsébet Gergely pápa által a szentek sorába iktatva, s a nagy öröm- s tiszteletről, melyet Németország hivei tanúsították akkor, midőn ereklyéi Marburgban fölemeltettek.

Annunciaverunt coeli justitiam ejus, et viderunt omnes populi gloriam ejus.
Ps. 133. 10.

Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui Deus.
Ps. 46.

1235. év tavaszán a pápa Perugiában időzött, ugyanazon városban, hol 7 esztendő előtt assziszi sz. Ferencet szentté avatta; midőn a vezeklő Konrád a többi küldöttel hozzá érkezett, s könyörgött, irná át az égbe a szerafi atya mellé azon fiatal alázatos nőt, ki Némethonban ennek elsőszülött lánya és legbuzgóbb tanítványa volt, közeledésök hire nagy benyomást tett a papságra és a népre. A pápa fölnyitotta leveleiket a bibornokok, a római udvar egyháznagyjai és nagy sokaságu áldozár jelenlétében, kik azok meghallgatására összegyültek, és sz. Erzsébet életére, valamint a neki tulajdonított csodákra vonatkozó áthozott adatokat pontosan közlötte velök. Mindnyájan a legnagyobb csodálkozásra ragadtattak, és mint mondják, egész a könyekig megindúltak ennyi alázatosság, a szegények és szegénység iránti ily nagy szeretet és a fölülről jövő kegyelem

exemplum. . non sineret sub nubilo sinistrae derogationis obscurari, vel sub modio haereticae depressionis suffocari, ut cui chorus gaudet angelorum, devotio deserviat terrenorum. Prolog. Dict. IV. Ancill. 2009.

annyi csodáinak hallatára. [1]) A pápa azonban elhatározta e csodák felett a legszigorúbb vizsgálatot tartani, miben az őt anynyira jellemző belátással járt el, ügyelvén mindazon eljárásra, mely a kétség legkisebb nyomának eloszlatására megkívántatik. [2]) A szorgosság s pontosság, melylyel e vizsgálat véghezvitetett, oly nevezetes volt, miszerint méltónak találtatott IX. Gergely egyik leghíresebb utóda, XIV. Benedek által, 5 századdal későbben példány gyanánt idéztetni. [3]) Azonban az elővigyázat nem szolgált egyébre, mint az igazságot minden kétségen felül s teljes fényébe helyezni, mert mennél szigorúbb volt a vizsga az események és személyek körűl, annál tökéletesb volt a bizonyosság, és hogy az egykorú elbeszélők szavaival éljünk, az apostoli szék tekintélyének szántóvasa, eme kifürkészhetetlen mező fölszántásában, a szentség kimondhatlan kincseit hozá napvilágra; világosan volt látható, miszerint az Ur fonala a kedves Erzsébetet a földi viszontagságok zivatarai- s hullámaiból az öröknyugalom partjára vezette. [4])

Egy tanácskozásban, melyben a pápa elnökölt, s melyben az antiokiai s jeruzsálemi patriárkákon kivül sok bibornok is volt jelen, felolvastattak Erzsébet életének és szentségének hivatalosan hitelesített adatai, mire mindnyájan egyhangulag kinyilatkoztatták, hogy nem kell tovább késni e dicső nevet a

---

[1]) Vita Rhytm. § 44.

Tost fut la nouvelle seue, — La prestraille s'est esmeue ; — Chascuns vient, chaschuns accourt...— L'apostoles ces lettres ouvre... Moult prise la dame et honeure, — Pour la dame de pitiè pleure — Et de grand joie ausiment, Ruteb. i. h.

[2]) Qua vero sollicitudine, grave districtione negotium curia tractaverit... Singula tangit digito discussionis, ad libram pensat rationis, cribro rigidi examinis medullum indagans et eliciens veritatis, huic districti judicii eliminans fantasiam palliatae falsitatis... Re ipsa, rerumque circumstantiis non perpunctorie transitis sed circumspecto scrutinio ad unguem limatis... Prol. Dict. IV. Anc. 2009.

[3]) De serv. Dei beatif. lib. I. c. XX. N-o 10.

[4]) Omni quoque ambiguitatis semoto scrupulo, elucebat thesaurum immensae sanctitatis in agro fluidae dubitationis absconditum hactenus et sepultum, rastro et vomere apostolicae auctoritatis effodiendum .. Sagenam dominicam hanc nostram Elysabeth ad littus aeternae quetis e fluctibus et tempestatibus tribulationum traxisse... Prol. Dict. IV Anc. i. h.

szentek sorába hitelesen iktatni e földön, mely úgy is már az élők könyvében ragyog, mint azt az Ur kitünő módon bebizonyította. [1])

Ugyancz aztán felolvastatott a nép előtt, melynek tisztelete szentünk iránt ez által csak fokoztatott, s csodálkozástól elragadtatva, egyhangulag fölkiáltott: „Iktattassék a szentek sorába, sz. atya! Iktattassék a szentek sorába, és pedig minden halasztás nélkül!“ [2]) A pápa könnyen engedett e sürgető közös kivánalomnak; a szertartásnak azonban nagyobb fényt adandó, elhatározta, hogy az pünköst napján (1235 Máriahó 26) menjen végbe. Konrád herceg látva fáradalmai sikerét, kettőztetett buzgalommal vállalta magára az ezen fontos ünnepélyre szükséges előkészületek megtevését.

A nagy ünnep napja tehát fölviradt, nagyszerü körmenet vonúlt a domonkosiak perugiai zárdájába, élén a pápa, pátriárkák, bibornokok s főpapok koszorújában, követve a nép ezereitől; ez ünnepélyes menetet trombiták s más hangszerek hirdették. [3]) Mindenki, ki a körmenetben részt vett, a pápától le az utolsóig, szövétneket tartott kezében, melyeket Konrád tartományi gróf saját költségén osztatott ki. Miután a körmenet a templomba megérkezett, s az előkészületi szertartások megtétettek, a biboros szerpap, pápai segéd, hangosan olvasott fel egy részletet Erzsébet életéből s csodáiból a nép örömkiáltásai és szent örvendezés s ahitatos lelkesülés könyei között, melyek a buzgó keresztények szemeiből patakként omlottak, kik boldogul s elragadtatva érzék magukat, látván hogy egy ily gyöngéd és hatalmas barátnéjokkal több vagyon a mennyben. [4]) Ezután [5]) a

---

[1]) Unanimi omnium approbatione decretum est, ut digne censeretur super candelabrum apostolicae canonizationis collocanda, autenticationis tytulo decoranda, sanctorum in terris cathalogo annotanda, cujus nomen in libro vitae ascriptum non dubitabatur, sicut per Dominum magnifice comprobatur. U. ott.

[2]) P. Apollin. 514 l. P. Archang. 508. l. Accensa multitudinis devotio in ejus canonizationem unanimiter et ardentissime declamavit. Theod. VIII.

[3]) Cum tubis ductilibus et voce tubae corneae... Prol. Dict. IV. Anc.

[4]) Lectis itaque et expositis populo tam de vita quam de miraculis, etc. communi omnium acclausu et aulamatione, lacrymarum flumine uberrimarum Dei civitatem laetificante. U. ott.

[5]) Mi a szentté avatási szertartások leirásában leginkább követtük

pápa imára inté a jelenlevőket, mit ő maga is megtőn, hogy az Isten ne engedje ez ügyben csalatkozni. [1]) Miután mindenki térdre borúlt, s e szándokra imádkozott, előhangolá a pápa a Veni Creator Spiritus (Jöjj el sz. lélek Ur Isten!) hymnust, mit a jelenlevők végig eléneklének. Hymnus végével a pápa jobbján álló szerpap elkezdé a „Flectamus Genua",-t, (Hajtsuk meg térdeinket!) mire a pápa s egész nép újolag térdre borúlt, s halkan imádkozott bizonyos időig, [2]) mikor is a baloldali biboros szerpap hangoztatá a „Levate-t" (Emelkedjetek), mire a pápa, trónjára ülve, pápai föveggel fején, kedves Erzsébetünket szentnek nyilatkoztatta következő szavakban: [3]) A mindenható Isten, Atya, Fiú és sz. lélek dicsőségére, a katolika egyház fölmagasztalására, és a keresztény vallás öregbedésére, ugyanazon mindenható Isten, boldog sz. Péter és Pál, és a mi hatalmunknál fogva, testvéreink tanácsával kinyilatkoztatjuk és elhatározzuk, hogy a boldog emlékü Erzsébet, volt thüringiai hercegnő, szent, s hogy a szentek sorába be kell irva lennie; mi ezennel beiktatjuk, s parancsoljuk, hogy az egyetemes egyház ünnepélyesen s vallásosan tisztelje emlékét évenként halála napján, sz. András hó 19-én. [4]) Ezenkivűl, ugyanezen tekintélyünknél fogva, mindazon hiveknek, kik bűneiket megbánva, meggyónnak, és sirját

az ostiai bibornoknak, de Reliq. et vener. SS. kivonata elejét, mely XIV. Benedek „de Serv. Dei beat. l. 1. c. 36, § 5 és 9. művébe be vagyon szőve; továbbá az ex ordine Romano saec. XIV cimű töredéket, mely Mabillonnál Museum Italicum t. II, p. 422 et ss." olvasható. Ezek, véleményünk szerint a legrégibb emlékek a szentté avatáskor használt szertartásokra nézve. Rocca Angelo, tagestai püspök s az apostoli szekrestye felügyelője, de canonisatione sanctorum Romae 1610 n. 66. szerint IX Gergely, ki Erzsébetet szentté avatta, először alapitott e tekintetben bizonyos szabályokat.

[1]) Quod Deus non permittat eum errare in hoc negotio. Mabillon. i. h.

[2]) Dominus papa et ceteri alii basse et secrete genibus flexis orant, et devote oratione facta; post morulam... U. ott.

[3]) Illam felicem et benedictam Elisabeth canonizavit,... ipsam inter sanctos invocavit, ac in Sanctorum cathalogo annotari praecepit, indicensque constituit per scripturam, demandans, ut dies sacrae migrationis ejus annua devotione inter sanctorum festivitates ab universali Ecclesia venerabiliter recolatur. Theod. VIII. 10.

[4]) Szóról szóra fordítva Mabillonnak felebb idézett töredékéből.

az imént említett napon meglátogatják, egy évi s negyven napi búcsút engedünk.“ [1])

A pápa ez utolsó szavait már az orgona és harangok összhullámzó hangtengere nyelé el, [2]) ki azonnal letévén főpapi süvegét, előhangolá a „Te Deum laudamus“ (Téged Isten dicsérünk) örömhymnust, mely a jejenlevőktől szép összhangzattal- s az egeket is majd megrendítő lelkesültséggel énekeltetett el. [3]) Ezután a biboros szerpap fönhangon eneklé: Könyörögj érettünk sz. Erzsébet, Alleluja, [4]) és a pápa elolvasá az új szent tiszteletére önalkotta imát. [5]) Végzetül a biboros szerpap a „Confiteor“-t (Gyónom a mindenható Istennek) . . . kezdé elmondani, Erzsébet nevét közvetlen az apostoloké után beszőve, mire a pápa bünbocsánatot és szokásos áldást adott, hasonlag említést tévén Erzsébetről ott, hol a szentek érdemeiről s könyörgéseiről beszélt. [6])

Most tüstént a vérnélküli áldozat mutattatott be; felajánláskor három itélő bibornok egymás után viaszgyertyából, kenyérbor- s egy gerlepárból, mint a magányos és önszemlélcti élet jelvényeiből, két galambból, mint a tiszta s hü tevékenység,- végre egy kalitkából szabadszárnyra bocsátandó apró madarakból, mint a szentek Istenhez felszálló lelkeinek jelvényeiből álló titokszerü áldozatot mutatott be. [7])

---

[1]) U. ott. XIV. Ben. de Serv. Dei beat. l. I. c. 36. § 5. Megjegyzendő, hogy 40 nappal hosszabb mint az, mely ugyanezen pápától sz. Ferenc és sz. Döme sirjaik látogatóinak engedményeztetett.

[2]) Rocca, de canonizatione. 116 l.

[3]) Cum solemni decantatione hymni angelici, cujus dulce melos tangebat coelos. Dict. IV Anc. 2010.

[4]) Mabillon. i. h.

[5]) Cum orationibus, quae collectae dicuntur, quas dominus papa ipse dictator eo die in missa promulgavit. Dict. IV Anc. i. h.

[6]) Mabillon. i. h.

[7]) Rocca, de Canonizatione, p. 116, 124, 125. sz. Ildefonzot és más irókat idéz e jelvényes cselekvény értelmezésére. Mi azonban nem akarjuk állítani, hogy e szokás ezen időben, melyről szólunk, már divott; de hogy az ily alkalommal használt szertartások tökéletes rajzát adjuk, véltük azt ezen jegyzettel együtt fölhozandónak.

A perugiai dömések zárdájában, hol ez ünnepélyes szertartások végbevitettek, az új szent tiszteletére azonnal oltárt emeltek, melyhez a pápa harmincznapos búcsút csatolt azok számára, kik nála imádkoznak. [1] És ez volt a föld kerekségén ama hely, hol kedvelt sz. Erzsébetünk tisztelete először tartatott meg nyilvános ünnepélylyel, s azóta évenként nagy buzgalommal ülik meg azon zárda lakói Erzsébet ünnepét, zsolozsmáját Domonkoséval, sz. alapítójokéval azon egy dallamban zengvén el. [2]

Hogy a jó Konrád ez örömteljes napot még jobban megünnepelje, asztalához háromszáz szerzetest hivott meg, s ezenfölül kenyeret, bort, halat és süteményt küldött a környék több kolostorának, remetéjének, a zárdanőknek, de különösen a szegény Klára szüzeknek, [3] kik, mint látszék, különös égi pártfogónét nyertek e szentben, egykoron az ő földi vetélytársnéjokban.

De még más sok ezer szegényt is megvendégelt, t. i. különbség nélkül mindenkinek, ki tőle alamizsnát kért, nagy mennyiségű húst, kenyeret, bort és pénzt osztott ki, de már nem saját, hanem a német lovagrend nevében, s különösen annak tiszteletére, ki minden szegény iránt egész a pazarlásig adakozó volt. [4] És bizonyára ez volt az irántavaló hódolatnak legszebb módja, miután ebben telt gyöngéden gondoskodó szivének életében is legnagyobb kedve. Az öröm édes érzelmeivel képzeljük magunknak e szegény koldusokat, kiknél e királyi s idegen sz. nő hire ily jótevő hangon nyilatkoztatá ki magát.

Konrád e nagylelküsége a pápa tetszését is annyira kinyerte, hogy — mi nagy kitüntetés — őt ásztalához meghivá, oldala mellé ülteté, és egész kiséretét fényesen megvendégelé. [5]

---

[1] Theed. VIII. 10.

[2] Sub melodia patris sui sancti Dominici celebriter peragentes. u. ott.

[3] ... Heremitis, reclusis, servibus domesticae paupertatis et ordinis beati Francisci, et pane, vino, piscibus et lacticiniis sufficienter eo die ministrabat. Dict. IV Ancill. 2010.

[4] Ob ejus reverentiam, quae effusae liberalitatis erat in pauperes. u. ott.

[5] Ipsum invitans in propria mensa, quod rarum est, statuit collateralem, totam ejus societatem lautissime procurans. U. ott.

Midőn pedig Némethonba visszatérendő, a pápától elbúcsúzott, ez mindazon kegyeket, melyekért ő a sok, már régóta várakozó kérelmező [1]) nevében könyörgött, megadá aldásával együtt, s könyhullatva ölelé át. [2])

1235-ki sz. Iványhó 1-én a pápa kihirdette a szentté avatási bullát, mely azonnal az egyetemes egyház fejedelmei-, s püspökeihez el küldetett, s imígyen hangzék : [3])

GERGELY PÜSPÖK,

AZ ISTEN SZOLGÁINAK SZOLGÁJA,

az érsekeknek, püspököknek, apátoknak, perjeleknek, főespereseknek, áldozároknak, alespereseknek, és más egyháznagyoknak, kikhez ezen jelen iratunk érkezik, üdvöt!

Az örök atyának fölségében dicsősöséges fia, megváltó Urunk Jézus Krisztus, tekíntvén az egek magasából, s látván, hogy az ember helyzetének dicsősége a sok nyomor által, mely az első szülők vétkéből eredett, mennyire eltorzítatott : kifejezhetlen kegyeséggel elhatározá a halál árnyékában ülőkkel nagy hatalmát megismertetni, és a számüzetésben sínlődőket a szabadság égi honába visszavezetni. És azért, — mert senkit sem illet meg teremtményének megváltása úgy, mint őt, mennyiben mestert illet, söt kötelessége, a bármi esetékesség által eredeti szépségétől megfosztott müvet önerejéből régi állapotába viszszahelyezni, — elhagyva égi trónját, nem átallott leszállani egy igénytelen edénybe, — ha ugyan igénytelennek lehet nevezni mely vendégül béfogadá azt, kit e mindenség sem képes befogadni-, t. i. egy szentség teljével ékeskedő szüz méhébe, honnét létre hozá azon mindenki előtt ismeretes müvet, a megváltást, mely által a sötétség fejedelmét legyőzve, alkotmányának megváltásában diadalmaskodott, bizonyos intézményeket hagyván hátra hivei-

[1]) Pauperum, in curia laborantum. u. ott.

[2]) Benedicens ei et deosculans eum cum uberrimis lacrymis valefecit. Theod. i. h.

[3]) Az eredeti a függelékben VII. sz alatt olvasható.

nek, melyek segélyével megkönnyítetnék nekik átmenetök az égi hon határain.

1. §. Üdvözítésünk eme csodálatos folyamáról komolyan elmélkedvén a királyi családból származott kedves thüringiai grófné, boldog Erzsébet, folytonos törekedéssel használván üdvössége előmozdítására megváltónk nevezett intézményeit, hogy méltóvá tehesse magát az örök világosságra; élte napjának földerültétől annak lenyugtáig az erényekben gyakorolta magát szakadatlanul, sohasem szünvén meg kiváltkép a ker. szeretet munkáiban gyönyörködni.

Mert igaz hite tanításait s a szentek életét követve, míg egyrészt kimondhatlan szeretettel csüngött az égi királynő sz. fián, ki által az égi menyekző édességében remélyt részes lenni, másrészt el nem mulasztá szeretni felebarátját, különösen azok jelenlétének s társaságának örvendve, kiket romlottságuk miatt más emberek társalgásukra érdemetleneknek itéltek. Kész volt ő inkább legnagyobb szükséget szenvedni, csakhogy bőkezű lehessen a szükölködők iránt.

Már kisded korától fogva ohajtott a szegények ápolója s barátja lenni, mert jól tudta, hogy az isten az örökéletet azoknak szokja jutalmúl osztogatni, kik kedvelt szegényeivel tett jótétemények által magoknak arra érdemet szereznek, és azért, azok jólétéről, kiket a világi gőg természetesen megvet, annyi szeretettel gondoskodott, hogy gyakran a különben szabad gyönyörök élvezetét is, melyet neki nemes és szeplőtlen házassága nyújtott, megvetette, gyöngéd és sanyargatott testét pedig a szegények kedveért a legszigorúbb takarékosságnak alávetette, miáltal annál nagyobb jutalomra számolhatott, mennél nagyobb érdem az ily jócselekedet, melyet az ember önkénytesen, csupa jóakaratból viszen véghez, annál, mit a kötelesség parancsol. Mi több, a test követelményét a mennyei örömek vágyába olvasztva, tökéletlenségnek tartotta, férje elvesztése után napjait úgy élni át, hogy az engedelmesség önkénytes igáját ne vállalná magára, melyet különben is már az előtt a házassági törvénynek hódolva, mintegy öntudatlanul hordozott; miért is szerzetes öltönyt vőn magára, melyben az Ur kínszenvedése nagy titkáról elmélkedni élte utolsó napjáig sem feledkezett meg. Oh boldog asszony! óh édes Erzsébet! ki Isten

éhcsillapítójának neveztetel, ki, mert a szegényeket éteted, most az angyalok eledelét nyerted jutalmúl! — oh híres erényekben dús özvegy, ki az isteni kegyelemmel közre működve igyekvél elérni azt, mit a természet erőtlensége meg nem nyerhet, legyőzve a hit paizsa, az igazság mellvértje, a lélek kardja, az üdvösség sisakja és az állhatatosság dárdája által a lélek ellenségeit. S így lőn kimondhatlanul kedves halhatatlan jegyese előtt; így fűzé szeretetével magához az erények királynéját, hatalmát az alázatos szolgáló kötelmeivel cserélve föl! S a régi erényes kezdethez így törekvék Erzsébet mind inkább hasonlóvá lenni, midőn az Isteni törvények s a megigazúlás sz. ösvényén minden zúgolódás nélkül haladott, mindenütt az Isten malasztjától kisérve, mely buzgó szive titkos vágyai által megfoganszott, tettekben megtestesült, és szorgalmas előhaladás által ápoltatva, fentartott mindaddig, míg az, kiben minden benne reménylőnek üdve honol, s ki az alázatosság s ártatlanság völgyében haladóknak legfőbb dicsőségök, megjutalmazni sietett igérete szerint érdemeit, s őt a halál bilincseiből kiszabadítva, a megközelíthetlen világosság trónjára emelé föl.

2. §. Erzsébet csodálatos és kimagyarázhatlan fényessége oka, hogy míg egyrészről szelleme a mennyei dicsőség árjában ragyog, másrészről itt a földi sötétség mélységében sok dicső csodával fényeskedik, melyek ereje által nemcsak a kat. hivekben a hit, remény és szeretet gyarapodása, és a hitetleneknek az igazság útjára való terelésök leghatályosabban eszközöltetik; hanem az eretnekek is csúfosan megszégyenítetnek, midőn bámúlva kell szemlélniök, hogy azon szentnek, ki, míg a testben mintegy fogva tartaték, lélekben oly szegény, érzületében oly szelíd volt; ki szüntelen saját vagy inkább mások bűneit siratá, az igazságot szomjazá; ki irgalmasságot gyakorolt, tisztaszivű, békeszerető volt, amellett szüntelen üldöztetett s a legcsúfosabb rágalmakkal illettetett; ezen szentnek érdemeiért a holtak életet, a vakok látást, a süketek hallást, a némák szólást, a bénák járást nyernek Isten hatalmas jobbja által: Némethon messze terjedő határain, melyekben az örök halál tanát törekedtek szétszórni, most a népek kimondhatlan örömmel ragaszkodnak az igaz hit tanához.

3. §. A szentnek ezen és más csodáiról, melyek menynyei örömmel s édes érzettel töltik be a lelki szemekkel fürkésző szivét, mintha nagy betükkel leirva látnók, alkalmas tanúk által nyertünk tudomást teljes hitelességgel, milyet t. i. sürget és igényel a mindenek fölött becsülendő igazság tisztelete.

4. §. Mi, kiknek hivatalunk kivánja, hogy folytonos fáradsággal törekedjünk arra, mi által megváltónk dicsősége a nevezett szentet, kit az Ur dicsősége szemlélésére hivott meg, testvéreink tanácskozása s beleegyezésével, úgy szintén tisztelendő testvéreinkével a pátriárkákéval, érsekek- s püspökökével és minden elüljáróéval, kik azon időben az apostoli szent szék körül voltak, a szentek lajstromába beiktatandónak itéltük.

5. §. Mindnyájatoknak ez apostoli irat által szigorúan parancsolva meghagyjuk, hogy ünnepét, Andráshó 19-kén, mely napon t. i. a halál bilincseiből, örökéletet élvezendő, kiszabadúlt, a mennyei öröm kútfejéhez szállott, ünnepeljétek s ünnepeltessétek meg, és pedig érdemeinek csodálatos nagyságához mérve fényesen, hogy mi is hathatós közbejárása által részesek lehessünk az égi kincsek azon nemében, melyet ő Krisztus kegyéből nyert, s melynek birtokában örökké dicsőittetik.

6. §. Különben, hogy az összes ker. hivek is részesülhessenek valamikor a mennyei udvar örömeiben, Isten kegyelméből nekünk adott hatalmunk erejénél fogva, és annálinkább magasztaltassék a magasságbelinek sz. neve, ha tiszteletre méltó jegyese sirjának tiszteletét a hivek látogatása által előmozdítjuk: minden igaz bünbánó- és gyónónak, kik évenként a nevezett ünnepen és egész nyolcadán át odajárúlnak, az ahítatosság jó illatával áldozván és a hüség jeleit adván, a mindenható Isten irgalmára és Péter s Pál apostolok tekíntélyére támaszkodva, a nekik hagyott bünvezeklésből egy évet és 40 napot kegyesen elengedünk.

Kelt Perugiában, sz. Ivánhó kalendáiban, pápaságunk 9-ik évében.

Alig hirdettetett ki a bulla, az egyház feje, úgy látszik, szükségesnek tartá az új szent iránti szeretetét és csodálkozását szivélyesebb és kitünőbb módon kijelenteni; s tanakod-

ván önmagával, kinek keblébe öntse át érzelemdús szivét, egy uralkodónéhoz irt, kit ahítatossága- és a sz. székhez való ragaszkodásaért szivből kegyelt : [1]) s ezen uralkodóné Beatrix, Fülöp római király lánya és III. Sándor Castilia királyának neje volt, ki később szentté is avattatott. Sz. Ivánhó 7-én intézett hozzá egy hosszú levelet, melyben Erzsébet erényeit dicsőíti, s számos sz. irási példa alkalmazása által magasztalja: [2]) Jézus Sirák fia e napokban csodálatos edényt nyújta nekünk, egy felséges müvet, mely a szeretet kályháját tettekben fénylő lángok által melegíté. Választott edényt mondok, mely az Urnak felajánltatott, t. i. sz. Erzsébetet, mely névnek jelentése „Isten éhcsillapítása" (saturitas Dei mei), s ugyancsak ő szokta volt gyakran jól tartani az urat szegényei- és betegeiben. Három kenyérrel ugyanis, melyeket régi barátjától szomorúsága éjén kölcsön kért, t. i. az igazság, szeretet és lelkierősség kenyerével táplálta az Urat... Az örük üdvösséget annyira szerető Erzsébet három étket tőn az Ur asztalára az ég és föld ura elé, midőn t. i. a tilosakról lemondott, a törvényeket megtartotta és az üdvözítő tanácsára hallgatott... Ő róla mondatik: „Csodálatos edény, a magasságbelinek müve," Oh az alázatosság erényében, a test megvetésében és a részvét tiszta érzületében csodálatos, minden századon át bámulandó edény!... Oh választott edény! irgalom edénye! te nyújtád a világ fejedelmeinek és nagyjainak az igaz töredelem borát! Kik közöl különösen Konrád, sógorod, az ifjuságában gyöngéd, s a világ előtt kedves tartományi gróf lön ittas e pohár mámorától, hogy a méltóságokat egyaránt megvetve, s kifosztva mindenből, mintegy mezítlenül futott Jézus Krisztus istentelen kínzói s megfeszítői kezei közöl a kereszt menhelyére, melynek jelét mellére véste, titkát szivébe nyomta, hogy a mirha- köteg által vehessen részt a megfeszitett Krisztus kínjaiban. Elbájoltatott poharad tartalmától nővéred, Ágnes szüz [1]) is, Krisztus szolgálója, a cseh király lánya, kinek gyöngéd korában s szigorú életében ezen égi társaság jelvényeire találunk, úgy hogy a neki ajánlott császári fölség dicsőségét mint mérges kígyót kerülve, és a kereszt diadalmas lobogóját megragadva, égő szövétnekkel, szüzektől környezve, már jegyese elé siet.... Uj mü, melyet az Ur e földön készített! mert sz. Erzsébet szive bensejében körül karolá

Jézus Krisztust mint jegyesét, kit szent gerjedelmek által fogant, tettekben szült, s háladásai által ápolt . . . Azonban ellenünk, a sátán, két válaszfalat látszott emelni, hogy az örök világosság fényét bennünk elhomályosítsa, t. i. a vak tudatlanságot az értelemben, s a testben a bűnös vágyakat: . . . De Erzsébet az alázatosság erényét gyakorolva, egyrészről a tudatlaság válaszfalát lerontá, s a fennhéjazó kevélységet megtörve s a sötétség ködfátyolát szétoszlatva, a megközelíthetlen világosság fényének boldog birtokába jutott: másrészről pedig a testi kivánságot gyökeresen kiirtva s indúlatait megfékezve, az Isten szeretetét ismét visszanyerte . . . miért is már az asszonyok között áldott Isten-anya által mennyei jegyesének szüzi ágyába bevezettetett, és kimondhatlan dicsőség koronájával földiszíttetett; mert míg a győzelmes egyházat megörvendezteté, addig a viaskodót csodái fényével ékesíté . . . . Azért Krisztusban szeretett lányunk! két okból különösen teszszük eléd sz. Erzsébet életpéldáját mint legdrágább gyöngyöt: 1-ször hogy gyakran a szenny nélküli tükörbe tekínts, nehogy lelkiismereted rejtekében valami legyen, mi az isteni felség szemei előtt sértő volna. 2-or hogy semmi se hiányozzék azon ékességekből, melyek egy égi jegyes diszéhez megkivántatnak, hogy így, ha Assver vagyis az örök mindenható király szine elé hivatol, erényekkel és jóságos cselekedetekkel diszítve jelenhessél meg.

Kelt Perugiában, sz. Ivánhó idusai 7-kén, pápaságunk kilenczedik évében.

A bulla csakamar Némethonba érkezett, hol nagylelküséggel fogadtatott. [1]) Úgy látszik, hogy először Erfurtban hirdettetett ki, hol ez alkalommal egy tiz napig tartó ünnep ületett meg, mely alatt rendkivűli adakozások történtek a szegények között.[2]) A mainzi érsek, Siegfried, azonnal sz. teste fölemelése- és átvitelére napot tűzött ki, melyet a következő tavaszig elhalasztott, hogy ez által Némethon püspökei és hivei időt

---

[1]) Cum ingenti populorum gaudio. Wadding. t. II. p. 388.

[2]) E szokás a szegények között sz. Erzsébet ünnepén a székesegyházban alamizsnát osztogatni, Erfurtban egész 1783-ig fenn volt. Galletti, Gesch. Thüring. t. II. p. 275. Ugyane szokás a tudós Creuzer szerint Marburgban is meg volt.

nyerhessenek Marburgba jöhetni, s azon jelen lehetni. Az 1236-ik évi Máriahó 1-je tűzetett ki. [1]) E nap elközeledtével a hivek minden rangbeli töméntelen sokasága lepte el Marburg kis városát s ennek környékét. Ha az egykorú történészeknek hitelt adhatunk, a vallás és buzgalom 1,200,000 keresztényt gyüjtött össze az alázatos Erzsébet sírja körül. [2]) Minden nemzet, minden nyelv képviselve látszott lenni. [3]) Sok mindkét nembeli zarándok jelent meg Francia-, Csehországból, és hazájából, a távol fekvő Magyarhonból. [4])

Maguk is elcsodálkoztak nagy számuk fölött, és nyiltan hirdették, hogy századok óta nem láttak annyi embert egybegyülve, mint most a kedves Erzsébet tiszteletére. [5]) Az egész thüringi hercegi család természetesen jelen volt: jelesen Zsófia hercegnő, férjének anyja, sógorai, Henrik és Konrád, kik boldogoknak érzék magokat, hogy ily ünnepélyesen tehetnek eleget mindazon Erzsébet elleni igazságtalanságért, melyeket ez oly nagylelküen megbocsátott nekik; négy kis gyermeke szintén ott volt, továbbá sok herceg, nemes, áldozár, szerzetes és egyháznagy. Ezek közt Siegfrid mainzi érseken kivül, ki a szertartásokat végezte, láthatók voltak ott a kölni, trieri és brémai érsekek, a hamburgi, halbersbadti, merseburgi, bambergi, wormsi, spaieri, paderborni és hildesheimi püspökök. [6]) Végre maga II. Frigyes császár, hatalma s fénye egész teljében, kibékülve a pápával, és ujonan egybekelve a szépségéről oly hires ifjú angol Izabellával. A császár minden foglalatosságát

[1]) Heisterbach Caesar, a Chronion Hildesh. és Rommel „Hist. Hes. 290 l. e napot mondják; a Ferencrend zsolozsmakönyve azonban sz. Györgyhó 18-kára teszi ezen átviteli ünnepélyt; Caesar továbbá azt mondja, hogy az ő idejében csak Máriahó 2-kán ületett, minthogy az előbbi nap sz. Fülöp és Jakab apostoloknak volt szentelve.

[2]) Quarum omnium numerus ad duodecies centena millia fuerat aestimatus. Trithemius, Chr. Hirsang. an. 1231 ex Gothofredo de S. Paulo.

[3]) Theod. VIII, 13.

[4]) Caesar apud Mss. Boll.

[5]) Dy leute mercktenn das volg eben
Und sprachen das bey hundert iahren
Sie das ny moechte offenbaren
Das ir also viel bei einander waren,
Der lieben frawen S. Elisabet zu erenn.

[6]) Theod. i. h.— Vit. Rhytm. i. h. — Rothe p. 1728. — Wadd. i. h.

és hadjáratát félretévén, engedett azon erőnek, mely annyi alattvalóját Marburgba vonzotta, s eljött nyilvánosan hódolni annak, ki kezét megtagadta tőle, hogy azt az Istennek adhassa. [1])

A német lovagrend tagjai értesülvén a császár jöttéről, lehetetlennek tarták a sz. testet jelenlétében a sirveremből kivenni, s elhatározták a kitüzött napot megelőzni. [2]) Ulrik perjel tehát három nappal előbb hét társától környezve, éjjel bement az egyházba, hol a szent nyugodott, s miután minden ajtót gondosan bezártak, felnyitották azon üreget, melyben koporsója le volt téve. Alig hogy a kő, mely azt elzárta, fölemeltetett, kéjdús illatár kezdett sz. hullájából terjedni. [3]) A szerzetes férfiakat az isteni irgalom e záloga anynyival nagyobb csodálatra ragadta, minthogy tudták, hogy minden balzsamillatszer nélkül temettetett el. A sz. testet egészen, a romlás legkisebb jele nélkül találták, dacára annak, hogy már közel 5 év múlt el halála óta. Kezei még mindig ahítatosan keresztbe téve valának mellén. [4]) A lovagok egymásnak mondák, hogy e gyöngéd drága test halálában azért nem terjeszti maga körül a romlás büzét, mert éltében a szegényeken segítendő, semmiféle ragadós nyavalyától s szenytől nem irtózott vissza. [5]) Ezután kiemelék koporsójából, s biboros gyolcsba takarva, ólom szekrénybe tették le, melyet a nyitva hagyott üregbe ismét vissza helyeztek[6]) akkép, hogy azt a szertartás alkalmával minden nehézség nélkül könnyen ki lehessen emelni.

Végre Máriahó 1-én a regg első korányával már gyülekezni kezdett a tömérdek nép az egyház körül úgy, hogy a császár csak nagy fáradsággal hatolhatott át a tengernyi néptől bekerített térbe. [7]) Ahítatosság- és alázattól egészen áthatottnak lát-

---

[1]) Ipse gloriosissimus Romanorum imperator omnibus postpositis negotiis... fama sanctitatis B. Elisabeth attractus et illectus. Caesar. Heist. Sermo in exaltatione B. Elis. Mss. Boll

[2]) Scientes fratres occupationem imperatoris. etc. u. ott.

[3]) Et ecce tanta fragrantia lapide amoto de sacro corpore efferbuit, ut omnes odoris illius svavitate recreati. etc. u, ott.

[4]) Ipsum sacrum corpusculum quod aromatibus noverunt non fuisse conditum, totum invenerunt integrum et incorruptum. Habebat enim manus forma crucis proprio pectori superpositas. U. ott.

[5]) U. ott.

[6]) U. ott.

[7]) Turbis hinc inde ipsum comprimentibus in kalend Maii summo diluculo. U. ott.

szott, midőn mezetlen lábbal, egy szegényes szürke öltönyben ott megjelent, [1]) minőben a dicső szent, kinek tiszteletére jött, járni szokott; fején azonban mégis a császári korona ragyogott.[2]) Körülte voltak a birodalom hercegei s választófejedelmei szintén koronázva, továbbá sok püspök és apát süvegesen. [3]) E nagyszerű s fényes menet az alázatos Erzsébet sirja felé indúlt, s így, egy történész szerint, tisztelet s dicsőítés által fizettetett le a kedves és sz. nő földi megaláztatásának s önmegtagadásának ára. [4]) A császár elsö akart a sirboltba lemenni, hogy a szentet fedező követ fölemelje,[5]) s egyszerre ugyanazon tiszta mennyei illatár, mely már előbb a szerzetes lovagokat elbájolá, ismét elkezdett a körülállók közt terjedni, s növelni a bennök lángoló buzgalmat.[6]) A püspökök magok akarták a sz. hullát az üregből kiemelni, [7]) de a császár segíté őket, s csókot nyomva a meglátott koporsóra, azt a püspökökkel együtt kiemelte. [8]) Most a püspökök tüstént lepecsételék, mire azután nagy ünnepélylyel összhangzatos zene és ének kiséretében, a császár által segítetve, azon helyre vivék, hol a nép tisztelete végett ki vala teendő.

Ez alatt az egyház fala körül tolongó ezer meg ezer hivő szivét égető nyugtalanság emészté, kik mind ohajtva várák, hogy a sz. ereklyéket megláthassák, szemlélhessék, érinthessék s kedvök szerint csókolhassák. [9]) „Oh boldog föld, — mondák, — mely ily nagy birtok által megszenteltettél, s ily nagy kincs őrzője vagy! Oh boldog kor, melyben e kincs világra jött!“ [10]) Végre midőn a menet a nép közé

---

[1]) U. ott.

[2]) Raumer, tom. III. p. 620 — Rothe, p. 1728.

[3]) Rothe. i. h.

[4]) U. ott.

[5]) Caesarius i. h. — Raumer i. h.

[6]) Odor pietatis et munditiae redolevit, aedificans et laetificans assidentes. Theod. VIII. 11.

[7]) Do griffin dy bischofe selbir zcu. etc. Rothe i. h.

[8]) Alberic ap. P. Apoll. p 534. Sepulchrum intravit et principibus archam cum sacro corpore elavans... Caesar. i. h.

[9]) Exspectabant autem et affectabant cum pio desiderio ambientes, qui aderant, cupientes videre, amplecti et osculari ossa illa sacra. Theod. VIII, 12.

[10]) O terra sancta, tanto consecrata deposito, tanti custos et conscia sacramenti! hujus enim temporis felix aetas, cui se talis thesaurus aperuit. u. ott.

jutott, s az a császár, hercegek s püspökök vállain nyugvó drága szent testet látta, s terjengő drága illatját fölszivta, annak lelkesülése határt már nem ismert. „Oh te legszentebb test, — kiálttának fel, — mely oly kedves vagy az Ur előtt, s oly hatalmas az emberek gyógyításában! [1]) Kit nem vonzana bájoló illatod? Ki ne követné e fiatal hölgy szentségét, s csodás szépségét? [2]) Reszkessenek az eretnekek, remegjenek a hitetlen zsidók! Erzsébet hite megszégyenítette őket! — Ime, kit a világ esztelennek vélt, de ki esztelenségével a világ bölcseségét megszégyenítette! Az angyalok tisztelik sirját, s íme minden nemzet, a hatalmasok és maga a római császár leereszkedék őt dicsőíteni! [3]) Csodáljátok az isteni fölség kegyelmét! Nézzétek azt, ki éltében megveté a világ dicsőségét, kerülé a nagyok társaságát, miként tiszteltetik most a pápai s császári felségtől! Ime az, ki mindig az utolsó helyet kereste, ki a földön ült, s porban hált, most királyi kezektől vitetik magasztaltan!... És ez így jól vagyon, miután ő maga választá a szegénységet, eladva mindenét, hogy megvásárolhassa az öröklét megbecsülhetlen gyöngyét. [4])

A szent test nyilvános tisztelet végett kitétetett, mialatt a szentnek zsolozsmája ünnepélyesen elmondatott; az énekes misét a mainzi érsek mondá tiszteletére. Fölajánlatkor a császár a koporsóhoz közeledett, s kedves Erzsébetünk fejére egy arany koronát illeszte, [5]) mondván: „Minthogy nem koronáz-

---

[1]) O sanctissimi gleba corpusculi, tanti ponderis apud Dominum, apud homines tantae virtutis!... u. ott.

[2]) Quis in hujus tam suavi frangrantiae odore non cucurrat?... Quem in foemina tam sanctae novitatis pulchritudo non trahat? U. ott.

[3]) Paveat haeraeticae vesania pravitatis, et judaicae coecitatis perfidia contabescat... Taceat sapientia hujus mundi... Cujus loculum sepulturae angeli frequenter visitant.. Et Romanum imperium se inclinavit ad videndum. U. ott.

[4]) Intueri libet misericordiae divinae majestatis admirandum in hoc opere ordinem clamandum. Ecce haec quae mundi gloriam respuit, etc... et quae in hoc tempore novissimum locum eligens,... nunc regiis et principum manibus in sublime sustolltitur... nec immerito; vendidit namque omnia quae habuit.. et facta paupercula... hanc sibi aeternitatis margaritam inappreciabilem comparavit. U. ott.

[5]) A történészek egyhangú állítása szerint e korona ára 4,500 frt.

hattam meg életében mint császárnőmet: legalább ma, mintegy halhatatlan királynőt, az Isten országában akarom megkoronázni.“ [1]) Melléje tett ezenfölül egy aranyserleget, melyet lakomáiban szokott volt használni, s melyben később a szent koponyája tartatott. [2]) Majd, ugyan még fölajánlat közben, oda kiséré a szentnek fiát, az ifjú Henrik herceget, a császárnő pedig Zsófia és Gertrud hercegnőket. [3]) Közeledett az öreg Zsófia herczegnő is Konrád és Henrik fiával annak dicsőült maradványaihoz, kit oly sokáig félreismertek, huzamosan imádkozva mellette, s gazdag ajándékokat adva tiszteletére. Erre a jelenvolt nemesség s nép egyszerre az oltár aljához tódúlt, hol a koporsó be volt téve, hogy ajándékaik által tanúsíthassák hódolatukat iránta. A jelenlevő különféle nemzetek mindegyike saját szokása szerint s hona énekeivel akarta öt dicsőíteni, mi a szertartást végetlenre nyújtotta. [4]) A hozott ajándékok hihetlen mennyiségüek s értéküek voltak; mi sem látszott az ahítatos hivek előtt elégségesnek ama csodákkal viruló ágy ékesitésére s diszére, melyen a kedves sz. Erzsébet szendergett. [5]) A hölgyek gyürüket, melltüket s más ékszereket adának; mások kelyheket, misekönyveket, egyházi diszöltönyöket hoztak áldozatúl azon szép s nagy egyház számára, melyet a szent tiszteletére azonnal kivántak építetni a végből, hogy testének hozzá méltó nyughelye, lelkének pedig annál több oka legyen testvéreiért Istennél közbenjárni. [6])

---

volt. A Passional pedig azt mondja, hogy a császár tulajdon koronája volt. Caesar szerint a szerzetesek egy késsel eleve lefejtették a szent fejéről a hajat és a húst: ne illius visio aliquid horroris intuentibus incuteret.

[1]) Sit ich ir nit kronen sallte uf ertrich zu eine keiserin so will ich sie abr eren mit der kronen also ein ewige kuningin in gottes riche. Cod. Heid. f. 34. Fritsch Closener, Strassburgische Chronik. p. 121.

[2]) Chron. Senon. l. IV, c. 31. ap. Spicil. II. 642.

[3]) P. Arch. 516. — P. Apoll. p. 535.

[4]) Ein itzlich volg nach seynem] wesen — Das hatte dae sunderlichen gesang — Dys geschefte das wart lang — Wan des volgs was also viel. — Das man es nicht woll mogte geziell... — On massen gross opfer da geschach.

Vita Rhyt. §. 43.

[5]) Lectulum sepulchri Elisabeth miraculis floridum. Theod. VIII, 13.

[6]) Vita Rhyt. i. h.

De azonnal új csoda történt, mely a nyilvános tiszteletet még fokozta, s még inkább kitüntette az Úr állandó gondoskodását a szent dicsőítése tekintetében. [1]) Midőn másnap a püspökök pecséteivel lepecsételt koporsót, melyben a tetem nyugodott, kinyitották, ezt valami finom olajtól elárasztva találták, mely a legdrágább nárdolajéhoz hasonló illatot terjesztett magából. Ezen olaj az ég jótékony harmata gyanánt [2]) csepegett a sz. tetemekről, s amint e cseppeket felfogák vagy feltörlék, azonnal újak jelentek meg, melyek alig észrevehetők s inkább párolgó izzadáshoz valának hasonlók. [3])

A papság és hivek ennek láttára az annyi csoda isteni szerzője iránt új hálára, s e csodák tárgya iránt új buzgalomra ragadtattak. A hit edzette elmeéllel azonnal belátták e tünemény jelvényes s titokszerü érteményét. Oh szép csoda, — így kiáltának föl némelyek, — mily méltó hozzá, s mennyire megfelel könyörgéseinek! [4]) — E csontok, melyek az önsanyargatás s sz. élet különféle gyakorlatai által megtörődtek, most bájos illatot terjesztenek szét, mintha amaz alabastrom edény töretett volna el, mely Magdolna drága balzsamát tartalmazta. [5]) Szent és bájdús olaj csöpögött testéből, mert egész élete el volt árasztva az irgalmasság cselekedeteitől, s valamint az olaj egyéb folyadékokra öntetvén, fönlebeg, úgy az irgalmasság is az Isten minden itéletén fölülemelkedik. [6]) Ez olaj pedig leginkább lábaiból folyt, mert ezek hordozák őt annyiszor a szegények

[1]) Adjecit divina liberalitas magnificare sanctam suam raro ac miraculo glorioso. Theod. VIII, 15.

[2]) Processit odor mirifica et guttae liquoris sancti, tamquam roris super gramen vel herbam descendentis, stant et distillant. U. ott.

[3]) Aliae paulatim nascuntur subtilissimae, tamquam sudor de poris corporis evaporans. U. ott:

[4]) O vere condignum et congruum et orationi consonum miraculum! u. ott.

[5]) Tamquam de fracto unguenti pretiosi alabastro. Haec nempe ossa exercitiorum spiritualium attritione et mortificatione attrita sunt. u. ott.

[6]) In ejus corpore oleum emanavit, quae toto in vita misericordiae operibus redundavit. Cod Flor. 161. Oleum cuicumque liquori infusum supernatat, unde misericordiam ex similitudine designat. — Superexaltet enim misericordia judicium. Canisius Thes. t. IV. 250.

kunyhóiba, [1]) s mindenüvé, hol valami enyhíteni való nyomorra talált. E kedves Erzsébet, mint egy szép s erénydúsan virágzó s illatozó olajfa, hasonlag az olajéhoz, világító, táp és gyógyerőt nyert ajándokúl. [2]) Hány beteg lelket, hány szenvedő testet gyógyított ő meg szeretete s szdntségének példája által? Hány ezer szegényt táplált tulajdon kenyerével! Hány csoda által dicsőítette az összes egyházat! E kellemdús folyádék, ez illatos olaj tehát jogosan hirdeti annak szentségét, ki oly tiszta fénynyel tündöklött, annyi szelídséggel gyógyított, s oly bőkezűséggel táplált, és ki egész életében oly dúsan s kellemesen illatozott. [3])

E becses olaj a néptől vallásos gonddal s véghetetlen buzgalommal gyűjtetett össze, s használata által sok súlyos nyavalya és veszélyes seb gyógyítatott meg.

Ennyi, az egyház legfőbb szava által szentesített égi kegyelem, s a tisztelet, melylyel az új szentnek oly ünnepélyesen hódolt, csak növeszthette azon hivek számát s buzgalmát, kik sirjánál sz. hevöknek tápot vagy bajaiknak gyógyszert kerestek; dicsősége azonnal az egész keresztény világon elterjedt, s Marburgba annyi zarándokot vont, mennyi Europa minden országából Compostellába, sz. Jakab sirjához zarándokolni szokott. [4])

[1]) Quia pedibus portabatur ad diversa pauperum tuguria, misericorditer illos visitando et beneficia impendendo, Caes. Heist. i. h.

[2]) Speciosa nempe et pullulens oliva Elisabeth generoso virtutem odore, florida unctionis pacisque germine foecunda luminis nihilominus et medicaminis refectionisque ubertate praedita . . . Theod. i. h. — Oleum illuminat, parcit et sanat. Sic pietas... Canis. i. h.

[3]) Per exemplarem vitae sanctimoniam aegris mentibus, et per gratiam curationum languidis corporibus exhibuit medicinam. Multa pauperum millia. etc.,. Merito igitur hujus dulcifluі liquoris, olei olivae odorifero decoratur miraculo, cujus sanctitatis tam luculente puritas excellenter irradicat, lenit suaviter, abundanter satiat, fragrat redolens opulenter U. ott. — Mindazok, kik a középkor asceticai irataiban s legendáiban valamennyire jártasak, tudni fogják, mily mély jelvényes jelentősége vagyon azokban az olajnak. E tárgyról csodálatosan értekezik sz. Bern. Serm. 15. super Cantica, és sz. Gergely cap. 5 in Reg. Olvasható még e tárgyról sz. Waldburga legendájának végén, Fülöp eichstädti püspöktől, és a Thesaurus t, IV. p. 250. Canisitól. Sz. Erzsébeten kivűl még sz. Hedwig, ennek nagy nénje, sz. Waldburga, sz. Katalin, sz. Demeter vértanú, és kiváltképen myrai sz. Miklós említetnek a szentek közt mint olyanok, kiknek csontjaikból ily gyógyolaj szivárgott.

[4]) Wadding p. 389. ex Chron. mag. Belgic.

A gyöngéd bizalomnak, mely annyi szegény hivöt ily hosszú s fáradságteljes útnak indított, számtalan csoda lön eredménye. [1]) A sok közöl, melyek tudomása a legenda vagy történelem útján hozzánk eljutott, csak kettőt akarunk itt megemlíteni, melyeken, véleményünk szerint, egy különös megható jelleg ömlik el, s melyek eléggé mutatják, mily fokig, s mily gyorsan terjedett s gyökerezett a szentünk iránti bizalom s szeretet a legtávolabb vidékeken is.

Természetes egyébiránt, hogy tisztelete főkép Magyarhonban, hol ő világot látott, vert gyökeret, s hogy élete s szentté avatásának hire a legélénkebb örömre s csodálkozásra ragadta azon országot, mely őt oly különösen sajátjának mondhatta. Ez időben élt Esztergomban két becsületes istenfélő házastárs, kiknek egyetlen, még gyermekkorú lányuk meghalt, s halála atyját s anyját mély fájdalomba ejtette. Sok sirás, zokogás után lefeküdtek, de nem állhatták meg, hogy az éj egy részén át fájdalmokról ne beszélgessenek. [2]) Az anya azonban kevéssé elszenderedvén, látványban intést nyert, hogy elhalt lánya testét azonnal Némethonba, sz. Erzsébet sirjához vigye. Fölébredvén, bizalommal viseltetett az Úr iránt, s mondá férjének: „Ne temessük még el szegény kisdedünket, hanem vigyük el bizalommal sz. Erzsébethez, kit az Úr annyi csodával ékesít, hogy annak közbenjárása által ismét életre hozassék.“ [3]) A férj hajolt neje kérésére. Másnap reggel, midőn már várták a gyermek testének egyházba vitelét s temetését, az atya s anya, a nép bámulására, azt egy kosárba helyezve, vele útnak indúlt Erzsébet szentélyéhez, dacára a nézők zúgolódása- s gúnyolódásainak. [4])

---

[1]) E csodák hosszú sora olvasható Waddingnál. t. II, p. 389—391 és a Passionalban fol. 63—65

[2]) Qui dum post amarissimas lacrymas et graves singultus, ad quiescendum se in lecto pariter collocassent, de miserabili eventu infaustae mortis dolenter ad invicem loquebantur. Theod. VIII. 16.

[3]) Inter quae moestissima verba mater aliquantulum soporavit.. Nequaquam sepulturae trademus filiae nostrae corpusculum, sed ad sanctam Elisabeth, quam Dominus tot decorat miraculis, fideliter deferemus, ipsius suffragiis vivificandum in nomine Salvatoris. U. ott.

[4]) Mane igitur facto, cum putaretur tumulandum, etc... cunctis admirantibus; et cunctis reclamantibus pater et mater involutum corpusulum rapuerunt ad sanctae limina delaturum. U. ott. — Sy namen das kint in einen korp... und die luten spotteten ir. Herm. Fritzl.

Siránkozva, törődés és bajlakodás közt 30 napig utaztak; de az Úr bajaikon könyörült, s engedvén kedves Erzsébete kéréseinek, visszabocsátá a lányka ártatlan lelkét élettelen testébe, mely oly gyermeki egyszerűséggel vitetett oda, s újra életre hozá.[1])

Dacára azonban határtalan örömüknek, be akarák végezni zarándoklásukat sz. Erzsébethez, s föltámadt lányukat egészen Marburgig vivék, holott is hálákat adván, visszaindúltak Magyarhonba, csodás szerencséjökön örvendeni. Ugyanezen lány későbben a magyar királynak Bajorhon fejedelméhez nőül adott lányát kisérte Németországba. Midőn hercegnőjével Regensburgba érkezett, a dömés szüzek egyik zárdájába lépett, melynek utóbb elüljárónéja lőn, hol szent hirben élt még akkor is, midőn Theodorik történelmét irta.

Europa másik szélén, Angolhonban is volt ezen idő körül egy nemes hölgy, ki 20 évig élt férjével, de kit tőle anélkül, hogy valaha gyermekeik lettek volna, egyszerre nagy bánatára a halál elragadott. Özvegysége magányában vigaszt keresvén, szürke öltönyt vett föl, lemetszette fürteit, és 12 szegényt gyermekévé fogadott,[2]) kiknek maga körül adott lakást, táplát, ruházatot, tisztogatá őket, s mindenben önkezeivel szolgált nekik. Mindenütt, hol egy szegényt vagy szenvedőt talált, hozzá közeledvén, az Isten s sz. Erzsébet iránti szeretetből alamizsnát adott neki, mert Erzsébetről beszélni hallott, s őt e világon mindennél s az Isten más szenteinél jobban szereté. Szent kedveltjének emléke sohasem hagyá el szivét, éjjel-nappal elmélkedett boldog életéről.[3])

E nemes jámbor hölgy az Istentől rendelt pillanatban jobb létre szenderült.[4]) A halála okozta bánkodás közepett gyóntató atyja jött, s tanácslá a siránkozóknak, hogy vinnék testét

---

[1]) Misertus Deus, videns fidem illorum et audiens gemitum, meritis electae suae Elisabeth, remisit animam in visceris puellae, et reversus est spiritus in cor ejus divino miraculo et revixit. Theod. i. h.

[2]) Und name ir zwoelff arm meneshen zu kinden. Pass. f. 63.

[3]) Wann sie hat sant Elssbeten vor allen dingen lieb und vor allen gottes heiligen; und vergass ir gar selten in irem hertzen, und gedacht allzeit an ir heiliges leben. U. ott.

[4]) Die fraw starb als es Gott wolt haben. U. ott.

sz. Erzsébet sirjához, minthogy az még életében fogadást tön oda zarándokolni. Azok engedtek a tanácsnak, s vizen s szárazon kiállott 7 heti utazás fáradalmai után, végre eljutának a tetemekkel Marburgba, holott a szent közbenjárásaért buzgón könyörögtek, minek végeztével a jámbor hölgy éledni kezdett, s életre térvén, mondá: „Mily boldog vagyok! sz. Erzsébet kebelén nyugodtam" [1]) Ismerősei Angolhonba vissza akarták vinni, de ő vonakodott a mennyei barátnéja által megszentelt helyről távozni, s ott még 15 évig tartó sz. életet élt tökéletes hallgatagságban, nem szólván gyóntató atyján kivül senkihez. Egykor hallgatagsága oka felől kérdeztetvén, így felelt: „Midőn Erzsébet keblén aludtam, sokkal nagyobb boldogságot s örömet élveztem, hogysem már mással foglalkozhatnám, mint ama boldogság örökre való megszerzésével."

Ezen megható hódolat közepett, melyet a jótéteményeks nyert kegyelmekért a hálás sziv tanúsított iránta, tartatott kedves Erzsébetünk teste 3 század folytán a tiszteletére épített nagyszerű egyház falai közt, a hitért folytosan küzdő németrend felügyelete alatt. De szivét, teste legnemesebb részét Gottfried cambrai püspök kérte el, ki azt ünnepélyesen püspöki székvárosába viteté, s székesegyházának egyik oltára alá helyezé. [2]) Sem a történelem sem a hagyomány nem képes kimutatni az indokot, mely Némethon hiveit rábirta, hogy e becses kincsről lemondjanak. De ki nem látná itt a gondviselés azon titkos működését, miszerint e gyöngéd tiszta sziv Cambraiba menjen, s ott egy más, alázatossága, Isten s emberek iránti

---

[1]) Wol mir! ich habe geruet uff sant Elssbeten brust. U. ott.

[2]) A brüszszeli Bolland. jegyzete, kivonva a Lecarpentier J. által 1669-ben Leydenben kiadott Histoire de Cambray et du Cambresis, t. I. p. 379. Ezen iró, támaszkodva Gelicq Pál kéziratban levő történelmére, mely a 16-ik század elején iratott, e sziv átvitelét 1232-re teszi. Szól továbbbá a szent által, vagy talán inkább a szent tiszteletére Guy de Laon püspök által a cambrayi székesegyházban 1238-ban tett hat alapítványról. A Staedtler által e tárgyban Cambrayban tett vizsgálódások sikertelenek voltak. A remek székesegyház a forradalom alatt elpusztíttatott. De mint jogosan megjegyzi, azon utcza, mely e városban sz. Erzsébetről neveztetett el, eléggé tanúskodik, hogy ő itt valaha az átalános tisztelet tárgya volt.

lángoló szeretete által hozzá méltó szivre várakozzék, t. i. Fénelon szivére?

Erzsébet tisztelete a kereszténységben mindenfelé folyton terjedett, s míg ezer meg ezer zarándok járúlt sirjához hódolatát teendő, addig messze távolban számos egyház épült tiszteletére. Mindenütt, nevezetesen Trier, Straszburg, Kasszel, Winchester s Prága városokban, s egész Belgiumban sok zárda és kórház, mint lelki s testi betegek menhelyei, őt választák pártfogónőül Istennél. [1])

A sz. galli apát, megemlékezvén azon igéretről, melyet neki Erzsébet számkivettetése alatt tett, hogy t. i. mindennap könyörögni fog érette Isten előtt, nem kételkedett azon, hogy ez igéretet még hűségesebben megtartandja az égben mint a földön, s ezért egy oltárt és egy kápolnát emeltetett tiszteletére, zárdája belső udvarainak egyikében. [2]) Magyarhonban, az új szent hazájában, pompás templom építetett tiszteletére Kassán; ez időtájban ugyanis sok német vándorlott ki Thüringiából felsőmagyarország ezen városába; szent fejedelemnőjök iránti tiszteletök kapocsúl szolgált mind régi mind új hálájokhoz. V. István király, Erzsébet unoka-öcscse buzgón és királyi bőkezüséggel adakozott e templom fölépitésére, mely a csúcsíves építési modor legszebb példánya lett az egész országban, híres utódja pedig, Corvin Mátyás, a 15-ik században egy remek tabernákulummal gazdagította. [3])

Ünnepe, a pápa rendelete szerint, egész egyházban, de különösen némely helyeken, nagy pompával ületett meg. Jelesül nevezetes a hildesheimi egyházmegye az ünnepélyről, melylyel e szép napot megülte, s azon összhangzatos énekeiről, melyeket tiszteletére, a jámbor Lajos óriási rózsatöve körül Mária tiszteletére épített székesegyházban zengedeztek. [4]) IV. Ince alig foglalá el a pápai trónt, már is 1 évi s 40 napi búcsút engedett mindazoknak, kik a nagy hét 3 végső nap-

[1]) A toldalékban a IX szám alatt látni fogunk nehány, az ő tiszteletére történt alapítványt; úgy szintén a Magyarhonban tiszteletére épített egyházak jegyzékét.

[2]) Lásd felebb, 297 l.

[3]) Ezen adatokat Dr, Hentzlmann küldötte Pestről 1846-ban.

[4]) Leibnitz Script. rer. Brunsw. t. I, p. 759. Grimm's Deutsche Sagen, t. II, p. 457.

ján a szent sirját Marburgban meglátogatják. [1]) IV. Sixtus pedig 50 évi s ugyanannyiszor 40 napi búcsút engedett mindazoknak, kik bűneiket megbánva s meggyónva, sz. Erzsébet ünnepén, ennek tiszteletére, a ferencrendiek egyházait meglátogatják. [2]) Rómában pedig még ma is ugyan e napon 100 évi búcsú nyerhető az örök város 7 főegyházának egyikében, mely a jeruzsálemi sz. kereszttről neveztetik, továbbá a „Sancta Maria Angelorum,“ és a sz. Ferenc harmadik rendjét követők „SS. Cosmae a Damiani ad Forum“ cimű egyházában. Végre a magasztos szellemü liturgia, s az igazi keresztény költészet sem maradt hátra szentünk tisztelete ügyében, számos magasztaló beszéd, dicsének s antifona lön szerkesztve s használativá; a szerzetes rendek pedig, mint ferenciek s dömések, cisterciek s premontreiek külön officiumokkal tisztelék meg. [3]) A bizalom s hála ez ömledezésein, a dicsőségével egykorú nemzedékeknél, a gyermekded egyszerűség, kellem, gyöngéd buzgalom ama bája árad el, mely a ma oly kárhozatosan elfeledett régi liturgiát különösen jellemzi; s így Erzsébetre nézve, kit oly mély alázatosságban, s önmegvetésben láttunk, be volt fejezve tökéletesen a fényes tisztelet, a kifejezhetlen jutalom s páratlan dicsőség azon köre, melyet az egyház egyedül szentei számára alkotott, s tartott fenn.

Igen, Isten dicső szentei! félelem nélkül mondjuk azt, mely dicsőség hasonló a tietekhez? mely emberi emlék kedveltetik, tartatik fenn s szenteltetik úgy, mint ti a keresztény szivekben? Ha egyedül a földi dicsőséget kerestétek volna, melynek megvetése azonban legfőbb diszetek, soha, még legnagyobb erőfeszítéssel sem juthattatok volna oda, hová így elértetek! A törvényhozók, remekirók, tudósok feledékenység homályába sülyednek, vagy csak rövid ideig élnek a nép lenge emléjében, a végetlen többség azonban közönbös iránток, s előtte ismeretlenek maradnak. Titeket azonban, általatok dicsfénynyel árasztott föld s megnépesített ég gyermekei! titeket minden

[1]) Adatott a Lateranban bőjtmás hava idusainak 2-án 1244. Szövege Waddingnál. t. III, p. 428 olvasható.

[2]) Bulla „Sacri Praedicatorum.“ 1479-ről.

[3]) A függelékben IX. sz. alatt olvasható mindaz, mit sz. Erzsébet régi liturgiájából összeszedhettünk.

keresztény ismer s szeret, mert ezek mindegyikének vagyon köztetek legalább egy barátja, pártfogója, édes merengéseinek egy megbizottja, aggódó reményeinek egy tárnoka, szerencséjének egy kezelője, és bánatában egy vigasztalója; és az egy öröklétben osztozván, minden szenvedéstől mentek, s változatlanok vagytok dicsőségtekben. Minden évben legalább egyszer segédül hivatástok mellett virad föl a nap, s a földháta minden részén ezerek érzik magukat boldogoknak, hogy neveiteket viselhetik, melyeket ezer meg ezer angyali tiszta ajak hirdet s dicsőít az Úr szentélyében, kiknek zengeményét legszebben visszhangozzák a szeplőtelen szüzek, mint a szeretet bajnokai, leviták és áldorok, szóval az egyházirend fejétől kezdve egész az utolsó magányba zárkozott szerzetesig. Még egyszer kérdem, Isten szentei! mely dicsőség hasonlítható a tietekhez?

XXXIII. FEJEZET.

A kedves Erzsébet gyermekeinek és szülőinek halála utáni sorsáról, s több más nagy szentről, kik eme törzsből sarjaztak.

> O quam pulchra est casta generatio cum claritate: immortalis est enim memoria illius; quoniam et apud Deum nota est et apud homines . . . in perpetuum coronata triumphat incoinquinatorum certaminum praemium vincens. —
> Sap. IV. 1, 12.

Kétségkivül meg fognak bocsátani k. o. ha történetünhöz Erzsébet gyermekei és azon főszemélyek sorsáról még néhány adatot csatolunk, kik előttünk oly becses életében történeti szerepet játszottak.

Követvén ama rendet, melyben a nevezettek az életből kiköltöztek, először is Endre királyról, szentünk apjáról kell szólanunk. — Endrét lánya halálának hire mély bánatba ejtette, melyet leginkább élesztett azon tudat, hogy sz. lánya erényeit

sohasem tisztelte kellőképen, s hogy oly könnyen megfeledkezett róla nyomorúsága lealáztatásában. Azon vigasza azonban mégis volt, hogy lánya szentségét az egyház által elösmerve, a ker. világban szerte hirdettetni látta; de ez örömet nem sokáig élvezhette; mert szentté avattatása után nem sokára jobb létre szenderült. [1])

1238-ban halt meg Erzsébet napája is Zsófia, épen két évvel rá, hogy az oly sokáig félreismert meny teteme ünnepélyes áthelyezésén jelen volt, s magát sz. Katalin eisenachi zárdájában, melyet férje, Armin, alapított, temettette el.

Leghőbb tisztelője s lovagja, Konrád herceg, és sógora sem élte túl azon fényes elégtételt, melyet szentünknek a régi sok igaztalanság fejében tett. Buzgósága, bátorsága s rendkivüli szerénysége csakhamar kivivták neki a német lovagrend nagymesteri méltóságát, mely rendbe őt vezeklést szomjazó lelke vezette. — Vagyona és kincsei nagy részét az Erzsébet nevét viselő marburgi főegyház épitésére fordítá, melynek dicső alapítója ő volt. — Kétségkivül hogy a nagyszerű munkára közelebbről fölügyelhessen, s azt siettesse, vagy talán azon helyek iránti kegyeletből, melyeket dicső nővére szentesített, Marburgot választá központjává s székhelyévé a rendnek, melynek feje volt, s épité oda részére a nagyszerű kormányzói palotát (la commandarie), melynek romjai maig is láthatók. — Hesszenben hosszabb tartozkodása nem akadályozta, hogy rendjének új kiterjedését Poroszországban vezérlőleg ne vezesse, hová azt Massovia hercege a kereszténységnek a pogányok elleni védelmére hivta meg. Konrád ott bátorsággal s eszélylyel harcolt, a rendnek új birtokokat szerzett, s a pápától ama tartomány fejedelmévé iktattatott be, mely későbben rendje legnagyobb dicsőségének színhelyévé vált. De halála előtt Rómát ohajtá még egyszer látni, hová megérkezvén, nehéz betegségbe esett,[2]) mely alatt a benső, söt érzéki tisztaság azon fokát érte el, hogy a halálos bűnben levő ember jelenléte neki a legélesebb fájdalmat okozta;[3]) azért

[1]) Ingenti tristitia rex ille correptus est, quod filiae praestantiam. etc. Bonfinii, Rer. Ung. Dec. II. lib. VII, p. 286 — Wadd t. II, p. 292.

[2]) Halála évének felhozásában a történészek egymástól elütnek; némelyek azt 1240, mások 1243-ra teszik.

[3]) Nullius qui criminali obnoxius esset peccato, praesentiam absque gravi cruciatu poterat sustinere. Theod. VIII. 6.

mindazok, kik neki szolgáltak, kénytelenek voltak minden bűntől tartozkodni. Gyóntatóatyja a ciszterci rend hageni apátja volt. Bizonyos napon, mikor e tiszteletre méltó atya [1]) ágya mellett ült, őt egyszerre lelki elragadtatásba merülve látta. Visszanyervén eszméletét a herceg, kérdé tőle, mit látott elragadtatásában, mire Konrád ezt válaszolá: Az örökbiró itélőszéke előtt álltam, hol jövő sorsom szoros vizsga alá vétetett, végre az igazság 5 évi büntetésre kárhoztatott a tisztító helyben. Ekkor azonban jó nővérem, Erzsébet, előlép, s esedezése által még e büntetés elengedését is kieszközölte az itélőszék előtt. — Tudjad tehát, hogy én e betegségben meg fogok halni, s elnyerém az örökboldogságot. [2]) — És ő valóban meg is halt, meghagyva, hogy teste Marburgba vitessék, és ott az általa Erzsébet tiszteletére épitetni kezdett egyházban, a szent oldala mellé helyeztessék. — Még láthatni sirkövét, melyen, mint az Úrban elhúnyt, szemlélhető azon ostorral kezében, melyet Fritzlár romjain ön ostoroztatására a népnek odanyújtott. [3])

Ha Konrádnak sikerült is tökéletesen jóvá tennie azt, mit Isten s sz. Erzsébet ellen vétett: nem történt azonban úgy másik sógorával, Raspon Henrikkel, kinek élete fájdalmat okozó összeköttetésben áll szentünk gyermekeiével, kik, — mint azt rólok szóló, korunkig eljutott minden okmány bizonyítja, — Isten iránti hálával eltelve, hogy őket egy szenttől engedé születni, s az emberek előtt jogosan büszkék valának dicső eredetökre; mert minden okmányukban és más hivatalos iratukban fejedelmi s nemesi cimeik előtt mindig ezt irák: sz. Erszébet fia vagy lánya. [4]) Kettő közölök, a két legifjabbik, 2-ik Zsófia

[1]) Homo valde venerabilis et devotus. U. ott. A cistercii rend névkönyveiben ily nevű apátságot nem találtunk; Theodorik valószinűleg Heyn vagy Haïna nevet akart itt mondani, mely Jongelinus Notitia Abbatiarum ord. Cisterc. szerint 1140-ben alapíttatott, s Marburgtól öt mérföldnyire volt.

[2]) Accedens autem soror mea Elisabeth remissionem hujus purgatorii mihi protinus impetravit. etc. U. ott.

[3]) Lásd felebb 394. l.

[4]) Nos Sophia, filia beatae Elisabeth, landgravia Thüringiae, etc okmány 1298-ik évről. Több példát olvashatni Gudenus, Cod. diplom. I. p. 543, és Wenknél „Hessische landesgesch.“ II. köt. 155; III. köt. 128, 146. Sőt láthatni, hogy még unokája, Henrik, brabanti s hesszeni herceg is így cimezte magát: nepos sanctae Elisabethae.

és Gertrud, háborítlan békében végezték be életöket azon magányban, melyet még maga választott nekik az Úrnak szentelt szüzek virág-koszorújában, az egyik Kitzingenben, a másik Altenbergben Vetzlar mellett. Mindkettő zárdájának fejedelemnője lett. Gertrud 1249-ben emeltetett e polcra, s házát 49 évig kormányozta, mindenben anyja nyomdokit követve, ahítatosságban, nagylelküségben a szegények iránt; csodákat is tulajdonítanak neki, s mindenkor boldog névvel illették. — Meghalt 1297-ben kisasszony hava 15-kén, 70 éves korában. Bajorországi Lajos császár kérésére VI. Kelemen pápa búcsúkat engedélyezett azoknak, kik ünnepét megülik. [1])

Sírját maig láthatni Altenbergben. [2]) s még több darab becses maradványt sz. anyjától, melyeket nagy gonddal, ahítatos szorgossággal gyűjtögetett. [3])

Másik két gyermeke, Armin és öregebb lánya, Zsófia, egészen különböző sorsban részesültek, s mint anyjok, az emberek igaztalanságának lettek áldozatai. Armin elérvén 16 éves korát, 1239-ben átvette atyja tartományait, melyeket addig nagybátyja, Henrik, kormányzott. Nemsokára azután Franciaországba utazott IX. Lajosnak, a sz. királynak, meglátogatására, hol, mint láttuk, a saumuri összes udvar előtt megjelent, s mint sz. Erzsébet fia átalános tisztelet tárgya volt, s különösen a királyné, castiliai Blanka részéről, a leggyöngédebb érzelmek jeleivel halmoztatott. [4]) Nőül vette Ilonát, Otto braunschveigi herceg lányát. Mindenki szép és szerencsés jövőt igért ez ifjú hercegnek, midőn 1241-ben 18 éves korában, Kreutzbergben, születése helyén, meghalt. Kora elhúnytát méregnek tulajdonították, melyet méltatlan nagybátyja, Henrik, unszolására, bizonyos See-

[1]) Az erre vonatkozó bulla olvasható az Acta Sanctor. Oct. t. IV, p. 142. De beata Gertrude.

[2]) Felirata így hangzik: „Anno Dni. MCCXCVII. in die Bti Ypoliti obiit Bta Gertrudis Felix mater hujus conventus filia Ste Elysabet lantgravie Thuringie. Justi, p. 80.

[3]) Ilyenek: egy misemondó ruha, mely sz. Erzsébet egyik bibor ruhájából készült, egy aranyozott ezüst serleg, melyből kórházában a szegényeket itatta, jegygyűrűje, (melyről Justi egy külön müvet irt) és egyéb tárgyak, melyek egy része Solms hercegnek braunfelsi várába vitetett által. U. ott.

[4]) L. felebb 346. l.

bach Berta asszony nyújtott volna neki. Utolsó sohajával is azon ohajtását fejezte ki e szerencsétlen fiatal herceg, hogy őt Marburgba, boldogúlt anyja mellé temessék; azonban Henrik, ki tüstént birtokába vette a fejedelemséget, még ez utolsó vigaszt is megtagadá tőle, s félvén attól, nehogy anyja öt is, mint sok más halottat, feltámaszsza, [1]) maradványait a hercegi család reinhartsbrunni sirboltjába vitette, hol sirkövét atyjáé mellett maig is láthatni.

Mostantól fogva Raspon Henrik, mint a nagy kiterjedésü thüringiai fejedelemségnek egyedüli ura és törvényes örököse, nem sokára feje leit azon Németbonban naponként nagyobbodó pártnak, mely II. Frigyes ellen harcolt, ki a fejedelmek függetlenségét megszorítani, s az egyház jogait megcsonkítani törekedett. — Midőn tehát IV. Ince pápa a lyoni zsinaton II. Frigyest trónvesztettnek nyilvánítá, természetesen egyedül a thüringiai fejedelem volt oly állásban, hogy II. Frigyest a császári trónon követhesse.

Noha igen hihető, hogy a császári korona volt minden vágyának s büszke törekvésének célja, mégis elégtelenségének szine alatt vonakodott azt elfogadni, de a pápa megparancsolta neki, hogy a kereszténység javáért hódoljon a közkivánatnak, söt tetemes segélyt is küldött neki, minek következtében engedett, és 1246-ban a frankfurti országgyülésen magát a rómaiak királyává választatta, s rá következő évben meg is koronáztatta. II. Frigyes és fia Konrád ellen elég szerencsével harcolt; méltóságának azonban nem sokáig örülhetett, mert már 1248-ban meghalt, s noha 3 ízben nösült, utódot mégsem hagyott hátra. A ker. nép, nemzetségének e kihalásában igazságos büntetést látott, melylyel Erzsébet iránti hitetlensége, s unoka öcscsén elkövetett s neki tutajdonított gonosz tette miatt sújtatott. [2]) Szive,

---

[1]) Rothe, p. 1733.
Er hatte das umb dy forcht erkorn
Wen er inen gein Martpurg schickte
Das ine sein mutter nicht erquickte.
Vita Rhyt. §. 44.

[2]) Unde darumme vordynete her daz en God darmede plagede, daz her libis erbin ny gewuun. Rothe, 1729. Vita Rhytm. i. h.

rendelete következtében, a dömések eisenachi zárdájába vitetett, melyet sógornéja ellen elkövetett gonosz tetteiért bűnbánat fejében építetett.

Halála után Thüringia egy hosszú öröködési háború borzalmainak lön színhelyévé. Mivel Henrikben a régi thüringiai fejedelmi család fiága kihalt, széles tartományai a női ágra szálltak. Igy a többi között jelenkezett Zsófia, sz. Erzsébet és Lajos herceg legidősb lánya, ki, mint láttuk, II. vagy nagylelkü Henrik (így neveztetett sok más melléknevén kivül a cisterci rend iránti kegyeletből) herceg neje volt, s apai örökségét mind saját mind pedig fia csecsemő Henrik nevében követelte, ki még csak 3-ik évét érte el. — Hesszenben minden nehézség nélkül el is ismerték jogait, s azt kiskorú fia nevében csakugyan nagy bölcseséggel és erélylyel kormányozta. Thüringiában azonban hatalmas versenytársra akadt nagybátyjában, nemes Henrikben, a misniai őrgrófban, Gutának, Lajos herceg és Henrik császár nővérének fiában.

Henrik herceg hasznára fordítván azon viszálykodásokat, melyek mindjárt Henrik császár halála után Thüringiában fölmerültek, és azokat, melyek egész Némethon beljében dúltak; szerencsés volt Thüringia nagy részét, s különösen Vartburg várát hatalmába keríteni. Mióta a sváb uralkodóház meg bukott, egy császár sem volt oly átalánosan elismerve, hogy képes lett volna igazságot szolgáltatni a római sz. birodalomban. Jóllehet Zsófia Albertben, a braunschveigi hercegben, kinek lánya a fiatal brabanti hercegnek, Henriknek, jegyeztetett el, bátor és hódolatteljes lovagot birt; mégis dacára e szövetséges erőködéseinek, dacára magának, Zsófia hercegnő személyes bátorságának, mint ki az egész hadjáratban részt vett; a bitorló őrgróf, Henrik, ragadmányainak ura maradt. Nem fogunk e véres küzdelem részleteinek leirásába ereszkedni, csupán néhány jelentésteljes vonást fogunk fölhozni Zsófia jelleméből, melyek ezenkivül eléggé mutatják, mennyire ékesítette föl a kedves szent emlékéhez hű nép utódai ügyét, a költészet s hagyomány egész varázsával. Igy mondják, hogy azon első összejövetelben, mely Zsófia és az őrgróf között létre jött, ez utóbbi már késznek mutatkozott, unoka hugát meghallgatni, beszédközben azonban félrevonja öt tábornagya; Schlottheim, s ezt mondja neki: „Fölség! mit akar ön tenni? ha lehetséges volna, hogy egyik lábával az eget,

a másikkal Vartburgot érintse, még akkor is azt tanácsolnám, vonja vissza azt, melylyel az eget érinti, hogy annál erösebben tarthassa meg Marburgot." Henrik engedett a tanácsnak, s a fejedelemnőhöz jövén, ezt mondá: Kedves hugom! ön meg fog bocsátani, hogy ez ügy fölött elmélkednem s hiveimmel tanácskoznom kell. Mire Zsófia könyezni kezdett, s jobb keze keztyűjét levonván, azt a következő szavakkal a légbe veté: Oh minden igazságnak ellensége! rólad szólok, sátán, neked dobom keztyűmet, hordd el azt minden hütelen tanácsosoddal együtt." A keztyü erre a légben eltünt, s nem sokára rá a tanácsos rögtön halállal múlt ki. [1])

Később, 1254-ben, egy másik összejövetel alkalmával, Zsófia elvesztvén abbeli reményét, hogy vetélytársát észszel fogja meggyőzhetni, s fegyverrel szintén nem boldogúlhatván, utoljára jónak látta a valláshoz folyamodni. E célból sz. anyja maradványaiból egy csontot magával hozván, azt kivánta töle, esküdjék meg annak ezen sz. maradványaira, ki Thüringiát annyira tisztelte, miszerint szivéből meg vagyon győződve, hogy jogai ez országra nézve igazságosak és alaposak. E lány megcsalatkozott anyja befolyása s versenytársa lelkiismerete iránt táplált nemes és gyöngéd bizalmában. Henrik a legkisebb elfogúltság nélkül megesküdött, s esküje 20 lovagja által támogattatott.

Eisenach lakosai határozottan Zsófia mellett nyilatkoztak, ez által akarván Erzsébet iránti hálátlanságukat jóvá tenni, hogy t. i. lányának hódolnak; söt Varburg várát, hol az őrgróf sereget tartott, ostrom alá vették, két erődöt építvén mellette, hogy azt könnyebben körülzárolhassák; de Henrik éjjel megrohanta a várost, azt árulás következtében bevette, s több elökelő polgárt sz. Erzsébet lányának pártjából kivégeztetett. Hogy a többieket is elrettentse, a legborzasztóbb barbár tetthez folyamodott, t. i. egy Velspech nevü, Zsófia pártjához leghübben ragaszkodó polgárt, valami harci vetögéppel a vartburgi magaslatról Eisenachba dobatott. A rettenthetlen polgár, mikor már a levegöben röpült, még így kiáltott föl: „Thüringia mégis a brabanti

[1]) O du feind aller gerechtigkeit, ich meine dich, teufel! nimm hin den handschuh mit den falschen rathgebern! etc. Grimm, Deutsche sagen, 559. ex Imhof. Chron. Mss.

gyermeké." [1] A hagyomány azt jegyzé föl róla, hogy e borzasztó büntetést háromszor állotta ki, mindig ugyanazon szavakat ismételvén: „Thüringia mégis a brabanti gyermeké," s csak a 3-ik dobás után múlt ki.

Zsófia azután nem sokára Hesszenből Eisenachoz, s annak sz. Györgyről elnevezett kapuja elé jött, melyet zárva talált. — Erre fölszólítá a városiakat hogy nyissák föl a kaput, s mikor látta hogy feleletre sem méltatják, fejszét ragadott, s azzal oly vágást tett a tölgyfa-kapun, hogy annak nyoma még két század után is látható volt. [2]

Végre miután braunschveigi Albert herceg 1265-ben tökéletesen megveretett, sőt az őrgróf fiaitól fogságba is ejtetett, végleges egyezkedésre került a dolog. Zsófiának Thüringiához minden jogáról le kellett mondania, mely ezennel a misniai ház tulajdonává lett. Kárpótlólag a hesszeni hercegség Zsófia fia, a csecsemő Henrik és utódai részére biztosítatott, s ezzel a két herceg egymástól elszakítatott, mely szakadás napjainkig tart. A mostani hesszeni és szász uralkodó házak utódai ezen két vetélykedett fejedelemnek, kiknek kölcsönös követeléseit az említettük béke elintézte. Zsófia csak 1284-ben múlt ki, miután egész életét hazája s családja javának előmozdítására szentelte volna. Eltemettetett Marburgban, ugyanazon sirboltban, hol fia feküdt, a sz. anyja tiszteletére emelt sz. egyházban. — Szobrát, kőbe vésve, láthatni az akkori kat. világ szokása szerint, fekvő helyzetben, imára kulcsolt kezekkel, oldala mellett kisded gyermekével, kit oly bátran tudott védeni, s ki fölött oly anyai szorgossággal őrködött. Arca már egészen elkopott a sok csóktól, melyekkel ahítatos zarándokok illették, kik anyja iránti szeretetök egy részét rá terjesztették ki.

I. vagy csecsemő Henrik, Zsófia fia, sz. Erzsébet unokája, és Hesszennek, mint külön választott és önálló államnak első fejedelme, 1308-ig sok szerencsével, dicsőséggel uralkodott, közszeretetét birta népének, melyet hatalmasan ótalmazott a beüté-

---

[1] Thüringen gehoert doch dem kinde von Brabant. Grimm, Deutsche sagen, ex Rothe, Spangeberg, Winkelmann. etc.

[2] Ad. Ursinus, p. 1294.

sek és zsarolások ellen. 56 éves korában múlt ki; siremlékén azonban mégis gyermek alakban látható; nyughelye közös anyjáéval. Ő a hesszeni hercegi család különféle ágainak törzse, melylyel Europa majdnem minden uralkodó családja rokon, melyek ekként részesűlnek a magasztos kiváltságban, sz. Erzsébetben ősüket tisztelhetni. [1])

Miután elősoroltuk volna Erzsébet maradékait, legyen szabad néhány szót szólnunk azon sz. személyekről, kiket azon családban találunk, melynek legszebb virága ő volt, s melynek tagjaira példájának szükségképen nagy befolyással kellett lennie. Anyai ágát tekíntve,[2]) túlélte őt nagynénje, Hedvig, Lengyelország és Szilezia hercegnője. Láttuk, mily nagy befolyással volt eme hercegasszony ahítatos hire Erzsébetre még úgyszólván bölcsőjében; [3]) és viszont elképzelhetjük, mennyire erősítette Hedvig buzgóságát, mennyire fokozhatta szigorát életmodorában a fiatal unokahugának csodálatos életéről szárnyaló hír, mely tetőpontját érte akkor, mikor boldog halhatatlansága az égben s e földön nyilván kihirdettetett. Ugy telszett, mintha Hedvig sietett volna elérni azon ösvényt, melyen unokahuga nálánál sokkal fiatalabb korban eljutott már a béke révéhez, hol mindkettejök oly dicsőségesen kötött ki. Erzsébet halála után neki egy fátyol jutott osz-

---

[1]) L. az ajánló beszédet, melyet P. Apollinarius Mária-Terezia királynéhoz, XIV. Lajos nejéhez intézett. A Némethonban, sőt Európában jelenleg uralkodó házak többnyire sz. Erzsébettől veszik eredetöket, valamint több sz. birodalmi ős nemes család is. A szerzők által közrebocsátott Collection des Monuments de l'histoire de sainte Élisabeth végén látható több, a leghitelesb kútfők után kidolgozott tábla, melyek e származást a következő házakra nézve kimutatják: u. m. az anhalti, badeni, Bajor, a francia Bourbon, orleansi, a Spanyol, a lukkai és sziciliai, a dánországi, a fürstenbergi, hanoverai, a hesszeninek minden ága, a Holstein-Beck, az Osztr. lotharingiai, a merodi, a meklenburgi, modenai, a nassaui, a Porosz, a szardiniai, Szász királyi, a weimari és altenburgi Schvarzburg- rudolstadti, a Solms, Stolberg, Turn és Taxis, és Tremoille családok. A függ. II. sz. alatt előforduló tábla e származást a merodi házra nézve mutatja ki.

[2]) A merani háznak már előbb is több szent tagja volt; ez nemzé a többi között Ottót, a bambergi püspököt és Pomerania apostolát; ennek nővérét, sz. Mechthildát, a diesseni fejedelemasszonyt; sz. Eufemiát az altomünsteri fejedelemassz. és a b. gróf Rassot stb.

[3]) L. felebb. 131. l.

tályrészül, melyet szentünk használt. Hedvig ezen becses maradvány iránt a legnagyobb tisztelettel viseltetett, s utolsó leheletéig akarta viselni, s valóban nem is volt senki méltóbb e jelvényes ékességet viselhetni mint ő. Hedvig már 12 éves korában lépett házasságra Szakállas Henrikkel, kivel együtt, miután 6 gyermeket szült neki, fogadást tett, hogy ezután mint fi- s nővér élendnek. Rábirta továbbá férjét arra is, hogy a cisterci zárdanők részére nagy apátságot alapítson azon helyen, hol egykoron nagy mocsáros posványba esett, s honnét őt angyal szabadította ki, egy oda nyújtott fa-galy segedelmével.

A zárda Trebnicnek hivatott trzeba nic lengyel szótól, mely „semmi szükség"-et jelent. Minthogy az ide újonan telepített szüzektől a herceg egykor kérdezte, nincsen-e valamire szükségök, mire ők az idézett szavakkal feleltek: „Trzeba nic" nincs semmi szükségünk. Hedvig Gertrud nevü lányát azon zárda fejedelem-asszonyává választatta, hová ő maga is nem sokára vonúlt, férje megegyezésével egyházi öltönyt vévén magára; de az engedelmesség s szegénység fogadalmait mégsem tette le, nehogy az alamizsna osztogatásban akadályozhassák. Egész életén át sz. unokahugával vetélkedett alázatossága s rendkivüli önsanyargatása által. Ha az ember olvassa e hallatlan szigort, melylyel gyöngéd törékeny teste iránt viseltetett, önkénytelenül kérdi magától: mi inkább csodálható benne, szilárd akaratának meggyőzhetlen ereje-e, vagy azon rendkivüli segedelem, melylyel Isten az embernek alásülyedt, de hozzá visszakivánkozó természetét támogatta. Mindenben mondhatni aggálylyal kereste az utolsó helyet. Egészen áthatva azon szellemtől, mely az evangeliumban említett [1]) canaani asszonyt üdvözítette, s arra ösztönözte, hogy Jézusnál az Isten fiainak asztaláról lehullott morzsákért könyörögjön, Hedvig sem kivánt gyakran más táplálékot, mint azon morzsákat, melyek a zárdanők asztaláról lehullottak, kiknek szolgálni szeretett. Mindazonáltal szivének határnélküli szeretete s könyörülete volt az, miben kedves Erzsébetünkkel vetekedett. „Neki, mint azt egy jámbor szent iró róla megjegyzi, oly gyöngéd szive volt, hogy senkit sirni nem láthatott anélkül, hogy szemei könybe ne lábbadtak volna;

[1]) Nam et catelli edunt de micis, quae cadunt de mensa dominorum suorum. Matth. 15, 27.

nyugalma nem volt, ha másokat inség- és keserüségben látott. Asztalánál mindig sok szegény táplálkozott, kiknek, mielőtt hozzájok ült volna, térdelve szolgált. — Sokszor, midőn senki sem ügyelt rá, megcsókolta a lábnyomokat, melyeket a szegények hagytak maguk után, Krisztust tisztelvén bennök, a dicsőség királyát, ki érettünk szegénynyé lett. A szegényeket és szegénységet oly gyöngéden és szenvedélyesen szerette, hogy azon kenyér-darabokat, melyeket azok a szerzetesektől alamizsnakép kaptak, megvette, s azokat mint valami angyali kenyeret élvezte, s sz. tárgyak gyanánt illette; volt neki különösen 13 igen szűkölködő szegénye, kiket a többiek fölött — mint megváltónk s az apostolok jelképzőit — különösen szeretett; ezeket, bárhová ment, mindig magával vitte, otthon őket jól elhelyezte, sőt előtte kellett ebédjöket végezniök, mely alatt szolgált nekik. Ha maga evett valamit, a javát mindig nekik adta; azonfelül oly szeretettel volt irántok, hogy bár mi tétetett eléje, azt a szegényekkel megosztotta, habár csak egy körte volt is; nem ízlett neki semmi, míg azt valami szegény meg nem érintette." [1])

Sohasem engedte, hogy jobbágyai vagy szolgái sanyargattassanak azért, hogy neki a haszonbért vagy adót fizessék ki; a törvényszékek itéletein, ha a szegények ügye tárgyaltatott, mindig jelen volt, s látván, hogy a birák szigorra hajlandók, lelkésze által, ki kíséretében volt, mondatta ki az itéletet.

Férje, ki ép oly tisztelettel mint szeretettel viseltetett iránta, valóban megható módot gondolt ki rokonszenvezésének bebizonyítására azon könyörület iránt, melylyel neje a szegények iránt viseltetett; megparancsolta t. i. hogy valahányszor Hedvig az állami tömlöcök előtt el fog menni, ajtaik nyittassanak meg, s a rabok irántai szeretetből bocsátassanak szabadon.

Vallásos gyakorlataiban mindenkor a legélénkebb hév jellemzé; naponként annyi misét hallgatott, ahány áldozár volt közelében; részvétét tanúsítá azon sok köny, melyeket ilyenkor szemei hullattak. A sz. anyának egy kis képét mindig magával hordta, mely ártatlan egyszerüségében gyakran mulattató tárgya volt; ezt hordta kezében, midőn betegeket ment látogatni;

---

[1]) Ribadeneira, a szentek virága'.

ezzel osztogatta áldásait, sőt gyakran gyógyított is vele. — Midőn férje sebet kapott, s versenytársa Konrádnak foglya lett, gyalog, egyedül kereste föl e dühös s győzelmében gőgös ellenséget, kire megjelenése oly benyomást tőn, hogy angyalt vélt maga előtt látni, s tüstént minden ellenvetés nélkül békére lépett, s férjét is szabadon bocsátá, ki azonban nem soká élte túl e szerencsétlenségét. Szeretett férjét követte rövid időre egy más kedves, t. i. leggyöngédebben szeretett fia, Henrik, ki a vallás- s Europa függetlenségeért a tatárok ellen viselt harcban öletett meg. E két nagy csapást azon nyugalommal, s Isten akaratában való önmegtagadással viselte el, mely a természetfölötti szeretet jellege. De nem soká siratta ez elválást. 1243-ban, kisasszony napján, azon zárdanő, ki őt ápolta, egy természetfölötti fényben tündöklő szép ifjú lány-sereget látott, kik Hedviget látogatni jöttek, ki egész örömmel így szóla hozzájok: „Üdvözöllek benneteket, kedves szent s jó barátnéim, Magdolna, Katalin, Tekla, Orsolya, s titeket mindnyájan, kik engem látogatni jöttetek.“ Ezután latinul kezdtek beszélni, mit a zárdaszüz nem értett meg. — Végre a rákövetkezett mindszenthó 15-én, Isten dicsőítése közepett kiadta lelkét; szentségét sok csoda bizonyította; 1267-ben pedig IV. Kelemen pápa őt a szentek sorába iktatta. Ünnepélyes átvitele következő évben történt meg. Midőn teteme kiásatott, a sz. szűz azon képe, melyet annyira kedvelt, most is újai között találtatott.

Míg sz. Hedvig annyi fényt árasztott Erzsébet anyai ágára, kedves szentünk befolyása, ha talán nem is nemesebb, de számra mindenesetre több gyümölcsöt érlelt az atyai ágon, Magyarország ezen fönségesen uralkodó házában, mely Europa minden királyi családja között egyedül birt már szentnek kihirdetett 3 királyt: sz. Istvánt, sz. Imrét[1] és sz. Lászlót.[2] IV. Béla, Erzsébetünk bátyja, s atyjának, Endrének, utóda, méltó testvére volt szentünknek, s méltó atyja két más szentnek, tekintve akár buzgóságát, akár bátorságát, akár pedig önfeláldozását, melyet 35 éves uralkodása alatt és a győzelmes tatárok elleni harcban tanúsított. 1244-ben okmányilag hagyta helyben két hű szolgájá-

[1]) Mindkettő VII. Gergely által avattatott szentté 1083-ban.
[2]) Szentté avattatott III. Celestin által 1191-ben.

nak Dávidnak és Farkasnak, kik sz. Erzsébetet Thüringiába kisérték, [1]) abeli kérelmét, hogy nővérének tiszteletére egyházat alapíthassanak. Nővére példáját némileg követendő, ő is beiratta magát a sz. ferenci harmadrendiek közé, tetemét is a ferencrendieknek sz. Erzsébet védnöksége alatt Esztergomban épített zárdaegyházába takaríttatta el, mit sem törődve azok ellenvetésével, kik neki a magyar királyi ősi sírbolt mellőzését nem tanácsolták. [2])

Szentünk másik fivére, Kálmán, még inkább át volt hatva a tökéletesség azon jó illatától, melyet szent huga élete szétárasztott. [3]) Szalome lengyel hercegnővel, a krakói fejedelem ritka szépségű lányával, kinek már 3 éves korában eljegyeztetett, s kivel együtt növekedett föl, házasságra lépett. Nászünnepök első napján mindjárt örök szüzeségi fogadást tettek, melyet legnagyobb hűséggel meg is tartottak. [4])

Gallicia királyává választatván, Lengyelország ezen részét bajnokilag védte a tatárok ellen, mígnem hazája- s Istenéért dicsőségesen meghalt. Hátramaradt özvegye egy-egy zárdát építven a ferencrendi és klarissza-szüzek részére, maga is ez utóbbiaknál fátyolt vett, s hátralevő életét magányban s hősies erények gyakorlatában, melyeket rendkivüli isteni malasztok s kegyelmek jutalmaztak meg, töltötte el. Halála napján (1268) a légben kellemes összhangzatu bájének hallatszott, e szavakat hangoztatva: „Fronduit, floruit virgula Aaron."

Egy zárdanő látva azon örömet és mosolyt, mely arcát s ajkait deríté, kérdé őt: Talán lát valami kellemest, asszonyom! mi az, mi önt annyi fájdalom között is képes felvidámítani? „Oh igen, felelé a túlboldog, látom a szüz anyát, Máriát, megváltó Uram anyját, és ez engem mérték fölött felvidámít." Azon pillanatban, midőn utolsó lehelete elszállt, látni lehetett ajkai közöl egy kis csillagot kiemelkedni, s az ég felé röpülni. [5])

---

[1]) Az eredeti Pray, Dissert. praevia § 10. olvasható.

[2]) Cod. Heidelb., CX, — Vadding, II, p. 392.

[3]) B. Elisabethae frater, a sorore, velut ab unguentaria taberna suavissimum virtutum odorem trahens. Wadding. i. h.

[4]) U. ott. t. III. p. 354.

[5]) Video Dominam meam, virginem sanctissimam, matrem Domini, quae ultra captum laetificat, etc. Wadding, t, V, p. 285.

IV. Béla lányai, következéskép Erzsébet unokahugai, nemöknél fogva atyjoknál közelebb állván ahhoz, ki családjok ékessége volt, a test-sanyargatásban és sz. életben is törekedtek vele vetélkedni. Ezek egyike, az egyháztól magyarhoni boldog Margit[1]) név alatt ösmerve, egy történetiró tanúsága szerint, szünet nélkül foglalkozott azon dicső példával, melyet neki dicső nagynénje[2]) hagyott, s ezen irány ki is tűnt egész életéből. Anyja, Mária, a bizanci császár lánya által már születése előtt mint engesztelő áldozat lévén az Úrnak felajánlva a végből, hogy az ég enyhítse azon sebeket, melyeket a tatárok Magyarországon ejtettek, születése egy, a hitetleneken nyert fényes diadal által tétetett nevezetessé, mintha Isten így akarta volna megmutatni, hogy ez áldozatot elfogadta. Vallásos szülői fogadásukhoz hiven, a dömés szüzek ó-budai zárdájába adták. Korát meghaladó észszel és égő buzgalommal megáldva, már 12-ik évében vette magára a fátyolt, noha angyali szépségénél [3]) és fényes származásánál fogva több hatalmas fejedelem esengett kezéért. Itt töltötte el egész életét, mely csak 28 tavaszt ért. Ezen látszólag elég rövid időt egészen a ker. szeretet cselekedeteinek gyakorlásában, égő ahítatának nyilvánításában és természetfölötti testsanyargatásokban töltötte el, szóval mindabban, mi egy tiszta szivben az Isten szeretetét kifejleszteni s külsőleg nyilvánítani képes.

Mária és a kereszt valának az utak, melyeken ezen szeretete emelkedett ahhoz, ki annak tárgya volt. Sohasem mondhatá ki a sz. szüz nevét anélkül, hogy azonnal hozzá ne mondja: „Isten sz. anyja és reménységem." Négy éves volt, midőn először látott keresztet; a zárdanőktől kérdé: micsoda fa ez? mire ők azt válaszolák: ehhez hasonló fán ontotta vérét az Isten fia a világ megváltásaért." E szavakra lehajolt a kisded a kereszthez, s buzgón megcsókolá. [4]) Ez idő óta soha nem látott keresztet

[1]) Sz. 1242. s Vegliában meghalt 1271. Febr. 15. Pray. Vita S. Elis. et D. Margaritae p. 300.

[2]) Castiglio, Historia generale di S. Domenico e del suo ordine. Part. I, lib. 3. p. 351. Spanyolból fordítva.

[3]) Era questa santa Margarita di gratia e di bellezza corporale com' un angelo. u. ott.

[4]) Si lancio subito verso quel legno, baciandolo molte volte con le ginocchie in terra. U. ott.

anélkül, hogy térden nem imádta volna azt, mielőtt pedig elaludt, kis keresztet illesztett szempilláira, hogy szemeit kinyitván, az legyen az első tárgy, melyet megpillantson. Az Isten megajándékozá őt mind a csodatevés mind a jövendölés kegyével, söt azon kegyelemmel is, miszerint uralkodhatott honfiai szivén anélkül, hogy a zárdából valaha kilépett volna. Gondoskodásában, melylyel az őt látogató szegények és gyöngélkedők iránt viseltetett, annyi nyájasság, kegy és ügyesség volt, hogy még halála után is sok ideig minden ügyetlenségre vagy kellemetlenségre azon példabeszédet használta a magyar nép: Látszik, hogy ez sem járt szüz sz. Margit iskolájába."[1]) Csak 28 éves volt, midőn őt az Isten, családja, hona s szerzete köréből, mely rá oly büszke volt, kiszólítá, hogy Erzsébettel újolag egyesítse az égben.

Nővére, Kunegunda vagy Kinga is, midőn 1239-ben a szemérmes Boleszlávval, Lengyelország hercegével, házasságra lépett, ünnepélyes és nyilvános fogadást tőn, hogy férjével örök szüzeségben élend, mit ők 40 évig a leglelkiismeretesben megtartottak.

1279-ben özvegy lett, épen akkor, midőn harmadik nővére, Jolánta, kit szintén egy Boleszláv nevű kalisci lengyel herceg vett nőül, hasonlóan férjét vesztette el, mindketten elhatározták fátyolt venni, mit, miután minden vagyonukat a szegények között kiosztották volna, teljesítettek is, belépvén a Klára-szüzek rendjébe, melynek nagynénjök, Szalome, tagja volt. E szegény szerzet, úgy látszik, ellenállhatlan vonzerővel birt az e századi hercegnők előtt. — Kunegunda 1292-ben, miután a legnagyobb szigornak példánya lett, s az égtől a csodatevés ajándékát nyerte, meghalt. A lengyelek őt mindenkor országuk szentje- s védjeként tisztelték. Sirja minden szláv faj legforróbb tiszteletének tárgya volt, s számos búcsujárások célpontja lett; tiszteletére különösen a hétfő volt szentelve. [2]) Azon imák, melyeket a jám-

---

[1]) Era tanta la pulitezza, la maniera, la gentilezza sua... Dicevano, ben pare che ció non siá stato fatto secundo il libro di suora Margarita. U. ott.

[2]) In universo regno Poloniae pro patrona ac tutelari proclamatur, ejusque sepulcrum magna devotione invisunt non tantum Poloni, sed

bor búcsúsok használtak, korunkig fentartvák; Kunegunda neve, Mária dicsőséges neve s szüz sz. Kláráé mellett látható. [1])

Három századdal halála után az ahítat, melylyel irányában viseltettek, távol volt még a kialvástól, söt inkább még 1628-ban Zsigmond, lengyel király, sürgős levélben kérte VIII. Orbán pápát, ne késedelmeznék a szentek sorába iktatni azt, kit a lengyel nemzet már oly rég óta védszenteként tisztel. 1690-ben VIII. Sándor pápa nyilvános tiszteltetését helybenhagyta, későbben pedig XI. Kelemen Lengyelhon és Lithvánia védszentének ösmérte el. [2])

Napjainkban emléke különösen Lengyelhonnak a Kárpátokkal érinkező részét lakó egyszerü de jámbor pórnépnél tiszteltetik; miután ő itt több ideig tartozkodott, s több egyházat és zárdát épített. A nép itt sok megható hagyományt beszél róla, s Lengyelországból újabban nyert tudósítások után itélve, emléke az ottani katolikusok szivében maig is oly élénk, mintha csak pár év előtt halt volna meg.

Mintha ezen magyar kir. ház az égnek különös választott kertje lett volna, melyből a szentség legszebb virágait kapta; ez áldott fajnak nőtagjai, kik külföldi fejedelmekhez mentek férjhez, mint Erzsébetünk, ha már személyes tulajdonaik által különösen nem tüntek is ki, legalább azon kiváltsággal látszottak birni, hogy szenteket nemzhetnek. Igy Jolánta, Erzsébet nővére, Aragonia királyának, hódító Jakabnak neje, portugalli sz. Erzsébetnek nagy anyja volt; és Konstancia, Endre király nővére, anyja volt csehországi Ágnesnek, kiről már láttuk, mily dicsérőleg nyilatkozott az akkori pápa. [3])

---

etiam provinciae Scepusiensis incolae, Germani, Rutheni, Silesii, Moravi, et Hungari... Diem lunae sanctae Cunegundi fatalem jejuniis, etc... sacrare non omittunt. Wadding, ad 1292, tom. 5, p. 312. Lásd még életrajzát Dlugosztól, Bolland. Act. SS. Julii die 14.

[1]) Sancti archangeli Dei omnes et custodes nostri ad aeterna gaudia illaese, laete, pariterque cum gloriosa Virgine Maria, et omnibus Sanctis per te, sancta Clara, et felix Kunegundis, nos perducant. Wadd. i. h.

[2]) Wadding, Append. t. V, p. 432 Erzsébetnek egy negyedik unokahugáról, s bold. Margit, Kunegunda és Jolán nővéréről, Konstanciáról, teszen említést, ki szintén mint a két utóbbi, Klára szűz lett, s meghalt Lembergben 1300-ban.

[3]) L. felebb. 408 l.

Miután az angol s római királynak, II. Frigyes császárnak kezét még azon veszélylyel is, hogy egy véres háború minden csapását hazájára vonja, visszautasította; miután zárdába lépett, s ott 46 évet töltött, sz. Ferenc kötelövével körülövezve, mezítláb haladott sz Klára és sz. Erzsébet nyomain az alázat és szegénység s ker. szeretet hősies gyakorlatában: meghalt 1283-ban, s azóta Cseh- és Némethonban folyvást szentként tiszteltetik, noha a sz. szék jónak látta bele nem egyezni szentté avattatásába, melyért IV. Károly császár, ki esedezése által két izben mentetett meg a haláltól, könyörgött.

Mi portugalli sz. Erzsébetet [1] illeti, köteteket kellene irni, hogy megható s dicsö életének rajzát adhassuk; mi azonban mégis csak nehány sort szentelhetünk neki. 1271-ben született aragoniai Pétertől és sziciliai Konstanciától; már a keresztségben kapott neve által az égi dicsőségre mintegy kiválasztva látszik lenni; mert a Spanyolhonban átalánosan elfogadott szokás ellenére, mely szerint a hercegnök anyjok vagy nagyanyjok nevén neveztettek, ő atyjának az anyai részről nagynénjéről, sz. Erzsébetünkről, szintén Erzsébet nevet nyert. [2] 15 éves korában Dénes portugalli királyhoz ment férjhez, de távol attól, hogy, mint sz. védasszonya, egy gyöngéd és hozzá méltó férjet talált volna, a részéről tapasztalt rosz bánásmód s hütlenség sokáig sebezte szivét. Ő azonban még hivebben teljesítette a ker. nö kötelmeit, s kettöztetett gyöngédség s megtörhetlen türelem által igyekezett öt a jóra visszatériteni.

„Szükséges-e, ezt mondá ö azon elökelö hölgyeknek, kik öt nagy béketürése miatt megrótták, hogy a király bünci miatt

---

[1] Denis Nándor, ki Spanyolhon és Portugallia történelmében tett szép tanulmányairól nevezetes, ezen sz. Eszsébetnek egy külön életrajzáról teszen említést, melynek teljes cime a következő: Vie de sainte Elisabeth royne de Portugal, canonisée par nostre S. Pére le pape Urbain VIII. le 25 may de l'an de jubilé 1625, recueillie et publiée en latin par le. R. P. Hilarion de Coste, prédicateur de l'ordre des Minimes de S. François-de-Paule, et mise en françois par M. Jacques de Cougnée. Ad. Paris. 1628. I. vol, in 18. Az eredeti a Bollandist. által idéztetik a sz. Jakab havi emlékiratok II. kötetében.

[2] L. ezen, valamint minden e fejezetben említett származásról, a két származási táblát a függelékben II. sz. alatt,

a béketűrés erényéről lemondjak? bűnét az enyémmel is nagyobbítsam? Inkább megelégszem azzal, ha Isten s kedves szentjei ösmerik gyalázatomat, s ha szelídségemmel férjem szivét meglágyítani képes leendek.“ [1])

Engedékenységében s önmegtagadásában annyira ment, hogy képes volt a király ágyasaira mosolyogni, s ennek természetes gyermekeit a törvényes házasságból nemzettekkel együtt nevelni, lelki s testi jólétökről egyenlően gondoskodni. Azonban törvényes fiainak legidősbike, atyjának viselete miatti ingerültségében pártot ütött ellene; a király Erzsébetet is a pártoskodásban való részvét ürügye alatt hozományától és javaitól megfosztván, egy erősségbe záratta. Alig hogy kiszabadúlt az igaztalan fogságból, minden tevékenységét oda irányozá, hogy fiát férjével kibékítse.

Látván ügyekezete sikertelenségét, kileste azon pillanatot, mikor a király s fia csatarendben álló harcosai már-már összeütközni készültek, ekkor a két sereg előrendje között, a nyilak zápora közt, lóháton megjelent, s kéré a harcolókat az ellenségeskedés megszüntetésére. A mogorva harcfiak kevésbbé hajthatlanok uraiknál, ennyi feláldozásra meg voltak hatva, s lehajtván fegyvereiket, kényszerítették az apát és fiút a kibékülésre. Kevés idővel ezután két fia között, kik véres harcban voltak egymással, állította helyre a békét; aztán ismét fivére, az aragoniai király, és veje, a kasztiliai király közt, a spanyol nép közkivánatára, mely öt választá közbenjáróvá uralkodói között. Igy érdemlette meg ő „a béke s haza anyja“ dicső cimét, [2]) melylyel az egész anyaszentegyháztól megtiszteltetett. Midőn férje halálos betegségbe esett, ő maga akarta mellette a legnehezebb szolgálatokat végezni, és utolsó leheletét felfogni.

Férje halála után sz. Ferenc harmadrendjének ruháját ölté föl, melyet régóta rejtegetett szekrényében, hol már el volt készítve özvegysége első percére. Később Compostellába zarándokolt férje lelkéért esedezni, hol szándékára áldozatúl felajánlotta azon drágakő-koronát, melyet násznapján hordozott.

[1]) Kochem, p. 850

[2]) Elisabeth pacis et patriae mater, in coelo triumphans, dona nobis pacem. A „Magnificat“ antifonája sz. Erzsébet zsolozsmájában, a római zsolozsmakönyvben, sz. Jakab hó 8-án.

Élte hátralevő részét az erények gyakorlásában töltötte el; mindig 30 szegényt táplált egy kórházban, melyet közel díszlakához építetett sz. nagynénje és védje tiszteletére, kivel a ker. szeretet gyakorlásában és szigorú életben, úgyszintén az egyház szertartásainak lelkiismeretes megtartásában vetélkedni kezdett. A sz. zsolozsmát és a vallásos énekeket szenvedélyesen szerette; mindennap két énekes misén volt jelen, melyek egyike megholt férjeért mondatott. Halála előtt egy évvel Compostellába, sz. Jakab sirjához akart visszatérni; de gyalog, pórnőnek átöltözve, az egész út hosszában kenyeret koldúlva, azon célból, hogy ösmeretlen maradván, a nép alkalmatlan tisztelgéseitől ment legyen. Végre még egyszer akart ő „a békeanya“ szép cimének megfelelni. 1336-ban fia, a portugallok királya, háborúba keveredett vejével, Kasztilia királyával; Erzsébet elhatározta, magát agg kora dacára még utolsó erejét is összeszedni, s 7 napi utazást tenni, hogy az ellenséges feleket kibékítse: szerencsés volt ez utolsó győzelmet is elnyerni; az út fáradalmai azonban, hozzá járúlván a nagy hőség, siettették halálát.

„Ime, így szólt halála előestéjén, íme a szent szűz, fehér ruhába öltözve, eljött engem értesíteni boldogságomról.“ Sz. Jakab hava 8-án halt meg. Három századdal később, VIII. Orbán pápa a szentek közé iktatta nagy ünnepélylyel, és sajátkezüleg készíté tiszteletére a római szertartás egyik legszebb officiumát. [1]) Igy történt, hogy kétszer áldatott s hirdetettett szentnek az égben és a földön a szép „Erzsébet“ név, melyet mindig oly gyönyörrel ejtünk ki. [2])

---

[1]) Bzovius, Ann. eccles. tom. XIV. ad ann. 1336. — Chron. Minor. p. 2, lib. 8, cap. 26, etc.

[2]) Saepe fatae et semper dulciter nominandae beatae Eliaabeth. Dict. IV. Ancill. p. 2011. — Nem végezhetjük be sz. Erzsébet utódainak sorát anélkül, hogy sziciliai sz. Lajost, a toulousei püspököt s a ferencrend egyik legnagyobb dicsőségét ne említsük, mint ki Károl sziciliai királytól, és magyarhoni Máriától, V. Istvánnak, Erzsébet unokaöcscsének lányától született. L. a származási táblát. — Szükségesnek tartjuk itt megjegyezni, hogy, ha ezen fejezetben olyannak találtuk is adni a "szent" vagy „boldog" cimet, ki az egyház által ezen kiváltságban nem részesűlt, mindig tökéletesen alávetjük magunkat az egyházi legfőbb tekíntélynek, különösen a VIII. Orbán e tekíntetben kiadta rendeletnek.

XXXIV. ÉS UTÓSÓ FEJEZET.

A kedves sz. Erzsébet tiszteletére Marburgban épített szép templomról; miképp szentségtelenítettek meg drága maradványai, s e történet kimeneteléről.

Ave, gemma speciosa,
Mulierum sidus, rosa,
Ex regali stirpe nata,
Nunc in coelis coronata:
Salve, rosa pietatis;
Salve, flos Hungariae;
Salve, fulgens Margarita;
In coelesti sede sita;
Roga regem Majestatis,
Ut nos salvet hodie,
Lumen mittens caritatis
Ac coelestis gratiae.

Sz. Erzsébet régi zsolozs.

Ama völgy közepén, melyet a kanyargó menetü Lahn habjai öntöznek, a környező hegyláncok közől mintegy előre nyomúlva egy magaslat emelkedik. Csúcsát a sz. Erzsébet unokája által épített marburgi góth kastély koronázza; oldalán s lábainál a város s egyetem kertjei s épületei terülnek el. — Erzsébet egyháza nyulánk két tornyával s magas hajójával e magaslat alja s a folyam partja közt emelkedik, mely itt nagyot kanyarúlva, körülkeríti a várost. Kapuin kivül zöldelő mezők, mosolygó kertek s szép hosszú fasorok bájolják el a vándort, s vezetik a környék halmait borító árnyas helyekhez, honnét a kedves vidékre a legpompásabb kilátás nyilik. Nem tudjuk, a kegyelet teszen-e elfogulttá, melylyel mindaz iránt viseltetünk, mit Erzsébet emléke megszentelt; de nekünk úgy tetszik, hogy

Olaszhont kivéve, seholsem találtunk festőibb, elragadóbb, s a hozzákötött emlékekkel összhangzóbb tájat. — Marburg környékeinek bármely pontjáról szemlélje is az ember a vidéket s a várost, a számtalan változatú képekben mindig ugyanazon eredeti szépségét találja fel.

Lahn partvidékének kedves s tiszta jellege, a főegyház bámulatos arányossága s méltóság-teljes csúcsa, mely egész környezetén túlemelkedik, a város ódon házainak s a kastély tornyainak festői s kellemes fekvése, mindez elbájolja s leigézi a szemet. Mintha ama bájoló tájképek egyikét látnók megvalósítva, melyek a hajdani misekönyveken s a kat. iskolák festvényein az ábrázolt jelenetek hátterét foglalják el.

Lehetetlen tehát nem szeretnünk s nem bámulnunk a kellemes fekvésü Marburg városát, még akkor is, ha az ember a benne foglalt kincsek legkisebb képzete nélkül látogatja is meg, miként az eleinte velünk történt; de mennyivel inkább, midőn a szeretett sz. Erzsébet életének nyomait keresve, mindenütt emlékére, s minden emlében, ajkon, minden régibb maradványon nevére találunk. A zárdának s kórháznak, melyeket ő alapított, s hol meg is halt, némely részei még eléggé megkimélvék az idő rongálásától. E többnyire most már romladozó épületek, melyek sok ideig a Hesszenben székelő német lovagrend főnökségének szolgáltak lakhelyül, ószerű festői egészet képezve, környezik az egyházat, s elválasztják azt a folyótól. Különösen egy firmaney (infirmaria,.... betegápoló terem) nevü épület vonja magára a figyelmet fokozatos homlokzatával, hová egy, több történetiró által [1]) hitelesnek tartott hagyomány helyzi halála helyét is. A város kapujának, mely az egyházhoz közelebb esik, neve: Erzsébetkapu; nehány lépésre ezenkivül (a csinos Wehrda helység felé vezető úton, hol ő Marburgban időzésekor először tartozkodott), három kifolyással ellátott kút látható, melyet Erzsébet kútjának neveznek. Ennél mosta ő a betegek ruháit; egy nagy kékszinü kő, melyen e fáradságos munka közben térdelt, az egyházba vitetett, hol még most is látható. Kissé távolabb Erzsébet hidjához és malmához érünk; mindkettő bizonyosan még a szentnek idejéből való épület. A város más oldalán, miu-

[1]) Winkelmann, p. 422, etc.

tán az ember Kasszel felől jöve a hidon áthaladt, a töltött országút, a hegy lábánál, melyre a kastély vagyon építve, s a füvészkert kellemes árnyai hosszában vonúlván, egészen az egyház elé vezet. Ez út még most is zaráadok-kőnek (Pilgrimstein) neveztetik, ama számtalan zarándok emlékére, kik három századon keresztül nemcsak Némethon, de az egész keresztény világ minden részéből Marburgba sereglettek a sz. sir látogatása végett, s kiknek nagyszámuk mozdítá oly hathatósan elő e város felvirágoztatását, mely előbb csak bekerítetlen helység volt. [1])

Még a szigorú Konrád emléke is meg vagyon itt örökítve; egy kút felett, melyet barátok kutjának (Mönchsbrunn) hivnak, szerzetes öltönyt viselő szobra áll, kezében nyitott könyvvel, melyet szivéhez támaszt; a nép azt regeli róla, hogy minden éjfélkor egy levelet fordít a könyvben.

De ideje már, hogy a hires egyházról is szóljunk, mely inkább mint bármi, sajátlagos öröksége s szüleménye Erzsébet dicsőségének. Mint mondók, a Lahn partjain emelkedik azon csúcs aljánál, melyen a kastély áll, és szemben egy magas hegyháttal, mely az előre nyomúló kúpot összeköti a szomszéd ormokkal. A föld, melyre épült, mocsáros, s nagy nehézségeket okozott az épitésnél; lehetetlen azonban szerencsésebben választott helyet képzelni, s alkalmasbat a rajta álló épület szépségeinek kitüntetésére, s általa egyszersmind a város s a gyönyörű környék szebbítésére. Az egész tájat össze kell kalandozni, s a városba kilátást nyújtó minden pontot tanúlmányozni, hogy az ember e helyzet horderejét méltányolhassa, s hogy képes legyen a fontosságot fölfogni, melyet a rajta álló egyháznak kölcsönöz. Nekünk úgy látszik, hogy ha valaki bár tiz évig folytonosan vizsgálta volna e tájat, e célra ennél alkalmasb helyet hiába keresett volna. Ez különben a legtöbb nagy épűletnek megkülönböztető jellege, melyeket a régi ker. századokból birunk.

A nép meghatva e helyzet kiváló elönyeitől, s magának az egyháznak szépségétől, ez utóbbinak eredetét mindenféle csodás mondákba burkolá. Szerinte Erzsébet volt az első, ki egyházat szándékozott önmagának emelni, ő azt egy, maiglan is

[1]) Vinkelmann, p. 216.

egyházcsúcsának (Kirchspitze) nevezett sziklaoromra akarta építetni, s melléje egy roppant tornyot, melyben oly harang lett volna, hogy hangja Magyarországig elhasson. De minden e cél létesítésére fordított tövekvése meghiúsúlt; még az alapot sem volt képes kiásatni, mert mit nappal végeztek, az éjjel mindig el lőn rontva. Hiába tett különféle helyeken kisérleteket, minden erőfeszítés sikertelen maradt. Végre egy napon elvesztvén türelmét, egy követ kapott fel, s azt a szirttetőről ledobá véletlenre, esküt tévén, hogy azon helyen fog egyházat építeni, hová a kő esni fog. — A kő ép odaesett, hol most a pompás egyház emelkedik; azonnal munkához láttak, s most már sikerrel. — E monda hitelességének támogatását épen a földnek, melyre az egyház épült, rendkivüli mocsáros természetéből látszik meríteni, mint melyre építkezni senkinek sem jut eszébe, ha csak arra valamely természetfölötti ok által nem indíttatik. [1])

A nép még azt is regéli, hogy míg e nagy munka tartott, a költségek fedezésére szükséges pénz nyitott ládába volt letéve, honnét minden munkás maga vette ki bérét; de ha többet talált kivenni illetékénél, a pénz éjjel magától visszatért a ládába. Valóban e hagyomány kifejezésteli s megható jellege ama hitnek s önzéstelenségnek, melyek gyakorlatát az újabb nemzedékek elhanyagolván, egyszersmind a ker. müvészet fölülmúlhatlan csodáinak titkát is elvesztették.

Közeledjünk most az egyházhoz, melyhez egy rózsáskerten kell áthaladnunk. Ugy látszik, a rózsa itt is mint Vart-

[1]) Hasonló hagyományt emlegetnek Auvergne-ben is, melyet mi Branche Domonkos 1842-ben megjelent ily című munkájának: „A u v e r g n e a k ö z é p k o r b a n" 498-dik lapja után kiirtunk: Midőn a puy-i fő egyház Velayban bevégeztetett, és a sz. szűz tiszteletére fölszenteltetett, sz. Anna asszony leszállott az égből, lánya új palotáját megtekíntendő. Megelégedvén a munkával, megragadá a kőmives-mester kalapácsát, s hirtelen elröpült, és a Durande hegy tetején leereszkedett. Evvel Auvergne felé fordúlván, mely fájdalmára, még eddig egyetlen egy templomot sem emelt, mely az égi királynő dicsőségéhez méltó volna, elhajítván a kalapácsot, ezt mondá:

Au lieu oú ce marteau chéera
Une eglisé s'elevera

Mely helyre e kalapács fog esni,
Ott egy egyház fog emelkedni.

burgban, különösen Erzsébetnek vagyon szentelve. De előbb meg kell mondanunk, hogy az előttünk emelkedő méltóságteli épület alapkövét a jó Konrád, tartományi gróf, tette le 1235-ben, Mária mennybemenetelét megelőző napon, néhány hónappal Erzsébet szentté avattatása után. [1]) Ez évszámból kitűnik, hogy a marburgi egyház legrégibb Némethon minden tökéletes csúcsboltívben (góth) épült egyházai közől. [2]) Húsz évig kelle dolgozni csak az alapon, 28-ig pedig a nevezetesb részeken, úgy, hogy ezek csak 1283-ban készültek el. Az egyház belseje, a támoszlopok, s az egész nagyszerű épület, úgy mint az most áll szemeink előtt, csak a 14-dik század folyamában lön befejezve. Az egyház hossza 230 szélessége 83 láb, az alap 43 láb mély, a belső boltozatok 70 s a két torony oszlopaikkal együtt 393 lábnyi magasak. Ez a két torony, magasságának közepe táján, egy tornác által egyesítetett, mely köztük a közlekedést fóntartá, mint ez Boppartban és másutt Némethonban most is látható. E torony egyik oldalán egy nagy vaskarika volt megerősítve, és a népies hagyomány azt regéli, hogy az alap annyi láb mélységre nyúlik be a földbe, amenyi láb vagyon a földtől a gyűrűig. [3])

Legmeglepőbb a bazilika külsejének s belsejének bámúlatos összhangzása s egyöntetüsége; e tekíntetben, úgy hiszszük, páratlan. Dacára annak, hogy majd másfél századon át épűlt, úgy látszik, mintha egyetlen pillanat alatt jött volna létre; mintha a sz. s erőteli elme, melyben eszméje támadt, egy nap alatt létesítette volna is. Minden germán tartományban ez nem csak a legrégibb, hanem a legtisztábbb modorú, s a legtökéletesb maradványa a góth építészetnek, s azt véljük, hogy Europában

---

[1]) Be vagyon bizonyítva, hogy itt két, ennél régibb egyház is létezett, melyekben Erzsébet hihetőleg imádkozni szokott, s melyekben végtisztelete tartatott meg; ezek egyike a lovagok későbbi építkezései folytán eltünt, a másik pedig, mely sz. Ferencnek volt szentelve, 50 évvel előbb még fönnállott, de az utólsó lovagok által lerontatott.

[2]) Moller. Die kirche der heil. Elisabeth zu Marburg, in folio. Darmstadt 1823, 18 rajzzal. Ezen jeles műből a homlokzatot, a főkaput és az összes épületet ábrázoló 3 rajzt vettünk át sz. Erzsébet története okmányainak gyűjteményébe, melyeket 1837-ben Bobletnél közrebocsátottunk.

[3]) Az 1677-ki templom leirásának kézirata Justinál „Vorzeit de 1838.

nincs nevezetes épület, melyen az építészeti modor annyira ment maradt volna idegen befolyástól, s az öt megelőző vagy követő alakok vegyületétől. Seholsem láthatni az épületen, — a hajó egyik kis oldalajtaját kivéve, — román vagy byzantinak nevezett körívezet (plein-ceinte) nyomait, sem a virágos s dús diszítvényeket, melyek lassanként az ékdedív egyszerű szépségét mesterkéltté tevék.

Ezen épület ritka bámúlatos egyöntetűsége s minden részének tökélyes arányossága oly tökélyes egészszé alkotá azt, mely a lelket szelíd ahítattal s benső megelégedéssel tölti el, melynek, úgy hiszszük, még a müvészet előidézte vallásos ihletéstől idegenkedő kebel sem tudna ellenállni. Ez egyszerü, könnyüded s mégis szilárd alkotású boltozatok alatt járván s élvezvén a nyugalmat és életet, mely e most elhagyott tágas helyiséget jellemzi, mintegy Erzsébet légkörébe véli magát az ember átvarázsoltatva, s ezen az ő dicsőségére emelt nagyszerü emlékben sz. személyisége leghivebb tükrét láthatja; szeretetre méltó életének jellegei s ellentétei mintegy visszatükröznek benne; mint Erzsébetben, úgy ez épületben is valami alázatost, s mégis merészt, némi kellemet és szigort találunk, mi egyszerre elbájol, s mégis visszatart. Mintha ezen, a pápai kereszt által megszentelt s megjelölt kövek mindegyike, miként életének minden tette, Isten s az ég felé törekednék, levetvén mindent, mi a földhöz köthetne. Itt minden egyszerűséget s ahítatot lehel, és Erzsébet életének e két alapvonását kelti föl a szemlélőben.

Az ember kisértetbe jő, egyezőleg a néppel és ellenkezőleg a létező történeti adatokkal azt hinni, hogy neki kell tulajdonítni eme dicső épület alapeszméjét, tervét, söt kivitelét is, leginkább azért, mert hiába forgatjuk ezen korszak eseményeinek legkimerítőbb adatait; ott névre, de csak egyetlen névre sem akadunk, mely azon építészek, kőmivesek, vagy bármi néven nevezendő munkások közöl, kik 150 év lefolyása alatt e roppant épületen dolgoztak, csak egynek emléket is föntartotta volna.

Úgy látszik, ezek ép oly óvatossággal őrködtek azon, hogy ösméretlenek maradjanak, mint mások azon, hogy örökítsék jelentéktelen müveiket. Nemeslelkü névtelenek, kik minden dicsőségöket azonosítani akarák kedves szentöknek, Krisztus és a szegények eme kedveltjének dicsőségével, és miután terhes fel-

datukat bevégezék, úgy haltak meg, mint éltek, szivök egyszerűségében ismeretlenül, és nem ismerve senkit, elfeledve mindenkitől és mindenkit, kivéve Istentől és Erzsébettől, Istent és Erzsébetet. [1])

Az által, hogy hasztalan keressük neveiket, annak tudomására jutunk, hogy egészen más indok ösztönözte őket az anyagi érdeknél, vagy akár egy lángelme kitörésénél, midőn ily egyházakat emeltek, melyek egyedül érdemlik meg az „Isten háza" nevet, s melyek megelőzék az egyházi építészetnek a 16-ik században történt siralmas hanyatlását. — Meglepetve találjuk minmagunkat ama hitben, hogy tudja Isten minő földfölötti és titokteljes élet nincs elterjesztve hitünk régi erejének eme gyümölcsében; idézzük csak emlénkbe sz. Ágoston gyönyörű szavait: „Senki sem léphetne ide, ha ezen gerendák és kövek nem szorúlnának egymáshoz bizonyos rendben, nem ragaszkodnának egymáshoz békés összetartásban, és ha úgy szólván, nem szeretnék egymást. [2])

Ha röviden meg kellene határoznom, mit tartok Erzsébet templomának ismertető jellegéül, azt felelném, hogy az a szüziesség bizonyos nemétől áthatott tisztaság és egyszerűség. Az igazi keresztény építészet látható rajta egész eredeti szépségében, ékesitve az ifjúság kellemei által, melyek nem rég nyiltak ki, és a hitnek napja felé tárák ki kelyhöket, párhuzamot vonva közte és Straszburg, Köln, Salzburg és Amiene szintén nagyszerű, de sokkal újabb egyházai közt; összehasonlítván Urunk halhatatlan jegyesének különféle képeit: ugyanazon különbségre akadunk, mint mely vagyon az Úr

---

[1]) Nem tudjuk micsoda alapnál fogva tulajdonitja az 1849 ki máj. 15-ki „Revue archéologique" (regészeti szemle) a mi egyházunk építését honnecourti Villárdnak. Annyi igaz, hogy ezen épitészt, kinek becses albuma legújabban feltaláltatott, és Lassus úr által tétetett közzé magyarországi útja után, úgy tekíntik, mint a cambraii főegyház épitőjét, melynek kerekded művei (transepts) a marburgiéra emlékeztetnek. De ezen egyezés, úgy látszik, nem elegendő érv és próba arra, hogy egész bizonyossággal ruházzunk ily nagy tiszteletet honfitársunkra.

[2]) Ligna ista et lapides, si non sibi certo ordine cohaererent, si non se pacifice innecterent, si non se invicem, cohaerendo sibi, quodammodo amarent, nemo huc intraret. S. Aug. serm. 336. Dedic.)

sz. asztalához először járuló szerény szűz öltözéke, és egy házasnő ragyogó ruhája között.

Megengedi az olvasó, hogy egy-két részletbe bocsátkozzunk. Külseje, melynek azon előnye vagyon, hogy minden egyéb mellék épülettől ment, feltünik két-két egymás fölött levő ablaksor által, míg az oldalfalak belső emelkedése sem erkély, sem pedig más felosztás által félbeszakasztva nincs. Ezen ablakok egyébiránt nagyon egyszerüek; állanak ugyanis kettős góth ívezetből, mely fölött kerekded nyilás vagyon; az egész ablak még egy hasonalakú ívbe vagyon úgyszólván berámázva, mely alak megegyezik a párizsi Miasszonyunkról nevezett egyház ablakaival, és eredetét aligha nem a pizai, szinai, a florenci sz. Mihály arkangyal székes egyházak, a szintén florenci Strozzi palota, és egyéb más, Olaszországban levő s a középkorból származó szép épületek körívezeteiből veszi. A szemlélő nem lát itt pártázatokat, kis harangtornyokat vagy ívoszlopokat, vagy egyéb ékítményeket, melyek a későbbi góth modornak tulajdonai, egyedül csak két erkély kerüli meg az egész építményt. A fő vagy nyugati homlokzatot a legszebb egyszerűség diszíti; áll ugyanis egy széles főajtóból, fölötte egy nagy ablakkal és igen ékes tetővel, két oldalán pedig emelkedik egy-egy torony, magasba törő csúcsaikkal, mindez kőből s egészen egy mintára készítve, úgy hogy a szemlélő eléggé nem tudja csodálni a kivitel merészségét és tisztaságát. Közvetlen a kapú fölött áll a sz. szűznek, a német lovagrend különös védnőjének szobra, mint tapodja össze lábaival a bünt s a vétkeket, melyek kis szörnyek által személyesítvék; jobb lábából egy szőlőtő tele fürtökkel hajt ki, bal lábánál pedig egy virággal telt rózsabokor áll, melyen zengedező madarkákat láthatni; mindkét oldalról egy térdeplő angyal tiszteli eme királynét, ki legyőzte a bünt, és kiből, mint kimeríthetlen forrásból, fakadnak az igazság gyümölcsei és a szépség virágai. A mü kivitele megfelel a kép megillető kellemének és mély értelmének. [1])

---

[1]) Moller M. Némethon legjelesebb régésze s építésze megvallja, hogy hosszas működése alatt még nem talált a b. sz. ábrázolasára, melynek eszméje s kivitele ennél jelesb lett volna. Die Kirche der heil. Elisab.6. l.

Az oszloptetők lombos körözete, és emez ajtó boltívének léczezetei kikeresett ízletességgel vagynak kidolgozva. A két torony aljának tömör, minden nyilás nélküli egyszerűsége meglepő ellentétet képez a kapú dús ékítményeivel. A dús és széles közép ablakkal, valamint a homlokfal csúcsával párhuzamosan a tornyok első emeletében szintén szépen felnyúló ablakok szemlélhetők. Meglepő azon ügyesség, melylyel a homlokfal összeköttetése a tornyokkal mintegy eltakartatott világos mezök s a csipkézett korlátok bizonyos neme által. A két toronyban hét harang vagyon, melyek legkisebbike ezüstből vagyon, ezek hangjai tökéletes és tudományosan összeszerkesztett összhangba olvadnak össze.

Belépvén az egyház belsejébe, az embert meglepi a templomnak három egyenlő magasságú hajóra való felosztása. — Ezen tulajdonság, mely igen ritkán található fel a középkor székes egyházaiban, úgy látszik, a német lovagrend egyházainak kiváló jellege, melyet később általvittek Poroszhonba, mint azt láthatni azon roppant épületekben, melyeket ott hátrahagyott. [1])

Épen oly kellemesen lepetik meg a szemlélő a kövek természetes szine által, miután ezek sohasem voltak bevonva közönséges vakolattal sem belülről sem kivülről; mindenütt látni a faragott kövek összeköttetését, melynél a bámulatra ragadó erős s mégis könnyű összetartást csodálni kell, s mely az oldalfalat csak két lábnyi, sőt némely helyütt épen csak 18 újnyi vastagságra engedé épülni. — Kettős oszlopsor osztja három hajóra az egyházat; ezek mindenike igen egyszerű és csupán négy oszlopkától kerített, ezeknek oszlopfői szőlőlevelekből állanak, borostyán, rózsa és here az egyedüli részek, hol az építész szobrászati diszítményt használt. A szentnek egy faszoborkája, kezében egy templomot tartván, a hajó egyik oszlopához vagyon támasztva.

---

[1]) Schnaase, Németalföldi levelei 167 lap. Moller megjegyzi, hogy sz. Erzsébet egyháza e tekintetben minta gyanánt szolgálni látszott a kesszeni többi gyönyörű egyházaknak, milyenek a haini, friedbergi, franhenbergi stb. apátságokéi.

A templom, mint mindig az előtt, midőn eszökbe jutott az embereknek keresztény egyházakat pogány minták után építeni, keresztalakú; a karzat, nem különben a keresztben álló folyosó végei gömbölyded sok szögbe végződnek. A karzat fából készült és apró csinos szobrokkal ellátott énekhely által záratik be; a főoltár, mely 1290-ben Máriahó 1-én szenteltetett föl, tökéletes összhangzásban épült az egyház többi részeivel, és egy a szűz koronáztatását ábrázoló dombormű alatt létezik.

A karzat ablakai üvegfestvényekkel diszítvék, melyek azonban nem ábrázolnak, mint a legújabb egyházakon látható, történeti jeleneteket, vagy pedig szent személyeket, hanem csak vagy a virág vagy a növényfüzérek bizonyos nemét, mi a szakértők itélete szerint, jobban illik az üvegfestészethez. A többi ablaktáblák a legkeresztényebb 15-ik Lajos király serege által zúzattak össze, kik ezen egyházból a hét éves háború alatt takarmány-raktárt csináltak.

A keresztfolyosó két karában négy elhagyott oltáron vésmények és festvények láthatók szentünk életének jeleneteiből, úgy szintén ker. sz. János és György legendáiból, részben Dürer Albertnek tulajdonítva, szerintünk azonban régiebbek és vallásosb ízlésüek, mint amilyen az övé volt. — Vagynak itt fából dombormüvek is, dúsan megaranyozva, faajtókkal elfödve, melyek mind kivülről mind belülről gyermekded és kifejezésteli, noha egy kissé nagyon felújított festésekkel diszítvék. Igy p. láthatni azon csodát, midőn sz. Erzsébet köpenyét épen azon percben adja át egy szegénynek, midőn bizonyos ünnepélyre a díszterembe kellett mennie; azon csodát, mely ama fekélyessel történt, kit férje ágyába fektetett; Erzsébet és Lajos búcsúölelését, midőn ez a kereszteshadra útaz el; szentünknek Vartburg várából kiüzetését; sárba estét; Bánfy gróf látogatását; a szerzetes öltöny felvételét. A dombormüvek halálát, temetését, maradványainak a császár jelenlétében fölemeltetését ábrázolják. Mind a 3 darab bizonyára oly müvésznek teremtménye, ki méltó volt ily nagyszerü tárgyakkal foglalkozni.

A kereszt déli karában láthatni a thüringi és hesszeni hercegek sirboltjait, kik vetélkedtek azon tiszteleten, dicső elődjök egyházában eltakaríttathatni. „A legfőbb király ezen csarnokában“, mond egy történész, legelsőben is királynéja,

Erzsébet, temettetett el, de kapott azután több polgártárst is a szentek és Isten buzgó szolgái sorából, kik hivatva valának vele együtt elhagyni e nyughelyeket az utolsó napon, élvezni társaságában az örök mennyei jutalmat. [1]) Lelki vezére, marburgi Konrád; Adelhaid, Braunsveigi Albert gróf lánya, egy szentségéről söt csodáiról is hires nő; Gerárd testvér, a ferenciek szerzetének egyik szigorú életű rendfőnöke; mindezek Erzsébetjök mellé kivántak temetkezni.

Sirjaiknak azonban legkisebb nyomuk sem maradt fönn; mégis kárpótlásúl igen jó karban találtuk Konrád tartománygróf s Erzsébet sógora szép siremlékét ostorral kezében; Zsófia hercegnőét Erzsébet lányáét, kinek arca a zarándokok csókjai alatt simára kopott, és 15 más hesszeni herceg és hercegnőét a 13. és 16. századból, melyek között leginkább csodáltatik 3-ik vagy Vasas Henrik siremléke, ki 1376-ban halt meg, kinek szobra nejének Erzsébetnek igazán szép szobra mellett fekszik egy talapon; fejaljaikat három angyal látszik tartani, míg lábaiknál szerzetesek és zárdanők térdelnek, lelkeik üdveért hő imájokat rebegve.

A kereszt másik oldalának egyik szögletében éjszakra található azon kápolna, hol magának sz. Erzsébetnek tetemei nyugodtak; ez hosszú négyszög alakú tornácot képez, négy ívvel, melyek ketteje az oldalfalakhoz támaszkodik, ketteje pedig szabadon áll. A belső ív keresztalakú csúcsív, míg a négyszög teteje lapos, s magas karzattal kerített, hol kétségkivül az összegyült népnek mutogatták az ereklyéket, vagy inkább itt szoktak volt nagyobb ünnepélyek alkalmával tartozkodni a zenészek. — Az oszlopok koronáját és a kápolna szögletének körületét azurkék alapon gyönyörüen faragott és aranyozott lombozat ékíti, mi által az egyház többi részének meztelenségével nagy ellentétben vagyon.

Az oszlopok és a tető közötti szabad téren látható egy, már félig elmosódott freskókép, mely szent Erzsébetnek az égben

---

[1]) Principatur in hoc summi regis palatio, regalis illa Elisabeth, sponsa ejus., Hos aliosque cives sanctorum et domesticos Dei Elisabeth nostra beata in hoc suo suscepit domicilio, resurrectura cum eis in novissimo die, et fruitura aeternitatis gaudio. Theod. Suppl. apud. Mss. Bolland.

megkoronáztatását ábrázolja; a föliratból csupán a következő szavak vehetők még ki: Gloria Theutonie. . . . Dignum Gemma Sophie Fons Decus Ecclesiae. Fidei . . . A kápolna oldalagos alapterén látható egy féldombormű, mely egész hosszát elfoglalja, s legfőbb figyelmet érdemel mind régiségénél fogva, minthogy hihetöleg szentünk századából eredő, mind pedig egyszerü s gyermekded jellege által. Ez legrégibb mübecses maradványa szentünknek. A kép közepén holtan látható Erzsébet, keresztalakban összekulcsolt kezekkel, nyilt koporsóban fekve. Krisztus urunk nagy asszonyunkkal a koporsó tulsó oldalán látszik, továbbá Erzsébet lelke újonan született lányka képében a dicsőség koronájával fején mutattatik be őrangyala által Krisztusnak, ki jobbját emeli fel őt megáldandó, egy más angyal meg füstöli őt, a szent szüz pedig szeretettel pillant alázatos tanúlékony növendékére; ennek oldalán áll még egy szakállas férfi láncsával kezében, a keresztesek palástjába öltözködve, ki talán Lajos herceget, de még hihetőbben a bűnbánó Konrádot ábrázolja. Jobbján sz. János evangelistát láthatni, szentünk különös kedveltjét, sz. Katalint és sz. Pétert a paradicsom kulcsával kezében; alján ker. szent Jánost, Mária Magdolnát, és egy püspököt, ki, mint hiszik, Siegfried, a mainci érsek lehet. — Ezen dombormű előtt térdeltek le egykor a vándorok, kiknek nyomaik napjainkban is láthatók, s a kövek több helyütt egészen kivájtak az ahítatoskodók térdeitől.

A szekrény, melybe 1249 [1]) körül a szentnek ereklyéi artattak, a fennebb leirt dombormüre tétetett, melyet a napjankban is látható rostély védett. A szekrény jelenleg a sekrestyébe tétetett által, mely a karzat és az éjszaki kereszt-kar közt áll. E szekrény a középkori szobrászat és aranymüvészet legfontosb és leggazdagabb emléke; készítőjét, valamint az egyház építőjét nem ismerjük. A szekrény alakja góth modorban készült házhoz hasonlít, kettős födéllel a tetőn, hosszú négyszögben hat láb hosszú, két láb széles, magassága pedig há-

---

[1]) Justi 241. l. ex Ayrmann. Justi az általa készített sz. Erzsébet életében 241—248 l. ezen emlék pontos leirását adja. elég jó rajza pedig látható a Monumenta Landgraviorum Thüringiae-ben Reyher Sámueltől, Gotha, 1692. Miemlékgyűjteményünkben szintén felidéztük.

rom s fél lábnyi; anyaga aranyozott ezüsttel borított tölgyfa, két végének lapja ajtót képez, melyek egyike alatt a szent szűz látható gyémánt koronával fején, s s a gyermek Jézussal karján, a másik alatt pedig sz. Erzsébet szerzetes ruhában könyvvel kezében. Az egyik oldalon Jézus Krisztus szobra látható, amint ülve tanít, jobbján és balján három-három apostol; a másik oldalon pedig Urunk a kereszten látható, melynek alakja ágas fához hasonlít.[1]) Sz. János és M. Magdolna ülnek lábainál, két angyal pedig lehajlott fejét koronázza meg. Két kis dombormű ez angyalok oldalainál Jézus születését és föltámadását ábrázolja, következő szép fölirattal: Hic virgo parit rorem vitae, retinetque pudorem; et: Hic stimulum mortis Christus vincit leo fortis. A jobb- és baloldalon a többi 6 apostol áll, minden apostol alatt az azon kor igen gyakori szokása szerint az eléggé termékeny és mély értelmű ker. művészet hasonemlékeinél, melyeket napjainkban a divatos keresztények kevésbbé méltányolnak, a „Hiszek-egy“-ből egy-egy mondat olvasható. Mindezen alakok felett gazdagon ékesített menynyezett vonúl el. A tető hajlott lapjain 8 kisebb dombormű vehető észre, melyek sz. Erzsébet életéből több jelenetet ábrázolnak; főképen remek sz. Erzsébet bucsúzása férjétől, midőn az a keresztes hadakhoz indúl, minden egyes részleteiben, milyen a keresztnek véletlen föltalálása Lajos erszényében; a gyűrű átadása; utolsó csókjok; mindezen szobrok és domborművek aranyozott tömör ezüstből készült felséges művek. Sok köszörült kő, onyx, gyöngy, vésett kő, zafir, smaragd és más drágakövek nagy mennyiségben a szekrénybe és a szobrocskák felületébe illesztvék, legnagyobb része ódon, és nevelte azon emlék majdnem megbecsülhetlen árát, melyre a jámborság s a híveknek sz. Erzsébet iránti különös tiszteletök annyi kincset áldozott[2])

---

[1]) Ismeretes a hivő századokban annyira elterjedt azon legenda, mely szerint Krisztus keresztje azon fából készült, melyről Eva a halálhozó gyümölcsöt szakította. Ezen hagyományra látszik célozni az egyház is midőn nagypénteken a kereszt imádása közben így énekel.

De parentis protoplasti — Fraude factor condolens, — Quando pomi noxialis — Morsu in mortem corruit, Ipse lignum tunc notavit, — Damna ligni ut solveret. —

[2]) Átalában azon vélemény vagyon elterjedve, hogy e szekrény leg-

E köszörült kövek nagy részét keletről zarándokok és keresztesek hozták; találtattak köztük olyanok is, melyek a természet önalakította termékeinek tekintettek [1])

Ösmeretes mindenki előtt a középkor azon hite, mely a köveknek annyi természetfölötti erőt tulajdonított; s így a kő volt legdrágább ékesség, a legnevezetesebb áldozat, melylyel egy szentnek sirját föl lehete ékesíteni. Többi közt oly csodálatra méltó onyx vala ott, hogy egy eléggé elterjedt monda szerint, a mainzi választó fejedelmek egyike azt az amoenburgi egész uradalom árán magáévá szerette volna tenni. Dacára a vallási háboruk- és villongásoknak, 1810-ben még 824 drágakő volt meg (ide nem számítva a gyöngyöket), mely évben a frank- vesztfáliai kormány parancsára történt elvitel előtt megszámláltattak, mikor is az egész szekrény Kasszelbe vitetett, hol mintegy 117 legdrágább kövétől fosztatott meg.

E szekrény alakja és szépsége egy más szekrényre is emlékeztet, sz. Szébaldéra Nürnbergben, melyet Fischer Péter a 12 apostol szobraival ékesített föl, előnye azonban ennél mégis az, hogy három századdal régibb, nincs is talán több a világon, kivéve a három király szekrényét, mely a régiség s gazdagság tekintetében fölülhaladná.

E szekrényben, melyet a ker. nép buzgósága és szeretete méltónak talált egy szenthez, sz. Erzsébet kedves tetemei egész a hitújítás idejéig nyugodtanak Mi az akkor tör-

---

alább 600,000 tallért vagy két milio franknál többet ért; más becslések szerint ez ár hatszor annyira tétetik.

[1]) E kövek történelmi s mythologiai fontossága oly nagy volt, hogy a hires Creuzer, a Symbolica szerzője, leirásuk- és megvizsgáltatásuknak egy önálló művet szentelt, melynek címe: „Zur Gemmenkunde: antike geschnittene Steine vom Grabmahle der H. Elisabeth, in der nach ihr genannter Kirche zu Marburg, von D. Fr. Creuzer. Leipzig 1834. Minthogy e tudós férfit már emlitettük, nem mellőzhetjük hallgatással érzelmeinek megható leirását (Brockhaus Zeitgenossen N-o 7 Leipzig, 1822) melyekkel már gyermekkorában volt eltelve Marburgban tartozkodása alatt, valahányszor sz. Erzsébet egyházába lépett: a vallásos és mystikus tanulmányok iránti első bajlamát sz. Erzsébetnek tulajdonítja, megvallja, hogy ezen egyház adta lutherán vallásának az első döfést. „E sz. Erzsébet, úgymond, rám nézve egy egész világ.“

téneteket két protestans irótól veszszük át, [1]) kiknek tanúságtételök ment a győzelem azon neméneк gyanújától, melyet a most úgynevezett felvilágosúltság s haladás ügye akkor aratott. 1539-ben „Exaudi" vasárnap volt, midőn Fülöp, hesszeni tartományi gróf, sz. Erzsébetünk egyenes ágban való utódja, a szent ősének tiszteletére emelt egyházba lépett, és ott tartotta a legelső protestans isteni tiszteletet. Társaságában valának Albert braunschveigi herceg, Izemburg gróf, egy hirneves költő, Ovid utánzója [2]) ki Eobanus Hessus nevet viselt, Crato tanár és sok más hasonszerü tudós és tudor, kik német neveiket furcsa görögökkel, latinokkal váltották fel, [3]) és kik között a hitújítás legbuzgóbb követőkre talált. Az isteni tisztelet végével a gróf magához hivatá a Marburgban lakó német lovagrend kormányzóját, Milchling urat, ki később nagymesterré lőn, s vele a sekrestyébe ment, hol a sz. szekrény letéve vala. Követé őt a nép kimondhatlan sokasága. Mihelyt a herceg barátjaival a sekrestyébe lépett, a kormányzó becsukatta az ajtót, a népsokaság kirekesztése végett. Az erős vasrostély, mely mögött a szekrény állott, be vala zárva, a kormányzó pedig vonakodott felnyitni, s a kulcsot távol dobta magától ; az egyházfi szintén mentegette magát, azt állítván, hogy nem tudja, miként kelljen azt fölnyitni. — Erre a tartományi gróf megparancsolja, hogy hivjanak elé lakatosokat, kovácsokat, kik nagy kalapácsokkal és fogókkal a rostélyt feltörjék; de mikor a kiséret a parancsot teljesíteni akarta, csak hamar észrevette, hogy az ajtó, melyet a kormányzó bezárt vala, belülről ki nem nyitható, hanem csak kivülről. Nem volt tehát mit tenni egyebet, mint a kulcsot az ablakon ledobni, hogy kivülről alkalmaztassék a zárba.

---

[1]) Dr Justi, a marburgi lutherán egyház jelenlegi superintendense, sz. Erzsébet élete első kiadásában (1797) és a Vorzeitban (1824) így szól: Ő maga ezen tudósításokat egy műből vette ki, melynek cime: Historisch diplomatischer Unterricht und gründliche Deduction von des hohen Teutschen-Ritter-Ordens Gerechtsamen, stb. 1751. ívrétben.

[2]) Egy költeményt Erzsébetről és a sz. földön levő férjéről készített Ulysses és Penelope alakjára.

[3]) P. Eichmann tudor Dryandernek nevezé magát. Eisenmann János Ferarrius Montanus-nak. Tudva vagyon, hogy Melanchton sem más, mint eredeti német nevének — Schvarzerd, fordítása.

Ez alatt a herceg ő magassága így nyilatkozék: „ha itt éhen kell meghalnunk a sekrestyében, a kormányzó leszen az első kit meg fogunk enni.“ Mire a kormányzó ezt válaszolta: „Még előbb azt kell megtudni, valjon leszen-e kedvem magam föletetni.“ [1]) E közben a szükséges töröeszközök elöhozattak, és azon pillanatban, hogy a rostély széttöretett, a herceg fölkiáltott: „Rajta! Hála Istennek! ime sz. Erzsébet tetemei! ime az én csontjáim és az ő csontjai! jöjj csak elő nagy anyám, Erzsébet! íme az én nagy anyám! [2]) Ezzel szentünknek eme méltó utódja a kormányzó felé fordúlva, így szólott: „Kormányzó úr! jó nehéz, kivánnám hogy egyedül tallérokkal volna megtöltve, hanem hihetőleg jó régi magyar forintokkal leszen teli. [3])

Én mit sem tudok, felelé a kormányzó, nem tudom mit tartalmaz, még életemben sohasem közelítettem hozzá enynyire, bár engedte volna az ég, hogy most se állanék hozzá ily közel. [4]) A szekrény fölnyittatott, a gróf kezével belenyúlt, és kihúzott onnan egy négy-öt rőfnyi hosszú vörös selyembe burkolt szekrénykét, mely sz. Erzsébet csontjait rejté magában; kivévén ezeket, háza egyik, Kolmatsch nevű tisztjének adta által, ki azokat a nála levő abrakos [5]) zsákba dugta, és a szolga által azonnal a várba küldé. A gróf erre saját kezével levágott egy darabot a szekrényből azon véleményben, hogy az tömör arany leend, s egy aranymüves által megvizsgáltatta, és midőn meglepetve látta, hogy az csak aranyozott vörös réz, így kiáltott fel: „Nézzétek csak ezeket a papokat, miként csalják a népet!

---

[1]) Ward Sein Fürstl. Gnaden sagen: wan man in der Custorey Hungers sterben müest, wollen wir den Land-Commthur am ersten essen, sagt der Land-Commthur: es müsste einer ihn erst fragen, ob und wan Er geessen seyn wollte. — Egy szemtanú szavai a felebb idézett művek másikában.

[2]) Das walt Gott! Das ist S. Elisabethen Heiligthum! mein Gebeines, ihre Knochen! Komm her, Muhme Eltz! Das ist meine Altermutter! U. ott.

[3]) Herr Commthur! es ist schwer, wollte wünschen, das es eitel Kronen veren, es werden der alten ungarschen Gulden sein! u. ott.

[4]) Er wüsste nicht, was darinnen sey, er sey seine Lebtage nicht so nah' dabei gekammen, und wollte Gott, er ware auch jetzo nicht zo nahe dabei! u. ott.

[5]) Welcher solche in einen by sich egehabten Futtersack steckte. u. ott.

ök e koporsót veres rézből készíttették, a tömérdek aranyt pedig magoknak tarták fenn. [1])

Ez alatt észrevette, miként sz. Erzsébet feje hiányzik; sok rábeszélés után sikerült rábirnia a kormányzót, hogy az egy titkos szekrényt fedezett föl neki a sekrestyében, hol a fej zárva tartatott azon arany koronával és kehelylyel együtt, melyet Frigyes császár Erzsébetnek szentelt, tetemei ünnepélyes áthelyezésének napján 303. évvel ezelőtt. — Fülöp e becses tárgyakat rögtön várába viteté, nem is látta azóta azokat soha senki többé! Ezt azon ember tevé, kit a protestansok „nagylelkü Fülöp" címmel tiszteltek meg. Ugyanazon 1539-ik évben Fülöp, Dr. Luther Márton és más hét Vittenbergában összegyült protestans theologus által alájegyzett fölmentványt nyert, mely szerint még élő neje tudtával, ki sok gyermeket szült neki, mást vehetett. Csodálkozhatunk-e tehát azon, hogy az egykor dicső hesszeni uralkodóház protestans utódjaiban alásülyedt annyira, hogy majdnem egy századig csak alattvalóinak árából élt, kiket Angliának adott el, hol Amerika ős vadnépei legyőzésére használtattak?

Sz. Erzsébet csontjai kevéssel azután a templom egyik minden legkisebb dísz nélküli köve alá temettettek el oly helyen, mely csak a gróf és két megbizottja előtt vala ismeretes. 1546-ban pedig azon ürügy alatt, hogy a háború veszélyei közben a becses szekrény elraboltathatnék, azt Ziegenhayn várába viteté. Hanem két év múlva Rehen János kormányzó folytonos esdekléseinek engedve, a sz. tulajdont akkor ismét Marburgba hozatá, midőn 5-dik Károly császár e szentségtörés évében kibocsátott parancsának hódolni szükségesnek látta, melynél fogva sz. Erzsébet tetemeit az egyházba vissza kellett helyeznie. [2]) Kiásatván tehát azokat, a kormányzónak átadá, de nem tétettek vissza az előbbi szekrénybe; Rehen Jánostól 1548-iki sz. Jakab hava 12-éről kiadott átvételi bizonyítvány szerint, a csontoknak nagy részök már hiányzott, [3]) mely időtől fogva szétszóratásuk be volt végezve. Egy 1634-dik évi pünkösdhava 31-éről való tör-

[1]) „Sehet, die deutschen Pfaffen! aben die Leute betrogen, den Sarg kupfern gemacht, und das Guth genommen! stb." u. ott.

[2]) Justi, 250 l.

[3]) Justi Vorzeit 1824. 49. l.

vényszéki vallatásból kiviláglik, hogy ez időtájt a főoltár előtti kő el lőn törve, mely alatt a szentnek csontjai valának letéve; nem mondatik benne, hogy becses maradványait mind ellopták, de ezt engedi a vallomások összesége sejtetni. Ujolag kiakarták rabolni a főoltár előtti kövek tartalmát, de nem találtak semmit. A 16-ik század vége felé, azon korban, melyben Spanyolhon semmi költséget és fáradságot nem kimélt, hogy a szentnek ereklyéit az eretnekség által ellepett tartományokban megmentse, a buzgó Izabella- Klára- Eugenia infansnő, Németföld kormányzónéja, kinek élete még napjainkban is Belgiumban oly igen népszerű, sz. Erzsébet csontjaiból a koponyát s egynéhány darabot szerzett meg, melyeket aztán Brüsszelben a kármeliták zárdájában [1]) tett le; a koponya utóbb la Roche-Guyon frankhoni várba vitetett, honnan legújabban Rohan herceg és bibornok által Besançonba vitetett át. [2]) Tetemeinek egy része egészen Bogotába küldetett, déli Amerikába. Karjainak egyike Magyarországba küldetett, s az ereklyék többi része pedig még most is látható Hanoverben, [3]) Bécsben, Kölnben és főkép Boroszlóban, azon gazdag kápolnában, melyet 1680-ban nevére szentelt föl a hesszeni Fridrik bibornok, boroszlói püspök, s utódjainak egyike. Ugyanezen kápolnában őriztetik fekete fából készült pálcája, mely támaszúl szolgált neki, mikor Vartburgból kiüzetett. Szóltunk már poharáról, mely Erfurtban, menyasszonyi ruhájáról, mely Andechsben, jegygyürüjéről, mely Braunfelsben tartatik imakönyvével, asztalával és szalmaszékével egyetemben. Fátyola végre Tongresben látható, és a sz. Károlyról nevezett koblentzi női konventben egy ünge vagyon fön, mely önostorozása közben vérétől ázott.

1833-ban Boos-Waldeck gróf a szent egyik karjának birtokában vala, s több uralkodó fejedelemnek, kik sz. Erzsébetet

---

[1]) Sanderi chorographia sacra Brabantiae, tom. II. p. 348, és a Bolland. jegyzete. A karmeliták zárdája, mint sok más, a demokratikus vandalismus rohama következtében elenyészett, s a becses ereklyéknek még nyomuk is elvesztt; eddigelé minden fáradság, azokat újra feltalálhatni, sikertelen volt.

[2]) Ma ezen városban sz. Jakab kórházában tiszteltetik.

[3]) Thesaurus reliquiarum electoris Brunswico-Luneburgensis, Hanoverae, 1713.

ōseik közé számítják, ajánlotta megvétel végett, de vevőre nem talált.

Marburgban ereklyéiből mi sem találtatik. Egy homályos hagyomány azt tartja, hogy a főoltár alá takaríttattak el, honnét 1634-ben elraboltattak. Marburgban tőle egy nagy himzett szőnyegnél egyebet nem láthatni, melyen maga dolgozott, s a tékozló fiú történetét ábrázolja, s napjainkban a protestans urvacsoránál használtatik. A szekrény, mely három század óta üresen áll, Jeromos király uralkodása alatt Kasszelbe vitetett, utóbb 1814-ben ismét Marburgba a sekrestyébe hozatott vissza. A nevére szentelt nagyszerű egyház, mely 1539 óta egy oly cultusnak szolgál lakhelyül, mely a szentek tiszteletét bálványozásnak bélyegzi, ez idő óta egyetlen egy nyilvános, az ő tiszteletére rendelt ünnepélynek nem vala tanúja.

És így az égben és földön egyaránt kedves lélek nem részesülhetett a többi szentek sorsában, kiknek tetemeik napjainkig a hivő nép kebelében fenmaradtak, körülvéve tisztelettel, vagy az utó nemzetségek szeretetével, az oltárok árnyékában, melyeken naponként a szeplő nélküli áldozat mutattatik be. Itt ellenkezőleg történt . . . minden tartomány, melyben csak az angyalok eme nővére tartozkodék, hitét megtagadta, azon nép gyermekei, melyet annyira szeretett, annyira vigasztalt, annyira segített, félreismerték, megtagadták hatalmas pártfogását.

Thüringia, hol ő mint fiatal lány és házas nő élt, Hesszen, hol özvegysége lefolyt, mindkettő elpártolt a katolicismustól. Luther büszke bélyege elhomályosítá az édes emlékezetet Vartburg várában, melyet Erzsébet buzgó ifjúsága, fiatalkori kisérletei, és gyöngédség- és szentségre nézve páratlan házassági kötése által örökre megszentelt. E régi tornyok magasságáról honnan sz. Erzsébet szeretete az egész tartomány fölött lebegett, az utazó szeme hiába keres egy kat. egyházat, vagy csak egy kunyhót is. Eisenachban, e városban, hol Erzsébet oly jól képviselé Krisztust, szeretete és szenvedése által, nem létezik egyetlen egy katolikus sem, ki őt segitségül hivná, nem egy oltár vagy fölszentelt kő, hová az ember letérdelhetne, állandó édes nevét és áldását kikérendő a tiszteletére tett zarándoklásra. Végre azon városban, hol meghalt, hol annyi ezer búcsújáró

sereglett össze tetemeinek tiszteletére, hol a márvány még most is megkopva látszik a hivők térdeitől, élete nem egyéb történeti eseménynél, és azon kevés katolikus, kik ott laknak, névünnepén is alig részesülhetnek sz. mise áldozatban. [1]) Még koporsója sem kiméltetett meg, és utódai közöl találkozott egy ember, ki kitépte onnét csontjait, gúnyolván e szent maradványokat.

— Nem kötelessége-e tehát minden katolikusnak megadni a szentnek az öt megillető tiszteletet, viszszaállítani akarni fényét s dicsőségét, s neki feláldozni buzgóságának s szeretetének adójái, legyen az bár a legjelentéktelenebb alakban is? Ezt érezheté ama szegény kapuncinus, kit most sajnosan utóljára idézünk, mikor a 17-dik század közepén így szóla: „meglátogatván e nagyszerü és szép egyházat, és a szentnek gazdag koporsóját, szivemet a fájdalom verte keresztül, látván azt a lutheránusok kezeiben, s ily gyalázatosan megfosztva régi fényétől. Oh! így panaszkodám a hatalmas Istennek az égben, s teljes lelkemből kértem Erzsébetet, állítsa vissza ott a rendet. De azért némi kárpótlás fejében azon tiszteletlenségért, melylyel a nem katolikusok illetnek téged, te dicsö szolgálója Istennek! kötelességünk annál inkább tisztelnünk téged, annál hőbben segítségül hivnunk nevedet, és mindenkor örvendeni fogunk, hogy Isten téged gyermekséged bölcsőjéből, Magyarországból, kihivott, hogy mint legdrágább kincset [2]) Némethonnak ajándekozzon.

De magokban azon tartományokban is, melyek vagy elfeledék vagy megtagadák dicsőségét, a talán mindazon tiszteletnyilvánítások közől, melyekben részesült, a leggyöngédebb és legkedvesebb meghagyatott neki, meghagyatott t. i. egy virágocskának, mely csupa alázatosság, csupa szerénység, mint

---

[1]) 1811 óta a franciák hódítása, s az új alkotmány következtében a kat. isteni tisztelet Marburgban ismét megszentesítetett, hol a protestans türelem által 2 század folytán szigorún el volt tiltva. Vagyon ott egy kis kat. egyház és körülbelől 300 hivő; de az oda helyezett lelkipásztor megelégszik azzal, ha vasárnapon mond sz. misét; midőn kérdeztük, nem mondana-e a sz. ünnepen misét? azon választ adta, hogy ő erről még nem is álmodott.

[2]) P. Martinus a Kochem. 836. l.

Erzsébet volt, az ö neve: Erzsébet-virágcsa.[1]) E virág, mikor a nap lenyugodott, bezárja kelyhét, miként Erzsébet bezárta szivét mindattól, mi nem birt a magasságbeli kegyelmének és világosságnak sugaraival. — Mily boldogok lennénk mi, ha gyenge hódolatunk, melyet dicsősége iránt nyilvánítunk, általa oly szivesen fogadtatnék, mint kétségkivül fogadtatott azon jámbor érzelem s bizalomteljes szeretet néhány kat. földmivelö részéröl, kik kedvelt nevével azon virágot ékítették föl, melyet szerettek.

Mielött búcsút vennénk e lapoktól, engedd szivünket s gyönge szavunkat még egyszer hozzád emelnünk, oh édes szent Erzsébet! hozzád, kit mi és a sok hiv lélek példája szerint a mi kedves Erzsébetünknek nevezni bátorkodunk. Oh, Krisztus kedveltje! légy lelkünk barátja, s segíts minket arra, hogy egykoron mi is égi barátod barátjai lehessünk. Vesd ránk az egek magasságából azon gyöngéd tekintetet, mely a földön az emberek legkegyetlenebb betegségeit is meggyógyítá. Sötét és hideg században élünk, hozzád jöttünk, hogy szent világosságoddal világosíts fel minket is, s szeretetcd tüzével melegíts fel minket is, és te kegyesen fogadtál, s gondolatod sokszor adá vissza lelkünknek a békét. Légy áldott azon könyekért, melyeket szenvedésed, türelmed, szereteted s angyali egyszerüséged leirása közben hullattunk; légy áldott mindazon gyámolásért, melyet útainkban s bolyongásainkban nyújtottál; azon társaságért, melyet magányos napjainkban szolgáltattál, s azon kellemért, melylyel kedves képed szomorú óráinkban elárasztott bennünket. Légy áldott mindörökké, és áldd meg részedről a legutóbbit és a legméltatlanabbat életiróid közöl.

Respondens Jesus dixit: Confiteor tibi. Pater Domine coeli et terrae, quia abscondisti haec a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis.

---

[1]) Elisabethen-blümchen; ez azon számtalan nevek egyike, melyekkel elnevezték Németországban azon virágot, melynek neve latinul cystus helianthemum; franciául fleur du soleil vagy herbe d' or, olaszul pedig flor del sole stb Nemnich's Catholicon, oder polyglotten lexicon der Naturgeshichte.

FÜGGELÉK.

I.

VASAS LAJOS THURINGIA GRÓFJA.

(Lásd a szöveg 119 lapját.)

Ezen fejedelem, ki sz. Erzsébet férjének öregatyja volt és 1149-től 1168-ig nralkodott, igen népszerü emléket hagyott maga után Németországban az által, hogy a szegény népet az urak elnyomása ellen megvédeni igyekezett. Uralkodása első éveiben azonban oly hanyagság- és gyengeséggel kezelte a kormányt, mely hübérnökeit (vasalljait) erőszakoskodásaik- és rablásaikban csak jobban bátoritá, söt önmagát is hanyag és képtelen fejedelemnek tüntette föl. A benne végbement nagy változás okát következőkép beszélik: Egykor vadászaton lévén, eltévedt, s kénytelen volt éjjeli szállást kérni egy a Rhula rengetegeiben fekvő vashámorban. A kovács kérdésére: ki legyen? Lajos gróf egyik vadászának adta ki magát. „Pfui a gróf — mondá a kovács — valahányszor emliti valaki ezen nyomorúlt fejedelmet, mindenkor meg kellene törölni száját [1]). A fejedelem mit sem felelt. A kovács pedig így folytatá: „Én adok ugyan neked szállást, de korántsem urad iránt viseltető szeretetből. Menj lovaddal az istálóba, ott, minthogy más ágy nincsen, majd találsz szénát." Lajos meg-

---

[1]) Pfui des Landgrafen wer ihn nennet sollte alle mal das Maul wischen, des barmherzigen Herrn! Grimm Német mondái, 550 Rothe, 1683 stb.

szállt ugyan az istálóban, de elaludni nem tudott, és egész éjen át hallá a dolgozó kovácsot, ki valahányszor nagy kalapácsát a vas ütésére emelé, mindannyiszor így kiáltott: „Keményedjél meg gróf, keményedjél meg, mint ezen vas [1]). És számtalan szitkokkal illette, mondván: Gonosz, gyálázatos, nyomorúlt úr, mije vagy te szegény népednek?" [2]). És elszámitá mindazokat, kik a törvényeket áthágták, elmeséle inasainak fenhangon minden a vidéken elkövetett igaztalanságot, melyek orvosolatlanul s kárpótlás nélkül maradtak a fejedelem hanyagsága miatt. S ez reggelig tartott. A gróf e szavak mindegyikét fontolóra vevé, s mint egész más ember lépett ki e helyről, mint midőn belépett. Másnap egészen megváltoztatta rendszerét; és miután a tulságos elmélkedéshez szokott uraknál nagy ellenszegülésre talált, a legerőszakosabb eszközökhöz nyult. Sorban megtámadta őket, bevette s földulta váraikat; egykor pedig midőn az ellene szövetkezettek számából többeket elfogott volna, így szólott hozzájok: „Én — úgymond — nem akarlak benneteket kivégeztetni, mert ez által néptelenné tenném országomat, sem pedig nem kivánok tőletek váltságdíjt, mert ezt alacsony tettnek tartom; hanem megkivánlak benneteket alázni a nép szeme előtt." Erre elvezetteté őket egy szántóföldre, hol négyet egybefogva az ekébe, míg ő őket ostorral hajtotta, két szolgája igazgatta a kormánydeszkát. Minden barázdánál más négyet fogatott be, míg a sor mindnyájokra nem került, azután pedig nagy kövekkel rakta körül a földet, azt a nemesek földjének nevezvén el, a szerencsétlenek menedék helyévé tevén és fölszentelé igazságszeretete és a szegény nép megsértett jogai iránt viveltetett gondoskodásának mintegy örök emlékezetére. A büntetés ezen új nemének csodálatos eredménye volt egész Németországban. —

De az urak és lovagok miután Lajosnak erőhatalommal ellentállani képesek nem voltak, meg nem szüntek alattomban

---

[1]) „Landgraf werde hart, landgraf werde hart, wie dies Eisen!"

[2]) „Du schmeliger bosir unseligir herre, was saltu dynen armen luthin enger gelebin . . . Sehst du nicht wie deine Rathe maehren dir im munde."

ellene ármánykodni. Hogy pedig tőreiket kikerülje, kénytelen volt magának vasból ruha készületet kovácsoltatni, melylyel egészen befödé magát, s melyet szüntelen viselt, s innen származik „Vasas" melléknevc. S minél inkább haladott előre korában, annál jobban meg kétszerezteté szigorát, a legvétkesebbeket kivégeztetvén, a rendetlenségeknek véget vetett olyannyira, hogy végtére hübérnökeinek iszonyává vált. Ő azonban tisztelte őket haláláig, mert egykor Naumburg városában, midőn halálos betegség szegezé ágyába, magához hivatá azon urakat, kik legtovább állottak ellent és így szólítá meg őket : „Tudom, úgymond — hogy meg kell halnom, s ezen betegségből nem gyógyulok ki. Meghagyom tehát nektek, hogy halálom után, ha saját élteteket szeretitek [1], adjátok meg nekem a temetési tiszteletet, vállaitokon vivén hullámat, innen Reinhartsbrunnig. És erre esküdjetek meg." Ők megesküdtek, mert — mint a történetiró mondja — jobban féltek tőle az ördögnél. [2]). És csakugyan halálozása után megtartották igéretöket, és vállaikon elvitték őt Naumburgból Reinhartsbrunnig, mely mintegy 20 mértföldnyi távolságra van egymástól, attól tartottak ugyanis az egész idő alatt, hogy ő csak halottnak tetteti magát, hogy hüségöket próbára tegye. Ugyanazon Lajos gróf, ki Naumburg várát építeté, hol Erzsébet férjével gyakran tartozkodott, s hol a bélpoklossali csoda történt, kit ő férje ágyába fektetett. A vasas gróf itt fogadta sógora rőtszakálu Frigyes császár látogatását. Egy reggel, midőn a császár sétálván, a vár építési modorát és helyzetét vizsgálta, így szólott a grófhoz : „Váratok nekem igen tetszik, csak védfala hiányzik. Egy erőlre csak és szép környékre lenne szüksége." „Oh — válaszolá a gróf — az erkölcsöt illetőleg épen nem aggódom, ha akarom, bármilyet is emeltethetek." „Mennyi időre lenne szükség?" kérdé a császár." „Csak három napra" mondá a gróf." Frigyes nevetésre fakadt s így folytatá : „Ez csakugyan csoda lenne, még ha a római sz. birodalom minden kőmüvese lenne is együtt. Ezután asztalhoz ültek. Ez alatt a gróf lovas futárokat küldött

[1]) „Alzo lieb alzo uch wir leben sey." Rothe 1686. l.

[2]) Wan sy worchtin en me danne den Tufil. u. o.

a környék grófjai, – bárói – s lovagjaihoz, azon rendelettel: jönnének az éjjel mindnyájan legszebb öltözeteikben, s minden fegyvereseikkel Naumburg alá. Hajnal hasadtával ott voltak mind aranyos ezüst fegyverzeteikkel, selyem s bársony öltönyökben, mintha lovagjátékra gyültek volna össze. A gróf a vár körül helyezte el őket, kard- s dzsidáikkal kezökben; azon pontokra pedig, melyek előtt el kelle mennie, egy-egy grófot vagy bárót állított magas lobogóval. Midőn a császárt fölkereste volna, így szólítá meg: „Az erőd, melyről tegnap szólottunk, már készen áll, ha tetszik, megtekínthetjük.“ A röt szakállú császar csodálkozva mondá „Ti megcsaltok.“ És keresztet vetett magára, hivén, hogy babona van a dologban. De midőn kiment s a nagyszerü látvány szemei előtt elterült, így szólott: Valóban életemre mondom, sohasem láttam szebb, diszesebb s erősebb erődöt, s ezt bevallom az Isten előtt s előtted, kedves sógor. Vedd köszönetemet örökre, hogy ezt megmutattátok nekem [1].

[1] Grimm 552. l. Kutfők: Barge, Winkelmann és Rothe.

II.

SZENT ERZSÉBET CSALÁDJÁNAK NEMZETSÉGI FÁJA

= jegy házassági szövetséget jelent; † pedig a „meghalt“ szót helyettesiti.

AZ ATYAI VONAL.

III. Béla, Magyarország 16-ik királya, † 1196. = Franczia Maria, VII. Lajos leánya, Fülöp-Ágost nővére, † 1194.

Children:

1. *Imre*, Magyarország 17-ik királya, † 1200.
   - IV. *László*, Magyarország 18-ik királya, † 1204.
2. II. *András*, Magyarország 19-ik királya 1204, † 1235. = Merániai *Gertrud*, † 1212. = Courtenayi *Jolán*.
3. *Constancia*, III. Ottokár neje.
   - Cseh sz. *Ágnes*.

Children of II. András:

1. IV. *Béla*, 20-ik magyar király, † 1270.
2. *Kálmán*, Gallicia fejedelme, lengyel Salome férje.
3. **Erzsébet**.
4. *András*, neje az Örmény király leánya.
5. *István*, neje Morosini, a Croi grófok törzsatyja.
6. *Jolán*, az arragoniai király neje.
   - *Péter*, arragoniai király.
     - Portugaliai sz. Erzsébet

Children of IV. Béla:

1. V. *István*, 21-ik magyar király.
   - *Mari*, Sánta Károly, nápolyi király neje.
     - Toulousi szent *Lajos* szül. 1275.
2. Sz. *Kunigund*, szemérmes Boleszló, krakói herceg neje, † 1292.
3. *Jolán*, Boleszló az ajtatos Kaliszi herceg neje.
4. *Erzsébet*, Henrik bajor herceg neje.
5. *Anna*, bolgár király neje.
6. Magyar szent *Margit*, szül. 1242 † 1270.

AZ ANYAI VONAL.

III. *Berchtold* meraniai herczeg, Andechsi gróf, Karinthia s Krain őrgrófja.

1. *Egbert*, bambergi püspök, † 1237.	2. *Berchtold*, aquilejai partriarka, † 1251.	3. *Ottó*, meraniai herceg, neje Beatrix VI Henrik császár unokája által Bourgogne grófság birtokába jött.	4. *Henrik* Andechs s Istria őrgrófja, 1209 számüzetik mint Fülöp király meggylikolásának részese, † 1228.	5. Sz. *Hedvig*, 1186-ban férjhezment szakállas Henrik Silezia és Lengyelország fejedelméhez, † 1243.	6. *Gertrud*, András magyar király neje, † 1212.	7. *Ágnes*, Fülöp Agost franczia király neje.	8. *Mathild*, kitzingeni apátnő.
		II. *Ottó*, meraniai herceg, bourgogne gróf, utód nélkül mulván ki, családja benne kihalt.			**Erzsébet.**		

PÓTLÉK AZ ELŐBBI TÁBLÁHOZ.

Szent Erzsébet utódjainak származása, a Merode család számára.

(430 lap.)

I.	Magyar sz. *Erzsébet*, † 1231,	= férjhez megy VI. sz. Lajos Thuringia hercegéhez, † 1227.
II.	*Zsófia*, a szentnek egyedüli gyermeke, kit maga után hagyott .	= II. nagylelkű *Henrik*, brabanti herceg, † 1247.
III.	Gyermek *Henrik*, Hasszia grófja, † 1300	= *Adelaid*, braunschweigi hercegnő.
IV.	*Ottó*, Hasszia grófja, † 1328 .	= *Adelaid*, Ravensbergi grófnő.
V.	*Lajos*, Hasszia grófja, † 1343 .	= *Margit*, spanheimi grófnő.
VI.	I. Bölcs *Hermann*, † 1414 . .	= *Margit*, nürnbergi grófnő.
VII.	I. Békes *Lajos*, † 1458 . . .	= *Anna*, szász hercegnő.
VIII.	II. Bátor *Lajos* † 1471, . . .	= *Mathild*, vürtembergi grófnő.
IX.	II. *Vilmos*, ki egesz Hassziát egyesité, † 1509	= *Anna*, mecklenburgi hercegnő.
X.	Nagylelkü *Fülöp*, † 1567 . .	= *Krisztina*, szász hercegnő.
XI.	IV. *Vilmos*, a Hessenkasseli ág feje, † 1592	= *Sabina*, vürtembergi hercegnő.
XII.	*Móricz*, † 1632	= *Julia*, Nassau-siegieni grófnő.
XIII.	*Erneszt*, a Hessen-Reinfelsi katholikus ág feje, † 1692	= *Mari*, solmsi grófnő.
XIV.	*Vilmos*, Hessen-Reinfelsi őrgróf, † 1725	= *Mari*, Lövenstein-Vertheimi grófnő.
XV.	*Erzsébet*, Hessen-Reinfelsi hercegnő, férjhez ment 1695-ben	= *Ferencz*, Nassau-Hadamari herceg.
XVI.	*Karolina*, Nassau-Hadamari hercegnő, férjhez ment 1721-ben	= *János*, Merode s a római sz. birodalom grófja, Westerlooi Marschall, Pignatelli Maria, XII. Iucze unokajának özvegye.
XVII.	*Fülöp*, Merode gróf, spanyolgrand, megnősült 1759-ben	= Merode *Maria*, Rubemprei herceg.
XVIII.	Merode *Károl*, Rubemprei s Everbergi herceg, nősült 1778-ban	= *Marie* d'Ongnies de Mastaing, Grimberghei hercegnő.
XIX.	Merode *Bódog* gróf, nősült 1809	= Grammont *Rosalia*.
XX	Merode *Maria* Anna, grófnő .	= Montalembert *Károl*, gróf.

III.

HEDVIG LENGYELORSZ. KIRÁLNÉJA S LITHVÁNIA HERCEGNŐJE.

(171. lap.)

Megbocsátand mindenki, ha Lengyelország régi történetíróiból merített néhány adatot közlünk a középkor legnevezetesebb fejedelmeinek egyikéről, — kinek jelleme s rendeltetése és kedves Erzsébetünké között könnyen észrevehető hasonlatosság létezik.

Ezen adatokat leginkább Dlugosz János [1]) lengyeltörténelméből, valamint Stryikowski [2]) és Bielski [3]) krónikáiból merítettük, melyek a Bohumolec Jesuita által az utóbbi században lengyel nyelven közrebocsátott történészek becses gyűjteményében nyomtatásban jelentek meg.

Nagy Kázmér, Legyelországnak a Piastok nemzeti családjából származott utolsó királya 1370-ben meghalván, koronáját nővére fiának, a francziaországi sz. Lajos nemzetségéből származott, (Anjoui) Nagy-Lajos magy. királynak hagyta. Ez név

---

[1]) Joannis Dlugossi seu Longini, Historiae polonicae libri 12 etc. Lipsiae 1711. 2. fol. köt. Dlugosz krakói kanonok, III. Kázmér király gyermekeinek oktatója és lembergi kinevezett érsek volt, meghalt 1480.

[2]) Kronika Macieja Sztryikowszkiego, 1582. Kőnigsbergben nyomtatásban megjelent; ujra 1766. Bohumolec által adatott ki, szerzője szamogitai kan. volt.

[3]) Kronika Marcina Bielskiego. Szerzöje 1576-ban halt meg.

szerint 12 évig uralkodott (1370—82), de kizárólag Magyarországgal foglalkozván, Lengyelországot benső czivakodásai és ellenei zaklatásainak engedte át. Midőn 1382-ben meghalt, két leánygyermeket hagyott hátra, kik közöl az idősb Mária, Luxemburgi Zsigmondnak, Brandenburgi határgróf-, akkor cseh király és német császárnak neje volt; az 1371-ben született Hedvig pedig 4 éves korában Vilmos osztr. herczegnek jegyeztetett el, kivel azon pillanattól fogva együtt neveltetett is. A lengyelek e fiatal Hedviget választák királynéjokúl, kinek ereiben sz. Lajos és sz. István vére folyt. Anyja azonban, Erzsébet királyné, Lajos özvegye, őt különféle szin alatt magánál tartván, a korona több éven át a különféle trónkövetelő pártok, a többi között Zsigmond-, Hedvig sógora- és Ziemowit Massovia herczegeinek ragadmánya volt. Ez utóbbi is meg volt választva királynak a fiatal királyné végnélküli késedelmezése végett türelmetlenkedő alsóbb rendü nemesség által. Végre anyja, rettegve egész Lengyelország fenyegetéseitől, beleegyezett a leányától elválásba, s azt Demeter esztergomi biborosérsek felügyelete alatt Lengyolországba küldé. Lengyelosság főpapjai és nemsei, kik már a reményről, hogy őt valaha láthassák, lemondtak, eléje mentek, és Krakóban a legnagyobb tisztelet-nyilvánítások közt fogadták. Még nem volt akkor 15 éves; de kitünő szépsége, kegyei, erényei, szüzi szerméme és buzgó ahítatossága oly szeretet- és lelkesültségre ragadta a lengyeleket, hogy magokat mintegy megtiszteltetve érezték az által, hogy e fiatal leányt királynéúl és egyedüli úrnőül bírhatják, s távolról sem gondoltak arra, hogy férjet szerezzenek neki, ki király és uralkodó legyen [1])! 1385-ik évi mindszenthó 15-én, épen sz. Hedvig, védszentének ünnepén a krakói székesegyházban megkornáztatta magát; a nemesség férjhez menetele idejéig a királyi jogok teljes gyakorlatát biztosítá számára. „Miképen lehetne ezen csodálkozni“? — mond egy történész, — ő a természettől a legritkább szépség adományát nyerte; oly csodásan szép volt, „hogy egyedül Helena lehetett

---

[1]) Tanta erat erga illam affectio, tam charitas immensa, ut viros se esse obliti, parere tam insigni et virtuosae feminae putarent non inglorium. Ea insuper charitate et affectione devicti, non dato, non procurato illi sponso, quasi ipsa sola ad gubernandum regnum sine marito sufficeret etc. Dlugosz lib. 10. col. 95.

hasonló hozzá" [1]) de ahítatossága, szüzi szemérme, szentsége és szelídsége szépségét még felülhaladták; ő tanúlt, söt az irodalomban tudós is volt; elökelő származásának egész méltóságával még egy fensőbb természetét is egyesítette; az erényeket pedig már anyja tejével látszott magába szivni. Alig bontakozott ki a gyermekség karjaiból, s már minden szavában s tettében nyilatkozott azon komolysag és érettség, mely az azokat sugalta mennyei bölcseségről tanúskodott [2]).

Azonban Lengyelország szomszédai-és elleneinek legfélelmesbike, Jagelló, Lithvánia nagy hercege, hirből és követeinek jelentéseiből értesülvén, hogy egy annyira szép és kegyteljes szüz készül Lengyelország trónjára lépni, kivel e világon semmiféle nö sem vetélkedhetik, [3]) égett a vágytól öt nőül birhatni. Hozzá menetett e végből egy követséget, melynek feje Skirgyello, a nagyherceg fivére, a királyné és ennek tanácsa elé bocsáttatván, következő szavakban nyilatkozott előtte: „A királyok s jeles fejedelmek már régóta sürgetik hatalmas uralkodónkat, Jagellót, Lithvánia nagyhercegét, hogy atyái hitét elhagyva, keresztény vallásra térjen; de eddig sem ezek rábeszélései, sem a harcok, melyeket a porcsz keresztesek e végett ellene viseltek, nem birhatták öt erre. Neked, nemes királyné, neked és Lengyelhonnak tartá a nagy Isten ez örök tiszteletet fen. Ha tehát felséged fölebb említett urunkat, Jagellót férjül fogadni méltóztatik, ime, ezt teendi ő: Először ő és fivérei, Lithvania herczegei, azután a nemesek és a lithván, és samogitia nép fölveszik a keresztény vallást, melyet Te és országod gyakoroltok. Szabadon bocsátják a keresztény foglyokat, kik hadi törvénynél fogva kezeikbe kerültek, lithvániai és Samogita- és Oroszországban meghódított birtokait visszavonhatlanul a lengyel királyságba kebelezi; Pomeraniát Sleziát és a többi Lengyelországtól elszakított tartományokat visszaszerezni vállalkozik; ajánlkozik végre azon 2000 forint kifizetésére, melyet a veled megkötött házasság záloga gyanánt Vilmos osztrák hercegnek vissza-

[1]) Stryikowski, l. XIII. c. 1.

[2]) Dlugosz l. c.

[3]) Adeo venustam decoramque existere, ut pro illa tempestate in orbe universo, parem in forma non habere credita sit. Ibid.

adattak." Ilyenek voltak a barbár ajánlatai [1]. Sok elönynyel kinálkozék ugyan a nemességre és egyháznagyokra nézve, de szomoruak valának a fiatal királynéra, ki szenvedélyesen ragaszkodott Vilmoshoz, és elő is hozá, hogy ünnepélyesen jegyeztetett el neki, és ugyanazon bölcsőben feküdt vele [2]. Annyit ki tudott nyerni, hogy anyja Erzsébet magyar királyné véleménye kéressek ki, mire a lithvániai követség három lengyel nemesből álló követség kiséretében azonnal Budára indúlt a fejedelemnőhöz. Erzsébet hosszú tétovázás után a kat. hit terjesztésének érdeke előtt meghajolt [3] és beleegyezését adta mindenbe, mit leánya Lengyelországra és a kereszténységre nézve leghasznosabbnak látand [4]. A követség viszatérte után Krakóban országgyülés hivatott össze, hogy Jagelló kivánatai, ugyszintén Vilmos jogai és Ziemowit masoviai s Lászlo oppelni herczeg követeléseiről határozzon, mely két utóbbi mint kat. és lengyel szintén Erzsébet keze és Lengyelország koronája után törekedett. A tanácskozás több napig tartott: azon nemesek, kik a fiatal királynét leggyakrabban látták, és Jagellovali egyesség iránti ellenszenvét ismerték, folytonosan vitaták, hogy szégyen egy idegen barbárt királylyá tenni és a kat. nemzeti herczegeket háttérbe szorítani; a nagy többségre azonban a keresztény hit érdeke és Lengyelország nyugalma gyakorolt hatást. Hedvig ellenzése mellett előhozták a véghetlen dicsőséget, melynek tárgya leend, ha a kat. hit tiszta fénye általa vitetik Lithvániába és más barbár népekhez által. Egyedül ezen gondolat volt képes Hedvig heves ellenkezését mérsékelni, mert fiatal szivében a vallásnak már akkor adta vala az elsö helyet [5].

Követség menetett most Jaggellóhoz, mely meghivja öt, hogy eljövén, Erzsébet kezét személyesen kérje meg. Vilmos ez alatt értesült az ellene irányzott cselszövényről, és tudván a királyné kivánságát, [6] és bizonyos lévén annak jó akaratáról, ki,

[1]) Haec barbarus. Dlugosz.

[2]) Sztryikowszki l. c.

[3]) Bielski l. VII. p. 225.

[4]) Quod et reipublicae christianae et suae profuturum duxerint. Dlugosz. l. c.

[5]) Haec sententia cum Hedvigis reginae, feminae jam tunc devotae et religiosissimae, fastidium solo fidei christianae respectu temperasset, etc. Dlugosz l. c.

[6]) Sztryikowski l. c.

némelyek szerint, maga hivatta őt el, sok kincscsel és számos kisérettel véletlenül Krakóba jött. A lengyel nemesek az ezen eljövetel okozta meglepetésben eleinte nem merték Hedvig határozott akaratának ellenszegülni, ki Vilmos iránt a legélénkebb szeretetet tanúsitá, s égett a vágytól, a helyett hogy egy ismeretlen pogányhoz menjen, e gyermekségi barátjával egyesítetni [1]. A nemesek közől néhányan, kivált pedig Gniewosz, krakói alkamarás, Vilmost reményében még erősítették; mig ellenben Dobeslas udvarmester, a Lithvániávali egyesülés leghevesebb pártolóinak egyike, magára vette a tisztet, a fiatal hercegnek a királyné által lakott krakói várba a bemenetelt megtiltani. A királyné azonban bátorságát legkevésbbé sem vesztve el, udvarhölgyei-és lovagjaitól kéretve, jegyesét egy ferencrendi zárdában kereste fel, hol a szerzetesek étteremében több órát töltött vele, magát a tánc és más vigalmak gyönyörének engedve át, megtartva azonban mindenkor azon szerénységet és illemet, mely őt megkülönböztette [2]. Mennél tovább látta, annál legyőzhetlenebb lett szeretete; végre arra határozta el magát, hogy még Jagelló elérkezése előtt házasságra lép vele. A lengyel nemesség is azonban ugyanakkor elhatározta, hogy azt minden áron ellenezni fogja, és többen, kik a herceggel találkoztak, midőn titkon a királyné benső termeibe jutni igyekezett, méltatlanság- és gyalázattal halmozva elűzék [3]. Hedvig feltételében állhatatosan elhatározta, hogy őt a városban fölkeresi; de a vár főbemenetéhez érvén, azt a bárók rendelete következtében zárva találta. Ez elnyomás okozta kétségbeesés- és ingerültségben a fiatal leány szenvedélye fölülhaladta szivében a királyné méltóságát; fejszét kért a kapuőrtől, ki azt elhozta, melyet megragadva, indúlatosan azon kapu zárait és reteszeit kezdé leverni,

---

[1]) Nemíne baronum audente bene placitum reginae Hedvigis rescindere... Quae nubere illi potius noto visoque quam barbaro ignoto et nunquam viso... aestuabat. Dlugosz l. c.

[2]) In ejusdem coenobii refectorio, Wilhelmo duci, chorearum solatiis, parco tamen et castigato atque honestissimo moderamine utebatur. Ibid.

[3]) Dum ad Cracoviensem arcem thalami secreta cum Hedvigi regina suscepturus cubilia, perductus esset ... tam ex arce quam ex thalamo cum dedecore et injuria exclusus expulsusque est, et ab omni carnali commercio reginae praedictae sequestratus.

mely jegyesétől elválasztá, de össze nem törhette [1]. A jelen levők közöl, kik a fájdalmas jelenetet szemlélték, egysem merészlett sem a bárók rendelete ellen cselekedni, sem a királyné haragját csillapítani. Az ország kincstárnoka azonban, az öreg Goraj Demeter, ősz fürtei kölcsönözte tekíntélylyel közeledett a királynéhoz s kérte, hogy sorsán nyugodjék meg, és áldozza fel hajlamait a haza java-, alatvalói akarata-, de kivált a vallás érdekének. Hedvig minden felelet nélkül kiejté kezeiből a bárdot, s könyeit hullatva magában sirt.

Végre azonban engednie kellett. Vilmos herceg életét féltvén, titkon távozott Krakóból, kincseit pedig Gniewosz felügyelete alatt hátra hagyta, ki azokat soha többé visza nem adta. Az 1386 év elején Jagelló Lengyelországba jött. Közeledésének hirére a lengyel nemesség nagy számmal Krakóba gyült, hol kéréseit és sürgetéseit a királyné előtt megkettőztette, miszerint a vallás terjedhetését tekíntvén, mely mindenkor a lengyelek legfőbb érdeke volt [2], vissza ne vesse a pogány fejedelemmeli egyesülést. Hedvig maga is egy bizalmas ügynököt bocsátott Jagellóhoz, ki neki annak személye- és szokásairól titkon részletes tudosítást szerezzen.

E küldött azon felelettel tért vissza, hogy a fejedelem korán sem oly borzalom gerjesztő, mint a királyné előtt hiresztelék; arca kevéssé hosszú, de semmi visszataszító sincs benne; hogy szokásai komolyak és egy fejedelemhez méltók [3]. De azért rendeltetésével semmiképen sem volt jobban megelégedve; leginkább pedig a közte és Vilmos közt ünnepélyesen végbement jegyváltást sürgette, s e pont felett hosszasan s fájdalmasan unatkozott tanácsosaival; és a jegyesén kivül minden mással kötött házasságot makacsul házasságtörésnek tekintette. E gondolat több keserüséggel töltötte el mint a halál [4]. Lelkének fájdal-

[1]) Sztryikowszki, l. c. — Petita dataque securi, violare illas manu propria nitebatur. Dlugosz l. c.

[2]) Ut magno fidei fructu, qui principaliter a Polonis quaerebatur, pensato, barbari principis non fastideret conjugium. Ibid.

[3]) Faciem oblongam, nulla tamen turpitudine notatam, mores graves et principe enunciat et reginae anxietatem de agresti et deformi ducis corpore dudum conceptam disseruit. Ibid.

[4]) Diu et graviter propter superius foedus cum Wilhelmo ictum

mas rázkodásaihoz még a lelkiismeret kinzó aggályai is járúltak [1]. Igy várakozás közt Jagelló feb. 12-ikén tartá hivatalos bevonulását Krakóba, és nem sokára a várban a királynénál látogatást tett, kit számos hölgy- és hajadontól körülvéve talált, s szépségének fényétől egészen el volt ragadtatva [2]. Másnap csodálkozásának zálogaúl a leggazdagabb ajándékokat küldé neki. Vilmos azonban kalmárnak átöltözve, ujra, titkon, azonban Hedvig tudomásával, ki erre bátorította is, Krakóba jött [3]. A lengyel nemesek is azonnal értesültek arról, s oly gondosan keresteték is, hogy csak nagy bajjal sikerült neki kezeik közől kiszabadúlnia.

Hedvig végtére meghajolt: szive meg vala győzve és hódítva; expugnata fuit, mond a főpap, ki e történetet irta [4]. Egyedül az Isten adhatott e 15 éves, egy forró s törvényes szenvedélytől emésztett szivnek, e fájdalmas áldozat befejezésére elegendő erőt, s ahhoz folyamodott is. Látván, hogy már mi sem szabadíthatja meg, fekete fátyollal fedve, a krakói székes- egyházba ment, s annak egyik kápolnájában, mely még ma is mutattatik, egy feszület előtt térdre omlott, hol 3 óráig maradt ima és sirás között, és miután szivéből önakaratát, szerelmét, boldogsága reményét kiragadta és a kereszt lábához szegezte, egy hazája üdveért az égnek felajánlott véres áldozat gyanánt kelt fel. Mielőtt azonban a kapolnából távoznék, a fölfeszitett megváltó képét fekete fatyolával fedte be, mint egy szemfedéllel, melybe szerelmét burkolta. Egyenesen fölkereste most a káptalant, mely előtt alapítványt tett, hogy lelke gyászának e jele örökké fentartassék és szükség esetében megujítassék. Ezen alapítvány tulélte magát Lengyelországot; e feszület még most is fönvan, és folytonosan fekete fátyollal van befedve, s maiglan Hedvig feszületének neveztetik [5]. Azután kijelenté, hogy kész Lithvá-

---

reluctabatur ... Alteris nuptiis suam contaminare pudicitiam, amarius morte putabat. Dlugosz l. c.

[1]) Timor quoque divinus et vis conscientiae mentem suam terrebant. Ibid.

[2]) Bielski, Dlugosz.

[3]) Sub habitu dissimulato mercatoris, non sine annuentia Hedwigis clandestine advenisse.

[4]) Dlugosz, l. c.

[5]) Krakóból nyert irásbeli tudósitás.

nia hercegéhez nőül menni, bizonyára nem élvkeresésből, hanem az igaz hit uralmának terjesztésére, s a keresztények nyugalmának biztosítása végett. [1]) Febr. 14. vette fel Jagello a keresztséget a gneseni érsek kezeiből, és ugyanazon napon tartá meg menyekzőjét Hedviggel, kinél nem tudni mit kell inkább csodálni, teste vagy lelke szépségét-e [2]). Három nappal késöbben pedig Hedvig jelenlétében nagy pompával megkoronáztatta magát.

Vilmos herceg Krakót elhagyva, reményt vesztve Ausztriába tért vissza. Néhány történész szerint nem akart házasságra lépni, mig Hedvig él. Késöbben Jankát, a nápolyi király leányát vette nőül, s rá nem sokára meghalt.

A fiatal királyné Jagellóvali összeköttetése után egész gyöngédségét és hüségét uj férjének szentelte [3]). A böjt közepe felé Jagelló nagy Lengyelországba vezette, hogy népszerüsége és szelidsége által vessen véget a nemesek és főpapok közti viszályoknak, melyek ez országot pusztíták. Ezen utban történt azon szép esemény, melyet elbeszélésünk folyama alatt róla fölhoztunk. Az udvar Gnesenben volt, s költségeinek fedezésére a környék földmivelőire mértéket meghaladó adó vettetett, s majd minden barmuk elvétetett: a szegények feleségeik- és gyermekeikkel jöttek hozzá, sirva panaszkodtak, s a levegőt jajkiáltásaikkal tölték el. Hedvig mélyen megindúlva felvilagosította férjét igaztalan tettéről, minden kárt visszatéríttetett nekik, megszüntette az egyházi átkot, melyet a gneseni káptalan e zsarolás megbüntetésére már kimondott; azután felkiáltott: „Barmaik vissza adatnak, de ki fogja könyeiket visszateríteni?"

Egyedül e fiatal, szelíd közbenjárónénak lehet köszönni, hogy a királynak sikerült a békét és biztosságot Lengyelországban helyre állítani. A következö évben (1387) Lithvániába is magával vitte, hogy uj hazája- és uj alattvalóival megismertesse, és a keresztény hitre áttérésökön jelen legyen. Felforgatta az

---

[1]) Non voluptatis explendae causa, sed fidei orthodoxae amplitudinem, et christianorum quietem procuratura. Dlugosz, p. 104.

[2]) Cum virgine decora et insigni Hedwigi, moribusne incertum est an forma venustiore. Ib. p. 105.

[3]) Niemcewicz, Spiewy historyczne.

ország bálványait, kioltotta az örök tüzeket, a szent erdőket kivágatta. A Lithvánok királyuk példájára mindnyáján felvették a keresztséget. Hogy e szertartás megrövidítessék, mely véghetlen lett volna, ha minden egyén külön részesítetik a keresztségben, a keresztelendők némi különbség szerint számos osztályra osztattak; azután összesen szentelt vizzel meghintettek, és az egész osztály egy közös nevet nyert. Az első férfiosztálynak Péter; az első nőosztálynak pedig Katalin név adatott, és igy tovább; csak a lovagok és családjaik kereszteltettek meg külön. Az uj keresztények lelkesedéssel fogadták 16 éves királynéjokat, ki a békét és az igaz hit világát hozta hozzájok. Egész ott tartozkodása alatt fényes bizonyítványait adá mindig növekedő buzgósága- és vallás iránti hódolatának[1]), azon számtalan adomány által, melyeket a sz. Szaniszlóról nevezett vilnai székesegyház-, és más székesegyházak- és egyházi alapítványoknak tett, melyeket férje az ő kivánságára országának nevezetesb helyein állítatott. Mig Hedvig Lithvániában ily dicséretesen el volt foglalva, értesült szeretett anyja a magyar királyné kegyetlen haláláról, ki, mint sz. Erzsébet anyja, a fellázadt nemesek által gyalázatosan meggyilkoltatott.

Miután a keresztény vallás uralma Lithvániában erősen meg volt alapítva, visszajött a király s királyné Krakóba (1388), hol a házassági békét és egyességet Jagelló féltékenysége következtében veszély fenyegette. A rágalom heves gyanút támaszt tott benne neje hüsége iránt; szemrehányásokkal halmozta, ső elválási szándokát is jelenté ki neki. A bároknak sikerült őt megnyugtatni, söt Hedvig maga is vádolójának nevét és ünnepélyes itéletet követelt a királytól.[2]) A király Gniewoszt nevezé, ugyanazt, ki Vilmos hercegnek szállást adott és kincseit magának eltulajdonította. Ő merészelte vádolni azt, kit már szent királynénak neveztek[3]), hogy már férjhez menetele után titkos viszonya volt Vilmos herceggel. Az ügy a Wislicában (1389) tartott országgyülés elé terjesztetett, s hozatott itélet. A királyné

---

[1]) Quanti esset fervoris in Deum et in amplitudinem suae religionis monstravit. Dlugosz, p. 112.

[2]) Bielszki, p. 233.

[3]) Stryikowski, p. 448.

egész házának bizonyítása eskü által igazolta magát. Az udvarmester Tenczynski János és 12 más lovag hasonlóképen esküvel erősíték, hogy a királyné erénye minden gyanún felülálll, s ajánlkoztak azt viadal által megvédeni. Gniewosz megszégyenítve hallgatott. A tanács a rágalmazott kiralyné és az egész gyülés jelenlétében különös büntetésre kárhoztatta. Egy pad alá kelle hajolnia, s e helyzetben kijelenteni, hogy mint egy kutya becstelenül ugatott az erényes szüz királyné, úrnője ellen, és e szavak kimondása után háromszor kelle a kutyaugatását utánoznia.[1] E pillanattól fogva mi sem zavarta többé Jagelló és Hedvig egyességét, kik hátra levő napjaikat béke- és szeretetben töltötték el[2].

Jagelló 1390-ben Lithvániát a német lovagrend ellen védelmezvén, észrevevé Erzsébet, hogy Lengyelország határait Magyarország részéről veszély fenyegeti: azonnal hadsereget gyűjtött, és ennek vezérlését, jóllehet még csak 19 éves volt, maga vette át. Mi sem hasonlítható a lengyel harcosok akkori lelkesültségéhez, midőn fiatal urnőjöket századaik közepett ménen látták, s irántai szeretetöket azon hüség által akarták tanusítani, melylyel legcsekélyebb parancsait teljesítették[3]. Serege élén vörös Oroszországba tört[4], hadi tervét ép oly okosan mint rettenthetlenül intézte el, részint roham részint önkénytes hódolat által Przemisl, Jaroslaw, Halicz, Lemberg és más várakat bevette, és azon egész tartományt visszafoglalta, melyet atyja, Lajos, a lengyel koronától elszakított és Magyarországéhoz kapcsolt. Hedvig tehát hazája érdekeinek hódolva, ekképen jóvá tette atyja igaztalanságát, és hősi bátorsága által létre hozta azon egyesülést, mely Lengyelország felbomlásáig tartott; a lengyelek sziveiben — mond egy történet iró, — örök emléket szerzett magának[5].

[1]) Stryikowski, p. 449.

[2]) Sine suspicione, sine jurgiis rixisque, in amoenitate, dulcedineque conjugalis foederis, stabili concordia et charitate, utriusque status permansit. Dlugosz 123.

[3]) Tanta erat apud milites affectio et charitas ut omnes illi juxta ac viro parerent, et singula quae jubebat, obedienter exsequerentur. Ibid. p. 126.

[4]) Ma Gallicia királyságnak neveztetik.

[5]) Sempiternum apud Polonos pro hujusmodi heroico opere habitura recordium. Dlugoss, l. c.

Ezután Sziléziába ment, s visszafoglalta azon lengyel birtokokat, melyeket László, oppeli herceg, a korona rovására bitorlott. Ily jeles győzelmekkel akarta hazajövő férjét üdvözleni [1].

De a német lovagrendtől szünet nélkül sanyargatott Lithvániát ezenkivül a Jagello ház egyik mellékágából való hercegek közt folytatott kegyetlen belháborúk is nyomorgatták. A király azon véleményben, hogy egyedül Hedvig képes a békét köztök létre hozni, 1393-ban ismét odavitte őt. A lithván hercegek, leigézve az általa kifejtett varázstól, őt ismerték el itélőül, s ügyöket előtte vitatták. Sikerült is neki őket kibékíteni, s nyilvános ünnepélyes fogadást tettek, hogy jövőben a köztök támadandó viszály esetében, fegyver helyett Lengyelország fiatal királynéja itélend köztök [2].

Jagello egészen el volt már készülve, hogy kérlelhetlen ellenségei ellen eldöntő harcot vivhasson, melyre Lengyelország és Lithvánia egész erejét fölhasználhatta. Mielőtt azonban ez kitört, egy a király és a rend nagy mestere közt Kujavia Iwonoclaw városában történendő összejövetelben egyeztek meg. A nemesek félvén, hogy a király igazságos haragja minden egyezést lehetetlenné teszen, a királynét kérték, hogy helyette azon megjelennék.

A királyné elfogadta a küldetést, és több püspök- s bárótól kisérve, fényes udvarral Iwonoclawba utazott, hol a rend nagy mesterével Jungen Konráddal és főbb parancsnokaival találkozott; némely általuk bitorlott birtokok visszaadása ügyében a legigazságosabb feltételeket tette nekik, melyeket ők azonban hiú ürügy alatt visszavetettek. Azonban, mond egy történész, ez áldott nő, az égtől ihletve, ingerültsége villámai által lesújtotta őket azonnal [3]. „Ti oly fösvények vagytok, mondá, hogy nemcsak uratokat s királytokat, de még az Istent is elárúljátok fösvénységtek által. Ti hűséget és hűbéri alárendeltséget esküdtetek Lengyelország királyainak, mint uraitoknak és jótevőiteknek, kik gyakran megvédtek benneteket a pogányok ellen, de mit sem tartottatok

[1]) Sztryikowszki, p. 451.

[2]) Dlugosz, col. 138.

[3]) Foemina benedicta, coelesti quodam sensu inspirata. Dlugosz. col. 152. — Zgromila ie mowiac . . . Bielski p. 235.

meg! Ti egyháziaknak nevezitek magatokat, és rablók gyanánt erőszakosan fosztjátok meg a szegény népet javaitól; és mindezt mint keresztények, nem pogányok! Én valóban nem tudom, mily szivvel követhettek el annyi rablást és kegyetlenséget. De meglátandjátok — tevé hozzá — mig élek, talán sikerül nekem a királyt az ellenetek viselendő háborúról lebeszélni, mert mindenek előtt azt akarom, hogy keresztény vér ne ontassék. De holtom után méltatlan viseletetekhez illőjutalmat fogtok nyerni. Az igazságos Isten visszafizetend nektek háládatlanságtok és kielégíthetlen birtok-vágyatokért.[1]" Ekképen szólott a fiatal bátor királyné könyörtelen elleneihez, és jövendölése nem sokára valósúlt is. Jókor történt halála után Jagelló a Grünberg és Tannenberg mellett aratott fényes győzelmek által oly sebet ejtett a lovagrenden, hogy abból soha többé ki nem gyógyúlt. A nagymester és lovagja, jóllehet a királyné intéseire meg nem indúltak, mégsem tartoztathatták meg magokat, hogy ne csodálják, s meg ne hálálják a béke fentartása ügyében kifejtett buzgalmát.

A szorgosság, melyet Hedvig férje hazája ügyében kifejtett, legkevesbbé sem kisebbítette a gondosságot, mely szivét kedves Lengyelországa iránt elfoglalta, melynek érdekeit mindig meg tudta védeni, valahányszor a Lithvániávali egyesülés következtében veszélyezve voltak. Igy, midőn férje, a király, kedvencének, Spithkon krakói helytartónak Podoliát örökös hűbéresi czimmel adományozta, Hedvig egész erővel tiltakozott ellene, minthogy Lengyelország szokásai- és törvényeivel ellenkezett, és meg is semmisítette. Fensőbb világosságtól ihletve,[2] daczára azon csáberőnek, melyet Lengyelországra egy a hitetlenek ellen viselendő háború gyakorlott, mégsem akará türni, hogy a lengyel seregek részt vegyenek azon vakmerő hadjáratban, melyet a király fivére Witold a lithvánokkal a tatárok ellen viselt, s mely nagy veszteséggel végződött.

Hire azonnal annyira növekedett, hogy a magyarok is Mária nővérének halála után öt akarák királynénak választani annak férje luxemburgi Zsigmond helyett. De Zsigmond Krakóba jövén

---

[1] Ibid.
[2] Spiritu revelante .... Dlugosz, p. 156.

kérte Hedviget a magyarok ajánlatainak visszavetésére, s megujította vele a szövetséget. [1]) Mi egyébiránt csak annyit tesz, hogy Hedwig, szivében egészen lengyelnő lévén, más koronát nem kivánt.

A háborúk ügyeinek elintézésén és országa kormányzásán kivül fenmaradt idejét a tanulás-, alamizsna- és ahítatosságnak szentelte. Sohasem láttak rajta haragot, vagy büszkeséget; sohasem elegyedett hiú időtöltésekbe; idegenkedett minden fényüzéstől és felfuvalkodottságtól; kiváltképen szeretett bezárkozni, hogy annál forróbb buzgósággal és szeretettel imádkozhassék Istenhez; [2]) az úrjöveti idő alatt böjtölt, a böjt alatt pedig testsanyargató övet hordozott; a szegények, özvegyek, árvák, idegenek és zarándokok iránt határtalan bőkezüséggel viseltetett; könyörés szeretetteljes volt a szenvedők iránt; alamizsnái végett ő is mint Erzsébet, pazarlásról vádoltatott. Ifjusága dacára is tudósnak tartatott; kiváltképen a sz. irás olvasására adta magát, melyet ő fordíttatott először (1390) lengyel nyelvre; olvasta továbbá az egyház nagy tudósait, a sz. atyák életeit, a szentek beszédeit, sz. Bernárd és Ambrus elmélkedéseit és egyéb müveit, ugyszinte sz. Brigitta kijelentéseit. E müveket mind lengyel nyelvre le is fordíttatta. De a tudományokat nem csak önnönmagában szerette: hanem saját költségein sok szegény tanulót tartott a főiskolákban. Visszaállította a II. Kázmér által Casimierzban alapított főiskolát, Prágában pedig maga alapított egyet, melyet gazdagon ellátva, kizárólag a lithván jelesb ifjuság nevelésére szentelt, hogy, mint mondá, a férje által Lithvániában hintett igaz hit uj magvai megöntöztessenek. [3]) Halálos ágyán ékszereit, butorait és pénzét a krakói püspök- és várnagynak hagyta egy azon városban alapítandó egyetemre. Kivánsága halála után két évvel teljesült, s igy neki köszönheti eredetét a hires krakói egyetem. Egyébiránt férjével versenyezve sok vallási alapítványt tett, egyházakat, kórodákat és zárdákat, milyen a krakói kapunál ujonan helyreállított karmelita zárda Sarlós-Boldogasszony

---

[1]) Bielski l. c.

[2]) Nulla in ea levitas, nulla ira, nulla notare poterat superbia, invidia, vel simultas. Summa in ea devotio, immensus amor Dei etc. Dlugosz p. 161.

[3]) Plantationem fidei orthodoxae novellam in Lithvaniae terris, a rege institutam rigatura. Dlugosz, p. 154.

ünnepének tiszteletére; továbbá a Cleparzi sz. keresztről nevezett apátság szép egyháza, melyet Prágából odahozatott Benedek rendü szerzeteseknek adott, hogy az isteni tiszteletet a szlavonok nyelvén és kellemes hangzatu énekével tartsák, mint a prágai bencéknél szokásban volt. [1]) Jó izlése volt az egyházi zenére nézve, amiért a krakói székesegyházban egy 16 áldozárból álló társulatot alapított a sz. szüz tiszteletére, melynek azon rendeltetése volt, hogy a zsoltárokat különös mód szerint kettős karban énekeljék el. [2])

Annyi jeles tulajdon és annyi erénynek ily ritka és elragadóan szép egyesülése fiatal uralkodónéban, őt, kinek testi szépségéhez mi sem volt hasonlítható, nemsokára az egész keresztény világban hiressé és népszerüvé tette; átalánosan a szentség élő példánya gyanánt tiszteltetett. [3]) Maguk á pápák e véleményben osztoztak; a történészek gondosan is őriztek egy IX Bonifácz pápától (1391 jauuár kalendái 4-én) husz éves korában hozzá intézett levelet, melyben a romai egyházhozi szeretetteljes ragaszkodását köszöni, és igazolja magát, hogy némelykor lehetetlen a Hedwig által alattvalói részéről hozzá intézett kérelmeket elintézni. Félvén, hogy némelykor kénytelen leend a fárasztó alkalmatlanságoknak engedni, azon tanácsot adta neki, hogy egy különös és bizalmas jegy által különböztesse meg mindazon kérelmeket, melyeket figyelemre méltóknak tart, s igéri, hogy ezeket azonnal teljesíteni fogja [4])

Hedwig népének bálványa volt: sok hagyomány napjainkig tartá fen azon szeretet emlékeit, melyet épen sohasem késett tanusítani iránta. Egy napon a „Corpus Domini" egyház látogatásától visszatérvén, Krakónak a zsidóktól lakott külvárosában

---

[1]) Sonoro cantu et lectione in idiomate slavoonico. Ibi. 127. Az iró ez alkalommal boldognak mondja magát, hogy az Isten jóságában a szláv nyelvnek e kiváltságot engedte, hogy tisztelete és szent titkainak végrehajtása alatt használtatott, mely kiváltság eddig a latin, görög és héber nyelvnek volt fentartva.

[2]) Jugi jubilatione, cantu ordinario cessante, psalmos Davidicos bini et bini in dextro et sinistro choro, vicibus et choris inter se partitis ex aequo decantaturos. Ibid. 150.

[3]) Universo orbi catholico adeo propter charitatem grata et celebris, ut omnes illam veluti sanctitatis simulacrum in vita venerarentur. Ibid. p. 161.

[4]) Ibid. p. 162.

az öreg Visztula hidján ment át, és utjában a városban lakó rézművesek egész testületével találkozott. E szegény emberek látván az imádott királynét, örömkiáltásra fakadtak, és különféle nevetséges alakokat igyekeztek képezni testületökkel. Egy közölök mutatni akarván, hogy érette kész a halállal is megküzdeni, a hidról a folyóba vetette magát; a szerencsétlennek nem lévén ereje partra vergődni, a vizbe fult. Hedwig mélyen megindúlva kerestette testét, melyet midőn élettelenül megtalálták, sokat sirt, és drága szövetü aranynyal himzett kötényét leoldván, azzal takarta be a hullát, s azután nagyszerü temetést rendezett neki. A kötény a rézművesek testületétől négy századon által mint ereklye őriztetett. E királyi öltöny minden rézmüves alacsony temetését diszítette, és minden nemzedéknek elméjébe visszaidézte Hedwig királynéjok szeretetét. Még 1809-ben megvolt; azután pedig az osztrákok, kik Galli cia uraivá lettek, fölolvasztották, hogy a selyem közé vegyült aran yt kivehessék [1])

Egyetlen fájdalom sanyargatta Lengyelhont szeretett Hedwige és a lithván uralkodó alatt, s ez gyümölcstelen házasságuk volt; Lengyelhon e gyöngéd anyjának nem volt gyermeke, kire országa iránti szeretetét és erényei példáját hagyhatta volna; de 1398 év vége felé a királyné méhébe fogant. Ez örömhir által az egész ország csodás örömre ragadtatott. [2]) Jagelló, neje reményteljes állapotát a keresztény királyok és fejedelmek nagyobb részével, de kivált IX Bonifác pápával tudatá, ki egy szeretetteljes levelet intézett hozzá, melyben a születendő gyermek keresztatyjáúl kinálkozott, és a királyt kérte, hogy annak a keresztségben Bonifác név adassék. Csak kevéssel Hedwig szülési idejének elérkezte előtt, Jagelló kénytelen volt némely hadjáratok vezérségének átvétele végett Krakóból távozni. Távolléte alatt irt neki, hogy ügyeljen, miszerint a szüléshez minden előkészület illő pompával megtétessék, és hogy ágyát és teremét függönyök- s arany, gyöngy és drágakővel himzett szőnyegekkel vetesse körül. De Hedwig ekképen válaszolt neki: „Már régen lemondtam a világi pompáról, és igy nem akarom azt a halál pillanatában, melyben egy szülő nő oly gyakran van, ismét hasz-

[1]) Krakóból nyert irásbeli tudósitások.

[2]) Universum regnum, mira impletum hilaritate, laetabatur se per uteri reginalis foecunditatem.

nálni: nem arany és ékszer által akarok a mindenható Isten előtt kedves lenni, kimegszabadított a magtalanság gyalázatától és a termékenység áldását adta, hanem alázatosság és lemondás által.[1]) 1399 évi jun. 12-én szült ezen majd szent nő — igy mond Stryikowszki — egy leányt, ki a krakói székesegyházban azonnal meg is kereszteltetett a pápai követ jelenlétében, hol a magyarok előtt mindenkor kedves Erzsébet, és keresztatyja a pápa végett Bonifacia nevet nyert. De alig hozta Hedwig a rég ohajtott gyermeket a világra, betegségi állapota már roszra fordúlt. A kis Erzsébet 3 nap után meghalt: mely szerencsétlenséget a fiatal anya előtt titkolni akarták, félvén, hogy e hir sulyosbítandja állapotát; de ő azt azon pillanatban benső ihlés által megtudván, fönhangon hirdeté a körülállóknak. Nemsokára a haldoklók szentségeit kérte, melyeket legnagyobb buzgalommal felvett. Férjétől gyöngéden azon tanácscsal bucsuzott el, hogy ujra nőszüljön, és második hitvesül nénjét, Annát, Cilley grófnét jelelé ki neki, mert ennek jogai voltak a lengyel koronára.[2]) Végre julius 14-én délben jó tettek és Isten előtti érdemekben gazdagon, nem idősb mint 23 éves korában elszenderült.

A pápai követ tartotta temetését; a krakói székesegyházban a főoltár előtt balra temettetett el. A nép szeretete s fényes erényeinek emléke őt nem sokára szentté tették[3]); hamvainál sok csodálatos gyógyulás történt; sok szerencsétlen jött oda vigaszt keresni, melyet éltében oly szivesen osztogatott, s fel is találta. A történészek, kik életét elbeszélték;[4]) hinni látszottak, hogy a hálás utókor szentségét ünnepélyesen megalapítandja; de csalatkoztak, emléke azonban örökké szent és kedves leend Lengyelországban. Halála után Jagelló király még egymásután háromszor nősült; de mindenkor kijelenté, hogy Hedviget legjobban szerette; jegygyűrűjét (menyekzöi) mindig megtartotta, és tulajdon halálos ágyán a krakói püspök-

[1]) Se pompam saeculi dudum abdicasse, etc . . . sed in humilitatis mansuetudine placere. Dlugosz, 160, 2, p. 481.

[2]) Bielski l. c.

[3]) Maga Godescard adta is e cimet t. x. p. 178.

[4]) Bielski l. c. — Hujus devotissimae benedictaeque mulieris sanctitas apud nos declarata et monstrata est . . et apud futura saecula declarabitur. Dlug. p. 162.

nek hagyta, ki egykor egy ütközetben életét szabadította meg, mint legbecsesb vagyonát, és örökös intést, hogy a hazát, melyet Hedwig annyira szeretett, hiven szolgálja.

Sirhantjaira latin versekben egy sirirat vésetett, melyből ime néhány töredék:

„Itt fekszik Hedwig, Lengyelhon csillaga... szivét az ész által zabolázta, s önnönmagán egy óriás erejével győzelmeskedett. Ő volt az egyház oszlopa, a papság gazdagsága, a szegények harmatja, a nemesség disze, a nép ahítatos védője. Ő inkább szelid mint hatalmas akart lenni; a harag vagy kevélység egyetlen szikrája sem találtatott benne.... Ime! e királyi csillag leszált, elveszett a szegények vigasztalója; elveszett úrnőnk, anyánk, reményünk és bizalmunk... Oh menynyek királya, fogadd édenedbe a lengyelek e királynéját.“ [1]

IV.

WARTBURG VÁRA.

(219 lap.)

E vár, mely szentünknek kora 4 évétől kezdve egészen annak huszonegyedikéig lakhelyül szolgált, és elbeszélésünk anynyi eseményének színhelye volt, részben még most is fenáll, és talán nincs is Németországnak ennél nevezetesebb helye mind fekvésének szépségére, mind a vele összeköttetésben levő számos érdekes emlékre nézve. [2] Nincs utas, ki csodálkozásra ne ragad-

[1] Sidus Polonorum jacet hic Hedwigis...
Sed more gigantis animum ratione frenabat.
Se sibi subjiciens: nota pupillis erat.
Dos cleri, ros miseris fuit, Ecclesiaeque columna.
Gratia nobilium, civium tutrix pia...
Noluit esse potens, maluit esse mitis.
Non ibi delituit scintilla fastus et irae;
... Petit occasum, heu, reginale sidus!
Occubuit inopum solamen et miserum,
Et mater et domina, spesque fidesque simul.
O rex Polonorum, reginam hanc Polonorum
Suscipe locandam in paradiso tuo!

[2] Limberg, das im Jahre 1708 lebende und schwebende Eisenach; Thon's schloss Wartburg; Grimm's Deutsche Sagen etc.

tatnék e hegy alján járva, melyen Wartburg áll, s mely Eisenach város és a Frankfurtról Lipcsébe és Berlinbe vezető nagy országút felett uralkodik. Ritkán láthatni oly festői tájt, oly szélyesen terjedő látpontot, mely még vonzóbb, mint az, mely Wartburg magasáról kinálkozik; különösen nagyszer ű a körülötte fekvő számos erdők tenyészete, s nem hiányzik egyéb, mint egy patak vagy tó. Elbeszélésünk folyamában leirtuk mindazon helyeket, melyek Erzsébet emlékét visszaidézik: hátra van tehát még, hogy ezen, Németország évkönyveiben több tekíntetnél fogva nevezetes hely történelmére nézve némi adatokat közöljünk.

A félig erdőktől körülvett szikla, melyen e vár áll, két csúcsra oszlik, melyek egyike Mittelstein (közép kő) nevet visel, minthogy középpontnak tekíntetett a Hasszia, Thüringia, Frankonia és a bucheni s eichsfeldi körületek közti összeköttésekre nézve. A másikra 1067-ben a hires Lajos thüringiai gróf által Wartburg építetett, ki melléknéven „Szökőnek“ neveztetett azon szökéstől, melyet Giebichenstein körüli magaslatról a börtön aljánál hömpölygő Saalába tett, hogy az őt fenyegető büntetést kikerülje. Sokféle hagyomány létezik ennek alapításáról. Némelyek szerint maga a gróf fedezte fel e helyet, midőn egykor vadászaton eltévedvén, ottan szolgáira várakozott; várakozása közben megvizsgálta a tájat, mely őt annyira elragadta, hogy azonnal elhatározá magát egy várat odaépíteni, a hegyet pedig Wartbergnek vagy Wartburgnak (várakozási hegy v. vár) nevezte. Mások szerint, midőn e sziklát először megmászta, annyira meg volt hatva fekvésének szépsége által, hogy azonnal felkiáltott: „Várj, hegy, várat csinálok belöled.“ (Wart, Berg, du sollst mir ein Schloss werden.“); [1])

E vár egész 1440-ig a thüringiai fejedelmek főszékhelye volt. Ugyanottan 1270-ben egy szivreható s nevezetes esemény adta magát elő. A fejedelem, „Gonosz Albert,“ ki sz. Erzsébet gyermekeinek kárára Thüringiát birtokolta, nőül birá II Frigyes császár leányát, Margitot, a jeles de szerencsétlen Hohenstaufeni ház utolsó ivadékát; de egy ágyas szerelmébe elmerülve, nem sokára megunta; szolgái közöl tehát egy szamárhajtót bizott meg, ki éjjel teremébe menvén, megfojtsa, hogy más nap azon

[1]) Grimm 560.

hir terjesztethessék, miszerint a gonosz lélek megfojtotta. A szegény szolga aggódott, s midőn már a herczegné ágyáig jutott, fölkeltvén azt, bocsánatot kért tőle: a nő őt elébb esztelennek vagy ittasnak hitte; de ez elbeszélve az ügyet, melylyel férje részéről megbizatott, mondá, hogy inkább vele együtt akar meghalni, mint engedelmeskedni. A hercegnő megrettenve, udvarmesterét kerestette, tőle tanácsot kérendő, ki őt haladék nélkül futás által menekedni és gyermekeit hátrahagyni kiszté. A hercegné azokat előbb látni kivánta, bölcsőjökben feküdtek, [1] az egyik 3 éves a másik pedig 18 hónapos volt; a hercegné a bölcső mellé ülve sirt. Az udvarmester azonban és hölgyei indúlni sürgeték. Látván hogy már másképen nem lehet, idősb Frigyes nevü fiái karjaiba vevé, csókjaival s könyeivel elárasztá, végre anyai szíve szorongása és keservében orcáját egész vérig harapta. Azután másik fiát akará fölvenni, de az udvarmester elvette tőle mondván: „Meg akarja e gyermeket gyilkolni?“ „Megharaptam — felelt — hogy egykor nagy lévén, emlékezzék keservemre és ezen bucsuzásra. [2]) Azután a lovagok teremének egyik ablakából a szamárhajtóval és kettővel hölgyei közöl kötélen lebocsáttatá magát: egész éjen által futott, mig a herzfeldi apátnál menedékre talált, honnét a következő évben Frankfurtba menve, szivfájdalomban meghalt.

A kis Frigyes anyja harapásának sebhelyét egész életén át megtartá, melyről azután „Harapott Frigyes“ nevet nyert [3]). Atyjának kérlelhetlen ellensége volt, kin a szerencsétlen anyján elkövetett méltatlanságot meg is boszúlta. — Azon az atya és fiu között viselt háboru folyama alatt Frigyes Wartburgot hatalmába kerítvén, abban a római király seregei és az eisenachi polgárok által szorosan körülvételve ostromoltatott. Fiatal neje, Erzsébet, kit atyja kezeiből kiragadott, épen egy leányt szült; élelemszerei már nem voltak; a herceg elhatározá magát, hogy éjjel neje, leánya, ennek dajkája és 10 emberből álló kisérettel elhagyandja a várat. Könnyü volt neki futását eltitkolni és az

---

[1]) Rothe 1744 l. szerint, „uf das gemolle hucz by deme torme:“ nehéz megmondani itten a mai épület mely részére vonatkozik ez elnevezés.

[2]) „Wollt ihr die Kinder umbringen?“ — „Ich hab ihn gebissen, wan er gross wird, das er an meinen Jammer und dieses Scheiden gedenkt. Ibid.

[3]) Mit dem Biss, oder mit dem gebissenen Backen.

erdőkbe mélyedni; az eisenachiak azonban észrevévén, üldözni kezdék, s midőn lépteit ekként siétteté, elkezdett a kis ujonszülött leányka sírni. A fejedelem a dajkát inté, hogy csendesítené őt le; ez azonban felelt: „Uram, csak szopás által fog elhallgatni [1].“ Frigyes azonnal megálla, mondván: „Nem akarom, hogy e futás a leánytól elvonja a táplálékot, kerülne bár egész Thüringiába.“ S ekképen lándzsával kezében mozdulatlanul állott, várva ellenéit, kik oly közel voltak, hogy lovaik zöreje is hallható volt. S midőn a kisded a szopást elvégezte, ismét folytatta utját, míg szerencsésen biztos helyre ért.

1317-ben a vár nagy része villám okozta tüz által elpusztúlt. 1331-ben komoly Frigyes herceg és neje Misniai Mathild, a kedves sz. Erzsébet tiszteletére a vár kapuja előtt az Eisenachba vezető uton egy ferencrendi zárdát építtettek.

1440-ben Thüringia Szászországgal egyesítetett, s Wartburg megszünt fejedelmi székhely lenni, vagy legfelebb koronként maradt az. Luther szinleges fogsága e várban ismeretes. Látható még a terem, melyben lakott, hol az ördög megkisértette, és a mérges hitujító által a tintás üveget önnön fejéhez vágatta, mely a falon összetörve egy nagy foltot hagyott hátra, mely most is gondosan őriztetik.

Ma e tisztes s nevezetes fejedelmi lakból, milyen sz. Erzsébet korában volt, nincs egyéb hátra, mint a Landgrafenhaus, egy tágas épület, mely a benső udvar délnyugati végén ónból a szikla szélére építtetett; melynek fedele, benső felosztása, és ablakai a mostani korból valók. Egyedül a kápolna és a Rittersaal (lovagok terme) van a 12 vagy 13 századból. Csodálatra méltó a nagy teremben gyönyörü változatos tetőzettel ékesített páros oszlopokon nyugvó ivezet. A kápolnában van két szép teljes ivezetü kereszt és egy elég jó féldombormü a 15 századból. Látható még Luther szószéke mellett egy mai izléssel készült silány festmény, mely, mint hiszik, az irgalmasság cselekedeteit gyakorló szentet és sok más tárgyon kivül a rozsák csodáját ábrázolja. 1708-ban még egy termet mutogattak, mely a tudós Paulini véleménye szerint valóban Erzsébeté volt [2], mely

---

[1] „Herre es schwigit nicht, es gesugs danne.“ Rothe, 1767.

[2] Annal. Isenacens. 1698 p. 42.

azonban a későbbi javítások és építkezések folytán eltünt. Ma nincs egyéb ottan, mint egy sz. Erzsébetének állított ágy, mely legalább már huszszor megujíttatott, s melynek darabjai azonban fogfájás elleni óvszerül mindig elhordatnak.

Ime ezek a sz. Erzsébetünkről Wartburgban napjainkig hátramaradt anyagi nyomok; de emlékével minden lépten találkozhatni a rozsák között, melyek, csodájának emlékére, bőségben tenyésztetnek; átfutva a gyönyörü helyeket, érzi az utas, hogy méltók voltak, legalább szépségöknél fogva arra, hogy Erzsébet lakja s szentelje meg őket; s láttukra a szentnek szelid és menyei képe uj bájjal támad fel a vándor lelkében.

V.

A SZ. SZŰZ ÁLTAL SZ. ERZSÉBETNEK TETT KIJELENTÉS.

Kivonat a brüsszeli Bollandisták kézirataiból.

(272 lap.)

Quomodo B. V. Maria proposuit servare virginitatem cum esset in templo.

Semel vero dum stans cogitarem quod nunquam ab eo vellem discedere, surrexi et ivi ad legendum, desiderio inveniendi aliquid quod animam meam confortaret, cumque librum aperuissem, occurrit mihi illud Isaiae: „Ecce virgo concipiet.“ Ex quo dum intellexi quod filius Dei virginem debebat eligere de qua debebat originem trahere, statim proposui in corde meo, ob illius virginis reverentiam et gratiam, virginitatem servare, et me sibi tradere ancillam et ei servire, et nunquam ab ea recedere etiamsi expediret per totum mundum peregrinari cum ipsa. Nocte vero quadam, ad orationem devote prostrata, effectuosissime Dominum deprecata sum, ut mihi dignaretur tanto tempore vitam praestare quod ipsam virginem viderem oculis meis, sibi servirem manibus et caput meum ad suam reverentiam inclinarem, et ad ejus obsequia totaliter me conferrem. Et ecce quidam splendor clarior sole, et de splendoris medio audivi vocem dicentem mihi: „Praepara te ad pariendum filium meum.“ Et adjunxit certissime: „Scias quod illa subjectio, quam, mei amore, alteri vis facere, volo quod ab aliis tibi fiat, et volo, quod sis filii mei mater, Domina et Dominatrix, ut ipsum non solum habeas, sed omnibus quibus tibi placuerit illum praestare possis. Nec meam gratiam,

nec meum habebit amorem, nec filii mei, qui te non amaverit, et qui te filii mei matrem confessus non fuerit, in regnum meum non intrabit. —

„Tu, inquit, petisti a me ut gratiosam te reddam illi virgini, quae eum genuerit, ut de te tantum confidat quod meum filium tibi praestet, et de te ipso tuus impleatur affectus; et ego dico tibi quod ipsam habebis, et a me non ab alio donabitur tibi, et qui tuam gratiam non postulaverit, a filio et de filio consolationem habere non poterit.“ His auditis, prae timore examinis affecta, in faciem corruens meipsam sustinere non potui, sed angeli tunc venerunt et lavaverunt et confortaverunt me, ex tunc divinis laudibus me totaliter dedi, ita quod Deum laudare et sibi gratias reddere satiari non poteram die ac nocte. Et expectans certissime divinae promissionis effectum, rogaban Deum patrem instantissime, dicens: „Supplico, misericordissime Pater, clementissime et benignissime, ex quo tibi placet quod debeam filium tuum parere; supplico, inquam, ut mihi donare digneris spiritum sapientiae, quo instructa sciam ei servire secundum voluntatem suam; donum intellectus, quo illustrata valeam percipere voluntatem suam, quia si humano more nascetur, scio quod statim loquetur; donum consilii, quo informata sciam omnia consulte es discrete agere circa eum; donum fortitudinis, quo roborata debite et reverenter valeam portare divinitatem suam; donum scientiae, quo erudita sciam omnes prudenter instruere quicunque ab eo habuerint aliquid facere; donum pietatis, quo ordinata sciam compati humanitati suae et ei in omnibus subvenire; donum timoris, quo humiliata ei cum timore et amore et debita reverentia serviam.“ Ista sunt quae petebam a Deo Patre antequam mihi donaret filium suum: considera ergo salutationem meam mihi missam a Deo et ab angelo allatam, et invenies omnes petitiones meas impletas.

Ita faciebat mihi, nam mens mea desiderio concipiebat filium Dei, spiritus meus succendebatur habendi ipsum, ex desiderio anima tota pinguefiebat et satiebatur immensa dulcedine, quia voluntatis magnitudine videbatur mihi jam ipsum habere. Sed lingua carnis tantum vigorem habere non poterat quod valeret voce manifestare interiorem ardorem, propterea solum exteriores sensus rogabam conservari et ordinari ad obsequium virginis repromissae. Sed Deus videns interiorem ardorem, et cernens

exteriorem humilitatem, tempore sibi placito Gabrielem mihi archangelum destinavit, qui mihi promissiones a Deo mihi missas detulit, salutatione praemissa, secundum quod Evangelium manifestat. Ego vero quid feci? profunda devotione genuflexi et junctis manibus dixi: „Ecce ancilla Domini, fiat mihi secudum verbum tuum." Tunc donavit mihi Deus filium suum et septem dona Spiritus Sancti. Et scis quare hoc fecit? quia sibi credidi et meipsam humiliavi. —

VI.

A REYNHARTSBRUNNI ZÁRDA.

(291 lap.)

E zárda, mely Thüringia uralkodóinak temetkezési helyül szolgált, ugy mint Wartburg, mely szokott székhelyök volt, Szökő Lajostól építetett. E fejedelem elcsábítatva a szerelem által melyet Adelhaid, Frigyes nádorgróf nejének rendkivüli szépsége költött benne, vadászaton egykor vitatkozás alatt meggyilkolta azt s özvegyét azután nőül vette. Husz évi együttlét után, az isteni irgalom, mely a történész szavai szerint mindenki üdvét kivánja, és nem türi szivesen, hogy bár ki is elveszszen, Adelhaid szivéhez szólott. Lelkiismerete egyszerre mardosni kezdé, mit férjével szeretett volna közölni. 1083-ban nagypénteken vele kivánt ebédelni, s igy ketten asztalnál lévén, sok sült s főtt hust, vadhust és más zsiros étkeket hordatott fel, a gróf nagyon megbotránkozva kérdé, mit jelentene ez, s nem tudja-e hogy nem illik a keresztényhez hust enni azon napon, melyen teremtője s megváltója őt megváltandó a kereszten meghalt. „Oh! mondá Adelhaid -- ha ez nem illik hozzánk, mit mondandunk igazolásunkra a jó Istennek azért, hogy egészen ellenkezőleg, mint más ahítatos keresztények, irgalma kiérdemlésére mit sem tettünk, s hogy vétkeinket egész az égig hagytuk növekedni a bánat s fájdalom minden árnyéka nélkül?" Lajos mélyen megindúlt s fejét lehajtva keservesen sirt; megtérése be vala végezve. [1]) Más nap jó barátját a halberstadti püspököt hozatá magához, kitől lelkiismerete jó rendbehozása ügyében tanácsot kért. Ennek tanácsára nejével együtt Rómába ment, hogy a pá-

[1]) Rothe 1677.

pától bünei alól feloldozást kérjen. A pápa bünbánatúl meghagyá neki, hogy a világról lemondva, egy általa Nagy Asszonyunk és sz. János azon fájdalmaik tiszteletére, melyeket éreztek, midőn a kalvárián együtt a kereszt alatt állottak, épített zárdába vonúljon vissza. [1]) Thüringiába visszatérte után méltóságát fia kezébe tevé le, kire államait is hagyá, kivéve a schauenburgi várat. Egykor ezen várból Wartburg felé lovagolván, egy Reinhart nevü fazekassal találkozott, ki egy igen bő vizü forrás közelében ülve munkálkodott. E fazekas és néhány épen ott lévő fricherodi földmivelő a gróf előtt azt állíták, miszerint éjenként két fényes lángot látnak e kút közelében lobogni, az egyiket azon helyen, hová azután az egyház építetett; a másikat pedig a sz. János kápolna helyén. Lajos meg vala lepve, s megemlékezvén fogadalmára, hivé, hogy az Isten ekképen jelölte ki a helyet, melyre zárdáját építse: azonnal megkezdé a müvet, mindig barátja a halberstadti püspök tanácsát követve, s midőn a zárda be volt végezve, azt azon a kút mellett talált cserépmüves emlékére Reynhartsbrunnak nevezte. Ott töltötte el élte hátralevő részét bünbánatban, holta után ott is temettetett el, valamint utódai is mindaddig, mig Hasszia Thüringiától elválasztatott.

A Reynhartsbrunni apátság Thüringia történetének egész folyama alatt nagy szerepet játszik: ugy látszik, apátjai az országban mindig fontos személyiségek voltak; láttuk, mily gonddal és szeretettel viseltetett sz. Erzsébet férje e sz. hely iránt. Utódai között a szerzetesek nem is találtak több ily buzgó védőre; sokat kelle szenvedniök a szomszéd nemesek valamint a mainzi érsek mint a tartomány metrepolitája részéről. A zárda az 1525 diki borzasztó parasztlázadás alatt felgyújtatott, és a hitujítás behozatala következtében nem is állítatott többé vissza. Miután a szász-gothai hercegek világiasították, egy várféle épületet emeltek helyébe, melyet a jelenleg uralkodó herceg egy régi goth lakás alakjában állítatott vissza, elég jó izléssel de kissé sok ékítvénynyel. [2]) A régi épületekből nincs már egyéb hátra mint egy igen jó féldombormü a 15-ik századból, mely az udvar egyik kapuján a keresztfeszítést ábrázolja, és sirkövek, me-

---

[1]) In unser lieb Frau und S. Johanns minne, der mit ihr untern Kreuze stand am stillen Freitage. Grimm. 549.

[2]) Az épitész, kire ezen javitás bizva volt, Eberhardnak neveztetik.

lyekre a thüringiai házból származott ugyanannyi uralkodó emlékszobra állítatott t. i. Szakállos I. Lajos († 1036) II. Szökő Lajos († 1096) III. Lajos, ki az első herceg vagy országosgróf volt; IV. Vasas Lajos († 1168) V. Szelid Lajos, vándor táskával, mert keresztes háborúban halt meg (1191) VI. Sz. Lajos, Erzsébet férje, és végre fiok, a fiatal Armin, e nemzetség utolsó ivadéka. Ezen emlékek jelleme elég hasonkorúnak látszik azokéival, kiket ábrázolnak; hitelességök ellen azonban nehéz kételyek merültek föl: azon vélemény van elterjedve, hogy egy szerzetes, emlékezet után készíttette ezeket egy tüzvész után, melyben a régiek elpusztúltak, s melyről Theodorik azt mondja, hogy művének kiadásánál kevéssé előbb történt. A mi Lajosunk „Maritus beatae Elisabethae"-nek neveztetik, siriratában, melynek szerkezete legalább halálánál későbbi időre mutat néhány évvel.

A kápolnában, mely egészen a mostani korból való, egy régi szép feszület látható, ez a zárdától egy mértfölnyi távolra fekszik, régi kápolnából hozatott oda, és a sz. Bonifác által épitett egyház romjai fölé sz. János tiszteletére emeltetett, és egy nagy kögyertyatartó az erdők közepén most is visszaidézi Germania nagy apostolának emlékét.

Végre, jóllehet mi sem található már azon zárdából, melybe Erzsébet szeretett férje valamint maga is oly gyakran ment, mindig megmarad azonban ezen régi épület valóban gyönyörteli helyzete egy Gothától 3 mértföldnyire fekvő völgyben, mely egyike azon szép völgyeknek, melyeket az Isten keze egyenesen szolgái magányának látszott képezni. Sürüség és ős erdők környezik azon hegyoldalt, melyek azon völgytorkot képezik, melynek végén a zárda állott: az erdők, rétek és csörgedező patakok szerencsés vegyülete eleveníti azon tájt, melynek magános, nyugodt és hivogató tekíntete a vele összeköttetésben levő, emlékekkel tökéletes összhangban áll. Legalább szemeinknek ugy tetszett, hogy itt inkább mint bár hol mutatkozik azon kellemes tiszta varázs, melyet az idő nem törölhetett le semmiről sem, mire a kedves sz. Erzsébet az ő jellegét nyomta.

VII.

A ROMAI SZENT SZÉKTŐL KIADOTT OKMÁNYOK, MELYEK SZENT ERZSÉBETNEK A SZENTEK KÖZÉ IKTATÁSÁRA VONATKOZNAK

1 szám.

Kilenczedik Gergely pápa felelete marburgi Konrád mester levelére. [1])

Manrik. Annal. Cistercens 1232 évre. 437-l.

Sane cum laetitia dulcium lacrymarum concursibus comitatu, dilecti fili Conrade, ex litteris tuae devotionis accepimus: quod ille artifex gloriosus, qui terram in aurum et aquam alterat in crystallum, clarae memoriae ancillam suam Elisabetham, quondam carissimam in Christo filiam nostram, landgraviam Thuringiae, jure naturae fragilem et labilem, demum dono gratiae in cultu divini numinis stabilem et robustam, ac tamen mundanae miseriae compedibus expeditam, aggregat collegio supernorum gloriam concessae beatitudinis signis exprimens gloriosis. Nam circa sepulcrum ejus et locis aliis per invocationem sui nominis et devotionis sincerae suffragia, vita mortuis, lumen caecis, auditus surdis, verbum mutis et gressus claudis caelesti dextra conferuntur. [2]) Verum etsi per virtutum insignia, quibus olim jam dicta landgravia extitit multipliciter insignata, seu per famosa miracula, quibus eius sancta rutilare dicitur sepultura, coelestis sponsi vocibus esse de sanctorum numero debent affirmari; tamen quia mentibus ambiguis subito rei veritas non clarescit, et repentinus non solet miraculorum relatibus quorumdam spiritus exaltare, eo quod omne rutilum auri nomen non impetrat, nec ebur quodlibet nivem imitatur; nos quod Providentia praeambula decet festinos in certis et lentos in dubiis inveniri, dissertationi vestrae, de qua plenam in Deo fiduciam obtinemus, per apostolica scripta mandamus, quatenus provide attendentes quod lux vera, sanctissimus Dominus Jesus Christus, signis publicis et prodigiis evidentibus tre-

---

[1]) l. életrajz 31 fejez.

[2]) Innen egész a levél végeig majdnem szóról szóra ismétli a pápa a sz. Domonkos csodatételeinek megvizsgáltatására kiadott pápai brevét. L. 14 Bened. munk. 1 k. 42 l.

pidantia discipulorum pectora roboravit, mentes eorum dubias de resurrectionis admiranda gloria expressae certitudinis clarificans fulcimentis, vitam et conversationem landgraviae memoratae, quibus Domino et hominibus noscitur placuisse, nec non miracula quae, auctore Domino, de sui corporis sanctitate procedunt, habitae prae oculis sola divina reverentia majestatis, per testes idoneos studeatis inquirere cauta diligentia, et sollicitudine vigilanti, quae in scriptis redacta, sub sigillis vestris fideliter conservatis, illa nobis posteaquam mandatum receperitis, per fideles nuntios et solemnes transmissuri

Datum Anagniae II. idus octob. anno VI.

2 szám.

Az előbbi levél függeléke.

Wadding 2 k. 606 l.

melyben rendeltetik, hogy az Erzsébet grófnő csodatetteiről tanúskodó bizonyságok, miként a tanúk vallomásai is irásba foglaltassanak.

Regist. Vatican. Epist. 124.

Testes legitimi qui super vitâ, conversatione, ac miraculis quondam E. landgraviae Thuringiae sunt recipiendi prius ab eis praestito juramento, diligenter examinentur et interrogentur de omnibus quae dixerint, quomodo sciunt, quo tempore, quo mense, quo die, quibus praesentibus, quo loco, ad cujus invocationem, et quibus verbis interpositis, et de nominibus illorum, circa quos miracula facta dicuntur, et si eos ante cognoscebant, et quot dies ante viderunt infirmos eos, et quanto tempore fuerunt infirmi, et de qua civitate sunt oriundi; et interrogentur de omnibus circumstantiis diligenter; et circa singula capita fiant, ut expedit, quaestiones praemissae. Et series testimonii et verba testium fideliter redigantur in scriptis.

Anno Christi MCCXXXIII Gregorii IX pontif. anno VII.

3 szám.

Egy második vizsgálat tartását elrendelő pápai levél.

Wadding 1 k. 365 l.

Gregorius etc. Episcopo Ildesemensi, de valle Sancti-Georgii, et Hervordensi abbatibus Moguntinae dioecesis.

Ne possimus argui si lucernam dignam super candelabrum collocari, detineri sub modio patiamur, praesertim cum eviden-

tibus indiciis de coelo noscatur emittere multae radios claritatis, discretionem vestram per apostolica scripta in virtute obedientiae praecipiendo mandamus, quatenus inquisitionem, quam de miraculis beatae recordationis Elisabethae landgraviae Thuringiae per venerabilem fratrem nostrum archiepiscopum Moguntinum, et bonae memoriae magistrum Conradum de Marpuch, fieri mandavimus, nobis per solemnes nuncios quorum committi meritis tanti excellentia negotii debeatur ad nostram praesentiam, infra quinque menses post susceptionem praesentium destinetis. Verum si praefata inquisitio forte prae manibus non habetur, vos habentes prae oculis divinae reverentiam majestatis, testes eosdem, quos dicti archiepiscopus et magister super ipsius Elisabethae miraculis receperunt, aut alios si habere poteritis fide dignos, advocatis ad hoc viris prudentibus et in jure peritis, examinantes qua convenit sollicitudine diligenti dicta eorum, et seriem testimonii de verbo ad verbum in scriptis fideliter redigi faciatis; quae, ut instruamur de dono gratiae, quam circa gratitudinis filiam videtur virtutum Dominus effudisse, sub vestris ac praelatorum, nec non religiosorum virorum sigillis infra dictorum mensium spatium, omni occasione postposita, nobis mittere procuratis. Quod si non omnes, etc. Tu fr., episcope cum eorum altero, etc.

Datum Perusii, V. idus octobris, pontificatus nostri anno VIII.

4 szám.

Szent Erzsébetnek a szentek közé iktatási bullája.

Gregorius, episcopus servus servorum Dei, archiepiscopis, episcopis, abbatibus, prioribus, archidiaconis, presbiteris, decanis et aliis ecclesiarum praelatis, ad quos litterae istae pervenerint.

Gloriosus in majestate sua Patris aeterni filius Redemtor noster Dominus Jesus Christus, de coelorum summitate prospiciens conditionis humanae gloriam, multo concursu miseriae cui primi parentis culpa dedit initium deformatam, ineffabili dispositione providit, ut et virtutem suam sedentibus in umbra mortis exponeret, et in exilio positos ad libertatis patriam revoca-

ret. Igitur quia nulli potius quam sibi suae facturae redemptio competebat (eo quod artifici sit, et decens et debitum, ut quocumque casu depereat quod pulchrius finxisse dignoscitur, in statum pristinum suae virtutis studio restauretur) in exile vasculum, si tamen sit exiguum, quod recepit hospitem super omnia spatiosum, scilicet in aulam Virginis refertam omni plenitudine sanctitatis, de regali throno se conferens, opus inde cunctis visibile protulit, per quod propulso tenebrarum principe de sui redemtione plasmatis triumphavit; certa relinquens instituta fidelibus, per quae ipsis ad patriam redderetur transitus expeditus.

§ 1. Hujusmodi quidem pietatis seriem beata Elisabeth ex regali orta progenie, et Thuringiae landgravia gratiosa, solerti meditatione considerans, et jam dicta eligens instituta continuis observare studiis, ut dignam perceptione se redderet perpetuae claritatis, quasi ab ortu vitae usque ad occasum, virtutum vacando cultui, nunquam desiit in caritatis amplexibus delectari. Nam in confessione verae fidei, vitaeque dedita sanctitati, coelestis reginae diligendo filium, per quem dulcedinem consequi posset coelestium nuptiarum, ita dilexit et proximum, quod amoenum sibi constituens illorum familiarem habere praesentiam, quam eorum inimica curruptio cunctis suggerit effici peregrinam, se in multis sibi reddidit inopem, sollicitam fore paperibus multipliciter affluentem. Quorum ab aetate tenera, tutrix esse desiderans et amatrix, eo quod sciret perennis vitae praemium dilectorum Deo acquiri meritis egenorum, adeo conditionem illorum gratam sibi constituit, quam naturaliter saecularis elatio vilipendit, quod etiam licitis sibi deliciis quas offerebat status excellentia conjugalis, deductis pluries in contemptum, corpus delicatum, et tenerum reddebat assiduae parcimoniae studio maceratum, tanto sibi meriti quantitate poficiens, quanto quod sponte geritur, majoris gratiae praemio muneratur. Quid ultra? Quaeque jura sangvinis in supernae desiderium transferens voluptatis, et inperfectum quid aestimans, si jam viri destituta praesidio, sic residuum vitae decurreret, quod se ad jugum obedientiae (cujus sub lege posita maritali absque ipsius praejudicio amplexatrix exstiterat) non arctaret, religionis habitum induit, sub quo dominicae Passionis in se celebrare mysterium, usque in diem ultimum non omisit. O felix mulier! o matrona mirabilis! o dulcis Elisabeth

dicta Dei saturitas, quae pro refectione pauperum, panem meruerit Angelorum! O inclyta vidua virtutum foecunda sobole, quae studens ex gratia consequi, quod natura non poterat indulgeri, diris animae hostibus per scutum fidei, loricam justitiae, gladium spiritus, salutis galeam et hastam perseverantiae debellatis; sic amabilem immortali sponso se praebuit, sic Reginae virtutum se dilectione continua colligavit, suum deprimendo dominium, in ancillae humilis famulatum! Sic sanctis Elisabeth antiquis processibus conformem se reddidit, dum in mandatis et justificationibus Domini sine querela simpliciter ambulavit, Dei gratiam secreto mentis per affectum concipiens, et eandem per effectum pariens, ac nutriens assidue per profectum, quod salus omnium in se sperantium, et exaltatio in se quorumlibet in humilitatis et innocentiae vallibus positorum, in pomissae suis praemia retributionis exurgens, ipsam mortis nexibus expeditam provexit ad solium luce inaccessibili luminosum.

§ 2. De cujus stupenda et inexplicabili claritate procedit, quod illius spiritus, et in superni fulgoris abysso rutilat; et in hujus profundo caliginis, multis coruscat miraculis gloriosis, quorum virtute, catholicis fidei, spei, et caritatis augmenta proveniunt, perfidis via veritatis exponitur, et haereticis confusionis multae materia cumulatur, dum stuporis turbine obvoluti, quod dictae sanctae meritis, quae dum carnis clausa carcere teneretur, pauper spiritu, mitis mente, propria vel potius aliena peccata deplorans, justitiam sitiens, misericordiae dedita, munda corde, vere pacifica, attrita persecutionibus, et opprobriis exstitit lacessita; vita mortuis, lumen caecis, auditus surdis, verbum mutis, et gressus claudis coelesti dextera conferuntur: partes Theutoniae spatiosas, quas mortis dogmate gestiebant inficere, in doctrinae coelestis amplexibus cernunt multipliciter exultare.

§ 3. De hujusmodi quidem et aliis sanctae miraculis, quae mentis inspecta oculis uberiorem laetitiam proferunt, quasi diffusis distincta litteris viderentur, facta nobis per testes idoneos tanta plenitudine fidei, sicut debetur et competit colendae per omnia veritati.

§ 4. Nos quorum deposcit officium his continuo desudare studiis, per quae augeatur gloria Redemtoris, dictam sanctam quam sibi intuitum placuit suae majestatis assumere; de fratrum

nostrorum consilio et assensu, et venerabilium fratrum nostrorum, Patriarcharum, Archiepiscoporum, Episcoporum, et Praelatorum omnium, qui tunc apud sedem apostolicam existebant, Sanctorum catalogo duximus adscribendam.

§ 5. Universitati vestrae per apostolica scripta districte praecipiendo mandantes quatenus XIII kal. decembris, die videlicet, quo eadam mortis absoluta vinculis, victura perenniter, ad fontem supernae prodiit voluptatis, festum ejusdem prout miranda ipsius meritorum magnitudo exigit, celebretis, et faciatis solenniter celebrari; ut id nobis de thesauris coelestibus ejus pia intercessione proveniat, quod ipsa praestante Christo percepisse dignoscitur, et possidere perpetuo gloriatur.

§ 6. Caeterum ut universitati fidelium invisibilis aulae consequendi delicias ex concessa nobis potestate, desuper propitiante Domino, sit facultas; quinimo et ut nomen exaltetur Altissimi, si sposae suae venerabilem sepulturam fidelium procuremus accessibus honorari, omnibus vere poenitentibus et confessis, qui se illuc annis singulis devotionis aromata, et sinceritatis insignia deferentes in memorato festo, et usque ad octavas ipsius contulerint, de omnipotentis Dei misericordia, et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus, auctoritate confisi, unum annum et quadraginta dies, de injuncta sibi poenitentia misericorditer relaxamus.

Datum Perusii, kal. junii, anno nono.

5 szám

Pápai levél Beatrixhoz, Fülöp római király leánya- szent Ferdinánd neje-, kasztilia királynéjához.

Regist Vatican, nr 120, Waddingnál, 2. k. 394 l.

Gregorius etc. Beatrici, illustri reginae Castellae, Toletae, et Legionis.

Jesus filius Sirach diebus istis obtulit nobis vas admirabile, Eccles. 50, opus excelsi, quod fornacem caritatis in ardoris operibus custodivit. Vas, inquam, electum, Domino consecratum, sanctam scilicet Elisabetham, quae interpretatur saturitas Dei mei, quae in pauperibus et infirmis consuevit Dominum saepius saturare. Tribus sane panibus, quos mutuo in nocte tribulationis suae ab amico

antiquo recepit, veritatis scilicet, caritatis et fortitudinis Dominum legitur recepisse, ut veritatis illustrata fulgoribus, purificatis affectibus, et membris corporeis roboratis, Dominum intellectu cognosceret, diligeret, per affectum et profectum boni operis satiaret. Ne igitur langueret per ignorantiam veritatis, voluptas per inopiam affectionis deficeret, caro suae conditionis infirma effectum boni operis impediret, illuminatus extitit intellectus, purificatus affectus, et effectus boni operis spiritu fortitudinis roboratus. Ne autem istorum parcum usum quis profana facilitate
iae, 55, 2. negligeret, Dominum dixisse didicimus: Qui appenditis argentum vestrum non in panibus, et subitis infructuosum sine satietate laborem. Quia quidam argentum eloquentiae suae in spiritu mendacii, non in spiritu veritatis appendunt; sicut adulationum artifices, fabri laudis, figuli falsitatis, et alii non in spiritu caritatis, sed vanitatis et inanis gloriae cupidi, quae nunquam suos satiat amatores, linguam instruunt in urbanitate verborum, laborum, morum et operum dissonantiam fabricantes. Tria quoque fercula in mensa dominica coram coeli et terrae dominatore Elisabetha amatrix aeternae felicitatis apposuit, dum prohibita renuit, praecepta servavit, et exaudivit consilia Redemptoris, quae necessaria sibi humanae naturae subtrahens vigiliis, jejuniis et orationibus debita singulis jure distribuens, creaturam Creatori, sensualitatem rationi, et
les. 43, 2. carnem spiritui servire coegit. De hac quidem scriptum est: Vas admirabile opus excelsi, vas admirabile, vas misericordiae, auro sapientiae et lapidibus pretiosis, hoc est operibus incorruptis ornatum, in quo tot effudit Dominus charismata munerum supernorum, ut mundaret et tergeret vasa irae in interitum apta, et ostenderet divitias, et copias gratiarum in vase misericordiae, quod Dominus in gloriam praeparavit. O vas admirabile in virtute humilitatis, abjectione corporis, affectu compassionis, cunctis saeculis admirandum! In humilitatis quippe virtute, quae cum esset de stirpe regia, excellenti principatuum dignitate praecelsa, facta pauperum et egenorum ancilla, exinanivit se formam servilem accipiens, et usque ad mortem infirmis, peregrinis et pauperibus obedivit. In abjectione corporis, quia quae decorari consueverat regalibus ornamentis, muraenulis aureis, argento, monilibus, margaritis et lapidibus pretiosis, spoliata repente mundanae ambitionis exuviis, habitum pauperis

et asperae vestis assumpsit, ut vilibus involuta pannis Jesu- Psal 21, 7.
Christi Domini nostri incunabulis vagientis, cum eo fieret
opprobrium hominum et abjectio plebis, et exprimens in prae-
sepio vagitus infantis, jam civis coelestis effecta, cum Angelis
decantabat: Gloria in exelsis. Ita affectu quoque compassionis, Luc. 1, 14
quia non solum manus regia tornatilis, aurea, plena hyacinthis, Cantic. 5, 1
pietatis propitia, sordes tergebat infirmorum et pauperum; ve-
rum etiam lavabat et alligabat osculans cunctis horrida vulnera le-
prosorum. Manus ei tornatilis, quia facilis ad opera Redemtoris; au-
rea, quia scholam caritatis ingrediens, proficiebat in studio pietatis;
plena hyacinthis, qui colorem habet aereum, quia pro amore
coelestis patriae copiosae pauperum compatiebatur inopiae. O
vas admirabile! vas electum! vas misericordiae! in quo tyran-
nis principibus et magnatibus mundi vinum verae compunctionis
propinasti. Inter quos sororium tuum, fratrem Conradum, quon-
dam landgravium, aetate tenerum, mundo carum, mortalibus
gratiosum inebriasti praecipue poculo vasi hujus, ita ut calcatis
dignitatum fascibus, rejecta syndone, nudus profugeret de ma-
nibus impiorum crucifigentium Jesum Christum ad asylum cru- Marc. 14, 3
cis, cujus signaculum impressit pectori, mysterium cordi, ut per Cant. 1, 12.
myrrhae fasciculum posset crucifixi consortium promereri. Ine-
briasti quoque poculo vasi hujus Agnetem ancillam Christi, vir-
ginem, natam regis Bohemiae, sororem tuam, in cujus aetate te-
nera, et rebus asperis experimus coelestis conservationis insi-
gnia, ita ut imperialis culminis oblata fastigia fugiens, sicut repti-
lia venenata, et nuda vexillum triumphale crucis arripiens, jam Matt 5. 21.
procedat obviam sponso suo, accensis lampadibus, choro sacra-
rum virginum comitata. Opus excelsi; Patris et Filii et Spiritus
Sancti fuit opus, operatum et operans; operatum ab auctore na- Jer. 31
turae, operans dono gratiae exquisita in omnes voluntates ipsius.
Opus novum, quod fecit Dominus super terram, quia sancta Eli-
sabetha circumdedit virum Dominum Jesum Christum gremio
cordis sui, quem affectu concepit, affectu peperit, profectu nu-
trivit; ad damna quippe praesentia et futura vitanda processit
nuntiatio operis novi hujus, quae cautelam praesentibus et futu-
ris indicit. Nuntiatione hujus operis jus nostrum conservatur il-
laesum, damnum depellitur, utilitas publica procuratur. Nuntiatio
proponitur novi operis, ne officiatur luminibus domus nostrae,

quae cognitionis et dilectionis radiis illustratur, ut uno cognoscere, altero Dominum nostrum diligere valeamus. Sed adversarius noster diabolus duos videtur erexisse parietes, ut lucem nobis aeterni luminis obscuraret; ignorantiam caecitatis in
Gen. 3. 5. mente, cum dixit: Eritis sicut dei scientes bonum et malum, quia cum homo elatus contra Deum tumuit ignorantiae caecitate percussus, lumen veritatis amisit: alium parietem, concupiscentiam
Ibid. 6. in carne construxit, cum dixit: Cur praecepit Deus ne comederetis de ligno scientiae boni et mali; et mulier videns quod pomum visu esset pulchrum et ad vescendum suave, tulit et comedit illud, deditque viro suo. Unde juxta verbum Domini necessitatem moriendi et poenalitates mortalitatis incurrit. In primo obscuravit intellectum; in secundo vero deformavit affectum, ne cognosci possit potentia Creatoris, nec beneficia Redemptoris amari. Verum nuntiatio hujus operis mentem illuminat, et concupiscentiam refraenat, si sequi volumus lumen Christi, cujus sancta Elisabetha illuminata radiis domicilium humilitatis incoluit, et abstinentiae gulae aemulae deservivit, ut diruto pariete ignorantiae, tumore elationis erecto, tenebrarum abducto nubilo, claritas ipsi lucis inaccessibilis appareret, et destructa macerie concupiscentiae sensualis, reformato affectu, amorem divini nominis inveniret. Fornacem etiam in ardoris operibus custodivit, quando Dominum et proximum ardenter amavit, et habitans cum igne devorante, ac ardoribus sempiternis, avaritia matre litigiorum extincta, manus suas a muneribus iniquis excussit; ideo in excelsis habitat, et munimenta saxorum sublimitas ejus est coelestium spirituum felicitatibus aggregata, ardoris opera, quibus fornacem caritatis jugiter accendebat conditionis, reparationis et retributionis esse considerans studio piae intentionis invenit. Quod Deus creaverat ipsam ad imaginem et similitudinem suam, ut eam fa-
I Cor. 2. 9. ceret bonorum suorum participatione participem, et quae oculus non vidit, nec auris audivit, neque in cor hominis ascenderunt, ae-
Cant. 8. 7. terna gaudia praepararet. Ignem igitur dilectionis internae non solum haec consideratione triplici custodivit, sed etiam caritatis lampades semper operibus pietatis accendit, quas nec aquarum inpetus, nec ventorum flatus, nec torrens spinarum tribulationum et angustiarum extinxit. Ideoque jam coelesti thalamo collocata a Virgine matre Dei, in mulieribus benedicta ineffabilis gloriae diademate

coronatur, quae Ecclesiam triumphantem laetificans, mulitantem fulgore miraculorum illustrat. Caeci enim vident, surdi audiunt, muti loquuntur, claudi ambulant, mortui resurgunt, et alii variis detenti languoribus recipiunt per ipsius beatae merita sanitatem. Carissima igitur in Christo filia, sanctae Elisabethae conversationis exemplum propter duo posuimus coram te quasi pretiosissimam margaritam; primum ut in hoc speculo sine macula frequenter aspicias, ne quid in angulis conscientiae tuae lateat, quod oculos divinae majestatis offendat. Secundo ut nihil deesse valeat ad ornatum, quam ad decorem sponsae coelestis exigitur, ut cum invitata fueris ad cubiculum Assueri, scilicet regis aeterni, Esth. 2.
appareas ornata virtutibus et pietatis operibus decorata.

Datum Perusii, VII. idus junii, anno nono.

6 Szám.

Negyedik Ince pápa levele, melyben szent Erzsébet ereklyéinek másodszori átvitelét megengedi.

Ex Ms. Melliciens. Cod. in 4 ap. Ms. Bolland. Brüssel.

I n o n o c e n t i u s, e p i s c o p u s s e r v u s s e r v o r u m D e i, v e n e r a b i l i f r a t r i n o s t r o e p i s c o p o M o g u n t i n e n s i s a l u t e m e t a p o s t o l i c a m b e n e d i c t i o n e m.

Dilectorum filiorum magistri ex fratrum hospitalis S. Mariae Teutonicorum Jerosolymitani nobis oblata petitio continebat, quod cum sepulcrum in quo beata Elisabeth in ecclesia S. Francisci de Marcburg requiescit, ipsius gloriosis meritis miraculorum titulis refulgeat venerandis ac per hoc populorum fidelium frequentationibus dicta ecclesia cum laudibus oblatis Redemtori omnium visitetur, quem in suis sanctis humilium devotio mirabilem veneratur, ut ad ipsius sepulcrum propter loci augustias in qua ejus tumba dicitur collocata prae multitudine nimiâ confluentium absque periculo valeat accessus haberi, dictus magister et frater nobis homiliter supplicarunt, ut super hoc fidelium devotioni providere paterna sollicitudine curaremus. Cum igitur ubi fuerit corpus sanctum illic aquilae congregentur, illi videlicet qui piis desideriis Deum quaerunt ac devotorum dona petunt, eorum exigunt merita poenitentibus viam praeparent latiorem, fraternitati vestrae per apostolica scripta mandamus: qnatenus personaliter ad praedictam ecclesiam accedentes, et locelli ejusdem snactae ubi sunt conditae ipsius reliquiae circumtantiis uni-

versis diligenter inspectis ad locum opportunum ac idoneum transferre facias, si tamen videbitur expedire. Ut autem ex praesenti collocatione munerum firma maneat exspectatio futurorum, illis vere poenitentibus et confessis qui die translationis ipsius ad praedictum locum cum debita veneratione accesserint, prout tibi videbitur, auctoritate tua, opportunam indulgentiae gratiam largiare.

Datum Lugduni, II. nonas novembris, pontificatus nostri anno VII. etc.

VIII.

Szent Erzsébet tiszteletére rendelt szertartások.

E cim alá igyekeztünk összegyűjteni mindazt, mit a régi karversek-, solosmák- és misekönyvekben szent Erzsébet tiszteletére föllelhettünk. Kötelességünknek ismertük ugyanis az utókor számára fentartani mindazon termékeket, melyeket a szent Erzsébetrei gondolat az egyházban s az őt különösen tisztelő szerzetes rendeknél előidézett; s szerencséseknek tartanók mngunkat, ha a régi szertartások ritka barátainak ez által némi elégtételt szerezhetnénk a szerkönyvek mostani átalakítása miatt, melyekből azok oly irgalmatlanul kiküszöböltettek. [1])

A négy szolgáló vallomásaihozi bevezetésben mondatik ugyan, hogy a pápa azon nap, melyen Erzsébetet szentnek jelentette, ennek tiszteletére egy külön misét is hozott be, s ez másolatban a vallomások végéhez csatoltatott [2]); azonban ezen másolat a Mencken által kiadatott kéziratban nem létezett, s mi sem jöhettünk nyomára.

Bizonyos Lebeuf nevű pap a Mercure de France lapban 1737 év februárban 239 oldalon egy levelet közöl, melyben Trithéme után állítja, hogy egy szent Quentini szerzetes, Gellért, szent Erzsébet tiszteletére különös solosmát szerkesztett. Ezen solosma akkoron még a párizsi egyházmegye régi karverses

---

[1]) Olv. ezen érdekes tárgyról Guéranger solesmesi apát „Institutions liturgiques" című tudós nagybecsű munkáját, melynek első k. 1840-ben jelent meg, s az egész mű 5 köt. terjed.

[2]) Officioque missarum, quod in fine huius legendae abbreviatum reperitur, instituto, cum orationibus, quae collectae dicuntur, secreta et complenda, quas dominus papa ipse dictator eo die in missa promulgavit, gratias divinae agentes clementiae. Dict. IV. Ancill. prol. 20, 10.

könyveiben megvolt, melyek Lebeuf befolyására, sajnos, hogy elnyomattak. Levelében sokat gunyolódik ezen, miként szent Lajos régi solosmája fölött is; s a második vecsernye első karversét gúnyból idézi is:

In secundis vesperis
Chorus noster gaude;
Jubila cum superis
In ducisae laude.

A királyi könyvtárban hiában kerestünk oly párizsi karverses könyvet, melyben az említett solosma meglett volna; nem találtunk egyebet, mint egy tizenharmadik századból való solosmakönyvet, mely valószinüleg a Verduni egyházmegyében a Cisterciták használatára volt rendelve, s melynek különféle énekeit s karverseit idézzük is.

I.

SZENT ERZSÉBET SOLOSMÁJA.

A kir. könyvtárban, negyedrész kéziratban létező cister. solosmakönyvből a 13 századból.

IN I VESPERIS.

Capitulum.

Mulierem fortem. etc.

Rp. Elysabeth comtemplata Christum atque visitata, flet et ridet prae gaudio fruens ejus consortio ac dulci colloquio. Ṿ· Si vis igitur esse mecum, volo ego esse tecum. Flet.

Hymnus.

Novum sidus emicuit,
Error vetus conticuit,
Novo splendore rutilat;
Plebs nova laudes intonat.

In ejus nunc praeconia
Lingvam solvat Ecclesia
Novae praeconis gloriam
Promat sperando veniam.

Dies solemnis agitur,
Dies salutis colitur,

In quo spes quae promittitur
Hac attestante redditur.

Ergo Domini famula
Elyzabeth, per secula
Christo consequens, veniam
Nobis poscas et gratiam.

Antiphona ad Magnificat.

Ave mater pietatis,
Forma patientiae,
Exemplar humilitatis,
Roga regem gloriae,
Ut nos solvat a peccatis,
Te colentes hodie,
In hac valle caecitatis
Lumen mittens gratiae.

Más.

Ave gemma speciosa,
Mulierum sydus, rosa,
Ex regali stirpe nata,
Nunc in coelis coronata;
Mundo licet viro data,
Christo tamen desponsata;
Utriusque sponsalia
Simul servans illibata,
Saram sequens fide pia,
Et Rebeccam prudentia;
O dilecta! o beata!
Nostra esto advocata,
Elyzabeth egregia,
Ut nostrorum peccatorum
Sic veniam consequamur,
Quod tantorum post laborum
Tecum jungi mereamur.

Collecta.

Tuorum corda fidelium etc. (*mint a solosmakönyvben.*)

AD MATUTINUM.

Invitat. Adoretur rex gloriae, sponsus matris Ecclesiae, qui Elyzabeth dat gaudia hodie coelestia. Venite exultemus, etc.

Hymnus.

O Deus alme nostris ave votis,
Festae dilectae celebramus tuae,
Supplices a te veniam precamur
Solve reatus.

Regia proles mater haec beata
Sese sic rexit fragilem domando,
Corporis sexum quod hostem devicit,
Caste vivendo.

Castitate florens adhuc puerili.
Sitiens Christum ore juvenili,
Osculabatur parietes templi
Januis clausis.

Dehinc adulta copulata viro
Cum eo vivens modo valde miro,
Jura conservans spiritus in carne
More devoto.

Post viri mortem castitatis votum
Servans illaesum Christumque secuta,
Quaeque possedit pauperibns dedit
Mente devota.

Haec pia mater cordis in secreto
Christum oravit corde tam devoto
Quod Jesum dulcis meruit effari
Ore beato.

Qui sanctam suam pie consolando
Visitavit ei taliter loquendo :
Si tu vis mecum esse, volo tecum
Jugiter ego.

Haec pia prece pro quibus oravit
Spiritus nece statim liberavit:
Oret pro nobis illi supplicamus
Omne per aevum.

Praesta hoc nobis deitas beata
Patris ac Nati, pariterque sancti
Spiritus cujus reboat in omni
Gloria mundo. Amen.

IN PRIMO NOCTURNO.

Ant. Ex regali stirpe nata, mulier haec tam beata velut sol inter nebulas sic fulsit inter alias.

Ps. Domine Dominus noster.

Ant. Mundo namque senescente et ad finem jam tendente, tamqam stella clarissima hora lucet matutina.

Ps. Coeli enarrant.

Ant. Haec sancta ab infantia manus misit ad fortia,... mundi divitias contemnens ac delicias.

Ps. Domini est terra.

Ant. Christum valde sitiebat intra portas infantiae, dum basia porrigebat liminibus ecclesiae.

Ps. Eructavit cor meum.

Ant. Sicut apis mellificans ex floribus mel colligens, congregabat quotidie coelestis fructum patriae.

Ps. Dominus noster.

Ant. Caritate vulnerata, malis virtutum stipata, mactabat carnem propriam Christo placentem hostiam.

Ps. Magnus Dominus.

℣. Diffusa est.

Lectio I.

Fuit in Alemanniae partibus Turingiae quaedam nobilissima regis Ungariae filia, nomine Elyzabeth; quae ab annis puerilibus religiosan duxit vitam, nulli unquam animum dedit voluptati.

℟. Elyzabeth quod dicitur Dei sui satietas nomen opere complebat, * dum pauperes satiabat. ℣ Christum enim tantopere satiabat in paupere. Dum.

Lectio II.

Cum enim esset quinquennis litteras adhuc ignoraret, jamjam ex bonae indolis praesagio frequenter intrans ecclesias et coram altaribus se provolvens, psalterium coram se aperiebat, et tanquam orans junctis manibus legendi desiderium praetendebat.

℟. Elyzabeth jejuniis se mactans ac vigiliis, * offerebat quotidie hostiam regi gloriae. ℣. Non ex pectore alieno, sed ex corpore proprio. Offerebat.

Lectio III.

Visa est etiam multoties ab ancillis secum pergentibus quod cum ecclesiam intrandi opportunitatem habere non poterat, ecclesiae saltem parietibus devota basia porrigebat.

℟. Ornatam monili filiam Jerusalem Dominus concupivit, et videntes eam filiae Sion beatissimam praedicaverunt, dicentes: *Unguentum effusum nomen tuum. ℣ Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato circumdata varietate. Unguentum.

Lectio IV.

Sic in aetate tenerrima nobilis puellula jam spiritus sancti gratia illustrata, demonstrabat quod postmodum devota consummavit.

℟. Haec matrona nobilis post decessum conjugis sui, * totum quicquid habuit egenis distribuit. ℣. Nam de dote propria dispersit pauperibus marcarum duo millia diversis temporibus. Totum.

IN SECUNDO NOCTURNO.

Ant. Haec mariti post obitum, castitatis tenens votum, viri superavit consortia et magnatum connubia.

Ps. Benedixisti.

Ant. Haec est Lya plena prole, quae jam sine carnis mole suo Jacob conjungitur et ab eo diligitur.

Ps. Fundamenta.

Ant. Haec ad modum jam Rachelis Deum videt nunc in coelis, qui ejus est solatium sempiternumque gaudium.

Ps. Cantate... cantate.

Ant. Ibi Martha non quaeritur ubi Maria fruitur dulci sese colloquio in sanctorum consortio.

Ps. Dominus regit.

Ant. Elyzabeth sponsa Christi quae per Deum meruisti in coelesti claritate ejus frui bonitate.

Ps. Cantate.... laus ejus.

Ant. Ora cum sanctis omnibus ut nos a pravis actibus emundet Deus gratia quae tibi dedit gaudia.

Ps. Dominus regnavit, exultet.

℣ Specie tua.

Lectio. V.

Haec cum ad nubiles pervenisset annos, tradiderunt eam parentes ejus cuidam illustrissimo viro duci Turingiae, nomine Ludovico.

℟. Postremo regis filia assumpta vili tunica, * caris abjectis vestibus servit pauper pauperibus. ℣. Sequi Christum sic voluit Christo namque sic placuit. Caris.

Lectio VI.

Quod licet circa secularia et temporalia sui necessitate principatus intenderet necessario, Dei tamen timorem habens pro oculis cordis in secreto, ad omnia sane quae ad Dei spectabant honorem religiosae sponsae suae beatae Elyzabeth liberam concessit facultatem.

℟. Erat matrona nobilis, totus ignescit juvenis, * pro quo rogat incenditur, ac repente convertitur. ℣. Pro quo fundit preces pias delet ei lascivias. Pro.

Lectio. VII.

Cum quo siquidem laudabiliter vixit in matrimonio, miro se affectu diligentes, ac dulciter se invicem ad divinum servitium invitantes.

℟. Elyzabeth dum oraret et oculis fixis staret, * in altaris sacra mensa resplenduit lux immensa. ℣. Ibi ostensa sunt ei mira secreta Dei. In.

Lectio VIII.

Nam cum beata Elyzabeth saepius media nocte de lecto ad orationem surgeret, maritus ejus de illius labore sollicitus manu sua manum beatae Elyzabeth conjugis suae aliquando sustinebat, rogans eam ne se nimis affligeret.

℟. Vere matronam felicem, vere Dei dilectricem, * quae meruit prece pia dulci Jesu praesentia in hac vita visitari, ac frequenter consolari. ℣. O quanta Dei gratia refulget haec mater pia. Quae.

IN TERTIO NOCTURNO.

Ad Canticum, antiph. Salve rosa pietatis, salve flos Ungariae; salve fulgens margarita in coelesti sede sita: roga regem majestatis, ut nos salvet hodie, lumen mittens caritatis ac coelestis gratiae. *Cant.* Audite me. ℣. Adjuvabit eam.

Lectio IX.

In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis parabolam hanc: Simile est regnum coelorum thesauro abscondito. Et reliqua.

Homilia lectionis ejusdem.

Thesaurus iste in quo sunt omnes thesauri sapientiae et scientiae absconditi, aut Deus verbum est quod in carne Christi videtur absconditum, aut sancta est scriptura in quibus reposita est notitia Salvatoris.

℟. Benedictus sit Domininus Deus omnis gratiae qui coronavit ad portam Paradisi hodie * pauperculam suam exortam regum ex progenie. ℣. Mulieres opulentae audite et facite secundum hanc ex divite factam voluntarie. Pauperculam.

Lectio X.

Verum in omnibus processionibus non tanquam ducissa seu nobilis matrona beata Elyzabeth, imo tanquam pauper muliercula in laneis nudis procedens pedibus, in remotis sese locis inter pauperes mulieres abscondebat.

℟. O mirandam mulieris hujus fortitudinem, quae in se vitae ventis sic ostendit hominem et potestatem aeris * vertit in formidinem. ℣. Haec pugnatura stadio mente virum induit, femur cingens gladio. Vertit.

Lectio XI.

Et cum absque manuum suarum labore satis haberet quod pauperibus erogaret; ipsa tamen cum ancillis suis propriis manibus nendo lanam laborabat ac minorum fratrum vestes faciebat et consuebat.

℟. Egens egenis largiens nil sibi retinuit, * coeleste regnum ambiens hoc praesens omne respuit. ℣. Fide grandi spe secura manum mittit ad futura. Coeleste.

Lectio XII.

Erga pauperes et infirmos tam benignam et tam benevolam se exhibebat, quod eam omnes matrem appellarent, et cum ea tanquam cum paupere muliere confidenter jocarent.

℟. Cacco nato cujus nec sedes erant oculorum instrumenta suos dedit et naturae donum reddit. Per momenta temporum. ℣. Notum hoc spectaculum idem est, verum Christi renovat miraculum. Per momenta.

AD LAUDES.

Antiphonae. 1. Christo regnanti laus detur honorque potenti per quem regnat in gloria Elyzabeth mater pia.

2. Deo laeti jubilemus, matrem sanctam collaudemus, quae Jesu Christi gratia coeli gaudet in curia.

3. Deus, ad te vigilavit Elyzabeth, te cupiens ac praeter te nil amavit, te Christe semper sitiens.

4. Benedicant creaturae creatorem suum jure quia Elyzabeth gaudia in coeli confert curia.

5. Laudes Deo persolvamus matrem sanctam venerantes, corde voces attollamus nos ad laudem excitantes.

Capit. Mulierem fortem.

℟. Famulis se famulam fecit haec beata, coquinae squaloribus gaudens deturpata : * et cor gerens indefessum debiles debilior portat ad secessum. ℣. Sic sedula paupercula lavit istos, illis stravit. Et cor.

Hymnus. Haec pia, *sicut ad matut.*

Ad Benedict. ant. O beata sponsa Christi. (*l. az alább idézendő éneknek : Laetare Germ. 38, 39. v. v.*)

Collecta :

Deus qui per Unigenitum tumm viam humilitatis et caritatis posteris sequacibus reliquisti ; concede ut sicut ejus vestigiis inhaerendo beata Elyzabeth coadhaesit : ita jugiter nos jam per eadam vestigia gradiendo tecum in gloria collectemur. Per.

A Prima s Tertiára megkivántató karversek a Laetare Germ. énekből vagynak véve.

AD SEXTAM.

Ant. Habens coelo fundamentum aurum super et argentum, prudentes aedificat, dum pauperes laetificat.

Capit. Multae filiae congregaverunt.

Collecta. Deus qui mirabili virtutum fulgore beatam Elyzabeth decorasti, ut in nomine trinitatis deificae mortuorum suscitatrix magnifica diceretur, concede propitius, ut ejus intercedentibus meritis a morte animae resurgamus. Per.

AD NONAM.

Ant. Deo decantant omnia qui vitam reddit mortuis Elyzabeth suffragiis, et fugat demonia.

Capit. Mulier timens Dominum.

Collect. Quaesumus, omnipotens Deus, ut sicut beata Elyzabeth humilitatis virtute subnixa, leprosis tam persona nobilis ministret, annonam temporalem propriis manibus largiendo, concedas ut ejus pia intercessione annonam coelestis gratiae illabi nostris cordibus sentiamus.

AD VESPERAS

*(Les antiennes sont tirées de l'*Hymne *nr.* III.)

Hymnus Novum sidus, *sicut in I. vesp.*

Ad Magnif. Audi mater, o beata, audi preces, audi vota, hujus parvi collegii, in hac valle exilii; offer ea sponso tuo, cujus gaudes consortio in coelesti jam gaudio.

II.

Dicsének.

A brüszeli Bollandisták kéziratai közt létező würzburg megyei régi solosma könyvből.

1. Hymnum Deo vox jucunda
Decantat ecclesiae,
Nam congaudet laetabunda
Sion mater filiae,
Ascendenti de profunda
Convalle miseriae.

2. Quam regali stirpe natam,
In annis infantiae

Vir accepit desponsatam
Indolis eximiae;
Semper tamen inspiratam
Voto continentiae.

3. Fide, prole, sacramento
Ratum hoc conjugium
Vero docet argumento,
Et patrum coelestium
Vitae sanctae succremento
Attigit consortium.

4. Lege carnis sic ligata
Non extinxit spiritum.
Sed implevit fide vota
Nec relinquit irritum
Quod a Deo mens parata
Gerebat propositum.

5. Haec insignis, haec beata
Pauperum nutricia,
Fastu mundi non elata,
Nec parentum gloria
In se carne trucidata
Crucifixit vitia.

6. Aquam eam dum rogavit
Hostis innocentiae,
Polum lacte perforavit
Claro poenitentiae,
Et sic sese liberavit
Virtus patientiae.

7. Tandem viro destituta,
Munda mundum exuit,
Christum mente jam induta
Saccum carni consuit,
Et in tempus haec statuta
Sic lampas emicuit.

8. Veras censu paupertatis
Redimens divitias,

De thesauro pietatis
Fudit auri copias,
Et multorum egestatis
Supplevit inopias.

9. Fecit opus fuso cibi
Quaerens alimoniam,
Et vilescens ipsa sibi
Sprevit ignominiam
Sciens soli Christe tibi
Recte dari gloriam.

10. Gloria sit Jesu bone
Tibi nunc et jugiter,
Qui certantes in agone
Adjuvas fideliter,
Et mercedem das coronae
Vincenti viriliter.

III.

Dicsének.

Egy tizenötödik századbeli karverses könyvből, mely Brüszszelben található a burgundi könyvtárban; a Bollondisták kéziratai közt is megvan, ugyanott. Az 1487-ben, Norimbergben kiadott Thesaurus novus de Sanctis-ban is idéztetik; s az 1538-ban Velenczében kiadott domonkosiak solosmakönyvébe is nagyrészt fölvétetett; szent Erzsébet külön solosmájának karverse s feleletei is e dicsénekből vétettek.

1. Laetare Germania,
Claro felix germine
Nascenti Elyzabet
Ex regali semine.

2. Quae nexu conjugii
Data viro socia,
Suave jugum Domini
Tulit ab infantia.

3. Apta tandem viro votis,
Sicut crevit viribus
Ita piis et devotis
Crevit virtutibus.

4. Sic fulgebat in aspectu
Exculta decentius,
Paupertatem in affectu
Colebat attentius.

5. Quanto se deprimebat
Humilis nobilitas
Tanto magis elucebat
Nobilis humilitas.

6. Coeli fulgens solio,
Solis amicta pallio,
Inter astra gloriae
Novum sidus gratiae,
Elysabet perfidiae
Tenebras retundit,
Et lucem laetitiae,
Moestis lapsis veniae
Gaudium refundit.

7. Hujus ortu sideris
Redit aegris sanitas,
Et laesi calamitas
Aeris recedit.

8. Gaude coelum, terra plaude,
Dies adest digna laude
Plena dies gloria,
Qua Elyzabet antiquum
Castitatis inimicum
Elisit victoria.

9. Pia mater et matrona,
Tuis sacris precibus
Interventrix et patrona
Sis pro nobis omnibus.

10. Regi Deo jubilantes,
Per laudum insignia
Exultemus venerantes
Elysabet solemnia.

11. Ex ore infantium
Laudem Deo perficit,
Infantes egentium
Dum quasi nutrix reficit.

12. A calore caritatis
Calefacti pauperes,
Juxta prunas nuditatis
Laetantur immemores.

13. Inquinari manus sordes
Reputans delicias,
Infirmorum mundo corde
Tractat immunditias.

14. De paupertatis palea
Dum quasi granum germinat
Elysabet insignis haereses ab area
Fidei disterminat

15. Meritis et signis.
Aures surdis reserat,
Caecis visum reparat
Et claudis incessum.

16. Ista regis filia
Haec contemptibilia
Mundi non elegit,
Sed se ipsa fortior,
Se seque sublimior
Se sibi subegit,

17. Spiritum jejunio
Carnem sub cilicio
Jugiter castigans.
O mirandam mulieris
Hujus fortitudinem !

18. Quae in se vitae veteris
Sic occidit hominem,
Et potestatem aeris
Vertit in formidinem.

19. Hoc pugnatura stadio
Mente virum induit,
Femur cingens gladio.
Ab intus regis filiae
Omnis decor et gloria : nil foris
Appetit laudis ac honoris.

20. Omnium refugio
Fortiter adhaeret
Dum viri solatio
Vidua careret.

21. Habens coelo fundamentum
Aurum super et argentum
Gaudentes aedificat
Dum pauperes laetificat.

22. Aspernata saeculum,
Generosí sanguinis
Parvi pendit titulum,
Apprehendens enim fusum
Manuum consilio
Victus quaerit usum :
In gazophylacio
Vidua cum vidua
Totum mittens pretium.

23. Egens egenis largiens
Nihil sibi retinuit,
Caelesta regna ambiens
Hoc praesens omne respuit.

24. Fide grandis, spe secura
Manum mittit ad futura :
Caeco nato cui non sedes erant oculorum
Instrumentum lucis dedit,
Et naturae decus reddit
Per momenta temporum.

25. Novum hoc spectaculum
Idem isti vetus Christi

Renovat miraculum:
Deo decantent omnia
Qui vitam reddit mortuis
Elyzabeth suffragiis
Et fugat daemonia

26. Juste lux orta gratiae
Late spargens radium,
Rectis corde studium
Ingerit laetitiae.

27. Deus palam omnibus
Revelans justitiam,
Salutarem gentibus
Per hanc infudit gratiam,

28. Famulis se famulam
Fecit haec beata;
Coquinae squaloribus
Gaudet deturpata.

29. Sic cor gerens indefessum
Debiles debilior
Portat ad secessus:
Sic sedula paupercula
Lavat istos, illis stravit.

30. Haman in patibulo
Cum Hester appendit,
Holofernis dexteram
In caput extendit,
Et suum periculo
Populum defendit.
Manum mittens ad fortia
Sic vicit innocentia.

31. Dominus Elysabet
Induit decore,
Cujus nunc parata est
Sedes in honore,
Deo cum laetitia serviens puella

Sui magistri manibus
Sustinet flagella.

32. Haec ad Deum sitiens
Et currens in siti,
Carnis desideriis
Didicit reniti.

33. Domo rebus dum ablatis
Mendicat hospitium,
In camino paupertatis
Benedixit Dominum.

34. O lampas Ecclesiae
Rivos profundens olei,
Medicina gratiae,
Nutrimentum fidei !

35. Tutelam praestans pavidis,
Calorem minus fervidis,
Langvidis medelam.

36. Tu Dei saturitas,
Oliva fructifera
Cujus lucet puritas
Et resplendent opera.

37. In tantis virtutibus
Famulae fidelis,
Laudet omnis spiritus
Dominum de coelis.

38. O beata sponsa Christi,
Elysabeth quae meruisti
Apud Regem angelorum
Suscitatrix mortuouum
Fieri quam plurium.

39. Felix tui depressio
Superbis sit repressio,
Et robur humilium.

Tu pro nobis mater pia
Roga regem omnium
Ut post hoc exilium
Nobis det vera gaudia.

IV.

Szent Erzsébet solosmája egy mozarab solosmakönyv után.

A Ximenes bibornok által 1502-ben kiadott Breviarium Gothico-Hispanum függelékének 21 lapján található e solosma, melyben gyakran utasítatik az olvasó a szent Asszonyok köz solosmájára; mi azonban ezen utasításokat is kiegészítettük; használtuk pedig M. Migne Patrologiájának LXXXVI kötetében közlött szöveget.

AD VESPERUM.

Lauda. Confessionem et decorem indusli: P. Amictus sicut lumen vestimentum, ℣. Confessio et spes in conspectu ejus: sanctitas et magnificentia in sanctitate ejus.

Sono. Confitebor tibi, Domine in toto corde meo: narrabo mirabilia tua. Alleluja. ℣. Laetabor et exultabo in te, Domine: psallam nomini tuo, Altissime. Alleluja.

Antiphona.. Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo: P. In concilio justorum et congregatione. V. Adorabo ad templum sanctum tuum, et confitebor nomini tuo.

Lauda. Confitebor tibi, Domine Rex. Alleluja: P. Et collaudabo Deum salvatorem meum. Alleluja, alleluja. V. In conspectu angelorum psallam tibi: adorabo ad templum sanctum tuum, et confitebor nomini tuo.

Hymnus.

Novum sydus emicuit,
Error vetus conticuit,
Novo splendore rutilat.
Plebs novas laudes jubilat.

In cujus nunc praeconia
Linguam solvat Ecclesia.
Novi praeconis gloriam
Promat, sperando veniam.

Dies solemnis agitur,
Dies salutis colitur,
Dies, quo spes promittitur,
Hac attestante, redditur.

Ergo, tu Dei famula,
Elisabeth, per saecula
Christo conregnans, veniam
Nobis poscas, et gratiam.

Deo Patri sit gloria,
Ejusque soli Filio,
Cum Spiritu Paraclito,
Et nunc, et in perpetuum.
Amen.

Supplicatio. Oremus Redemtorem mundi Dominum nostrum Jesum Christum, cum omni supplicatione rogemus; ut per intercessionem sanctae Elysabeth remissionem peccatorum, et pacem nobis donare dignetur. ℟. Praesta, aeterne omnipotens Deus.

Capitula. Domine Jesu Christe, aeterne, omnipotens, a quo bonum omne exoritur, et meliori cursu progreditur: qui fidem roboras Confessorum, praesta tolerantiae donum, dum saevit acerbitas persequentium: omnipotentiam tuam, Domine, poscimus, ut preces nostras dignanter adtendas, et clementer accipias, quas in honorem fundimus beatae Elysabeth: ut cooperante misericordia tua, quod fide postulant, indubitanter obtineant: et ab omnibus absoluti delictis, coeleste regnum sine fine possideant.

Pater noster.

Liberati a malo, confirmati semper in bono tibi servire mereamur Deo, ac Domino nostro. Pone, Domine, finem peccatis nostris: da gaudium tribulatis: praebe redemtionem captivis: sanitatem infirmis: requiemque defunctis. Concede pacem et securitatem in omnibus diebus nostris: frange audaciam inimicorum nostrorum: exaudi, Deus, orationem servorum tuorum omnium fidelium christianorum in hoc die et in omni tempore. Per Dominum.

Benedictio. Christus Dominus, qui beatissimam Elysabeth se digne coram hominibus confiteri fecit in terris, confiteatur vos coram Patre suo, qui est in coelis. ℟. Amen. Et qui in ore suo accepta sibi confessionis contulit cantica, ipse confessionem

vestram remunerandam suscipiat. ℟. Amen. Ut exemplo beatae Elisabeth confitendo et laudando nomen Jesu Christi in seculum, patricipes ejus, quem confessi estis, mereamini esse in coelo. ℟. Amen.

Per misericordiam ipsius Dei nostri.

Lauda. Germinabunt ossa tua quasi salices. Alleluja. P. Juxta fluentes aquas. Alleluja, alleluja. ℣. Et erit tanquam lignum, quod transplantatum est.

Oratio. Deus qui beatissimae Elisabeth confessionem acceptans, ita omnia verba oris ejus plenissime exaudisti, ut participem eam efficeres regni tui, quo in conspectu Angelorum tibi psalleret; accipe nunc per eam confessionis nostrae votum, qui illam produxisti ad praemium; et qui illam per confessionem voluisti esse beatam, nos post lapsum in hoc mundo, demum ad aeternam coronandos pertrahas patriam. ℟. Amen.

AD MATUTINUM.

Antiphona. Labia mea aperies, et os meum anmutiabit laudem tuam. *Psalmus.* L.

Oratio. Laudet te, Domine, lingva nostra, annuntiando justitias tuas: et exultent labia nostra praeconio veritatis, ut non dissolvantur vaniloquio falsitatis: ut qui tibi confitendo, remissis criminibus, in te exultamus; in congregatione justorum, sacro agmine decantantes, vitae beatae efficiamur heredes. ℟. Amen.

Antiphona. Confitebor tibi in populis, Domine: psalmum dicam nomini tuo inter gentes. ℣ O Domine, ego servus tuus, et filius ancillae tuae.

Oratio. Deus Dei filius, quem sancta Elisabeth, in toto corde confessa, nomen tuum honorificando, perducta est ad coronam; da in ore nostro confessionem, quae nos expurget a crimine: ut quicquid in tuae laudis honore depromimus, in lucro nobis prodesse aeterni muneris sentiamus ℟. Amen.

Antiphona. Confitebor Domino nimis in ore meo: P. Et in medio multorum laudabo eum. ℣. Quoniam astitit a dextris pauperis, ut salvam faceret a persequentibus animam meam.

Oratio. Beatam satis, Domine, Elisabeth esse fecisti: quae in tote corde suo tibi confessa, in concilio justorum, et congregatione probatur esse conspicua: da ergo nos meritis ejusdem, ut confessione simpliciori mundaria crimine, et sanctorum mereamur congregationi, et coetibus interesse. ℟. Amen.

Antiphona. In pace dormiam et requiescam : P. Quoniam tu, Domine, singulariter in spe constituisti me. ℣. Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo : narrabo omnia mirabilia tua.

Oratio. Deus, qui beatissimae Elysabeth confessionem acceptans, ita omnia verba oris ejus plenissime exaudisti, ut participem eam efficeres regni tui, quo in conspectu Angelorum tibi psalleret, accipe nunc per eam confessionis nostrae votum, qui illam produxisti ad praemium; et qui illam per confessionem voluisti esse beatam, nos post lapsum in hoc mundo, demum ad aeternam coronandos pertrahas patriam. ℟. Amen.

℟. Confitebor Domino nimis in ore meo : et in medio multorum laudabo eum. Quoniam astitit a dextris mihi, P. Ut salvam faceret a persequentibus animam meam. ℣. Quoniam abscondit me in tabernaculo suo : in die malorum protexit me.

Oratio. Exurge, gloria nostra, Deus : et eripe ab hoste captivos, atque pro quibus magnificatus es usque ad coelos, hos in te confidentes intuere placatus; et ipse da in tribulatione auxilium, qui nostrae salutis es complementum. Confessoris tuae itaque beatae Elisabeth sic nos tuere subsidio : ne nostro exigente merito, tradamur in infernum; sicque remunera praemio, ut confitentes perducas in coelum. ℣. Amen. Per.

IN LAUDIBUS.

Ad Canticum. Antiph. Confitebor tibi, Domine, quia liberasti me a rugientibus, paratis ad escam, et de manu quaerentium animan meam. *Canticum.* Confitebor tibi, Domine Rex. *Canticum Ecclesiastici* (Cap. LI.)

Oratio. Ineffabilis bonitatis auctor, et Domine, qui beatissimae Elisabeth lingvam imples confessione, et cordis remuneras charitatem; dona nobis ejus meritis, ut tuum confitentes nomen in terris, pacem habeamus in diebus nostris. ℣. Amen.

Ad Benedictus. Antiphona. Filia Sion, benedic Domino Deo excelso in omni benedictione, et laude.

Canticum. Benedictus es, Domine,

Sono. In conspectu Angelorum psallam tibi, Domine, Alleluja : adorabo ad templum sanctum tuum, et confitebor tibi, Domine Alleluja. Psalmus CXLVIII.

Prophetia. Mulierem fortem quis inveniet? *Proverbia Salomonis* cap. XXXI.

Hymnus.

Nunc cunctorum vox jucunda
Decantet Ecclesiae:
Nam congaudet laetabunda
Sion mater, filia
Ascedente de profunda
Convalle miseriae.

Quam regali stirpe natam
In annis infantiae,
Vir accepit desponsatam
Indolis eximiae;
Super tamen inspiratam
Voto continentiae.

Fide, prole, sacramento,
Ratum hoc conjugium
Vero docet argumento:
Quod patrum coelestium,
Vitae sanctae succremento,
Attigit consortium.

Lege carnis non extinxit (?)
In se fortem spiritum;
Sed implevit fide, voto;
Nec reliquit irritum,
Quod a Deo mens peracta,
Gerebat propositum.

Haec insignis, haec beata,
Pauperum solatium,
Fastu mundi non elata,
Nec patrum nobilium,
In se carne trucidata,
Crucifixit vitium.

Innocentem conservavit
Doctor innocentiae,
Quam se diu perforavit
Clavis poenitentiae:

Passionem consummavit
Cruce patientiae.

Feras sensu paupertatis
Redimens delicias,
De thesauro pietatis
Fudit auri copias,
Et multorum egestatis
Supplevit inopias.

Fecit opus, fuso sibi
Quaerens alimoniam,
Et vilescens ipsa sibi,
Sprevit ignominiam:
Sciens soli, Christe, tibi
Recte dare gloriam.

Gloria sit tibi, bone
Christe nunc, et jugiter:
Qui certantes in agone
Adjuvas fideliter,
Et mercedem das coronae
Vincenti viriliter.
Amen. [1]

Supplicatio. Oremus Redemptorem mundi Dominum nostrum Jesum Christum. *Require in Vesperis praecedentibus.*

Capitula. Gloriose ad misericors Domine, qui beatae Elysabeth tibi nimis in ore suo confiteri dedisti, teque in medio justorum, ejus confessione laudari voluisti, ut eam, et in terris confitentem, et in consilio Sanctorum glorificans, faceres exultantem: exposcimus tui muneris donum, ut ejus precibus tribuas nobis a peccati contagione purgari, ab ardoribus perpetuis erui, et gloriae tuae beatitudinem consequi.

Pater noster. Et ne nos. Liberati a malo. L. föntebb.

Lauda. Germinabunt ossa tua. *Benedictio.* Christus Dominus, qui. *Require in Vesperis praecedentibus.*

---

[1] Észrevehető azonnal, hogy ezen dicsének kevés változásokkal ugyanaz, melyet föntebb a würzburgi solosma könyvből vettünk ki.

V.

MISE SZENT ERZSÉBETRŐL.

A Premontréick 1530-ban Párisban nyomtatott misekönyvéből.

Introitus.

Gaudeamus omnes in Domino diem festum celebrantes sub honore Elysabeth electae : de cujus solemnitate gaudent angeli, et collaudant filium Dei.

Collecta.

Tuorum corda fidelium, Deus miserator, illustra, et B. Elysabeth precibus gloriosis fac nos prospera mundi despicere, et coelesti semper consolatione gaudere. (Ez a római misekönyvből való.)

Prosa.

1. Decorata novo flore,
Christum mente, votis, ore,
Collaudet Ecclesia.

2. Nova nobis lux illuxit,
Nova stella quam produxit
Nobilis Hungaria.

3. Elysabeth stirpes regalis,
Victis hujus mundi malis,
Migravit ad gaudia.

4. Illa quondam habens ratum
Velle patris et mandatum,
Contraxit sponsalia.

5. Viro semper sic servivit
Quod plus Christum concupivit
Quam carnis commercia.

6. Hoc defuncto, tamen dote
Spoliata, liti motae
Cessit vendens omnia.

7. Aegros inde procuravit
Nudis vestes erogavit
Quasi Dorcas altera.

8. Nocte stratum flens rigavit,
Ejus carnem maceravit
Vestis pilis aspera.

9. Vitae cursum sic peregit
Quod cum Christo modo degit
In aeterna gloria.

10. Pro qua Christus condescendit
Nobis quibus nunc impendit
Multa beneficia.

11. Deo sit igitur,
Quo duce regitur
Praesens Ecclesia,
Laus, honor, virtus et gloria.

Secreta.

Munera Domine, nostrae devotionis offerimus: ut tibi grata et nobis salutaria beatae Elysabeth pia supplicatione reddantur. Per. etc.

Post-Communio.

Quaesumus, omnipotens Deus, ut quos salutaris dignatus es erudire mysteriis, beatae Elysabeth intercessio gloriosa coelestibus reficiat alimentis. Per Dominum, etc.

VI.

SZENT ERŽSÉBET SOLOSMÁJA

A Domonkosiak velencében 1538-ban nyomatott negyedrét solosmakönyvéből.

Hymnus ad primas Vesperas

1. Gaude felix Ungaria,
Gaude de Christi munere,
Laudes in voce varia
Corde promas et opere.

2. Elysabeth sanctissima
De te nascendo prodiit,
Rite detestans infima
Coeleste regnum petiit.

3. Terreni regis filia
Regi coelesti placuit;
Electum super millia
Quaerens invenit, tenuit.

4. Conjuncta coeli civibus
Vitae potatur flumine,
Divinis vacans laudibus
Lumen videt in lumine.

5. Sit laus Patri cum Filio
Sancto simul Paracleto
Quod nos purgatos vitio
Regno collocet coelico.

Antiphona primi Nocturni.

A calore caritatis
Calefacti pauperes,
Juxta prunas, nuditatis
Lactantur immemores.

(A többi karversek miként ez is a *Laetare Germania* dicsénekből vétetnek.)

Hymnus ad Laudes

Laeta stupet Thuringia,
Fractis naturae regulis,
Dum per sanctae suffragia
Miranda fiunt saeculis.
Vita defunctis redditur,
Aegris confertur sanitas,
Claudus directe graditur,
Caecos illustrat charitas.
Hanc ergo dignis laudibus
Nostra collaudet concio:
Quae nos perfusis precibus
Dei commendet Filio.

Antiphona ad Magnificat.

Exultet vox Ecclesiae,
Nam caput superbiae
Elisabeth contrivit hodie:

Quae non exaudivit
Vocem exactoris:
Cujus intercessio
Nos ab hoc exilio
Revertentes societ
Angelorum choris.

VII.

PRÓZA SZENT ERZSÉBET ÖZVEGYÉRŐL.

Clichtovaeus „Elucidatorium Ecclesiasticum“ 1548-iki kiadásának 4 könyvéből.

1. Gaude Sion [1] quod egressus
A te decor et depressus
Tui nitor speculi

2. Rediviva luce redit:
O et alpha quod accedit
Jam in fine saeculi.

3. Poma prima primitivos
Deus sanctos adhuc vivos
Vidit in cacumine.

4. Ut extremos addat primis
Quamvis stantes nos in imis
Suo visit lumine.

5. Sed prae multis te respexit;
Odor tuus hunc allexit
Et saporis puritas.

6. Ut de regum ramis nata
Juste vere sis vocata
Tu Dei saturitas.

7. Gaudent astra matutina
Quod in hora vespertina
Ortu novi sideris,

[1] Sion alatt az egyházat értsd, mely e prózában boldognak mondatik azért, mert első századbeli fényét uj szentek által visszakapja — Igy az értelmező.

8. Coeli sidus illustratur,
In quo terrae designatur
Novi signum foederis.

9. Vere sidus tu praeclarum
Quod a sole differt parum,
Et luna lucidius.

10. Tu quod sole sis amicta
Carne probat hic relicta
Lucis tuae radius.

11. O quam dignis luce signis!
Vasa [1]) rapis a malignis
Possessa daemoniis.

12. Lepros mundas labe tactos
Claudos ponis et contractos
In pedum officiis.

13. Quod negatum est naturae
Tu virtutis agis jure
Et potes ex gratia.

14. Vita functos tu reducis
Caecis reddis membra lucis,
Et membrorum spatia. [2])

15. Eia mater, nos agnosce,
Libro vitae nos deposce
Cum electis inseri.

16. Ut consortes tuae sortis,
Et a poenis et a portis
Eruamur inferi. Amen.

Rebhahn kéziratban levő Hist. Ecclesiae Isenacensiben állítja, hogy szent Erzsébet tiszteletére készült legelső próza e két utolsó verssel kezdődött.

---

[1]) E szó alatt az emberi test értetik.

[2]) E kitétel azon csodára vonatkozik, mely által Erzsébet egy vaknak, kinek szemgolyója sem volt, ezt, s látást adott.

VIII.

PRÓZA SZENT ERZSÉBETRŐL.

A ferenczrendiek misekönyvéből 1618-ból.

Concinat Ecclesia,
Celebri memoria
Elysabeth hodie.

Quae in coeli curia
Coronatur gloria,
Stirps regis Ungariae.

Pro Francisci chordula,
Mantello, tunicula,
Purpuram deposuit.

Tandem magisterio
Multis facta lectio
Stella mundo claruit.

Leprosis obsequio
Langvidis suffragio
Moestis fit in gaudium.

Pauperum refectio
Fuit in hospitio,
Cunctis patens ostium.

Hospitalis Domina,
In tuorum agmina
Nos hospites elige.

Nostra dele crimina,
Et ad coeli culmina
Pedes nostros dirige. Amen.

IX.

LETENYE SZENT ERZSÉBETRŐL.

A lyoni, szent Erzsébetről cimzett zárdahölgyek mainap is használják e letenyét.

Uram irgalmazz nekünk.
Krisztus kegyelmezz nekünk.

Uram irgalmazz nekünk.
Krisztus hallgass minket.
Krisztus hallgass meg minket.
Mennybeli Atya Isten — Irgalmazz minekünk.
Megváltó Fiu Isten „ „
Szentlélek Ur Isten „ „
Szent Háromság egy Isten „ „
Szentséges szüz Mária, irgalmasságnak anyja. Könyörögj érettünk.
Szent Erzsébet, szegények anyja. Könyörögj érettünk.
Szent Er. ki gyermekségedtől fogva az Istent félted. Könyörögj érettünk.
Szent Er. az Istennek legbuzgóbb imádója. Könyörögj érettünk.
Szent Er. Jézus kedves tanítványának tisztelője. Könyörögj érettünk.
Szent Er. assziszi szent Ferenc követője. Könyörögj érettünk.
Szent Er. nemed- s hitedre nézve legnemsb. Könyörögj érettünk.
Szent Er. Ki az ahítatosságnak minden kötelmét gyakoroltad. Könyörögj érettünk.
Szent Er. ki imákban és szent elmélkedésekben egész éjeket töltöttél. Könyörögj érettünk.
Szent Er. ki égi látványokkal gyakran megvigasztaltattál. Könyörögj érettünk.
Szent Er. ki Isten-s embereknek kedves valál. Könyörögj érett.
Szent Er. a világ csodálatos megvetője. Könyörögj érettünk.
Szent Er. a szegénység, tisztaság s engedelmesség példánya.. Könyörögj érettünk.
Szent Er. a házasok vigasztalása. Könyörögj érettünk.
Szert Er. az özvegyek tükre. Könyörögj érettünk.
Szent Er. a bűnbánás s alázatosság példája. Könyörögj érettünk.
Szent Er. ki csodálatra méltó szelidséggel birtál. Könyörögj érettünk.
Szent Er. ki atyád királyi házának gyönyöreit megvetetted. Könyörögj érettünk.
Szent Er. Krisztus keresztjének szeretője. Könyörögj érettünk.
Szent Er. ahítatos asszonyok világa. Könyörögj érettünk.
Szent Er. ki szüntelen irgalmasságot müveltél. Könyörögj érett
Szent Er. árvák ápolója. Könyörögj érettünk.

Szent Er. minden szomorúság vigasza. Könyörö
Szent Er. ki minden javadat a szegények közt
nyörögj érettünk.
Szent Er. ki alattvalóidtól igazságtalansággal s r
tettél. Könyörögj érettünk.
Szent Er. ki rokonidtól elhagyattál. Könyörögj
Szent Er. a szerencsétlenségekben béketürő. Kö
Szent Er. ki gyapjat s lent fontál a szegények
nyörögj érettünk.
Szent Er. ki az utasokat s betegeket megvend
rögj érettünk.
Szent Er. a szükölködők segitsége. Könyörögj é
Szent Er. a gonosz szellemek félelme. Könyörög
Szent Er. a lelki tökély példánya. Könyörögj ér
Szent Er. ki a hiú s feslett életüek számára a
térés kegyelmét kinyerted. Könyörögj érett
Szent Er. ki égbeköltözésedkor az angyalok én
nyörögj érettünk.
Szent Er. ki éltedben s halálod után csodákkal f
nyörögj érettünk.
Szent Er. ki a téged tisztelőket kegyesen megh
rögj érettünk.
Szent Er. ki az örök üdvösségben örvendesz.
Szent Er. kegyes pártfogónk. Könyörögj érettün
Isten Báránya, ki elveszed e világ büneit. Bocs
Isten Báránya, „ „ „ „ Halga
Isten Báránya, „ „ „ „ Kegyeln
Könyörögj érettünk szent Erzsébet anyánk. —
hessünk a Krisztus igéretére.

Eyn gut Geben von sente Elysa

Elysabeth milde furstyn,
Des koeniges aller koennige dyn
Du hast vorsmehet gantz und gar
Der welde richtum, das ist war,
Und ouch alle wollust dar zcu.
Durch den wurdigen namen Jesu
Mit dem du dich hattest verbunde
Des hastu nu froeyde funden.
Ihn aus dine hülfe flissiglich
Des betten wir mit ynnickeit dich.
Erwirb uns lyde unde ruwe
Unde mach uns von sunden nuwe.
Gote hat an dir genuget,
Und hat das meistiglich vorfugin,
Das du bist in der schonde leger
Unde obertredest der sonnen glan
Mach fussen yn Gott unsre gedan
Das sy nummer von yme gewanke
Tryb von uns alle schedelickeit,
Unde bewyse uns dyne hülfe brei
In der zeit wan uns besliecht der
So hilf uns uss alles nod,
Unde stiess zcu die helle pfortin
Mit diner bette unde ynningen wo
Das wir mit froudin so schone
Al obin in dem obersten throne
Bey dir moegen werdin funden,
Wen uns dy seele geht us unsern

Mit guter wandelunge sicherlich,
Unde hast yr vorwar nicht vorgessin
Der abint spyse mit der zcu essin
Obir dyme koeniglichen tysche,
Das sy darme hat zcumale gewysze:
Wir betin dich gar ynnichlich süsse;
Vorlieh uns das wy ir nachvolgin mussin,
In allen gotlichen geberdin
Unde an der seele mogen werdin
Frohlich, selig und riche,
Wan der tod uns wel ersliche,
Czu besitzen dy stad an frist
Do sy werlich heuer komen ist. Amen.

Eyn ander Gebet deme heiligen und seligen Ludewige

O du herschende koenig der hymmlischen Ritterschaft, Jhesu du alleredelster hussvater, uss allerbegerlicheheit myner seele grusse ich dich, unde dy hochwurdigen jungfrowin Mariam dine mutter, unde ouch dyssen heilgen fursten Ludewigen, dinen knecht, mit allem hymmelischen gesinde; betende vormittelst yren gebethin das ich moge erquicket wurde zu allen engistin mynes corpers unde auch der seele. Amen.

Collecta.

O Got der du hast erhoeet mit der ere der ewigheit den heyligen furstin Ludewig, lantgrafin yn Düringin, ehelichen gemahl der heiligin frowin Elyzabeth, als wie das ane zcweyfel glauben: verlich uns gnaedeglichn das wie dorch synen vordienst unde bete von allen obel unde sorfaltigin engistin erlorst mogen werde. Unde das wir mogen virdynen zcu kommen zcu der ewigen froude durch dich U. H. J. C. etc.

A tizenötödik századból van Velencében a szent Mark könyvtárban egy nagyszerü Grimaniról nevezett irott solosmakönyv, melyben szent Erzsébet külön solosmája is megvan, fölékesitve egy Hemling által készült gyönyörü kisded festéssel, mely Erzsébetet ábrázolja miként oszt alamizsnát két szegénynek, mig feje fölött egy angyal lebeg koronát tartva kezében.

Auvergneben, a bencések „Notre Dame des Chazes" apátságában rendkivüli módon ülték meg hajdan szent Erzsébet ünnepét. Branche D. l'Auvergne au moyen âge cimü munkája 315 lapján ezeket irja; „Azon napon, mondja a karénekeskönyv 1462-böl, az ünnep miatt minden nö kap az apátságból ebédre egy font borju- s fris sertéshúst, egy darab fris s két ujnyi füstölt kolbászt, fél csirkét, mustárt, s egy pint bort; estebédre pedig egy icét."

IX.

SZENT ERZSÉBET EMLÉKEI.

E cím alá ohajtjuk egybefoglaltatni mindazon adatokat, melyeket a szent Erzsébet tiszteletére emelt egyházak, alapítványok s a müvészet más termékei érdekében tett kutatásaink s utazásunk alkalmával összegyüjthettünk. Bizonyára igen távol vagyunk attól, hogy elhitessük magunkkal, miszerint mindazt megismertük, a mi még létezik; miértis csak azon egy évi jegyzetek eredményét akarjuk közölni, melyet néhány évig tartott utazásunkban szereztünk.

Hogy mindannak, mi legalább meggyözödésünk szerint képes érezhetö módon visszaidézni Erzsébet emlékét, teljes lajstromát nyujthassuk a katolikus olvasónak, elöször is az ereklyéket s azon tárgyakat soroljuk elö, melyek tulajdonai voltak, s ma már az egész világon szét vagynak szórva.

1. §. Szent Erzsébet ereklyéis azon tárgyak, melyek tulajdonai voltak.

Besançonban van szent Jakab kórházában majdnem egész koponyája.

Prágában szent Vitus székesegyházában egyik karcsontja, egy foga, s koponyája egy része, mik a Pray idézte Pessina szerint 1232 év körül jutottak oda.

Bécsben szent István templomában egy ereklye, melyet gróf Breuner Fülöp- Frigyes püspök tön a kincstárba. A Klára szüzek zárdájában van testének egy része, melyet Miksa osztrák föherceg, a németrend nagymestere vett ki koporsójából 1588-ban, s Frankhonból visszatérö növérének osztrák Erzsébetnek ajándékozott, ki azt a bécsi klarisszák zárdájába tette, a mint ezt a föhercegnek Pray Dissert. praevia § XI ban idézett, 1609 dik évi boldogasszonyhava 14-éröl kelt oklevele bizonyítja.

Boroszlóban koponyájának egy része, s azon bot, melyre Wartburgból lejövet támaszkodni szokott; ez fekete fából készült, s ezüsttel van körülfoglalva; e keskeny csigaalaku ezüst szalagon rövid életrajza olvasható, s utódainak származási táblája. Guénébault gyüjteményében egy metszetben adta ki.

Bogotában, Délamerikában koponyájának egy része, melyet osztrák Anna, Spanyol királynő, második Fülöp negyedik neje ajándékozott 1572-ben Zapata de Cardenas Ferenc Lajos második érseknek Szantafé-Bogotában, ki ezen drága ereklyét 1573-ban székesegyházába vitette, hol az jelenleg is megvan; a bogotai érsekmegye fővédszente szent Erzsébet. Ezen részleteket Mosquera Manó-József bogotai érsek s hitvalló szivességéből közöljük, ki az egyház szabadsága ellen törők által számüzetett, s 1853-ban Marseilleban halt meg.

A Wetzlartól nem messze fekvő s a solmsi herceg tulajdonai közé tartozó hajdani apátság *Altenberg* még most is ép templomainak főoltárán látható egy ereklyetartóban jobb kézszárának egy része.

A Wittgensteini hercegek Koblenczhez közeli *Sayn* várának kápolnájában van a Szent jobbkarjának alsó része, melyet 1803-ban, midőn az egyházi birtokok világiasítattak, az altenbergi apátság utolsó apátnője Bóde asszony vitt el Alterbergből s Boos-Waldeck grófnak ajándékozott, ki azt 1851-ben a wittgensteini hercegnőnek engedte át.

Koblentzben, Szent Károlról nevezett nénikék zárdájában van szent Erzsébet ingének egy része, melyet a szent saját vérében füröszttött, midőn testét sanyargatta. Ugyanazon uton jött ide mint az altenbergi ereklye Saynba.

Braunfelsben, a solmsi hercegek várában van 1-ör jegygyűrüje, egy granáttal, mely a közepében van elrepedve, s mely a monda szerint akkor pattant el, mikor férje, távol tőle, a szentföldön elesett. 2. A szentnek egy ruhájából készült vörös bársony misemondó ruha, melynek hátulsó részébe a thuringiai cimer két oroszlánja van himezve. 3. Egy ezüst ibrik, melylyel a szegényeknek italt nyujtott: a födélen ezen felirattal: Cantharus sanctae Elisabethae — szent Erzsébet kantája. 4. Egy szék a hesszeni cimerrel, melynek régisége azonban gyanús, s egy asztal.

Andechsben menyasszonyi ruhája, s azon ereklyetartó, melyet mindig magával hordozott.

Tongresben fátyola.

Erfurtban pohara látható.

Marburgban egy általa himzett szönyeg, melyen a tékozló fiú története van ábrázolva.

Halle és Vilvordban a bold. szüznek két csodálatos képe, melyek az övéi voltak, s melyeket Zsófia leánya brabanti hercegnő vitt magával Belgiumba.

Alsenberghben Brüsszel mellett a bold. szüznek egy másik képe, melyet a helybeli hagyomány szerint maga Erzsébet vitt volna Belgiumba, noha ez Erzsébet életének egy bizonyos adatával sem egyeztethető meg. Maga az egyház, melyben a kép van, szép góth izlésü épület, mint a hallei. A szentnek egy más gyürüjét a gothai muzeum tartotta fön. Jámbor Ernő, protestans léjére nagy becsben tartotta, s mint háza védvét tekinté ez ereklyét. Néhány év óta azonban eltünt. — Imakönyve, s öve egykoron az eisenachi szent Miklós zárdában volt; Paullini, az eisenachi évkönyvek szerzője szerint (1698. 42 l.) azonban ez értékes tárgyak később Gerandini Gáspár nürembergi olasz kereskedőnek adattak el, ki azokat Olaszhonba vitte. Gori, „Thesaurus veter. Diptychorum“ müvének harmadik kötetében 116 l. leábrázolta azon zsoltáros könyv vésett müvü kötését, melyet E. az aquilejai patriarchatushoz csatolt frióli egyháznak ajándékozott, melyben nagybátyja Berthold cimzetes püspök volt. — Öve szentünknek e könyv szerzőjének birtokában van, ki azt a kölni szent Pantaleo egyháza lelkészétől, Schaffner M-től kapta, 1844-ben hitelességi bizonyítványokkal együtt; ez egy börszalag, feldsizítve némely helyeken vörös bársonynyal. — A magyar jezuita Pray fölemlít egy régi hagyományt, mely szerint a szent ereklyéinek nevezetes része a budai szent Klára-szüzekhez vitetett volna; megvallja azonban hogy ennek bebizonyítására okmányokat sehol sem találhatott.

II. §. Egyházak s vallásos alapítványok.

Oly alapítványok, melyeknek keltök bizonyos.

1227-ben maga a szent alapított *Eisenachban* egy szent Annáról nevezett zárdát, mely maig is fenáll.

1229-ben *Gothában* szent Mária Magdolna zárdáját alapította.

1233-ban Hainaut Johanna grófnő az 1205-ben „bátor" Baudouin által *Le Quesnoy*-ban épített kórházat szerzetes aszszonyok apátságává alapította át. (Lelong; Hist. du Dioc de Laon p. 539.)

1235-ben építtetett *Marburgban* szent Erzsébet *káptalan* egyháza.

1236-ban a Klára-szüzek zárdája *Brixenben* szent Erzsébet nevét kapta, miután a pápa alapítványát megerősítette. (Greiderer Germania Franciscana 2. k. 102 l.)

1237-ben alapított Bussnang Konrád pap a *Szent Galleni* nagy apátság gazdasági udvarában egy kápolnát.

1238-ban alapíttatott egy domonkos kolostor *Strassburgban*, mely 1251-ben ugyanezen rend nőszerzeteseinek engedtetett át. (Schoeflin Alsatia illustrata I. k. 299 l.)

1240-ben alapíttatott *Trierben* szent Erszébet temploma és zárdája, melyet Brosch Henrik apát a hires Maximin apátsághoz csatolt, és a monostor jószágai- s jövedelmeinek egy harmadával megajándékozott; e zárda időfolytán roppant gazdag lett, évenkint 1141 alapított halotti miséje volt. A franczia forradalom alatt eltöröltetett.

1244-ben emeltetett *Magyarhonban* negyedik Béla király okmánya szerint szent Erzsébet tiszteletére az első egyház Dávid és Farkas nevü testvérek által, kik őt Thuringiába kisérték s haláláig hiven ragaszkodtak hozzá. (Pray Dissertat. praev. ex origin. 23 l.)

1245-ben építtetett *Brixenben* egy zárda a szentferenciek számára, mely szent Erzsébet nevét viselte, s az ezen városban levő Kláraszüzek kolostorától függött.

1270-ben alapított a limburgi hercegségben Rüremondhoz közel levő *Horn* grófságban Thierry d' Altena grófság birtokosainak fia szent Erszébet tiszteletére egy zárdát a Val-des-Choux-i szerzetesek számára, kik őt, midőn compostellai szent Jakab sirjáhozi vándorlásából visszajöve megbetegedett, dijoni zárdájokba ápolás végett befogadták. 1435-ben a szerzetes kanonokok windesheimi gyülekezetének adatott át; 1578-ban a spanyolok által kirabolltatott, s felgyújtatott; 1603-ban ismét hely-

reállíttatott. Története a „Délices du pays de Liége"-ben van leírva; ívrét 4 k. 157 l.

1283 előtt épült *Kassán* Magyarországban szent Erzsébet tiszteletére egy székesegyház; a sirbolt, s a karzat egy része a 13-dik századból; az öt hajó, a szép északi mellék ajtó, s a keleti homlokzat hármas kapuja pedig 14-ikből valók; a két torony befejezetlenül áll. E templomban egy gyönyörü szentségház van, mely 1470—1480-ig vésetett s szépségben s magasztosságban vetélkedik a kölni, s nüremberg— szentlőrinci szentségházzal. Henszélmann Imre tudor, az egész egyház történetét kiadta, s e szentségház vésett ábráját is. Véleménye szerint e templomot részben V István király építette szent Erzsébet tiszteletére, s az e tájban Kassa körül letelepedett thuringiai német gyarmat használatára; ugyan ő fedezett föl két okmányt is, melyek 1283, s 1291-ből valók, s bizonyos Arnoldról tesznek említést, ki ezen egyház igazgatója volt; (Rector ecclesiae S. Elisabethae in Caffa. L alább részletesen.)

1288-ban alapított *Frankenbergben*, Hesszen fejedelemségben az uralkodó gróf, szent Erzsébet unokája „gyermek" Henrik a szent tiszteletére egy kórodát.

1290-ben alapítottak *Gravban*, a brabanti hercegségben szent Erzsébet rokonai János, Cuyknak ura, s neje nasszaui Judith szent E. tiszteletére, kit a város védszentévé választott, egy hat tagból álló társaskáptalant egyházzal együtt. A városnak a hollandok által 1602-ben történt bevétele után a templom a kálvinistáknak adatott; s midőn a franciák 1674-ben ostromolták a várost, a hajója leromboltatott. A még fennálló karzat és a hajó keresztrésze a katolikusoktól 1804 óta plebania—templomnak használtatik.

1297-ben alapított Mathild, gyermek Henrik neje *Kasszelban* szent E. tiszteletére egy kórodát, mely maig is fönáll s 1587-ben Vilmos gróf által megujíttatott.

A 13 században épült *Ulmban* a szentferenciek zárdája s *Reimsben* a klára szüzeké; nemkülönben *Esztergomban* IV Béla király által szent E. egyháza s kolostora.

1301-ben alapította *Winchesterben* a növendékpapság számára Pontoise János püspök az Erzsébet collegiumot. Az igen szigorú törvények értelmében, melyeket Dugdale „Monasticon"

című munkájában olvashatni, mindennap nagymise mondatott a szent tiszteletére. Milner, a winchesteri székesegyház történetében leirja e szép s nagyszerü intézetet. Később 8-ik Henrik lefoglalta és Suthampton grófnak ajándékozta, ki azt 1547-ben egészen lerontatta.

1324-ben épült *Bolognaban* sz. E. kolostora s egyháza, mely karácsonhó 16-án szenteltetett fel S. Mamolo da Santa-Maria di Casa Pia utczában, később pedig a szerencsétlen házasnők (Donne mal maritate) menhelyévé alakíttatott át. (Masini Bologna perlustrata 1 k. 524 l.)

1331-ben építette *Wartburgban* „komoly" Frigyes a szent ferenciek zárdáját, s azt sz. E. védnöksége alá helyezte.

1332-ben alapította *Grimmensteinben* Gótha mellett Mordünek nevezett Frigyesnek özvegye Erzsébet szent Erzsébet kápolnáját. (Sagittarius Hist. Goth. 40 l.)

1337-ben épült *Florencben* közel S. Francescóhoz egy templom és zárda, *del Capitolo* név alatt, mely most átidomíttatott.

1341-ben emelte *Monsban* verchini d' Antoing Erzsébet sz. E. templomát, mely 1516-ban plébániává alakíttatott; — nagy, de korunk izlése által egészen eléktelenített templom.

1378-ban alapította *Oberspeierben* Švábországban Hornstein Lajos a harmadrendüek szent E. nevét viselő zárdáját.

Az 1394-ben *Eisenachban* èpült karthausiak Elisabethenhaus nevü zárdája, ma romokban hever.

1450 körül épült *Parmában* della Campanellának hitt szen Ferenc harmadrendü nőszerzetesek temploma s zárdája. A templom 1622-ben megujíttatott; ma világi használatnak van átadva.

1450-ben épült *Avesnesben* sz. E. kórodája, s a harmadrendü Isten- leányainak nevezett nőszerzetesek zárdája; a kápolnát 1505-ben Croy Károl özvegye d' Albret Joanna építtette.

1460-ban *Antverpenben* a császáruton (Kaiserstraet) épült sz. E. kápolnája.

1466-ban *Tachauban* Csehországban épített a város egy sz. E-ről nevezett zárdát az Observantinusok — szent Ferenc szigorubb fegyelmü szerzetesei számára.

1487-ben épült *Rómában* szent András della Valle című egyháza mellék ajtajának átellenében a német sütők — pékek — szent Erzsébet temploma s kórodája (Santa Elisabetha dei For-

nari Tedeschi), melyet nyolcadik Ince pápa látott el javadalmakkal; most a német sütők régi társaságának tulajdona.

1493-ban építette *Granadában* védszentének tiszteletére katolika Isabella mindjárt Granadának bevétele után Dalahorra mór kert helyén a *Santa Isabel la Real* című zárdát s egyházat. A templom mellékkapuja a Spanyolhonban virágzott góth izlés furcsa példányát tünteti elénk; bent láthatni Ferdinand-s Isabellának, kik elsők neveztettek katolikus királyoknak, jelképeiket; a boltozat márványnyal van kirakva; a főoltár igen magasan fekszik, melyhez sok lépcső vezet föl, s melynek felső lapja színes kövekbe vésett mű. Isabella ezen kir. alapítványt ötszáz *fanégas* (Spanyol gabonamérték) buza- s háromezer maravédissel (Spanyol rézpénz) javadalmazta. — A zárdák szentségtörő kiraboltatása előtt negyven szerzetes élt benne; 1843-ban már csak huszonkettő, kiknek ujoncokat fölvenni tiltva volt, hogy igy lassanként kihaljanak, s kik, az elkobzott javaik kárpótlásaúl nekik adott nyomorult fizetés bizonytalan időre felfüggesztetvén, éhséggel küzdeni kénytelenek.

1493-ban alapított *Sevillában* Gonzalo Farfan de las Godos neje Isabel Lopez la Farfana a szent föld szolgálatára alakúlt szent János rend szerzetesei (Joanniták) számára Santa Isabel nevü templomot s zárdát, mely most tartományi nőkórodává alakíttatott át.

1504-ben alapította *Toledoban* Ximenes bibornok szent Erzsébet pártfogása alá helyezett szegény leányok menhelyét.

1551-ben épült *Palermoban* szent E. temploma s kolostora, melyet későbben a kapucinusok foglaltak el; — a templom 1722-ben megujíttatott.

1600-ban épült *Saint Ghislainban* Hennegan tartományban szent Erzsébetről címzett perjelség s kóroda; ujra fölépült 1719-ben.

1608-ban épült *Salinsban* harmadrendü nőszerzetesek zárdája sz. Erzsébet névvel.

1628-ban *Párisban* az előbbihez tökéletesen hasonló zárda a templomutczában; a templom még most is fönáll, s a szomszéd városrész plébániájaúl szolgál.

Lyonban három kolostor. Az elsőt Bellecourban Marque-

mont érsek alapította Clapisson Ferenc, Frankhon kincstárnoka költségein 1617-ben.

A másikát, mely a közel levő Tombeau des Deux Amants nevet viselő régi siremléktől des Deux Amants-nak hivatik, a Megváltóról nevezett tiszteletreméltó Magdolna anya építtette 1655-ben. E nő életrajzát Sándor atya adta ki Lyonban 1691-ben. (R. P. Alexander Récollet. Lyon.) A forradalom idejében még 80 zárdahölgy volt benne.

A harmadikát szent Klára halmán Coligny őrgróf épitette nejével 1666-ban. E három kolostor egész 1792-ig fönállott; s azon tagjai, kik a forradalom s császárság viharait túlélték, Chartreux beljében létező házba vonúltak 1815-ben, s egy társaságot alakítottak. Az ég megáldá állhatatosságukat. Számuk annyira szaporodott, hogy kény'eleníttettek Croix—Rousse Saint Pothin utcájában egy nagyobb házba költözni, hol magukat számra 32-en 1831 év karácsonhava 17-én berendezték, s elvonúlt életet élve, fönséges védnökük példáját követik s Isten előtt kedvesebbek.

1617—1650-ig három zárda épült *Roanne- Avignon-* s *Marseillben* szent Erzsébet nevére harmadrendü szerzetesnök számára, melyeket a lyoni anyaház nénikéi alapítottak.

1637-ben alapított *Sablében* Main megyében, Laval de Bois-Dauphin Fülöp Manó sabléi őrgróf és neje Souvré Magdolna egy zárdát.

1637-ben *Noyenben* közel Sabléhez Lannoy Margit, Querveno őrgróf nővére egy zárdát, mely a sabléinek fiókzárdája; eltöröltetett 1771-ben; a házat most a nénikék birják.

1636-ban alapított *Beaumont le Vicomteben* Brunelières úr s asszony egy zárdát; 1697-ben 27 szerzetes volt benne; később Freulay Károl mansi püspök eltörölte.

1657-ben alapított *Vilvordban*, Brabant tartományban sz. E. tiszteletére Mérode Margit Isabella, middelburgi grófnő, Isenghien gróf özvegye, Mérode Fülöp gróf s Montmorency Joanna leánya egy sarutlan karmelita zárdát.

1680-ban épült *Boroszlóban* szent Erzsébet kápolnája, melyet a boroszlói bibornok hercegérsek Hesszen Frigyes, ki 1636-ban tért vissza ősei vallásához, és sz. Erzsébettől egyenes vonalban származik, a székesegyházhoz csatolt. Ezen fehér márvány-

ból épült kápolna igen gazdagon van fölékesitve kora izlése után készült faragványokkal.

1692-ben épült *Budán* a kapucinusok egy zárdája s kórodája, mely ma szent Erzsébet-harmadrendő nőszerzetesek birtokában van.

1692-ben alapitott *Gratzban* Lichtenstein hercegnő segitségével Stein Mária Josephina egyszerü szerzetesnő, a harmadrendü nőszerzetesek, Elysabethinák számára egy zárdát s kórodát.

1709-ben alapitott ugyanazon grátzi szerzetesnő *Bécsben* az Erzsébetszüzeknek egy zárdát, s kórodát, mely maig fönáll.

1718-ban emelt *Prágában* ugyanily szerzetesnők számára Waldstein Margit született Czernin grófnő egy zárdát kórházzal együtt.

1750-ben *Brünnben* Waldorf grófnő az Elisabethinák számára egy zárdát.

Oly alapitványok, melyeknek keltük bizonytalan.

Rómában a tizenkét Apostol egyházában van egy sz. Er. tiszteletére szentelt oldal kápolna.

Velencében Santa Elysabeta del Lido egyház, a világi papok társulatának tulajdona.

Assisiban miként Vasari Memmi Simon életrajzában emliti van egy templomban, a mint az ember a kápolnákba megy, a bejáratnál egy kápolna sz. Er. tiszteletére (all'entrar della porta nelle cappelle.)

Florencben „Delle convertite" igen nevezetes kolostor a S. Spirito városrészben; ma is létezik. Ugyanitt a Santa Maria Nuovaban egy Erzsébet-kápolna.

Baselben Sz. Erzsébetnek befejezetlen, nem tiszta goth izlésü kis temploma, mely a hajdani Mária Magdolna zárdához, jelenleg katonai laktanyához van csatolva.

Bambergben Erzsébet-templom.

Münchenben, Nevéről cimzett egyház s kóroda, melyben Erzsébetapácák szolgálnak.

Koblentzban, Erzsébet nevet viselő szentferenciek zárdája, mely most kórodává van átalakitva. A Frankhonból jött irgalmasnének 1825 évi szent Andrásho 19-én, Erzsébetnapon vezettettek be e kórodába a város buzgó katholikusai által.

Brüsselben hajdan szent Erzsébet kolostora, — ma katonai laktanya.

Lierreben Brabant tartományban, szent E. tiszteletére szentelt egyház s kóroda elég csinos kolostorral 1648-ból.

Gentben a nagy beguina-udvar (beguinage oly hely, hol több ajtatos nő vagy férfi, egyszerü fogadalommal együtt él) miként Belgiumban majdnem minden beguina lak ez is szent Erzsb. védnöksége alá van helyezve. A bejárat fölött láthatni szobrát e felirattal: Deo et reginae Elisabethae sacrum. Igen tágas s szép intézet.

Brüggeben Beguina-monostor s templom Er. nevéről; gyönyörü fekvése, s a csend és tisztaság miatt, mely ott uralkodik, ez példányképe minden eféle intézetnek; az épület eredeti jellege elég épen fentartatott.

Ypernben iskola s kápolna szent Erzsébethez.

Cambraiban hajdan szent Erzsébet plébániája. Szivéről cimzett oltár a székesegyházban már elenyészett.

Saint Quentinben Moy birtokosok által emelt egyháza s zárdája a harmadrendüeknek.

Le Buironban Château Gontier mellett Anjouban harmadrendü szerzetesnők zárdája ma romokban.

Champagneban Nogent canton Soligny községében, *Fontenay le Pierreuxban* van egy Erzsébetforrás, melynek hideglelés elleni gyógyerő tulajdonittatik. Közelében van egy Erzsébetkápolna, melyről a lakosok azt tartják, hogy kik oda zarándokolnak s a vizből éhgyomorra isznak a betegségtől megovatnak. (Collin, Nogent canton államtana Annuaire de l' Aubeben 1836-b.)

III §. Festmények.

Münchenben Boisserée gyüjteményben egy névtelentől a Kölni iskolából szent Erzsébet kifejezés és érzésteljes képe, melyen özvegyi mezben egynála sokkal kisebb termetü szegénynek ruhát ajándékoz. (Másolata „Collection des monuments" címü munkánkban van VI szám alatt.)

A királyi képcsarnokban sz. E. életnagyságú képe Holbeintől — Párisban kiadatott szinezett nyomatban (chromo-litographie)

Marburgban fafestmények, melyek Dürer Albertnek tu-

lajdonítatnak, de régibbeknek látszanak, s Erzsébet életéből különféle jeleneteket ábrázolnak.

Nürembergben szent Móric-képcsarnokban a szentnek képe egy névtelentől a kölni iskolából fatáblán; -- szent Jakab egyházában pedig egy üvegen festett képe a karzaton.

Schvabachban Nüremberg mellett a szentnek képe, mely Wohlgemuth Mihál — Dürer Albert tanitójának tulajdonítatik.

Kölnben a székesegyház karzata kápolnájának külső nagy keretén, melyben Hochsteiten Konrád érsek van eltemetve, van Sz. E. képe fára vont vászonon, melyet Vilmos mesternek tulajdonítanak, s e mesterhez valóban méltó munka. (Passavant Kunstreise 407 l.)

A székesegyház magasztos üvegfestményei közt láthatni egyet a templom hajójának alsórészében, melyen sz. E. egészen fehérbe öltözötten, természeti nagyságban van lerajzolva, lábainál Thuringia égszínü cimere fekvő ezüst oroszlánnal. (l. Monuments X.)

Guttenbergi kápolnában Würtemberg királyságban van több régi festmény s féldombormü, melyeken Erzsébet életének jelenetei vannak ábrázolva; Jager M. a Kunstblatt 1829 év 19 és 20 számaiban nagy szorgalommal ismertette őket.

Báselben a könyvtárral egybekapcsolt museumban van egy nagy festmény ismeretlen szerzőtől, a felsőrajnai iskolából a tizenötödik század második feléből; e képen állóhelyzetben van ábrázolva szent E. a mint a legkecsesebb mozdulattal virágkosarát fölemeli; a nézőnek hátat forditva áll ugy hogy csak arcéle látható, s hullámzó szép hajzata. Karmazsinszinü hölgymenyéttel béllelt, s szegélyzett bárson felöltöny, s kék bárson köntös van rajta. (Monuments IX.)

Kőnigsfelden Sveicben, az Ágnes magyar királynő által azon helyen, hol atyja Albert császár meggyilkoltatott, épített apátság templomának üvegfestményei közt látható egy, melyen E. állva festetett; kezében a fehér kettős kereszttel magyarhon cimeréből; jobbján s balján az osztrák herceg s hercegnő térdelnek s közbenjárásaért esedeznek. Ez üvegfestmények 1325–1335 készültek s az enemü festvények legszebbikei.

Brüggeben két képe a Szentnek a hires Hemlingtől; az egyik a Megváltó (Saint Sauveur) templomában azon szép festménye

keretének szárnyajtaján van egy szinnel festve, mely szent Hippolyt vértanuságát ábrázolja ; — a másik a szépművészetek academiájában létező urunk keresztelését ábrázoló festményén látható, melyen mint az adakozó nő védszente tüntettetik elő. Kár, hogy e jeles festő szentünk életét s jellemét oly kevéssé ismerte, e képekben semmi sincs mi a szentre egy vagy másik tekintet-tekintetben emlékeztetne ; ő egy tiszteletre-méltó aggnőt festett.

Velencében, szent Márk könyvtárban van a hires s bámulatraméltó Grimani solosmakönyvben több, Hemling- s más, a belgiumi iskolához tartozó festőknek tulajdonított kisdedfestmény, melyek közt egy cimkép szent Erzsébetet ábrázolja a mint egy szegény családnak ruhát s kenyéret osztogat, mig az alatt feje fölött egy angyal lebeg, s égből két koronát hoz számára (Monuments n⁰ VII.)

Florencben, a szépművészetek academiájában létező Orgagna Andrásnak az angyal üdvözletét ábrázoló szép festményén a huszonhét férfi- s nőarc közt látható sz. Erzsébetnek bágyadt aranyból készült dicssugártól körözött oldalképe. (Monuments III.) Ugyanazon képcsarnokban van Fra Paolino de Pistoja Fra Bartolommeo tanitványának egy nagy a Boldogságos szüzet a mint szent Tamásnak övét nyujtja ábrázoló festménye, melyen szent E. is látható, a mint állva köpenyében rozsákat tart.

S. Jacopo de Ripoli egyházban, a Mi-asszonyunk megkoronáztatását ábrázoló képen Botticelli Sándortól van sz. E. életnagyságú képe. (Monum V.) S. Elisabetta egyházában, mely del Capitolo név alatt ismeretes, egy képcsoportozaton, mely assisi szent Ferencet, s több más szentet ábrázol, Erzsébet is látható ferencszerzetes nőöltönyben rózsákat tartva köpenyében.

Perugiaban, a szépművészetek academiájának gyüjteményeiben szerencsések valánk e könyv első kiadása óta a keresztény müvészetnek szentünk tiszteletére vonatkozó két nagybecsü emlékét föltalálhatni. Az első, nagy s szép képcsoportozaton mely Giotto iskolájából, alkalmasint ennek legjelesb tanitványától Gadditól származik Erzsébet térden-állva ábrázoltatik egy felhö alatt, mely a boldogságos szüzet rejti a gyermek Jézussal, ferencszerzetes nőöltönyben, királyi koronával fején, két kezével rózsákkal telt köpenyét tartva. Kevéssel alantabb látható mint fogad egy szegény nőt kórodájába.

A másik kép boldog Angelico de Fiesole baráttól való, mely Erzsébetet egészen fiatal alakban ábrázolja rózsáival ruhájában. Mind a két kép másolatlenyomatban magyarázószöveggel együtt Monuments de S. Elisabeth gyüjteményünkben látható. (I, II, IV szám alatt.)

Kortonában, szent Margit kolostorában van Empoli Jakabnak igen középszerü szent Erzsébet képe.

Veronában, a már elpusztult del Monte della Pietá kápolnában Domenico Morone, a tizenötödik századbeli velencei iskolának egyik legjelesb festésze szent Erzsébet történetét oly szépen festette le, hogy Vasari munkáját a legnagyobb dicséretre méltónak tartotta. (Vasari III k. 269, 272 l. 1647, kiad.) Ugyan e városnak szent Bernardino egyházában még most is láthatni Cavazzuola, máskint Morando Pálnak egy nagy képcsoportozatát, mely szentünket több más jeles szenttel szent Ferenc rendéből — továbbá sz. Lajos frank király- sz. Lajos toulousi püspök-, sz. Bonaventura- sz. Ivó- Sabrani sz. Eleazárral együtt ábrázolja. Vasari föntebb idézett helyen sz. E. képéről ezeket mondja: „Szent Erzsébet a leggyönyörübb alak, mosolygó tekintettel, kecses arccal s ölében tele rózsákkal; örülni látszik, látván a kenyeret, melyet ő maga, nemes úrnő létére vitt a szegényeknek Isten csudájá által rozsákká változtatva annak jeléül, hogy ebeli alázatossága és szeretete Isten előtt igen kedves.“

Álló helyzetben, szerzetes öltönyben, olvasóval kezében, köpenyében egy maroknyi rózsát tart. Jamieson asszony „Legends of the monastic order“ müvének 528 lapján e képet fametszetben kiadta.

La Mandonna delle Grazie Mantua melletti hires bucsujáró helyen a kápolnának azon oldalán, melyen a csudatévő kép függ láthatni szent Erzsébet és szent Lajos képét.

Madridban, Murillótól egy remek kép, melyet átalánosan a fesztész remek müvének tekintenek; ez Erzsébetet ugy tünteti elő a mint a betegek, s bélpoklosok mosásával foglalkozik, Minden itész egyhangulag dicséri e kép összeállitási tökélyét s az eszme jeles kivitelét, mint a melyen a müvészet legnagyobb nehezségei legyőzettek s melyeni ellentét a betegek utálatos sebei, s szent Erzsébet szépsége s vidámsága közt csudálatos benyomást gyakorol. Ezen, a sevillai irgalmas barátok zárdája

számára készült kép sokáig diszité a louvrei képcsarnokot Párisban ; 1815-ben visszavitetett, de a helyett hogy törvényes birtokosainak adatott volna, a madridi museum számára foglalták le. Könyomatban Craene Florentin adta ki; másolata a mi gyüjteményünkben is látható. (Monum XI.)

Sevillában, az 1837-ben igazságtalanúl lefoglalt, s megszentségtelenitett városi zárdából való ragadmánynak egy részéből alakult uj museum 1843-ban Erzsébetre vonatkozó két nagybecsü képet kapott. Az első, 555 szám alatt azon bélpoklosnak történetét ábrázolja, kit Erzsébet megfürösztött, s azután férje ágyába helyezett; e képen van még Urunk megfeszitett alakja. A történet minden mellék adataival együtt ugyanazon igen hoszszú s nagy vászonra van festve, melynek közép csoportozata a szentnek alakját ábrázolja s a fürdőt melyben a bélpoklos füröszteti k. A másikon, 175 szám alatt assisi szent Ferenc van a mint a rendjebeli szentek közt ül s a balján térdepelők egyikének szabályait adja; szent Erzsébet a néző felé forditott arccal kitünő helyet foglal el; áll, koronával fején s vállain királyi palásttal, mely alatt a ferenciek szürke ruhája látható; kezeiben olvasót tart; a fiatal szép s büszke magatartás egész spanyolnővé tette őt.

Az 1852-ben május hóban Párizsban eladott Soult tábornagy s dalmaciai herceg képgyüjteményében volt 35 szám alatt Zurbaran Ferenctől egy festmény, melyen valószinüleg szent Erzsébet volt ábrázolva állva fejdiszszel, mely alól hosszú fekete haja hullámzik le vállaira. Öltözéke violaszin köpeny, s arany-nyal-, ezüsttel átvert himszövetü ruha, melyet elől két kezével összefog oly módon, hogy néhány rózsát lehessen benne tartania — miről őt megismerhetjük. Fiatal tartása büszke, szépsége spanyol, de kevésbbé eszményi. A vászon körülbelül 4 párizsi lábnyi magas, s 3 széles, s azon nyolc szintily nagyságú képek egyike melyeken vértanúk vannak ábrázolva; meglehet tehát, hogy ez alak szent Dorotheát ábrázolja, kit szintén ölben virággal szoktak festeni. Most hajdani belügyminister, Duchâtel gróf tulajdona.

Molanus (de Imaginibus lib. 3. c. 48.) azt állitja, hogy a régi katholikus festészek szent Erzsébetet három koronával ábrázolák, melyek egyike fején volt, mig a másik kettőt kezeiben

tartá, ez által kifejezni akarván, miszerint szent élete által, melyet mint szüz, nő, és özvegy élt, három koronát érdemelt az égben (Mi birtokában vagyunk egy képnek 1535-ből Leyde Lukácstól, melyen Erzsébet ferencszerzetes nőruhában látható három koronájával.) Gyakrabban festetik egyébiránt csak rózsáival, köpenyének egy szárnyában.

Fortia d' Urbain őrgróf „Annales de Hainaut“ munkája XVI könyv-18 lapján Erzsébetnek egy Titiantól festett képet emliti, melyet Beatrice Miklós rézbe metszett volna; de nem mondja, hol található.

Meg kell vallanunk hogy a festészet terén létrejött szent Erzsébet képeinek legnagyobb részében nem találtuk visszatükröztetve azon jellemet, mely szent Erzsébeté volt. Ugy látszik, egy festő sem tanulmányozta életét; majdnem mindnyáján feledve, hogy 23 éves korában halt meg, mint érettkorú nőt ábrázolják, s arckifejezésében szomorú — mélakórosnak festik, mi egyenes ellentétben van szobaleányai s az egykorú irók bizonyságaival, kik világosan mondják, hogy soha, még a legnagyobb probák idején sem lehetett kivenni arcán nyomait valami tartósb fájdalomnak.

Pedig meg vagyunk győződve, hogy Erzsébet életének részletes tanulmányozása a keresztény festésznek, az ihletnek kimerithetlen kútforrását nyujtandná, s szép sikerrel koronázandná fáradságát. Ebeli sejtelmünket máris igazolá Müller Frigyes, fiatal kasseli festész, ki azon tartományban születvén, melyet a szent életével megdicsőitett, a katholika hitre térvén tehetségét Erzsébetnek szentelé, s pedig oly korban, midőn e gyöngéd fölajánló tisztelet más korba valónak tetszett. Az első fejezet előtti címképet is Müllernek köszönjük; — igazolta Flatz tiroli festész, több tiszta izlésü kellemes rajzok szerzője; a fiatal Hauser Oktáv, de főleg a jeles s szentéletü Overbeck, ki emlékgyüjteményünket is szives volt egy a rózsacsudát ábrázoló képpel disziteni.

IV. §. Faragott emlékek.

Marburgban az Erzsébettemplom hajójának második oszlopához támasztott mind szobra a Szentnek. (l. a könyv elején.)

Fába vésett dombormüvek megaranyozva s szinekkel kifestve a templom hajója előrészének oltárain; kellem s ihlettséggel teljes müvek.

Koporsója fölött életének különféle jeleneteit ábrázoló czüst szobrok, s féldombormüvek.

Kasselben a róla nevezett kóroda egyik szögletében szobra.

Mainzban a székesegyháznak a klastromba vezető belső ajtó boltivében van kellemes szobrocskája, mely a 15 század jobb izlesében készült.

Ulmban a székesegyházban, a kanonoki székek fölött egy bámulatra méltó szobrocska Syrlin Györgytől 1474-ből, melyet Didron „Annales archeologiquesének IX k. 139 lapján leir.

Bécsben Szent István templomában az oldal-csarnok — Bischofshofer Thor- egy boltivezetén van egy kedves kis szobra, a legjobb melyet láttunk; a hesseni születésü Rumpff Henriknek tulajdonittatik, ki 1404 táján e templomon dolgozott.

Nűrembergben Frauenkirche egyház szép előcsarnokát diszitő szobrok közt van egy, mely Erzsébetet ábrázolja.

Forcheimban kis faszobra a kóroda kápolnájában

Boroszlóban, a székesegyház Erzsébetről nevezett kápolnájában Zancetti Hercules által készitett fehérmárvány, életnagyságú szobra.

Gent és Brüggében a beguinalakokban több szobor.

Enghienben Hennegan tartományban Arenberg herceg várkápolnájában van egy oltárlap letéve, mely a Monshoz közeli Saint Denis apátságból került ide. A köbevésett faragványok meg vannak aranyozva, és szinezve, s szent Erzsébet életének három pontját ábrázolják, — a mü jellem- s kecsteljes, Waagen tudor a 16 századból levőnek hiszi.

Solesmesben egy kis szobor, mely azon időben, midőn az Erzsébetapácák zárdája Sabléban eltöröltetett hozatott e mezőváros plébániatemplomába.

Münchenben egy féldombormü, mely a rózsacsudát ábrázolja; Schwanthaler szobrász készitette Boisserée úr számára. Ez egyike a jobb müszüleményeknek a katholikus müvészet azon uj iskolájából, mely Némethonban kezd emelkedni, s némi vigaszt nyujt a keresztényeknek, hogy a müvészetek pogány jellege, meyet az ujjászületés — renaissance — óta vallásos szin alatt magukra öltöttek, ismét ki fog küszöböltetni.

Granadában a Santa Isabella la Reál egyház bejárata fölött van a szentnek egy gyönyörü szobra a három koronával,

melyek egyike fején, kelteje pedig az egyik kezében levő könyvön van, mig a másikkal egy térdeplő szegénynek alamizsnát nyujt.

V. §. Érmek.

Némethon éremgyüjteményeiben találhatni Erzsébetfillér — Elisabethenpfenning-nevü apró ezüst pénznemet, mely a hagyomány szerint a szent parancsára veretett, midőn gyóntatóatyja megtiltotta neki a szegényeknek többet adni egyszerre egy fillérnél. Némelyek, kik Erzsébetet különös pártfogójuknak választották, ezen igen vékony pénzdarabot nyakukon hordozták. — „Kegyes“ Vilmos uralkodó grófnak a rajnai négy választófejedelemmel 1502-ben kötött szerződvénye értelmében szent Erzsébet képének kellett e fejedelmek államaiban forgó pénzen kinyomva lenni. S valóban gyakran láthat az ember oly ezüst pénzdarabokat, melyeken Erzsébetnek egész alakja ki van nyomva, a mint egyházát kezében tartja ily körirattal: Sancta Elisabeth. gloria Reipublicae 1502; a másik felén pedig az uralkodó fejedelem cimere, neve, s címei láthatók. (Hü lenyomatát ily pénzdarabnak láthatni Koch hist. Erzoechlung von Wartburg címü könyvében XI. ábra.)

A gothai éremgyüjteményben mutogatnak egy arany emlékpénzt, melyen a szentnek mellszobra látható ily körirattal: *Elisabeth filia Andreae regis Hungariae obiit Marpurgi anno MCCXXXI*; a másik felén pedig egy kéttornyú templom van ez irattal: *Dispersit, dedit pauperibus, justitia, ejus manet in seculum.* Ugy hitték, hogy ezen emlékpénz temetése alkalmával veretett, mig későbben kitünt, hogy azt a 16 század elején egy zsidó gyártotta. Lenyomatát ez éremnek szintén láthatni Kochnál — úgy Menckennél is.

El nem mulaszthatjuk szent Erzsébet emlékei felsorolása után az ezen szentnek tiszteletére honában szentelt egyház történetének, legalább rövid kivonatát adni

A KASSAI SZÉKESEGYHÁZ. *)

„Ezen, szentünk tiszteletére emelt, valóban nagyszerü templomnak, a kassai székesegyhaznak, melyT huróczy szerint szép-

*) E történeti leirást Henszlmann és egyéb források után maga a. m c. l. iskola állitá össze.

ségére nézve a bécsi sz. István templomot is fölülmúlja, alapitóját egész bizonyossággal meghatározni nem lehet. Az általános vélemény szerint az építési eszme első létesítőjeül egy, királyi családainkból származó, Erzsébet állíttatik, és az irók, minthogy hazai történelmünkben egynél több Erzsébet fordúl elő, csak a személy kijelölésében térnek el egymástól, mig a nagyobb rész Róbert Károly nejét, addig némelyek Albert, Zsigmond vejének özvegyét üdvözlik mint alapítót.

Mi azonban tr. Henszlmanntól kölcsönözött nézetünk szerint a fölhozott véleményt minden általánossága mellett is hamisnak állítjuk, és az alapítási időt mindkét Erszébeténél előbbre teszszük, mert adataink vannak, melyek kétségenkivül korábbi időre utasítanak bennünket. Ilyen először azon oklevél, melyet Márton pápa 1283-ban az esztergomi érsek-prépost- és ének-kanonokhoz, a kassai sz. Erzsébetről nevezett egyház ügyében intézett, és róla, mint már, az antiquitus fundata-ról emlékezik; másodszor András egri püspöknek Arnold kassai plébánushoz küldött körlevele ugyancsak a XIII-ik század vége felé, mert az említett plebánusról az előbbi oklevélben is történik említés. Róbert Károly pedig csak 1308-ban midőn a főrendek a pesti országgyülésen a hűségieskűt lábaihoz letevék, ültettetett tulajdonképen a magyar trónra, a miért is az alapkőnek már jóval előtte kellett letétetnie. Ebbeli nézetünket megerősíti azon altemplom is, mely a sz. István kápolnája alatt létezik, minthogy az ilyen úgynevezett catacombákat a XIII-ik század vége felé igen ritkán, a XIV-dik században pedig a legritkábban építettek.

Visszamenve legalkalmasabb időpontnak találjuk a tatárjárás utáni első éveket, tehát a XIII sz. közepét.

Azon gyarmatosok közt ugyanis, kiket a második honalapító IV-dik Béla az elpusztúlt ország benépesítésére hazánkba hozott, minden bizonynyal thüringiaiak is voltak, mert nem lehet feltennünk, hogy Béla a külföldi fejedelmek közt épen sógorát a thüringiai fejedelmet megkeresetlenül hagyta volna. Ezen uj polgárok az ország fölső részén különösen Kassa vidéken telepedtek le. Igy történt, hogy ama kegyelet- és hálaérzettől, melylyel fejedelemasszonyuk sz. Erzsébet iránt viseltettek áthatva azon gondolatra jöttek, hogy a már akkor fönálló marburgi templom példájára uj hazájukban is kellene tiszteletére egyet

épiteni. Igen, azon forró szeretet, mely a szende özvegy iránt keblökben honolt, volt az indok, mely őket mindjárt megtelepedésök első éveiben egy méltó emlék föláll itására ösztönözé. Ezen emlék pedig, különösen ha szem előtt tartjuk az akkori kor dicséretes, mert vallásos buzgalmát, mi lehetett volna egyéb mint annak háza, kinek szine elé sz. Erzsébet tisztelőinek imáit mindennap fölvivé, hogy onnan ismét áldást hozzon a földre. Erzsébettel naponkint akartak társalogni; ezt pedig legkönnyebben és leggyakrabban tehették a tiszteletére emelt szentegyházban.

Igaz ugyan, e vélemény is csak puszta föltevésen alapszik; de a fönebb idézett 2 oklevéllel egybevetve, úgy látszik, az igazsághoz mégis legközelebb áll. Mert ha 1283-ban már mint régi emlittetik, úgy az alapító a XIII-ik századot semmi esetre sem haladhatja túl, és másrészről, ha Erzsébetünk, a mi csak ugyan bizonyos is, 1234 előtt nem igtattatott a szentek sorába; úgy az az általunk fölhozott időt sem sokkal előzheti meg. Ezek után minden habozás nélkül bátorkodunk kimondani, hogy IV-ik Béla illetőleg ennek fia, ki mint atyjának uralkodó társa osztály részül felső Magyarországot kapta, V. István alatt alapittatott.

Ennyit az alapítóról.

A keresztalaku templom nagyszerüségét különösen előmozditja annak gyönyörü fekvése, mert azon kivül, hogy egészen szabadon és oly ponton áll, hol a két főútca egymást keresztbe metszi, a tért, melyen az fölépült, a Csermely patak két ága keríti és a tájt egy bájos szigetté varázsolja.

Történeti és épitészi adatok nyomán kitünt, hogy az alapterv kevés kivétellel egészen és minden részében egyöntetü, tehát ugyanazon mestertől való, csakhogy a teljes fölépítés mégis koronként történt, és pedig:

A templom legrégebben kiépített részei: az oltárhely és az ennek éjszaki oldalához közel fekvő kettős kiszökö építmények, melyek a sz. István kápolnát képezik, és igen természetes, hogy az ezen kápolna alatt levő altemplom sem lehet későbbi eredetü. Hogy pedig ezen altemplom rendes szokás szerínt nem fekszik épen az oltárhely alatt, annak oka, mert azon fönebb említett patak két ága közül, melyek a templomot körül veszik, a keleti alig két lábnyi távolságra van az oltárhelytől; tehát ezen irányban a

beroskadás veszélye nélkül kiépíteni nem lehetett. Ezek levén a templom legrégibb részei igen valószinü, hogy azok építtetését az alapítóknak lehet és kell köszönnünk.

Régiségre második, de díszre nézve az első helyen áll a három, éjszaki, nyugoti, és déli kapú, ezek levén a templom legnagyobb ékességei. Több körülmény egybevetése után bizonyos, hogy a kapúk, különösen az éjszaki Erzsébet R.-Károly nejének költségén épitettek. Ha ezen állítás bizoyitásánál igen csekély súlyt fektetünk is, némely iróknak még a közvélemény által is támogatott azon állításukra, mely szerint azért, mert Erzsébet lengyelhoni utjában Kassán mint rendes átlomásán megszokott pihenni, legalább a kapúkat ő neki kellett építtetnie; mindazáltal, ha a tanúktól és a nép száján élő hagyománytól minden tekintélyt eltagadni nem akarunk: ugy egy másik nem annyira közvélemény — mint történeti igazságnak minden esetre engednünk kell. E szerint ugyanis Kassa városa R. Károlyt Trencsényi Csák Máté ellen vívott harcaiban, igen jelentékenyen segítette, mely segélyt Károly megakarván hálálni, a várost királyhoz méltó jutalomban részesité, és az akkor épen épülőfélben levő templomra tetemes összeget áldozott.

És valóban csak innen e királyi ajándékból és pártfogásból lehet kimagyarázni ama pazar fényt, melyben különösen az éjszaki kapú úszik, ebből lehet megfejteni ama gazdagságot, melyet a nagylelkü pártfogó a kapúkra szentelt, e kor, vagyis R. Károly kora hozza előttünk tisztába az idomot és arányt, melyek a XIV-ik századot oly igen jellemzik; csak igy ezen föltevéssel lesz valódi értelme azon három szobornak is, melyek az éjszaki kapú és a felső karzat fölött állanak, és R. Károlyt, Erzsébetet és Nagy Lajost ábrázolják. Ezeken kivül van még egy adatunk, mit hallgatással nem mellőzhetünk.

Az éjszaki kapún létező sz. Erzsébet fölött ugyanis két angyal áll, kezeikben egy paizsot tartva, melynek címerén csak egy liliom van, és épen e liliom egysége bizonyitja, mikép e kapú már 1369 előtt építtetett, mert ezen évben Nagy Lajos a város címerét még két liliommal szaporítá és később ezen évtől kezdve mindig három liliommal találtatik. Ez állítást igazolja egy 1399-ben kiadott adomány levél. Az éjszaki kapú ritka díszénél fogva ékes kapúnak (porta speciosa) is neveztetik.

A nyugoti kapu igen szépen állítja előnkbe Megváltónknak a gethsemani kertben kiállott küzdelmeit, és a keresztröli letétel titkait; megható továbbá a délin azon jelenet, mely sz. Erzsébetet azon körülmények közt rajzolja, midőn a szükölködők sokaságától, körülvéve alamizsnát osztogat. A kapuk küldiszének elkészittetését, úgy látszik, Mátyás vitte a befejezéséhez legközelebb, minthogy a középső választékának magasságában följegyzett 1498-ik év alkalmasint már a bevégzésre vonatkozik. A déli kapu előtti előcsarnok, melynek nyugoti oldalát sz. János kápolnája foglalja el, csak XVI sz. közepe felé készült. el.

Az eddig fölhozottaknál sokkal későbbi eredetüek a tornyok; de hogy az ott található egy pár fölirásnál (1460 és 1463) mégis régiebbek, bizonyitja a talapzat, mely a templom többi részeivel egyenlő; továbbá magoknak a tornyoknak alsó része, mely kivül belül faragott kövekből van összerakva, mig a fölsőbb emeletek törött kövekből állanak, a mi a hanyagságról és a buzgalom hanyatlásáról, mint az utóbbi kort jellemző ismérvekről tesz tanúságot. Azon két városi cimerről következtetve, melyek az éjszaki torony fölső részén láthatók, kitünik, hogy azt a városi polgárok maguk épittették, és pedig még Ulászló előtt. Ezt bizonyítják azon okiratok, vagy jobban mondva számodások is, melyek Schwarzenbergtől, Kassa néhai jeles jegyzőjétől fön maradtak. Itt ugyanis valami Czom István nevü építész 1446-ban az éjszaki torony építésére 80 frtot vesz ki a város pénztárából.

Az egész templom, de különösen a tornyok fölépítésére hatalmas rugó vólt Corvin Mátyásnak ama nagylelkü áldozata, melynél fogva az akkor szokásos ujévi ajándékokat (munera strennalia) tíz évre a városnak átengedte, és pedig, mint ezt a város levéltárában levő okirata bizonyítja, azon kikötéssel hogy az egyenesen a templom építésére fordítassék.

Ebből épittetett a déli torony fölsőbb része, melynek magas ablaka fölött hét cimertáblát találunk, és a középsőnek paizsán Magyarország négy folyója és a királyi korona látható; a két nagyobb paizst hat kisebb veszi körül, melyeknek egyikén a Corvin család, a többin pedig a király által bírt országok cimerei diszelegnek, a hálának mind meg annyi jeleül, melylyel a nagy király iránt viseltettek. E torony azonban az ó német styl arány-

talansága miatt az akkori építészi izlésnek nem nagy dicsőségére válik.

A nagyobb torony, mely egykori fedelétől zöldnek is neveztetik, 1775-ben rézzel fedetett be, az aranyozott kereszttel együtt 31° 3′ 6″ magassága, órával és nyolcz haranggal van ellátva, melyek közöl a legnagyobb 70 mázsát nyom és ker. sz. János tiszteletére öntetett 1558-ban. Ezzel kapcsolatban egy másik köcsigát tartalmazó tornyocska áll, melytől egy kissé éjszak felé van egy harmadik, mely 1807-ben cserépzsindelylyel fedetett be; az ebben levő harang, mely szent Orbán tiszteletére öntetett, 100 mázsát nyom.

A részek közöl, melyek Mátyás áldozata folytán létesültek, mint főépítmények kiemelendők: a szentségház a templom belsejében azon vonalon, mely a szentélyt a hajótól elválasztja. Ennek közelében ugyanazon helyzetben volt egykor az oltár, melyben ama híres félember nagyságu arany szentség-tartó (ciborium) tartatott, mely Kassa városának Lipót császár, — és Kolonits Cardinal-hoz (1698) küldött követsége szerint a Bocskayféle mozgalmak alatt elveszett. Ide tartozik továbbá sz. János kápolnája; a déli csarnok keleti oldalához támaszkodó néhai sz. keresztkápolnája, mely 1825-től kezdve a káptalan szekrestyéjeül használtatik, sem épülhetett korábban, mint a csarnok maga, ennek keleti támja képezvén a szekrestye nyugoti falát.

Szabadjon végre a templom belsejét is egykissé közelebbről megtekíntenünk. A keresztalakot belőlről különösen elötüntetik a kápolnák, melyek a négy sarokban vannak helyezve, és pedig a sz. István kápolnájának általellenében a sz. keresztkápolna, vagy jelenleg a kanonokok szekrestyéje, Nep. sz. János kápolnája átellenében pedig a régi plebánia szekrestyéje foglal helyet.

A templomnak egy közép- és négy mellékhajója van, mely utóbbiakat a kettős boltozatok képezik. A nagyobb karzatot két orgona diszíti, az egyik hat, a másik meg haszonhat változatu, és négy oszlopon nyugszik; a kisebbik pedig melyre két eredeti lépcsözet vezet föl, a sz. király oltárának nyujt helyet.

A szentek tiszteletére 17 oltár emeltetett.

A szentélyt ékítik a püspöki szék és a kanonokok székei, melyek mind megannyi diszét képezik az egyháznak. Telekessy

(† 1560) és Rueber János de Pixendorf sirboljain kivül még öt földalatti üreg van, melyeknek egyikét képezi a már emlitett sz. István kápolna alatti catacomba. 1775-ben a templom teteje leégett és helyébe a mostani elrutitatott, minden értelem nélküli tető tétetett. Az azelőtt parochialis egyház I Ferencz alatt 1804-ben lett székesegyházzá, a midőn t. i. az egri megyétől elhasittatván egy külön kassai püspökség alapittatott. Az alapítási tőkék létrehozásánal különös érdemet szerzett magának Kassának nagyérdemü szülöttje Szathmáry György pécsi püspök. A templom e nagy férfiu és mások nemeskeblü adakozásaiból oly tőkére tett szert, hogy előforduló szükségeit kényelmesen fedezheti.

Ezek lennének tehát főalkatrészei ama templomnak melynek birásáért majdnem három századon keresztül kellett a katholikusoknak küzdeniök a protestánsok jogtalan bitorlásai ellenében. Ugyanis a Hussitákon kivül, kiktől már Mátyás a templom második alapítója viszszavevé a Zápolya- Bocskay- Bethlen- Rákoczy- és Tököly-féle gyászos visszályok alatt ötször lőn a protestánsok szentségtelen kezei által elfoglalva, mig végre 1687-ben eredeti rendeltetésére a katholikusokhoz vissza nem került, mely évtől háborittatlanúl birják egész a mai napig."

Ugy hiszszük, elősorolásainkat legjobban avval zárhatjuk be, ha az általunk összeszedett, s 1837-ben: „Collection des Monuments de l' historie de sainte Elisabeth" cim alatt kiadott könyvnek részletes tárgymutatóját közöljük, még pedig a müvészet története által előirt rendben:

Cimlap. Bevezetés.

A vallásos müvészet jelen állapotáról.

1. Az olasz kath iskola.

I. Taddeo Gaddi. Sz. E. rózsáival köpenyében.
II. Ugyanaz. A szent egy szegényt fogad be marburgi korodájába.
III. Andrea Orgagna. A szent feje a paradicsomban.
IV. Fra angelico da Fiesole. A szent rozsáival köpenyében·
V. Alessandro Botticelli. A szent, mint a paradicsomról elmélkedik.

2. A német kath. iskola.

VI. Névtelen fesztész a kölni iskolából. A szent özvegyi öltözetben.
VII. Haus Hemling. A szent, a mint alamizsnát osztogat.

VIII. Lucas de Leyde. A szent három koronájával.

IX. Névtelen festő a baseli iskolától. A szent rózaival a kosárban.

X. A kőlni székesegyház üvegfestménye. A szent, a mint alamizsnát osztogat.

3. *A spanyol iskola.*

XI. Murillo. A szent mossa a bélpoklosokat.

4. *Kath. szobrászat és épitészet.*

XII. Sz. E. marburgi siremléke.

XIII. A sirjánál levő szobor és féldombormű Marburgban.

XIV. Fába vésett oltárkép Marburgban. A szent halála.

XV. Sz. Erzsébet marburgi templomának külső átnézete.

XVI. Ezen egyház nagy előcsarnoka.

XVII. Marburg város átnézete.

5. *A kath. müvészet ujjászületése a mostani Némethonban.*

XVIII. Overbeck. A rózsákkal történt csoda.

XIX. H.-Schwanthaler — ugyanaz.

XX. Müller Frigyes. Sz. Erzsébet Thuringiába érkezése.

XXI. Ugyanaz. A nyomor idejében alamizsnát osztogat.

XXII. Flatz. Alamizsnát kér Eisenachban.

XXIII. Octave Hauser. Koronáját a kereszt lábához teszi.

XXIV. Ugyanaz. Jegyesétől egy tükröt kap.

XXV. „ Erzsébetnek Lajos thuringiai gróffali egybekelése.

XXVI. „ Kórházában táplálja és ápolja a szegényeket.

XXVII. „ Az angyaltól kap egy koronát s köpenyt.

XXVIII. „ Egy bélpoklost fektet férje ágyába.

XXIX. „ Az éhség megszünte után férje elé megy.

XXX. „ Férje perselyében a keresztet találja.

XXXI. „ Férjének elutazása a keresztes hadakhoz.

XXXII. „ Elüzetése Wartburgból.

XXXIII. „ Királyi atyjának egy követét fogadja.

XXXIV. „ Sz. Erzsébet halála.

Sz. E. mostani utódainak származási (család-) fája.

1. A Hessen ház, mig a Kasseli és Darmstadti ágra oszlott.
2. A Hessen- kasseli ág.
3. A Hessen- Rhemsfels- Rottenburgi és Hessen- Hilypsthäli ág.
3. A Hessen Darmstadti ág.
5. A Hessen-Homburgi ág.

Jegyzet. A szentnek két érme ugyanazon rézlemezen látható, melyen a Hans Hemlingnek tulajdonított kicsided metszett van, lásd e tárgymutató 7-ik számát.

TARTALOMMUTATÓ.

Lap.

Előszó . . . .

Bevezetés 1

A történelmi kútforrások jegyzéke 94

I. Fej. Mint uralkodott Hermann herceg Thüringiában, és Endre király Magyarországban; mint született a kedves szent Erzsébet s vitetett Eisenachba 119

II. „ Mint tisztelte már kis korában az Istent a kedves sz. Erzsébet . . , ... 131

III. „ Mit kelle szenvednie a kedves sz. Erzsébetnek Istenért, férjhez menete előtt 137

IV. „ Mint maradt hű a fiatal Lajos herceg a kedves sz. Erzsébethez, és miként vette őt nőűl 144

V. „ Mily kedves volt Lajos, a kedves sz. Erzsébet férje, Isten és ember előtt 148

VI. „ Miképen élt Lajos fejedelem és a kedves sz. Erzsébet Isten szine előtt a házasság szentségében. 156

VII. „ Miképen sanyargatta testét a kedves sz. Erzsébet 161

VIII. „ A kedves sz. Erzsébet könyörületességéről és a szegénység iránti szeretetéről 168

IX. „ A kedves sz. Erzsébet nagy ahítatosságáról és alázatosságáról 176

X. „ Miképen ismerte és szerette meg a dicső sz. Ferenc a kedves sz. Erzsébetet, és miképen volt marburgi Konrád gyóntatóatyja 186

XI. „ Mint tetszett Istennek malasztjait nyilvánítani a kedves sz. Erzsébet személyében 199

XII. „ Mint pártolta a jó Lajos herceg szegény népét 208

XIII. „ Mint pusztította Thüringiát egy nagy éhség, s mint gyakorolta a kedves sz. Erzsébet az irgalmasság cselekedetét 221

XIV. „ Mikép jött vissza Lajos nejéhez, és mikép szerzett elégtételt reynhartsbrunni szeretett szerzeteseinek 221

XV. „ Mikép lett keresztessé a jó Lajos herceg, és a nagy fájdalomról, melylyel barátjaitól, családjától és a kedves sz. Erzsébettől elbucsúzott 227

XVI. „ Miképen halt meg a jó Lajos herceg az úton a sz. föld felé 244

XVII. „ Miképen értesűlt Erzsébet férje haláláról, nagy szomoruság- és szivfájdalmáról 250

XVIII. „ Miképen üzetett ki a kedves sz. Erzsébet kis gyermekeivel együtt várából végső nyomorba taszítva, és az emberek nagy háladatlanságáról s kegyetlenségéről iránta 254

XIX. „ Miképen vigasztalta az irgalomteljes Jézus a kedves sz. Erzsébetet nyomorában s elhagyatottságában, és miképen oktatta s erősítette a szelid s kegyes szüz Mária . . . . . . , . 264

XX. „ Mikép utasította vissza a kedves sz. Erzsébet a másodszori férjhezmenetelt, s mikép ajánlotta fel menyekzői öltönyét Jézusnak, lelke jegyesének 280

XXI. „ Mikép jutott a kedves sz. Erzsébet férje testének birtokába, s miképen temettetett ez el Reynhartsbrunnban 287

XXII. „ Mikép bánta meg hűtlenségét Henrik herceg a thüringiai lovagok erélyes föllépése következtében, és mily elégtételt nyert a kedves sz. Erzsébet 293

XXIII. „ Miként mondott le a kedves sz. Erzsébet a világi életről, s miként vette föl, miután Marburgba visszavonúlt, a dicső sz. Ferenc öltönyét 298

XXIV. „ Azon nagy szegénységről, melyben a kedves sz. Erzsébet élt, és az emberek iránti megkettőztetett alázatosságáról és könyörületességéről. 309

XXV. „ Miképen vonakodott a kedves sz. Erzsébet atyja országába visszamenni, hogy annál biztosabban mehessen mennyek országába 325

XXVI. „ Miképen osztotta el a kedves sz. Erzsébet egész jegyhozományát a szegények között 328

XXVII. „ Miképen tanulta a kedves sz. Erzsébet Konrádtól akaratját mindenben meggyőzni 333

XXVIII. „ Miképen tüntette ki Isten hatalmát és irgalmát a kedves sz. Erzsébet által; és imáinak csodás erejéről 347

XXIX „ Miképen hivatott meg a kedves sz. Erzsébet 24 éves korában a mennyei nászra 367

XXX. „ Miként temettetik el Erzsébet az általa épitetett kórház imolájába, mily ünnepélylyel vettek részt az égi madarak temetésében 377

XXXI. „ A szép csodákról, melyek a kedves sz. Erzsébet közbenjárása következtében történtek; s miképen fáradott sógora, Konrád, szentté-avattatása körül 382

XXXII. „ Miképen lőn sz. Erzsébet Gergely pápa által a szentek sorába iktatva, s a nagy öröm — s tiszteletről, melyet Németország hívei tanúsítottak akkor, midőn ereklyéi Marburgban fölemeltettek 398

XXXIII. „ A kedves Erzsébet gyermekeinek és szülőinek halála utáni sorsáról, s több más nagy szentről, kik eme törzsből sarjaztak 422

XXXIV. „ És utosó fejezet. A kedves sz. Erzsébet tiszteletére Marburgban épitett szép templomról; mikép szentségtelenítettek meg drága maradványai, s e történet kimeneteléről 441

FÜGGELÉK.

Lap.
I. Vasas Lajos Thüringia grófja 462
II. Sz. Erzsébet családjának nemzetségi fája . . . . , ... 466
III. Hedvig Lengyelország királynéja s Lithvánia hercegnője . . . 469
IV. Wartburg vára 485
V. A sz. szüz által sz. Erzsébetnek tett kijelentés 489
VI. A Reynhartsbrunni zárda 491
VII. A romai szentszéktől kiadott okmányok, melyek sz. Erzsébetnek a szentek közé iktatására vonatkoznak 494
VIII. Sz. Erzsébet tiszteletére rendelt szertartások . . , ... 504
IX. Sz. Erzsébet emlékei 537

SAJTÓHIBÁK.

Lap	*sor*	*helyett*	*olvasd*
6	6 föl	Ingeburga	Ingerburga
70	1 föl	tisztelet	tiszteletet
175	1 föl	ingerülteségtől	ingerültségtől
199	14 al	hijak	hijják
289	1 föl	viré	viri
290	16 föl	amaverum	amaverim
—	15 föl	gratiasimam	gratissimam
296	6 föl	oquebatur	loquebatur
329	18 föl	araranynyal	aranynyal
392	6 al	nullájában	bullájában
400	3 al	acclausu et aulamatione	applausu et acclamatione.
404	13 föl	dicsősőséges	dicsőséges
441	11 föl	8 alve	Salve

Molh a 2 zgla

SZENT ERZSÉBET

EREKLYÉINEK

FÖLTALÁLÁSA.

DR. DUDIK B.

UTÁN FORDÍTOTTA

A PESTI NÖVENDÉKPAPSÁG

MAGYAR EGYHÁZIRODALMI ISKOLÁJA.

(Függelékül „Magyar sz. Erzsébet thüringiai hercegné történetéhez.“)

PESTEN,

NYOMATOTT EMICH GUSZTÁV,

M. AKAD. NYOMDÁSZNÁL.

1864.

Ki előtt ismeretlen sz. Erzsébet, thüringiai hercegné neve, ki előtt élete?

Csak nem régiben szentelt Montalembert a buzgó felebaráti szeretet e példányképének, sz. Erzsébetnek egy eddigelé már több nyelvre leforditott önálló müvet, *) mely által kortársai emlékében föleleveníté a gondviselés azon határozatait, melyek e királyi hölgy által lőnek teljesitve. — Nagy történeti hűséggel törekszik Montalembert nemcsak angyaltiszta életének legcsekélyebb körülményeit is kellő fénybe helyezni; hanem azt is bebizonyítni iparkodik, miszerint csontjai idő multával annyira elszórattak, hogy jelenleg azon — Thüringiában létező — marburgi egyházban, hol sz. Erzsébet eltemettetett, a szentnek semmiféle ereklyéje sem található többé.

E szerint Montalembert s vele az egész kath. egyház azon hiszemben van, hogy sz. Erzsébet ereklyéi jóformán többé napvilágra sem fognak jőni.

Ama történelmi müutazás alkalmával, melyet ő kir. fensége Miksa főherceg-, mint a német lovagrend nagymesterének s az egész magas német lovagrendnek legfelsőbb megbizásából az 1857-ik év nyarában a különféle német államokba tettem, többi közt benéztem Mergentheimban az egykori német lovagrend főokmánytárába is, hol nehány eredeti okmányra akadtam, melyek nemcsak annak történeti bizonyosságáról győztek meg, hogy sz. Erzsébet ereklyéi az eredeti ólom koporsócskával együtt még léteznek, hanem egyszersmind tüzetesen meghatározták a helyet is, hol azok jelen óráig elásvák.

---

*) Magyarul 1862-ben jelent meg e cim alatt: „Magyar szent Erzsébet thüringiai hercegnő története. Irta gr. Montalembert, fordította a pesti növendékpapság magyar egyházirodalmi iskolája.“

Előre bocsátom, mint sz. Erzsébet életrajza után tudva levő dolgot, hogy szülői II. Endre magyar király és merani Gertrud voltak; hogy 1207-ik évben született Pozsonyban; hogy 1220-ban ment férjhez Lajos thüringiai herceghez, kit 1227-ben vesztett el; hogy sógorai, Lajos fivérei, Henrik és Konrád őt bántalmazták s özvegyi járulékától megfosztották; és hogy 1231-ki Nov. 19-én halt meg Marburgban, hol az általa sz. Ferenc tiszteletére alapított és épitett kis templomban temettetett el.

Mindjárt halála után sógora, thüringiai Konrád a német lovagrendbe lépett és sz. Erzsébet egykori özvegyi járulékát a német lovagrend thüringiai kerületének adományozta. Magában Marburgban, mint a nevezett rend nagymestere 1235. Augustus 14-én a még most is fönnálló marburgi szép egyház alapkövét tette le s 1236. Május 1-én nyilvános tiszteletre tétette ki sz. Erzsébetet, kit IX. Gergely pápa Perugiában 1235-ki Junius 1-én kelt bullájával a szentek közé sorozott.

Régi jegyzetekben ide vonatkozólag ez áll: „Ezen canonisatiónál sok fejedelem, nemes lovag s főpap kiséretében személyesen jelen volt II. Frigyes császár; ki is szent Erzsébet koponyájára arany koronát illesztett, melyet az igazság jeléül koporsója mellett megőrizve, ma is mutogatnak. A fölséges császár továbbá megparancsolá, hogy sz. Erzsébet testének csontjai, ólom koporsócskába zárva, a német rend azon időbeli tisztelendő kormányzójánál s rendtársainál tartassanak és őriztessenek, — megőrizve is maradtak igy 308 éven át. Azonban anno Domini 1539. Május 8-ára eső Exaudi vasárnapon — miután a kath. egyházban a Luther Márton által kezdeményezett viszálkodások kitörtek — Fülöp, a hesseni tartomány-gróf, ki szintén csatlakozott a szakadáshoz, szent Erzsébet csontjait a német lovagrend hessen-kerületi főkormányzója—, a Schutzbárnak nevezett Milchling Farkas urnak minden ellenvetése dacára hatalmába kerítette azon szándékkal, hogy mint mondá az azok által eddig okozott bálványimádást és eretnekséget megszüntetendő s jövőre megakadályozandó, a csontokat egy mindenki előtt ismeretlen helyre temesse."

Mindarról, mi e kifosztás alkalmával történt, valamint sz. Erzsébet akkor meglevő csontjainak számáról és minőségéről

az akkori főkormányzó jogérvényes jegyzőkönyvet vett fel, melyet Cronberg Walthernek, a németrend akkori nagymesterének küldött.

E jelentésben a többi közt olvasható: „Anno Domini 1539. Exaudi vasárnapon 12 évvel a plebánia-egyház elpártolása után a németrend marburgi háza is elpártolt, eltörülvén egyszersmind a sz. mise áldozatot, mely alkalommal jelen volt 2008 személy, maga Fülöp a tartomány-gróf ő kegyelme, a lovagok, a tudorok és sok academicus, tanács- és községbeli. A megtartott szent beszéd után a tartomány-gróf felnyittatta a főkormányzó által a sekrestyét, melybe azután bement, és szent Erzsébet koporsójának felnyitását megparancsolá; midőn azonban senki sem akart a kulcsról tudni, a koporsó föltörése végett előhivatott az aranymüves, ki a cövekszegeket csakhamar kifeszitette. — Ebben találtattak szent Erzsébet csontjai vörös damaszkba göngyölve, a fő azonban hiányzott; e miatt a tartomány-gróf kérdőre vonta a kormányzót — hol a fő? — ki azt adá feleletül, hogy „a fő a szekrényben van“ — a szekrény kulcsáról azonban mit sem akart tudni. Mivel azonban a tartomány-gróf — tudván és állitván, hogy kevés nap előtt a szekrény nyitva volt — annak feltörését parancsolá, a főkormányzó tüstént előhozatá a kulcsot, mire a fő kivétetett; rajta 4050 aranyforint értékü aranykorona volt, melylyel Frigyes római császár tisztelte meg sz. Erzsébetet; mind ezt a tartomány-gróf fölvitte magával a várba, de nemsokára ismét az egész drágaságot a koronával együtt leküldte s a főkormányzónak adatta át, a csontokat azonban a további babona megakadályozása végett eltemettette, és pedig oly titokban, hogy két személyen kivül senki sem tudott rólok semmit.“

A németrend nagymestere ez erőszakról tüstént értesité fő-capitulariusát, Mergentheimban 1539-ki Albani után kelt levélben, e szavakkal: „Neheztelve adjuk tudtodra, hogy Fülöp, hesseni tartomány-gróf mult Exaudi vasárnapon sz. Erzsébet koporsóját felnyitotta s a szentnek csontjait, úgymint: a koponyát és a többi csontrészeket, egy kart kivéve, mely évek előtt Magyarországba vitetett, s mint mondják egy vállcsontot, mely ott nem találtatott, személyesen s azon szin alatt, hogy az azoknak imádásával eddig üzött babonát jövőre meg-

szüntesse s megakadályozza, — erőszakosan elvitte, azokat oly helyre teendő, melyről ő kivüle senkinek se legyen tudomása.“

Ezen értesités következtében elhatároztatott, az egész ügyet a fönnebbi jegyzőkönyvvel együtt V. Károly császár elé terjeszteni s pártfogását kikérni. A császár megajállván pártfogását egy Madridban 1539-ki októberben kelt iratot intézett Fülöp tartomány-grófhoz, mely ekképen hangzik:

„Tisztelendő Cronberg Walther, a német lovagrend poroszhoni helyettes nagymestere, a német tartormányokban mester stb. panaszolva adá tudtunkra, hogy kedvességed legközelebb mult Május hóban sz. Erzsébetnek (ki rendjének marburgi templomában 300 évig nyugodott dicsően és ékesen egy szép koporsóban) a szent dicső s canonisált fejedelemnének, és született magyar királynőnek szent testét azon ürügy alatt, hogy az által a babonaságot megakadályozza, koporsójából kiszedte stb. valósággal hatalmába kerítette stb. stb. Ennek következtében, mivel a halottnak azontúl méltányos kiméletben kell részesülnie, s nekünk, mint római császárnak jogunk van a dolgot megvizsgálni, s kötelmünk mindenkinek igaz jogait s ősi szokásait tekintetbe venni, mindenkit panasz, erőszak s igaztalanság ellen védeni; — intjük kedvességedet komolyan parancsolván, hogy emlitett sz. Erzsébetnek szent testét koporsójába ismét visszahelyezd, vagy azt, nehogy megszentségteleníttessék, Nekünk s barátilag kedves testvérünknek, a római királynak, s a kit kedvességed helyettünk s helyette választand vagy pedig a fönnebb emlitett nagymesteri helyettesnek átadd stb. stb. *).

Hirnheim Walther s lauffeni Haas Henrik, mint a németrendnek s a császárnak küldöttei bizattak meg ezen irat átadásával s az ereklyék átvételével, „hogy azok ott, hol egykor voltak, illő tisztelettel tartassanak, vagy ha ez most nem történhetnék, a tartomány-gróf ő kegyelme e szent testet ő cs. k. felségéhez juttassa.“

Azonban mit válaszolt a tartomány-gróf? „Sz. Erzsébet,“ igy adá elő a küldöttség a tartomány-gróf szavait a császárnak,

*) L. Scharfenbergnél.

„sz. Erzsébet ugyan dicső és istenfélő magyar királynő volt, de mivel a tartomány-gróf ő kegyelme úgy találta, hogy a babona, mely ereklyéivel üzetett, kétségkivül nem volt a szentnek szándéka, azért azokat a németrend marburgi házához közellévő sz. Mihály temetőbe temettette, azonban nem mind egy helyre, hanem elszórva a többi csontok közé, egy csontot ide, másikat oda; minek következtében, ha a tartomány-gróf ő kegyelme azokat cs. Felségednek át is akarná szolgáltatni, nem birná már többé megtalálni, s azért legalázatosabb kérelme, hogy cs. Felséged a tartománygróf ő kegyelmét ez esetben felmenteni sziveskedjék."

S ez azon válasz, mely nyilvánosságra jutván, szükségkép ama hiedelmet kelté, hogy sz. Erzsébet ereklyéi örökre eltüntek. Azonban ezen válasz dacára is fennmaradt a német lovagrendben azon meggyőződés, hogy az ereklyék nem temettettek el a sz. Mihály temetőben, hanem a tartomány-gróf kezei közt vannak, minek folytán a németrend 1547-ben a tartománygrófnak a mühlbergi csatában történt elfogatása után ismét azon kérelemmel járult a császár elé, hogy a tartomány-gróftól nem csak azon egyházi ékszereket, melyek Kasselben 1546-ik Julius 7-kén kelt határozat folytán mult évben a marburgi német lovaglakból Ziegenhainba vitettek, és sz. Erzsébet koporsóját a „12 apostollal s 3 nagy képpel" s továbbá egy feszületet, a megaranyozott s drága kövekkel — különösen egy smaragddal ékesitett ezüst Boldogasszonynyal és szent Jánossal együtt, — visszakövetelje; hanem különösen az ereklyék kiadását sürgesse.—Ez alkalommal már sikeresebbek voltak a császár sürgetései. Hesseni Fülöp, hogy szabadságát visszanyerhesse, kiszolgáltatta a követelt tárgyakat s Farkas a nagymester örömmel értesité róla tanácsnokát, themari Werner Péter tudort Mergentheimban 1548 ki sz. Jakab utáni pénteken kelt levélben:

„Tudja meg azért kegyelmed is, hogy reliquias st. Elisabethae a tartomány-gróf nehány nap előtt rendünk marburgi házába szolgáltatta, esküvel erősitvén, hogy ugyanazok, melyeket előbb koporsójából kiszedett."

Ugyanakkor adatott vissza a németrend marburgi há-

nak, a Ziegenhainba elvitt ékes és drága koporsó, a templomi kincsekkel együtt, habár — mint a meglevő leltárakból kitünik, nem egészen hiány nélkül. — Az ereklyékről ugyanis azt mondják, hogy visszaadattak: „nonnisi caput, una mandibula et costa, quinque tibiolae, duae scapulae et aliud quoddam latius os.“

Az okmány, melyet a hesseni kerület akkori főkormányzója Rehen János az ereklyék átvételéről kiállított, ekkép szól: „Én Rehen János, a német lovagrend hesseni kerületének főkormányzója, marburgi kormányzó, ezennel elismerem s tudtára adom mindenkinek, hogy miután sz. Erzsébetnek szent teste és a fővel együtt Margburgban egy koporsóban vagy szekrényben őrzött ereklyéi fenséges és nagyságos Fülöp urnak, hesseni tartomány-grófnak, Catzenelbogen, Dietz, Ziegenhain és Nidda grófjának stb. az én legkegyelmesebb fejedelmemnek és uramnak parancsára egy ideig rejtve tartattak, nekem azon ereklyéket és szent testet a nemes és becsületes Kollmatsch György loinei helytartó az alólirt mai napon, tisztelendő és nagyon tudós Eysermann János jogtudor, fejedelmi tanácsos s alkorlátnok jelenlétében ismét átadta és kiszolgáltatta, névszerént egy fejet álkapocscsal, továbbá öt kisebb és nagyobb csövecskét, nem különben egy bordát, két vállcsontot s azonkivül egy széles csontot; ennek következtében fölmentem említett kegyelmes fejedelmemet s ő fejedelmi kegyelmének helytartóját, valamint mindazokat, kiknek erről tudomásuk van, minden felelőségtől, melylyel nekem vagy rendemnek tartoznának — s bizonyítom, hogy ama csontok és sz. test nekem és rendemnek minden hiány nélkül ismét visszaszolgáltattak és átadattak. Ennek bebizonyításául jelen levelem megpecsételtem saját pecsétgyürümmel s aláirtam saját kezemmel; kelt Julius 12-én a 45-ik évben. Rehen János, a hesseni kerület főkormányzója stb. a német lovagrendben. *)

A korona, melyet II. Frigyes a szentnek felvétele alkalmával fejére tett, a visszaadott kincsek között nem találtatott. Ezt illetőleg a tartomány-gróf egy 1549-ki Junius 16-kán kiállított kötelezvényben, mely „Audenardenben Flandriában a

*) L. Scharfenbergnél.

cs. Fönség ellenőrködése alatt kelt" többi között következőleg nyilatkozott: „A mi sz. Erzsébet ereklyéit s ama drága koporsót illeti, melyben azok ő kedvessége (t. i. a nagymester) Marburg melletti házában s templomában három századon túl feküdtek, nem különben a templomnak többi kincseit s diszítményeit, melyeket mielőbb kezeink közé s hatalmunkba kerítettünk, minthogy nekünk azokat ismét összesen s egyenként vissza kelle szolgáltatnunk, mi az egész említett tartalmat a Lau melletti helytartónk Colmatsch György s alkorlátnokunk Eiserman tudor által Rehen János urnak, a hesseni tartomány főkormányzójának s marburgi kormányzónak adott elismervény s nyugta mellett tömegesen vissza is adtuk. És mivel ezenkivül említett barátunk, a német mester még egy aranyból készült pompás s igen drága koronát is követelt, melynek a régi leltárak szerént ott kelle lennie, s vissza nem lőn szolgáltatva, mivel mi róla semmi tudomással sem birtunk: kötelezzük magunkat s komoly szándékunk van felőle tudomást szerezni s kérdezősködni; s azon esetben, ha mi vagy utódaink birtokába jutandunk, legyen az előbb vagy utóbb, éltünkben vagy halálunk után, azt ő kedvességének, utódainak s rendjének ellenállás nélkül kézbesíteni vagy a mennyire lehetséges elnyerésében segédkezet nyujtani s azt úgy, mint a többi átvett tárgyakat visszaszolgáltatni." Scharfenbergnél. A császár e szerződvényt szóról szóra az általa Augsburgban 1550. év Sept. 4-én kiállított okmányba iktatta. Marburgban azonban e sz. maradványokat nem lehetett többé köztiszteletre kiállítani, mivel mint fönnebb hallók, a templomot reformálták, s magát a tartományt is csak felváltva kormányozhatá lutheranus s katholikus lovag; azért nem csoda, ha a Miksa főherceg, mint nagymester megbizásából Marburgba küldött általános vizsgáló bizottmány őt Mergentheimból 1608-ki Okt. 27-én ekkép tudósította: „A templomot, a sz. szereket, az ott talált nehány darab templomi készletet és diszítményt oly annyira megszentségtelenítve, elrongálva, elfeselve, elhányva, elrothadva s általában az egész házat oly tisztátlanságban és oly garázda kezekben leltük — szóval a vallási s világi dolgokban semmi rendet, sőt ellenben mindent oly ferde állapotban találtunk, hogy bátran elmondhatjuk a látnokkal: vidi abominationem desolationis in loco sancto; el-

mondhatjuk, hogy az emberek nem a rendet, annak becsét s hasznát ohajtják, hanem nagyobbrészt saját fenntartásukat s mind zsebük, mind hasuk megteltét hajhászszák." Szerencsetehát, hogy ily kezelés mellett a sz. csontok még elég korán helyeztettek el a templomban, s a megszentségtelenités kikerülése végett oly titokban tartattak, hogy midőn egyszer a nagymester, Miksa főherceg a sz. ereklyék sirja után tudakozódott, maga Oeynhausen Vilmos, a hesseni tartomány akkori kormányzója, ki 1613-ban halt meg, sem mutathatott neki egyebet egy kőnél az oltár előtt: „mely alatt sz. Erzsébet csontjainak kell eltemetve lenniök."

Hivebben fennmaradt az emlékezetben a drága koporsó, melyről, valamint a rajta levő drágakövekről és kincsekről is, a hesseni tartomány kormányzója Lippe Ágost gróf hozzáértő becslők által részletes leltárt készíttetett, melyből ezen egész 1809-ig eléggé sértetlenül fennmaradt müemléknek magas értéke világosan kitünik. — Még 1810-ben, midőn az akkori vestphali király e szekrényt Kasselbe vitette, a négy főalakon kétszáz ötvenkilenc drágakő volt, a kisebb alakokon kétszáz ötvenkettő; a tetőn s szélein stb. háromszáz tizenhárom, összesen nyolcszáz huszonnégy finom kő, két igen nagy és sok apró gyöngy. 1814-ben ismét Marburgba került s a sekrestyében állíttatott fel, hol is a középkori aranymüvészet legszebb emlékeként mai napig őriztetik. De az igen drága kövekből száznál több elveszett Kasselben.

Sz. Erzsébet ereklyéire azonban ezentúl senki sem gondolt; míg végre 1718-ban Ferenc Lajos, a németrend nagymestere, egyszersmind trieri választófejedelem abbeli gondoskodásából, nehogy a marburgi templom azon helyének — hol sz. Erzsébet ereklyéi nyugodtak — emléke s ismerete a német lovagrendben egészen elenyészszék, következő, Ehrenbreitsteinban 1718-ki Julius 22-én kelt parancsot intézett a németrend okmánytárnokához Kheulhoz: „Ferenc Lajos, Isten kegyelméből trieri érsek, a római sz. birodalomnak Galliában és Arelátban főkorlátnoka és választófejedelme, a nagymesteri hivatalnak Poroszországban helyettes viselője, a német rendnek az olasz tartományokban mestere, Vorms és Boroszló püspöke, Ellvangen apátja és ura, prumbi helynök, bajorországi tartomány-gróf

a Rajnánál, Jülich, Cleve és Berg hercege, Mörss fejedelme, a mainzi magas érsekségnek coadjutora stb. stb. Mindenekelőtt kegyelmünk veled: Tisztelt kedves hivünk! Miután mi kegyelmesen ugy emlékezünk, hogy a mi helytartónk s a frank tartomány kormányzója, gelnhauseni Forstmeister halála óta, egyedül kegyelmed az, ki ismeri a helyet, hol sz. Erzsébet teste nyugszik, s e szerént szükséges részünkről oly intézkedéseket tenni, melyek által ezen helyismeretnek végképeni elenyésztét meggátolhatnók: azért ezennel kegyelmesen kötelességévé akartuk tenni kegyelmednek, hogy mit kegyelmedre e sz. testet illetőleg biztak minden körülményekkel és szokásos formaságokkal együtt, a mi egyedüli legkegyelmesebb tudomásunkra juttassa, hogy mi aztán a titoknak magas rendünk valamely tagjával történendő közlését elrendelhessük. Kegyelmed részéről elvárjuk ezen parancsnak kiválóan legalázatosb teljesítését, s kegyelmedet kegyünkről biztositva maradunk." —

Ferenc Lajos s. k.

Ezen levélre a német lovagrend történelmében jártas okmánytárnok Mergentheimból 1718-ki Julius 29-én ekkép válaszolt:

„Fejedelmi főnséged legkegyelmesb parancsának legalázatosb teljesitése érdekében hosszas gondolkodás után sem birtam többre vissza emlékezni, mint miben az épen jelenlevő Hoheneck senior, tanácsnok s kamarás ur, kivel én 1684-ben s így már 34 év előtt a hesseni és szász tartományok boldog emlékü akkori főkormányzójának, Priorturnak halála alkalmával a főkormányzónak főhelyeire t. i. hesseni Marburgba és a brandenburgi területben levő Lucklumba küldettem, valamint Hoheneck kormányzó urnak akkori irnoka és komornyikja, a későbbi kamarás Stain is egyetért quoad locum, hogy t. i. egy ugyancsak Marburgban a főkormányzói háznál alkalmazásban volt Linker Burkárd nevü házmester, ki vallására nézve lutheranus ugyan, de különben igen őszinte, becsületes ember s a magas rendnek régi hü szolgája volt, egyedül nekünk hármunknak, mivel a meghalálozott főkormányzó utódjában Lippe grófban nem bizhatott, egy kormányzói sirkövet mutatott a karzaton, mely az evangeliumi oldalon sz. Erzsébet régi történelmi képével diszitett oltárral, a lecke oldalon pedig földre helyzett

életnagyságu régi hesseni és thüringiai fejedelmi epitaphiumokkal határos, ott hol a porosz tartományokbeli nagymesternek, Konrád hesseni és thüringiai választófejedelemnek sirja van lenn a karzat végefelé; egyszersmind arról értesitett, hogy midőn ni fallor Neuhof Fülöp Lipót urnak, a tartomány helytartójának, ki a főkormányzói méltóságot el nem érte, sirját készitették, a mélységben vasszekrényre akadtak, melyben sz. Erzsébet ereklyéit vélték lenni, miért is az ismét egész csendben visszatétetett."

„Mi hárman azonban sehogy sem egyezünk meg abban, vajjon az emlitett házmester állitotta-e, hogy ez alkalommal egy aranynyal átszőtt ruhadarabot is láttak? Én erősitem; de Hoheneck kormányzó ur és Stain tanácsos mitsem akarnak róla tudni, hanem annál inkább megmaradnak amaz állitás és hit mellett, hogy ott sz. Erzsébet csontjai vannak eltemetve stb. stb." Mit Kheul okmánytárnok e levélben jelentett, bebizonyult azon ásatás alkalmával, mely 1854-ben Jul. 20-án ment végbe Marburgban. Ott, hol az egykori választófejedelemnek és nagymesternek, Konrádnak siremléke állott és áll jelenleg ismét, alább a karzat végefelé találtatott az ólomszekrény sz. Erzsébet maradványaival; tehát ugyanazon helyen, melyre Linker utalt.

Ezen ásatásról Mainzban 1855-ben egy 24 nyolcadrétü lapra terjedő müvecske jelent meg Scharfenberg Antaltól e cim alatt: „Sz. Erzsébet ereklyéinek föltalálása;" ennek 20, 21 és 22-ik lapjain szóról szóra ez olvasható: „1847-ik évben Marburgban felhőszakadás alkalmával a hullámok az ajtón át sz. Erzsébet templomába rontottak, s különösen a választófejedelmi karzaton nagy rombolást vittek véghez, a boltozatba nyomultak s az alapokat veszélylyel fenyegették. Nemsokára ezután ásatások történtek; több rendbeli sir nyittatott föl; sz. Erzsébet ereklyéi nem találtattak. — Azonban a mult 1854-ik évben a templom javitása alkalmával, értékes találmány került elő, — egy ólom szekrény, mely sz. Erzsébet ereklyéit tartalmazza lehető legnagyobb valószinüséggel. Az 1847-iki árviz által okozott pusztulás után t. i. több választófejedelmi sirkő eltétetett s máshová helyeztetett. Ezeknek a választófejedelmi karzaton kellett volna fölállittatniok s e végből új talapzatok épitésével foglalkoztak. — Az ehhez szükségelt ásatások alkalmával 1854-

diki Jul. 20-án bizonyos mélységben, legalább is egy lábnyi magasságu négyszegü nehéz faragott kövekre bukkantak, ugyanazon helyen, hol 1847-ike előtt, Konrád választófejedelem és a német rend nagymesterének jelenleg a főkarzaton elhelyzett sírköve állott *), — melyeket midőn helyökből elmozdították, alattok körülbelül 5 láb hosszú, egészen simának, mintegy kicsiszoltnak látszó követ leltek. Közelebbi megvizsgálás után alig észrevehető rést vettek észre rajta, melybe csak nagynehezen dughattak bele valami hegyes vékony szerszámot.

Később kiderült, hogy a kő egészen ki volt vájva, hogy kőszekrény, valami koporsóféle volt. A födél elvált. Alatta másik ólom födél volt látható, s midőn ezt fölemelték, ólom szekrény tünt elő. Ebben szorgosan összerakva s összekötve több csontot leltek.

A mint értesültem, karcsövek, szárcsontok, bordák, a koponyának egy része stb. voltak, még azt is mondták, hogy ezen csontok Rehen János kormányzónak fennebb közlött nyugtájával megegyeznek. A mint a kőszekrény napfényre került, a különös találmány hire csakhamar elterjedt a kis városban. A gyógyászat tanárai is ott termettek. Az a kérdés merült fel: vajjon a kérdéses csontok női csontok-e? Mint az efféle véleményadások alkalmával rendesen történni szokott, a nézetek elágaztak. Az egyik igenlőleg, a másik tagadólag válaszolt a kérdésre. A kőfödél levételénél, tudósitóm szavai szerint, az ólomfödelen néhány gyönyörüen csillogó vizcseppecske volt. Midőn pedig az ólomfedelet is leemelték s a csontok előtüntek, a jelenvolt urak egyike fölkiálta: „Hisz ez csupa gyémánt!“ — Mások meg azt mondták és mondják, hogy a csontok kristályként fénylettek.

Igen komolyan vették a dolgot; a találmányról jegyzőkönyvet vezettek s a ministeriumnak küldték Kasselbe. A koporsót még az nap lezárták, a sirba visszabocsátották s a felhányt földet ujra elegyengették.

Jelenleg ismét kőtáblák födik a ker. sz. János oltára előtt levő helyet, hol a csontok feküsznek.

---

*) Ismét régi helyén áll. Az egyház ugyanis Lange tanár müvészi keze által ő kir. fenségének a hesseni választófejedelemnek parancsából, épen napjainkban állíttatik vissza eredeti szépségébe.

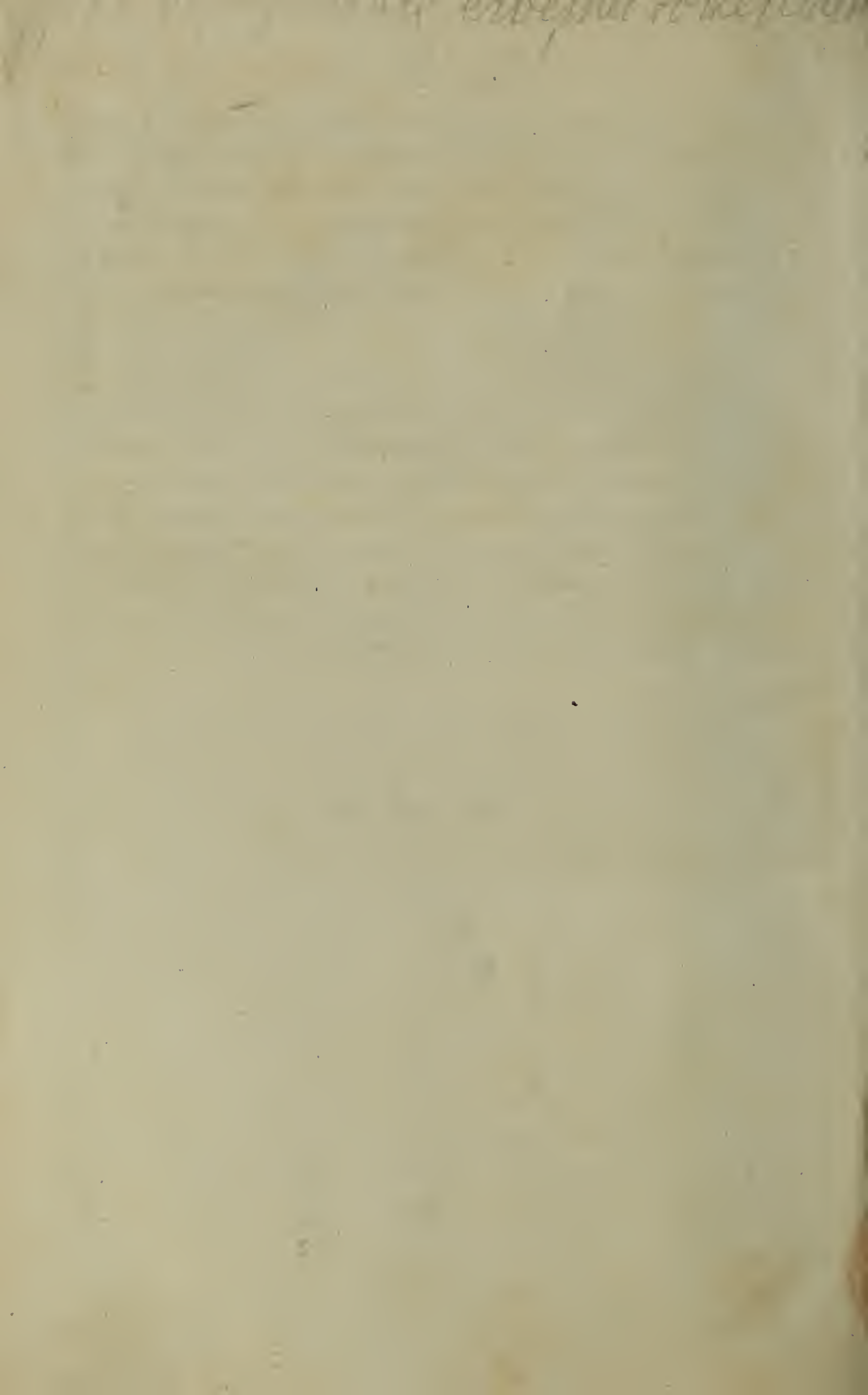
A kasseli ministerium kivánsága, úgy látszik az, hogy a dolgot hagyják abba, ne feszegessék. Legalább a fuldai püspöki ordinariatus által már a mult évben indítványba hozott közelebbi kutatást még mostanig sem engedte meg.“ Igy Scharfenberg. Az itt elmondottak igazságáról 1857-ben Sept. 8-án győződtem meg ott helyben.

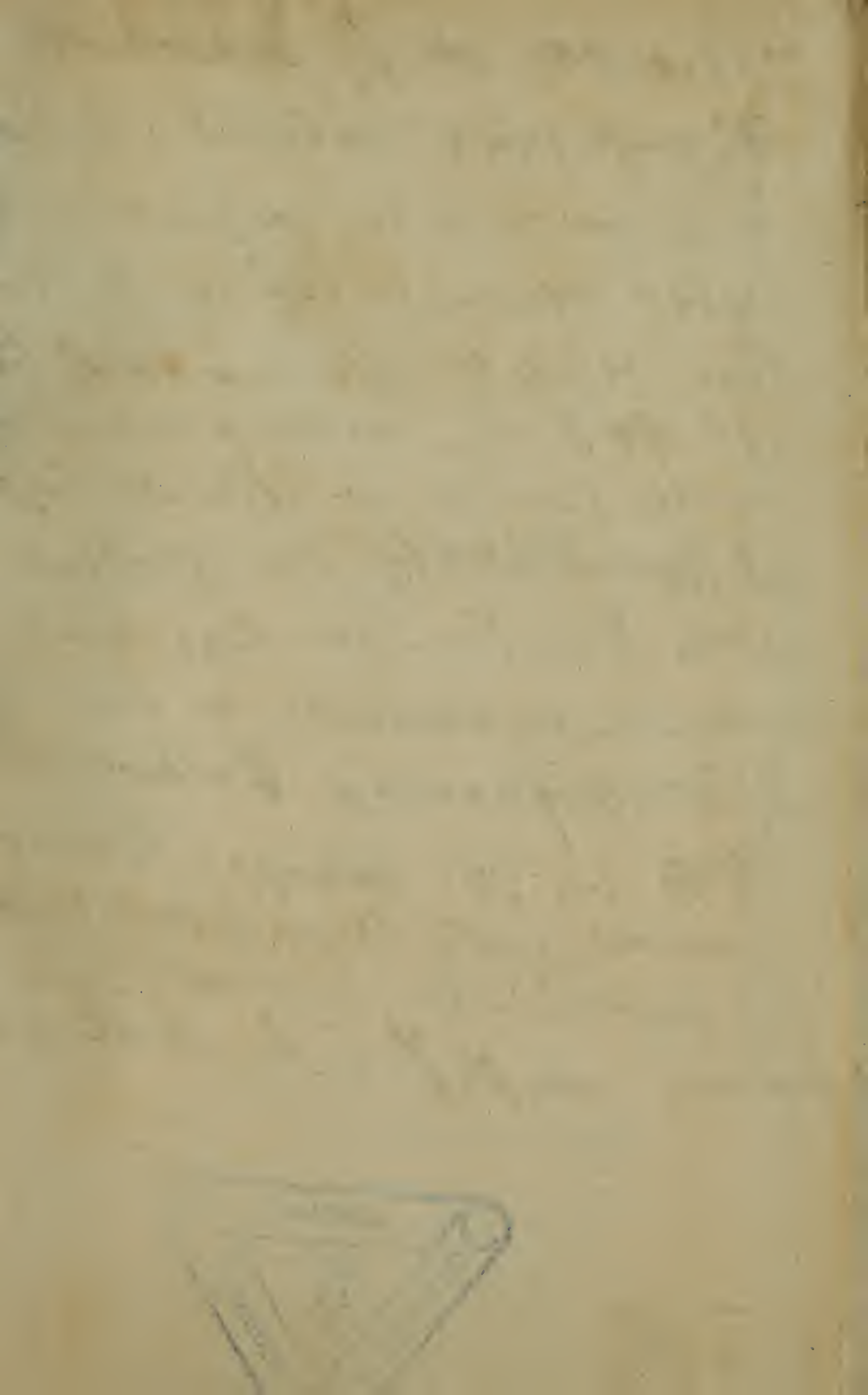
Ha már a most közölteket az általam fölfedezett s ime a nyilvánosságnak átadott okmányokkal összevetjük és köztök a legnagyobb öszhangot vesszük észre: szabad-e, lehet-e még okosan kételkedni a sz. ereklyék ugyanazonosságáról? S ha a kéznél levő okmányok következtében kételkednünk nem szabad, nem lehet, — sőt mivel most a hely is, hol a szentnek csontjai nyugosznak — ker. sz. János oltára előtt, ott, hol thüringiai Konrádnak a nagymesternek síremléke van — ismeretes: mint nézheti még továbbra is oly közönynyel a kath. világ, hogy annyi jótevő társulatnak s rendnek pártfogónője minden tisztelet, minden disz nélkül, majdnem elfeledve fekszik Marburgban?

Ez a hála a millió köny felszárításáért azon szegények és szükölködők arcán, kik szent Erzsébet nevében segélyt nyertek és nyernek most is! Ha valamely nemzet igényt tarthat e drága kincsre, ugy bizonyára **a magyar az**; — az ő király-leánya, kinek neve naponként számtalan ájtatos ajkon hangzik, feledve pihen; kőlapok födik a sz. helyet s a megszorult hivő sziv nem közeledhetik a drága kincshez, hogy a szentnek közbenjárása által megvigasztalódjék. — A nagylelkü, vitéz és bátor magyar nemzetnek királyi sirjai Sz.-Fehérvárott tiszteletben tartatnak, csak az ország legajtatosb gyermeke, a tevékeny felebaráti szeretet példánya, sz. Erzsébet van minden tisztelettől megfosztva! De ezenkivül a magas német lovagrendnek is van joga sz. Erzsébet ereklyéihez. Erre bizták sz. Erzsébet alapítványát, a marburgi kórházat, neki szolgáltatta át V. Károly a sz. csontokat. Ez építette a marburgi szép egyházat, hol a szentnek sirja van, ez tisztelte és tiszteli mind ez ideig sz. Erzsébetben különös védasszonyát. Magyarországnak és a magas németrendnek volna tehát kötelessége, célhoz vezető lépések által sz. Erzsébet ereklyéit a

hesseni kormánytól visszanyerni. Most, midőn Austria lakói császárjok és urok csodálatos megmentéseért tett fogadalomból pompás egyházat emelnek, most volna ideje felvenni a drága kincset s a fogadalmi templomban sz. Erzsébet tiszteletére kápolnát épiteni, hogy a terjedelmes birodalom hű alattvalóinak alkalmuk lehessen tisztelni maradványait ama szentnek, kinek nevét viseli a felséges császárné, a birodalom büszkesége és reménye. A császár hatalmáról, fönségéről s a dicső császári háznak erejéről fognak akkor az uj egyház égbetörő tornyai tanuskodni; míg a szeretett császárné csendes, jámbor müködése a szentnek tetteiben fog visszatükröződni, és a forró imák, melyek sz. Erzsébet koporsója előtt hű szivekből ömlenek — Austria jövőjének legbiztosabb záloga lesznek. Magyarország s a német rend cimerei lennének akkor a koporsó oszlopai, mert mindkettőnek van joga ezen szent ereklyéhez, mindkettő érdekelve van általa, mert jogaik az összállam jogán, büszkeségök a Habsburg háznak dicsőségén alapul.

M. I. N. D.

Trierben van Sz. Erzsébetnek
egy ingé ujjak nélkül Szalten-
burgi araczra Zalda, melynek Sz. Er-
zsébet legifjabb leánya Sz. Ger-
trud fejedelemasszonya volt, betéve
ezt 1803-ig, midőn a kolostor
utolsó főnöknője Borda Zsófia
azt Boos Waldeck Zsig. Jos. grófnak
adta. Ezen főnöknő kísérő levele az
authentikában eredetiben be van téve.
Zsig. Jos. gróf unokája Kelemen azt
1848. jul. 30. Holsinger J. B. [illegible]-plé-
bánosnak, ez pedig Braun Gotthard trieri
J. püspök kívánatára a trieri [illegible]-
ának adta. Sz. F. C. A. M. Alm. 4. 18. 26

